ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי | **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בלחש: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה אַף־כְּבוֹדִי׃ ג עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר
אָעִירָה שָׁחַר׃ ד אוֹדְךָ בָעַמִּים ׀ יְהוָה וַאֲזַמֶּרְךָ בַּלְאֻמִּים׃ ה כִּי־גָדוֹל מֵעַל־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ
וְעַד־שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ׃ ו רוּמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ׃ ז לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ
הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי׃ ח אֱלֹהִים ׀ דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֶעְלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת אֲמַדֵּד׃
ט לִי גִלְעָד ׀ לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי׃ י מוֹאָב ׀ סִיר רַחְצִי עַל־אֱדוֹם
אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי־פְּלֶשֶׁת אֶתְרוֹעָע׃ יא מִי יוֹבִלֵנִי עִיר מִבְצָר מִי נָחָנִי עַד־אֱדוֹם׃ יב הֲלֹא־אֱלֹהִים
זָנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאֹתֵינוּ׃ יג הָבָה־לָּנוּ עֶזְרָת מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם׃ יד בֵּאלֹהִים
נַעֲשֶׂה־חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ׃

קט

חברו דוד בברחו מפני שאול ובאותו פעם היה לו הרבה שונאים שהיו מדברים רק רע עליו והיו מראין אליו כאלו היו אוהביו לכך היה מקללם במר נפשו:

א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אַל־תֶּחֱרָשׁ׃ ב כִּי פִי רָשָׁע וּפִי־מִרְמָה עָלַי פָּתָחוּ דִּבְּרוּ
אִתִּי לְשׁוֹן שָׁקֶר׃ ג וְדִבְרֵי שִׂנְאָה סְבָבוּנִי וַיִּלָּחֲמוּנִי חִנָּם׃ ד תַּחַת־אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי תְפִלָּה׃
ה וַיָּשִׁיתוּ עָלַי רָעָה תַּחַת טוֹבָה וְשִׂנְאָה תַּחַת אַהֲבָתִי׃ ו הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמֹד עַל־יְמִינוֹ׃
ז בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע וּתְפִלָּתוֹ תִּהְיֶה לַחֲטָאָה׃ ח יְהִיוּ־יָמָיו מְעַטִּים פְּקֻדָּתוֹ יִקַּח אַחֵר׃ ט יִהְיוּ־בָנָיו
יְתוֹמִים וְאִשְׁתּוֹ אַלְמָנָה׃ י וְנוֹעַ יָנוּעוּ בָנָיו וְשִׁאֵלוּ וְדָרְשׁוּ מֵחָרְבוֹתֵיהֶם׃ יא יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ
וְיָבֹזּוּ זָרִים יְגִיעוֹ׃ יב אַל־יְהִי־לוֹ מֹשֵׁךְ חָסֶד וְאַל־יְהִי חוֹנֵן לִיתוֹמָיו׃ יג יְהִי־אַחֲרִיתוֹ לְהַכְרִית בְּדוֹר
אַחֵר יִמַּח שְׁמָם׃ יד יִזָּכֵר ׀ עֲוֹן אֲבֹתָיו אֶל־יְהוָה וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל־תִּמָּח׃ טו יִהְיוּ נֶגֶד־יְהוָה תָּמִיד
וַיַּכְרֵת מֵאֶרֶץ זִכְרָם׃ טז יַעַן אֲשֶׁר ׀ לֹא זָכַר עֲשׂוֹת חָסֶד וַיִּרְדֹּף אִישׁ־עָנִי וְאֶבְיוֹן וְנִכְאֵה לֵבָב לְמוֹתֵת׃
יז וַיֶּאֱהַב קְלָלָה וַתְּבוֹאֵהוּ וְלֹא־חָפֵץ בִּבְרָכָה וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ׃ יח וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה כְּמַדּוֹ וַתָּבֹא כַמַּיִם
בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו׃ יט תְּהִי־לוֹ כְּבֶגֶד יַעְטֶה וּלְמֵזַח תָּמִיד יַחְגְּרֶהָ׃ כ זֹאת ׀ פְּעֻלַּת שׂטְנַי מֵאֵת
יְהוָה וְהַדֹּבְרִים רָע עַל־נַפְשִׁי׃ כא וְאַתָּה ׀ יֱהוִה אֲדֹנָי עֲשֵׂה־אִתִּי לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי־טוֹב חַסְדְּךָ הַצִּילֵנִי׃
כב כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנֹכִי וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי׃ כג כְּצֵל־כִּנְטוֹתוֹ נֶהֱלָכְתִּי נִנְעַרְתִּי כָּאַרְבֶּה׃ כד בִּרְכַּי כָּשְׁלוּ
מִצּוֹם וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ מִשֶּׁמֶן׃ כה וַאֲנִי ׀ הָיֵיתִי חֶרְפָּה לָהֶם יִרְאוּנִי יְנִיעוּן רֹאשָׁם׃ כו עָזְרֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי
הוֹשִׁיעֵנִי כְּחַסְדֶּךָ׃ כז וְיֵדְעוּ כִּי־יָדְךָ זֹאת אַתָּה יְהוָה עֲשִׂיתָהּ׃ כח יְקַלְלוּ־הֵמָּה וְאַתָּה תְּבָרֵךְ קָמוּ ׀
וַיֵּבֹשׁוּ וְעַבְדְּךָ יִשְׂמָח׃ כט יִלְבְּשׁוּ שׂוֹטְנַי כְּלִמָּה וַיַּעֲטוּ כַמְעִיל בָּשְׁתָּם׃ ל אוֹדֶה יְהוָה מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹךְ
רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ׃ לא כִּי־יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ׃

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים ק״ח ק״ט ..... ג

ג) מאמר ד״ה ציון במשפט תפדה ש״פ דברים, שבת חזון, ה׳תשל״ה ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת ואתחנן שבת נחמו, י״א מנחם-אב ה׳תשמ״ט ..... ח

ה) לקוטי שיחות פרקי אבות פרק ד (בלה״ק) ..... יז

ו) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת ואתחנן ..... כב

ז) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת ואתחנן ..... לב

ח) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... לה

שיעורי רמב״ם — ע״פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

ט) — ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת ואתחנן ..... לח

י) — פרק אחד ליום לשבוע פרשת ואתחנן ..... סה

יא) — ספר המצוות לשבוע פרשת ואתחנן ..... עג

יב) נביאים וכתובים שופטים פרק יט-כ, דברי הימים-ב פרק טו-טז ..... עד

יג) מסכת בבא מציעא עם ביאורים מדף צב עד דף צח ..... עו

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

יד) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו״ר הזקן ..... קד

טו) שולחן ערוך הלכות תפילה - אדמו״ר הזקן ..... קה

טז) לקוטי תורה — ביאור מאמר ד״ה ולא תשבית - אדמו״ר הזקן ..... קו

יז) מאמרים קונטרסים - אדמו״ר האמצעי ..... קי

יח) דרך מצותיך — ספר המצוות - אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קי

יט) תורת שמואל תרל״ב - אדמו״ר מוהר״ש ..... קיב

כ) קונטרס העבודה - אדמו״ר מוהרש״ב ..... קיב

כא) ספר המאמרים ה׳תרפ״ז - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קיג

כב) לקוטי דיבורים - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קיד

כג) ספר הזכרונות — אדמו״ר מוהריי״צ ..... קטז

כד) אגרות קודש — אדמו״ר מוהריי״צ ..... קכ

כה) הלכות בית הבחירה לימי בין המצרים ..... קכא

כו) חומש, רש״י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת ואתחנן ע״פ חומש ״תורה תמימה״ ..... קכג

כז) לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן ..... קמב

כח) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... קמג

בס"ד. שבת פרשת דברים, שבת חזון, תשל"ה*.

ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה[1], ומבאר כ"ק אדמו"ר הזקן[2] וכ"ק אדמו"ר ה'צמח־צדק'[3] (ורבותינו נשיאינו שלאחרי־זה), דציון קאי על בחינת פנימיות הלב. ונקראת ציון לשון סימן, כי בחינת פנימיות הלב היא ציון וסימן ללמעלה. ובבחינה זו אי־אפשר להיות שביה חס־ושלום, רק שהיא צריכה לפדיה בלבד, והפדיה היא במשפט היינו תורה, כתרגומו על הפסוק כמשפט הראשון[4] כהלכתא קדמיתא. ושביה הם כוחות הגלויים של הנשמה שבבחינת התלבשות בגוף, בחינת רגל שבנשמה, שהם בבחינת שביה ממש, ופדייתם מן השביה היא בצדקה דוקא, שהוא מעשה המצוות, כמו שנתבאר לעיל (ב'דיבור־המתחיל' ציון במשפט[5]) בארוכה.

יב) **והנה** לפי פירוש זה, ציון במשפט תפדה (פדיה שעל־ידי תורה) הוא למעלה מ־ושביה בצדקה (פדיה שעל־ידי מצוות), ועל־פי מה שנתבאר בכמה מקומות שתורה היא למעלה ממצוות. אמנם ברשימות ה'צמח־צדק' ל'נביאים וכתובים'[6] על הפסוק ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, מביא פירוש, ש־ושביה הוא ענין לאתבא צדיקייא בתיובתא. דציון קאי על צדיקים[7], ושביה דציון הוא ענין לאתבא צדיקייא בתיובתא[8], ופדיית הצדיקים היא על־ידי התורה, מה־שאין־כן לאתבא צדיקייא בתיובתא נעשה על־ידי צדקה דוקא. ולפי פירוש זה ושביה בצדקה הוא למעלה מציון במשפט תפדה, ולא עוד אלא שהוא עילוי שלא בערך. וכמובן גם מזה שלאתבא צדיקייא בתיובתא הוא על־ידי משיח דוקא, וכמאמר[9] משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא, שדרגת נשמת משיח היא באין־ערוך מדרגת שאר הנשמות, וכידוע בכתבי האריז"ל[10], שדרגת הנשמה שזכו אליה גדולי ישראל שעד משיח היא רק בבחינות נפש־רוח־נשמה־חיה, ואדם הראשון זכה ל'חיה', מה־שאין־כן משיח יזכה ל'יחידה', יחידה הכללית של כלל ישראל. והרי העילוי דבחינת יחידה על בחינות נפש־רוח־נשמה־חיה הוא עילוי שבאין־ערוך. וכמובן גם מזה שנקראת יחידה מלשון יחיד, שתואר זה מורה אשר אין לה ערך לבחינות דנפש־רוח־נשמה־חיה.

---

*) המאמר הוא המשך למאמר שלפניו ויצאו לאור בשעתו בקונטרס אחד, "יום השלישי שהוכפל בו כי טוב, ז' מנ"א ה'תשל"ה".

1) ישעי' א, כז.

2) לקו"ת ר"פ דברים.

3) אוה"ת דברים ע' לה. ד"ה ציון במשפט תפדה (קה"ת תשט"ו. תש"ל - ע' 14. אוה"ת דברים ח"ו ע' ב'קעט).

4) וישב מ, יג - כן הוא בלקו"ת (כבדפוסים הראשונים וכו' דהתרגום - ולא "קדמאה").

5) דער"ח מנ"א, תשל"ה (לעיל ע' קכה ואילך).

6) ע' צו.

7) "כי ציון בחשבון יוסף שהוא בחי' צ"ע" (אוה"ת נ"ך שם. וכ"ה גם באוה"ת דברים ריש ע' לב (בהגהות הצ"צ לד"ה ציון שבלקו"ת שם)).

8) בפירוש הראשון שבאוה"ת נ"ך שם (וכ"ה גם באוה"ת דברים שם) מפרש "ושבי' הם בעלי תשובה", בעלי תשובה סתם; אבל לפירוש השני - "ושבי'" היינו מעלה נוספת בציון (שלפנ"ז) בצדיקים, לאתבא צדיקייא בתיובתא.

9) הובא בלקו"ת שמע"צ צב, ב. שה"ש נ, סע"ב. וראה זח"ג קנג, ב.

10) ד"ה וידבר אלקים אכה"ד תרצ"ט (השני) בשם הרמ"ז. וראה ל"ת (להאריז"ל) בראשית עה"פ ויתהלך חנוך. לקו"ת צו (ח, ב ואילך). שם סוף שה"ש. וש"נ.

וכידוע[11] ההפרש בין יחיד לאחד, דאחד מורה שיש לו ערך לעוד דבר [דהגם שהתואר אחד אינו כתואר ראשון, שראשון מכריח שיש שני, מה־שאין־כן אחד הרי יש אחד ואין שני לו[12], מכל־מקום, מזה גופא שצריך לומר ואין שני הרי מוכח שאפשר שיהיה שני לו, בערך לו כו׳], מה־שאין־כן התואר יחיד, הרי זה גופא מורה שאין שני לו. ומזה מובן גודל העילוי דלאתבא צדיקייא בתיובתא, מכיון שזהו אחד הענינים שיתחדשו על־ידי משיח דוקא, בחינת יחידה.

יג) **והנה** פירוש זה שבחינת ושביה בצדקה היא למעלה מבחינת ציון במשפט תפדה הוא בהתאם עם הפירוש שב׳לקוטי־תורה׳ ובספר הליקוטים להאריז״ל[13] על הפסוק ציון במשפט תפדה [אלא ששם מבאר ב׳ הבחינות בדרגא תחתונה], דציון היא נקודת ציון יסוד שבנוקבא ולפי שהוא חלול והאורות מתגלים שם, שם הוא אחיזת החיצונים. ולכן אמר שבמשפט כו׳ גורמין שתפדה ודוחין משם החיצונים, אבל עדיין אין כל־זה רק כדי שלא יתאחזו בה לבד ותהיה ניכרת שם במקומה ולא תעלה עדיין למקומה הראשון ותצא מביניהם מכל וכל. אבל כדי להוציאה מביניהם ולהעלותה ולהושיבה למקומה הראשון צריך שיעשו כו׳ צדקה כו׳ וזהו ושביה בצדקה להשיבה למקומה צריך צדקה ובזכות הצדקה תשוב למקומה הראשון. הרי ש־ושביה בצדקה הוא למעלה מציון במשפט תפדה. וכן מובן גם בפשטות, כמו שכתוב שם, דמשפט (הגם דמשפט איהו רחמי[14]) ענינו הוא כפי שורת הדין, מה־שאין־כן צדקה הוא לפנים משורת הדין.

יד) **והנה** מבואר במקום אחר[15] שפירושים שהם בפסוק אחד שייכים זה לזה, ומזה מובן, אשר הפירוש ד־ושביה בצדקה הוא למטה מציון במשפט תפדה יש לו שייכות עם הפירוש ש־ושביה בצדקה הוא למעלה מציון במשפט תפדה (והוא על־דרך הידוע[16] בענין חותם המתהפך). והענין הוא, הנה ידוע[17] שמאמר רבותינו ז״ל[18] תלמוד גדול הוא עכשיו, אבל בימות המשיח יהיה מעשה גדול. והנה תלמוד ומעשה הם בדוגמת צומח ודומם, ולעתיד יהיה מעשה גדול, כי אז תתגלה מעלת הדומם. והוא על־דרך המבואר[19] על הפסוק ויגש אליו יהודה בענין החילוק בין משכן לבית המקדש [שענין זה יש לו שייכות מיוחדת לשבת חזון, וכמו שכתב הרב רבי הלל מפאַריטש[20]: ויתבאר עומק ענין זה (שבשבת חזון מראין לכל אחד ואחת המקדש דלעתיד) עם המבואר במקום אחר בענין ויגש אליו יהודה, קורות בתינו כו׳]. שהמשכן היה עצי שטים, ארזים, צומח, מה־שאין־כן

---

11) ראה תו״א נה, ב. ובכ״מ. וראה גם לקו״ת בלק ע, א. ואמ״ב שער הק״ש פ״ח (ובלקו״ת שם ואמ״ב שם מובא זה לענין יחידה).

12) קהלת ד, ח.

13) מאמר זה נאמר ביום ד׳ מנ״א - ערב יום ההילולא של האריז״ל.

14) הקדמת תקו״ז - פתח אלי׳.

15) ראה לקו״ש ח״ג ע׳ 782. ועוד.

16) אגה״ק ס״ך (קלא, א). לקו״ת עקב יז, ג וש״נ למ״ח. וראה גם ד״ה שימני כחותם (בלקו״ת שה״ש, סדור שער התפלין, אמ״ב שם). אוה״ת ר״פ ויגש.

17) אוה״ת שם. ד״ה ועבדי דוד תרצ״ט (סה״מ תרצ״ט ע׳ 193).

18) קדושין מ, ב. וש״נ.

19) תו״א ר״פ ויגש. תו״ח ואוה״ת שם. ועוד.

20) נעתק ברשימות הצ״צ לאיכה ע׳ 45 בשוה״ג.

בית המקדש היה מאבנים ועפר דוקא (ואסור לעשות בו עץ בולט כו׳ כמו שכתוב[21] לא תטע לך אשרה כל עץ). לפי שבבית המקדש היה גילוי מעלת הדומם. ועיקר גילוי מעלת הדומם יהיה לעתיד־לבוא (בבית המקדש השלישי), שאז יתעלה יהודה (בחינת דומם) להיות למעלה מיוסף (בחינת צומח), וכמו שכתוב[22] הנה אני לוקח את עץ יוסף גו׳ ונתתי אותם עליו את עץ יהודה גו׳ ועבדי דוד מלך עליהם גו׳ ודוד עבדי נשיא להם לעולם[23]. דזהו גם־כן מה שלעתיד לבוא יהיה מעשה גדול, כי ענינו של דוד הוא מעשה[24], וכמבואר במקום אחר[25] בענין ההפרש שבין דוד ליהונתן (מלכות ויסוד על־דרך יהודה ויוסף) בן שאול, דיהונתן בן שאול הוא ענין התלמוד (עבודתו על־פי טעם ודעת, מה־שאין־כן שמוע מזבח טוב (קבלת־עול דדוד) ונאמר שאול מרחובות הנהר, דרחובות הנהר הוא ענין הבנה והשגה, תלמוד) ודוד הוא בחינת מעשה. ונאמר עד דוד הגדיל.

טו) **והנה** הגם שעכשיו תלמוד גדול, מכל־מקום יש כמה ענינים (גם עכשיו) שבהם ישנה מעלה למעשה על התלמוד. וכמו מה שמבטלין תלמוד תורה מפני מצוה שאי־אפשר לעשותה על־ידי אחרים[26]. ותוכן אגרת־הקדש ׳דיבור־המתחיל׳ איהו וחיוהי [שכתבה כ״ק אדמו״ר הזקן בכפר פייענא בימים שלפני הסתלקותו[27]] הוא במעלת המצוות המעשיות. וטעם הדבר שגם עכשיו מדגישים מעלת המעשה, יש לומר שהוא לפי שכל הגילויים דלעתיד תלויים במעשינו ועבודתנו כל משך זמן הגלות[28], ומכיון שלעתיד יהיה מעשה גדול, לכן גם עכשיו מדגישים מעלת המעשה, כי על־ידי־זה יהיה הגילוי דלעתיד שאז יהיה מעשה גדול. ועל־דרך המבואר ב׳אגרת־הקדש׳[29] שלא אמרו רבותינו ז״ל תלמוד תורה שקול כנגד גמילות חסדים אלא בימיהם, מה־שאין־כן בעתים הללו בעקבות משיחא, עיקר עבודת ה׳ היא עבודת הצדקה.

טז) **ועל־פי־זה** יתאימו ב׳ הפירושים ב־ושביה בצדקה, שהפירוש ש־ושביה בצדקה הוא למטה מציון במשפט תפדה מתאים לענין תלמוד גדול. אמנם מצד זה שלעתיד יהיה מעשה גדול [וענין זה ישנו גם עכשיו, כנ״ל], הנה מצד זה, ושביה בצדקה הוא למעלה מציון במשפט תפדה. וכמו שהוא בענין הצדקה, שמצד הענינים דלעתיד יש בה מעלה לגבי תורה כנ״ל, על־דרך־זה הוא גם בענין התשובה (ושביה), שיש בה מעלה לגבי תורה, וכמאמר רבותינו ז״ל[30] שאלו לתורה כו׳ שאלו להקב״ה אמר יעשה תשובה

המשך בעמוד לד

21) שופטים טז, כא. תמיד כח, ב. רמב״ם הל׳ ביהב״ח פ״א ה״ט. חינוך מצוה תצב.

22) יחזקאל לז, יט. כד־כה.

23) כן הוא בתו״ח ועוד, אבל בתו״א (מד, סע״א): קח כו׳ עד ועבדי דוד מלך עליהם. וצ״ע שזה כבר הי׳, משא״כ ״נשיא להם לעולם״.

24) וכמש״נ ויעש דוד שם. וראה אגה״ק ס״ה.

25) ראה ל״ת וס׳ הלקוטים סוף ש״א. אוה״ת בראשית (יא ואילך), סוף המשך והחרים תרל״א. אוה״ת שם ע׳ תתשמא. ועוד. וראה לקוטי לוי יצחק אגרות־קודש ע׳ רעז.

26) מו״ק ט, סע״א ואילך. רמב״ם הל׳ ת״ת פ״ג ה״ד. הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד ס״ג־ד. וראה ד״ה יביאו לבוש מלכות (שבתו״א ושערי אורה) בתחילתו.

27) סהמ״צ להצ״צ קע, א.

28) תניא רפל״ז.

29) סי׳ ט. וראה לעיל ס״ז.

30) יל״ש לתהלים כה (רמז תשב). ירושלמי מכות פ״ב ה״ו (אבל שם ליתא ״שאלו לתורה כו׳״). וראה ווי העמודים (לבנו

בס"ד. משיחות שבת פרשת ואתחנן, שבת נחמו, י"א מנחם־אב ה'תשמ"ט.

א. שבת נחמו היא השבת הראשונה מ"שבע דנחמתא"[1], ש"מפטירין בנחמות ישעיהו[2] מאחר תשעה באב עד ראש השנה"[3], החל מ"שבת שאחר תשעה באב (שבה) מפטירין נחמו[4] נחמו עמי"[3], "נחמו נחמו" ב' פעמים, "נחמה בכפלים"[5].

וצריך להבין:

הסדר ד"שבע דנחמתא" הוא באופן שהולך וניתוסף בענין הנחמה, "דדרך הנחמות להיות הולכות ומשובחות יותר"[6], שלכן, ההתחלה היא בנחמה שעל־ידי הנביאים, ש"הקב"ה אומר לנביאים נחמו נחמו עמי", ולאחר שכנסת־ישראל משיבה "ותאמר ציון עזבני ה'"[7], "איני מתפייסת מנחמת הנביאים"[8], ו"הנביאים חוזרין ואומרים לפני הקב"ה הנה כנסת ישראל לא נתפייסה בתנחומין שלנו", "עניה סוערה לא נוחמה"[9], אזי "חוזר הקב"ה ואומר אנכי[10] אנכי הוא מנחמכם וכו'"[11].

ועל־פי־זה צריך להבין הטעם שההתחלה ד"שבע דנחמתא" היא "נחמו נחמו עמי" — דלכאורה, צריך להתחיל בנחמה אחת, ואחר־כך להוסיף עוד נחמה, ולמה מתחיל ב"נחמה בכפלים"?

ויתירה מזה: כיון שבאים זה עתה ממצב הכי ירוד ד"תלתא דפורענותא"[1] עצמם — איך יכולים להתחיל תיכף ב"נחמה בכפלים", מן הקצה אל הקצה?!

ב. ויובן בהקדם הקשר והשייכות לפרשת השבוע [שגם בה מצינו שמתחילים מיד בענין הכי נעלה, דוגמת ההתחלה ב"נחמה בכפלים", ועל־פי הביאור בפרשת השבוע, יובן גם בנוגע להפטרה ד"נחמו נחמו עמי" (כדלקמן סעיף ו')] — דאף־על־פי שההפטרות ד"שבע דנחמתא" אינן "מענין הפרשיות דומה בדומה", אלא "לפי הזמן ולפי המאורע"[12], מכל־מקום, יש קשר ושייכות בין תוכן הזמן והמאורע (תוכן ההפטרות) לפרשת השבוע[13]:

שבת נחמו היא התחלת התקופה ד"שבע דנחמתא", ונוסף על ה"התחלה", הרי היא גם "ראש"[14] — שכוללת כל המשך הזמן והעבודה ד"שבע דנחמתא", שבהם נעשית ה"נחמה" על ענין החורבן והגלות דג' השבועות ("תלתא דפורענותא").

והענין בזה:

נתבאר לעיל[15] ש"תלתא דפורענותא" הם גם כנגד ג' מוחין, ו"שבע דנחמתא" הם גם כנגד ז' מדות, אשר, מהחילוקים שבין מוחין למדות, שמוחין הם העלם (לעצמו) ומדות הם גילוי (לזולת), ולכן, בג' השבועות, שכנגד ג' המוחין, הטוב הוא בהעלם, דאף שיודעים וגם מבינים שהתוכן הפנימי דג' השבועות הוא ענין טוב, ועל־דרך (בלשון רבינו הזקן ב'אגרת הקדש'[16]) "כמשל מלך גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו כו' בנו יחידו מרוב אהבתו", מכל־מקום, טוב זה הוא בהעלם, ומה שנראה בגלוי הוא ענין בלתי־רצוי (שהרחיצה היא גם כמשל האב המכה את בנו כו'); מה־שאין־כן בשבעה דנחמתא, שכנגד המדות — נמשך הטוב בגילוי, טוב הנראה והנגלה, ועד שגם הרחיצה דהענינים הבלתי־רצויים היא באופן של נחמה[17], על־ידי חסדים הגלויים[18].

---

1) טושו"ע או"ח סו"ס תכח.

2) להעיר, ששמו — ישעי' — מלשון ישועה (פרש"י ומצו"ד ישעי' מט, א. ועוד), ו"כולו' נחמתא" (ב"ב יד, ב) — נוסף לכך ש"בדברי הנביאים (כל הנביאים) .. כל הספרים מלאים בדבר זה", גאולת משיח (רמב"ם הל' מלכים פי"א ה"ב).

3) רמב"ם הל' תפלה פי"ג הי"ט.

4) ישעי' מ, א.

5) איכ"ר ספ"א.

6) תוס' מגילה לא, רע"ב.

7) ישעי' מט, יד.

8) אע"פ שדברי הנביא הם מה ש"גלה סודו אל עבדיו הנביאים" (עמוס ג, ז), ואמירת הנבואה היא בשליחותו של הקב"ה, ש"שלוחו של אדם (העליון) כמותו" (ראה לקו"ת ויקרא א, ג).

9) שם נד, יא.

10)) שם נא, יב.

11) אבודרהם — בסדר הפרשיות וההפטרות (בשם המדרש).

12) טור שם.

13) כמ"ש השל"ה (חלק תושב"כ ר"פ וישב (רצז, א)) ש"המועדים של כל השנה .. בכולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן". ולהעיר גם מהפתגם הידוע ש"צריכים לחיות עם הזמן" ("היום יום" ב' חשון. ובכ"מ). וראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 61.

14) בדוגמת ה"ראש" שכולל החיות דכל אברי הגוף (ראה לקו"ת דרושי ר"ה נח, א ואילך. ובכ"מ).

15) ראה קונטרס משיחות ש"פ דברים ס"ז.

16) סימן כב.

17) כולל גם הפירוש ד"נחמה" מלשון "וינחם", "נהפכה מחשבתו .. מחשבה אחרת" (פרש"י בראשית ו, ו), ובנדו"ד — ש"נהפכה מחשבתו" שהרחיצה עצמה תהי' באופן של חסד, בטוב הנראה והנגלה.

18) להעיר מהדיוק הידוע בלשון רבינו הזקן באגה"ק הנ"ל, בהתחלת הענין כותב "כמו אב רחמן וצדיק המכה בנו", ובהמשך הענין כותב "אביו הרחמן והצדיק וחסיד" — כי, מצד בחי' החסד, "חסיד", אין מקום להנהגה ד"מכה בנו", כי אם, טוב הנראה והנגלה (סה"ש תש"ד ע' 15).

ומזה מובן שבשבת נחמו, התחלת וראש ה"שבע דנחמתא", מודגשת ההמשכה מההעלם דמוחין אל הגילוי דמדות, במשך כל שבע דנחמתא שכנגד שבע המדות[19], שעל־ידם נעשה ענין ה"נחמה" בטוב הנראה והנגלה.

ג. על־פי־זה מובן גם הקשר והשייכות לפרשת השבוע, פרשת ואתחנן:

"ואתחנן" — בגימטריא תקט"ו, ועל־פי הידוע[20] שת"ק רומז על המדות (עיקר המדות, ה' מדות, כפי שכל אחת כלולה מעשר, ועשר מעשר), וט"ו (י"ה) רומז על המוחין, הרי, ההקדמה דת"ק לט"ו היא הקדמת המדות למוחין[21], היינו, שהעיקר הוא ההמשכה והגילוי במדות דוקא[22].

ויש לקשר זה גם עם פרשת עקב שקורין במנחת שבת נחמו — "והיה עקב תשמעון", שבתיבת "והיה" ישנם ד' אותיות שם הוי', אלא, שסדרם הוא באופן שאותיות ו"ה קודמות לאותיות י"ה[23], שמורה על הקדמת המדות (ו"ה) אל המוחין (י"ה), כיון שהעיקר הוא ההמשכה והגילוי במדות דוקא.

וענינו בעבודה — על־פי הידוע[24] שעיקר העבודה בזמן הזה הוא בבירור המדות דוקא, ובפרט בזמן הגלות, ועד לסיום הגלות, באחרית הימים, בחינת עקב ("והיה עקב תשמעון") בזמן, עקבתא דמשיחא[25], שמצד התגברות חושך הגלות לא יכולה להיות העבודה דמוחין (י"ה) כדבעי[26], ולכן, עיקר העבודה היא במדות (ו"ה)[27], שזהו ענין ד"והיה עקב תשמעון" (ועל־דרך־זה הקדמת הת"ק לט"ו בגימטריא ד"ואתחנן"), שעיקר העבודה היא בו"ה (לפני י"ה), ורק אחר־כך באים גם להגילוי די"ה (מוחין), שלהיותו אחרי הו"ה (אף שבשם הוי' י"ה קודם לו"ה) הרי זה הגילוי די"ה כפי שהוא שם בפני־עצמו (למעלה מהי"ה דשם הוי'), שיתגלה בשלימות לעתיד לבוא.

ועל־פי־זה יש לבאר גם השייכות ד"והיה עקב תשמעון" למאמר רבותינו ז"ל[28] "אין והיה אלא לשון שמחה" — כיון שהעבודה ב"ו"ה" שבאחרית הימים ("והיה עקב תשמעון", שגם בחושך הגלות דעקבתא דמשיחא, שאינו מאיר הגילוי די"ה, מכל־מקום, "תשמעון" בנוגע למעשה בפועל, על־ידי העבודה דו"ה) מעוררת שמחה גדולה למעלה[23], "ישמח ה' במעשיו"[29], ועל־ידי־זה מתגלה גם השמחה למטה, "ישמח ישראל בעושיו"[30], ועד לשמחה הכי נעלית שעל־ידי הפיכת תלתא דפורענותא לששון ולשמחה ולמועדים טובים, שזהו הטעם לגודל השמחה דחמשה עשר באב[31], "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב"[32].

ד. ויש להוסיף בביאור הקשר והשייכות דשבת נחמו (נוסף על התחלת הפרשה, "ואתחנן", גם) לתוכן כללות הפרשה עד לסיומה וחותמה.

ובהקדמה — שפרשת ואתחנן היא פרשה כללית שבה משתקפת התורה כולה:

בפרשת ואתחנן מסופר בארוכה ובפרטיות אודות מתן תורה, "יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב גו'"[33], וכולל גם כל המשך הזמן שלפני־זה, מהתחלת הבריאה, "כי שאל נא לימים ראשונים גו' למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ גו' הנהיה כדבר הגדול הזה גו'"[34], ועד לכל פרטי הענינים

---

19) החל משבת נחמו, שהיא כנגד מדה הראשונה, מדת החסד. ולהעיר, שמדת החסד כוללת כל המדות והיא "יומא דאזיל עם כולהו יומין" (ראה זח"ג קג, א־ב. קצא, ב. הנסמן בלקו"ש ח"ה ע' 174 בשוה"ג).

20) ראה אוה"ת פרשתנו ס"ע קיג ואילך. ועוד.

21) היפך הסדר דתלתא דפורענותא ושבעה דנחמתא — הקדמת ג' המוחין לז' המדות.

22) להעיר, שת"ק רומז גם על החסדים — ה' חסדים דאריך וה' חסדים דעתיק (סה"מ עת"ר ע' רל), ועפ"ז תומתק השייכות לשבת הראשונה דשבע דנחמתא, שהיא כנגד מדת החסד, כנ"ל הערה 19.

23) ראה לקו"ת פ' ראה ל, ד. ובכ"מ.

24) ראה בארוכה ד"ה אל תצר במאמרי אדהאמ"צ דברים ח"א בתחלתו.

25) אוה"ת ר"פ עקב. שם ס"ע תצא, ריש ע' תקד.

26) להעיר ממ"ש הרמב"ם (הל' תשובה פ"ט ה"א) ע"ד הצורך ביעודים הגשמיים כדי ש"נשב פנויים ללמוד בחכמה כו'".

27) ראה אגה"ת ספ"ד בביאור ענין ד' אותיות שם הוי' בעבודה — שי"ה קאי על ההתבוננות בגדולתו ית' כפי שמולידה אהוי"ר בהתגלות לבו, ואילו ו"ה מורה על העבודה "בעסק התורה והמצוות בקול ודיבור או מעשה". ובזמן הגלות — עיקר העבודה (בו"ה גופא) היא (לא כ"כ בענין הלימוד, וא"ו, אלא בעיקר) בענין המעשה (ראה אגה"ק ס"ט), אלא, שבהכרח להקדים הלימוד כדי לידע את המעשה אשר יעשון.

28) ראה ב"ר פמ"ב, ב. וש"נ.

29) תהלים קד, לא.

30) שם קמט, ב.

31) להעיר, שבקביעות שנה זו חל חמשה עשר באב בפ' "והי' עקב תשמעון", ומתברך מהשבת שלפניו (פ' ואתחנן*) שבתפלת מנחה קורין "והי' עקב תשמעון" — "אין והי' אלא לשון שמחה".

*) שבה נאמר "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום" (ד, ד) — כפי שנתברר בחמשה עשר באב ש"כבר כלו מתי מדבר, ואלו מאותן שכתוב בהן חיים כולכם היום" (פרש"י חוקת כ, כב).

32) תענית כו, ב — במשנה. וראה פע"ח שער חגה"ש בסופו (דרוש סוד ט"ו באב) — הובא ונתבאר באוה"ת פרשתנו (כרך ו) ע' ב'קצז ואילך. ד"ה נחמו עת"ר.

33) ד, יו"ד.

34) שם, לב.

דעשרת הדברות (מ"אנכי" עד "לרעך"[35]) שכוללים כל התורה כולה[36].

ובהמשך הפרשה — פרשת שמע[37] (פרשה ראשונה דקריאת־שמע), קבלת עול מלכות שמים[38], כולל גם הציווי "ואהבת את ה' אלקיך"[39], שורש לכל מצוות־עשה[40], כולל גם מצות־עשה דיראת ה'[41] שהיא שורש לכל שס"ה מצוות לא־תעשה[40], ובאופן ד"בכל לבבך", "בשני יצריך"[42], שגם היצר שבחלל השמאלי שבלב נהפך לאהבה את ה' בכל לבו[43], "ובכל נפשך", כל נפשו (כל פרטי מציאותו) של האדם, "ובכל מאדך", "בכל ממונך"[42], שחודר בכל עניניו של האדם, עד לענינים הכי תחתונים, "היקום אשר ברגליהם, זה ממונו של אדם"[44], ועד שפועל גם בחלקו בעולם — "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך"[45], שעל־ידי־זה פועל גם מחוץ לבית ושער שלו (כמו שכתוב "ה' ישמר צאתך גו'"[46]), ובזה גופא — "לרבות[47] שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות"[48], ועד שפועל בכל העולם כולו[49].

וסיום וחותם הפרשה — "היום לעשותם", דקאי על כללות מעשינו ועבודתינו במשך שית אלפי שנין דהוי עלמא, שעל־ידי־זה ולאחרי־זה באים לשכר דלעתיד לבוא (באלף השביעי) — כסיום וחותם הפרשה בפירוש רש"י, פשוטו של מקרא — "היום לעשותם, ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם".

ויש לומר, שאף שבפרשה זו נכללת כללות העבודה דבני ישראל במשך כל הדורות, מכל־מקום, עיקר ההדגשה היא על גמר וסיום העבודה בסוף זמן הגלות[50], סיום התקופה ד"היום לעשותם", שממנה נכנסים תיכף ומיד (על־דרך ובדוגמת "היום" ו"מחר" כפשוטם) לתקופה ד"למחר לקבל שכרם"[51].

וכמודגש גם בהתחלת הפרשה שלאחרי־זה שמתחילין לקרוא במנחה — כי: נוסף על הפירוש ש"והיה עקב תשמעון" קאי על אחרית הימים דסוף הגלות, עקבתא דמשיחא (כנ"ל סעיף ג'), ישנו גם הפירוש שקאי על "אחרית הימים" דימות המשיח[52], כפירוש המדרש[53] "אמר להם הקב"ה כו' שכרו בעקב אני נותן לכם כו' (שנאמר) והיה עקב תשמעון", שקאי על השכר שלאחר העבודה ("למחר לקבל שכרם"), שפירוש זה מתאים גם עם פשטות הכתוב — שבגלל ("עקב") ש"תשמעון את המשפטים האלה גו'", יקבלו השכר ש"ושמר ה' לך את הברית ואת החסד וגו'". וכיון ששני הפירושים הם בתיבה אחת — הרי זה מורה שבאים יחד, היינו, סיום הגלות שממנו באים תיכף ומיד לימות המשיח.

ועל־פי־זה יש לבאר הקשר והשייכות לשבת נחמו — התחלת התקופה ד"שבע דנחמתא" שבה מסיימים[54] ענין הגלות, כולל (ועל־ידי) הסיום ד"מעשינו

---

35) ה, ו־יח.

36) ראה פרש"י משפטים כד, יב. תורה שלימה כרך טז מילואים סי' א ע' רה ואילך. וש"נ.

37) ו, ד ואילך.

38) ברכות רפ"ב.

39) שם, ה.

40) תניא פ"ד. ובכ"מ.

41) נוסף לכך שהציווי הפרטי דיראת ה' נתפרש בהמשך הפרשה (שם, יג) — "את ה' אלקיך תירא".

42) ספרי ופרש"י עה"פ שם, ה.

43) שהרי, תיבת "בכל (לבבך)" קאי על שתי הלבבות (שנרמזו בשתי הבי"ת"ין ד"לבבך"), היינו, שגם האהבה דחלל השמאלי היא בכל חלל השמאלי, שלא נשארת נקודה אחת שלא נהפכה לאהבה את ה'.

44) עקב יא, ו ובפרש"י.

45) פרשתנו שם, ט.

46) תהלים קכא, ח. וראה זהר פרשתנו רסג, ב. רסו, ב.

47) פרש"י פרשתנו עה"פ (ו, ט).

48) נוסף על ה"שערים" שבאדם עצמו — ראה ש"ך עה"ת ר"פ שופטים. הובא ונתבאר באוה"ת שופטים ע' תתכב. ועוד.

49) להעיר גם מפירוש רש"י על הפסוק "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" — "ה' שהוא אלקינו עתה ולא אלקי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה', ונאמר ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד", היינו, גילוי אחדותו של הקב"ה בכל העולם.

50) להעיר, שאין המלאכה נקראת אלא ע"ש גומרה (ראה פרש"י עקב ח, א. ועוד).

51) ויתירה מזה — שבתקופה הראשונה דימות המשיח יהי' הענין דקבלת שכר ("לקבל שכרם") ביחד עם ענין העבודה ("לעשותם"), כי, "מ"ש רז"ל דמצוות בטילות לעתיד לבוא היינו בתחיית המתים, אבל לימות המשיח קודם תחה"מ (בתקופה הראשונה) אין בטלים" (אגה"ק סוסכ"ו), וכדמוכח מהציווי דערי מקלט (שבפרשתנו (ד, מא) — "אז יבדיל משה שלש ערים גו'"), שלעתיד לבוא (לא רק שלא תיבטל מצוה זו, אלא אדרבה) יתוספו עוד ג' ערי מקלט, כמ"ש (שופטים יט, ח־ט) "ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך גו' ויספת לך עוד שלש ערים גו'", ו"מעולם לא הי' דבר זה", ויקויים לעתיד לבוא בביאת המשיח*.

*) ועד שפסוק זה הוא מהראיות שביאת משיח צדקנו נתפרש בתורה (נוסף על דברי הנביאים) — ראה רמב"ם הל' מלכים פי"א ה"ב.

52) כלשון הכתוב (ישעי' ב, ב) "והי' באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה' גו'". וראה אוה"ת עקב ע' תקג ש"קץ הימין" נקרא "עקב".

53) דב"ר ר"פ עקב (פ"ג, א) — הובא באוה"ת שם. וראה גם ד"ה והי' עקב תשמעון תשכ"ז פ"ב (סה"מ מלוקט ח"ב ע' סח).

54) להעיר, ש"שבעה דנחמתא" הם גם סיום השנה — "מאחר תשעה באב עד ראש השנה", אשר, נוסף לכך שהסיום ד"שנה" בכלל רומז על סיום כל עניני העבודה שחוזרים ונשנים (שנה מלשון נשנה, שני) בכל שנה (ע"ד הסיום ד"היום לעשותם"), ה"ז בהדגשה יתירה בשנה זו — "תשמט ידך", שממנה נכנסים לשנת נסים, וכן שנת הארבעים (דוגמת שנת הארבעים בפעם הראשונה, שבסיומה — לאחר ט"ו באב — עמדו מוכנים להכנס לארץ), כמדובר כמ"פ במשך השנה.

ועבודתינו כל זמן משך הגלות"[55], ועד לסיום ד"היום לעשותם", שמזה באים תיכף ומיד לשכר דלעתיד לבוא, "למחר לקבל שכרם".

ה. ויש להוסיף, שענין הנ"ל מרומז גם בשיעור הרמב"ם דמוצאי שבת זו – סיום הלכות כלים והתחלת הלכות מקוואות[56] – דיש לומר (על־פי מה שכתב הרמב"ם[57] ש"רוב דיני התורה אינן אלא.. לתקן הדעות") שבזה נרמזת כללות העבודה ד"היום לעשותם", וההמשך שלאחרי־זה, "למחר לקבל שכרם":

"כלים" – רומז על כל עניני העולם שבהם נעשית העבודה במשך כל הזמן ד"היום לעשותם", שתכליתה ומטרתה – לעשות מכל עניני העולם "כלים" לאלקות, בדוגמת ה"כלי" שבטל לגמרי לדבר שבתוכו[58], היינו, שפועלים בכל עניני העולם שיהיה ניכר בהם שאינם מציאות לעצמם, אלא כל מציאותם היא "אמתת המצאו"[59], כיון ש"כל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו" (כמו שכתב הרמב"ם בהתחלת ספר הי"ד)[60]. ובסגנון דהלכות כלים – שגם בכלים שמצד עצמם יכולים לקבל טומאה ("שבעה[61] מיני כלים הן שמקבלין טומאה מן התורה"[62]) פועלים מצב של טהרה[63] ("טהורין לתרומה"[64]).

ו"מקוואות" – שנוסף לכך שטהרת הכלי היא על־ידי הטבילה במקוה ("כל הטמאין בין אדם בין כלים.. אין להן טהרה אלא בטבילה במים הנקוין בקרקע"[65]), היינו, שהטבילה במקוה רומזת על השלימות והגמר[66] ד"כלים" (כל עניני העולם), הרי זה רומז גם על שלימות הטבילה "במי הדעת" (כמו שכתב הרמב"ם בסוף[67] הלכות מקוואות), דקאי על "דעה את ה'", "שנאמר[68] כי מלאה הארץ[69] דעה את ה' כמים לים מכסים" (כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלך המשיח שבסיום וחותם ספר הי"ד)[70], כלומר, שנוסף על הטהרה בפועל (על־ידי הטבילה במקוה כפשוטה[71]) באופן שנשארת עדיין אפשרות למצב דהיפך הטהרה, תהיה שלימות הטהרה באופן שנשללת האפשרות אפילו למצב דהיפך הטהרה, כיון שהמציאות דכל הבריאה תהיה מכוסה ב"דעה את ה' כמים לים מכסים", ששלימות זו תהיה לעתיד לבוא דוקא ("למחר לקבל שכרם").

ו. על־פי האמור לעיל שבפרשת השבוע (כולל גם התחלת הפרשה שקורין במנחה) מודגשת בעיקר העבודה דאחרית הימים ("עקב", עקבתא דמשיחא), בסיום התקופה ד"היום לעשותם", כאשר עיקר העבודה היא (לא בבחינת י"ה, אלא) בבחינת ו"ה (כנ"ל בארוכה) – נשאלת שאלה על התחלת פרשת ואתחנן (וכן על התחלת פרשת עקב) מעין ודוגמת השאלה דלעיל (סעיף א') על התחלת ההפטרה ב"נחמה בכפלים":

בפירוש "ואתחנן" כותב רש"י – פשוטו של מקרא – "אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם.. דבר אחר זה אחד מעשרה לשונות של תפלה".

---

55) תניא רפל"ז.

56) להעיר מהנוסח ד"הדרן" – "כשם שעזרתני לסיים כו' כן תעזרני להתחיל כו'", ובפרט בנדו"ד ששניהם (סיום ההלכות שלפנ"ז והתחלת ההלכות שלאח"ז) בשיעור דיום אחד.

57) הל' תמורה בסופן.

58) וכמודגש בהלכות שבת – ש"המוציא פחות מכשיעור אע"פ שהוציאו בכלי פטור שהכלי טפילה לו כו'" (רמב"ם הל' שבת ספי"ח).

59) ולהעיר מהשייכות לפרשת השבוע – שבה נאמר "אין עוד מלבדו" (ד, לה), ו"אין עוד" (שם, לט); ולהפטרה – שבה נאמר "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר" (ישעי' מ, ה).

60) ובהמשך הענין (הלכה ו') – "וידיעת דבר זה מצות עשה, שנאמר אנכי ה' אלקיך", פסוק שנאמר גם בעשה"ד שבפרשתנו.

61) שבעה דייקא – כיון שכל עניני העולם הם במספר שבעה, החל משבעת ימי הבנין.

62) ריש הל' כלים.

63) להעיר גם מסיום מסכת כלים במשנה – "אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה".

64) סוף הל' כלים.

65) ריש הל' מקוואות.

66) וי"ל – כולל גם מלשון "מוגמר" – "מניחין מוגמר תחת הכלים", לבונה ומיני בשמים שנותנים על האש ומעשנין הכלים שיהי' ריחן נודף (שבת יח, א ובפרש"י) – שמורה על שלימות העבודה לא רק בנוגע לגוף הכלים, אלא גם בנוגע לנשמת הכלים, שזהו"ע ה"ריח", שהנשמה נהנית ממנו (ברכות מג, ב), הן בנוגע לנשמת האדם והן בנוגע לנשמת העולם.

67) ונעוץ סופן בתחלתן. – ולהעיר, ש"הלכות מקוואות" רומז על הענין ד"הליכות (עולם לו)" (ראה מגילה כח, סע"ב) – הליכה מחיל אל חיל בהענין ד"מקוואות", עד להשלימות דטבילה "במי הדעת".

68) ישעי' יא, ט.

69) "הארץ" דייקא, "כל העולם" (לא רק אומות העולם, אלא כל העולם ממש). – אלא שאעפ"כ, "יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וגו'", שאצלם יהי' זה בעילוי שבאין־ערוך ל"כל העולם". וכמודגש גם בסיום הלכות מקוואות – "הרי הוא אומר וזרקתי עליכם מים טהורים", "עליכם" דייקא (וכמ"ש "מקוה ישראל ה'", "הקב"ה מטהר את ישראל" (משנה סיום וסוף יומא)).

70) ולהעיר, שבסיום הל' כלים והתחלת הל' מקוואות משתקף כל ספר הי"ד (ש"כל הנמצאים משמים וארץ" נעשים "כלים" ל"אמתת המצאו", עד לטבילה ב"דעה את ה' כמים לים מכסים") – ע"ד משנת"ל (ס"ה) שבפ' ואתחנן משתקפת כל התורה (מ"שאל נא לימים ראשונים גו' אשר ברא אלקים אדם גו'", עד להסיום ד"היום לעשותם").

71) ולהעיר, שגם טבילה כפשוטה קשורה עם הטבילה ברוחניות – "במי הדעת" (כמ"ש הרמב"ם בסוף הל' מקוואות), אבל אעפ"כ, אין זה דומה לטבילה בתכלית השלימות שתהי' לעתיד לבוא – "כמים לים מכסים".

ומהענינים ד"יינה של תורה"[72] שבפירוש רש"י — ש"תפלה" (אחד מעשרה לשונות של תפלה) מורה על כללות עבודת המטה, "אתערותא דלתתא", ואילו "מתנת חנם" מורה על ההמשכה מלמעלה שבאין־ערוך לעבודת המטה, אתערותא דלעילא מבחינה שאין אתערותא־דלתתא מגעת שם, שזהו ענין ד"מתנת חנם", "חנם מן המצוות", "בחינה גבוה ונעלה מאד למעלה מעלה מבחינת המצוות שאין המצוות מגיעות שם"[73], שעל־זה נאמר "אתה החילות", "אתה הוא המתחיל מעצמך, כי הוא בחינת אתערותא־דלעילא שלמעלה מאתערותא־דלתתא"[74].

וצריך להבין:

כיון שסדר העבודה הוא מן הקל אל הכבד — צריך להקדים תחלה ענין התפלה ("אחד מעשרה לשונות של תפלה"), ואחר־כך להוסיף ענין נעלה יותר, "מתנת חנם"[75]?

ויתירה מזה: כיון שמדובר אודות העבודה בסיום התקופה ד"היום לעשותם"[76], כשנמצאים בדרגא נמוכה, שלכן, גם העבודה היא בדרגא נמוכה (ו"ה בלבד) — איך יכולים להתחיל מיד בענין הכי נעלה, "מתנת חנם"?!

ועל־דרך־זה נשאלת השאלה בהתחלת פרשת עקב שקורין במנחה:

ממה שנאמר "והי' עקב תשמעון גו' ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך", אף־על־פי שבמעמד ומצב ד"תשמעון" מגיע השכר מצד העבודה עצמה, ללא צורך בברית חסד ושבועה שלמעלה מטעם ודעת — מוכח[77], שמדובר כאן על שכר שבאין־ערוך לעבודה, ועד לשכר בלתי־מוגבל, שנמשך (לא על־ידי העבודה, אלא) מצד "הברית.. החסד אשר נשבע לאבותיך"[78].

ולכאורה: כיון שמדובר אודות העבודה בעקבתא דמשיחא ("והיה עקב תשמעון") — למה מתחילים, ואיך יכולים להתחיל, בשכר הכי נעלה[79], "ושמר ה' לך את הברית ואת החסד אשר נשבע גו'"?!

ז. והמענה לזה — בכתוב זה עצמו — "ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך":

כל אחד ואחד מישראל הוא בן אברהם יצחק ויעקב — כמאמר רבותינו ז"ל[80] "אין קורין אבות[81] אלא לשלשה"[82], שניכר בו ההמשך דפעולת האבות — כמו שכתוב[83] "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו גו' ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט"[84].

ובעומק יותר — שכל אחד ואחד מישראל הוא בנו יחידו של מלך מלכי המלכים הקב"ה[85], כמו שכתוב "בני בכורי ישראל"[86], "בנים אתם לה' אלקיכם"[87].

ולכן, גם במעמד ומצב ד"והיה עקב תשמעון", בעקבתא דמשיחא, שעיקר העבודה היא בדרגא נמוכה כו' (לא רק שמגיע להם גם שכר שבאין־ערוך לעבודה, אלא יתירה מזה) — מתחילים עם השכר שבאין־ערוך, "ושמר ה' אלקיך לך את הברית גו' אשר נשבע לאבותיך", מצד ההתקשרות העצמית דישראל עם הקב"ה שלמעלה מטעם ודעת.

ועל־דרך־זה בפרשת ואתחנן — שמתחילים עם הענין הכי נעלה ד"מתנת חנם", "אתה החילות", "אתה הוא המתחיל מעצמך", ועד ל"אתה" האמיתי, מהותו ועצמותו יתברך ממש, שלגביו כל הגילויים וההמשכות הם באופן ד"מתנת חנם"; ולאחרי־זה בא

---

72) "היום יום" כ"ט שבט.

73) לקו"ת פרשתנו ג, א. וראה שם ד, סע"ג ואילך.

74) לקו"ת שם, ד.

75) ושאלה זו היא גם בפשוטו של מקרא: כיון שהבן חמש למקרא שמבין לשון הקודש יודע ש"ואתחנן" הו"ע של בקשה — הי' לו להקדים תחלה הפירוש הפשוט "זה אחד מעשרה לשונות של תפלה", ואח"כ להוסיף עוד פירוש שמבאר הדיוק ד"ואתחנן" דוקא, "אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם"*.

*) הביאור ע"ד הפשט (נוסף על המבואר לקמן בפנים) — ראה שיחת ש"פ ואתחנן דאשתקד. וראה גם לקו"ש חכ"ד ע' 28 ואילך).

76) עלי' נאמר אם הראשונים כמלאכים כו' ואנן כו' (שבת קיב, ב. ועוד. וראה הנסמן בלקו"ש חט"ו ע' 281 הערה 14).

77) ראה לקו"ש ח"ט ע' 71 ואילך.

78) אלא, שההתגלות דשכר זה הוא לאחר הקדמת העבודה — כמו "המשכת אתעדל"ע שאינו תלוי במעשה בתחתונים .. (ש)אינה שורה ומתגלה אלא כשיש שלימות למטה" (לקו"ת שם, ד, א).

79) ומזה מובן גם בנוגע להעבודה — שצריכה להיות מענין ודוגמא עכ"פ מהשכר שנמשך על ידה, אע"פ שהשכר הוא באין־ערוך להעבודה.

80) ברכות טז, ב.

81) ועד"ז בנוגע לד' האמהות ("אין קורין אמהות אלא לארבע"), ואדרבה, בנוגע לאמהות יש עילוי גדול יותר — ע"ד "נקבה תסובב גבר" שיהי' לעתיד לבוא (ראה ספר השיחות ה'תשמ"ט ח"א, שיחת ש"פ תולדות ס"ז ובהערה 98. וש"נ).

82) "שבחי' האבות היא ירושה לבניהם אחריהם בכל דור ודור .. ולכן אומרים אלקי אבותינו, אלקי אברהם וכו', אבל שאר בחינות ומעלת הצדיקים, כגון השבטים .. יש לך אדם שאין בו כלל בחי' ומדרגות אלו, משא"כ בחי' האבות צריך להיות בכל אדם שהם שרש ומקור כל נשמות ישראל" (תו"א ר"פ וארא).

83) וירא יח, יט.

84) להעיר, ש"צדקה ומשפט" הם כללות התומ"צ — "משפט" קאי על התורה (כמבואר בלקו"ת ר"פ דברים בפירוש "ציון במשפט תפדה") ו"צדקה" היא כללות כל המצוות (ראה תניא פל"ז. ובכ"מ).

85) ראה כש"ט הוספות סקל"ג.

86) שמות ד, כב.

87) פ' ראה יד, א.

הענין ד"עשר לשונות של תפלה" — להמשיך הגילוי הכי נעלה ד"מתנת חנם" שיומשך ויחדור בכל פרטי הדרגות שבעבודת האדם, בכל עשר כחות נפשו[88].

וענין זה מובן ושייך גם לבן חמש למקרא[89]:

טבע הקטן שרוצה ופושט ידו ליקח כל דבר טוב, ללא חשבונות אם מגיע לו, "מתנת חנם", וצריכים לחנכו שלא ליטול מעצמו, אלא לבקש כו'. ודוגמתו בנוגע לישראל — "כי נער ישראל ואוהבהו"[90].

ולכן, מקדים רש"י הפירוש "ואתחנן, אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם", מבלי להזכיר (בפירוש התיבה[91]) ענין של בקשה — כיון שלכל לראש מרגיש יהודי ("נער ישראל") שמגיע לו כל דבר טוב באופן ד"מתנת חנם", ואחר־כך ניתוסף גם ענין של בקשה, "מבקשים מתנת חנם", ועד לבקשה ב"עשר לשונות של תפילה".

ויש להוסיף, שכן הוא גם בנוגע לענין ד"אתה החילות", "אתה הוא המתחיל מעצמך", מהותו ועצמותו יתברך — שאצל בן חמש למקרא מתקבל ומונח הדבר בפשטות, כמובן מהפתגם הידוע בשם גדול אמיתי בישראל "אני מתפלל לדעת זה התינוק"[92], שאינו זקוק להודעה והסברה שהתפילה צריכה להיות "אליו ולא למדותיו"[93], כיון שאינו יודע אודות עניני הספירות ("מדותיו"), וכוונתו בתפילה היא למהותו ועצמותו יתברך, ועל־דרך־זה נעשה גם אצל הגדול בישראל — שכל פרטי הענינים ד"עשר לשונות של תפילה", הקשורים עם פרטי הכוונות שבתפילה שכנגד עשר ספירות (שם א־ל בחסד וכיו"ב), חדורים בכוונת "זה התינוק" — למהותו ועצמותו יתברך שלמעלה מכל המשכה וגילוי, שממנו נמשכים כל הענינים באופן ד"מתנת חנם".

ועל־דרך־זה בנוגע לכללות עבודת בני ישראל ("נער ישראל") — שהמשכת ה'עצם' שלמעלה ("מתנת חנם", "אתה החילות", "הברית גו' אשר נשבע") היא בהדגשה יתירה כשנמצאים בדרגא נמוכה (בסיום התקופה ד"היום לעשותם", ב"עקב", עקבתא דמשיחא, שעיקר העבודה היא במעשה בפועל, ו"ה), שאז העבודה אינה מצד בחינת הגילויים, אלא (בעיקר) מצד הרצון הפנימי וההתקשרות העצמית דבני ישראל עם הקב"ה[94].

ח. על־פי־זה יש לבאר גם ההתחלה ד"שבע דנחמתא" ב"נחמה בכפלים":

אף־על־פי שבהתחלת "שבע דנחמתא", בסמיכות ממש ל"תלתא דפורענותא", שצריכים להתחיל (בשנה זו) העבודה דהפיכת הענינים הבלתי־רצויים דחורבן וגלות (שהרי משיח צדקנו עדיין לא בא), נמצאים בדרגא נמוכה כו' — מכל־מקום, כיון שההתקשרות הפנימית והעצמית דישראל והקב"ה היא בשלימות תמיד, בכל זמן ובכל מקום, גם בזמן ומצב דחורבן וגלות[95], לכן, גם במצב ירוד כו' (בגלוי ובחיצוניות) יכולים וצריכים להתחיל ב"נחמה בכפלים".

ויש לומר, שה"נחמה בכפלים" שבהתחלה ו"ראש" ה"שבע דנחמתא" הוא ענין כללי שלמעלה מכל פרטי הדרגות ד"שבע דנחמתא", ונמשכת בכולן, שבכל אחת ואחת מהן הנחמה היא "בכפלים"[96]:

הפירוש האמיתי ד"כפלים" (לא רק במובן המצומצם, ב' פעמים ככה) כולל כל הריבוי שניתוסף על הפעם הראשונה, ריבוי למעלה מריבוי, עד אין־סוף. ועל־פי־זה, ב"נחמה בכפלים" נכללת גם הנחמה הכי נעלית שאין למעלה ממנה — נחמה ממהותו ועצמותו יתברך.

---

88) ויתירה מזה — שהגילוי ד"מתנת חנם" ("ואתחנן") נמשך וחודר בתקט"ו (הגימטריא ד"ואתחנן"*) — בכל סדר ההשתלשלות שנכלל בט"ו פעמים ת"ק, כהחשבון מהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה, ובין רקיע לרקיע ועובי הרקיע כו', שעולה ט"ו פעמים ת"ק (תוס' וחדא"ג לחגיגה יג, א. וראה אוה"ת פרשתנו ס"ע קיג ואילך).

*) וגם כאן מודגשת ההתחלה בהענין היותר נעלה — שהרי הגימטריא (תקט"ו) באה לאחר תוכנה של התיבה עצמה ("ואתחנן").

89) כבכו"כ מהענינים שבפירוש רש"י, פשוטו של מקרא, ל"בן חמש שנים למקרא", כולל גם "יינה של תורה" שבפירוש רש"י.

90) הושע יא, א. וראה לקו"ש חכ"א ע' 20. וש"נ.

91) ורק אח"כ מפרש משמעות ותוכן הענין — ש"צדיקים .. אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם", אבל, פירוש תיבת "ואתחנן" הוא — "אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם".

92) שו"ת הריב"ש סקנ"ז. הובא ונתבאר בסהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה פ"ח.

93) ספרי — הובא ונתבאר בפרדס של"ב פ"ב. סהמ"צ שם פ"ז ואילך. ובכ"מ.

94) אלא שאח"כ צריך להמשיך גם בבחי' הגילויים, היינו, שהעבודה תהי' גם בבחי' י"ה — ט"ו שלאחרי הת"ק בגימטריא ד"ואתחנן", וי"ה שלאחרי ו"ה בתיבת "והי' עקב תשמעון".

95) ויתירה מזה — כפי שמצינו "שלפני נשמות הגבוהות כמו רשב"י לא נחרב הבית כלל" (פלח הרמון שמות ע' ז), ודוגמתו בכל ישראל — מצד עצם הנשמה.

96) ויומתק יותר ע"פ האמור לעיל (ס"ב) ש"שבע דנחמתא" הם כנגד שבע מדות, וידוע ששבע המדות נקראים "שבע כפולות" (תניא פ"ג). ולהעיר גם מהשייכות דכל שבת לענין הכפל — "קרבנו כפול" (מדרש תהלים צב, א. ראה לקו"ת בתחלתו. ובכ"מ), וידוע ש"כפל" קשור עם ענין הגאולה (יל"ש ר"פ לך לך), ועאכו"כ הכפל דשבת, שמצ"ע קשור עם גאולה — "מזמור שיר ליום השבת כו' ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים" (תמיד בסופה), ועאכו"כ שבת ד"שבע דנחמתא".

ומצד גודל מעלתה — יכולה לבוא, באה ופועלת בהתחלת "שבע דנחמתא", במצב הירוד שבסמיכות ממש ל"תלתא דפורענותא", שגם שם ישנה ההתקשרות העצמית דישראל עם הקב"ה בשלימותה, ואדרבה — בדרגא התחתונה דוקא מודגשת ההתקשרות שמצד עצם הנשמה עם ה'עצם' דהקב"ה, למעלה מבחינת הגילויים.

ולאחר ההתחלה והפתיחה וה"ראש" ב"נחמה בכפלים" שמצד ההתקשרות העצמית דהקב"ה עם ישראל — נמשכת ומתגלה ה"נחמה" גם בבחינת הגילויים, בכל פרטי הענינים ד"שבע דנחמתא", שבאים בסדר מסודר, "דרך הנחמות להיות הולכות ומשובחות יותר", מהנחמה שמתגלה על־ידי הנביאים עד לנחמה ד"אנכי אנכי[97] הוא מנחמכם" (על־דרך האמור לעיל שהעילוי ד"מתנת חנם" נמשך ומתגלה ב"עשר לשונות של תפילה".

ט. ויש להוסיף, שהעילוי ד"נחמה בכפלים" בשבת נחמו הוא בהדגשה יתירה בקביעות שנה זו — ששבת נחמו חל ביום י"א מנחם־אב:

בפירוש הכתוב "אחד עשר יום מחורב"[98] מבואר בדרושי חסידות[99] ש"אחד עשר יום" הוא בחינת "אנת הוא חד ולא בחושבן"[100], בחינת פנימיות הכתר, שלמעלה מעשר ספירות[101], ועד למהותו ועצמותו יתברך שלמעלה מכל גדר ותואר כו'[102].

וענין זה הוא בהדגשה יתירה ב"אחד עשר יום" דחודש החמישי (מנחם־אב) — כי, חודש החמישי בכללותו קשור עם בחינת "חמישית לפרעה", "דאתפריעו ואתגליין מיניה כל נהורין", בחינת הכתר[103], ומזה מובן גודל העילוי ד"אחד עשר יום" שבחודש החמישי גופא.

וכאן רואים דבר פלא:

חורבן בית המקדש היה בתשיעי ובעשירי[104], והיום הראשון שלאחר החורבן — מצב ירוד ביותר, שזה־עתה היה החורבן, וצריכים להתחיל העבודה דהפיכת החורבן והגלות לעילוי דגאולה ובית המקדש השלישי — הוא "אחד עשר יום", בחינת "אנת הוא חד"!

וההסברה בזה — על־פי האמור לעיל — שבדרגא התחתונה דוקא מודגשת ההתקשרות דעצם הנשמה עם ה'עצם' דהקב"ה, בחינת "אנת הוא חד"[105], אשר, מצד בחינה זו אין מקום לכתחילה לענין של חורבן וגלות, ובלשון הכתוב[106] "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה", היינו, שבכל מקום ומצב שיהיה, גם בחשכת הגלות דעקבתא דמשיחא, מקומו האמיתי ב"ציון" (ש"יולד בה"), כי מציאותו האמיתית היא "ציון", עצם הנשמה[107], ובחינה זו מתגלה מיד אחר החורבן, ב"אחד עשר יום", שבמצב ירוד זה מתגלה האהבה העצמית דהקב"ה ("אנת הוא חד") לישראל[108], ומבחינה זו נמשכת ומתגלה הנחמה האמיתית, "נחמה בכפלים" ("כפלים" כהפירוש כנ"ל עד אין־סוף), כמודגש בקביעות שנה זו (וממנה למדים בנוגע לכל השנים) שאמירת ההפטרה "נחמו נחמו עמי", "נחמה בכפלים", היא ב"אחד עשר יום" דחודש החמישי[109].

י. על־פי האמור לעיל גודל העילוי ד"נחמה בכפלים" שבהתחלת וראש ה"שבע דנחמתא" — מובן, שה"כלי"[110] לקבל נחמה זו, שתומשך ותתגלה ותחדור למטה בפועל

---

97) ב"פ אנכי (כפול), למעלה אפילו ממ"ת שנאמר "אנכי" פעם אחת (ראה לקו"ת דרושי ש"ש סה, ב ואילך. ובכ"מ).

98) דברים א, ב.

99) רשימות הצ"צ לתהלים (יהל אור) ע' מח. אוה"ת דברים ע' יט. סה"מ עטר"ת ע' תקפז. ועוד.

100) תקו"ז בהקדמה (יז, א).

101) ואעפ"כ נקרא "אחד עשר" — להורות שבחי' "אנת הוא חד" ("אחד") נמשך ומתגלה וחודר גם בעשר ספירות ("עשר").

102) להעיר גם מהשייכות לעשה"ד שבפרשתנו — כדאיתא במדרש (שמו"ר פמ"ב, א. הובא ונתבאר בדרושים שבהערה 99) "אחד עשר יום .. מיוחד שבעשרה .. שהוא אחד שהוא ראש לכל הדברות, אנכי ה' אלקיך".

103) ראה זח"א רי, א. לקו"ת ס"פ פינחס. ובכ"מ.

104) ראה תענית כט, א.

105) ודוגמתו בעבודה — העבודה במעשה בפועל, ו"ה, בגימטריא "אחד עשר".

106) תהלים מזמור פ"ז (שסימנו "פז") פסוק ה'. — ולהעיר מהשייכות לשנת הארבעים (ראה בארוכה קונטרס משיחות ש"פ בשלח שנה זו ס"ח־ט). וראה גם סה"מ עטר"ת שבהערה 99 (בהמשך ביאור הענין ד"אחד עשר יום מחורב", דקאי על "אנכי") בביאור ההעכבה במדבר ארבעים שנה, שזהו ע"ד לא קאי איניש אדעתי' דרבי' עד ארבעין שנין, היינו, שע"י העבודה במשך ארבעים שנה נמשך הגילוי ד"אנכי" שבמ"ת באופן של קליטה בפנימיות מצד התחתון, ע"י עבודתו מלמטה למעלה.

107) ראה לקו"ת ר"פ דברים. ובכ"מ.

108) ובלשון הכתוב בפרשתנו — "בך בחר ה' אלקיך גו'" (ז, ו) "מאהבת ה' אתכם" (שם, ח). ולהעיר, שגם בחודש ניסן — שבו היתה לידת עם ישראל (בחג הפסח*) — מודגשת הבחירה בישראל ב"יום עשתי עשר" (אחד עשר), בקרבנו של נשיא אשר, ש"הקריב ע"ש הבחירה שבחר הקב"ה בישראל" (במדב"ר פי"ד, יו"ד), כי, הבחירה היא ממהותו ועצמותו ית', "אנת הוא חד", שזהו"ע ד"אחד עשר" (ראה בארוכה קונטרס משיחות שבת הגדול שנה זו ס"ה־ו).

*) להעיר מהשייכות דחג הפסח לתשעה באב (כהסימן א"ת — יום א' דפסח בו חל תשעה באב) — ראה לקו"ש חי"ח ע' 313. וש"נ.

109) להעיר, שבי"א אב נסע רבינו הזקן מפטרבורג לליאדי בשנת תקס"א — לאחר החופשה השני' שבה הי' נצחון תורת החסידות ודרכי החסידות ביתר שאת וביתר עוז מכמו שהי' בפעם הראשונה (ראה ספר הערכים־חב"ד כרך א' ע' ח'. וש"נ), שאז ניתוסף בהפצת המעיינות חוצה, שעי"ז קא אתי מר דא מלכא משיחא.

110) להעיר מהשייכות לשיעור הרמב"ם — בהלכות כלים.

ממש, הוא, על־ידי עבודה דוגמתה באופן ד"כפלים"[111] לתושיה"[112], הן בנוגע לעצמו, והן בנוגע לפעולה על הזולת, היינו, שעבודתו בעצמו היא באופן ד"כפלים", ועבודתו עם הזולת היא באופן ד"כפלים"[113].

ובפרטיות יותר — בשתי הקצוות:

גם כשנמצאים בדרגא נמוכה — יכולים וצריכים להתחיל מיד בעבודה שהיא באופן ד"כפלים", עד ל"כפלים" לאמיתתו, הוספה ועילוי שבאין־ערוך, ולדוגמא — שמתחילים מיד בהידור מצוה[114] וכיוצא־בזה, כולל גם בנוגע לחינוך דקטנים, ואדרבה, כטבע הקטנים שלוקחים כל דבר טוב (כנ"ל סעיף ז'), טוב אמיתי, כל עניני תורה ומצוות.

וגם כשנמצאים בדרגא נעלית — אין להסתפק במצב ההווה, אלא צריכים להוסיף ולהעלות בקודש ועד באופן ד"כפלים", הוספה ועילוי שבאין־ערוך גם לדרגא הנעלית, כפי שהטביע הקב"ה בטבע האדם ש"מי שיש לו מנה רוצה מאתיים, מאתיים רוצה ד' מאות"[115], היינו, שגם כשיש לו "מנה" (מאה, מספר השלם), רוצה (לא רק עוד כמה וכמה פרוטות, אלא) כפלים, "מאתיים", ומיד כשמקבל ה"מאתיים" רוצה (לא רק עוד מאה כו', אלא) כפלים, "ד' מאות", ומזה מובן גם שכשמקבל ד' מאות רוצה ח'[116] מאות, ואם בענינים גשמיים כן, אף־על־פי שבנוגע לגשמיות צריך להיות "שמח בחלקו"[117] — בענינים רוחניים ש"שמח בחלקו" הוא חסרון גדול[118], על־אחת־כמה־וכמה.

יא. ויש לומר, שהעבודה ד"כפלים" (ובשני קצוות הנ"ל) נרמזת גם בענין ערי מקלט שבפרשתנו[119] — "אז יבדיל משה שלש ערים גו'":

בערי מקלט כתיב[120] "תכין לך הדרך", "מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים"[121], "מקלט מקלט" דייקא, ב' פעמים, "כפלים".

וביאור הענין בעבודת האדם[122]:

כיון שנמצאים "על פרשת דרכים", שיש כמה דרכים, כמו שכתוב[123] "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו'", וצריך לבחור בדרך הישרה, "דרך ה'" — צריך כל אחד ואחד לעמוד ולהכריז (הן לעצמו והן לכל הנמצאים מסביבו) בדיבור ובקול רם: "מקלט מקלט", דקאי על תורה, "דברי תורה קולטין"[124], שהתורה היא ה"מקלט" מ"גואל הדם"[125], "הוא השטן הוא היצר הרע כו'"[126], שגם מי שלא חטא כו' צריך לילך לערי מקלט (תורה) שעל־ידי־זה ינצל מ"גואל הדם" שלא יבוא לידי חטא חס־ושלום, ולא די בהכרזה אחת, "מקלט", אלא צריך להכריז "מקלט מקלט" (ב' פעמים), שרומז שההכרזה היא באופן ד"כפלים"[127].

ויש להוסיף, שהכפל ד"מקלט מקלט" מורה על ב' האופנים שבערי מקלט — מן הקצה אל הקצה: "מקלט" הא' מורה על הקצה התחתון — בנוגע ל"מכה נפש" (ברוחניות) על־ידי חטא כפשוטו, התיקון ד"מפני חטאינו גלינו מארצנו"; ו"מקלט" הב' מורה על הקצה העליון — בנוגע ל"מכה נפש" (בדקות דדקות) בדרגות הכי עליונות, כמו שנתבאר לעיל בארוכה[128] שהתיקון ד"מכה נפש" בדרגא הכי נעלית הוא על־ידי ההמשכה והגילוי דמהותו ועצמותו יתברך שלמעלה מכל ענין של צמצום ומיצר, "אנת הוא חד"[129], דיש לומר, שענין

---

111) להעיר, ש"כפלים" אותיות "כלים", ובתוספת פ' — ב"פ מ', ר"ת "מקוה", ששיעורה מ' סאה, וב"פ מ' — "מקוואות" לשון רבים (מקוה כפול), שרומז לב' הדרגות (בכללות) דמקוה שבהתחלת וסיום הל' מקוואות, כנ"ל ס"ה.

112) ל' הכ' — איוב יא, ו.

113) ולהעיר גם בדיוק הלשון "נחמו נחמו" — לא רק "נחם" בלשון יחיד, אלא "נחמו" בלשון רבים, ובזה גופא — "נחמו נחמו", ב"פ.

114) וכמו במצות תפילין (שנזכרה בפרשתנו (ו, ח)) — שאף שבדורות שלפנ"ז לא היו מתחילים להניח תפילין דר"ת (גם המדקדקים ומהדרים במצוות) אלא לאחר משך זמן מהבר־מצוה, ועד לאחר הנישואין (משום טהרת הגוף כו'), מ"מ, בדורנו זה פשט המנהג (ובפרט מנהג חב"ד) שמתחילים להניח תפילין דר"ת באותו זמן שמתחילים להניח תפילין דרש"י (כולל גם בנוגע לזמן ההכנה שלפני בר־מצוה) — ראה לקו"ש ח"ב ע' 507 ובהערה 39, ונתבאר בארוכה בשיחת פורים תשל"ו.

115) ראה קה"ר פ"א, יג. פ"ג, יו"ד. רמב"ן ובחיי ס"פ חיי שרה. שערי תשובה לר"י ב, כז. מנוה"מ להר"י אלנקווה ח"ד פי"ד ע' 250.

116) להעיר מהשייכות דמספר שמונה לגאולה (ראה ערכין יג, ב. ועוד).

117) אבות רפ"ד.

118) ראה "היום יום" ל' סיון. ובכ"מ.

119) ד, מא־מג.

120) שופטים יט, ג.

121) פרש"י עה"פ.

122) ראה לקו"ש ח"ב ע' 363 ואילך. ועוד.

123) נצבים ל, טו.

124) מכות יו"ד, א.

125) מסעי לה, יט־כז. שופטים יט, ו־יב.

126) ראה ב"ב טז, א.

127) ולהעיר, שהכרזה בכלל (גם הכרזה אחת) היא באופן ד"כפלים" — שיש בה שני ענינים: (א) הדיבור כשלעצמו, שעל ידו נעשה הגילוי מהמחשבה אל הדיבור, (ב) ההכרזה שבהדיבור, שכוללת כל פרטי הענינים שבהוספה על דיבור סתם — דברים היוצאים מן הלב, עד לפנימיות הלב וכו'.

128) קונטרס משיחות ש"פ מטו"מ ס"ד ואילך.

129) ועפ"ז יש להמתיק ע"ד הרמז (נוסף על המבואר בפשטני המקרא) השייכות ד"אז יבדיל משה שלש ערים גו'" לפרשה זו, באמצע פרטי הענינים דמתן־תורה — כי, ע"י התורה ("דברי תורה

זה מרומז בהוספת ג' ערי מקלט לעתיד לבוא[130], כידוע[131] שעל־ידם יהיה תיקון חטא עץ הדעת, ובזה נכלל גם (ומתחיל) מהתיקון דשרש חטא עץ הדעת — מיעוט הירח כו', עד לצמצום הראשון[132].

יב. והמעשה הוא העיקר[133]:

נוסף על השלימות בכל עניני התורה ד"ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", בתורה ובצדקה (כללות כל המצוות) — יש להוסיף ביתר שאת וביתר עוז, באופן ד"כפלים", עד להוספה שבאין־ערוך, "ילכו מחיל אל חיל (עד) יראה אל אלקים בציון"[134].

ובפרט החל מחמשה עשר באב (שמתברך משבת זו) — "מכאן ואילך דמוסיף יוסיף", "מוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה"[135], וכיון ש"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"[136], ניתוסף גם בקיום המצוות (צדקה), ועל־ידי־זה "יוסיף חיים על חייו".

ויהי־רצון — והוא העיקר — שההחלטה טובה להוסיף בכל עניני העבודה באופן ד"כפלים" תפעל תיכף ומיד את ה"נחמה בכפלים" בפועל ממש, ובפשטות — שתיכף ומיד ממש, "לא[137] עיכבן כהרף עין"[138], שבעיצומו של יום השבת־קודש, "אחד עשר יום" ד"חודש החמישי" (בחינת הכתר, כנ"ל סעיף ט'), "יבוא[139] אריה כו' ויבנה אריאל"[140], בית המקדש השלישי, "מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[141], בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו.

ובבוא חמשה עשר באב, עליו נאמר[32] "לא היו ימים טובים ישראל כחמשה עשר באב"[142] — נחגוג ה"יום־טוב' בארצנו הקדושה, בירושלים עיר הקודש — "בנות[32] ירושלים כו' יוצאות וחולות כו' צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה גו' ביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש[143] שיבנה במהרה בימינו", ועד ל"מחול" ש"עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו, שנאמר[144] ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה גו' זה ה' קוינו לו (כפלים "זה"[145]) נגילה ונשמחה בישועתו"[146], ותיכף ומיד ממש.

קולטין") נעשים ישראל וקב"ה כולא חד*, עד להתאחדות עם בחי' "אנכי" (התחלת עשה"ד), "אנת הוא חד".

*) ד"תלת קשרין מתקשראן דא בדא, ישראל באורייתא ואורייתא בקב"ה" (זח"ג עג, א) — "חוט המשולש". ולהעיר מהשייכות לפרקי אבות שלומדים בשבת זו — פרק שלישי (במחזור שלישי), שהתחלתו "הסתכל בשלשה דברים".

130) ואולי י"ל שנרמז גם בדיוק הלשון "אז יבדיל" — לשון עתיד.

131) ראה של"ה כד, א (בשם האריז"ל) — הובא באוה"ת מסעי ע' א'תטו.

132) ראה סה"מ קונטרסים ח"א קצא, ב ואילך.

133) אבות פ"א מי"ז.

134) תהלים פד, ח.

135) תענית בסופה ובפרש"י. וראה בארוכה לקו"ש חלק לד — שיחה לחמשה עשר באב, ע' 41 ואילך.

136) קידושין מ, ב. וש"נ.

137) מכילתא ופרש"י בא יב, מא.

138) ויש לומר, שזהו"ע ד"כפלים" בזמן — שעם היותו בגדר הזמן (לא למעלה מהזמן), ה"ז נעשה במהירות הכי גדולה, "כפלים".

139) יל"ש ירמי' בתחלתו רמז רנט.

140) וזוהי כוונת החורבן — "עלה ארי' כו' והחריב אריאל על מנת שיבוא ארי' כו' ויבנה אריאל".

141) בשלח טו, יז.

142) ומש"נ גם "וכיום הכפורים" — הרי, ע"פ הידוע ש"כפורים" (בכ"ף שמדמה זל"ז) הוא כמו פורים (תקו"ז תכ"א (נז, ב)), שפורים הוא למעלה מיוהכ"פ, כיון שגילוי בחי' היחידה שביוהכ"פ נעשה בפורים (לא ע"י תענית, אלא) ע"י משתה ושמחה (ראה תו"א מג"א צה, סע"ד ואילך. ובכ"מ), יש לומר, שכן הוא גם בנוגע להתגלות היחידה בחמשה עשר באב (שבו נעשית השלימות ד"אחד עשר יום", בחי' "אנת הוא חד"), שהיא באופן נעלה יותר מביוהכ"פ, ע"ד ובדוגמת העילוי דפורים לגבי יוהכ"פ.

143) "אחמשה עשר באב קאי, שטעמי שמחתו .. תלויים בבנין המקדש" (חדא"ג מהרש"א תענית שם).

144) ישעי' כה, ט.

145) שמו"ר ספכ"ג.

146) סיום מסכת תענית בגמרא — בהתאם להסיום במשנה.

אגרות קודש

ב"ה, ה' מנ"א, תשי"ז

מלאכת החנוך וההוראה על טהרת הקודש - בתקופתנו זו - היא מצוה **שאי אפשר** לעשותה ע"י אחרים (כיון "שאין עשית אחרים מספקת" כלל וכלל) וחלים ע"ז כל הדינים שבזה כמבואר בשו"ע. וראה הל' ת"ת לרבנו הזקן פ"ד ס"ג ואילך.

לקוטי שיחות פרקי אבות־פרק ד חלק יז

מתורגם ללשון הקודש

א.

"הוי רץ למצוה קלה" - והשאלות המתעוררות על כך

"בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה וברח מן העבירה"[1]. בהוראה זו, הנכללת במסכת אבות – "מילי דחסידותא"[2] – אין כוונתו של בן עזאי להזהיר על קיום מצוות באופן כללי, ואפילו קלות, ועל הימנעות מעבירה, שהרי זהו דבר ברור, שכל יהודי צריך לקיים את כל המצוות, ואפילו המצוות הקלות, ואסור לו לעבור ח"ו עבירות, ואפילו קלות.

אלא ההוראה של בן עזאי היא לגבי אופן קיום המצוות – "הוי רץ למצוה קלה וברח מן העבירה": לא די בקיום המצוה בפועל, אלא יש צורך "לרוץ" כדי לקיים אפילו מצוה קלה, ואין די בהימנעות מעשיית עבירה בפועל, אלא יש לברוח ממנה.

אך יש להבין: גם ענין זה, שיש לרוץ כדי לקיים מצוה, אינו מדת חסידות בלבד, אלא הלכה מפורשת בשולחן ערוך[3]: "מצוה לרוץ (כשהולך) לבית הכנסת וכן לכל דבר מצוה". ואם כך, מהו החידוש במאמר "הוי רץ למצוה..." כמדת חסידות, כאשר זוהי חובה מצד ההלכה ("מצוה")?

כך יש להבין מדוע אין בן עזאי מסיים את מאמרו "(הוי רץ למצוה קלה) כלחמורה", כפי שמתאים, לכאורה, לפי משמעות המאמר, וכפי שנאמר במשנה הקודמת[4] לגבי זהירות במצות "והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה"?

(אמנם, יש גירסאות שגם במשנה זו נאמרת המילה "כבחמורה", אך לא כך גורס אדמו"ר הזקן בסידורו, וכן רוב המפרשים אינם מקבלים גירסא זו[5]).

הכרחי אפוא לומר, שהזהירות במצוות צריכה להיות זהה במצוה קלה בדיוק כבמצוה חמורה[6], אבל לגבי הריצה אין מצוה קלה זהה למצוה חמורה[7]. ולכן אומר בן עזאי "הוי רץ למצוה קלה" בלבד, ומכך לומדים שלמצוה חמורה יש לרוץ אף יותר מלמצוה קלה.

אך עדיין לא מובן: מדוע בכלל צריך בן עזאי להוסיף את המילה "קלה" – לכאורה הוא צריך היה לומר באופן סתמי "הוי רץ למצוה" – לכל אחת מכל המצוות, ומכך מובן שהריצה לכל מצוה היא בהתאם לחומרתה, כי אין כאן הדגשה של "קלה כלחמורה"?

ב.

שני טעמים להוראה "הוי רץ..."

לגבי הטעם להוראה "הוי רץ למצוה קלה וברח מן העבירה" אומר בן עזאי שני דברים: (א) שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, (ב) ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה.

בפשטות, ההבדל בין שני הטעמים הוא: הטעם הראשון מסביר מדוע צריך היהודי לרוץ אפילו לקיום מצוה קלה, כי היא תגרום לקיום עוד מצוות רבות[8]. ולפי הטעם השני, הריצה למצוה צריכה להיות גם מצד מצוה זו עצמה, כי "שכר מצוה מצוה", כפי שמפרש רבי עובדיה מברטנורא, שה"שכר וההנאה" שיש לאדם בקיימו מצוה, המתבטאים בריצתו לקיום מצוה, גם הם מצוה. או לפי הפירוש, ששכר המצוה היא – "מצוה"[9]: ה"צוותא" והחיבור[10] עם הקדוש־ברוך־הוא הנגרם על ידי המצוה.

אך לפי זה יוצא, שהטעם העיקרי הוא "שכר מצוה מצוה", המסביר שהריצה היא מצד מצוה זו עצמה, ובמיוחד לפי פירוש רבי עובדיה מברטנורא שב"שכר מצוה מצוה" אין הכוונה לשכר על המצוה שאליה הוא "רץ", אלא לריצה עצמה, והטעם "שמצוה גוררת מצוה" הוא טעם נוסף, למקרה שההסבר "ששכר מצוה מצוה" לא ישפיע על האדם לרוץ למצוה, שאז הוא יעשה זאת מפני שבקיום מצוה זו תלוי קיום מצוות נוספות (וביחס לטעם "שכר מצוה מצוה" הרי זה כקיום "שלא לשמה" של מצוה זו עצמה, ולפחות בדקות) –

ואם כך, מדוע מקדים בן עזאי את הטעם "מצוה גוררת מצוה" לפני הטעם "שכר מצוה מצוה"?

---

1) משנה ב'.
2) ראה ב"ק ל, א.
3) או"ח ס"צ סי"ב, ואדה"ז שם סי"ג. ע"פ ברכות ו, ב (וברי"ף שם).
4) אבות פ"ב מ"א.
5) ראה תוי"ט ושינויי נוסחאות למשניות כאן.
6) ראה בארוכה לקו"ש ח"ד [המתורגם] ס"ע 171 ואילך.
7) אבל להעיר ממדרש שמואל (פ"ב שם) בשם הר"א, מגן אבות (להרשב"ץ) כאן ודרשות הר"ן דרוש ו' בתחלתו – דמשמע, שמאמר בן עזאי הו"ע אחד אם המאמר "הוי זהיר כו'". ובספרי ראה (יב, כח. יג, א. שם, יט) שתהא מצוה קלה חביבה עליך כמצוה חמורה – ולכאורה ריצה מורה על חביבות כו' (וכדלקמן בפנים). וראה לקמן הערה 45.
8) ראה מפרשי המשנה. אדר"נ פכ"ה, ד. דב"ר פ"ו, ד. וראה במדב"ר פ"י, ח. ועוד.
9) מובא במדרש שמואל. ועוד. וראה תניא רפל"ז.
10) לקו"ת בחקותי מה, ג. מז, ב. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 31 ואילך, וש"נ.

ג.
שלושת הענינים של "ריצה" בעבודת ה'

בענין "הריצה" בעבודת ה' ישנה הוראה נוספת, אף היא במסכת אבות[11]: "יהודה בן תימא אומר הוי... ורץ כצבי... לעשות רצון אביך שבשמים". הוראה זו קבעו "בעל הטורים", וכן אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך שלו, במהדורא תניינא, כהתחלה וכהוראה כללית ויסודית לחלק "אורח חיים", ולכל ה"שולחן ערוך".

ויוצא, שבעבודת האדם לקונו יש שלושת ענינים ואופנים של "ריצה":

(א) הריצה לדבר מצוה, שהיא חובה "מצוה". הלכה זו נאמרת בעיקר לגבי הריצה לבית הכנסת, אף שלאחר מכן מוסיפים "וכן לכל דבר מצוה".

(ב) הריצה "לעשות רצון אביך שבשמים" — שאינה הלכה[12], אלא מדת חסידות — "הוי... רץ", ולכן היא כתובה במסכת אבות. אך זוהי מדת חסידות הנחוצה ושווה לכל נפש, ולפיכך היא נכללה ב"טור" ובשולחן ערוך של אדמו"ר הזקן.

(ג) ההוראה של בן עזאי "הוי רץ למצוה קלה" — הוראה זו היא מדת חסידות שאינה שווה לכל נפש, ולכן היא כתובה (רק) במסכת אבות[13] — והחידוש של "ריצה" זו מודגשת בתוספת הוי רץ למצוה קלה".

ד.
שמחה בלתי מוגבלת אפשרית בהתבטלות מוחלטת

באופן כללי, זריזותו של היהודי בקיימו רצון הקדוש־ברוך־הוא מצביעה על שמחתו וחפצו "למלאות רצון קונו ולעשות נחת רוח ליוצרו"[14].

וזריזות באופן של "ריצה" מוכיחה, ששמחתו וחיותו הן למעלה ממדידה והגבלה[15], ולכן הוא מתאמץ מעבר לטבעו הרגיל, כדי לקיים את המצוה מהר ככל האפשר.

שמחה וחיות זו שמעל לטבע וההרגל, כדי לקיים רצון הקדוש־ברוך־הוא — דבר המתבטא ב"ריצה" — אפשרית רק אצל מי שמתבטל באופן מוחלט כלפי הקדוש-ברוך־הוא:

כאשר האדם חש עצמו למציאות, ועל־אחת־כמה־וכמה אם הוא "מגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו"[16], הוא אמנם יכול לקיים מצוה בחיות ובשמחה, אך כיוון שהשמחה היא לפי טעם והגיון הרי היא מוגבלת — אין הוא "רץ", ואין הוא "יוצא מהכלים".

אך כאשר האדם מתבטל כלפי אלוקות, יכולה להתעורר אצלו שמחה בלתי־מוגבלת, המתבטאת בריצה לעשיית מצוה, עד לאופן שהוא "משפיל עצמו ומקל גופו"[16] — כפי שמוצאים אצל דוד המלך התנהגות של "מפזז[17] ומכרכר (בכל עוז[18]) לפני ה'", שנבעה מכך ש"ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני"[19].

ה.
התמיה על ציטוט המקור להלכה זו בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן

בכך ניתן לבאר ענין תמוה ב"שולחן ערוך" של אדמו"ר הזקן, שבהלכה[20] "מצוה לרוץ לבית הכנסת וכן לכל דבר מצוה" הוא מציין את המקור שממנו נלמדת[21] הלכה זו — "שנאמר[22] נרדפה[23] לדעת את ה'..."[24].

ולכאורה: אמנם דרכו של אדמו"ר הזקן היא לפרש את טענמי ההלכות[25], אך אין הוא מצטט בכל מקום את המקור לכל הלכה, וברוב ההלכות אין אדמו"ר הזקן מציין את הפסוקים שמהן הן נלמדות, ואפילו במקומות שהמקור מוזכר ב"טור". במה שונה ההלכה "מצוה לרוץ...", אשר בה מביא אדמו"ר הזקן את המקור מהפסוק?

יותר מכך תמוה, שבהלכה זו אפילו ה"טור"[26] אינו מצטט את הפסוק!

כן יש להבין: מלשונו של אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך[27] — "מצוה לרוץ לבית הכנסת וכן לכל דבר מצוה שנאמר נרדפה לדעת את ה'" — יוצא, שמפסוק זה נלמדת

---

11) פ"ה מ"כ.

12) להעיר מטור או"ח סרמ"ב. שו"ע (ואדה"ז) שם (ס"ו).

13) בר"מ אלשאקר (הובא במד"ש פ"ה שם) נעתק בדברי הטור "ורץ כצבי כנגד הרגלים שיהי' רץ למצוה קלה כבחמורה" — אבל בטור לפנינו ליתא.

14) אגה"ק סי' כא.

15) ראה ד"ה משכני (הב') תש"א פ"א. ועוד. ולהעיר מלקו"ת שה"ש טו, סע"ב ואילך.

16) לשון הרמב"ם סוף הל' לולב — לענין עבודת ה' בשמחה.

17) ש"ב ו, טז. הובא ברמב"ם שם.

18) שם, יד.

19) שם, כב. הובא ברמב"ם שם.

20) נסמן לעיל הערה 3.

21) ברכות שם.

22) הושע ו, ג.

23) בב"ח ברכות שם גריס "ונדעה נרדפה". ועד"ז הוא בירושלמי ברכות פ"ה ה"א. רי"ף, רא"ש, ע"י ודק"ס (מכת"י) ברכות שם. רמב"ם הל' תפלה פ"ח ה"ב. סמ"ג עשין יט. יל"ש הושע שם. ועוד וראה לקמן הערה 35.

24) כ"ה גירסת הרי"ף שם. וראה יל"ש שם. אבל בברכות שם (וכן בשאר מקומות שבהערה הקודמת) ליתא "וגו'". ואכ"מ.

25) ראה הקדמת בני המחבר לשו"ע אדה"ז.

26) אף שהרמב"ם (שם) הביאו.

27) ועד"ז בחרדים מ"ע (ומל"ת) מדברי קבלה ומד"ס התלויים ברגלים. של"ה עד, א.

ההלכה ש"מצוה לרוץ" הן לבית הכנסת והן "לכל דבר מצוה", ותמוה: בגמרא[21] מובא פסוק זה רק לגבי הריצה לבית הכנסת, ואילו לגבי הריצה לדבר מצוה מובא פסוק אחר[28] — "אחרי ה' ילכו כארי' ישאג...[29]?

ו.

"נרדפה לדעת את ה'" - טעם להלכה: "מצוה לרוץ..."

ההסבר לכך הוא: בציטוט הפסוק "נרדפה לדעת את ה'" אכן אין אדמו"ר הזקן מתכוון לציין את מקור ההלכה, אלא את טעמה, והטעם לריצה בעבודת ה' בכלל[30], הן לבית הכנסת והן לכל דבר מצוה, הוא "נרדפה לדעת את ה'"[31].

הדבר יובן לפי ביאור ה"צמח צדק"[32] על הפסוק "ונדעה נרדפה לדעת את ה'", שהרי, לכאורה, מדוע נכפל ענין ה"דעת" פעמים — "ונדעה" ו"לדעת"?

על כך מבאר ה"צמח צדק", ששני הביטויים רומזים לשתי "דעות", אשר "א־ל דעות ה'"[33] — "דעת תחתון" ו"דעת עליון"[34], והעבודה באופן של "נרדפה" וריצה נובעת דוקא מדעת עליון — "לדעת את ה'"[35].

מצד דעת תחתון — ה"דעה" המורגשת בעולם ה"תחתון", שהעולם הוא מציאות קיימת אשר ה"אין" האלקי מהווה ומחיה אותה — מתבצעת העבודה רק באופן של "הליכה" במדידה והגבלה מדרגה לדרגה; מצד דעת עליון מורגש שהמציאות האמיתית היא ה"עליון", והעולם (ואפילו חיותו של היש) הוא "אין וכלא חשיבי", ולכן מתחדש בעבודה הענין של "נרדפה" — "רצוא" — לרוץ ולצאת ממדידות והגבלות של המציאות העצמית.

ז.

ה"ריצה" למעשה נדרשת מכל יהודי

למרות שהעבודה בדרך של "ריצה" — "נרדפה" — הנעלית ממדידה והגבלה נובעת דוקא מצד התבטלות האדם, עד לביטול של "דעת עליון" — "לדעת את ה'" — בכל זאת נקבע בשולחן ערוך פסק דין השווה לכל נפש, ש"מצוה לרוץ לבית הכנסת וכן לכל דבר מצוה".

כי אף מי שאינו מגיע לדרגת "לדעת את ה'" ושמחתו וחיותו בקיום המצוות הן מוגבלות, בכל זאת מוטלת עליו החובה לרוץ ברגליו, כמשמעות הפשוטה, "לכל דבר מצוה", כי במעשה הממשי של העבודה הרוחנית של ה"ריצה" חייב כל יהודי[36], אף מי שאינו מגיע אפילו לדרגת דעת תחתון.

כפי שרואים במספר מצוות, שאופן קיום המצוה נקבע בהתאם למשמעותה הפנימית של המצוה, וכל אחד — גם מי שאינו מגיע למשמעותה הפנימית, ואף אינו יודע מהי — צריך לקיימה באופן זה!

(כפי שמוצאים במצות קריאת שמע, שנקבעה לאחר פסוקי דזמרה וברכות קריאת שמע, כי כדי להגיע בקריאת שמע להרגשה הראויה של "ה' אחד" — דאמליכתי' בשבעה רקיעים ובארץ ובד' רוחות העולם[37] — ולאהבת ה' "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", צריכה להיות לפני כן התבוננות בתוכן של פסוקי דזמרה וברכות קריאת שמע, אך עם זאת, נקבע סדר זה לכל אחד, גם למי שלא הגיע לדרגה זו).

ח.

"ריצה" בפועל מביאה לעבודה הרוחנית של "נרדפה"

הטעם לכך שכל יהודי חייב ב"ריצה" באופן מעשי לכל דבר מצוה, למרות שאין הוא מבין את המשמעות הפנימית, הוא מפני שעל ידי כך שיהודי מרגיל את עצמו לרוץ "לכל דבר מצוה" בשמחה ובהתלהבות, הוא יגיע ביתר קלות ומהירות לדרגה של "ריצה" אמיתית — שמחה וחיות בלתי מוגבלת בעבודת ה'[38].

---

28) הושע יא, יו"ד. — ובחרדים בתחלתו (הובא בשל"ה רמ, א) ב"תנאי המצוות" מביא הכתוב (תהלים קיט, לב) "דרך מצותיך ארוץ" [ובמור וקציעה לטור ס"צ — "דרך פקודך ארוץ". ולכאורה צ"ל "מצותיך"].

29) אבל י"ל עפמ"ש במפרשים (יפה מראה לירוש' ברכות שם. צל"ח ומפרשי הע"י ברכות שם) שהלימוד מהכתוב "אחרי ה' ילכו גו'" הוא (לא שמצוה לרוץ כו', כ"א) רק להתיר ריצה אפילו בשבת.

30) להעיר מזח"ג קמח, רע"א.

31) ולא (רק) "כדי להראות שהיא חביבה עליו" (לבוש או"ח שם). ובזה יומתק מה שאדה"ז לא הביא מ"ש בספר היראה לר"י (הובא בפרישה ואלי' רבה שם) שדוקא סמוך לבהכנ"ס מצוה לרוץ (כי הטעם לדין זה הוא מפני "דקודם לכן אינו נראה שמתכוין לשם מצות ב"ה" (פרישה שם)).

32) אוה"ת נ"ך עה"פ (ע' תלז).

33) ש"א ב, ג.

34) ומתאים עם התרגום עה"פ, ד"ונדעה" תרגם "ונילף" ו"לדעת" — "למידע", כי אמיתית תוכן הדעת הוא (לא רק ידיעה שכלית — "ונילף" — כ"א) "התקשרות והתחברות" (תניא פ"ג), ואמיתית ענין ההתקשרות כו' הוא בדעת עליון (ראה תו"א ר"פ משפטים. ועוד).

35) ע"פ המבואר בפנים יומתק מה שאדה"ז בשולחנו לא העתיק תיבת "ונדעה" (אף שרוב המפרשים* גרסי כן בש"ס, כנ"ל הערה 23) — כי הטעם להדין ד"נרדפה" הוא רק "לדעת את ה'" (דעת עליון) [וגם בפשטות כן הוא, שעצם הטעם ל"נרדפה" הוא "לדעת את ה'", ו"נדעה" הוא רק הקדמה כו'].

ומה שבגמרא (לרוב המפרשים) הובאה תיבה זו — כי בזה מרמז סדר העבודה איך להגיע ל"לדעת את ה'" (המביאה ל"נרדפה"), שהוא ע"י הקדמת העבודה דדעת תחתון ("נדעה"). [ועד"ז יש לתרץ השינוי בשל"ה (שצויין לעיל הערה 27), ע"ש].

36) להעיר מהמבואר (המשך תרס"ו ע' רמב) דגם בנה"ב שייך הביטול דיחו"ע "במה ששייך לפועל בלבד", עיי"ש ביאור "העבודה בפועל דיחו"ע".

37) ברכות יג, ב ובפוסקים.

38) ראה גם חינוך (מצוה טז) — בנוגע למעשה המצוות בכלל.

*) ולהעיר, שגם באוה"ת – וכ"ה בגוף כי"ק – נ"ך שם (ע' תלה) נעתק מגמ' עם תיבת "ונדעה".

זהו הפירוש של "נרדפה לדעת את ה'", בפשטות אין הכוונה לכך ש"נרדפה" היא תוצאה של "לדעת את ה'", אלא להיפך, "נרדפה" גורם ל"לדעת את ה'"[39], כי על ידי ריצה בפועל – "נרדפה" – מגיעים להתבטלות של "דעת עליון", בסופו של דבר.

בזה מובן מדוע חובת הריצה לדבר מצוה נאמרת במיוחד לגבי בית הכנסת, כדלעיל – תפילה: תפילה היא "עבודה שבלב"[40], היהודי מתדבק אל הקדוש־ברוך־הוא[41] כדי להגיע לדרגות נעלות יותר בעבודת ה', ולכן מתחילה העבודה של "נרדפה לדעת את ה'" בריצה לתפילה, כי זוהי העבודה המיוחדת להגיע לדרגה הנעלית של "דעת את ה'"[42], ועל ידי עבודת התפילה מתבצעת עבודת הריצה – "נרדפה" – ב"כל דבר מצוה"[43].

ט.
יהודה בן תימא - הריצה והשמחה בעבודת ה' בכלל

זהו החידוש בהוראות של "הוי רץ..." הכתובות במסכת אבות, על פני ההלכה הנ"ל שבשולחן ערוך: הן מדברות על המשמעות הפנימית[44] של ה"ריצה" – הזריזות, החיות והשמחה הבלתי מוגבלת בעבודת ה', שהיא "עבודה גדולה"[16] – מילתא דחסידותא.

אך גם בכך יש שני אופנים: (א) "הוי... רץ... לעשות רצון אביך שבשמים" – ריצה זו אמורה לגבי כל אחד, ולכן היא מובאת בטור ובשולחן ערוך של אדמו"ר הזקן, כדלעיל. (ב) ההוראה של בן עזאי "הוי רץ למצוה קלה" – שאינה שווה לכל נפש.

ההסבר לכך הוא:

"יהודה בן תימא" אינו מדבר כל כך על הריצה והשמחה בעת עשיית המצוות, אלא על ה"ריצה" בהתמסרות הכללית של היהודי לעבודת ה' בתחילת היום לפני עיסוקו בפרטי העבודה[45]. בדומה לאמירת מודה אני "מיד כשניעור משנתו"[46], שזוהי הוראה כללית[47] והתמסרות לקדוש־ברוך־הוא בתחילת היום.

ומשום כך: (א) אין הוא מתבטא "הוי רץ למצוה" אלא – "לעשות רצון אביך שבשמים", שזהו כלל עניני העבודה במשך היום. (ב) דברים אלו נקבעו בתחילת השולחן ערוך כולו, ויותר מכך – אף לפני אמירת מודה אני – כי ההתמסרות לעבודת ה' שאליה מתכוון יהודה בן תימא בהוראתו, היא התמסרות ו"הודאה" כללית אף יותר מ"מודה אני".

וההתעוררות הכללית לעבודת ה' אמורה לגבי כל יהודי, בכל מצב שהוא, כידוע לגבי מודה אני, שהסיבה הפנימית לאמירת מודה אני לפני נטילת ידים ואפילו בידיים טמאות, היא מפני ש"כל הטומאות שבעולם אינן מטמאות את ה"מודה אני" של היהודי. ייתכן שהוא פגום בזה או בזה, אך המודה אני נשאר בשלמותו"[48].

---

39) ראה גם רבינו יונה לרי"ף ברכות (ו, ב).

40) תענית בתחלתה. רמב"ם ריש הל' תפלה. טור או"ח סי' צח.

41) ראה טושו"ע (ואדה"ז) או"ח שם. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ה־ו.

42) ובפרט ע"פ המבואר בכ"מ (תו"א ביאור לד"ה כי כאשר השמים. דרך חיים שער התפלה פל"א ואילך. ועוד), דעיקר ענינה של תפלה הוא רצוא (ותומ"צ – שוב).

43) ראה לקו"ת בלק (ע, ד) דתפלה "היא עיקר המעמיד ומקיים את הרמ"ח מ"ע.. כמשל החוט השדרה שהוא המעמיד ומקיים את האברים", ע"ש.

44) וכדמוכח עוד יותר במאמר בן עזאי, שמפורש בו "למצוה קלה" – והרי הדוגמא למצוה קלה בדרז"ל היא שילוח הקן* [משנה סוף חולין, תנחומא עקב ב. תצא ב. דב"ר פ"ו, ב. ובכ"מ. ובדב"ר (שם, ד) היא הדוגמא שמביא בן עזאי ל"מצוה גוררת מצוה" – הטעם ל"הוי רץ כו'"], שאין שייך בזה ריצה ברגלים כפשוטה, כי אין שייך מצוה לרדוף אחרי קן צפור, ואדרבה – "כי יקרא, במאורע לפניך", שלא יחזור כו' כדי שימצא קן (חולין קלט, ב).

להעיר אשר כהנ"ל (שירוץ כו') אינו במצות דלא שייך בהם ריצה (כפשוטה, או גם כתוכנה) ומהם במצות הנקראות קלות:

ציצית שנק' מצוה קלה (מנחות מד, רע"א) – הרי אין ציצית מן המצות "שאדם חייב להשתדל ולרדוף** עד שיעשה אותה" (ל' הרמב"ם הל' ברכות פי"א ה"ב), כי "אין אדם מחויב לקנות לו טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה מצוה" (רמב"ם הל' ציצית פ"ג הי"א):

סוכה – מצוה קלה (ע"ז ג, א) שכשמקיימה כדבעי אין צורך לרוץ (ברגליו כפשוטו) להסוכה, שהרי – "כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע.. תשבו כעין תדורו" (סוכה כח, ב). ועוד.

45) אבל רישומו ניכר גם בעבודתו במשך כל היום, שמצד מסירה ונתינה זו הוא רץ בחיות ושמחה כפשוטה*** בכל עניני עבודת ה' במשך היום (וראה ב"ח או"ח בתחלתו) – אלא שהריצה היא (לא מצד תוכן הפרטי שבכל מצוה – כהוראת בן עזאי, כדלקמן סעיף יו"ד – כ"א) מצד הנקודה הכללית שבכל מצוה ומצוה – "לעשות רצון אביך שבשמים", ובמילא היא בכל מצוה בשווה. וראה לעיל הערה 7.

46) שו"ע אדה"ז או"ח מהד"ת ס"א ס"ו. מהד"ק שם ס"ה.

47) ראה לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 274, ובארוכה לקו"ש חכ"א ע' 282 ואילך (ועוד), שזה מרומז גם בשם בעל המאמר – יהודה בן תימא (מלשון הודאה כו'), ע"ש.

48) היום יום ע' יט. וראה בארוכה קונט' ענינה של תורת החסידות סי"א ובהערות.

---

*) רי"ל שהיא "קלה" עוד יותר מציצית וסוכה ולכן נק' (תנחומא עקב שם דב"ר שם. ועוד) "קלה שבקלות". וראה תנחומא תצא שם: ואין לך מצוה קלה בכל המצות יותר משלוח הקן.

**) ואולי י"ל דבתור מילתא דחסידותא (ואולי עוד יותר) צריך לרוץ בזה וכבש"ס שם (מא, א) שבעידן דריתחא מענישין ע"ז. עיי"ש. ואולי זהו המקור וזוהי כוונת הרמב"ם הל' ציצית שם: אע"פ שאין אדם מחוייב לקנות לו טלית.. אין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו ממצוה זו אלא לעולם ישתדל להיות עטוף כו'. ובטור ושו"ע אדה"ז או"ח רסכ"ד: טוב ונכון להיות כל אדם זהיר וזריז במצות ציצית כו' (ובשו"ע שם, השמיט תיבת "וזריז").

***) ועפ"ז כוונת יהודה בן תימא היא גם לריצה כפשוטה ברגלים, וכפשטות לשון הטור "ואמר רץ כצבי כנגד הרגלים שרגליך לטוב ירוצו". וראה ב"ח ופרישה שם.

י.

בן עזאי - הריצה והשמחה בקיום מצוה מסויימת

על כך מחדש בן עזאי הוראה נוספת, במילי דחסידותא — "הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה":

אף כאשר שקועים בקיום מצוה מסויימת, בלי לחשוב על הכוונה הכללית של המצוה, הזהה בכל המצוות: "אשר קדשנו במצותיו וצונו"[49], לעשות רצון אביך שבשמים — אלא רק על תוכן המצוה המסויימת, ואשר לכן הוא מחשיב אותהה למצוה קלה — צריך היהודי להגיע לכך שהיא תיעשה באופן של "רץ", בשמחה ובחיות בלי הגבלה.

כיצד דורש בן עזאי מכל יהודי, שהמשמעות הפרטית של המצוה, שהיא לכאורה מוגבלת[50], תגרום ל"ריצה" שמעל למדידה והגבלה?

זאת משום שכך היתה דרכו הכללית של בן עזאי[51] — הוא עובד בכיוון של "רצוא", יציאה מן העולם. ולכן הוא לא עסק בפריה ורביה, באמרו "מה אעשה שנפשי חשקה בתורה"[52], עד אשר עקב כך, בסופו של דבר, היתה כניסתו לפרדס באופן של "הציץ ומת"[53] — "רצוא" ללא "שוב", בדומה למיתת שני בני אהרן.

ולכן היתה גם עבודתו בעניני "תיקון" — קיום המצוות באופן של "רצוא"[54] שהוא חש את ה"נעימות עריבות.. מתיקות", כלשון בעל ה"אור־החיים" הקדוש[55] לגבי ה"רצוא" של שני בני אהרן, שבקיום המצוות, וזה גורם לריצה ולשמחה בקיום המצוות באופן בלתי מוגבל[56], אף מעל להגבלות של הנפש האלקית שלו העצמית.

בכך מובן מדוע אין כאן הביטוי "הוי רץ למצוה קלה כלחמורה", כי "נעימות" המצוות הגורמת לריצה למצוות היא מצד המשמעות הפרטית שבכל מצוה, ואינה זהה במצוה קלה ובמצוה חמורה,

ואדרבה, החידוש העיקרי הוא "הוי רץ למצוה קלה", שאפילו במצוה קלה יש "נעימות" בלתי מוגבלת, אשר על כן צריכה להיות ריצה גם למצוה זו.

יא.

שני הטעמים בהתאם לשני האופנים בחביבות המצוות

בתחושת "נעימות" המצוות וחביבותן ייתכנו שני אופנים: (א) היהודי חש בחביבות שבמצוות עצמן — "קרבת אלוקים טוב", (ב) היהודי חש את אשר ישיג הוא — נפשו האלוקית — מכך, "קרבת אלוקים לי טוב"[57].

ואלה הם שני הטעמים שמביא בן עזאי לצורך של "הוי רץ למצוה..." — (א) שמצוה גוררת מצוה, (ב) שכר מצוה מצוה:

הטעם העיקרי: לגבי החביבות של המצוה עצמה "מצוה גוררת מצוה" — הנעימות הגדולה שבמצוה היא בכך שהיא "גוררת מצוה" — היא גורמת לצוותא וחיבור[58] של האדם עם הקדוש־ברוך־הוא[59].

אך כיוון שהוראתו של בן עזאי מכוונת גם למי שעדיין אינו בדרגה של "קרבת אלוקים טוב", ואפילו למי שנמצא עדיין בתחילת העבודה ומבצע רק את העבודה שלפי הרגשתו מתאימה לו, לפיכך הוא מוסיף "ששכר מצוה מצוה":

גם שכר המצוות — שאת ה"שכר" אדם מרגיש שהוא מקבל — הוא "מצוה", שהוא מתאחד עם הקדוש־ברוך־הוא[58], באופן שהוא חש נעימות בלתי מוגבלת. כידוע בענין "שכר מצוות בהאי עלמא ליכא"[60], ששכר המצוות אינו מוגבל וה"עולם" אינו יכול להכיל את השכר,

ולכן, גם לשם שכר מצוה, צריכה להיות ריצה — בלי מדידות והגבלות.

(משיחות ש"פ אמור וש"פ בהו"ב תשכ"ד)

---

49) כנוסח ברכת כל המצוות.

50) ראה בארוכה לקו"ש חי"ד ע' 181. לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 151.

51) ראה בכ"ז ד"ה וכל הלבבות (אוה"ת אחרי ע' תקמ). ד"ה אחרי מות תרמ"ט פי"ג.

52) יבמות סג, ב.

53) חגיגה יד, ב.

54) ע"ד הנהגתו ד"נפשי חשקה בתורה" שהיא הנהגה דתיקון (ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג בקו"א ד"אין בידו — דהעושה כן — עון"), אלא שבהנהגה דתיקון עצמו — ה"ז הנהגה דרצוא ולא הנהגה דקיום העולם (עיי"ש בקו"א).

55) ר"פ אחרי. הובא במאמרי אדה"ז אתהלך־ לאזניא ד"ה כתוב באוה"ח. דרך חיים שם פל"ג. ד"ה וכל הלבבות שם בתחלתו. ד"ה אחרי מות שם פי"ב. ועייג"כ אגה"ק סי' כט (קמט, א).

56) להעיר גם מלקו"ש חי"ד ע' 52.

57) תהלים עג, כח.

58) כן פירש הה"מ — בנדו"ד — לקו"א סרנ"ט (סז, רע"א). או"ת צג, ריש ע"ד.

59) אין הכוונה כאן להצוותא וחיבור שנעשה מצד קיום רצון העליון (שבזה אין הפרש בין מצוה למצוה), כ"א להצוותא וחיבור שמצד ההמשכה פרטית דכל מצוה (תפלין — המשכת המוחין, וכו'), שבזה היא ה"נעימות" שבמצוות, ובפרט באם תימצי לומר שגם עי"ז נעשה חיבור וכו' ממש ולא רק מרכבה וכו'. ואכ"מ.

60) קידושין לט, ב. אגה"ק סי' ג'. סי' כג.

יום ראשון ה' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קג, ועתה הנני הפעם... עד עמ' קג, תורה וכו'.

וְעַתָּה הַפַּעַם, הִנְנִי יוֹסִיף שֵׁנִית יָדִי בְּתוֹסֶפֶת בֵּאוּר, וּבַקְּשָׁה כְּפוּלָה שְׁטוּחָה וּפְרוּשָׁה לִפְנֵי כָּל אַנְשֵׁי שְׁלוֹמִים הַקְּרוֹבִים וְהָרְחוֹקִים, לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם, – ולהנהיג ביניהם, **שֶׁכָּל יְמֵי הַחֹל לֹא יֵרְדוּ לִפְנֵי הַתֵּבָה הַבַּעֲלֵי עֲסָקִים שֶׁאֵין לָהֶם פְּנַאי כָּל כָּךְ, רַק אוֹתָם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם פְּנַאי,** – ירדו לפני התיבה, **אוֹ הַמְּלַמְּדִים, אוֹ הַסְּמוּכִים עַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם, שֶׁיְּכוֹלִים לְהַאֲרִיךְ בִּתְפִלַּת הַשַּׁחַר עֲרֹךְ שָׁעָה וּמֶחֱצָה לְפָחוֹת[48] כָּל יְמוֹת הַחֹל[49], מֵהֶם יִהְיֶה הַיּוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה, עַל פִּי הַגּוֹרָל,** – שיעלו בגורל מי יתפלל לפני העמוד, **אוֹ עַל פִּי רְצוּי חָרֵב.** – של המתפללים, ייקבע מי יהיה הבעל־תפלה. **וְהוּא** – הבעל־תפלה, **יֶאֱסֹף אֵלָיו בְּסָבִיב לוֹ כָּל הַסְּמוּכִים עַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם, אוֹ מְלַמְּדִים שֶׁיּוּכְלוּ לְהַאֲרִיךְ** – בתפלה, **כְּמוֹהוּ,** – שיעמדו סביבו, כדי שלא יבלבל אותו מי שממהר, **בְּבַל יְשַׁנֶּה** – שלא ישנו את הדברים אלא, **כָּךְ** ייעשה, **נָא וְנָא:**

אַךְ בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, שֶׁגַּם כָּל בַּעֲלֵי עֲסָקִים יֵשׁ לָהֶם פְּנַאי וּשְׁעַת הַכֹּשֶׁר – היא אז, **לְהַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתָם בְּכַוָּנַת לִבָּם וְנַפְשָׁם לַה', וְאַדְּרַבָּה עֲלֵיהֶם** – על בעלי העסקים, **מֻטָּל בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז,** – להאריך בכוונת תפלת שבת, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אֹרַח חַיִּים[50],** – שעל בעלי העסקים העסוקים כל השבוע, להקדיש בשבתות זמן רב יותר לתורה ולתפלה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה[51]: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד כו'**

וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ" דַּיְקָא – שכל השבת צריך להיות לה' אלקיך, לענינים של ה' אלקיך, שלא כמו ביום טוב שנאמר בו גם "לכם", שצריך להיות גם לכם, ואילו בשבת צריך להיות **כֻּלּוֹ לַה',** – למסור הכל לענינים של ה' אלקיך. מכיוון שכל זה הוא מפני שזה בא אחרי "ששת ימים תעבוד", אחרי שבששת ימי החול עובדים בענינים גשמיים, הרי בבעלי עסקים וכדומה, שבכל ימי השבוע הם עסוקים ב"תעבוד", בעבודה בענינים גשמיים, בודאי שצריך להיות אצלם שכל השבת תהיה לה'. **וְלֻזּאת** – ולכן, **גַּם הֵם** – בעלי העסקים, **יֵרְדוּ לִפְנֵי הַתֵּבָה בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, עַל פִּי הַגּוֹרָל** – מי יהיה הבעל־תפלה, **אוֹ בְּרִצּוּי חָרֵב, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי אֶשְׁתַּקַּד:**

וּבְגוּן דָּא צָרִיךְ לְאוֹדוֹעֵי, – ובכגון זה יש להודיע, **שֶׁבַּדַּעְתִּי, אִם יִרְצֶה ה', לִשְׁלֹחַ לְכָל הַמִּנְיָנִים מְרַגְּלִים בַּסֵּתֶר, לְיַדֵּעַ וּלְהוֹדִיעַ,** – אודות, **כָּל מִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּנַאי לְהַאֲרִיךְ וּלְעַיֵּן בַּתְּפִלָּה** – להתפלל באריכות ומתוך כוונה, **וּמִתְעַצֵּל** - **יִהְיֶה נִדּוֹן בְּרִחוּק מָקוֹם, לִהְיוֹת נִדְחֶה בִּשְׁתֵּי יָדַיִם בְּבוֹאוֹ לְפֹה** – אל רבנו הזקן, **לִשְׁמֹעַ "דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים",** – דברי חסידות, **וּמְכֻלָּל לָאו - אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן.** – מה"לאו" אתה שומע "הן", שמי שיאריך בעבודת התפלה יקרבוהו וכו', **וְלַשּׁוֹמְעִים יִנְעַם, וְתָבֹא עֲלֵיהֶם בִּרְכַּת טוֹב, וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה וְכוּ':**

אגרת הקדש

ועתה הפעם הנני יוסיף שנית ידי בתוספת ביאור ובקשה כפולה שטוחה ופרושה לפני כל אנשי שלומים הקרובים והרחוקים לקיים עליהם שכל ימי החול לא ירדו לפני התיבה הבעלי עסקים שאין להם פנאי כ"כ. רק אותם שיש להם פנאי או המלמדים או הסמוכים על שולחן אביהם שיכולים להאריך בתפלת השחר ערך שעה ומחצה לפחות כל ימות החול מהם יהיה היורד לפני התיבה ע"פ הגורל או ע"פ ריצוי הרוב. והוא יאסוף אליו בסביב לו כל הסמוכים על שולחן אביהם או מלמדים שיוכלו להאריך כמוהו בבל ישונה נא ונא:

אך בשבתות וימים טובים שגם כל בעלי עסקים יש להם פנאי ושעת הכושר להאריך בתפלתם בכוונת לבם ונפשם לה'. ואדרבה עליהם מוטל ביתר שאת ויתר עז כמו שכתוב בשולחן ערוך אורח חיים וכמו שכתוב בתורת משה ששת ימים תעבוד כו' ויום השביעי שבת לה' אלהיך דייקא כולו לה'. ולזאת גם הם ירדו לפני התיבה בשבת ויום טוב על פי הגורל או בריצוי הרוב כמ"ש אשתקד:

ובגון דא צריך לאודועי שבדעתי אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים בסתר לידע ולהודיע כל מי שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי להאריך ולעיין בתפלה ומתעצל יהי' נידון בריחוק מקום להיות נדחה בשתי ידים בבואו לפה לשמוע דא"ח ומכלל לאו אתה שומע הן ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב ואין טוב אלא תורה וכו':

---

48. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולהעיר מזח"א סב, ב ובמפרשיו שם. ואגה"ק בס' מאה שערים ב, ב ובהנסמן שם. וראה מאה שערים ט, ב". **49.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ומש"כ (ברכות לב, ב) דאפילו חסידים הראשונים היו מאריכים בתפלה עצמה שעה אחת – שם הכוונה לתפלת העמידה". **50.** סר"צ ס"ב בהגהה. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה תו"א ד"ה מי יתנך". **51.** יתרו כ, ט.

יום שני ו' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 206, ב קטנתי מכל... עד עמ' קד, הפנים וגו'.

אַחַר בִּיאָתוֹ מִפֶּטֶרְבּוּרְג

ב. – אגרת זו כתב רבנו הזקן לאחר ששב מפטרבורג, (שם היה כלוא במאסר כתוצאה מהלשנה שהוגשה נגדו בגין פרסמו תורת ושיטת החסידות. שחרורו מהמאסר הביע (גם) הסכמה מצד הממשלה להתפשטות תורת החסידות. כיוון שהמאסר היה הרי (כמאמר הרביים[1]) תוצאה מקטרוג למעלה על שיטתו של רבנו הזקן, "להוריד" את תורת החסידות בשכל ובהבנה, כפי שהדבר מתבטא בחסידות חב"ד, ולהפיצה באופן שתגיע אל כל אחד מישראל, הרי מובן, שהשחרור למטה בא כתוצאה מביטול הקטרוג למעלה, ואדרבה – ניתנה הסכמה וניתן כוח לפרסם את תורת החסידות לפי שיטתו של רבנו הזקן) – אז כתב רבנו הזקן אגרת קודש **זו** סימן ב. דבר המרמז, שאז החלה התקופה **השניה** בהתפשטות תורת ושיטת החסידות. מעניין לציין, שכאן כתוב "פרק ב" אחרי שצויין שזה נכתב "אחר ביאתו מפ"ב".

בסימן כ"ז של "אגרת הקודש", שם מובאת, לפני הפנים של האגרת, הקדמה (המסבירה את המאורע שבגללו כתב רבנו הזקן אותה אגרת), כתוב בתחילה "סימן כ"ד", ולאחר מכן ההקדמה לאגרת. ואילו באגרת שלפנינו מובאת בתחילה ההקדמה ולאחריה "סימן ב'", וזאת מפני שסימן ב' – התקופה השניה (או בלשון החסידות[2] "גדלות שני") החלה אחרי ביאתו מפטרבורג.

אגרת הקדש

אחר ביאתו מפ"ב.

ב קטנתי מכל החסדים ומכל כו'. פי' שבכל חסד וחסד שהקדוש ב"ה עושה לאדם צריך להיות שפל רוח במאד. כי חסד דרועא ימינא. וימינו תחבקני. שהיא בחי' קרבת אלהים ממש ביתר שאת מלפנים. וכל הקרוב אל ה' ביתר שאת והגבה למעלה מעלה. צריך להיות יותר שפל רוח למטה ממטה כמ"ש מרחוק ה' נראה

"קָטַנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל כּוֹ"[3] – מילים אלו אמר יעקב אבינו בתור הקדמה לבקשתו, שהקב"ה יציל אותו מעשו. למרות שהקב"ה הרי הבטיח לו[4] "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך", הרי שלא היה לו ממה לפחד? אלא כיוון ש"קטנתי מכל החסדים" – בגין כל החסדים שעשה אתו הקב"ה, נעשה יעקב קטן יותר והוא מפחד שהוא נתון במצב שהוא זקוק לבקש מחדש "הצילני נא", שהקב"ה יציל אותו. [מה שרבנו הזקן מביא מהפסוק רק המילים "**מכל החסדים**", ואת המילים "מכל האמת" אין הוא מביא בפירוש, רק המלה "ומכל" ו"וגומר" – הסביר פעם הרבי שליט"א, שלפי פירוש רש"י, הכוונה ב"חסדים" היא שהקב"ה עשה אתו חסדים שלא הבטיח לו, והכוונה ב"אמת" מה שהקב"ה אימת וקיים ההבטחה שהבטיח לו במפורש. ואילו בגאולתו של רבנו הזקן, היו אמנם "חסדים" בגלוי, אבל "אמת" – קיום הבטחה גלויה לרבנו הזקן – הרי לא היה, שהרי לא היתה שום הבטחה גלויה לגאולתו. לכן אין רבנו הזקן מביא בפירוש "(ומכל) האמת". ומה שהוא מביא את המלה "**ומכל**" וגם מרמז על ה"אמת" ב"וגו'", הרי זה מפני שלאמיתו של דבר, קיימת הבטחה שהובטחה לכל אחד מישראל ההולך בדרך התורה והמצוות, ש"אם בחוקותי תלכו" יחולו עליו כל הברכות הכתובות לאחר מכן בפרשה[5], ובמיוחד לנשיא בישראל המוסר נפשו לפרסם שיטת החסידות. אלא, כיוון שלא היתה זו הבטחה מפורשת לרבנו הזקן בפרט, הרי ביחס אליו בפרט, ההבטחה היא באופן של העלם (לא בגלוי, שהכוונה היא אליו), לכן גם רבנו הזקן מרמז זאת באופן של העלם במלה "וגו'"]. **פֵּרוּשׁ,** – שהרי רש"י[6] מפרש, שה"קטנתי" בא כתוצאה מכל החסדים וכל האמת, כלומר, ש"נתמעטו **זכויותי** על ידי החסדים והאמת שעשית עמי". על כך אומר הרמב"ן "ואינו נכון **בלשון** הכתוב", שהרי בפסוק כתוב "קטנתי", **אני** נעשיתי קטן יותר ולא שהזכויות נתקטנו, מיעוט באיכות ולא מיעוט בכמות[7], והרמב"ן מפרש באופן אחר[8] את ה"קטנתי", שאני **קטן מדי** לקלוט את כל החסדים והאמת. בהתאם לפירושו זה של הרמב"ן, הרי ה"קטנתי" אינו תוצאה מהחסדים והאמת, כי אם שהוא קטן מדי ואינו זכאי לכל החסדים והאמת. ברם, רבנו הזקן מפרש כפירוש רש"י, שה"קטנתי" הוא תוצאה מהחסדים והאמת, כפשטות הפסוק "קטנתי **מכל החסדים**", שמהחסדים והאמת נעשה "קטנתי". אלא שרבנו הזקן יפרש זאת באופן שה"קטנתי" מוסב אכן על האדם עצמו, שהוא עצמו התקטן כתוצאה מריבוי החסדים והאמת (ולא שהזכויות נתקטנו ונתמעטו ובגלל כך נתקטן גם הוא[9], אלא שה"קטנתי" הוא תוצאה **ישירה** מהחסדים והאמת). זה מה שרבנו הזקן אומר "**פירוש**", כלומר, "קטנתי" מוסב אכן על האדם, ובכל זאת זה בא כתוצאה מהחסדים והאמת, **שֶׁבְּכָל חֶסֶד וָחֶסֶד שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה לְאָדָם צָרִיךְ** – האדם לעצמו, **לִהְיוֹת שְׁפַל רוּחַ בְּמָאֹד.** – להחזיק עצמו נמוך ביותר כתוצאה מהחסד שעשה אתו הקב"ה, **כִּי חֶסֶד** – למעלה, בספירות העליונות, **דְּרוֹעָא יְמִינָא,** – הוא הבחינה של זרוע הימין, ענין של ימין וקירוב, **"וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי"**[10], – הימין שלמעלה מקיף את האדם, **שֶׁהִיא בְּחִינַת קִרְבַת אֱלֹהִים מַמָּשׁ בְּיֶתֶר שְׁאֵת מִלְּפָנִים,** – בחסד שעושה הקב"ה עם האדם, נעשה האדם קרוב יותר אל הקב"ה מאשר היה לפני שנעשה אתו החסד, **וְכָל הַקָּרוֹב אֶל ה' בְּיֶתֶר שְׁאֵת וְהַגְבָּהַּ לְמַעְלָה מַעְלָה - צָרִיךְ לִהְיוֹת** – בתוך עצמו, **יוֹתֵר שְׁפַל רוּחַ לְמַטָּה מַטָּה,** – עליו להחזיק עצמו נמוך מאוד מאוד, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[11]: **"מֵרָחוֹק ה' נִרְאָה לִי".** – כשהקב"ה נראה לאדם על ידי החסד שהוא עושה אתו – צריך הדבר לפעול על האדם הרגשה של "מרחוק", להחזיק עצמו בריחוק ובנמיכות, או שהכוונה היא, שהכלי לקלוט את "ה' נראה לי" – הוא כשהאדם מחזיק עצמו "מרחוק"

---

1. ראה לקוטי שיחות ח"א ע' 74. **2.** ראה אור התורה במדבר ע' שסז ואילך. **3.** וישלח לב, יא. **4.** ויצא כח, טו. **5.** בחוקותי כו, ג. **6.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מיוסד בש"ס שבת לב, א". **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה חדא"ג שם". **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכן הוא בב"ר כאן". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כבחדא"ג שם". **10.** שיר השירים ב, ו. **11.** ירמיה לא, ב.

ובנמיכות. **וְכַנּוֹדַע, דְּכֻלָּא "קַמֵּיהּ" דַּוְקָא - כְּלָא חָשִׁיב,** – וכידוע שהכל נחשב **לגביו** דוקא ככלום, אפילו המדריגה הנעלית ביותר, להיות "קמי"", להיות לפניו, קרוב אליו יתברך, היא "כלא חשיב", היא בטלה וכאילו איננה קיימת כלל (שכן, לגביו לא נחשב ולא קיים שום דבר), **וְאִם כֵּן כָּל שֶׁהוּא "קַמֵּיהּ" יוֹתֵר** – כל מי שהוא יותר "לפניו", קרוב יותר אליו יתברך, **הוּא יוֹתֵר כְּלָא וְאַיִן וְאֶפֶס.** – כל אחת משלש המילים – "כלא", "אין" ו"אפס" – מבטאת אופן התבטלות מיוחד הבא מצד ה"קמי"", מצד הקירוב אליו יתברך, **וְזוֹ** – היא **בְּחִינַת יָמִין שֶׁבִּקְדֻשָּׁה וְחֶסֶד** – הנמשך **לְאַבְרָהָם,** – כלשון הפסוק[12]: "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם", הרי זה בבחינה ובאופן של ביטול. **שֶׁאָמַר**[13]: – אברהם אבינו: **"וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר".** – החסד "פעל" על אברהם אבינו את תכלית הביטול, עד שהחזיק עצמו ל"עפר ואפר"; שכן, כיוון שהימין שבקדושה למעלה הוא כך – שענין החסד הוא ביטול – לכן פועל הדבר גם במי שנמשך אליו החסד – ענין ההתבטלות, **וְזוֹ הִיא גַּם כֵּן מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.** – שהחסד פעל בו תכלית ההתבטלות. **וּבְזֹאת הִתְנַצֵּל** – יעקב, **עַל יִרְאָתוֹ מִפְּנֵי עֵשָׂו, וְלֹא** – היה, **דַּי לוֹ בְּהַבְטָחָתוֹ**[14] – של הקב"ה אליו: **"וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ כו'",** – "ושמרתיך בכל אשר תלך", **מִפְּנֵי הֱיוֹת קָטָן יַעֲקֹב בִּמְאֹד מְאֹד בְּעֵינָיו, מֵחֲמַת רִבּוּי הַחֲסָדִים** – כפי שאמר[14]: **"כִּי בְמַקְלִי כו'",** – "עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות", וסבר ש– **וְאֵינוֹ רָאוּי וּכְדַאי כְּלָל לְהִנָּצֵל כו',** **וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה**[15]: – שיעקב פחד, **"שֶׁמָּא יִגְרֹם הַחֵטְא",** – שלא יינצל, **שֶׁנִּרְמֶה בְּעֵינָיו שֶׁחָטָא.** – עד כדי כך פעל בו החסד ביטול והתקטנות, להחזיק עצמו במצב של חוטא. זה פירוש "קטנתי מכל החסדים", שריבוי החסדים פעל בו "קטנתי", להרגיש עצמו קטן ונמוך, עד לידי פחד שמא חטא, וזקוק הוא לכן לבקש מחדש "הצילני נא", למרות שכבר הובטח לו "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך" וכו'. ההוראה מהאמור לכל אחד מישראל היא, שכל חסד שהקב"ה עושה אתו, צריך הדבר לפעול בו "קטנתי", להחזיק עצמו קטן ונמוך. מה שרבנו הזקן אומר "שבכל חסד וחסד", פירש פעם הרבי שליט"א, שהכוונה היא לשני סוגי חסדים: ישנו חסד של סדר ההשתלשלות הבא בענין של חסד הנעשה עם האדם על פי הטבע, וישנו חסד שלמעלה מהשתלשלות הבא בענין של חסד הנעשה עם האדם באופן שלמעלה מן הטבע. לכן הוא אומר גם הטעם "כי חסד דרועא ימינא", שזה ענין אחד, ו"ימינו תחבקני", שזה ענין שני, שכן "חסד דרועא ימינא" הוא חסד של הספירות העליונות, חסד של סדר השתלשלות, שזה אור בכלי, כמו הזרוע שהוא חיות וכוח באבר, ו"וימינו תחבקני" הוא ימין וחסד עליון שלמעלה מהשתלשלות, שמחבק (סובב) בלבד את האדם באופן של מקיף (ואינו מתלבש בפנימיות כמו חיות הזרוע באבר), מפני שזה למעלה מהתלבשות אורות בכלים. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּזֶה לְעֻמַּת זֶה,** – הצד הנוגד לחסד של קדושה, **הוּא יִשְׁמָעֵאל חֶסֶד דִּקְלִיפָּה,** – שכן, הניגוד לחסד של קדושה, לאברהם, הוא ישמעאל, חסד של "קליפה"; והניגוד ליצחק, גבורה של קדושה, הוא עשו, גבורה של קליפה, שלגביו, אצל מי שהוא בבחינת ישמעאל – **כָּל שֶׁהַחֶסֶד גָּדוֹל - הוּא הוֹלֵךְ וְגָדֵל בְּגֹבַהּ וְגַפּוּת הָרוּחַ וְרֹחַב לִבּוֹ.** – ועל יהודי להישמר ולהיזהר מאופן חסד זה של ישמעאל, שחסד זה לא יפעול ח"ו עליו גדלות וגסות הרוח, אלא עליו להשתדל שהחסד יהיה אצלו באופן של חסד של קדושה, כמו שהיה אצל אברהם ואצל יעקב, שהחסד פועל ביטול וענוה. **וְלָזֹאת** – ולכן, **בָּאתִי מִן הַמּוֹדִיעִים מוֹדָעָה רַבָּה לִבְלֻלוּת אנ"ש,** – לכל החסידים, **עַל רִבּוּי הַחֲסָדִים אֲשֶׁר הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ,** – שבחינת חסד הרי נקראת בשם "גדולה" (המדות העליונות כפי שהן מנויות בפסוק[16]: "לך ה' הגדולה והגבורה" וכו', הרי הכוונה ב"הגדולה" היא למדת החסד), וגדולה מבטאת מדריגה גבוהה יותר בחסד מאשר חסד סתם, לכן אומר רבינו הזקן "אשר הגדיל ה' לעשות עמנו", החסד **הגדול** שעשה ה' אתנו – חסידים – בגאולתו של רבינו הזקן – יפעול חסד זה **לֶאֱחֹז בְּמִדּוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב - "שְׁאָר עַמּוֹ" וּ"שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל",** – בני ישראל נקראים הרי "שאר עמו"[17] ו"שארית ישראל"[18], שיש בהם המדה של "שאר" ושל "שארית", **שֶׁמֵּשִׂים עַצְמוֹ** – ומחזיק עצמו, **כְּשִׂרִים וּמוֹתָרוֹת**[19] – דבר שאין הוא עיקר כלל, אלא שריים מדבר שהוא מיותר, **מַמָּשׁ שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם צֹרֶךְ, לְבִלְתִּי רוּם לְבָבָם מֵאַחֵיהֶם כו',** – המנגדים שגרמו למאסרו של רבינו הזקן, **וְלֹא לְהַרְחִיב עֲלֵיהֶם פֶּה,** –

אגרת הקדש

לי. וכנודע דכולא קמי' דווקא כלא חשיב. וא"כ כל שהוא קמי' יותר הוא יותר כלא ואין ואפס וזו בחי' ימין שבקדושה וחסד לאברהם שאמר אנכי עפר ואפר. וזו היא ג"כ מדתו של יעקב. ובזאת התנצל על יראתו מפני עשו ולא די לו בהבטחתו והנה אנכי עמך כו'. מפני היות קטן יעקב במאד מאד בעיניו מחמת ריבוי החסדים כי במקלי כו'. ואינו ראוי וכדאי כלל להנצל כו'. וכמארז"ל שמא יגרום החטא שנדמה בעיניו שחטא. משא"כ בזלע"ז הוא ישמעאל חסד דקליפה. כל שהחסד גדול הוא הולך וגדל בגובה וגסות הרוח ורוחב לבו. ולזאת באתי מן המודיעים מודעה רבה לכללות אנ"ש על ריבוי החסדים אשר הגדיל ה' לעשות עמנו לאחוז במדותיו של יעקב שאר עמו ושארית ישראל שמשים עצמו כשריים ומותרות ממש שאין בו שום צורך. לבלתי רום לבבם מאחיהם כו' ולא להרחיב

---

12. מיכה ז, ב. **13.** וירא יח, כז. **14.** וישלח שם. **15.** ברכות ד, א. **16.** דה"א כט, יב. **17.** ראה ישעי' יא, יא. **18.** ראה ירמי' ו, ט. לא, ו. ועוד. **19.** ראה ר"ה יז, א.

שלא לדבר אליהם ברחבות ובתנועה של ניצחון, **אוֹ לִשְׂרֹק עֲלֵיהֶם חַם וְשָׁלוֹם, חַם מִלְּהַזְכִּיר בְּאַזְהָרָה נוֹרָאָה,** – שלא לעשות זאת, **רַק לְהַשְׁפִּיל רוּחָם וְלִבָּם, בְּמִדַּת אֱמֶת לְיַעֲקֹב, מִפְּנֵי כָּל אָדָם, בִּגְמִיכוּת רוּחַ, וּמַעֲנֶה רַךְ מֵשִׁיב חֵמָה, "וְרוּחַ נְכֵאָה כו'"[20], וְכֻלֵּי הַאי וְאוּלֵי** – ועל ידי כל זה, ואולי, **יִתֵּן ה' בְּלֵב אֲחֵיהֶם** – המנגדים, **"כַּמַּיִם הַפָּנִים וְגו'"[21]:** – שזה יבטל התנגדותם וגם הם יתנהגו באופן כזה.

אגרת הקדש

עליהם פה או לשרוק עליהם ח"ו. הם מלהזכיר באזהרה נוראה רק להשפיל רוחם ולבם במדת אמת ליעקב מפני כל אדם בנמיכות רוח ומענה רך משיב חימה. ורוח נכאה כו'. וכולי האי ואולי יתן ה' בלב אחיהם כמים הפנים וגו':

יום שלישי ז' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קד, ג וילבש צדקה... עד עמ' 208, [ח"ו].

ג. "וַיִּלְבַּשׁ – לבוש של **צְדָקָה כַּשִּׁרְיָן, וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ"[1].** – למרות שהפסוק מוסב כלפי הקב"ה, שהוא ילבש לבושים של צדקה וישועה לבני ישראל, ולבושים של נקמה (כפי שהוא מסיים בפסוק) כלפי אומות העולם, אך כיוון שהכלי לקליטת (או להתהוות) הענינים שלמעלה[2] – נוצר מן הענינים שבני ישראל עושים למטה מעין ודוגמה מהם, הרי הכוונה היא (גם) שבעבודת הצדקה של בני ישראל ישנו הענין שצדקה היא לבוש, כמו שריון המגין על הגוף, וכובע ישועה בשביל הראש, **וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[3]: מַה שִׁרְיוֹן זֶה כָּל קִלְּפָה וּקְלִפָּה** – מהן מורכב השריון, **מִצְטָרֶפֶת לְשִׁרְיוֹן גָּדוֹל, אַף צְדָקָה - כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה** – שנותנים לצדקה, **מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל.** – לכאורה, אותו דבר שמובן במשל מובן מאליו גם בנמשל: כשם שבשריון מתהווה מפרטים רבים – ענין גדול אחד, כך בנמשל, מתהווה מהרבה פרטים ענין וחשבון אחד גדול, מה מוסיף, איפוא, המשל, שבלעדו לא היו מבינים את הדבר בנמשל? אלא הפירוש הוא: **פְּרוּשׁ, שֶׁהַשִּׁרְיוֹן עָשׂוּי קַשְׂקַשִּׂים** – כעין קשקשי הדג, **עַל נְקָבִים, וְהֵם** – הקשקשים, **מְגִנִּים שֶׁלֹּא יִכָּנֵס חֵץ בַּנְּקָבִים, וְכָכָה הוּא מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה:** – שגם בצדקה ישנו הענין של נקבים וקשקשים המגינים על הנקבים, כפי שיסביר להלן, את זה מוסיף המשל על הנמשל, שישנו ענין של נקבים, והקשקשים – הפרוטות – מגינים על הנקבים.

וּבֵאוּר הָעִנְיָן, – מהו ענין ה"נקבים" שה"קשקשים" של מעשה הצדקה מגינים עליהם? **כִּי גְּדוֹלָה צְדָקָה מִכָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁמֵּהֶן** – מהמצוות בכלל, **נַעֲשִׂים** – נוצרים, **לְבוּשִׁים לְהַנְּשָׁמָה[4],** – כדי שהנשמה תוכל לקבל את הגילוי של גן עדן ושלא תתבטל, היא זקוקה ללבושים שבאמצעותם תוכל לקבל את הגילוי. לבושים אלה מתהווים ממעשה המצוות, **הַנִּמְשָׁכִים** – הלבושים נמשכים, **מֵאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – ומכיוון שהם באים ממקום שהוא אין סוף, לכן אפשר לקבל על ידם הגילוי של גן עדן שהוא גילוי של אין סוף ובלי גבול, **מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין"** – שהוא אור שאינו מצומצם לפי ערך הנבראים, להתלבש בפנימיות גלויה בהם, כי אם בחינה של סובב ומקיף מעליהם, ואור זה פועל בהם בהיותו למעלה מהם, (**כַּמְּבֹאָר הַפֵּרוּשׁ** – של, **"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" וְ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים[5],** – בחלק הראשון של ספר ה"תניא", **עַיֵּן שָׁם)** – לבושים אלה שמבחינת "סובב כל עלמין", מתהווים **בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא,** – בהתעוררות שמלמטה, **הִיא מִצְוַת ה' וּרְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא.** – שכיוון שהמצוה היא **רצון** העליון, הבחינה של רצון (שהוא כח מקיף) וסובב – לכן נמשכים על ידה לבושים מבחינת "סובב כל עלמין". **וְעִקַּר הַמְּשָׁכָה זוֹ מֵאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, הוּא לְבוּשׁ וְ"אוֹר מַקִּיף" לִי' סְפִירוֹת** – של ארבעת העולמות, **דַּאֲצִילוּת - בְּרִיאָה - יְצִירָה - עֲשִׂיָּה, הַמִּשְׁתַּלְשְׁלוֹת** – עשר הספירות של ארבעת העולמות, משתלשלות **מֵעֵלָּה לְעֵלָּה וּמִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה כו',** הַנִּקְרָאוֹת – הספירות נקראות, **בְּשֵׁם "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין".** –

אגרת הקדש

ג וילבש צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו. ודרשו רז"ל מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. פי' שהשריון עשוי קשקשים על נקבים והם מגינים שלא יכנס חץ בנקבים. וככה הוא מעשה הצדקה:

וביאור הענין כי גדולה צדקה מכל המצות שמהן נעשי' לבושי' להנשמה הנמשכי' מאור א"ס ב"ה מבחי' סובב כל עלמין (כמבואר הפי' ממכ"ע וסובב כ"ע בלק"א ע"ש) באתערותא דלתתא היא מצות ה' ורצון העליון ב"ה. ועיקר המשכה זו מאור א"ס ב"ה הוא לבוש ואור מקיף לי"ס דאבי"ע המשתלשלות מעילה לעילה וממדרגה למדרגה כו' הנקראות בשם ממלא כ"ע.

---

20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו מובן: 1) מה מוסיף בזה. 2) למה מרמז בכותבו גו' דכל ג' הכתובים (משלי טו, יג. יז, כב. יח, יד) המדברים ברוח נכאה לכאורה אין שייכים לכאן כלל (ואדרבא אינם לטובם). 3) לפני זה בהכתוב מענה גו' מביא כל הענין וכאן מרמזו ב"גו'". וי"ל דכוונתו למשלי (יז, כב) ורוח נכאה תיבש גרם. דגרם ענינו תוקף וקשה להתפייס (ב"ר ספי"ז. וי"ג וכן גם באדר"נ פ"ט – עה"פ עצם מעצמי) וע"י רוח נכאה יהי' לא רק משיב חמה כ"א גם שיתפייסו ועוד יותר וכולי האי כו' כמים הפנים וגו'. וכיון דפשוטו דהסיום הכתוב אינו בטוב לכן רק רמזו ב"גו'". **21.** משלי כז, יט. **1.** ישעי' נט, יז. **2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכפי' אדה"ז דע מה למע' – ממך (היום יום י"ג באייר)". **3.** ב"ב ט, ב. **4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כמשנ"ת לקמן סכ"ט". **5.** פרק מ"ח.

ההמשכה מאור אין סוף ברוך הוא וסובב כל עלמין הנמשכת על ידי המצוות, נעשית בעיקר לבוש ומקיף להשתלשלותן של הספירות. ברם, לכאורה, כיוון שהספירות עצמן הן הרי אלקות – האלקות של העולמות, מדוע, איפוא, נדרשת המשכה מאור אין סוף כלבוש לספירות? **פֵּרוּשׁ,** – הכוונה היא, **כִּי אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מִתְלַבֵּשׁ וּמֵאִיר בְּתוֹךְ כָּל הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעֲשֶׂר סְפִירוֹת** – של העולמות, **דַּאֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – כלומר, הוא מאיר בהם בפנימיות, באופן של התלבשות, **וְהוּא הַמַּאֲצִיל הָעֲשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, הַמַּשְׁתַּלְשְׁלוֹת לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – כידוע שהספירות והפרצופים של עולם ה"אצילות", מאירים בעולמות "בריאה", "יצירה", "עשיה", והם מהווים האלקות שבעולמות אלה. אך, כיצד מתבצעת ההאצלה של הספירות של עולם ה"אצילות" ומה שאור אין סוף מאיר, בהשתלשלות הספירות של שאר העולמות? הרי זה – **עַל יְדֵי צִמְצוּם עָצוּם הַמְבֹאָר בְּ** – ספר **עֵץ חַיִּים,** – שאין זה סתם צמצום **ומיעוט** של האור, אלא, זהו **סילוק** של האור באופן שאור שהוא אין סוף ובלי גבול יוכל להיות נאצל ולהאיר באופן של גבול, **וְנִקְרָא "אוֹר פְּנִימִי",** – אור המתלבש בפנימיות, שכן הוא מצומצם לפי ערך הדבר שבו הוא מתלבש. **וְעַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת נִמְשָׁךְ "אוֹר מַקִּיף" הַנִּזְכָּר לְעֵיל, וּמֵאִיר תּוֹךְ הָעֲשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וּמִתְיַחֵד עִם הָ"אוֹר פְּנִימִי",** – הרי מאיר אז בתוך האור הפנימי (בסדר ההשתלשלות) אור שהוא בבחינת אין סוף, **וְנִקְרָא "יִחוּד קֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא** – מה שהוא קדוש ומובדל, למעלה מהעולם, בחינת "סובב כל עלמין", **וּשְׁכִינָתֵיהּ",** – עם האור הפנימי הנקרא "שכינה", על שם ששוכן ומתלבש בהשתלשלות, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר**[6], – שעל ידי מצוות נעשה יחוד של קודשא בריך הוא עם השכינה שלו, שלכן אומרים לפני קיום המצוות "לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתי", שכן המצוות "פועלות" **יחוד זה,** המשכת אור ה"סובב כל עלמין" הנקרא "קודשא בריך הוא" – באור ה"ממלא כל עלמין" הנקרא "שכינה". זה, אם כן, עיקר ההמשכה הנמשכת מאור אין סוף על ידי מצוות – ההמשכה מאור אין סוף בהשתלשלות הספירות של העולמות, **וּמֵהֶאָרָה דְּהֶאָרָה מֵ"אוֹר מַקִּיף" הַנִּזְכָּר לְעֵיל, עַל יְדֵי צִמְצוּם רַב, נַעֲשֶׂה לְבוּשׁ לִבְחִינוֹת נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁל הָאָדָם בְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְהָעֶלְיוֹן, שֶׁיּוּכְלוּ** – הנפש־רוח־נשמה של האדם, **לְיַהֲנוֹת וּלְהַשִּׂיג אֵיזֶה הַשָּׂגָה וְהֶאָרָה מֵאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** – המאיר בגן עדן, כי בהעדר לבוש זה, לא היתה הנשמה, שהיא בעלת גבול, יכולה לקבל ולהשיג הארה מאור **אין סוף** שהוא בלי גבול, **כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר.** – להלן ב"אגרת הקודש"[7]. **וְזֶה** שֶׁאָמְרוּ **רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה**[8]: **"שְׂכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיכָּא",** – שכר מצוה בעולם הזה – אין. חכמינו ז"ל לא אומרים ששכר מצוה אינו **ניתן** בעולם הזה כי אם בעולם הבא, אלא הם אומרים, שבעולם הזה **אין** שום שכר מצוה. **כִּי בְּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי וּבַעַל גְּבוּל וְ** – החיות שבו הוא ב־**צִמְצוּם רַב וְעָצוּם מְאֹד מְאֹד, אִי אֶפְשָׁר** – לכן, **לְהִתְלַבֵּשׁ** – בעולם הזה, **שׁוּם הֶאָרָה מֵאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי אִם** – אלא, אך ורק **עַל יְדֵי** – באמצעות **י' סְפִירוֹת, הַנִּקְרָאִים "גּוּפָא"**[9] **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ:** – כפי שרבינו הזקן מסביר מיד להלן שכהשוואת הגוף לנשמה, שהגוף הוא באין ערוך לגבי הנשמה, כך הספירות הן באין ערוך לגבי אין סוף, ומאחר שהשכר למעשה המצוות הוא המשכה מ"אין סוף" – אין הוא יכול להתלבש בעולם זה, ולכן "שכר מצוה בהאי עלמא – ליכא", אין בעולם הזה סוג המשכה התלבשותית כזו, שכן, ההמשכות המתלבשות בעולם זה באות רק על ידי העשר ספירות הנקראות בזוהר הקדוש "גופא", **"חֶסֶד דְּרוֹעָא יְמִינָא כוּ'".** – חסד – נקרא זרוע ימין, וגבורה – זרוע שמאל, וכך הלאה. **לְפִי, שֶׁכְּמוֹ שֶׁאֵין עֶרֶךְ לוֹ לְהַגּוּף הַגַּשְׁמִי לְגַבֵּי הַנְּשָׁמָה, כָּךְ אֵין עֶרֶךְ כְּלָל לִי' סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת לְגַבֵּי הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי** – שכן, **אֲפִלּוּ חָכְמָה עִלָּאָה,** – עליונה, **שֶׁהִיא רֵאשִׁיתָן,** – של העשר ספירות, **הִיא בְּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גּוּפָנִית לְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** - כשם שעשיה גופנית של האדם מרוחקת מעצם הנפש שלו, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים.** – בחלק הראשון של ספר ה"תניא", בהגהה שבפרק ב'[10]. **וְאִי לְזֹאת,** – ולכן, **בְּמַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁאָדָם אוֹכֵל**

אגרת הקדש

פי' כי אור א"ס ב"ה מתלבש ומאיר בתוך כל השתלשלו' העי"ס דאבי"ע והוא המאציל העי"ס דאצילות המשתלשלו' לבי"ע ע"י צמצום עצום המבואר בע"ח ונקרא אור פנימי. וע"י קיום המצות נמשך אור מקיף הנ"ל ומאיר תוך העי"ס דאבי"ע ומתייחד עם האור פנימי ונקרא יחוד קוב"ה ושכינתי' כמ"ש במ"א. ומהארה דהארה מאור מקיף הנ"ל ע"י צמצום רב נעשה לבוש לבחי' נר"ן של האדם בג"ע התחתון והעליון שיוכלו ליהנות ולהשיג איזה השגה והארה מאור א"ס ב"ה כמ"ש במ"א. וזה שאמרו רז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. כי בעוה"ז הגשמי ובעל גבול וצמצום רב ועצום מאד מאד א"א להתלבש שום הארה מאור א"ס ב"ה כ"א ע"י י"ס הנקראים גופא בזוה"ק. חסד דרועא ימינא כו'. לפי שכמו שאין ערוך לו להגוף הגשמי לגבי הנשמה כך אין ערוך כלל לי"ס דאצילות לגבי המאציל העליון א"ס ב"ה. כי אפי' ח"ע שהיא ראשיתן היא בבחי' עשיה גופנית לגבי א"ס ב"ה כמ"ש בלק"א. ואי לזאת במעשה הצדקה וגמ"ח שאדם

---

6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מח"א פמ"א. אבל אין לומר שלזה מתכוון – דא"כ הול"ל "בלק"א" – כדלעיל בזו האגרת בנוגע לסוכ"ע". **7.** סימן כ"ט. **8.** קידושין לט, ב. **9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שבאין ערוך בירידה לנשמה דילי' – אוא"ס". **10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "יותר נ"ל שהכוונה לח"ב פ"ח־ט – ששם יש **בי' נוסף** על מש"כ כאן, משא"כ בההג"ה **דאדרבא.** ואף דבאגה"ת פ"ד (ועוד) מוסיף "ח"ב" על מש"כ "בלק"א" – הוא משום דשם מציין המקום **בדיוק** וכהסיום פי"א, משא"כ כאן".

מִפִּרוּתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה[11], – הרי, אם בצדקה וגמילות חסדים יש לאדם משהו שכר – הפירות – בעולם הזה, הכוונה היא שבמצוות אלו אכן יורד לעולם הזה משהו מהאור הנזכר לעיל, וזאת מפני שיֵשׁ **נְקָבִים, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, בַּלְּבוּשׁ הָעֶלְיוֹן הַמַּקִּיף עַל** – בחינת **"גּוּפָא", הֵם הַכֵּלִים דְּי' סְפִירוֹת,** – שמשהו מהכלים של עשר הספירות ירדו דרך הנקבים לעולם הזה, **לְהָאִיר מֵהֶם וּלְהַשְׁפִּיעַ אוֹר וְשֶׁפַע** מֵ"חֶסֶד – שהוא בחינת **דְּרוֹעָא יְמִינָא"** – הזרוע הימנית, נמשך **אֹרֶךְ יָמִים בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, וְעֹשֶׁר וְכָבוֹד** – נמשכים בעולם הזה, מ"**דְּרוֹעָא שְׂמָאלָא"**, – מספירת הגבורה שהיא בחינת הזרוע השמאלית, **וְכֵן** – נמשכת השפעה למטה **בְּתִפְאֶרֶת** – מספירת התפארת, **וְהוֹד וְהָדָר וְחֶדְוָה וְכוּ'**[12]: – נמשכים למטה מספירות הוד, יסוד, וכו'. כל האמור הוא השפעה הנמשכת למטה על ידי הנקבים למשל הנוצרים בלבוש ובאור המקיף הנמשך בתוך הספירות. **אַךְ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִינָקוּ הַחִיצוֹנִים לְמַעְלָה** – הקליפות, **מֵאוֹר וְשֶׁפַע הַמִּשְׁתַּלְשֵׁל וְיוֹרֵד לְמַטָּה מַטָּה עַד עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי,** – בשעה שההשפעה מצטמצמת כל כך, הרי זה נותן מקום שיוכלו החיצונים לינוק מזה. כשמאיר האור כמו שהוא, הרי הכלי לקליטתו הם רק הספירות וענינים של קדושה; ואילו כשהאור יורד למטה אחרי צמצומים רבים עד לעולם הזה הגשמי, יש מקום ח"ו שהחיצונים יוכלו לקבל יניקה מאור זה, **וְכֵן לְמַטָּה** – וכך גם למטה יש צורך **לְהָגֵן עַל הָאָדָם וּלְשָׁמְרוֹ וּלְהַצִּילוֹ מִכָּל דָּבָר רַע בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחֲנִיּוּת,** – שזה ענין שיכול להיות למטה על ידי יניקת החיצונים – ויש צורך למנוע זאת, **לָזֹאת** – ולכן, **חוֹזֵר וּמֵאִיר אוֹר הַמַּקִּיף וְסוֹתֵם הַנֶּקֶב, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל,** – הנקב שנוצר על ידי מעשה הצדקה וגמילות חסדים חוזר ונסתם, כדי שהחיצונים לא יוכלו לקבל שום יניקה מההשפעה הנשפעת על ידי הנקב למשל, שכן מהאור המקיף אין הם יכולים לקבל יניקה, **כִּי הוּא** – האור המקיף בא **מִבְּחִינַת אֵין־סוֹף וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – שמשם אין החיצונים יכולים לקבל יניקה. הרי, שגם במעשה הצדקה וגמילות חסדים יש ענין של נקבים וקשקשים הסותמים את הנקבים. הנקבים משמשים כפתיחה באור המקיף ובלבוש, דרכה ירדו "פירותיהן" כשכר לאדם שבעולם הזה. והקשקשים הם האור המקיף הסותם את הנקבים שלא תוכל להיות יניקה לחיצונים, ולפי זה הרי זה מכוון למשל השריון העשוי מנקבים וקשקשים המגינים על הנקבים. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה:** – כשם שבשריון מצטרפת כל קליפה וקליפה לשריון גדול, כך בצדקה **"מִצְטָרֶפֶת** – כל פרוטה ופרוטה, **לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל" דַּיְקָא,** – המלה "גדול" הוא בדיוק, **"כִּי גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד"**[13], **בְּלִי סוֹף וְתַכְלִית וּגְבוּל [חֵס וְשָׁלוֹם]:** – הרי שעל ידי הפרוטות של צדקה ממשיכים מהבחינה של "גדול ה'", כפי שהוי' המרמז על עשר הספירות, י' חכמה, ה' בינה, ו' ששת המדות, וה' אחרונה מלכות[14] – מקבל **מאין סוף** והן בבחינת "גדולה" מ"אין סוף".

אגרת הקדש

אוכל מפירותיהן בעוה"ז יש נקבים עד"מ בלבוש העליון המקיף על גופא הם הכלים די"ס. להאיר מהם ולהשפיע אור ושפע מחסד דרועא ימינא אורך ימים בעוה"ז הגשמי ועושר וכבוד מדרועא שמאלא. וכן בתפארת. והוד והדר וחדוה וכו': אך כדי שלא ינקו החיצונים למעלה מאור ושפע המשתלשל ויורד למטה מטה עד עוה"ז הגשמי. וכן למטה להגין על האדם ולשמרו ולהצילו מכל דבר רע בגשמיות וברוחניות. לזאת חוזר ומאיר אור המקיף וסותם הנקב עד"מ. כי הוא מבחי' א"ס וסובב כ"ע כנ"ל. וזהו שאמרו רז"ל מצטרפת לחשבון גדול דייקא כי גדול ה' ומהולל מאד בלי סוף ותכלית וגבול [ח"ו]:

יום רביעי ח' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 208, אך מי הוא הגורם... עד עמ' קה, תדרשנו.

אַךְ מִי הוּא הַגּוֹרֵם לִירִידַת הָאוֹר וְהַשֶּׁפַע לְעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי מִי' סְפִירוֹת הַנִּקְרָאִים "גּוּפָא"[15], – מה הגורם, שאור כזה, שרק עשר הספירות של "אצילות" הן כלים אליו – ירד למטה בעולם הזה הגשמי? – **הוּא הַיִּחוּד הַנִּזְכָּר לְעֵיל,** – היחוד של "קודשא בריך הוא ושכינתי", היחוד של האור שבבחינת "אין סוף" עם האור שמאיר בפנימיות בספירות והשתלשלות, הנעשה על ידי המצוות, **שֶׁהִיא תּוֹסֶפֶת הָאָרָה וְהַשְׁפָּעָה מִבְּחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא,** – שמאציל עשר הספירות של עולם ה"אצילות", **בְּיֶתֶר שְׂאֵת עַל הַהָאָרָה וְהַהַשְׁפָּעָה** – הנמשכות ב"אצילות",

אגרת הקדש

אך מי הוא הגורם לירידת האור והשפע לעוה"ז הגשמי מי"ס הנקראים גופא הוא היחוד הנ"ל שהיא תוספת הארה והשפעה מבחי' אור א"ס המאציל העליון ב"ה ביתר שאת על ההארה וההשפעה

---

11. קידושין מ, א. **12.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה השמיט נצח ומהו "וכו'". וכנראה זהו ע"פ זח"ב (צח, סע"א ורע"ב – הובא בצ"צ לתהילים קד, א) דהוד והדר וחדוה הם נה"י. [ועפמש"כ שם י"ל ג"כ מה שכתב כאן כינויים אלו ולא נה"י]. ואואפ"ל ד"וכו'" היינו מל' שהיא כולי דכהנ"ל". **13.** תהלים מח, ב. **14.** ראה לעיל אגרת התשובה פ"ד. **15.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שלמעלה – דאוא"ס – א"כ ה"ה באי"ע בעילוי לגבי עוה"ז".

שֶׁבְּתְחִלַּת הָאֲצִילוּת – של עולם ה"אצילות", וְהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת – של הספירות, וְכו'. – הרי, כיוון שנמשכת תוספת אור שלמעלה מעלה מ"אצילות", ולגבי אור זה, "אצילות" ו"עשיה" שוות (כי האור הוא אין סוף) – לכן יכול להימשך מצד אור זה השפעה מעשר ספירות של "אצילות" לעולם הזה הגשמי. וְרֵאשִׁית תּוֹסֶפֶת הַהֲאָרָה וְהַהַשְׁפָּעָה, – הנמשכת בספירות ד"אצילות", הִיא לְרֵאשִׁית הַי' סְפִירוֹת. – לספירת ה"חכמה" שהיא ראשיתן של עשר הספירות. וְזֶה הוּא – מה שכתוב אחרי "וילבש צדקה כשריון" – "וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ" – "יְשׁוּעָה" הוּא מִלְּשׁוֹן "וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ"[16], – הרי שישועה היא מלשון פניה, שהקב"ה נפנה ונמשך, וְהוּא יְרִידַת – והמשכת הָאוֹר וְהַשְׁפָּעַ דְ – של בחינת ש"ע נְהוֹרִין – אורות, שֶׁבַּזּוֹהַר הַקָּדוֹשׁ[17], – אור שהוא למעלה מעלה מעשר הספירות של "אצילות": הש' מרמז על בחינת חב"ד, ג' המוחין, כפי שהם במדריגה של מאות – שלש מאות, והע' מרמז על ז' המדות כפי שכל אחת מהן כוללת עשר – שבעים, אור נעלה זה ("וכובע ישועה") נמשך "בראשו", בראשיתן של עשר הספירות. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[18]: "יָאֵר ה' פָּנָיו – הפנימיות שלו, פנימיות השפע של אור אין סוף, אֵלֶיךָ", – אל בני ישראל כאן למטה, "יָאֵר פָּנָיו – הפנימיות שלו, אִתָּנוּ סֶלָה"[19]. –"אִתָּנוּ" – כדי שהאור של פניו יתברך יימשך ויהיה אתנו כאן למטה, הוּא עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה. וְזֶה הוּא – מה שכתוב[20]: "זוֹרֵעַ צְדָקוֹת - מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת". – שצדקה מביאה ענין הישועות, שיהיו צמיחה וגילוי מבחינת ישועה, מהאור של ש"ע נהורין. וְכָכָה[21] יָאֵר ה' פָּנָיו אֲלֵיהֶם, צִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד[22], – שכן, ההמשכה האמורה, שיורדת עתה בגילוי למטה הרי היא מהפירות בלבד, ואילו ה"קרן" ו"עצם" השכר, איננו יורד עתה בגילוי למטה, אלא נשאר בהעלם, עד לעתיד לבוא בעולם התחיה, שאז יתגלה שכר המצוה עצמו כאן למטה, שכן, אז יאיר ויתלבש האור ה"סובב כל עלמין" למטה. – כפי שרבנו הזקן מסביר זאת להלן ב"אגרת הקודש" סימן ל"ב, וְכַרְנָם תָּרוּם בִּישׁוּעַת "מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה", "צֶמַח צְדָקָה" – שהקב"ה עושה עם ישראל, מֵהַ"כּוֹבַע יְשׁוּעָה" הַנִּזְכָּר לְעֵיל, כְּנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ: – כפי הנפש הדורשת אותו.

אגרת הקדש

שבתחילת האצילות וההשתלשלות וכו'. וראשית תוספת ההארה וההשפעה היא לראשית הי"ם וזה הוא וכובע ישועה בראשו ישועה הוא מלשון וישע ה' אל הבל ואל מנחתו. והוא ירידת האור והשפע דש"ע נהורין שבזוה"ק. וכמ"ש יאר ה' פניו אליך. יאר פניו אתנו סלה. אתנו הוא ע"י מעשה הצדקה. וזה הוא זורע צדקות מצמיח ישועות. וככה יאר ה' פניו אליהם צדקתם עומדת לעד וקרנם תרום בישועת מצמיח קרן ישועה צמח צדקה מהכובע ישועה הנ"ל. כנפש תדרשנו:

יום חמישי ט' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קה, ד אין ישראל נגאלין... עד עמ' קה, נפש מישראל.

ד. "אֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּצְדָקָה"[1], – בזכות הצדקה, שֶׁנֶּאֱמַר[2]: "וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה". – והשבים אליה – אל ציון – יפדו על ידי צדקה, שעל ידי צדקה שבים בני ישראל לציון ונגאלים מהגלות. כְּתִיב: – כתוב[3]: "צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ", וַהֲוֵי לֵיהּ לְמֵימַר: "יֵלֵךְ". – ולא "יהלך", שכן, משמעות "ילך" היא שהוא – הצדק – ילך, ואילו "יהלך" – שהוא יגרום לדבר אחר ללכת. ממה שנאמר "יהלך" מסתבר, איפוא, שהכוונה היא על ענין אחר שהצדק – צדקה – גורם בו הליכה. אַךְ הָעִנְיָן, – הוא, עַל פִּי מַה שֶׁכָּתוּב[4]: "לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי", – פירושו הפשוט של הפסוק הוא, – לך ובשליחותך (של הקב"ה) אומר לי לבי: חפש את הפנים והפנימיות שלי (כפי שרש"י מפרש פסוק זה), והוא מסיים: "את פניך ה' אבקש", אני אכן עושה כך ואני מחפש ה"פנים" שלך, ה'. ברם, לפי זה, ש"פני" היינו הפנים שלמעלה, הפנימיות שלמעלה, לא היה צריך, לכאורה, לומר לאחר מכן "את פניך ה' אבקש", אלא "את פניך אבקש" שהרי גם בחלקו הראשון של הפסוק הוא מדבר על הפנים שלמעלה. לכן, מפרש כאן רבנו הזקן, ש"פני" היינו הפנימיות של הלב היהודי (ו"פניך ה'" הכוונה לפנימיות שלמעלה) פֵּרוּשׁ, – "בקשו פני" היינו, בַּקְּשׁוּ פְּנִימִיּוּת הַלֵּב. – שאיננה בגלוי, ויש לחפשה ולגלותה. כִּי הִנֵּה, בְּלַהַב יְסוֹד הָאֵשׁ הָאֲלֻקִּית שֶׁבַּלֵּב – שהיא האהבה הלוהטת לאלקות המהווה יסוד האש של הנפש האלקית, כפי שאמר רבנו הזקן בפרק ג' שבחלק הראשון של ה"תניא", (נֶפֶשׁ אַחֵר: הִנֵּה, בְּהַלֵּב [יְסוֹד הָאֵשׁ הָאֲלֻקִּית שֶׁבַּלֵּב]) יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת: בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת, וּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת. – אהבה חיצונית ואהבה פנימית. חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב, הִיא הִתְלַהֲבוּת –

אגרת הקדש

ד אין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנא' ושביה בצדקה. כתיב צדק לפניו יהלך והול"ל ילך. אך הענין עפ"י מ"ש לך אמר לבי בקשו פני פי' בקשו פנימית הלב כי הנה בלהב יסוד האש האלקית שבלב (נ"א הנה בהלב [יסוד האש האלקית שבלב]) יש ב' בחי'. בחי' חיצוניות ובחי' פנימיות. חיצוני' הלב היא התלהבות

---

16. בראשית ד, ד. **17.** ראה זח"א ד, ב. ח"ג קלג, ב. ובכ"מ. **18.** נשא ו, כה. **19.** תהלים סז, ב. **20.** נוסח ברכות ק"ש של שחרית. **21.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "מכאן – פניית אדה"ז למקבלי האגרת – נותני הצדקה". **22.** תהלים קיב, ג. **1.** ראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א לקמן סוף סימן ט. **2.** ישעי' א, כז. **3.** תהלים פה, יד. **4.** שם כז, ח.

של אהבה, **הַמִּתְלַהֶבֶת מִבְּחִינַת הַבִּינָה וְהַדַּעַת** – ההתעמקות, **בְּגָדְלַת ה'** – שהוא, **אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, (לְהִתְבּוֹנֵן) [לְהִתְבּוֹנֵן] בְּגָדְלָתוֹ, וּלְהוֹלִיד מִתְּבוּנָה זוֹ אַהֲבָה עַזָּה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ וְכוּ'.** – שזה חיצוניות הלב של הנפש האלקית – אהבה שנוצרת על ידי שכל והבנה בגדולת ה'. אהבה זו גלויה ומורגשת בלב היכן שהאדם מרגיש את אהבתו לה'. **וּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, הִיא הַנְּקֻדָּה שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב וְעֻמְקָא דְּלִבָּא,** – ועומק הלב, **שֶׁהִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַדַּעַת וְהַתְּבוּנָה שֶׁיּוּכַל הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּלִבּוֹ בְּגָדְלַת ה',** – האדם בשכלו ובהתבוננותו, לא היה יכול אף פעם ליצור בקרבו אהבה גדולה ועמוקה כזו, אלא היא ניתנת מלמעלה לנשמה, כפי שיסביר להלן, ועל האדם לגלות אהבה זו בתוכו. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[5]: **"מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה'" - "מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא"** – מעומק הלב. לכן נאמר "ממעמקים" לשון רבים, שכן בלב יש עומק ועומק לעומק, (**וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ בְּמִלֵּי דְעַלְמָא,** – בעניני העולם, לא בעניני עבודת ה', **לְפָעָמִים יֵשׁ עִנְיָן גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד שֶׁכָּל חַיּוּת הָאָדָם תָּלוּי בּוֹ וְנוֹגֵעַ** – הענין, **עַד נְקֻדַּת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב וְעַד בִּכְלָל, וְגוֹרֵם לוֹ לְפָעָמִים לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים וּלְדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁלֹּא בְּדַעַת כְּלָל)*.** – שכן הדבר נוגע בעצם הנפש שלמעלה מדעת ומהבנה. **וְזֶה לְעֻמַּת זֶה,** – בעבודת ה' ישנם אותם ענינים שישנם בעניני העולם, ולכן כשם שבמילי דעלמא ישנו לפעמים ענין הנוגע בפנימיות שלמעלה מדעת, **כָּכָה הוּא מַמָּשׁ בַּעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב.** – באהבתו של יהודי להקב"ה – שישנה אהבה הנוגעת בעצם הנשמה, שהיא למעלה מדעת ומהבנה. **וְהֵינוּ, לְפִי שֶׁבְּחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַדַּעַת הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת וּמִתְלַבֵּשׁ** – שהדעת מתפשטת ממקומה ומתלבשת **בַּמִּדּוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ מֵחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת כַּנּוֹדָע, רַק** – נקודת פנימיות הלב, **הִיא בְּחִינַת הָאֲרַת חָכְמָה עֶלְיוֹנָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַבִּינָה וְהַדַּעַת, וּבָהּ** – בחכמה העליונה, **מְלֻבָּשׁ וְגָנוּז אוֹר ה' מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[6]: **"ה' בְּחָכְמָה כוֹנָן"**, – אור אין סוף מלובש ב"חכמה", **וְהִיא הִיא בְּחִינַת נִיצוּץ אֱלֹקוּת שֶׁבְּכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל.** – מ"הניצוץ האלקי" שהוא למעלה לגמרי מ"דעת" ו"השגה" – באה האהבה שבפנימיות הלב, שלמעלה מדעת ומהשגה[7].

אגרת הקדש

המתלהבת מבחי' הבינה והדעת בגדולת ה' א"ס ב"ה (להתבוננן) [להתבונן] בגדולתו ולהוליד מתבונה זו אהבה עזה כרשפי אש וכו'. ופנימי' הלב היא הנקודה שבפנימיות הלב ועומקא דליבא שהיא למעלה מעלה מבחי' הדעת והתבונה שיוכל האדם להתבונן בלבו בגדולת ה'. וכמ"ש ממעמקים קראתיך ה' מעומקא דליבא (ועד"מ כמו במילי דעלמא לפעמים יש ענין גדול מאד מאד שכל חיות האדם תלוי בו ונוגע עד נקודת פנימיות הלב ועד בכלל וגורם לו לפעמים לעשות מעשים ולדבר דברים שלא בדעת כלל) וזלע"ז ככה הוא ממש בעבודה שבלב. והיינו לפי שבחי' נקודת פנימית הלב היא למעלה מבחי' הדעת המתפשט ומתלבש במדות שנולדו מחב"ד כנודע. רק היא בחי' הארת חכמה עליונה שלמעלה מהבינה והדעת ובה מלובש וגנוז אור ה' ממש כמ"ש ה' בחכמה כו' והיא היא בחי' ניצוץ אלקות שבכל נפש מישראל.

יום שישי י' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קה, ומה שאין כל אדם... עד עמ' קו, אלקיך כו'.

וּמַה שֶּׁאֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לְמַדְרֵגָה זוֹ, לַעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא – מעומק הלב, **בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת,** – כיוון שאהבה ועבודה זו באות מצד הניצוץ האלקי שבנשמה – וניצוץ אלקי זה הרי קיים בכל אחד מישראל – היה צריך, איפוא, כל אחד להגיע למדריגה זו ולעבודה **זו – הֵינוּ לְפִי שֶׁבְּחִינָה זוֹ הִיא אֶצְלוֹ בִּבְחִינַת גָּלוּת וְשִׁבְיָה, וְהִיא בְּחִינַת גָּלוּת הַשְּׁכִינָה מַמָּשׁ,** – בנפשו של יהודי, **כִּי הִיא** – השכינה, **הִיא בְּחִינַת נִיצוּץ אֱלֹהוּת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית.** – וכאשר בחינה זו של הניצוץ האלקי של הנשמה נמצאת בגלות – הרי זה גלות ה"שכינה", וכיוון שבחינת הניצוץ האלקי נמצאת בגלות, אין היא פועלת בנפש שתהיה העבודה של האהבה מפנימיות הלב. **וְסִבַּת הַגָּלוּת,** – של הניצוץ האלקי שבנשמה, **הוּא מַאֲמַר**[8] **רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה**[9]: **"גָּלוּ לְבָבֶל - שְׁכִינָה עִמָּהֶם",** – לגבי הגלות של הניצוץ הפרטי שבכל אחד מישראל, הכוונה היא, שבשעה שהוא נמצא ב"בבל", הוא עושה מעשי "בבל" – נמצאת השכינה יחד אתו בגלות. **דְּהֵינוּ מִפְּנֵי שֶׁהִלְבִּישׁ בְּחִינַת פְּנִימִית נְקֻדַּת לְבָבוֹ בְּ"זֶה לְעֻמַּת זֶה",** – בענינים שהם "לעומת זה",

אגרת הקדש

ומה שאין כל אדם זוכה למדרגה זו לעבודה שבלב מעומקא דלבא בבחי' פנימיות היינו לפי שבחינה זו היא אצלו בבחי' גלות ושביה והיא בחינת גלות השכינה ממש כי היא היא בחינת ניצוץ אלהות שבנפשו האלהית וסבת הגלות הוא מאמר רז"ל גלו לבבל שכינה עמהם דהיינו מפני שהלביש בחינת פנימית נקודת לבבו בזה לעומת זה

---

5. תהלים קל, א. זח"ב סג, ב. *) חצאי העיגול הם בספר ה"תניא" המקורי. ברם, הרבי שליט"א מעיר, שסיום חצאי עיגול אלה צריך לבוא להלן, אחרי המילים "שבכל נפש מישראל". 6. משלי ג, יט. 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ועיין ח"א פי"ט". 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי צ"ל 'כמאמר'". 9. מגילה כט, א.

הניגוד, לקדושה, **דְּהַיְנוּ** – שהלביש עצמו **בִּלְבוּשִׁים צוֹאִים דְּמִלֵּי דְּעַלְמָא** – דברי חולין של עולם, **וְתַאֲוַת עוֹלָם הַזֶּה, הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "בָּבֶל"**, – ובגלל כך, ישנה גלות השכינה – של הניצוץ האלקי שלו – ב"בבל", בעניני עולם ותאוות. **וְהִיא** – וענין זה בנפש הוא, **בְּחִינַת עָרְלָה הַמְכַסָּה עַל הַבְּרִית וְ־עַל ה־נְקֻדָּה הַפְּנִימִית שֶׁבַּלֵּב. וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[10]: **"וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם"**. – שצריכה להיות העבודה של "ומלתם את ערלת לבבכם", להסיר את המכסה המסתיר על הנקודה הפנימית שבלב. כפי שמובא[11] בענין מילה זו – ענין התשובה, שכשם שבגלות השכינה הכללית של כל בני ישראל, הרי "אם ישראל עושין תשובה – מיד הן נגאלין"[12], שתשובה מביאה לגאולת השכינה, כך גם בגלות של הניצוץ האלקי שבכל אחד מישראל, שעל ידי תשובה באה הגאולה לשכינה הפרטית שלו – לניצוץ האלקי שלו, שהכיסוי וההעלם מוסרים ונתגלית הנקודה הפנימית. **וְהִנֵּה, בַּמִּילָה יֵשׁ שְׁנֵי** – שתי **בְּחִינוֹת: מִילָה וּפְרִיעָה, שֶׁהֵן עָרְלָה גַּסָּה וּקְלִפָּה דַּקָּה.** – "מילה" מסירה את הערלה הגסה, ו"פריעה" מסירה את הקליפה הדקה המכסה על הברית, **וְכֵן** – וכך הדבר **בְּעָרְלַת הַלֵּב** – לגביה כתוב "ומלתם את ערלת לבבכם", **יֵשׁ גַּם כֵּן תַּאֲוֹת גַּסּוֹת** – שהן למשל כמו הערלה הגסה, **וְדַקּוֹת** – ותאוות דקות שהן למשל כמו הקליפה הדקה, והסרת הערלה הגסה והקליפה הדקה, התאוות הגסות והתאוות הדקות, היא על ידי **מִילָה וּפְרִיעָה;** – בעבודה הרוחנית של הנפש, **וּ"מָל וְלֹא פָרַע - כְּאִלּוּ לֹא מָל"**[13], – כך הוא הדין לגבי מילת הערלה הגשמית, ערלת הגוף, וכך גם במילה הרוחנית ("ומלתם את ערלת לבבכם"), שאם אין הוא מסיר את המכסה של התאוות הדקות, ענין הפריעה, חסר אז כל ענין המילה, **מִפְּנֵי שֶׁסּוֹף סוֹף עֲדַיִן נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב הִיא מְכֻסָּה בִּלְבוּשׁ שַׂק דַּק,** – של קליפה, **בִּבְחִינַת גָּלוּת וְשִׁבְיָה.** – הנקודה הפנימית שבלבו נמצאת עדיין בגלות ושביה, ודוקא כשישנו גם הענין של פריעה, של התאוות הדקות – אז נגאלת הנקודה הפנימית. **וְהִנֵּה, עַל מִילַת הָעָרְלָה מַמָּשׁ** – הסרת התאוות הגסות, **כְּתִיב** – כתוב: **"וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם" - אַתֶּם בְּעַצְמְכֶם.** – "ומלתם", שאתם תמולו, את זאת בכוחו של כל יהודי לעשות בעצמו, שכן, על ידי תשובה הוא מבטל ומסיר את המכסה וההסתר שהתאוות מכסות ומסתירות על הנקודה הפנימית שבלב. **אַךְ לְהָסִיר הַקְּלִפָּה הַדַּקָּה,** – הנוצרת מהתאוות הדקות, **זֶהוּ דָּבָר הַקָּשֶׁה עַל הָאָדָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[14] **בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ: "וּמָל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ כוּ', לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ", כְּלוֹמַר לְמַעַן כִּי ה' לְבַדּוֹ הוּא כָּל חַיֶּיךָ מַמָּשׁ,** – שלא תהיה אהבה שהיא כוח וגילוי בלבד מהנפש, אלא אהבה באופן שהיא חייך ממש. וכשם שאדם אינו מרגיש את חייו כדבר נפרד ממנו, אלא זה הוא עצמו, כך שלא ירגישו את האהבה כדבר נפרד, אלא כאהבה עצמית שאינה נרגשת כלל. **שֶׁלָּכֵן אַהֲבָה זוֹ הִיא מֵעָמְקָא דְּלִבָּא** – באה מעומק הלב, **מִנְּקֻדָּה פְּנִימִית מַמָּשׁ כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – והיא **וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַדַּעַת.** – למעלה מהבנה והרגשה. **וְלָכֵן מָשִׁיחַ בָּא בְּהֶסַּח הַדַּעַת לִכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל,** – בכלל ישראל יהיה זה בהיסח הדעת, **וְהִיא** – ביאת המשיח, **גִּלּוּי בְּחִינַת נְקֻדָּה פְּנִימִית הַכְּלָלִית,** – של כל בני ישראל, **וִיצִיאַת הַשְּׁכִינָה הַכְּלָלִית** – של כלל ישראל, **מֵהַגָּלוּת וְהַשִּׁבְיָה, לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.** – כפי שהדבר מוסבר לגבי גאולת ויציאת השכינה הפרטית – הניצוץ האלקי – שהיא בהיסח הדעת, למעלה מדעת והשגה – כך גם לגבי היציאה של השכינה הכללית של כלל ישראל, תהיה יציאתה מהגלות וגאולתו של כלל ישראל על ידי המשיח בהיסח הדעת. אמיתת הענין של "ומל ה' אלקיך את לבבך" ו"לאהבה את ה' אלקיך כי הוא חייך" תהיה אמנם, כאמור, בביאת המשיח, אך, גם כעת – יסביר להלן – ישנה יציאה מהגלות של השכינה הפרטית (של הניצוץ האלקי) – על כל פנים יציאה לפי שעה – בעבודת התפלה. ובלשון רבנו הזקן: **וְכֵן, כָּל נִיצוֹץ פְּרָטִי מֵהַשְּׁכִינָה שֶׁבְּנֶפֶשׁ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יוֹצֵאת מֵהַגָּלוּת וְהַשִּׁבְיָה לְפִי שָׁעָה, בְּ"חַיֵּי שָׁעָה" זוֹ תְּפִלָּה,** – כפי שהגמרא[15] קוראת לתפילה "חיי שעה", **וְ־ב־עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב מֵעָמְקָא דְּלִבָּא,** – מעומק הלב, **מִבְּחִינַת נְקֻדָּה הַפְּנִימִית הַנִּגְלֵית מֵהָעָרְלָה,** – המכסה

אגרת הקדש

דהיינו בלבושים צואים דמילי דעלמא ותאות עוה"ז הנקרא בשם בבל והיא בחינת ערלה המכסה על הברית ונקודה הפנימית שבלב ועל זה נאמר ומלתם את ערלת לבבכם. והנה במילה יש שני בחינות מילה ופריעה שהן ערלה גסה וקליפה דקה וכן בערלת הלב יש ג"כ תאות גסות ודקות מילה ופריעה ומל ולא פרע כאלו לא מל מפני שסוף סוף עדיין נקודת פנימית הלב היא מכוסה בלבוש שק דק בבחינת גלות ושביה. והנה על מילת הערלה ממש כתי' ומלתם את ערלת לבבכם אתם בעצמכם אך להסיר הקליפה הדקה זהו דבר הקשה על האדם וע"ז נא' בביאת המשיח ומל ה' אלהיך את לבבך כו' לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך כלומר למען כי ה' לבדו הוא כל חייך ממש. שלכן אהבה זו היא מעומקא דלבא מנקודה פנימית ממש כנ"ל ולמעלה מבחינת הדעת ולכן משיח בא בהיסח הדעת לכללות ישראל והיא גילוי בחינת נקודה פנימית הכללית ויציאת השכינה הכללית מהגלות והשביה לעד ולעולמי עולמים וכן כל ניצוץ פרטי מהשכינה שבנפש כל אחד מישראל יוצאת מהגלות והשביה לפי שעה בחיי שעה זו תפלה ועבודה שבלב מעומקא דלבא מבחינת נקודה הפנימית הנגלית

---

10. עקב י, טז. **11.** ראה ספר הליקוטים דא"ח – צ"צ ערך מילה. **12.** סנהדרין צח, א. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה. **13.** שבת קלז, ב במשנה. **14.** נצבים ל, ו. **15.** שבת י, א.

עליה, **וְעוֹלֶה לְמַעְלָה, לְדֶבְקָה בּוֹ בִּתְשׁוּקָה עַזָּה בִּבְחִינַת "לְמַעַן חַיֶּיךָ"**. – שהאלקות היא כל חייו, **וְהוּא** – היציאה לפי שעה של הנקודה הפנימית בעבודת התפילה, היא **גַּם כֵּן** – כמו הגאולה הכללית, **בִּבְחִינַת הֶסֵּח דַּעַת הָאָדָם, כִּי בְּחִינָה זוֹ הִיא לְמַעְלָה מִדַּעַת הָאָדָם וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ בִּגְדֻלַּת ה', רַק הִיא בְּחִינַת מַתָּנָה נְתוּנָה מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם, מֵהָאֲרַת בְּחִינַת פָּנִים הָעֶלְיוֹנִים**, – מהפנימיות שלמעלה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[16]: **"יָאֵר ה' פָּנָיו** – הפנימיות שלו, **אֵלֶיךָ", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּמָל ה' אֱלֹקֶיךָ כו'"**. – שלפי שעה קיים הדבר גם עתה.

אגרת הקדש

מהערלה ועולה למעלה לדבקה בו בתשוקה עזה בבחינת למען חייך והוא גם כן בבחי' היסח דעת האדם כי בחינה זו היא למעלה מדעת האדם והתבוננותו בגדולת ה' רק היא בחינת מתנה נתונה מאת ה' מן השמים מהארת בחי' פנים העליונים כמ"ש יאר ה' פניו אליך וכמ"ש ומל ה' אלקיך כו'.

יום שבת קודש י"א מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קו, אך מודעת זאת... עד עמ' קו, ושבי' בצדקה.

אַךְ מוּדַעַת זֹאת, כִּי "אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא" הִיא בְּ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא" דַּוְקָא, – כל התעוררות מלמעלה הנמשכת לאדם, באה דוקא על ידי ההתעוררות שהאדם מעורר על ידי עבודתו למטה, הרי אפילו ענין הבא **מלמעלה** דוקא, ואין בכוח עבודת האדם לפעול ולהמשיך ענין זה – בכל זאת זקוקים להתעוררות מלמטה גם להמשכה מסוג זה, **בִּבְחִינַת הַעֲלָאַת "מַיִין נוּקְבִין"**, – ההתעוררות והתשוקה מצד המקבל, המהוות כלי להמשכת "מיין דוכרין" – השפע מן המשפיע, **כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה**[17]: **"אֵין טִפָּה יוֹרֶדֶת מִלְּמַעְלָה כו'"**. – שאין עולים כנגדה טפיים". **וְלָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת בְּעַצְמוֹ תְּחִלַּת מִילָה זוֹ, לְהָסִיר עָרְלַת הַלֵּב וּקְלִפָּה הַגַּסָּה וְדַקָּה, הַמַּלְבִּישׁוֹת וּמְכַסּוֹת עַל בְּחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב, שֶׁהִיא** – פנימיות נקודת הלב, היא **בְּחִינַת אַהֲבַת ה', בְּחִינַת "לְמַעַן חַיֶּיךָ"**, – שהאלקות היא כל חייו, **שֶׁהִיא בַּגְּלוּת בְּתַאֲוֹת עוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵם** – התאוות הן **גַּם כֵּן בִּבְחִינַת** – ובאופן של – **"לְמַעַן חַיֶּיךָ" בְּ"זֶה לְעֻמַּת זֶה"**, – בצד המנוגד לקדושה, שהוא מושקע בתאוות עד שהן כל חייו, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**. – שישנם דברים שכל חיי האדם תלויים בהם, והוא שקוע בהם בכל פנימיות לבו, **וְהֵינוּ**, – הסרת הערלה האמורה, היא **עַל יְדֵי נְתִינַת הַצְּדָקָה לַה' מִמָּמוֹנוֹ, שֶׁהוּא** – הממון הוא **חִיּוּתוֹ**. – כפי שרבנו הזקן מסביר בפרק ל"ז שבחלק הראשון, שבכל אדם – כיוון שבממונו הוא יכול לקנות דבר שנותן לו חיי נפשו, הרי, שבממון שהוא נותן לצדקה, הוא נותן "חיי נפשו" להקב"ה, **וּבִפְרָט מִי שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו מְצֻמְצָמִים וּדְחִיקָא לֵיהּ שַׁעְתָּא טוּבָא**, – והשעה דוחקת לו במדה מרובה, שמצב פרנסתו דחוק לו מאד באותה שעה, **שֶׁנּוֹתֵן מֵחַיָּיו מַמָּשׁ**. – כשהוא נותן צדקה מבלי הבט על מצבו הקשה, **וּבִפְרָטוּת אִם** – הוא **נֶהֱנֶה מִיגִיעַ כַּפָּיו**, – שהוא "חי" ממשחרו או ממלאכתו **שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא עָסַק בָּהֶם פְּעָמִים רַבּוֹת בִּבְחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא**, – מעומק הלב, **כְּמִנְהַג הָעוֹלָם בְּעִסְקֵיהֶם בְּמַשָּׂא וּמַתָּן וּכְהַאי גַּוְנָא**, – וכיוצא בהם הרי שבודאי עסק בכך אי פעם להרוויח כספו מתוך הנקודה הפנימית של לבו, **וַהֲרֵי עַתָּה הַפַּעַם כְּשֶׁמִּפַּזֵּר מִיגִיעוֹ** – שלא לפי מעמדו, **וְנוֹתֵן לַה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב** - **הִנֵּה בָּזֶה פּוֹדֶה נַפְשׁוֹ מִשַּׁחַת, דְּהֵינוּ** – שהוא פודה **בְּחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית לְבָבוֹ, שֶׁהָיְתָה** – עד לאותה שעה, **בִּבְחִינַת גָּלוּת וְשִׁבְיָה בְּתוֹךְ הַקְּלִפָּה גַּסָּה אוֹ דַקָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[18]: **"מִכָּל מִשְׁמָר נְצֹר לִבֶּךָ"** - **"מִשְׁמָר" פֵּרוּשׁ בֵּית הָאֲסוּרִים,** – ופירוש הפסוק "מכל משמר נצור לבך" הוא – שמור את לבך שלא יהא נתון במאסר ובגלות בתוך הקליפות והתאוות, הרי שעד לאותה שעה היה לבו בגלות ובשביה, **וְעַתָּה נִפְדֶּה** – נקודת פנימיות לבבו, **מֵהַחִיצוֹנִים** – מהקליפות, **בִּצְדָקָה זוֹ. וְזֶה גַּם כֵּן לְשׁוֹן "פְּרִיעָה"** – כמוסבר לעיל,

אגרת הקדש

אך מודעת זאת כי אתערותא דלעילא היא באתערותא דלתתא דוקא בבחינת העלאת מ"נ כמשארז"ל אין טפה יורדת מלמעלה כו'. ולכן צריך האדם לעשות בעצמו תחלת מילה זו להסיר ערלת הלב וקליפה הגסה ודקה המלבישות ומכסות על בחינת נקודת פנימית הלב שהיא בחינת אהבת ה' בחינת למען חייך שהיא בגלות בתאוות עוה"ז שהם ג"כ בבחי' למען חייך בזלע"ז כנ"ל והיינו ע"י נתינת הצדקה לה' מממונו שהוא חיותו ובפרט מי שמזונותיו מצומצמים ודחיקא ליה שעתא טובא שנותן מחייו ממש ובפרטות אם נהנה מיגיע כפיו שא"א שלא עסק בהם פעמים רבות בבחי' נקודת פנימית הלב מעומקא דלבא כמנהג העולם בעסקיהם במו"מ וכה"ג והרי עתה הפעם כשמפזר מיגיעו ונותן לה' בשמחה ובטוב לבב הנה בזה פודה נפשו משחת דהיינו בחינת נקודת פנימית לבבו שהיתה בבחי' גלות ושביה בתוך הקליפה גסה או דקה כמ"ש מכל משמר נצור לבך משמר פי' בית האסורים ועתה נפדה מהחיצונים בצדקה זו וזה גם כן

---

16. נשא ו, כה. 17. זח"ג רמז, ב. תענית כה, ב. 18. משלי ד, כג.

אגרת הקדש

לשון פריעה ענין פריעת חוב שנתחייב ונשתעבד לחיצונים שמשלו בו על נקודת פנימיות לבבו וזהו ושביה בצדקה.

שהסרת הקליפה הדקה, התאוות הדקות, נקראת בשם "פריעה", הרי זה גם כן פירוש המלה "פריעה" – **עִנְיַן פְּרִיעַת חוֹב**[19], **שֶׁנִּתְחַיֵּב וְנִשְׁתַּעְבֵּד לַחִיצוֹנִים שֶׁמָּשְׁלוּ בּוֹ עַל נְקֻדַּת פְּנִימִיּוּת לְבָבוֹ. וְזֶהוּ** – מה שהפסוק אומר **"וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה"** – שגם אלה שהיו נתונים בבחינת שביה, נפדים ונגאלים על ידי צדקה.

19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עיין תקו"ז תל"ז: ודמא דמטיפין מפריעה למיהב מזונא כו'. ועד"ז תכ"ד בסופו. ועיין סהמ"צ להצ"צ מצות עגלה ערופה. לבוש ליו"ד סרס"ה ס"י".

היום יום . . .

יום ראשון

תהלים: מפרק כט עד פרק לד

יום שישי — ה מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: דברים, ששי עם פירש"י.
תהלים: כט־לד.
תניא: ומ"ש וחטאתי . . . פשעיו.

סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו, האָט דער בעש"ט געזאָגט: אין יעדער דבר גשמי פון דברים המותרים זיינען פאראן טוב ורע: דער גשמי איז רע און דער חיות אלקי וואָס איז מחי' דעם גשמי איז טוב. באדארף דער מענש וואָס באנוצט דעם גשמי זיין א סור מרע, ניט וועלען דעם תענוג וואָס איז פאראן אין דעם גשמי, און זיין ועשה טוב וועלען געשפייזט און געהאָלפען ווערען פון דעם חיות אלקי וואָס איז אין דעם דבר הגשמי. בקש שלום ורדפהו דער מענש וואָס איז א סור מרע און א ועשה טוב, באדארף זוכען און נאָכלויפען צו מאַכען שלום צווישען דעם גשמי און חיות אלקי וואָס איז איהם מחי'.

"סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב, בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ". פֵּרֵשׁ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב: בְּכָל דָּבָר גַּשְׁמִי מֵהַדְּבָרִים הַמֻּתָּרִים נִמְצָאִים טוֹב וְרַע: הַגַּשְׁמִי הוּא רַע, וְהַחִיּוּת הָאֱלֹקִי הַמְחַיָּה אֶת הַגַּשְׁמִי הוּא טוֹב. הָאָדָם הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּגַּשְׁמִי, צָרִיךְ לִהְיוֹת 'סוּר מֵרָע', לֹא לִרְצוֹת אֶת הַתַּעֲנוּג הַנִּמְצָא בַּגַּשְׁמִי, וְלִהְיוֹת 'וַעֲשֵׂה טוֹב', לִרְצוֹת לִהְיוֹת נִזּוֹן וּלְהִוָּשַׁע מֵהַחִיּוּת הָאֱלֹקִי שֶׁבַּדָּבָר הַגַּשְׁמִי. 'בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ', הָאָדָם שֶׁהוּא 'סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב', צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ וְלִרְדֹּף לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין הַגַּשְׁמִי לְבֵין חִיּוּת הָאֱלֹקִי שֶׁמְּחַיֵּהוּ.

יום שני

תהלים: מפרק לה עד פרק לח

שבת — ו מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: דברים, שביעי עם פירש"י.
תהלים: לה־לח.
תניא: פרק יב. וטעם . . . ימצא טוב.

דער רבי (רבינו הזקן) בעת ער איז געקומען פון פעטערבורג, האָט ער געזאָגט פאר'ן מיטעלען רבי'ן א מאמר – איינגאַנצען עטליכע שורות: שאו ידיכם קדש – זהו העלאת

המדות במוחין והארת המוחין במדות, וברכו את ה' – שממשיכים על ידי זה שם הוי' דלעילא, שעי"ז פועל שיהי' - יברכך ה' מציון – המשכת שם הוי' מעצמיות הנשמה, עושה שמים וארץ – שעי"ז הוא קיום העולמות.

הָרַבִּי (רַבֵּנוּ הַזָּקֵן), כַּאֲשֶׁר בָּא מִפֶּטֶרְבּוּרְג, אָמַר לִפְנֵי אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי מַאֲמָר, – רַק כַּמָּה שׁוּרוֹת: "שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ" – זֶהוּ הַעֲלָאַת הַמִּדּוֹת בַּמֹּחִין וְהֶאָרַת הַמֹּחִין בַּמִּדּוֹת, "וּבָרְכוּ אֶת ה'" – שֶׁמַּמְשִׁיכִים עַל יְדֵי זֶה שֵׁם הֲוָיָ' דִּלְעֵלָּא, שֶׁעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֵל שֶׁיִּהְיֶה "יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן – הַמְשָׁכַת שֵׁם הֲוָיָ' מֵעַצְמִיּוּת הַנְּשָׁמָה, "עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ" – שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא קִיּוּם הָעוֹלָמוֹת.

יום שלישי

תהלים: מפרק לט עד פרק מג

יום ראשון — ז מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, פ' ראשונה עם פירש"י.
תהלים: לט־מג.
תניא: א. פותחין . . . 204 והגוף שבנפש.

אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ "פּוֹתְחִין בִּבְרָכָה", נִכְתְּבָה עֲשָׂרָה שָׁנִים קֹדֶם כְּתִיבַת אִגֶּרֶת "קָטֹנְתִּי".

יום רביעי

תהלים: מפרק מד עד פרק מח

יום שני — ח מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, שני עם פירש"י.
תהלים: מד־מח.
תניא: אך מי . . . 204 מצוי הנפש.

שֵׁשׁ זְכִירוֹת אוֹמְרִים אוֹתָם בְּכָל יוֹם, גַּם בְּשַׁבָּת, יוֹם טוֹב, רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים.

מפתגמי אאזמו"ר: וואָס איז די פעולה פון חסידות און יראת שמים, אז עס פעלט דער עיקר – אהבת ישראל, און נאָך גורם זיין ח"ו צער אל הזולת.

מִפִּתְגָּמֵי אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר"שׁ]: מַהִי פְּעֻלַּת חֲסִידוּת וְיִרְאַת שָׁמַיִם, אִם חָסֵר הָעִקָּר – אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, וְעוֹד גּוֹרֵם חַס וְשָׁלוֹם צַעַר לַזּוּלַת.

יום חמישי

תהלים: מפרק מט עד פרק נד

יום שלישי — ט מנחם אב — ה'תש"ג

בְּמִנְחָה: קְרִיאַת שְׁמַע, שִׁיר שֶׁל יוֹם, אֵין בֵּאלֹקֵינוּ, וְכָל הַשִּׁעוּרִים הַשַּׁיָּכִים לְשַׁחֲרִית, וְאַחַר כָּךְ סֵדֶר תְּפִלַּת מִנְחָה.
אֵין מְבָרְכִין "שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי" עַד לְמָחָר.

שיעורים. חומש: ואתחנן, שלישי עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: ועתה הפעם . . . תורה וכו'.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] הָיָה לוֹמֵד בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּתִשְׁעָה בְּאָב אֵיכָה רַבָּה וְסוּגִיַּת רַבִּי יוֹחָנָן דְּפֶרֶק הַנִּזְקִין. בַּבֹּקֶר אַחַר אֲמִירַת הַקִּינוֹת – שֶׁהָיָה אוֹמְרָם כֻּלָּם – הָיָה אוֹמֵר אֵיכָה. הָיָה עוֹלֶה לַתּוֹרָה לְמַפְטִיר, וְלִפְעָמִים הֵן בְּשַׁחֲרִית הֵן בְּמִנְחָה.

יום שישי
תהלים: מפרק נה עד פרק נט

יום רביעי — **י מנחם אב** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, רביעי עם פירש"י.
תהלים: נה־נט.
תניא: ב. קטנתי . . . הפנים וגו'.

מסיפורי אאזמו"ר: א) מתחלה הי' אגה"ק קטנתי מסיימת "ורוח נכאה כו'", ואחרי אשר אמר רבינו הגדול שלש פעמים – בליאזנא – המאמר כמים הפנים גו' כפירש"י ולא כתרגומו, אז הוסיף התיבות "וכולי האי – הפנים וגו'", ובזה נטע בהחסידים מידות טובות.

ב) ווען דער רבי וואָלט ניט געשטעלט די דריי ווערטער "במדת אמת ליעקב" – באגה"ק קטנתי – וואָלט ער געהאַט נאָך פופציג טויזענט חסידים, אבער דער רבי מאָנט מדת אמת. .

מִסִּפּוּרֵי אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר"שׁ]: א) מִתְּחִלָּה הָיְתָה אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ "קָטֹנְתִּי" מְסַיֶּמֶת "וְרוּחַ נְכֵאָה כו'", וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר אָמַר רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים – בְּלִיאָזְנָא – הַמַּאֲמָר "כַּמַּיִם הַפָּנִים" גו' כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י וְלֹא כְּתַרְגּוּמוֹ, אָז הוֹסִיף הַתֵּבוֹת "וְכֻלֵּי הַאי – הַפָּנִים וְגו'", וּבָזֶה נָטַע בְּהַחֲסִידִים מִדּוֹת טוֹבוֹת.

ב) אִלּוּלֵי הָיָה הָרַבִּי מַכְנִיס אֶת שְׁלֹשׁ הַמִּלִּים "בְּמִדַּת אֱמֶת לְיַעֲקֹב" – בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ "קָטֹנְתִּי" – הָיוּ לוֹ עוֹד חֲמִשִּׁים אֶלֶף חֲסִידִים, אַךְ הָרַבִּי תּוֹבֵעַ מִדַּת אֱמֶת.

שבת קודש
תהלים: מפרק ס עד פרק סה

יום חמישי — **יא מנחם אב** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, חמישי עם פירש"י.
תהלים: ס־סה.
תניא: ג. וילבש . . . 208 (ח"ו).

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָלַךְ לְמֵעֲזִרִיטְשׁ, בְּיַחַד עִם אָחִיו מַהַרִי"ל בִּשְׁנַת תקכ"ד. מַהַרִי"ל הָלַךְ בְּלִי רְשׁוּת בֵּיתוֹ [=אִשְׁתּוֹ], וְלָכֵן חָזַר מִדַּרְכּוֹ, וְרַבֵּנוּ בָּא לְמֵעֲזִרִיטְשׁ – וְשָׁהָה שָׁם, בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, עַד אַחֲרֵי חַג הַפֶּסַח תקכ"ה. שְׁבוּעַיִם הָיָה מְסֻפָּק אִם לְהִשָּׁאֵר שָׁם, וְהַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן שֶׁשָּׁמַע הָיָה "נַחֲמוּ נַחֲמוּ". וְיֵשׁ בָּזֶה סָפֵק אִם הוּא הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן לְבוֹאוֹ, אוֹ הָרִאשׁוֹן לְאַחַר הַשְּׁבוּעַיִם שֶׁהֶחְלִיט לְהִשָּׁאֵר וְנִתְקַשֵּׁר.

המשך מעמוד ז

ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה

ויתכפר לו. אלא שמעלה זו שבתשובה היא באה לאחרי קדימת התורה, שלכן מקדים שאלו לתורה כו' [ועל־דרך־זה הוא גם בנוגע מה שמקדים שאלו לחכמה כו' שאלו לנבואה כו'], לפי שתחילה צריך להיות הענין ד[חכמה נבואה ו]תורה, ומזה באים למעלת התשובה, שאמיתית ענין מעלת התשובה תתגלה לעתיד, ומשיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא, ואמרו רבותינו ז"ל שגאולה העתידה תהיה על־ידי התשובה דוקא, דישראל עושין תשובה ומיד הן נגאלין[31], בקרוב ממש.

דהשל"ה) פכ"א ע' לא. ד"ה טוב וישר, תרס"ד (סה"מ תרס"ד (הוצאת תשנ"ד) ע' קא ואילך).

31) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

דברי כיבושין

יום ראשון ה' מנ"א ה'תשס"ט

הלכות תענית פרק ד, הלכה ב: וְאַחַר כָּךְ מַעֲמִידִין בֵּינֵיהֶן זָקֵן חָכָם... וְהוּא אוֹמֵר לִפְנֵיהֶם דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין... וּמוֹסִיף בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ כְּפִי כֹּחוֹ, עַד שֶׁיַּכְנִיעַ לִבָּם, וְיָשׁוּבוּ תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה.

הפגם שנוצר על ידי עבירה מתחלק לשני דברים:

ראשית, העבירה היא פריקת עול מלכות שמים. בתודעתו של יהודי ירא שמים חדורה ההכרה שיש מלך, אליו הוא משועבד וחייב בקיום מצוותיו ולכן בעצם העבירה על רצון ה', האדם מראה כי אין הוא מתחשב במלכות ה'.

בד בבד, על ידי החטא נוצר פגם בנפש המכתים את הנפש בזוהמה רוחנית.

כנגד שני קלקולים אלו בעבירה נדרשים בתשובה המתקנת את העבירה שני עניינים:

ראשית, על האדם לחזור ולקבל עליו עול מלכות שמים בהחלטה פנימית איתנה לציית לכל מצוות ה'. זו מהות התשובה.

לאחר מכן האדם צריך לנקות את נפשו מהלכלוך שדבק בה, ולשם כך יש צורך בווידוי וחרטה. על ידי חטא נבראים מלאך רע ו'קליפה' המורכבים מ'גוף' ו'נפש'. 'גוף הקליפה' נוצר ממעשה העבירה, ואילו 'נפש הקליפה' נוצרת מההתלהבות והעונג שבעבירה.

אמירת "דברי כיבושין" מכוונת לשני הדברים גם יחד:

בבסיסם, דברי הכיבושין נועדו לעורר את האדם לתשובה. כאשר הדברים נאמרים בציבור, בבית הכנסת וביומא דתעניתא – בוודאי יש בזה תוקף רב, ועל ידי כך - "יכבוש עוונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם".

אלא שבנוסף לביטול העוונות, "נעקר עוונו מתחילתו". על ידי קבלת עול מלכות שמים באים גם לידי שלימות עניין התשובה, "אתהכפא חשוכא לנהורא", "זדונות נעשו לו כזכויות".

ויש לציין, שהרבי הנהיג מחדש אמירת "דברי כיבושין" בימי התענית, והיה אומרם לאחר תפילת מנחה.

(ראה ספר השיחות תשמ"ז, ח"א, עמ' 231)

אמירת הלל בפורים

יום שני ו' מנ"א ה'תשס"ט

הלכות מגילה פרק ב, הלכה יד: מִצְוַת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר... וְיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר... לִהְיוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה.

על השאלה מדוע אין אומרים הלל בפורים משיבה הגמרא (מגילה יד, א) שלוש תשובות: אין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ; קריאת המגילה נחשבת כאמירת הלל; הנס לא הושלם, כי עדיין אנו עבדי אחשוורוש.

והרמב"ם (להלן פ"ג ה"ו) כתב שאין לומר הלל בפורים, כי "קריאת המגילה היא ההלל" וחידש המאירי (מגילה שם) שלפי טעם זה מי שאין לו מגילה חייב לקרוא את ההלל.

אך ה'ברכי יוסף' (א"ח סו"ס תרצ"ג) כתב שאין לומר הלל בפורים, אף אם אין לו אפשרות לקרוא את המגילה, כי חכמים לא תיקנו לקרוא את ההלל בפורים. וכן כתב החתם סופר (שו"ת או"ח סי' קצ"ב) שרוב הפוסקים חולקים על המאירי.

ויש להוסיף בעומק יותר:

חכמים תיקנו הלל רק על נס גלוי של שידוד מערכות הטבע אך לא "על ניסך שבכל יום עמנו", כמאמר חז"ל (שבת קיח, ב) "הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף".

ומאחר שנס פורים היה מלובש בדרכי הטבע הרי דברי הגמרא שקריאת המגילה היא במקום קריאת ההלל מוסברים כך:

אי אפשר לתקן קריאת הלל על נס פורים, כי אפשר לומר הלל רק על נס גלוי. וכדי להלל לה' באופן שנס פורים יורגש בגלוי אפשר לעשות זאת רק על ידי קריאת המגילה, כי בהיותה חלק מתורת אמת, הרי היא מגלה שבאמת מעשה פורים היה נס.

ומובנים דברי האחרונים שגם מי שאין לו מגילה אינו קורא את ההלל, כי אמירת הלל על נס פורים אפשרית רק בקריאת המגילה.

(לקוטי שיחות חל"ו עמ' 167)

גדר אישות לפני מתן תורה

יום שלישי ז' מנ"א ה'תשס"ט

הלכות אישות פרק א, הלכה א: קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בַּשּׁוּק, אִם רָצָה הוּא וְהִיא לִשָּׁא אוֹתָהּ - מַכְנִיסָהּ לְבֵיתוֹ... כֵּיוָן שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה, נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁאִם יִרְצֶה הָאִישׁ לִשָּׂא אִשָּׁה - יִקְנֶה אוֹתָהּ תְּחִלָּה בִּפְנֵי עֵדִים, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, וּבָא אֵלֶיהָ".

הרמב"ם התחיל את דיני אישות בהלכות שלפני מתן תורה כי הדבר נוגע להלכה גם בזמן הזה, כדלקמן:

א) בבני נח – כמו שכתב ב'מגיד משנה' כאן "דלגוי בייחוד בעלמא הויא אשתו". אלא שלפי זה לא היה לו להביא הלכה זו בהל' אישות, בהן מדובר אודות בני ישראל אלא בהל' מלכים, בהם מבאר דיני בני נח.

ב) קודם מתן תורה לא היה שייך כל ענין ה'ליקוחין', כי גדר אישות אינו קנין כקנייני חפצים אלא שהאיש והאישה הם כמציאות אחת, כלשון הכתוב "ודבק באשתו". ולולא ציווי התורה ש"יקנה אותה תחלה.." אין מקום לומר שיש 'ליקוחין' שבכוחם לפעול גדר "אשת איש" כאשר עדיין אינה "אשתו" במובן הפשוט. ולכן הקדים הרמב"ם דין אישות של קודם מ"ת, כדי להדגיש יותר את החידוש בגדר אישות שלאחר מ"ת.

ג) בגדר אישות יש שני שלבים: אירוסין (הקנין) ונישואין (הכניסה לחופה) ואף שגם ע"י אירוסין כבר חל על האשה שם

'אשת איש', יש חיובים שחלים רק ע"י נישואין. וסובר הרמב"ם, שעיקר חידוש התורה בגדר אישות דישראל הוא בקידושין, אבל בנישואין לא נשתנה גדר האישות מכפי שהיה קודם מ"ת, שהוא המציאות של חיי אישות, אלא החידוש הוא בענין ה'ליקוחין' שקודמים לנישואין.

(ע"פ לקוטי שיחות חל"ט עמ' 30 ואילך)

נישואים אזרחיים

יום רביעי ח' מנ"א ה'תשס"ט

הלכות אישות פרק ד, הלכה ו: הַמְקַדֵּשׁ בְּעֵד אֶחָד - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְקִדּוּשָׁיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶן מוֹדִים; כָּל וָחֹמֶר לְמְקַדֵּשׁ בְּלֹא עֵדִים.

ביחס למעמדם של בני זוג שנישאו שלא כדת משה וישראל, דנו הפוסקים האם על יסוד חייהם בפועל כבעל ואשה ניתן לומר שדינם כנשואים על פי ההלכה; או שחל כאן הכלל ש"אין חוששים לקידושין" וניתן לפוטרה בלא גט.

הרמ"א (אה"ע סי' כו, א) מביא משו"ת הריב"ש (סי' ו) כדלהלן: "מומר שנשא מומרת בנימוסיהן ונתגיירו אחר כך, אין כאן חשש קדושין כלל ומותרת לצאת ממנו בלא גט. אף על פי שעשה עמה כמה שנים, אינו אלא כזנות בעלמא". וכן כתב השו"ע (סי' קמט, ו): "איש ואשה שהימרו באונס הגזירות ונשאו זה לזה בחוקות הכותים, אף על פי שמתייחדים זה עם זה בכל יום לעיני הכל, אין חוששין להם משום קידושין".

שלושה נימוקים יסודיים נאמרו בדבר: ראשית, עצם העובדה שלא נישאו כדת משה וישראל יש בה משום הצהרה שאין דעתם לשם קידושין כדת משה וישראל. ואם כן, במעשה הקידושין היתה חסרה הכוונה "לשם קידושין" שהיא תנאי בסיסי בחלות הקידושין. שנית, אם האישה לא שמרה על חוקי הטהרה הרי הייתה בחזקת נידה, ואם כן בא עליה בבעילת זנות מספק נידה. שלישית, חסרים כאן עדים, וכפי שרואים בדברי הרמב"ם, עדים הם מרכיב הכרחי לחלות קידושין, ובהעדרם אין כאן קידושין כלל (שו"ת הריב"ש, שם).

לעומת זאת, יש מי שמצריכים גט במקרה של נישואים אזרחיים. כך סבור הגאון הראגצ'ובי האומר כי אי אפשר להתעלם מהעובדה שבמקרה זה מתקיים לפנינו "גדר אישות בעצם". אחד המקורות המעניינים שמציע הגאון בנידון הוא: כשם שבבן נח, שכמובן אין תורת גיטין וקידושין נוהגת בו, יש איסור עשה של "ודבק באשתו ולא באשת חברו", כך גם בישראל, אף אם אין בנישואין אזרחיים גדר איסור של אשת איש, יש בכך גדר קניין כמו באישות של בני נח (ראה אישים ושיטות, הראגצ'ובי, עמ' 139).

חזרה תוך כדי דבור

יום חמישי ט' מנ"א ה'תשס"ט

הלכות אישות פרק ז, הלכה כ"ב: הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְחָזַר בּוֹ מִיָּד הוּא אוֹ הִיא, אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר - אֵין חֲזָרָתָם כְּלוּם, וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת.

מקור הדין הוא בגמרא (נדרים פז, א): "והילכתא, תוך כדי דבור כדבור דמי, חוץ ממגדף, ועובד עבודה זרה, ומקדש, ומגרש".

ובביאור הדבר שבקידושין לא מועילה חזרה תוך כדי דבור נאמרו כמה טעמים:

הר"ן (בנדרים שם) כתב: דבשאר מילי דלא חמירי כולי האי, כשאדם עושה אותם לא בגמירות דעתו הוא עושה, אלא דעתו שיוכל לחזור בו תוך כדי דבור, אבל הני כיון דחמירי כולי האי, אין אדם עושה אותם אלא בהסכמה גמורה.

הרמב"ן בשם ר"ת (הובא בר"ן שם) כתב: דתוך כדי דבור כדבור דמי, תקנתא הוא דתקון רבנן, משום תלמיד הלוקח מקח ופגע בו רבו שיוכל ליתן לו שלום, והשוו מדותיהן בכל מילי, חוץ מאלו (שבהם העמידו הדבר על דין תורה).

הרשב"ם (ב"ב שם) כתב שאמנם מן התורה מועילה חזרה גם בקידושין, אלא שרבנן החמירו משום לעז ממזרות אם תנשא לאחר בלא גט. אך מלשון הרמב"ם שכתב "והרי היא מקודשת", משמע שאינו סובר כדעת הרשב"ם.

וכתב ה'חלקת מחוקק' (אה"ע סי' לח סקמ"ה) שבדעת השו"ע אנו מוצאים לכאורה סתירה: בסי' לח (סל"ד) העתיק את לשון הרמב"ם "והרי היא מקודשת", ואילו בסי' מט (ס"ב) כתב "המקדש אשה וחזר בו מיד ואמר שהמעות יהיו מתנה אפילו תוך כדי דבור – אין חזרתו כלום, וצריכה גט", משמע שמקודשת רק מספק.

וה'כתב סופר' (אה"ע סי' לח) כתב ליישב, שבעצם סובר ה'מחבר' כדעת הרשב"ם, אלא שבסי' לח מדובר שהמקדש רוצה לקבל בחזרה את כסף הקידושין ולעקור את מעשה הקידושין, ובזה לא מועילה חזרה, כי דבור לא מבטל מעשה ומקודשת, ואילו בסי' מט רוצה המקדש שמעות הקידושין יהיו מתנה, ואינו מבטל את מעשה הנתינה, ולכן מן התורה חזרתו חזרה ואינה צריכה גט, אלא שחכמים תקנו לה גט, וכמו שכתב הרשב"ם.

כתובה מן התורה או מדברי חכמים?

יום שישי י' מנ"א ה'תשס"ט

הלכות אישות פרק י, הלכה ז: וַחֲכָמִים הֵם שֶׁתִּקְּנוּ כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ.

בגמרא (כתובות י, א) הובאה מחלוקת תנאים: הואיל ותקנת חכמים היא (כתובה), לא תגבה אלא מן הזיבורית. רבן שמעון בן גמליאל אומר – כתובת אשה מן התורה". ונחלקו הגאונים והראשונים כמי לפסוק הלכה (ראה: אוצר הגאונים, סימן קכ"א).

ושיטת התוספות (סוטה כז, א ד"ה איש איש) היא, שאין כאן כלל מחלוקת בין התנאים: "אפילו רבן שמעון בן גמליאל דאמר בפרק בתרא דכתובות 'כתובת אשה דאורייתא', לאו ממש דאורייתא, אלא אית ליה סמך מדאורייתא".

דעת ביניים בשאלת מעמד הכתובה, ניתן למצוא במכילתא דרשב"י: "רבן שמעון בן גמליאל אומר – כתובת אשה אין לה

קיצבה מן התורה" (שמות כ"ב, טו). כלומר, גם לפי רשב"ג שכתובה מדאורייתא, הכוונה היא רק לעצם חובת כתיבת כתובה עם התחייבות ממונית כל־שהיא, אך גם הוא יסבור שהסכום המדויק שלה הוא רק מדרבנן.

ויש לעיין בשיטת הרמב"ם בשאלה זו: מצד אחד, כאן הוא מכריע בבירור שכתובה היא מדרבנן, "וחכמים הם שתיקנו כתובה לאשה" (וכן להלן פט"ז, הלכות ג־ו).

מצד שני, בכותרת להלכות אישות, כותב הרמב"ם: "מצוות עשה – לישא אשה בכתובה וקידושין... מצוות לא תעשה – שלא תבעל אשה בלא כתובה ובלא קידושין". וגם ב'נוסח הכתובה' (הל' יבום וחליצה פ"ד הל"ג) כתב: "[ויהיבנא ליכי כסף זוזי מאתן] דחזי ליכי מדאורייתא".

ויש להעיר: ב'נוסח הכתובה' שברמב"ם מהדורת פרנקל לא מופיעה התיבה "מדאורייתא", וצויין שם (בילקוט שנויי נוסחאות) שכך הוא בכתבי יד ובדפוס וונציא. וזה בהתאם לדבריו כאן.

מצות ישיבת ארץ ישראל

שבת קודש י"א מנ"א ה'תשס"ט

הלכות אישות פרק יג, הלכה כ: אָמְרָה הִיא לַעֲלוֹת וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה... שֶׁהַכֹּל מַעֲלִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הטעם לכך הוא: ישיבת ארץ ישראל היא מצוה, שנצטוינו "והורשתם את הארץ וישבתם בה", וגם הנשים מצוות בה (רמב"ן בהוספות לסהמ"צ להרמב"ם. ר"ן כתובות קי, ב).

ולדעת רבנו חיים כהן (תוס' כתובות שם), בזמן הזה אין מצוה לדור בארץ ישראל, כי יש כמה מצוות התלויות בארץ שאין אנו יכולים להיזהר בהן. אך בשו"ת מהרי"ט (ח"ב סי' כ"ח) הוכיח שהישיבה בארץ אינה בגלל המצוות התלויות בה אלא בגלל קדושתה שישנה גם בזמן הזה. וכן דעת רוב הפוסקים שהאיש יכול לכוף את אשתו (והאשה את בעלה) לעלות לארץ.

גם לדעת הרמב"ם מצוות ישיבת ארץ ישראל חלה אף בזמן הזה שהרי פסק (הל' עבדים פ"ח ה"ט) שהעבד יכול לכוף את רבו להעלותו עמו לארץ "אפילו בזמן הזה שהארץ בידי גויים" (אבני נזר יור"ד תנד, ד).

וכתב הגר"מ פינשטיין (אגרות משה אבה"ע סי' ק"ב), שהגר בארץ ישראל אכן מקיים מצוה, אבל אין זו מצוה 'חיובית' שהרי בהלכות מלכים (פ"ה ה"ט) כתב הרמב"ם "אסור לצאת מארץ ישראל" ולא כתב "אסור לגור בחוץ לארץ". זאת אומרת, הגר בארץ אסור לו לצאת ממנה אבל אין חובה על הגר בחוץ לארץ לעלות לארץ.

והאחרונים דנו, האם יש מצוה לעלות לארץ בלי לקבוע בה מגורים. המהרי"ט (שם) כתב שהשהיה בארץ היא אמנם זכות, כמאמר חז"ל שהביא הרמב"ם (בהל' מלכים פ"ה הי"א), אבל אין בה מצוה. אך ה'מגן אברהם' ואדמוה"ז (או"ח סי' רמ"ח ס"ק טו) הביאו שיש מי שאומר ש"אפילו מי שהולך לא"י לסחורה ולא כדי להתיישב בה... זהו גם כן דבר מצוה" (וראה גם בחלקת יעקב ח"א סי' פא).

אגרות קודש

ב"ה, ג' מנ"א, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה! מאשר הנני קבלת מכתבו מכ"ו תמוז.

בעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע להמצטרך לו ולמילוי משאלות לבבו בכל אותם ענינים אודותם כותב.

ובמ"ש אודות מחשבות המפריעות בעדו להתרכז בלימוד, ידוע שמהעצות לזה הוא הלימוד מבפנים, ואפילו בעת שמע[י]ינים במחשבה וסברא יהי' הספר או הקונטרס פתוח לפניו באותו הענין, ועד"ז בהנוגע לתפלה.

ובמ"ש אודות מחשבות תכלית, הרי ידוע נוסח ברכת הזן שהיא מן התורה: הזן את העולם כולו בטובו בחן ובחסד וברחמים שמזה מובן שעל ידי הוספה בהתמדה ושקידה בלימוד תורה ובקיום מצותי' בהידור, מתוסף בברכות השי"ת בזה בכלל ובזה גם בהנוגע להתסדרות טובה כשיבוא הזמן לזה, ומקרא מלא דבר הכתוב, אם בחקתי תלכו (ופירש"י והוא מהספרא, שתהיו עמלים בתורה, עמלים דוקא) ואת מצותי תשמורו גו' ונתתי וגו' - ככל הברכות האמורות בפרשה.

בטח יודע משלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים ועכ"פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

בברכה לבשו"ט.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – ה'־י"א מנחם־אב ה'תשס"ט

יום ראשון ה' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת פֶּרֶק ב

א. אֵלּוּ הֵן הַצָּרוֹת שֶׁל צִבּוּר שֶׁמִּתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן: עַל הֲצָרַת שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל, וְעַל הַחֶרֶב, וְעַל הַדֶּבֶר, וְעַל חַיָּה רָעָה, וְעַל הָאַרְבֶּה, וְעַל הֶחָסִיל, וְעַל הַשִּׁדָּפוֹן, וְעַל הַיֵּרָקוֹן, וְעַל הַמַּפֹּלֶת, וְעַל הַחֳלָיִים, וְעַל הַמְּזוֹנוֹת [שהוזלו הסחורות], וְעַל הַמָּטָר.

ב. כָּל עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צָרָה מִכָּל אֵלּוּ - אוֹתָהּ הָעִיר מִתְעַנָּה וּמַתְרַעַת, עַד שֶׁתַּעֲבֹר הַצָּרָה; וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ - מִתְעַנּוֹת וְלֹא מַתְרִיעוֹת, אֲבָל מְבַקְּשִׁים עֲלֵיהֶם רַחֲמִים. וּבְכָל מָקוֹם, אֵין צוֹעֲקִים וְלֹא מַתְרִיעִים בְּשַׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ - חוּץ מִצָּרַת הַמְּזוֹנוֹת, שֶׁצּוֹעֲקִים עָלֶיהָ אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת; אֲבָל אֵין מַתְרִיעִים עָלֶיהָ בַּחֲצוֹצְרוֹת בְּשַׁבָּת.

ג. עַל הֲצָרַת שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל כֵּיצַד? גּוֹיִם שֶׁבָּאוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל, אוֹ לִטֹּל מֵהֶן מַס, אוֹ לִקַּח מִיֶּדָם אֶרֶץ, אוֹ לִגְזֹר עֲלֵיהֶם שִׁמְד אֲפִלּוּ בְּמִצְוָה קַלָּה - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּים וּמַתְרִיעִים, עַד שֶׁיֵּרָחֲמוּ. וְכָל הֶעָרִים שֶׁסְּבִיבוֹתֵיהֶם, מִתְעַנִּים; אֲבָל אֵין מַתְרִיעִים, אֶלָּא אִם כֵּן תָּקְעוּ לְהִתְקַבֵּץ לְעֶזְרָתָן.

ד. עַל הַחֶרֶב כֵּיצַד? אֲפִלּוּ חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם, כְּגוֹן שֶׁעָרְכוּ מִלְחָמָה גּוֹיִם עִם גּוֹיִם וְעָבְרוּ בִּמְקוֹם יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם וּבֵין יִשְׂרָאֵל מִלְחָמָה - הֲרֵי זוֹ צָרָה, וּמִתְעַנִּים וּמַתְרִיעִין עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם", מִכְּלָל שֶׁרְאִיַּת הַמִּלְחָמָה - צָרָה.

ה. אֵיזֶה הוּא דֶּבֶר? עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלִי, וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה; יָצְאוּ בְּיוֹם אֶחָד, אוֹ בְּאַרְבָּעָה יָמִים - אֵין זֶה דֶּבֶר. הָיוּ בָּהּ אֶלֶף, וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה שִׁשָּׁה מֵתִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זֶה דֶּבֶר; יָצְאוּ בְּיוֹם אֶחָד, אוֹ בְּאַרְבָּעָה יָמִים - אֵין זֶה דֶּבֶר. וְכֵן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה. וְאֵין הַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים וְהַזְּקֵנִים שֶׁשָּׁבְתוּ מִמְּלָאכָה, בִּכְלַל מִנְיַן אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה לְעִנְיָן זֶה.

ו. הָיָה דֶּבֶר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִתְעַנִּים שְׁאָר גָּלֻיּוֹת יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם. הָיָה דֶּבֶר בַּמְּדִינָה, וְשַׁיָּרוֹת הוֹלְכוֹת וּבָאוֹת מִמֶּנָּה לִמְדִינָה אַחֶרֶת - שְׁתֵּיהֶן מִתְעַנּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְחוֹקוֹת זוֹ מִזּוֹ.

ז. אֵין מִתְעַנִּין עַל חַיָּה רָעָה, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהִיא מְשֻׁלַּחַת [מהשמים, תופעה לא טבעית]. כֵּיצַד? נִרְאֵתָה בָּעִיר בַּיּוֹם, הֲרֵי זוֹ מְשֻׁלַּחַת. נִרְאֵתָה בַּשָּׂדֶה בַּיּוֹם - אִם רָאֲתָה שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, וְלֹא בָּרְחָה מִפְּנֵיהֶם - הֲרֵי זוֹ מְשֻׁלַּחַת. וְאִם הָיְתָה הַשָּׂדֶה הַסְּמוּכָה לַאֲגַם, וְרָאֲתָה שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם וְרָדְפָה אַחֲרֵיהֶן - הֲרֵי זוֹ מְשֻׁלַּחַת; לֹא רָדְפָה אַחֲרֵיהֶן, אֵינָהּ מְשֻׁלַּחַת. וְאִם הָיְתָה בָּאֲגַם - אֲפִלּוּ רָדְפָה אַחֲרֵיהֶן - אֵינָהּ מְשֻׁלַּחַת, אֶלָּא אִם כֵּן טָרְפָה שְׁנֵיהֶן וְאָכְלָה אֶחָד מֵהֶן. אֲבָל אִם אָכְלָה שְׁנֵיהֶן בָּאֲגַם - אֵינָהּ מְשֻׁלַּחַת, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הוּא מְקוֹמָהּ; וּמִפְּנֵי הָרְעָבוֹן טָרְפָה, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְשֻׁלַּחַת.

ח. בָּתִּים הַבְּנוּיִים בַּמִּדְבָּרוֹת וּבָאֲרָצוֹת הַנְּשַׁמּוֹת [שוממות] - הוֹאִיל וְהֵם מְקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה, אִם עָלְתָה לַגַּג וְנָטְלָה תִּינוֹק מֵעֲרִיסָה - הֲרֵי זוֹ מְשֻׁלַּחַת; וְאִם לֹא הִגִּיעָה לְמִדָּה זוֹ, אֵינָהּ מְשֻׁלַּחַת, שֶׁאֵלּוּ בְּנֵי אָדָם, הֵם שֶׁסִּכְּנוּ בְּעַצְמָם וּבָאוּ לִמְקוֹם הַחַיּוֹת.

ט. שְׁאָר מִינֵי רֶמֶשׂ הָאָרֶץ וְרֶמֶשׂ הָעוֹף שֶׁשִּׁלְּחוּ וְהִזִּיקוּ - כְּגוֹן שִׁלּוּחַ נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר צְרָעִין וְיַתּוּשִׁין וְהַדּוֹמִין לָהֶן - אֵין מִתְעַנִּים עֲלֵיהֶם, וְלֹא מַתְרִיעִים; אֲבָל זוֹעֲקִים בְּלֹא תְרוּעָה.

י. עַל הָאַרְבֶּה וְעַל הֶחָסִיל - אֲפִלּוּ לֹא נִרְאָה מֵהֶם אֶלָּא כָּנָף אֶחָד בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִתְעַנִּים וּמַתְרִיעִין עֲלֵיהֶם; וְעַל הַגּוֹבַאי [מין ארבה], בְּכָל שֶׁהוּא. אֲבָל הֶחָגָב - אֵין מִתְעַנִּין עָלָיו, וְלֹא מַתְרִיעִין, אֶלָּא זוֹעֲקִין בִּלְבַד.

יא. עַל הַשִּׁדָּפוֹן וְעַל הַיֵּרָקוֹן - מִשֶּׁיַּתְחִיל בַּתְּבוּאָה; וַאֲפִלּוּ לֹא הִתְחִיל אֶלָּא בִּמְקוֹם קָטָן כִּמְלֹא פִּי תַּנּוּר [שניתן לאפות ממנה לחם הממלא פי התנור], גּוֹזְרִין עָלָיו תַּעֲנִית וּמַתְרִיעִין.

יב. עַל הַמַּפֹּלֶת כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָבְתָה בָּעִיר מַפֹּלֶת כְּתָלִים בְּרִיאִים [- חזקים] שֶׁאֵינָם עוֹמְדִים בְּצַד הַנָּהָר - הֲרֵי זוֹ צָרָה, וּמִתְעַנִּים וּמַתְרִיעִים עָלֶיהָ. וְכֵן עַל הָרַעַשׁ [- רעידת אדמה] וְעַל הָרוּחוֹת שֶׁהֵם מַפִּילִין אֶת הַבִּנְיָן וְהוֹרְגִין, מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן.

יג. עַל הַחֳלָיִים כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁיָּרַד חֳלִי אֶחָד לַאֲנָשִׁים הַרְבֵּה בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּגוֹן אַסְכָּרָה [מחלת גרון] אוֹ חַרְחוּר [חום] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְהָיוּ מֵתִים בְּאוֹתוֹ הַחֹלִי - הֲרֵי זוֹ צָרַת צִבּוּר, וְגוֹזְרִין עָלָהּ תַּעֲנִית וּמַתְרִיעִין. וְכֵן חִכּוּךְ לַח, הֲרֵי הוּא כִּשְׁחִין פּוֹרֵחַ, וְאִם פָּשַׁט בְּרֹב הַצִּבּוּר, מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עָלָיו; אֲבָל חִכּוּךְ יָבֵשׁ, צוֹעֲקִים עָלָיו בִּלְבַד.

יד. עַל הַמְּזוֹנוֹת כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהוּזְלוּ דְּבָרִים שֶׁל סְחוֹרָה שֶׁרֹב חַיֵּי אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר מֵהֶם, כְּגוֹן כְּלֵי פִּשְׁתָּן בְּבָבֶל וְיַיִן וָשֶׁמֶן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנִתְמַעֵט הַמַּשָּׂא וְהַמַּתָּן, עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ הַתַּגָּר לִמְכֹּר שָׁוֶה עֲשָׂרָה בְּשִׁשָּׁה וְאַחַר כָּךְ יִמְצָא לוֹקֵחַ - הֲרֵי זוֹ צָרַת צִבּוּר, וּמַתְרִיעִין עָלֶיהָ, וְזוֹעֲקִין עָלֶיהָ בְּשַׁבָּת.

טו. עַל הַמָּטָר כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרַבּוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים עַד שֶׁיָּצְרוּ לָהֶם - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְפַּלְּלִים עֲלֵיהֶם; שֶׁאֵין לְךָ צָרָה גְּדוֹלָה מִזּוּ, שֶׁהַבָּתִּים נוֹפְלִין וְנִמְצְאוּ בָּתֵּיהֶם קְבָרֵיהֶם. וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין מִתְפַּלְּלִין עַל רֹב הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֶרֶץ הָרִים, וּבָתֵּיהֶם בְּנוּיוֹת בַּאֲבָנִים; וְרֹב הַגְּשָׁמִים טוֹבָה לָהֶם, וְאֵין מִתְעַנִּים לְהַעֲבִיר אֶת הַטּוֹבָה.

טז. תְּבוּאָה שֶׁצָּמְחָה וְנִמְנַע הַמָּטָר, וְהִתְחִילוּ צָמְחִין לִיבֹשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּים וְזוֹעֲקִים עַד שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים, אוֹ עַד שֶׁיִּיבְשׁוּ הַצְּמָחִים. וְכֵן אִם הִגִּיעַ זְמַן הַפֶּסַח אוֹ קָרוֹב לוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא זְמַן פְּרִיחַת הָאִילָנוֹת שָׁם, וְלֹא יָרְדוּ

גְּשָׁמִים - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּים וְזוֹעֲקִים עַד שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים הָרְאוּיִין לָאִילָנוֹת, אוֹ עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַנָּם.

יז. וְכֵן אִם הִגִּיעַ זְמַן חַג הַסֻּכּוֹת, וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים הַרְבֵּה כְּדֵי לְמַלֹּאת מֵהֶם הַבּוֹרוֹת וְהַשִּׁיחִין וְהַמְּעָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּין עַד שֶׁיֵּרֵד גֶּשֶׁם הָרָאוּי לַבּוֹרוֹת; וְאִם אֵין לָהֶם מַיִם לִשְׁתּוֹת - מִתְעַנִּים עַל הַגְּשָׁמִים בְּכָל עֵת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם מַיִם לִשְׁתּוֹת, וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה.

יח. פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים בֵּין גֶּשֶׁם לְגֶשֶׁם אַרְבָּעִים יוֹם בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - הֲרֵי זוֹ מַכַּת בַּצֹּרֶת, וּמִתְעַנִּים וְזוֹעֲקִים עַד שֶׁיֵּרְדוּ הַגְּשָׁמִים, אוֹ עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַנָּם.

הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת פֶּרֶק ג

א. הֲרֵי שֶׁלֹּא יָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים כָּל עִקָּר מִתְּחִלַּת יְמוֹת הַגְּשָׁמִים - אִם הִגִּיעַ שִׁבְעָה עָשָׂר בְּמַרְחֶשְׁוָן, וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים, מַתְחִילִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בִּלְבַד לְהִתְעַנּוֹת, שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי; וְכָל הַתַּלְמִידִים [- ת"ח] רְאוּיִים לְכָךְ.

ב. הִגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו, וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים - בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּבּוּר, שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי; וּמֵתָּרִין בָּהֶן לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בַּלַּיְלָה. וְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר [כהנים העובדים במקדש אותו שבוע] אֵין מִתְעַנִּים עִמָּהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהֵם עוֹסְקִים בַּעֲבוֹדָה. וְכָל הָעָם נִכְנָסִים לְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת, וּמִתְפַּלְּלִין וְזוֹעֲקִים וּמִתְחַנְּנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּכָל הַתַּעֲנִיּוֹת.

ג. עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נַעֲנוּ - בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת אֲחֵרוֹת עַל הַצִּבּוּר, חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי; וּבְשָׁלֹשׁ אֵלּוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִבְּעוֹד יוֹם, כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין בְּצוֹם כִּפּוּר. וְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּים מִקְצָת הַיּוֹם, וְלֹא מַשְׁלִימִין; וְאַנְשֵׁי בֵּית אָב, וְהֵם הָעוֹסְקִין בָּעֲבוֹדָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, לֹא יִהְיוּ מִתְעַנִּים כָּל עִקָּר. וְכָל תַּעֲנִית שֶׁאוֹכְלִין בָּהּ מִבְּעוֹד יוֹם - אִם אָכַל וּפָסַק, וְגָמַר שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל - אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹכֵל, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שְׁהוּת בַּיּוֹם.

ד. בְּשָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ, כָּל הָעָם אֲסוּרִין בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בַּיּוֹם, וּמֻתָּרִין בַּלַּיְלָה. וַאֲסוּרִין בִּרְחִיצַת כָּל הַגּוּף בְּחַמִּין, אֲבָל פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו מֻתָּר; לְפִיכָךְ נוֹעֲלִים אֶת הַמֶּרְחֲצָאוֹת. וַאֲסוּרִין בְּסִיכָה; וְאִם לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָה, מֻתָּר. וַאֲסוּרִין בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל בָּעִיר; אֲבָל בַּדֶּרֶךְ, מֻתָּר לִנְעֹל. וּמִתְפַּלְּלִין בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת, וְזוֹעֲקִים וּמִתְחַנְּנִים כִּשְׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת.

ה. עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נַעֲנוּ - בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שֶׁבַע תַּעֲנִיּוֹת אֲחֵרוֹת עַל הַצִּבּוּר, שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי. וּבְאֵלּוּ הַשֶּׁבַע בִּלְבַד, עֲבָרוֹת וּמְנִיקוֹת מִתְעַנּוֹת, אֲבָל בִּשְׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת, אֵין עֲבָרוֹת וּמְנִיקוֹת מִתְעַנּוֹת; וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מִתְעַנּוֹת, אֵין מְעַנְּגִין עַצְמָן בְּפִנּוּקִין, אֶלָּא אוֹכְלוֹת וְשׁוֹתוֹת כְּדֵי קִיּוּם הַוָּלָד.

ו. וּבְשֶׁבַע תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ, אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין; וְאַנְשֵׁי בֵּית אָב מִתְעַנִּין מִקְצָת הַיּוֹם, וְלֹא מַשְׁלִימִין. וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא אָסוּר בְּשָׁלֹשׁ אֻמְצָעִיּוֹת, אָסוּר בְּאֵלּוּ הַשֶּׁבַע הָאַחֲרוֹנוֹת.

ז. וְיִתְרוֹת אֵלּוּ, שֶׁבָּהֶן בִּלְבַד מַתְרִיעִין וּמִתְפַּלְּלִין בִּרְחוֹב הָעִיר, וּמוֹרִידִין זָקֵן לְהוֹכִיחַ לָעָם כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ מִדַּרְכָּם, וּמוֹסִיפִין שֵׁשׁ בְּרָכוֹת בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית וּבִתְפִלַּת מִנְחָה - וְנִמְצָאוּ מִתְפַּלְּלִין אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים בְּרָכוֹת. וְנוֹעֲלִין אֶת הַחֲנֻיּוֹת, וּבְשֵׁנִי מַטִּין [- פותחין מעט] לְעֵת עֶרֶב וּפוֹתְחִין אֶת הַחֲנֻיּוֹת; אֲבָל בַּחֲמִישִׁי, פּוֹתְחִין כָּל הַיּוֹם, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וְאִם יֵשׁ לַחֲנוּת שְׁנֵי פְּתָחִים, פּוֹתֵחַ אַחַת וְנוֹעֵל אַחַת; וְאִם יֵשׁ לַחֲנוּת אִצְטַבָּה [ספסל להנחת הסחורה] לְפָנֶיהָ - פּוֹתֵחַ כְּדַרְכּוֹ בַּחֲמִישִׁי, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ.

ח. עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נַעֲנוּ - מְמַעֲטִין בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, וּבְבִנְיָן שֶׁל שִׂמְחָה כְּגוֹן כִּיּוּר וְצִיּוּר [- קישוט הקירות], וּבִנְטִיעָה שֶׁל שִׂמְחָה כְּגוֹן מִינֵי הֲדַס וַאֲהָלִים [בשמים]. וּמְמַעֲטִין בְּאֵרוּסִין וְנִשּׂוּאִין, אֶלָּא אִם כֵּן לֹא קַיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה; וְכָל מִי שֶׁקִּיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אָסוּר לוֹ לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן. וּמְמַעֲטִין בִּשְׁאִילַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ; וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים לֹא יִשְׁאֲלוּ שָׁלוֹם, כִּנְזוּפִין וְכִמְנֻדִּין לַמָּקוֹם, וְעַם הָאָרֶץ שֶׁנָּתַן לָהֶם שָׁלוֹם, מַחֲזִירִין לוֹ בְּשָׂפָה רָפָה וְכֹבֶד רֹאשׁ.

ט. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים חוֹזְרִין לְבַדָּם, וּמִתְעַנִּים חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן שֶׁל תְּקוּפָה; אֲבָל לֹא הַצִּבּוּר - שֶׁאֵין גּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר בִּשְׁבִיל גְּשָׁמִים שֶׁלֹּא יָרְדוּ יֶתֶר מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ. וּכְשֶׁמִּתְעַנִּים הַיְּחִידִים עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן, מֻתָּרִין לֶאֱכֹל בַּלַּיְלָה; וּמֻתָּרִין בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, וּבִרְחִיצָה, וְסִיכָה, וְתַשְׁמִישׁ, וּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, כִּשְׁאָר כָּל הַתַּעֲנִיּוֹת. וּמַפְסִיקִין לְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּלְפוּרִים. יָצָא נִיסָן שֶׁל תְּקוּפָה, וְהוּא כְּשֶׁתַּגִּיעַ הַשֶּׁמֶשׁ לִתְחִלַּת מַזַּל שׁוֹר - אֵין מִתְעַנִּים; שֶׁאֵין הַגְּשָׁמִים בַּזְּמַן הַזֶּה, אֶלָּא סִימַן קָלָלָה, הוֹאִיל וְלֹא יָרְדוּ כָּל עִקָּר מִתְּחִלַּת הַשָּׁנָה.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכָל הַדּוֹמֶה לָהּ. אֲבָל מְקוֹמוֹת שֶׁעוֹנַת הַגְּשָׁמִים שֶׁלָּהֶן קֹדֶם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּמַרְחֶשְׁוָן, אוֹ לְאַחַר זְמַן זֶה - כְּשֶׁיַּגִּיעַ זְמַנָּם וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים, יְחִידִים מִתְעַנִּים שְׁנֵי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי; וּמַפְסִיקִין בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, וַחֲנֻכָּה וּפוּרִים. וְשׁוֹהִין אַחֲרֵי כֵן כְּמוֹ שִׁבְעָה יָמִים; אִם לֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים - בֵּית דִּין גּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תַּעֲנִיּוֹת, עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ.

יא. כָּל תַּעֲנִית שֶׁגּוֹזְרִין הַצִּבּוּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אוֹכְלִין בָּהּ בַּלַּיְלָה, וְדִינָהּ כְּדִין שְׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת; שֶׁאֵין גּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר תַּעֲנִית כְּגוֹן צוֹם כִּפּוּר, אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, וּבִגְלַל הַמָּטָר, וּבְאוֹתָן עֶשֶׂר תַּעֲנִיּוֹת, שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ אֻמְצָעִיּוֹת וְשֶׁבַע אַחֲרוֹנוֹת.

הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת פֶּרֶק ד

א. בְּכָל יוֹם וְיוֹם מִשֶּׁבַע תַּעֲנִיּוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁל מָטָר, מִתְפַּלְּלִים עַל סֵדֶר זֶה: מוֹצִיאִים אֶת הַתֵּבָה לִרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר, וְכָל הָעָם מִתְקַבְּצִים וּמִתְכַּסִּים בְּשַׂקִּים; וְנוֹתְנִין אֵפֶר מִקְלָה [- שריפה] עַל גַּבֵּי הַתֵּבָה וְעַל גַּבֵּי סֵפֶר תּוֹרָה, כְּדֵי לְהַרְגִּיל אֶת הַבְּכִיָּה, וּלְהַכְנִיעַ לִבָּם. וְאֶחָד מִן הָעָם נוֹטֵל מִן הָאֵפֶר, וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁ הַנָּשִׂיא וּבְרֹאשׁ אַב בֵּית דִּין בִּמְקוֹם

הַנָּחַת תְּפִלִּין, כְּדֵי שֶׁיִּכָּלְמוּ וְיָשׁוּבוּ; וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁוֹ.

ב. וְאַחַר כָּךְ מַעֲמִידִין בֵּינֵיהֶן, וְהֵן יוֹשְׁבִין, זָקֵן חָכָם. לֹא הָיָה שָׁם זָקֵן חָכָם, מַעֲמִידִין חָכָם; לֹא הָיָה שָׁם לֹא זָקֵן וְלֹא חָכָם, מַעֲמִידִים אָדָם שֶׁל צוּרָה [- חשוב]. וְהוּא אוֹמֵר לִפְנֵיהֶם דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין: 'אַחֵינוּ, לֹא שַׂק וְלֹא תַּעֲנִית גּוֹרְמִין, אֶלָּא תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים - שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶם "וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת שַׂקָּם וְאֶת תַּעֲנִיתָם", אֶלָּא "וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם". וּבַקַּבָּלָה [שקיבלנו מהנביאים] הוּא אוֹמֵר: "וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל בִּגְדֵיכֶם"'. וּמוֹסִיף בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ כְּפִי כֹּחוֹ, עַד שֶׁיַּכְנִיעַ לִבָּם, וְיָשׁוּבוּ תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה.

ג. וְאַחַר שֶׁגּוֹמֵר זֶה דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין, עוֹמְדִין בִּתְפִלָּה; וּמַעֲמִידִין שְׁלִיחַ צִבּוּר הָרָאוּי לְהִתְפַּלֵּל בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ. וְאִם הָיָה אוֹתוֹ שֶׁאָמַר דִּבְרֵי הַכִּבּוּשִׁין רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל, מִתְפַּלֵּל; וְאִם לָאו, מוֹרִידִין אַחֵר.

ד. וְאֵיזֶה הוּא הָרָאוּי לְהִתְפַּלֵּל בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ? אִישׁ שֶׁהוּא רָגִיל בִּתְפִלָּה, וְרָגִיל לִקְרוֹת בְּתוֹרָה בִּנְבִיאִים וּבִכְתוּבִים, וּמִתְפַּלֵּל [בילדים] וְאֵין לוֹ [די פרנסתו], וְיֵשׁ לוֹ יְגִיעָה בַּשָּׂדֶה. וְלֹא יִהְיֶה בְּבָנָיו וּבִבְנֵי בֵיתוֹ וְכָל קְרוֹבָיו וְהַנִּלְוִים עָלָיו בַּעַל עֲבֵרָה - אֶלָּא יִהְיֶה בֵּיתוֹ רֵיקָן מִן הָעֲבֵרוֹת. וְלֹא יָצָא עָלָיו שֵׁם רַע בְּיַלְדוּתוֹ, שְׁפַל בֶּרֶךְ, וּמְרֻצֶּה לָעָם; וְיֵשׁ לוֹ נְעִימָה, וְקוֹלוֹ עָרֵב. וְאִם הָיָה זָקֵן עִם כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, חֲרֵי זֶה מְפֹאָר; וְאִם אֵינוֹ זָקֵן, הוֹאִיל וְיֵשׁ בּוֹ כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, יִתְפַּלֵּל.

ה. וּשְׁלִיחַ צִבּוּר מַתְחִיל, וּמִתְפַּלֵּל עַד בִּרְכַּת 'גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל'; וְאוֹמֵר זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת מֵעֵין הַצָּרָה, וְאוֹמֵר: "אֵל ה' בַּצָּרָתָה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי", "אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים", "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ, ה'", "תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף וְגוֹ'".

ו. וְאוֹמֵר דִּבְרֵי תַּחֲנוּנִים כְּפִי כֹּחוֹ; וְאוֹמֵר: 'רְאֵה בְעָנְיֵנוּ, וְרִיבָה רִיבֵנוּ, וּמַהֵר לְגָאֳלֵנוּ', וּמִתְחַנֵּן; וְאוֹמֵר בְּסוֹף תַּחֲנוּנָיו: 'מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה; בָּרוּךְ אַתָּה ה', גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל'.

ז. וּמַתְחִיל לְהוֹסִיף שֵׁשׁ בְּרָכוֹת שֶׁהוּא מוֹסִיף, זוֹ אַחַר זוֹ; מִתְחַנֵּן בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים, וּפְסוּקִים מִדִּבְרֵי קַבָּלָה וּמִכְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ כְּפִי שֶׁהוּא רָגִיל, וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן בַּחֲתִימוֹת אֵלּוּ:

ח. בָּרִאשׁוֹנָה הוּא חוֹתֵם - 'מִי שֶׁעָנָה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה; בָּרוּךְ אַתָּה ה', זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת'.

ט. בַּשְּׁנִיָּה הוּא חוֹתֵם - 'מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה; בָּרוּךְ אַתָּה ה', שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה'.

י. בַּשְּׁלִישִׁית הוּא חוֹתֵם - 'מִי שֶׁעָנָה אֶת שְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה; בָּרוּךְ אַתָּה ה', שׁוֹמֵעַ צְעָקָה'.

יא. בָּרְבִיעִית הוּא חוֹתֵם - 'מִי שֶׁעָנָה אֶת אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה; בָּרוּךְ אַתָּה ה', שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'.

יב. בַּחֲמִישִׁית הוּא חוֹתֵם - 'מִי שֶׁעָנָה אֶת יוֹנָה מִמְּעֵי הַדָּגָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה; בָּרוּךְ אַתָּה ה', הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה'.

יג. בַּשִּׁשִּׁית הוּא חוֹתֵם - 'מִי שֶׁעָנָה אֶת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה בְּנוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה; בָּרוּךְ אַתָּה ה', הַמְרַחֵם עַל הָאָרֶץ'. וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹנִין אַחַר כָּל הַבְּרָכוֹת.

יד. וְאוֹמֵר 'רְפָאֵנוּ ה' וְנֵרָפֵא' וְכוּ', וְגוֹמֵר הַתְּפִלָּה עַל הַסֵּדֶר; וְתוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת. וְכַסֵּדֶר הַזֶּה עוֹשִׂין בְּכָל מָקוֹם.

טו. כְּשֶׁהָיוּ מִתְפַּלְּלִין עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה בִּירוּשָׁלַיִם, הָיוּ מִתְכַּנְּסִין בְּהַר הַבַּיִת כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח, וּמִתְפַּלְּלִין כַּסֵּדֶר הַזֶּה, וּכְשֶׁמַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לוֹמַר 'מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם', אוֹמֵר: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ, אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם; בָּרוּךְ אַתָּה ה', גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל'. וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו: 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד'; וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת [שמש בית הכנסת] אוֹמֵר לַתּוֹקְעִים: 'תִּקְעוּ הַכֹּהֲנִים, תִּקְעוּ'! וְחוֹזֵר הַמִּתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: 'מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה'; וְאַחַר כָּךְ תּוֹקְעִין הַכֹּהֲנִים, וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין.

טז. וְכֵן בַּבְּרָכָה הַשְּׁנִיָּה לָזוֹ, שֶׁהִיא רִאשׁוֹנָה מִן הַשֵּׁשׁ שֶׁמּוֹסִיף אוֹתָן, חוֹתֵם בָּהּ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהִים, אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם; בָּרוּךְ אַתָּה ה', זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת'. וְהֵן עוֹנִין: 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד'; וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת אוֹמֵר לָהֶם: 'הָרִיעוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, הָרִיעוּ'. וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר וְאוֹמֵר: 'מִי שֶׁעָנָה אֶת מֹשֶׁה וַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה'; וְאַחַר כָּךְ מְרִיעִין, וְתוֹקְעִין וּמְרִיעִין.

יז. וְכֵן עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, בְּאַחַת אוֹמֵר 'תִּקְעוּ', וּבְאַחַת אוֹמֵר 'הָרִיעוּ' - עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל שֶׁבַע הַבְּרָכוֹת; וְנִמְצְאוּ הַכֹּהֲנִים פַּעַם תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין, וּפַעַם מְרִיעִין וְתוֹקְעִין וּמְרִיעִין - שֶׁבַע פְּעָמִים. וְאֵין עוֹשִׂין סֵדֶר זֶה, אֶלָּא בְּהַר הַבַּיִת בִּלְבַד. וּכְשֶׁהֵן תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין שָׁם, תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת וּבַשּׁוֹפָר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

יח. שֶׁבַע תַּעֲנִיּוֹת הָאֵלּוּ - כָּל מָקוֹם שֶׁגּוֹזְרִין אוֹתָם שָׁם - אַחַר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין, יוֹצְאִים כָּל הָעָם לְבֵית הַקְּבָרוֹת, וּבוֹכִין וּמִתְחַנְּנִים שָׁם; כְּלוֹמַר: 'הֲרֵי אַתֶּם מֵתִים כְּאֵלּוּ, אִם לֹא תָּשׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם'. וּבְכָל תַּעֲנִית מִתַּעֲנִיתֵי הַצָּרוֹת שֶׁגּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר, מִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת נְעִילָה בְּכָל מָקוֹם.

יט. יָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים - עַד מָתַי יִהְיוּ יוֹרְדִים, וְיִפְסְקוּ הַצִּבּוּר הַתַּעֲנִית? מִשֶּׁיֵּרְדוּ בְּעֹמֶק הָאָרֶץ הַחֲרֵבָה [שאינה מעובדת] טֶפַח, וּבְבֵינוֹנִית טִפְחַיִם, וּבַעֲבוּדָה [- מעובדת] - עַד שֶׁיֵּרְדוּ בְּעָמְקָהּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.

יום שני ו' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת פֶּרֶק ה

א. יֵשׁ שָׁם [במציאות] יָמִים, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל מִתְעַנִּים בָּהֶן מִפְּנֵי הַצָּרוֹת שֶׁאֵרְעוּ בָּהֶם - כְּדֵי לְעוֹרֵר הַלְּבָבוֹת וְלִפְתֹּחַ דַּרְכֵּי הַתְּשׁוּבָה. וְיִהְיֶה זֶה זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂינוּ הָרָעִים, וּמַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵינוּ שֶׁהָיָה כְּמַעֲשֵׂינוּ עַתָּה - עַד שֶׁגָּרַם לָהֶם וְלָנוּ אוֹתָן הַצָּרוֹת; שֶׁבְּזִכְרוֹן דְּבָרִים אֵלּוּ, נָשׁוּב לְהֵיטִיב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם וְאֶת עֲוֹן אֲבוֹתָם".

ב. וְאֵלּוּ הֵן: יוֹם שְׁלִשָּׁה בְּתִשְׁרֵי - שֶׁבּוֹ נֶהֱרַג גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם, וְנִכְבְּתָה גַּחֶלֶת יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁאֶרֶת, וְסִבֵּב לְהָתֵם גָּלוּתָם [- גלו כשנהרג]; וַעֲשִׂירִי בְּטֵבֵת - שֶׁבּוֹ סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע עַל יְרוּשָׁלַיִם, וְהֵבִיאָהּ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק; וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵרְעוּ בּוֹ - נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת, וּבָטַל הַתָּמִיד מִבֵּית רִאשׁוֹן, וְהָבְקְעָה יְרוּשָׁלַיִם בְּחֹרְבָּן שֵׁנִי, וְשָׂרַף אַפּוֹסְטוֹמוֹס הָרָשָׁע סֵפֶר תּוֹרָה, וְהֶעֱמִיד צֶלֶם בַּהֵיכָל.

ג. וְתִשְׁעָה בְּאָב, חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵרְעוּ בּוֹ - נִגְזַר עַל יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ; וְחָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה, וּבַשְּׁנִיָּה; וְנִלְכְּדָה עִיר גְּדוֹלָה וּבֵית תּוֹר [- ביתר] הָיָה שְׁמָהּ, וְהָיוּ בָהּ אֲלָפִים וּרְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, וְהָיָה לָהֶם מֶלֶךְ גָּדוֹל [בן כוזיבא], וְדִמּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וּגְדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וְנָפַל בְּיַד גּוֹיִם וְנֶהֱרְגוּ כֻּלָּם, וְהָיְתָה צָרָה גְּדוֹלָה כְּמוֹ חָרְבַּן הַמִּקְדָּשׁ; וּבוֹ בַּיּוֹם הַמּוּכָן לְפִרְעָנוּת, חָרַשׁ טוֹרְנוֹסְרוּפּוֹס הָרָשָׁע מִמַּלְכֵי אֱדוֹם אֶת הַהֵיכָל וְאֶת סְבִיבָיו, לְקַיֵּם "צִיּוֹן - שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ".

ד. וְאַרְבַּעַת יְמֵי הַצּוֹמוֹת הָאֵלּוּ - הֲרֵי הֵן מְפֹרָשִׁין בַּקַּבָּלָה: "צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי". צוֹם הָרְבִיעִי - זֶה שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי; וְצוֹם הַחֲמִישִׁי - זֶה תִּשְׁעָה בְּאָב, שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי; וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי - זֶה שְׁלִשָּׁה בְּתִשְׁרֵי, שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי; וְצוֹם הָעֲשִׂירִי - זֶה עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת, שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי.

ה. וְנָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בִּזְמַנִּים אֵלּוּ, לְהִתְעַנּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר בַּאֲדָר, זֵכֶר לַתַּעֲנִית שֶׁנִּתְעַנּוּ בִּימֵי הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "דִּבְרֵי הַצֹּמוֹת וְזַעֲקָתָם". וְאִם חָל שְׁלִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מַקְדִּימִין וּמִתְעַנִּין בַּחֲמִישִׁי, שֶׁהוּא אַחַד עָשָׂר. אֲבָל אֶחָד מֵאַרְבָּעָה יְמֵי הַצּוֹמוֹת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, דּוֹחִין אוֹתוֹ לְאַחַר הַשַּׁבָּת; חָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִתְעַנִּין בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וּבְכָל הַצּוֹמוֹת הָאֵלּוּ, אֵין מַתְרִיעִין וְלֹא מִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת נְעִילָה; אֲבָל קוֹרִין בַּתּוֹרָה שַׁחֲרִית וּמִנְחָה בְּ"וַיְחַל מֹשֶׁה". וּבְכֻלָּן אוֹכְלִים וְשׁוֹתִין בַּלַּיְלָה, חוּץ מִתִּשְׁעָה בְּאָב.

ו. מִשֶּׁיִּכָּנֵס אָב, מְמַעֲטִין בְּשִׂמְחָה. וְשַׁבָּת [שבוע] שֶׁחָל תִּשְׁעָה בְּאָב לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ, אָסוּר לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס וְלִלְבֹּשׁ כְּלֵי מְגֻהָץ, אֲפִלּוּ כְּלֵי פִּשְׁתָּן, עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַתַּעֲנִית; וַאֲפִלּוּ לְכַבֵּס וּלְהַנִּיחַ לְאַחַר הַתַּעֲנִית, אָסוּר. וּכְבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּשַׁבָּת זוֹ, וְלֹא יִכָּנְסוּ לַמֶּרְחָץ, עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַתַּעֲנִית; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְבַטֵּל הַשְּׁחִיטָה מֵרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ עַד הַתַּעֲנִית.

ז. תִּשְׁעָה בְּאָב - לֵילוֹ כְּיוֹמוֹ לְכָל דָּבָר, וְאֵין אוֹכְלִין אֶלָּא מִבְּעוֹד יוֹם; וּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁלּוֹ, אָסוּר כְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְלֹא יֹאכַל בָּשָׂר וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן [ישן] בַּסְּעוּדָה הַמַּפְסִיק בָּהּ; אֲבָל שׁוֹתֶה הוּא יַיִן מִגּוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ פָּחוֹת, וְאוֹכֵל בָּשָׂר מָלִיחַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ יָתֵר. וְלֹא יֹאכַל שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁאָכַל עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב אַחַר חֲצוֹת; אֲבָל אִם סָעַד קֹדֶם חֲצוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַפְסִיק בָּהּ, אוֹכֵל כָּל מַה שֶׁיִּרְצֶה. וְעֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה כָּל צָרְכּוֹ, וּמַעֲלֶה עַל שֻׁלְחָנוֹ אֲפִלּוּ כִּסְעוּדַת שְׁלֹמֹה; וְכֵן תִּשְׁעָה בְּאָב עַצְמוֹ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אֵינוֹ מְחַסֵּר כְּלוּם.

ט. זוֹ הִיא מִדַּת כָּל הָעָם, שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לִסְבֹּל יוֹתֵר מִדַּי. אֲבָל חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, כָּךְ הָיְתָה מִדָּתָן - עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב הָיוּ מְבִיאִים לוֹ לָאָדָם לְבַדּוֹ פַּת חֲרֵבָה בְּמֶלַח, וְשׁוֹרָהּ בְּמַיִם, וְיוֹשֵׁב בֵּין תַּנּוּר לְכִירַיִם וְאוֹכְלָהּ; וְשׁוֹתֶה עָלֶיהָ קִיתוֹן שֶׁל מַיִם בִּדְאָגָה וּבִשְׂמָמוֹן וּבְכִיָּה, כְּמִי שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו. וְכָזֶה רָאוּי לַחֲכָמִים לַעֲשׂוֹת, אוֹ קָרוֹב מִזֶּה; וּמִיָּמֵינוּ לֹא אָכַלְנוּ עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב תַּבְשִׁיל, אֲפִלּוּ שֶׁל עֲדָשִׁים, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בְּשַׁבָּת.

י. עֲבָרוֹת וּמְנִיקוֹת, מִתְעַנּוֹת וּמַשְׁלִימוֹת [- עד סיום הצום] בְּתִשְׁעָה בְּאָב. וְאָסוּר בִּרְחִיצָה בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוֹנֶן, וַאֲפִלּוּ לְהוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ בַּמַּיִם; וְאָסוּר בִּסִּיכָה שֶׁל תַּעֲנוּג, וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה - כְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה, עוֹשִׂין; וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, אֵינָן עוֹשִׂין. וּבְכָל מָקוֹם, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּטֵלִין בּוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן בְּרָכָה.

יא. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין נוֹתְנִין זֶה לָזֶה שָׁלוֹם בְּתִשְׁעָה בְּאָב, אֶלָּא יוֹשְׁבִין דָּוִים [מצטערים] נֶאֱנָחִים, כַּאֲבֵלִים; וְאִם נָתַן לָהֶם עַם הָאָרֶץ שָׁלוֹם, מַחֲזִירִים לוֹ בְּשָׁפָה רָפָה וְכֹבֶד רֹאשׁ. וְאָסוּר לִקְרוֹת בְּתִשְׁעָה בְּאָב בַּתּוֹרָה אוֹ בַּנְּבִיאִים אוֹ בַּכְּתוּבִים, וּבַמִּשְׁנָה וּבַהֲלָכוֹת וּבַתַּלְמוּד וּבַהַגָּדוֹת; וְאֵינוֹ קוֹרֵא אֶלָּא בְּאִיּוֹב, וּבְקִינוֹת, וּבַדְּבָרִים הָרָעִים שֶׁבִּירְמְיָה. וְתִינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן בְּטֵלִין בּוֹ. וּמִקְצַת חֲכָמִים נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לְהָנִיחַ בּוֹ תְּפִלִּין בָּרֹאשׁ.

יב. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, שֶׁאֵין בּוֹנִין לְעוֹלָם בִּנְיָן מְסֻיָּד וּמְכֻיָּר [מצוייר ציורים] כְּבִנְיַן הַמְּלָכִים, אֶלָּא טָח בֵּיתוֹ בְּטִיט, וְסָד בְּסִיד, וּמְשַׁיֵּר מָקוֹם אַמָּה עַל אַמָּה כְּנֶגֶד הַפֶּתַח בְּלֹא סִיד. וְהַלּוֹקֵחַ חָצֵר מְסֻיֶּדֶת וּמְכֻיֶּרֶת, הֲרֵי הִיא כְּחֶזְקָתָהּ [שעשאה גוי], וְאֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לִקְלֹף הַכְּתָלִים.

יג. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁהָעוֹרֵךְ שֻׁלְחָן לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה לְאוֹרְחִים, מְחַסֵּר מִמְּנוּ מְעַט, וּמַנִּיחַ מָקוֹם פָּנוּי בְּלֹא קְעָרָה מִן הַקְּעָרוֹת הָרְאוּיוֹת לָתֵת שָׁם. וּכְשֶׁהֵאשָׁה עוֹשָׂה תַּכְשִׁיטֶיהָ הַכֶּסֶף וְהַזָّהָב, מְשַׁיֶּרֶת מִין מִמִּינֵי הַתַּכְשִׁיט שֶׁנּוֹהֶגֶת בָּהֶן,

כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּכְשִׁיט שָׁלֵם. וּכְשֶׁהֶחָתָן נוֹשֵׂא, לוֹקֵחַ אֵפֶר מִקְלֶה וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁוֹ מְקוֹם הֲנָחַת הַתְּפִלִּין. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, כְּדֵי לִזְכֹּר יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם אֶשְׁכָּחֵךְ, יְרוּשָׁלַיִם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי, אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי".

יד. וְכֵן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא לְנַגֵּן בִּכְלֵי שִׁיר, כֻּלָּם; וְכָל מִינֵי זֶמֶר, וְכָל מַשְׁמִיעֵי קוֹל שֶׁל שִׁיר - אָסוּר לִשְׁמֹעַ בָּהֶן, וְאָסוּר לְשָׁמְעָן, מִפְּנֵי הַחֻרְבָּן. וַאֲפִלּוּ שִׁירָה בַּפֶּה עַל הַיַּיִן - אֲסוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּשִּׁיר, לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן"; וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, לוֹמַר דִּבְרֵי תִּשְׁבָּחוֹת אוֹ שִׁיר שֶׁל הוֹדָאוֹת לָאֵל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן עַל הַיַּיִן.

טו. וְאַחַר כָּךְ גָּזְרוּ עַל עַטְרוֹת [- מין כתר] חֲתָנִים כְּלָל [- חוק ותקנה]: שֶׁלֹּא יַנִּיחַ הֶחָתָן בְּרֹאשׁוֹ שֵׁם כְּלִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָסִיר הַמִּצְנֶפֶת, וְהָרִים הָעֲטָרָה". וְכֵן גָּזְרוּ עַל עַטְרוֹת כַּלּוֹת, אִם הָיוּ כֶּסֶף אוֹ זָהָב; אֲבָל שֶׁל גְּדִיל [- נחושת], מֻתֶּרֶת לַכַּלָּה.

טז. מִי שֶׁרָאָה עָרֵי יְהוּדָה בְּחֻרְבָּנָן - אוֹמֵר: "עָרֵי קָדְשְׁךָ הָיוּ מִדְבָּר", וְקוֹרֵעַ. רָאָה יְרוּשָׁלַיִם בְּחֻרְבָּנָהּ - אוֹמֵר: "בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ וְגוֹ'", וְקוֹרֵעַ. וּמֵהֵיכָן חַיָּב לִקְרֹעַ? מִן הַצּוֹפִים; וּכְשֶׁיַּגִּיעַ לַמִּקְדָּשׁ, קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר. וְאִם פָּגַע בַּמִּקְדָּשׁ תְּחִלָּה, כְּשֶׁיָּבוֹא מִדֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר - קוֹרֵעַ עַל הַמִّקְדָּשׁ, וּמוֹסִיף עַל יְרוּשָׁלַיִם.

יז. כָּל הַקְּרָעִים הָאֵלּוּ כֻּלָּן, קוֹרֵעַ בְּיָדוֹ מְעֻמָּד; וְקוֹרֵעַ כָּל כְּסוּת שֶׁעָלָיו, עַד שֶׁיְּגַלֶּה אֶת לִבּוֹ. וְאֵינוֹ מְאַחֶה [תופר] קְרָעִים אֵלּוּ לְעוֹלָם, אֲבָל רַשַּׁאי הוּא לְשָׁלְלָן לְמָלְלָן לְלָקְטָן [- תפירות חלשות] וּלְתָפְרָן כְּמִין סֻלָּמוֹת [- תפירה שאינה ישרה].

יח. הָיָה הוֹלֵךְ וּבָא לִירוּשָׁלַיִם, הוֹלֵךְ וּבָא - אִם תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵינוֹ קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר; וְאִם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ.

יט. כָּל הַצּוֹמוֹת הָאֵלּוּ, עֲתִידִים לִבָּטֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהֵם עֲתִידִים לִהְיוֹת יָמִים טוֹבִים וִימֵי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת, צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים; וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְאֵינָן מִן הַמִּנְיָן. וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה פֶּרֶק א

א. קְרִיאַת הַמְּגִלָּה בִּזְמַנָּהּ, מִצְוַת עֲשֵׂה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְהַדְּבָרִים יְדוּעִים, שֶׁהִיא תַּקָּנַת נְבִיאִים. וְהַכֹּל חַיָּבִים בִּקְרִיאָתָהּ - אֲנָשִׁים, וְנָשִׁים, וְגֵרִים, וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִין; וּמְחַנְּכִין אֶת הַקְּטַנִּים לִקְרוֹתָהּ. וַאֲפִלּוּ כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם, מְבַטְּלִין עֲבוֹדָתָם וּבָאִין לִשְׁמֹעַ מִקְרָא מְגִלָּה; וְכֵן מְבַטְּלִים תַּלְמוּד תּוֹרָה לְמִקְרָא מְגִלָּה - קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר מִצְוֹות שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁכֻּלָּן נִדְחִין מִפְּנֵי מִקְרָא מְגִלָּה. וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁנִּדְחֶה מִקְרָא מְגִלָּה מִפָּנָיו, חוּץ מִמֵּת שֶׁאֵין לוֹ קוֹבְרִין; שֶׁהַפּוֹגֵעַ בּוֹ - קוֹבְרוֹ תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא.

ב. אֶחָד הַקּוֹרֵא, וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַקּוֹרֵא - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ; וְהוּא, שֶׁיִּשְׁמַע מִפִּי שֶׁהוּא חַיָּב בִּקְרִיאָתָהּ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַקּוֹרֵא קָטָן אוֹ שׁוֹטֶה - הַשּׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ לֹא יָצָא.

ג. מִצְוָה לִקְרוֹת אֶת כֻּלָּהּ. וּמִצְוָה לִקְרוֹתָהּ בַּלַּיְלָה, וּבַיּוֹם; וְכָל הַלַּיְלָה כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַלַّיְלָה, וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַיּוֹם. וּמְבָרֵךְ קֹדֶם קְרִיאָתָהּ בַּלַּיְלָה: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה'; 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה'; 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְّמַן הַזֶּה'. וּבַיּוֹם, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ 'שֶׁהֶחֱיָנוּ'. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְבָרֵךְ אַחֲרֶיהָ, מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל הָרָב אֶת רִיבֵנוּ וְהַדָּן אֶת דִּינֵנוּ, וְהַנּוֹקֵם אֶת נִקְמָתֵנוּ וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ, וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ; בָּרוּךְ אַתָּה ה', הָאֵל הַנִּפְרָע לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִכָּל צָרֵיהֶם, הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ'.

ד. אֵיזֶה הוּא זְמַן קְרִיאָתָהּ? זְמַנִּים הַרְבֵּה תִּקְּנוּ לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּזְמַנֵּיהֶם"; וְאֵלּוּ הֵם זְמַנֵּי קְרִיאָתָהּ: כָּל מְדִינָה שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה מִימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עַכְשָׁו חוֹמָה, קוֹרִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַאֲדָר; וּמְדִינָה זוֹ, הִיא הַנִּקְרֵאת 'כְּרָךְ'. וְכָל מְדִינָה שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימוֹת יְהוֹשֻׁעַ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת חוֹמָה עַתָּה - קוֹרִאין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר; וּמְדִינָה זוֹ, הִיא הַנִּקְרֵאת 'עִיר'.

ה. שׁוּשַׁן הַבִּירָה - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, קוֹרִאין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר; שֶׁכָּהּ הָיָה הַנֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנוֹחַ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ". וְלָמָּה תָּלוּ הַדָּבָר בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ? כְּדֵי לַחְלֹק כָּבוֹד לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיְתָה חֲרֵבָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִאין כִּבְנֵי שׁוּשַׁן, וְיֵחָשְׁבוּ כְּאִלּוּ הֵם כְּרַכִּין מֻקָּפִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם עַתָּה חֲרֵבִין, הוֹאִיל וְהָיוּ מֻקָּפִין בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ; וְיִהְיֶה זִכָּרוֹן לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּנֵס זֶה.

ו. בְּנֵי הַכְּפָרִים שֶׁאֵינָם מִתְקַבְּצִים בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת אֶלָּא בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, תִּקְּנוּ לָהֶם שֶׁיִּהְיוּ מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִים בְּיוֹם הַכְּנִיסָה [- יום שמתכנסים בו]. כֵּיצַד? אִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשֵׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי, קוֹרְאִין בּוֹ בַּיּוֹם; וְאִם חָל לִהְיוֹת בְּיוֹם אַחֵר חוּץ מִשֵּׁנִי וַחֲמִישִׁי, מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּשֵׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי הַסָּמוּךְ לְאַרְבָּעָה עָשָׂר.

ז. כֵּיצַד? חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת - מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בַּחֲמִישִׁי, שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד עָשָׂר; חָל לִהְיוֹת בְּשִׁלִּישִׁי - קוֹרְאִין בְּשֵׁנִי, שֶׁהוּא יוֹם שְׁלֹשָׁה עָשָׂר; חָל לִהְיוֹת בִּרְבִיעִי - קוֹרְאִין בְּשֵׁנִי, שֶׁהוּא יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר. וְכָל אֵלּוּ שֶׁמַּקְדִּימִין וְקוֹרְאִין קֹדֶם אַרְבָּעָה עָשָׂר, אֵין קוֹרְאִין אוֹתָהּ בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה.

ח. כְּפָר שֶׁאֵין נִכְנָסִין [מתכנסים] בּוֹ בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, אֵין

קוֹרְאִין אוֹתָהּ אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר. וְכָל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ עֲשָׂרָה בַּטְּלָנִין קְבוּעִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לְצָרְכֵי צִבּוּר - הֲרֵי הִיא כִּכְפָר, וּמַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּיוֹם הַכְּנִיסָה; וְאִם אֵין בָּעִיר עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, תַּקָּנָתוֹ קַלְקָלָתוֹ [- כמות האנשים המצומצמת היא הגורמת לקרוא בי"ד], וַהֲרֵי הֵם כְּאַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה, וְאֵין קוֹרְאִין אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁמַּקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּיוֹם הַכְּנִיסָה? בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַלְכוּת. אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה - אֵין קוֹרְאִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּזְמַנָּהּ, שֶׁהוּא יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר וְיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר: בְּנֵי כְּפָרִים וּבְנֵי עֲיָרוֹת, קוֹרְאִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר; וּבְנֵי כְּרַכִּין, קוֹרְאִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר.

י. בֶּן עִיר שֶׁהָלַךְ לִכְרַךְ [עיר המוקפת], וּבֶן כְּרַךְ שֶׁהָלַךְ לְעִיר - אִם הָיְתָה דַּעְתּוֹ לַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ בִּזְמַן קְרִיאָה וְנִתְעַכֵּב וְלֹא חָזַר, קוֹרֵא כִּמְקוֹמוֹ; וְאִם לֹא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לַחֲזוֹר אֶלָּא לְאַחַר זְמַן הַקְּרִיאָה, קוֹרֵא עִם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם. וּכְרַךְ, וְכָל הַסָּמוּךְ לוֹ, וְכָל הַנִּרְאֶה עִמּוֹ - אִם אֵין בֵּינֵיהֶם יָתֵר עַל אַלְפַּיִם אַמָּה - הֲרֵי זֶה כִּכְרַךְ, וְקוֹרְאִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר.

יא. עִיר שֶׁהִיא סָפֵק, וְאֵין יָדוּעַ אִם הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, אוֹ אַחַר כֵּן הֻקְּפָה - קוֹרְאִין בִּשְׁנֵי הַיָּמִים, שֶׁהֵם אַרְבָּעָה עָשָׂר וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר, וּבְלֵילֵיהֶן; וּמְבָרְכִין עַל קְרִיאָתָהּ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בִּלְבַד, הוֹאִיל וְהוּא זְמַן קְרִיאָתָהּ לְרֹב הָעוֹלָם.

יב. קָרְאוּ אֶת הַמְּגִלָּה בַּאֲדָר, וְאַחַר כָּךְ עִבְּרוּ בֵּית דִּין אֶת הַשָּׁנָה - חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתָהּ בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי, בִּזְמַנָּהּ.

יג. אֵין קוֹרְאִין אֶת הַמְּגִלָּה בְּשַׁבָּת - גְּזֵרָה, שֶׁמָּא יִטְּלֶנָּה בְּיָדוֹ, וְיֵלֵךְ אֵצֶל מִי שֶׁהוּא בָקִי לִקְרוֹתָהּ, וְיַעֲבִירֶנָּה אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; שֶׁהַכֹּל חַיָּבִים בִּקְרִיאָתָהּ, וְאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בִּקְרִיאָתָהּ. לְפִיכָךְ, אִם חָל זְמַן קְרִיאָתָהּ בְּשַׁבָּת, מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין אוֹתָהּ קֹדֶם הַשַּׁבָּת; וְשׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּהִלְכוֹת פּוּרִים בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת, כְּדֵי לְהַזְכִּיר שֶׁהוּא פּוּרִים.

יד. כֵּיצַד? יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - בְּנֵי עֲיָרוֹת מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּבְנֵי כְּרַכִּים קוֹרְאִים בִּזְמַנָּם בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת. חָל יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - בְּנֵי כְּרַכִּים מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁהוּא יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר; וּבְנֵי עֲיָרוֹת קוֹרְאִין בּוֹ בַּיּוֹם, שֶׁהוּא זְמַנָּם, וְנִמְצְאוּ הַכֹּל קוֹרְאִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר.

הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה פֶּרֶק ב

א. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה לְמַפְרֵעַ [הקדים פסוקים אחרונים לראשונים], לֹא יָצָא. קָרָא וְשָׁכַח פָּסוּק אֶחָד, וְקָרָא פָּסוּק שֵׁנִי לוֹ, וְחָזַר וְקָרָא פָּסוּק שֶׁשָּׁכַח, וְחָזַר וְקָרָא פָּסוּק שְׁלִישִׁי - לֹא יָצָא, מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא פָּסוּק אֶחָד לְמַפְרֵעַ; אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מַתְחִיל מִפָּסוּק שֵׁנִי שֶׁשָּׁכַח, וְקוֹרֵא עַל הַסֵּדֶר.

ב. מָצָא צִבּוּר שֶׁקָּרְאוּ חֶצְיָהּ - לֹא יֹאמַר: 'אֶקְרָא חֶצְיָהּ הָאַחֲרוֹן עִם הַצִּבּוּר, וְאֶחְזוֹר וְאֶקְרָא חֶצְיָהּ רִאשׁוֹן'; שֶׁזֶּה קוֹרֵא לְמַפְרֵעַ. אֶלָּא קוֹרֵא מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף עַל הַסֵּדֶר. קָרָא וְשָׁהָה מְעַט, וְחָזַר וְקָרָא - אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כֻּלָּהּ - הוֹאִיל וְקָרָא עַל הַסֵּדֶר, יָצָא.

ג. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה עַל פֶּה, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. הַלּוֹעֵז [- מדבר בשפה זרה] שֶׁשָּׁמַע אֶת הַמְּגִלָּה הַכְּתוּבָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וּבִכְתַב הַקֹּדֶשׁ - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה הֵן אוֹמְרִין, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְכֵן אִם הָיְתָה כְּתוּבָה יְוָנִית וּשְׁמָעָהּ - יָצָא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשּׁוֹמֵעַ עִבְרִי.

ד. הָיְתָה כְּתוּבָה תַּרְגּוּם [ארמית], אוֹ בִּלְשׁוֹן אַחֶרֶת מִלְּשׁוֹנוֹת הַגּוֹיִם - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּקְרִיאָתָהּ, אֶלָּא הַמַּכִּיר אוֹתָהּ לָשׁוֹן בִּלְבַד; וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה כְּתוּבָה בִּכְתָב אוֹתָהּ לָשׁוֹן. אֲבָל אִם הָיְתָה כְּתוּבָה בִּכְתָב עִבְרִי, וּקְרָאָהּ אֲרָמִית לַאֲרַמִּי - לֹא יָצָא; שֶׁנִּמְצָא זֶה קוֹרֵא עַל פֶּה, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא יָצָא הַקּוֹרֵא יְדֵי חוֹבָה, לֹא יָצָא הַשּׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ.

ה. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה בְּלֹא כַּוָּנָה, לֹא יָצָא. כֵּיצַד? הָיָה כּוֹתְבָהּ, אוֹ דּוֹרְשָׁהּ [קורא ודורש], אוֹ מַגִּיהָהּ [בודקה] - אִם כִּוֵּן לִבּוֹ לָצֵאת בִּקְרִיאָה זוֹ, יָצָא; וְאִם לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ, לֹא יָצָא. קָרָא, וְהוּא מִתְנַמְנֵם - הוֹאִיל וְלֹא נִרְדַּם בְּשֵׁנָה, יָצָא.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁהַמְכַוֵּן לִבּוֹ בִּכְתִיבָתָהּ יָצָא? בְּשֶׁמִּתְכַּוֵּן לָצֵאת בִּקְרִיאָתָהּ שֶׁקָּרָא בַּסֵּפֶר שֶׁמַּעְתִּיק מִמֶּנּוּ, בְּשָׁעָה שֶׁהוּא כוֹתֵב; אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לָצֵאת בִּקְרִיאַת זוֹ [שקורא מתוך הספר] שֶׁכּוֹתֵב - לֹא יָצָא, שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ אֶלָּא בִּקְרִיאָתָהּ מִסֵּפֶר שֶׁכֻּלָּהּ כְּתוּבָה בּוֹ בִּשְׁעַת קְרִיאָה.

ז. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה וְטָעָה בִּקְרִיאָתָהּ, וְקָרָא קְרִיאָה מְשֻׁבֶּשֶׁת [אך הענין לא שובש] - יָצָא, לְפִי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בִּקְרִיאָתָהּ. קָרָאָהּ עוֹמֵד, אוֹ יוֹשֵׁב - יָצָא, וַאֲפִלּוּ בְּצִבּוּר; אֲבָל לֹא יִקְרָא בְּצִבּוּר יוֹשֵׁב לְכַתְּחִלָּה, מִפְּנֵי כְּבוֹד צִבּוּר. קָרְאוּהָ שְׁנַיִם, אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה, כְּאֶחָד - יָצְאוּ הַקּוֹרְאִים, וְהַשּׁוֹמְעִים מִן הַקּוֹרְאִים; וְקוֹרֵא אוֹתָהּ גָּדוֹל עִם הַקָּטָן, וַאֲפִלּוּ בְּצִבּוּר.

ח. אֵין קוֹרְאִין בְּצִבּוּר, בִּמְגִלָּה הַכְּתוּבָה [ברצף] בֵּין [שאר ספרי] הַכְּתוּבִים; וְאִם קָרָא, לֹא יָצָא - אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה יְתֵרָה עַל שְׁאָר הַיְרִיעוֹת אוֹ חֲסֵרָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהּ הֶכֵּר. אֲבָל יָחִיד קוֹרֵא בָּהּ, וַאֲפִלּוּ אֵינָהּ חֲסֵרָה וְלֹא יְתֵרָה, וְיוֹצֵא בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ.

ט. אֵין כּוֹתְבִין אֶת הַמְּגִלָּה אֶלָּא בִּדְיוֹ, עַל הַגְּוִיל [עור מעובד] אוֹ עַל הַקְּלָף כְּסֵפֶר תּוֹרָה. וְאִם כְּתָבָהּ בְּמֵי עַפְצָא וְקַלְקַנְתּוֹס [מיני דיו], כְּשֵׁרָה; כְּתָבָהּ בִּשְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, פְּסוּלָה. וּצְרִיכָה שִׂרְטוּט, כַּתּוֹרָה עַצְמָהּ; וְאֵין הָעוֹר שֶׁלָּהּ צָרִיךְ עַבָּדָה לִשְׁמָהּ. הָיְתָה כְּתוּבָה עַל הַנְּיָר, אוֹ עַל עוֹר שֶׁאֵינוֹ מְעֻבָּד, אוֹ שֶׁכְּתָבָהּ גּוֹי, אוֹ מִין - פְּסוּלָה.

י. הָיוּ בָהּ אוֹתִיּוֹת מְטֻשְׁטָשׁוֹת אוֹ מְקֹרָעוֹת - אִם רִשּׁוּמָן נָכָר - אֲפִלּוּ הָיוּ רַבָּה, כְּשֵׁרָה. וְאִם אֵין רִשּׁוּמָן נָכָר - אִם הָיָה רַבָּה שָׁלֵם, כְּשֵׁרָה; וְאִם לָאו, פְּסוּלָה. הִשְׁמִיט בָּהּ הַסּוֹפֵר אוֹתִיּוֹת אוֹ פְּסוּקִים, וּקְרָאָן הַקּוֹרֵא עַל פֶּה - יָצָא.

יא. הַמְּגִלָּה צְרִיכָה תְּפִירָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל עוֹרוֹתֶיהָ מְגִלָּה אַחַת. וְאֵינָהּ נִתְפֶּרֶת אֶלָּא בְּגִידִין, כְּסֵפֶר תּוֹרָה; וְאִם תְּפָרָהּ שֶׁלֹּא בְּגִידִין, פְּסוּלָה. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִתְפֹּר אֶת כָּל הַיְרִיעָה, כְּסֵפֶר; אֶלָּא אֲפִלּוּ תָּפַר בְּגִידִין שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת בִּקְצֵה

הַיְרִיעָה, וְשָׁלֹשׁ בְּאֶמְצָעָהּ, וְשָׁלֹשׁ בַּקָּצֶה הַשֵּׁנִית - כְּשֵׁרָה, מִפְּנֵי שֶׁנִּקְרֵאת 'אִגֶּרֶת'.

יב. וְצָרִיךְ הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן וַ'עֲשֶׂרֶת' בִּנְשִׁימָה אַחַת, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לָעָם שֶׁכֻּלָּם נִתְלוּ וְנֶהֱרְגוּ כְּאֶחָד. וּמִנְהַג כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה, קוֹרֵא וּפוֹשֵׁט כְּאִגֶּרֶת; וּכְשֶׁיִּגְמֹר, חוֹזֵר וְכוֹרְכָהּ כֻּלָּהּ, וּמְבָרֵךְ.

יג. שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלּוּ, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה עָשָׂר וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר, אֲסוּרִין בְּסֶפֶד וְתַעֲנִית, לְכָל אָדָם בְּכָל מָקוֹם - בֵּין לִבְנֵי כְּרַכִּים, שֶׁהֵן עוֹשִׂין חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּלְבַד, בֵּין לִבְנֵי עֲיָרוֹת, שֶׁהֵם עוֹשִׂים אַרְבָּעָה עָשָׂר בִּלְבַד. וּשְׁנֵי הַיָּמִים אֲסוּרִים בְּסֶפֶד וְתַעֲנִית בַּאֲדָר הָרִאשׁוֹן, כַּאֲדָר הַשֵּׁנִי. אַנְשֵׁי כְּפָרִים שֶׁהִקְדִּימוּ וְקָרְאוּ בְּשֵׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי הַסָּמוּךְ לְפוּרִים, מֻתָּרִים בְּסֶפֶד וְתַעֲנִית בְּיוֹם קְרִיאָתָהּ, וַאֲסוּרִין בִּשְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קוֹרְאִין בָּהֶם.

יד. מִצְוַת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לִבְנֵי כְּפָרִים וַעֲיָרוֹת, וְיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לִבְנֵי כְּרַכִּים - לְהִיוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה, וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת לָרֵעִים וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים. וּמֵתֶר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה; וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. אָמְרוּ חֲכָמִים: 'כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם פּוּרִים, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן בְּרָכָה'. בְּנֵי כְּפָרִים שֶׁקָּדְמוּ וְקָרְאוּ בְּשֵׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי - אִם חִלְּקוּ מָעוֹת לָאֶבְיוֹנִים בְּיוֹם קְרִיאָתָם, יָצְאוּ; אֲבָל הַמִּשְׁתֶּה וְהַשִּׂמְחָה, אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ אֶלָּא בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר, וְאִם הִקְדִּימוּ - לֹא יָצְאוּ. וּסְעוּדַת פּוּרִים שֶׁעַשָּׂאָהּ בַּלַּיְלָה, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

טו. כֵּיצַד חוֹבַת סְעוּדָה זוֹ? שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וִיתַקֵּן סְעוּדָה נָאָה, כְּפִי אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדוֹ; וְשׁוֹתֶה יַיִן, עַד שֶׁיִּשְׁתַּכֵּר וְיֵרָדֵם בִּשְׁכָרוּת. וְכֵן חַיָּב אָדָם לִשְׁלֹחַ שְׁתֵּי מָנוֹת שֶׁל בָּשָׂר, אוֹ שֶׁל מִינֵי תַּבְשִׁיל, אוֹ שְׁנֵי מִינֵי אֲכָלִין - לַחֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ" - שְׁתֵּי מָנוֹת, לְאִישׁ אֶחָד. וְכָל הַמַּרְבֶּה לִשְׁלֹחַ לְרֵעִים, מְשֻׁבָּח. וְאִם אֵין לוֹ [מנות], מַחְלִיף עִם חֲבֵרוֹ - זֶה שׁוֹלֵחַ לָזֶה סְעוּדָתוֹ, וְזֶה שׁוֹלֵחַ לָזֶה סְעוּדָתוֹ, כְּדֵי לְקַיֵּם: "וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ".

טז. וְחַיָּב לְחַלֵּק לָעֲנִיִּים בְּיוֹם הַפּוּרִים; אֵין פּוֹחֲתִין מִשְׁנֵי עֲנִיִּים; נוֹתֵן לְכָל אֶחָד מַתָּנָה אַחַת, אוֹ מָעוֹת אוֹ מִינֵי תַּבְשִׁיל אוֹ מִינֵי אֲכָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים" - שְׁתֵּי מַתָּנוֹת, לִשְׁנֵי עֲנִיִּים. וְאֵין מְדַקְדְּקִין בְּמָעוֹת פּוּרִים, אֶלָּא כָּל הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לִטֹּל, נוֹתְנִין לוֹ; וְאֵין מְשַׁנִּין מָעוֹת פּוּרִים לְצָדָקָה אַחֶרֶת.

יז. מוּטָב לָאָדָם לְהַרְבּוֹת בְּמַתְּנוֹת אֶבְיוֹנִים, מִלְּהַרְבּוֹת בְּסְעוּדָתוֹ וּבִשְׁלוֹחַ לְרֵעָיו - שֶׁאֵין שָׂם שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וּמְפֹאָרָה, אֶלָּא לְשַׂמֵּחַ לֵב עֲנִיִּים וִיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת וְגֵרִים, שֶׁהַמְשַׂמֵּחַ לֵב הָאֻמְלָלִים הָאֵלּוּ מְדַמֶּה בַּשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים, וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים".

יח. כָּל סִפְרֵי הַנְּבִיאִים וְכָל הַכְּתוּבִים, עֲתִידִין לְבָטֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, חוּץ מִמְּגִלַּת אֶסְתֵּר - וַהֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת כַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תּוֹרָה, וְכַהֲלָכוֹת שֶׁל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁאֵינָן בְּטֵלִין לְעוֹלָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל זִכְרוֹן הַצָּרוֹת יִבָּטֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נִשְׁכְּחוּ הַצָּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וְכוּ'" - יְמֵי הַפּוּרִים לֹא יִבָּטְלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָמֵי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעַבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים, וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִזַּרְעָם".

יום שלישי ז' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה פֶּרֶק ג

א. בְּבֵית שֵׁנִי, כְּשֶׁמָּלְכוּ יָוָן - גָּזְרוּ גְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, וּבִטְּלוּ דָּתָם, וְלֹא הִנִּיחוּ אוֹתָם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, וּפָשְׁטוּ יָדָם בְּמָמוֹנָם וּבִבְנוֹתֵיהֶם; וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל, וּפָרְצוּ בּוֹ פְּרָצוֹת, וְטִמְּאוּ הַטְּהָרוֹת. וְצַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵיהֶם, וּלְחָצוּם לַחַץ גָּדוֹל, עַד שֶׁרִחַם עֲלֵיהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וְהוֹשִׁיעָם מִיָּדָם. וְגָבְרוּ בְּנֵי חַשְׁמוֹנַאי הַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים וַהֲרָגוּם, וְהוֹשִׁיעוּ יִשְׂרָאֵל מִיָּדָם, וְהֶעֱמִידוּ מֶלֶךְ מִן הַכֹּהֲנִים, וְחָזְרָה מַלְכוּת לְיִשְׂרָאֵל יָתֵר עַל מָאתַיִם שָׁנִים - עַד הַחֻרְבָּן הַשֵּׁנִי.

ב. וּכְשֶׁגָּבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל אוֹיְבֵיהֶם וְאִבְּדוּם, בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵו הָיָה. וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל, וְלֹא מָצְאוּ שֶׁמֶן טָהוֹר אֶלָּא פַּךְ אֶחָד; וְלֹא הָיָה בּוֹ לְהַדְלִיק אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, וְהִדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ נֵרוֹת הַמַּעֲרָכָה שְׁמוֹנָה יָמִים - עַד שֶׁכָּתְשׁוּ זֵיתִים, וְהוֹצִיאוּ שֶׁמֶן טָהוֹר.

ג. וּמִפְּנֵי זֶה הִתְקִינוּ הַחֲכָמִים שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, שֶׁיִּהְיוּ שְׁמוֹנַת הַיָּמִים הָאֵלּוּ שֶׁתְּחִלָּתָם מִלֵּיל חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בְּכִסְלֵו, יְמֵי שִׂמְחָה וְהַלֵּל; וּמַדְלִיקִין בָּהֶם הַנֵּרוֹת בָּעֶרֶב עַל פִּתְחֵי הַבָּתִּים, בְּכָל לַיְלָה וָלַיְלָה מִשְּׁמוֹנַת הַלֵּילוֹת (להראות ולגלות הנס). וְיָמִים אֵלּוּ, הֵן הַנִּקְרָאִין 'חֲנֻכָּה'. וְהֵן אֲסוּרִין בְּסֶפֶד וְתַעֲנִית כִּימֵי הַפּוּרִים, וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת בָּהֶם מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים כִּקְרִיאַת הַמְּגִלָּה.

ד. כֹּל שֶׁחַיָּב בִּקְרִיאַת הַמְּגִלָּה, חַיָּב בְּהַדְלָקַת נֵר חֲנֻכָּה. וְהַמַּדְלִיק אוֹתָהּ בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, מְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה'; 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה'; 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה'. וְכָל הָרוֹאֶה אוֹתָהּ, מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם - 'שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ', וְ'שֶׁהֶחֱיָנוּ'. וּבִשְׁאָר הַלֵּילוֹת, הַמַּדְלִיק מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם, וְהָרוֹאֶה מְבָרֵךְ אַחַת - שֶׁאֵין מְבָרְכִין 'שֶׁהֶחֱיָנוּ', אֶלָּא בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן.

ה. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִשְּׁמוֹנַת הַיָּמִים הָאֵלּוּ, גּוֹמְרִין אֶת הַהַלֵּל; וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִגְמֹר אֶת הַהַלֵּל' - בֵּין יָחִיד, בֵּין צִבּוּר. אַף עַל פִּי שֶׁקְּרִיאַת הַהַלֵּל מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, מְבָרֵךְ עָלֶיהָ 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ', כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַמְּגִלָּה וְעַל הָעֵרוּב - שֶׁכָּל וַדַּאי שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, מְבָרְכִין עָלָיו. אֲבָל דָּבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם וְעִקַּר עֲשִׂיָּתָם לוֹ מִפְּנֵי הַסָּפֵק, כְּגוֹן מַעֲשַׂר דְּמַאי [פירות עם הארץ שספק אם עשרם] - אֵין מְבָרְכִים עָלָיו; וְלָמָּה מְבָרְכִים עַל יוֹם טוֹב שֵׁנִי, וְהֵם לֹא תִּקְּנוּהוּ אֶלָּא מִפְּנֵי הַסָּפֵק? כְּדֵי שֶׁלֹּא יְזַלְזְלוּ בּוֹ.

ו. וְלֹא הַלֵּל שֶׁל חֲנֻכָּה בִּלְבַד הוּא שֶׁמִּדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֶלָּא קְרִיאַת הַהַלֵּל לְעוֹלָם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, בְּכָל הַיָּמִים שֶׁגּוֹמְרִין

בָּהֶם אֶת הַהַלֵּל. וּשְׁמוֹנָה עָשָׂר יוֹם בַּשָּׁנָה, מִצְוָה לִגְמֹר בָּהֶם אֶת הַהַלֵּל; וְאֵלּוּ הֵם: שְׁמוֹנַת יְמֵי הֶחָג [הסוכות], וּשְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, וְרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְיוֹם עֲצֶרֶת [שבועות]. אֲבָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֵין בָּהֶם הַלֵּל, לְפִי שֶׁהֵם יְמֵי תְּשׁוּבָה וְיִרְאָה וָפַחַד, לֹא יְמֵי שִׂמְחָה יְתֵרָה; וְלֹא תִּקְּנוּ הַלֵּל בְּפוּרִים, שֶׁקְּרִיאַת הַמְּגִלָּה הִיא הַהַלֵּל.

ז. מְקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂים יָמִים טוֹבִים שְׁנֵי יָמִים - גּוֹמְרִים אֶת הַהַלֵּל בְּאֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם: בְּתִשְׁעַת יְמֵי הֶחָג, וּשְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, וּשְׁנֵי יָמִים שֶׁל פֶּסַח, וּשְׁנֵי יָמִים שֶׁל עֲצֶרֶת. אֲבָל בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים - קְרִיאַת הַהַלֵּל מִנְהָג, וְאֵינוֹ מִצְוָה; וּמִנְהָג זֶה, בְּצִבּוּר. לְפִיכָךְ קוֹרְאִים בְּדִלּוּג, וְאֵין מְבָרְכִים עָלָיו, שֶׁאֵין מְבָרְכִים עַל הַמִּנְהָג. וְיָחִיד לֹא יִקְרָא כְּלָל; וְאִם הִתְחִיל, יַשְׁלִים [יסיים] בְּדִלּוּג כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרְאִים הַצִּבּוּר. וְכֵן בִּשְׁאָר יְמֵי הַפֶּסַח, קוֹרְאִים בְּדִלּוּג כְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים.

ח. כֵּיצַד מְדַלְּגִין? מַתְחִילִין מִתְּחִלַּת הַהַלֵּל, עַד "חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם"; וּמְדַלֵּג וְאוֹמֵר: "ה' זְכָרָנוּ וְכוּ'", עַד "הַלְלוּיָהּ"; וּמְדַלֵּג וְאוֹמֵר: "מָה אָשִׁיב לַה'", עַד "הַלְלוּיָהּ"; וּמְדַלֵּג וְאוֹמֵר: "מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ", עַד סוֹף הַהַלֵּל. וְזֶה הוּא הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט; וְיֵשׁ מְדַלְּגִים דִּלּוּג אַחֵר.

ט. כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַהַלֵּל. וְהַקּוֹרֵא אֶת הַהַלֵּל לְמַפְרֵעַ [שלא כסדר הכתובים], לֹא יָצָא. קָרָא וְשָׁהָה, וְחָזַר וְקָרָא - אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כֻּלּוֹ, יָצָא. יָמִים שֶׁגּוֹמְרִים בָּהֶם אֶת הַהַלֵּל, יֵשׁ [- מותר] לוֹ לְהַפְסִיק בֵּין פֶּרֶק לְפֶרֶק; אֲבָל בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק, לֹא יַפְסִיק. וְיָמִים שֶׁקּוֹרֵא בָּהֶם בְּדִלּוּג, אֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק, פּוֹסֵק.

י. כָּל יוֹם שֶׁגּוֹמְרִים בּוֹ אֶת הַהַלֵּל, מְבָרֵךְ לְפָנָיו; וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְבָרֵךְ אַחֲרָיו, מְבָרֵךְ. כֵּיצַד מְבָרֵךְ? 'יְהַלְּלוּךָ ה' כָּל מַעֲשֶׂיךָ, וַחֲסִידֶיךָ וְצַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ, וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּרִנָּה יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ - כִּי אַתָּה ה', לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָעִים לְזַמֵּר, וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה הוּא הָאֵל. בָּרוּךְ אַתָּה ה', הַמֶּלֶךְ הַמְשֻׁבָּח הַמְּפֹאָר, חַי וְקַיָּם, תָּמִיד יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד'.

יא. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְפֹּל מֵ"אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי" עַד סוֹף הַהַלֵּל, כּוֹפְלִין כָּל דָּבָר וְדָבָר שְׁתֵּי פְּעָמִים. וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִכְפֹּל, יִכְפֹּל; וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִכְפֹּל, אֵין כּוֹפְלִין.

יב. מִנְהַג קְרִיאַת הַהַלֵּל בִּימֵי חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, כָּךְ הָיָה: אַחַר שֶׁמְּבָרֵךְ הַגָּדוֹל שֶׁמַּקְרֵא אֶת הַהַלֵּל, מַתְחִיל וְאוֹמֵר: "הַלְלוּיָהּ", וְכָל הָעָם עוֹנִין: "הַלְלוּיָהּ"; וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר: "הַלְלוּ עַבְדֵי ה'", וְכָל הָעָם עוֹנִין: "הַלְלוּיָהּ"; וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר: "הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה'", וְכָל הָעָם עוֹנִין: "הַלְלוּיָהּ"; וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר: "יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם", וְכָל הָעָם עוֹנִין: "הַלְלוּיָהּ". וְכֵן עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, עַד שֶׁנִּמְצְאוּ עוֹנִין בְּכָל הַהַלֵּל "הַלְלוּיָהּ" מֵאָה וְשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים פְּעָמִים; סִימָן לָהֶם - שְׁנוֹתָיו שֶׁל אַהֲרֹן.

יג. וְכֵן כְּשֶׁהַקּוֹרֵא מַגִּיעַ לְרֹאשׁ כָּל פֶּרֶק וּפֶרֶק, הֵם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין מַה שֶּׁאָמַר. כֵּיצַד? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם", כָּל הָעָם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין: "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם"; וְהַקּוֹרֵא אוֹמֵר: "בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לוֹעֵז", וְכָל הָעָם עוֹנִין: "הַלְלוּיָהּ"; עַד שֶׁיֹּאמַר: "אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי", וְכָל הָעָם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין: "אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי". וְכֵן כְּשֶׁיֹּאמַר הַקּוֹרֵא: "הַלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם", כָּל הָעָם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין: "הַלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם".

יד. הַקּוֹרֵא אוֹמֵר: "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא", וְהֵם עוֹנִים אַחֲרָיו: "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא" - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רֹאשׁ פֶּרֶק. הוּא אוֹמֵר: "אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא", וְהֵם עוֹנִים: "אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא"; הוּא אוֹמֵר: "בָּרוּךְ הַבָּא", וְכָל הָעָם אוֹמְרִים: "בְּשֵׁם ה'". וְאִם הָיָה הַמַּקְרֵא אֶת הַהַלֵּל קָטָן, אוֹ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה - עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם מַה שֶּׁהֵם אוֹמְרִין, מִלָּה מִלָּה בְּכָל הַהַלֵּל.

טו. זֶה הוּא הַמִּנְהָג הָרִאשׁוֹן, וּבוֹ רָאוּי לֵילֵךְ; אֲבָל בִּזְמַנִּים אֵלּוּ, רָאִיתִי בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת, מִנְהָגוֹת מְשֻׁנּוֹת בִּקְרִיאָתוֹ וּבַעֲנִיַּת הָעָם, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם דּוֹמֶה לַאֲחֵר.

הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה פֶּרֶק ד

א. כַּמָּה נֵרוֹת הוּא מַדְלִיק בַּחֲנֻכָּה? מִצְוָתָהּ שֶׁיִּהְיֶה כָּל בַּיִת וּבַיִת מַדְלִיק נֵר אֶחָד, בֵּין שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי הַבַּיִת מְרֻבִּין, בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ אֶלָּא אָדָם אֶחָד. וְהַמְהַדֵּר אֶת הַמִּצְוָה, מַדְלִיק נֵרוֹת כְּמִנְיַן אַנְשֵׁי הַבַּיִת, נֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, בֵּין אֲנָשִׁים בֵּין נָשִׁים. וְהַמְהַדֵּר יוֹתֵר עַל זֶה וְעוֹשֶׂה מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר, מַדְלִיק נֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, וּמוֹסִיף וְהוֹלֵךְ בְּכָל לַיְלָה וָלַיְלָה נֵר אֶחָד.

ב. כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי הַבַּיִת עֲשָׂרָה - בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, מַדְלִיק עֲשָׂרָה נֵרוֹת; וּבְלֵיל שֵׁנִי, עֶשְׂרִים; וּבְלֵיל שְׁלִישִׁי, שְׁלֹשִׁים; עַד שֶׁנִּמְצָא מַדְלִיק בְּלֵיל שְׁמִינִי, שְׁמוֹנִים.

ג. מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל עָרֵינוּ בִּסְפָרַד, שֶׁיִּהְיוּ כָּל אַנְשֵׁי הַבַּיִת מַדְלִיקִין [יחד] נֵר אֶחָד בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, וּמוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין נֵר בְּכָל לַיְלָה וָלַיְלָה, עַד שֶׁנִּמְצָא מַדְלִיק בְּלֵיל שְׁמִינִי שְׁמוֹנָה נֵרוֹת - בֵּין שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי הַבַּיִת מְרֻבִּים, בֵּין שֶׁהָיָה אָדָם אֶחָד.

ד. נֵר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי פִּיּוֹת, עוֹלֶה לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם. מִלֵּא קְעָרָה שֶׁמֶן וְהִקִּיפָהּ פְּתִילוֹת - אִם כָּפָה עָלֶיהָ כְּלִי [כדי למנוע חיבור בין הפתילות], כָּל פְּתִילָה וּפְתִילָה נֶחְשֶׁבֶת כְּנֵר אֶחָד; לֹא כָּפָה עָלֶיהָ כְּלִי - נַעֲשֵׂית כִּמְדוּרָה, וַאֲפִלּוּ כְּנֵר אֶחָד אֵינָהּ נֶחְשֶׁבֶת.

ה. אֵין מַדְלִיקִין נֵרוֹת חֲנֻכָּה קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, אֶלָּא עִם שְׁקִיעָתָהּ - לֹא מְאַחֲרִין, וְלֹא מַקְדִּימִין. שָׁכַח אוֹ הֵזִיד וְלֹא הִדְלִיק עִם שְׁקִיעַת הַחַמָּה, מַדְלִיק וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁתִּכְלֶה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק. וְכַמָּה הוּא זְמַן זֶה? כְּמוֹ חֲצִי שָׁעָה אוֹ יָתֵר. עָבַר זְמַן זֶה, אֵינוֹ מַדְלִיק. וְצָרִיךְ לִתֵּן שֶׁמֶן בַּגֹּבַּר, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה דּוֹלֶקֶת וְהוֹלֶכֶת עַד שֶׁתִּכְלֶה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק. הִדְלִיקָהּ וְכָבְתָה, אֵינוֹ זָקוּק לְהַדְלִיק פַּעַם אַחֶרֶת. נִשְׁאֲרָה דּוֹלֶקֶת אַחַר שֶׁכָּלְתָה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק - אִם רָצָה לְכַבּוֹתָהּ אוֹ לְסַלְּקָהּ, עוֹשֶׂה.

ו. כָּל הַשְּׁמָנִים וְכָל הַפְּתִילוֹת, כְּשֵׁרוֹת לְנֵר חֲנֻכָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַשְּׁמָנִים נִמְשָׁכִים אַחַר הַפְּתִילָה, וְאֵין הָאוֹר נִתְלֶה בָּהּ בְּאוֹתָן הַפְּתִילוֹת. וַאֲפִלּוּ בְּלֵילֵי שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ

יְמֵי חֲנֻכָּה, מֵתָּר לְהַדְלִיק הַשְּׁמָנִים וְהַפְּתִילוֹת שֶׁאָסוּר לְהַדְלִיק בָּהֶן נֵר שַׁבָּת; לְפִי שֶׁאָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹר חֲנֻכָּה, בֵּין בְּשַׁבָּת בֵּין בְּחֹל, וַאֲפִלּוּ לִבְדֹּק מָעוֹת אוֹ לִמְנוֹתָן לְאוֹרָהּ - אָסוּר.

ז. נֵר חֲנֻכָּה, מִצְוָה לְהַנִּיחוֹ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ, בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ לַפֶּתַח, עַל שְׂמֹאל הַנִּכְנָס לַבַּיִת - כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מְזוּזָה מִיָּמִין, וְנֵר חֲנֻכָּה מִשְּׂמֹאל; וְאִם הָיָה דָּר בַּעֲלִיָּה, מַנִּיחוֹ בַּחַלּוֹן הַסָּמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וְנֵר חֲנֻכָּה שֶׁהִנִּיחוֹ לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ נִכָּר.

ח. בִּימֵי הַסַּכָּנָה [מהגויים], מַנִּיחַ נֵר חֲנֻכָּה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ מִבִּפְנִים; וַאֲפִלּוּ הִנִּיחוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ, דַּיּוֹ. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַבַּיִת נֵר אַחֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרוֹ. וְאִם הָיְתָה שָׁם מְדוּרָה, אֵינוֹ צָרִיךְ נֵר אַחֵר. וְאִם אָדָם חָשׁוּב הוּא שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לִמְדוּרָה, צָרִיךְ נֵר אַחֵר.

ט. נֵר חֲנֻכָּה שֶׁהִדְלִיקוֹ חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה, וְקָטָן, אוֹ גּוֹי - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; עַד שֶׁיַּדְלִיקֶנּוּ מִי שֶׁהוּא חַיָּב בְּהַדְלָקָה. הִדְלִיקוֹ מִבִּפְנִים, וְהוֹצִיאוֹ דָּלוּק וְהִנִּיחוֹ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; עַד שֶׁיַּדְלִיקֶנּוּ בִּמְקוֹמוֹ. אָחַז הַנֵּר וְעָמַד, לֹא עָשָׂה כְּלוּם; שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר: 'לְצָרְכּוֹ הוּא עוֹמֵד'. עַשָּׁשִׁית [פנס מנר] שֶׁהָיְתָה דּוֹלֶקֶת כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת מְכַבֶּה, וּמְבָרֵךְ, וּמַדְלִיקָהּ; שֶׁהַדְלָקָה הִיא הַמִּצְוָה, וְלֹא הַהַנָּחָה.

וּמֵתָּר לְהַדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה מִנֵּר חֲנֻכָּה אַחֵר.

י. חָצֵר שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּתָחִים בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת [צדדים], צְרִיכָה שְׁנֵי נֵרוֹת, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָעוֹבְרִים בְּרוּחַ זוֹ: 'לֹא הִנִּיחוּ נֵר חֲנֻכָּה'; אֲבָל אִם הָיוּ בְּרוּחַ אַחַת, מַדְלִיק בְּאֶחָד מֵהֶם.

יא. אוֹרֵחַ שֶׁמַּדְלִיקִים עָלָיו בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַדְלִיק עָלָיו בַּמָּקוֹם שֶׁנִּתְאָרֵחַ בּוֹ; אֵין לוֹ בַּיִת לְהַדְלִיק עָלָיו בּוֹ - צָרִיךְ לְהַדְלִיק בַּמָּקוֹם שֶׁנִּתְאָרֵחַ בּוֹ, וּמִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם בַּשֶּׁמֶן. וְאִם הָיָה לוֹ בַּיִת בִּפְנֵי עַצְמוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁמַּדְלִיקִים עָלָיו בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ - צָרִיךְ לְהַדְלִיק בַּבַּיִת שֶׁהוּא בּוֹ, מִפְּנֵי הָעוֹבְרִים.

יב. מִצְוַת נֵר חֲנֻכָּה, מִצְוָה חֲבִיבָה הִיא עַד מְאֹד; וְצָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בָּהּ - כְּדֵי לְהוֹדִיעַ הַנֵּס, וּלְהוֹסִיף בְּשֶׁבַח הָאֵל וְהוֹדָיָה לוֹ עַל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה. אֲפִלּוּ אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל אֶלָּא מִן הַצְּדָקָה - שׁוֹאֵל, אוֹ מוֹכֵר כְּסוּתוֹ; וְלוֹקֵחַ שֶׁמֶן וְנֵרוֹת, וּמַדְלִיק.

יג. הֲרֵי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא פְּרוּטָה אַחַת, וּלְפָנָיו קִדּוּשׁ הַיּוֹם וְהַדְלָקַת נֵר חֲנֻכָּה - מַקְדִּים שֶׁמֶן לְהַדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה, עַל הַיַּיִן לְקִדּוּשׁ הַיּוֹם; הוֹאִיל וּשְׁנֵיהֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, מוּטָב לְהַקְדִּים נֵר חֲנֻכָּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זִכְרוֹן הַנֵּס.

יד. הָיָה לְפָנָיו נֵר בֵּיתוֹ וְנֵר חֲנֻכָּה, אוֹ נֵר בֵּיתוֹ וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם - נֵר בֵּיתוֹ קוֹדֵם, מִשּׁוּם שְׁלוֹם בֵּיתוֹ; שֶׁהֲרֵי הַשֵּׁם נִמְחָק לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ. גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁכָּל הַתּוֹרָה נִתְּנָה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם, וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן. נִגְמַר סֵפֶר שְׁלִישִׁי, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי. וּמִנְיַן פְּרָקִים שֶׁל סֵפֶר זֶה, שִׁבְעָה וְתִשְׁעִים: הִלְכוֹת שַׁבָּת, שְׁלֹשִׁים פְּרָקִים; הִלְכוֹת עֵירוּבִין, שְׁמוֹנֶה פְּרָקִים; הִלְכוֹת שְׁבִיתַת עָשׂוֹר, שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים; הִלְכוֹת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב, שְׁמוֹנָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה, שְׁמוֹנָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת שׁוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב, שְׁמוֹנָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת שְׁקָלִים, אַרְבָּעָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ, תִּשְׁעָה עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת, חֲמִשָּׁה פְּרָקִים; הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה, אַרְבָּעָה פְּרָקִים.

בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם.

תּוֹרַת חָכָם מִקּוֹר חַיִּים, לָסוּר מִמֹּקְשֵׁי מָוֶת.

סֵפֶר רְבִיעִי וְהוּא סֵפֶר נָשִׁים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת אִישׁוּת, הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין, הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה, הִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה, הִלְכוֹת שׁוֹטָה.

הִלְכוֹת אִישׁוּת

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) לִשָּׂא אִשָּׁה בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין; (ב) שֶׁלֹּא תִּבְעֹל אִשָּׁה בְּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין; (ג) שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה; (ד) לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה.

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק א

א. קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ [פוגש] אִשָּׁה בַּשּׁוּק, אִם רָצָה הוּא וְהִיא לִשָּׂא אוֹתָהּ - מַכְנִיסָהּ לְבֵיתוֹ וּבוֹעֲלָהּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וְתִהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה. כֵּיוָן שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה, נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁאִם יִרְצֶה הָאִישׁ לִשָּׂא אִשָּׁה - יִקְּנֶה אוֹתָהּ תְּחִלָּה בִּפְנֵי עֵדִים, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, וּבָא אֵלֶיהָ".

ב. וְלִקּוּחִין אֵלּוּ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה הֵם. וּבְאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָאִשָּׁה נִקְנֵית - בְּכֶסֶף, אוֹ בִּשְׁטָר, אוֹ בְּבִיאָה; וּשְׁלָשְׁתָּן מִן הַתּוֹרָה (במהדו"ק: בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים). וְלִקּוּחִין אֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין קִדּוּשִׁין אוֹ אֵרוּסִין בְּכָל מָקוֹם. וְאִשָּׁה שֶׁנִּקְנֵית בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ, הִיא הַנִּקְרֵאת מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְאֹרֶסֶת.

ג. וְכֵיוָן שֶׁנִּקְנֵית הָאִשָּׁה וְנַעֲשֵׂית מְקֻדֶּשֶׁת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה וְלֹא נִכְנְסָה לְבֵית בַּעֲלָהּ, הֲרֵי הִיא אֵשֶׁת אִישׁ; וְהַבָּא עָלֶיהָ חוּץ מִבַּעְלָהּ, חַיָּב מִיתַת בֵּית דִּין; וְאִם רָצָה לְגָרֵשׁ, צְרִיכָה גֵּט.

ד. קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בַּשּׁוּק, אִם רָצָה הוּא וְהִיא - נוֹתֵן לָהּ שְׂכָרָהּ, וּבוֹעֵל אוֹתָהּ עַל אֵם הַדֶּרֶךְ וְהוֹלֵךְ לוֹ; וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת קְדֵשָׁה [מזומנת לכל]. מִשֶּׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה נֶאֱסְרָה הַקְּדֵשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל"; לְפִיכָךְ כָּל הַבּוֹעֵל אִשָּׁה לְשֵׁם זְנוּת בְּלֹא קִדּוּשִׁין - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁבָּעַל קְדֵשָׁה.

ה. כָּל שֶׁאָסַר בִּיאָתָן בַּתּוֹרָה וְחִיֵּב עַל בִּיאָתָן כָּרֵת, וְהֵן הָאֲמוּרוֹת בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת, הֵן הַנִּקְרָאִין עֲרָיוֹת; וְכָל אַחַת מֵהֶן נִקְרֵאת עֶרְוָה, כְּגוֹן אֵם וְאָחוֹת וּבַת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

ו. וְיֵשׁ נָשִׁים אֲחֵרוֹת שֶׁאֲסוּרוֹת מִפִּי הַקַּבָּלָה [במסורת],

וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְהֵן נִקְרָאוֹת שְׁנִיּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁנִיּוֹת לָעֲרָיוֹת, וְכָל אַחַת מֵהֶן נִקְרֵאת שְׁנִיָּה. וְעֶשְׂרִים אִשָּׁה הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: (א) אֵם אִמּוֹ, וְזוֹ אֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֵם אֵם אֵם אִמּוֹ עַד מַעְלָה מַעְלָה, אֲסוּרָה; (ב) וְאֵם אָבִי אִמּוֹ בְּלִבַּד; (ג) וְאֵם אָבִיו, וְזוֹ אֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֵם אֵם אֵם אָבִיו עַד לְמַעְלָה, אֲסוּרָה; (ד) וְאֵם אֲבִי אָבִיו בְּלִבַּד; (ה) וְאֵשֶׁת אֲבִי אָבִיו, וְזוֹ אֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֲפִלּוּ אֵשֶׁת יַעֲקֹב אָבִינוּ אֲסוּרָה עַל אֶחָד מִמֶּנּוּ; (ו) וְאֵשֶׁת אֲבִי אִמּוֹ בְּלִבַּד; (ז) וְאֵשֶׁת אֲחִי הָאָב, מִן הָאֵם; (ח) וְאֵשֶׁת אֲחִי הָאֵם, בֵּין מִן הָאֵם בֵּין מִן הָאָב; (ט) וְכַלַּת בְּנוֹ, וְזוֹ אֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֶלָּא אֲפִלּוּ כַּלַּת בֶּן בֶּן בְּנוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם אֲסוּרָה, עַד שֶׁתְּהְיֶה אֵשֶׁת אֶחָד מִמֶּנּוּ שְׁנִיָּה עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ; (י) וְכַלַּת בִּתּוֹ בְּלִבַּד; (יא) וּבַת בַּת בְּנוֹ בְּלִבַּד; (יב) וּבַת בֶּן בְּנוֹ בְּלִבַּד; (יג) וּבַת בַּת בִּתּוֹ בְּלִבַּד; (יד) וּבַת בֶּן בִּתּוֹ בְּלִבַּד; (טו) וּבַת בֶּן בֶּן אִשְׁתּוֹ בְּלִבַּד; (טז) וּבַת בַּת בַּת אִשְׁתּוֹ בְּלִבַּד; (יז) וְאֵם אֵם אָבִי אִשְׁתּוֹ בְּלִבַּד; (יח) וְאֵם אַב אֵם אִשְׁתּוֹ בְּלִבַּד; (יט) וְאֵם אֵם אֵם אִשְׁתּוֹ בְּלִבַּד; (כ) וְאֵם אַב אָבִי אִשְׁתּוֹ בְּלִבַּד. נִמְצְאוּ הַשְּׁנִיּוֹת שֶׁאֵין לָהֶן הֶפְסֵק אַרְבַּע - אֵם הָאֵם עַד לְמַעְלָה, וְאֵם הָאָב עַד לְמַעְלָה, וְאֵשֶׁת אָבִי הָאָב עַד לְמַעְלָה, וְאֵשֶׁת בֶּן בְּנוֹ עַד לְמַטָּה.

ז. כָּל שֶׁאָסַר בִּיאָתוֹ בַּתּוֹרָה וְלֹא חִיֵּב עָלָיו כָּרֵת, הֵן הַנִּקְרָאִים אִסּוּרֵי לָאוִין; וְעוֹד נִקְרָאִין אִסּוּרֵי קְדֵשָׁה. וְתִשְׁעָה הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל; גְּרוּשָׁה, אוֹ זוֹנָה, אוֹ חֲלָלָה [שנולדה מנישואי כהונה אסורים] - בֵּין לְכֹהֵן גָּדוֹל, בֵּין לְכֹהֵן הֶדְיוֹט; וּמַמְזֶרֶת לְבֶן יִשְׂרָאֵל, וּבַת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר; וּבַת יִשְׂרָאֵל לְעַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי; וּבַת יִשְׂרָאֵל לִפְצוּעַ דַּכָּא [נפצעו אשכיו] וּכְרוּת שָׁפְכָה [נכרת גידו]; וּגְרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר; וִיבָמָה שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר וַעֲדַיִן רְשׁוּת הַיִּבָּם עָלֶיהָ [שלא חלץ לה]. הַחֲלוּצָה הֲרֵי הִיא כִּגְרוּשָׁה, וְהִיא אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְהַנְּתִינִים [הגבעונים] הֲרֵי הֵם כְּמַמְזֵרִים, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת; וַאֲסוּרִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וּבְהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה יִתְבָּאֵר לְךָ מַה הֵם הַנְּתִינִים.

ח. וְיֵשׁ שֶׁאִסּוּר בִּיאָתָן בַּעֲשֵׂה, וְאֵינָן מֵחַיָּבֵי לָאוִין. וּשְׁלֹשָׁה הֵם: מִצְרִי וֶאֱדוֹמִי [שנתגיירו] דּוֹר רִאשׁוֹן וְדוֹר שֵׁנִי, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת; וּבְעוּלָה לְכֹהֵן גָּדוֹל; לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בְּאֵלּוּ "לֹא יָבוֹא" אוֹ "לֹא יִקַּח", אֶלָּא מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר: "דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבוֹא לָהֶם", אַתָּה לָמֵד שֶׁדּוֹר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי לֹא יָבוֹא; וּמִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח", אַתָּה לָמֵד שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה לֹא יִקַּח. וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, הֲרֵי הוּא כַּעֲשֵׂה.

יום רביעי ח' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק ב

א. הַבַּת, מִיּוֹם לֵדָתָהּ עַד שֶׁתִּהְיֶה בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה גְּמוּרוֹת - הִיא הַנִּקְרֵאת קְטַנָּה, וְנִקְרֵאת תִּינֹקֶת; וַאֲפִלּוּ הֵבִיאָה כַּמָּה שְׂעָרוֹת בְּתוֹךְ זְמַן זֶה, אֵינָן אֶלָּא כְּשׁוּמָא [יבלת, ואין להתחשב בזה]. אֲבָל אִם הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה בַּגּוּף בַּמְּקוֹמוֹת הַיְדוּעוֹת לַהֲבָאַת שֵׂעָר, וְהִיא מִבַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה - נִקְרֵאת נַעֲרָה.

ב. וַהֲבָאַת שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה נִקְרָא סִימָן הַתַּחְתּוֹן. וּמֵאַחַר שֶׁתָּבִיא סִימָן הַתַּחְתּוֹן, תִּקָּרֵא נַעֲרָה עַד שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים. וּמִתְּחִלַּת יוֹם תִּשְׁלוֹם [סיום] הַשִּׁשָּׁה חֳדָשִׁים וָמַעְלָה תִּקָּרֵא בּוֹגֶרֶת; וְאֵין בֵּין נַעֲרוּת לְבַגְרוּת אֶלָּא שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בִּלְבַד.

ג. הִגִּיעָה לִשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאוּ בָּהּ [הסימנים המפורטים בה"ו, שהם] סִימָנֵי אֵילוֹנִית [עקרה כאייל] - עֲדַיִן קְטַנָּה הִיא עַד עֶשְׂרִים שָׁנָה. וּכְשֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אֲפִלּוּ בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים - תִּהְיֶה נַעֲרָה שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, וְאַחַר כָּךְ תִּקָּרֵא בּוֹגֶרֶת.

ד. הָיְתָה בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה פָּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְנִרְאוּ בָּהּ סִימָנֵי אֵילוֹנִית - הֲרֵי הִיא אֵילוֹנִית; וְאִם לֹא נִרְאוּ בָּהּ כָּל סִימָנֵי אֵילוֹנִית, עֲדַיִן קְטַנָּה הִיא, עַד שֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְתִהְיֶה נַעֲרָה, אוֹ עַד שֶׁתִּהְיֶה בַּת חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד.

ה. הִגִּיעָה לִזְּמַן זֶה [למעל גיל 35 שהוא רוב שנות אדם -] וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת אֵילוֹנִית, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִרְאָה בָּהּ סִימָן מִסִּימָנֵי אֵילוֹנִית. נִמְצֵאתָ לָמֵד שֶׁהָאֵילוֹנִית אֵין לָהּ יְמֵי נַעֲרוּת, אֶלָּא מִקַּטְנוּתָהּ תֵּצֵא לְבַגְרוּת.

ו. וְאֵלּוּ הֵן סִימָנֵי אֵילוֹנִית: כָּל שֶׁאֵין לָהּ דַּדִּין וּמִתְקַשָּׁה [כואבת] בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ, וְאֵין לָהּ שִׂפּוּלֵי מֵעַיִם כַּנָּשִׁים, וְקוֹלָהּ עָבֶה, וְאֵינָהּ נִכֶּרֶת בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה. וְהַנַּעֲרָה, וְהַבּוֹגֶרֶת, וְהָאֵילוֹנִית - כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן, נִקְרֵאת גְּדוֹלָה.

ז. וְיֵשׁ בַּבַּת סִימָנִין מִלְּמַעְלָה, וְהֵן הַנִּקְרָאִין סִימָן הָעֶלְיוֹן, וְאֵלּוּ הֵן: מִשֶּׁתַּחְזִיר יָדָהּ לַאֲחוֹרֶיהָ וְיַעֲשֶׂה קֶמֶט בִּמְקוֹם הַדַּד; וּמִשֶּׁיַּשְׁחִיר רֹאשׁ הַדַּד; וּמִשֶּׁיִּתֵּן אָדָם יָדוֹ עַל עֹקֶץ הַדַּד וְהוּא שׁוֹקֵעַ וְשׁוֹהֶה לַחֲזוֹר; וּמִשֶּׁיִּפָּצֵל רֹאשׁ חֹטֶם הַדַּד וְיַעֲשֶׂה בְּרֹאשׁוֹ כַּדּוּר קָטָן. וְרַבּוֹתֵי פֵּרְשׁוּ, מִשֶּׁיִּפָּצֵל הַחֹטֶם עַצְמוֹ. וְכֵן מִשֶּׁיִּטּוּ הַדַּדִּין; וּמִשֶּׁיִּתְקַשְּׁקְשׁוּ [יתנועעו] הַדַּדִּין; וּמִשֶּׁתַּקִּיף הָעֲטָרָה, וְהוּא מְקוֹם הַבָּשָׂר הַתָּפוּחַ שֶׁלְּמַעְלָה מִן הָעֲרָוָה לְעֵמַּת הַבֶּטֶן; וּמִשֶּׁיִּתְמַעֵךְ בָּשָׂר זֶה וְלֹא יִהְיֶה קָשֶׁה.

ח. כָּל אֵלּוּ הַסִּימָנִין, שְׁמוֹנָה. נִרְאָה בַּבַּת סִימָן מִכָּל אֵלּוּ אוֹ כֻּלָּן, וְהִיא בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה אוֹ פָּחוֹת - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ, וַהֲרֵי הִיא בְּקַטְנוּתָהּ. נַעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְנִרְאָה בָּהּ סִימָן הַתַּחְתּוֹן - אֵין מַשְׁגִּיחִין בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ. וְאִם לֹא נִרְאָה הַתַּחְתּוֹן, וְנִרְאָה בָּהּ אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - הֲרֵי הִיא סָפֵק בֵּין קְטַנָּה לְנַעֲרָה, וְדָנִים בָּהּ לְהַחְמִיר. וְאִם נִרְאוּ כֻּלָּן - הֲרֵי זוֹ גְּדוֹלָה וַדַּאִית, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּבוֹאוּ כֻּלָּן, אֶלָּא וּכְבָר בָּא סִימָן הַתַּחְתּוֹן וְנָשַׁר.

ט. הַבַּת שֶׁיָּלְדָה אַחַר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵבִיאָה סִימָן, לֹא עֶלְיוֹן וְלֹא תַּחְתּוֹן - הֲרֵי זוֹ גְּדוֹלָה. בָּנִים, הֲרֵי הֵן כְּסִימָנִין.

י. הַבֵּן - מִשֶּׁיִּוָּלֵד עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה נִקְרָא קָטָן, וְנִקְרָא תִּינוֹק; וַאֲפִלּוּ הֵבִיא כַּמָּה שְׂעָרוֹת בְּתוֹךְ זְמַן זֶה, אֵינוֹ סִימָן אֶלָּא שׁוּמָא. הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה בַּמְּקוֹמוֹת הַיְדוּעִים לַהֲבָאַת שֵׂעָר, וְהוּא מִבֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה - נִקְרָא גָּדוֹל, וְנִקְרָא אִישׁ.

יא. הִגִּיעַ לַזְּמַן הַזֶּה וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאוּ בּוֹ סִימָנֵי סָרִיס [עקר] חֲרֵי הוּא קָטָן, עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה פָּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם. הִגִּיעַ לַזְּמַן הַזֶּה וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה, וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בַּזָּקָן - אִם נִרְאָה בּוֹ אֶחָד מִסִּימָנֵי סָרִיס חֲרֵי זֶה סָרִיס, וְדִינוֹ דִּין הַגָּדוֹל לְכָל דָּבָר. וְאִם לֹא נִרְאָה בּוֹ סִימָן מִסִּימָנֵי סָרִיס, עֲדַיִן קָטָן הוּא, עַד שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה בַּמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶן, אוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד.

יב. הִגִּיעַ לַזְּמַן הַזֶּה וְלֹא הֵבִיא - חֲרֵי זֶה סָרִיס, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִרְאָה בּוֹ אֶחָד מִסִּימָנֵי סָרִיס. הִגִּיעַ לִשְׁנַת עֶשְׂרִים פָּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה, וְהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בַּזָּקָן - אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹלַד לוֹ אֶחָד מִסִּימָנֵי סָרִיס, אֵינוֹ סָרִיס אֶלָּא חֲרֵי הוּא בְּקַטְנוּתוֹ, עַד שֶׁיִּוָּלְדוּ לוֹ כָּל סִימָנֵי סָרִיס, אוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד.

יג. וְאֵלּוּ הֵם סִימָנֵי סָרִיס: כָּל שֶׁאֵין לוֹ זָקָן, וּשְׂעָרוֹ לָקוּי [רר], וּבְשָׂרוֹ מַחְלִיק [ללא שיער], וְאֵין מֵימֵי רַגְלָיו מַעֲלִים רְתִיחָה [קצף], וּכְשֶׁמַּטִּיל מַיִם אֵינוֹ עוֹשֶׂה כִּפָּה [קשת], וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ דֵּהָה [צלול כמים], וְאֵין מֵימֵי רַגְלָיו מַחְמִיצִין [מסריחים בשהייה בכלי], וְרוֹחֵץ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְאֵין בְּשָׂרוֹ מַעֲלֶה הֶבֶל [אדים], וְקוֹלוֹ לָקוּי [דק] וְאֵינוֹ נָכָר בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה.

יד. וְסָרִיס זֶה הוּא הַנִּקְרָא סָרִיס חַמָּה [מלידה, מהרגע שראה שמש] בְּכָל מָקוֹם. אֲבָל הַבֵּן שֶׁחָתְכוּ [בכלי] אוֹ נִתְּקוּ [ביד] אוֹ מֵעֲכוּ גִּידוֹ אוֹ בֵּיצָיו, כְּמוֹ שֶׁהַגּוֹיִים עוֹשִׂין - הוּא הַנִּקְרָא סָרִיס אָדָם; וּכְשֶׁיִּהְיֶה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד נִקְרָא גָּדוֹל, שֶׁאֵין זֶה מֵבִיא סִימָן לְעוֹלָם.

טו. בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁלֹּא הֵבִיא סִימָן לְמַטָּה, וְנִרְאוּ בּוֹ כָּל הַסִּימָנִין שֶׁלְּמַעְלָה - חֲרֵי זֶה סָפֵק בֵּין קָטָן לְגָדוֹל; וְאִם לֹא נִבְדַּק מִלְּמַטָּה - כֵּיוָן שֶׁנִּרְאוּ בּוֹ סִימָנֵי בַּגְרוּת מִלְּמַעְלָה, חֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת גָּדוֹל.

טז. שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּבֵּן וּבַבַּת וּבְכָל מָקוֹם - שִׁעוּרָן [גודלן] כְּדֵי לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן [שרשן]. וּמִשֶּׁיִּצְמְחוּ וְיִהְיוּ יְכוֹלוֹת לְהִנָּטֵל בְּפִי הַזּוּג [מספריים], עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן - דָּנִין בָּהֶן לְהַחְמִיר בְּכָל מָקוֹם. לִפְיָכָךְ בְּבֵן וּבְבַת נַחְשֹׁב אוֹתָם גְּדוֹלִים לְהַחְמִיר, הוֹאִיל וְצָמְחוּ כְּדֵי לְהִנָּטֵל בְּפִי הַזּוּג; וְנַחְשֹׁב אוֹתָם קְטַנִּים לְהַחְמִיר, הוֹאִיל וְלֹא הִגִּיעוּ לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן.

יז. שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אֵלּוּ צְרִיכוֹת שֶׁיִּהְיוּ בִּמְקוֹם הָעֶרְוָה. וּבֵית הָעֶרְוָה כֻּלּוֹ מְקוֹם סִימָנִין, בֵּין לְמַעְלָה בֵּין לְמַטָּה, בֵּין עַל אֵיבְרֵי הַזֶּרַע עַצְמָן. וּצְרִיכוֹת לִהְיוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד [שניהם למעלה או למטה], וְשֶׁיִּהְיֶה בְּעִקָּרָן [שרשן] גֻּמּוֹת. וַאֲפִלּוּ שְׁתֵּיהֶן בְּגֻמָּה אַחַת, חֲרֵי אֵלּוּ סִימָן. נִמְצְאוּ שְׁתֵּי גֻּמּוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ וְאֵין בָּהֶן שֵׂעָר - חֲרֵי אֵלּוּ סִימָן. חֲזָקָה אֵין גֻּמָּה בְּלֹא שֵׂעָר, וּשְׂעָרוֹת הָיוּ בָּהֶן וְנִשְׁרוּ.

יח. הַבַּת שֶׁהֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּתוֹךְ שְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה, וְהַבֵּן שֶׁהֵבִיא בְּתוֹךְ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, שֶׁהֵן שׁוּמָא כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׂעָרוֹת בִּמְקוֹמָן עוֹמְדוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְזָכָר וְאַחַר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לְנְקֵבָה - אֵינָן סִימָן.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּבְדְּקוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן וְנוֹדַע שֶׁהֵן שׁוּמָא. אֲבָל אִם לֹא נִבְדְּקוּ אֶלָּא אַחַר זְמַן וְנִמְצְאוּ שָׁם שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - חֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת סִימָנִין, וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא קֹדֶם זְמַן צָמְחוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שׁוּמָא.

כ. כְּשֶׁבּוֹדְקִין הַבַּת, בֵּין בְּתוֹךְ הַזְּמַן שֶׁהוּא כָּל שְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה, בֵּין קֹדֶם זְמַן זֶה, בֵּין לְאַחֲרָיו - בּוֹדְקִין עַל פִּי נָשִׁים כְּשֵׁרוֹת וְנֶאֱמָנוֹת. וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה אַחַת בּוֹדֶקֶת, וְשׁוֹמְעִין מִמֶּנָּה אִם הֵבִיאָה אִם לֹא הֵבִיאָה.

כא. כָּל הַשָּׁנִים הָאֲמוּרוֹת בְּבֵן וּבְבַת וּבַעֲרָכִין [ערך פלוני עלי" – הערך משתנה לפי הגיל] וּבְכָל מָקוֹם, אֵינָן לֹא שְׁנֵי הַלְּבָנָה, וְלֹא שְׁנֵי הַחַמָּה - אֶלָּא שָׁנִים שֶׁל סֵדֶר הָעִבּוּר, שֶׁהֵן פְּשׁוּטוֹת [של י"ב חודש] וּמְעֻבָּרוֹת [י"ג חודש], כְּמוֹ שֶׁבֵּית דִּין קוֹבְעִין אוֹתָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ; וּבְאוֹתָן הַשָּׁנִים מוֹנִין לְכָל דִּבְרֵי הַדָּת.

כב. אֵין סוֹמְכִין עַל הַנָּשִׁים בְּמִנְיַן הַשָּׁנִים [גיל הבן או הבת], וְלֹא עַל הַקְּרוֹבִים, אֶלָּא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים לְהָעִיד.

כג. הָאָב שֶׁאָמַר בְּנִי זֶה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, בִּתִּי זוֹ בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - נֶאֱמָן לְקָרְבָּן [שביאתן ביאה וחלים בזה דיני קרבן בשוגג], אֲבָל לֹא לְמַכּוֹת [מלקות מדרבנן] וְלֹא לָעֲנָשִׁין [מלקות ומיתת בי"ד]. בְּנִי זֶה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, בִּתִּי זוֹ בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - נֶאֱמָן לִנְדָרִים [שנדריהם קיימין] וְלַעֲרָכִין וְלַחֲרָמִים [אם החרים הבן נכסיו לבדק הבית] וּלְהֶקְדֵּשׁוֹת, אֲבָל לֹא לְמַכּוֹת וְלֹא לָעֲנָשִׁין.

כד. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֲבָרֵי זַכְרוּת, וְאֲבָרֵי נַקְבוּת - הוּא הַנִּקְרָא אַנְדְּרוֹגִינוֹס; וְהוּא סָפֵק אִם זָכָר אִם נְקֵבָה, וְאֵין לוֹ סִימָן שֶׁיְּוַדַּע בּוֹ אִם הוּא זָכָר וַדַּאי אוֹ נְקֵבָה וַדָּאִית לְעוֹלָם.

כה. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ לֹא זַכְרוּת וְלֹא נַקְבוּת אֶלָּא אָטוּם [סתום] - הוּא הַנִּקְרָא טֻמְטוּם, וְגַם הוּא סָפֵק. וְאִם נִקְרַע הַטֻּמְטוּם וְנִמְצָא זָכָר, חֲרֵי הוּא כְּזָכָר וַדַּאי; וְאִם נִמְצָא נְקֵבָה, חֲרֵי הוּא נְקֵבָה. וְטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁהָיוּ בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, חֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת גְּדוֹלִים; וְהֵן שֶׁנִּדְבַּר בָּהֶן בְּכָל מָקוֹם.

כו. חֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת הָאֲמוּרִים בְּכָל מָקוֹם - הֵן הָאִלְּמִים שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין וְלֹא מְדַבְּרִין, אֲבָל מִי שֶׁמְּדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, אוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר - חֲרֵי הוּא כְּכָל אָדָם. וְאִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהֵם שְׁלֵמִים בְּדַעְתָּן, וְאֵינָן לֹא חֵרְשִׁין וְלֹא שׁוֹטִין - נִקְרָאִין פִּקֵּחַ וּפִקֵּחַת.

כז. נִמְצְאוּ כָּל הַשֵּׁמוֹת [מושגים] שֶׁבֵּאַרְנוּ עִנְיָנָם בִּשְׁנֵי פְּרָקִים אֵלּוּ, עֶשְׂרִים שֵׁמוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: קִדּוּשִׁין, עֶרְוָה, שְׁנִיָּה, אִסּוּרֵי לָאוִין, אִסּוּרֵי עֲשֵׂה, קְטַנָּה, נַעֲרָה, בּוֹגֶרֶת, אִילּוֹנִית, גְּדוֹלָה, סִימָן הַתַּחְתּוֹן, סִימָן הָעֶלְיוֹן, קָטָן, סָרִיס חַמָּה, סָרִיס אָדָם, גָּדוֹל, אַנְדְּרוֹגִינוֹס, טֻמְטוּם, חֵרְשִׁין, פִּקְחִין.

כח. שִׂים כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֵלּוּ לְעֵמָתְךָ תָּמִיד, וְאַל יָלוּזוּ מֵעֵינֶיךָ כָּל עִנְיָנֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִהְיֶה צְרִיכִין לְבָאֵר עִנְיַן כָּל שֵׁם מֵהֶן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכֹּר אוֹתָן.

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק ג

א. כֵּיצַד הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת? אִם בְּכֶסֶף הוּא מְקַדֵּשׁ - אֵין פָּחוֹת מִפְּרוּטָה כֶּסֶף, אוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה; אוֹמֵר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי', אוֹ 'הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי', אוֹ 'הֲרֵי אַתְּ לִי לְאִשָּׁה', 'בָּזֶה', וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים. וְהָאִישׁ הוּא שֶׁאוֹמֵר דְּבָרִים שֶׁמִּשְׁמָעָן שֶׁקָּנָה אוֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וְהוּא שֶׁיִּתֵּן לָהּ הַכֶּסֶף.

ב. נָתְנָה הִיא וְאָמְרָה לוֹ: 'הֲרֵי אֲנִי מְקֻדֶּשֶׁת לְךָ', 'הֲרֵי אֲנִי לְךָ לְאִשָּׁה', וּבְכָל לָשׁוֹן הַקָּנָאָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; וְכֵן אִם נָתְנָה הִיא לוֹ וְאָמַר הוּא - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. נָתַן הוּא וְאָמְרָה הִיא - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק.

ג. וְאִם קִדֵּשׁ בְּשִׁטָּר - כּוֹתֵב עַל הַנְּיָר אוֹ עַל הַחֶרֶס אוֹ עַל הֶעָלֶה וְעַל כָּל דָּבָר שֶׁיִּרְצֶה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי', אוֹ 'הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי', וְכָל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים.

ד. וְצָרִיךְ שֶׁיִּכְתֹּב אוֹתוֹ לְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְקַדֶּשֶׁת, כְּגֵט; וְאֵינוֹ כּוֹתְבוֹ אֶלָּא מִדַּעְתָּהּ. כְּתָבוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אוֹ לִשְׁמָהּ שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ - אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ מִדַּעְתָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

ה. וְאִם קִדֵּשׁ בְּבִיאָה - אוֹמֵר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי', אוֹ 'הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי', וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, אוֹ 'הֲרֵי אַתְּ לִי לְאִשָּׁה', 'בִּבְעִילָה זוֹ', וּמִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים וּבוֹעֲלָהּ. וְהַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה דַּעְתּוֹ עַל גְּמַר בִּיאָה, וּכְשֶׁיִּגְמֹר בִּיאָתוֹ תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת. וּבֵין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ, וּבֵין שֶׁבָּא עָלֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

ו. הַדְּבָרִים שֶׁיֹּאמַר הָאִישׁ כְּשֶׁיְּקַדֵּשׁ, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה עִנְיָנָם שֶׁהוּא קוֹנֶה אִשָּׁה, לֹא שֶׁיִּהְיֶה עִנְיָנָם שֶׁהִקְנָה עַצְמוֹ לָהּ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁאָמַר לָהּ אוֹ כָּתַב בַּשִּׁטָּר שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ: 'הֲרֵינִי בַּעֲלֵךְ', 'הֲרֵינִי אֲרוּסֵךְ', 'הֲרֵינִי אִישֵׁךְ', וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - אֵין שָׁם קִדּוּשִׁין כְּלָל. אָמַר לָהּ אוֹ כָּתַב לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ אִשְׁתִּי', אוֹ 'אֲרוּסָתִי', 'הֲרֵי אַתְּ קְנוּיָה לִי', 'הֲרֵי אַתְּ שֶׁלִּי', 'הֲרֵי אַתְּ בִּרְשׁוּתִי', אוֹ 'הֲרֵי אַתְּ זְקוּקָה לִי', אוֹ 'הֲרֵי אַתְּ לְקוּחָתִי', אוֹ 'הֲרֵי אַתְּ חֲרוּפָתִי' [מלשון הכתוב "נחרפת לאיש"] וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

ז. אָמַר לָהּ אוֹ כָּתַב לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְיֻחֶדֶת לִי', 'הֲרֵי אַתְּ מְיֻעֶדֶת לִי', 'הֲרֵי אַתְּ עֲזָרָתִי', 'הֲרֵי אַתְּ נֶגְדִּי' [מלשון "עזר כנגדו"], 'הֲרֵי אַתְּ צַלְעָתִי', 'הֲרֵי אַתְּ סְגוֹרָתִי', 'הֲרֵי אַתְּ תַּחְתִּי' [מלשון "ויסגור בשר תחתנה"], 'הֲרֵי אַתְּ אֲסוּרָתִי', 'הֲרֵי אַתְּ תְּפוּסָתִי' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מְדַבֵּר עִמָּהּ עַל עִסְקֵי קִדּוּשִׁין, אֲבָל אִם אֵינוֹ מְדַבֵּר עִמָּהּ תְּחִלָּה עַל עִסְקֵי קִדּוּשִׁין [על כוונתם להינשא], אֵין חוֹשְׁשִׁין לְמִלּוֹת אֵלּוּ.

ח. וְיֵשׁ לָאִישׁ לְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא מַכֶּרֶת בָּהּ, וְיִהְיֶה מַשְׁמַע הַדְּבָרִים בְּאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן שֶׁקָּנְיָהּ, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרְנוּ. הָיָה מְדַבֵּר עִם הָאִשָּׁה עַל עִסְקֵי הַקִּדּוּשִׁין וְרָצָת, וְעָמַד וְקִדֵּשׁ וְלֹא פֵּרֵשׁ וְלֹא אָמַר לָהּ כְּלוּם אֶלָּא נָתַן בְּיָדָהּ אוֹ בָּעַל - הוֹאִיל וְהֵם עֲסֵקִין בָּעִנְיָן, דַּיּוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפָרֵשׁ. וְכֵן עֵדֵי הַקִּדּוּשִׁין וְהַגֵּרוּשִׁין, אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר לָהֶם 'אַתֶּם עֵדַי', אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁקִּדֵּשׁ בִּפְנֵיהֶם אוֹ גֵּרֵשׁ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְגֹרֶשֶׁת.

ט. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הִתְקַדְּשִׁי לְחֶצְיִי', הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. הָא לְמַה זֶּה דּוֹמֶה? לְאוֹמֵר לָהּ 'תְּהִי אִשְׁתִּי אַתְּ וְאַחֶרֶת', שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵין לְךָ אֶלָּא חֲצִי אִישׁ. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: 'חֶצְיֵךְ מְקֻדָּשׁ לִי', אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁאֵין אִשָּׁה אַחַת רְאוּיָה לִשְׁנַיִם. וְכֵן הָאוֹמֵר: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי וְלָזֶה', אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

י. אָמַר לָהּ: 'הֲרֵי חֶצְיֵךְ מְקֻדָּשׁ לִי בִּפְרוּטָה וְחֶצְיֵךְ מְקֻדָּשׁ לִי בִּפְרוּטָה', אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ 'הֲרֵי חֶצְיֵךְ מְקֻדָּשׁ לִי בַּחֲצִי פְּרוּטָה וְחֶצְיֵךְ הָאַחֵר בַּחֲצִי פְּרוּטָה' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. אָמַר לָהּ: 'חֶצְיֵךְ מְקֻדָּשׁ לִי בִּפְרוּטָה הַיּוֹם וְחֶצְיֵךְ בִּפְרוּטָה לְמָחָר', 'שְׁנֵי חֲצָיַיִךְ בִּפְרוּטָה', 'שְׁתֵּי בְּנוֹתַיִךְ לִשְׁנֵי בָּנַי בִּפְרוּטָה', 'בִּתְּךָ מְקֻדֶּשֶׁת לִי וּפָרָתְךָ מְכוּרָה לִי בִּפְרוּטָה', אוֹ 'בִּתְּךָ וְקַרְקָעֲךָ לִי בִּפְרוּטָה' - בְּכָל אֵלּוּ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק.

יא. הָאָב מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה, וּכְשֶׁהִיא נַעֲרָה רְשׁוּתָהּ בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לְאִישׁ הַזֶּה", וְקִדּוּשֶׁיהָ [כסף הקידושין] לְאָבִיהָ. וְכֵן הוּא זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ, וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּבִכְתֻבָּתָהּ. וְאִם נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה מִן הָאֵרוּסִין, הוּא זַכַּאי בַּכֹּל, עַד שֶׁתִּבְגַּר. לְפִיכָךְ מְקַבֵּל הָאָב קִדּוּשֵׁי בִּתּוֹ מִיּוֹם שֶׁתִּוָּלֵד עַד שֶׁתִּבְגַּר. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה וְקִדְּשָׁהּ הָאָב - הֲרֵי הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה. וְאִם הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, מִתְקַדֶּשֶׁת בְּבִיאָה מִדַּעַת אָבִיהָ; פָּחוֹת מִכָּאן - אִם קִדְּשָׁהּ אָבִיהָ בְּבִיאָה, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

יב. בָּגְרָה הַבַּת - אֵין לְאָבִיהָ בָּהּ רְשׁוּת, וַהֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים, שֶׁאֵין מִתְקַדְּשׁוֹת אֶלָּא לְדַעְתָּן. וְכֵן אִם הִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה בְּחַיֵּי אָבִיהָ - הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת עַצְמָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הִיא קְטַנָּה. כֵּיוָן שֶׁנִּשֵּׂאת, אֵין לְאָבִיהָ בָּהּ רְשׁוּת.

יג. נִתְקַדְּשָׁה קֹדֶם שֶׁתִּבְגֹּר שֶׁלֹּא לְדַעַת אָבִיהָ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, אֲפִלּוּ נִתְרַצָּה הָאָב אַחַר שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה; וַאֲפִלּוּ נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה מֵאוֹתָם הַקִּדּוּשִׁין, אֵינָהּ אֲסוּרָה עַל הַכֹּהֵן. וּבֵין הִיא, וּבֵין אָבִיהָ יְכוֹלִין לְעַכֵּב. בֵּין שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה בְּפָנָיו, בֵּין שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

יד. הָיְתָה הַבַּת סָפֵק בּוֹגֶרֶת - בֵּין שֶׁקִּדְּשָׁהּ אָבִיהָ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ, בֵּין שֶׁקִּדְּשָׁהּ הִיא עַצְמָהּ שֶׁלֹּא לְדַעַת אָבִיהָ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק; לְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק. יֵשׁ לְאִישׁ לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, בֵּין אִשָּׁה פְּלוֹנִית [מסויימת], בֵּין אִשָּׁה מִשְּׁאָר הַנָּשִׁים [איזו שהיא]; וְכֵן הָאִשָּׁה הַגְּדוֹלָה [הבוגרת] עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל קִדּוּשֶׁיהָ, בֵּין מֵאִישׁ פְּלוֹנִי, בֵּין מֵאִישׁ מִשְּׁאָר הָאֲנָשִׁים; וְכֵן הָאָב עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל קִדּוּשֵׁי בִּתּוֹ, כְּשֶׁהִיא בִּרְשׁוּתוֹ; וְאוֹמֵר אָדָם לְבִתּוֹ הַקְּטַנָּה, 'צְאִי וְקַבְּלִי קִדּוּשַׁיִךְ'.

טו. כָּל הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל הַקִּדּוּשִׁין, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים. אֲבָל הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּעֵדִים, שֶׁאֵין מָקוֹם לְעֵדִים בִּשְׁלִיחוּת הָאִישׁ אֶלָּא לְהוֹדִיעַ אֲמִתַּת הַדָּבָר; לְפִיכָךְ אִם הוֹדוּ הַשָּׁלִיחַ וְהַמְשַׁלֵּחַ, אֵינָן צְרִיכִין עֵדִים, כְּמוֹ שְׁלִיחַ הַגֵּט, וּכְמוֹ שָׁלִיחַ שֶׁהִרְשָׁהוּ [בעל התבואה] לְהַפְרִישׁ לוֹ תְּרוּמָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - בְּכֹל שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ עֵדִים.

טז. הַשָּׁלִיחַ נַעֲשָׂה עֵד; לְפִיכָךְ אִם עָשָׂה שְׁנַיִם שְׁלוּחִין לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְהָלְכוּ וְקִדְּשׁוּ אוֹתָהּ - הֵן הֵן שְׁלוּחָיו, וְהֵן הֵן עֵדֵי הַקִּדּוּשִׁין, וְאֵינָן צְרִיכִין לְקַדְּשָׁהּ לוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים.

יז. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִשְׁלִיחוּת, חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן - לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי דַּעַת, וְהַגּוֹי - לְפִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן בְּרִית, וְנֶאֱמַר: "כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם", לְרַבּוֹת הַשָּׁלִיחַ - וּמָה אַתֶּם בְּנֵי בְּרִית אַף שְׁלוּחֲכֶם בֶּן בְּרִית, לְהוֹצִיא אֶת הַגּוֹי. אֲבָל הָעֶבֶד [הכנעני] - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן - הֲרֵי הוּא פָּסוּל בִּשְׁלִיחוּת הַקִּדּוּשִׁין וְהַגִּטִּין, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹרַת גִּטִּין וְקִדּוּשִׁין [אינן חלים עליו].

יח. שְׁלִיחַ הָאִישׁ שֶׁקִּדֵּשׁ - אוֹמֵר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִפְלוֹנִי בְּכֶסֶף זֶה', אוֹ 'בִּשְׁטָר זֶה'. וְאִם שְׁלִיחַ הָאִשָּׁה הוּא שֶׁמְּקַבֵּל הַקִּדּוּשִׁין - אוֹמֵר לוֹ: 'הֲרֵי פְּלוֹנִית שֶׁשָּׁלְחָה אוֹתְךָ מְקַדֶּשֶׁת לִי', וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: 'קִדַּשְׁתִּיהָ לְךָ', אוֹ 'אֵרַסְתִּיהָ לְךָ', אוֹ 'נְתַתִּיהָ לְךָ לְאִשָּׁה', וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ עַל יְדֵי הָאָב - אוֹמֵר לוֹ: 'הֲרֵי בִּתְּךָ פְּלוֹנִית מְקֻדֶּשֶׁת לִי', וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: 'קִדַּשְׁתִּיהָ לְךָ'. אִם אָמַר הָאָב אוֹ הַשָּׁלִיחַ 'הֵן' - דַּיּוֹ. וְאִם הָיוּ עֲסֵקִין בָּעִנְיָן וְנָתַן לָאָב אוֹ לַשָּׁלִיחַ וְלֹא פֵּרֵשׁ וְלֹא אָמַר דָּבָר - דַּיּוֹ. וְאִם קִדֵּשׁ בִּשְׁטָר - אֵינוֹ כּוֹתְבוֹ אֶלָּא מִדַּעַת הָאָב אוֹ מִדַּעַת הַשָּׁלִיחַ. וְכֵן בְּכָל הַדְּבָרִים כֻּלָּן שֶׁל קִדּוּשִׁין, כְּדִין הָאִישׁ עִם הָאִשָּׁה, כֵּן דִּין שָׁלִיחַ עִם שָׁלִיחַ אוֹ עִם הָאָב.

יט. מִצְוָה שֶׁיְּקַדֵּשׁ אָדָם אִשְׁתּוֹ בְּעַצְמוֹ יוֹתֵר מֵעַל יְדֵי שְׁלוּחוֹ; וְכֵן מִצְוָה עַל הָאִשָּׁה שֶׁתְּקַדֵּשׁ עַצְמָהּ בְּיָדָהּ יוֹתֵר מֵעַל יְדֵי שָׁלִיחַ. וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ רְשׁוּת לָאָב לְקַדֵּשׁ בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה וּכְשֶׁהִיא נַעֲרָה לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה, אֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן; אֶלָּא מִצְוַת חֲכָמִים שֶׁלֹּא יְקַדֵּשׁ אָדָם אֶת בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתֹאמַר בְּפְלוֹנִי אֲנִי רוֹצָה. וְכֵן הָאִישׁ אֵין רָאוּי לוֹ שֶׁיְּקַדֵּשׁ קְטַנָּה; וְלֹא יְקַדֵּשׁ אִשָּׁה עַד שֶׁיִּרְאֶנָּה וְתִהְיֶה כְּשֵׁרָה בְּעֵינָיו, שֶׁמָּא לֹא תִּמְצָא חֵן בְּעֵינָיו, וְנִמְצָא מְגָרְשָׁהּ, אוֹ שׁוֹכֵב עִמָּהּ וְהוּא שׂוֹנְאָהּ.

כ. הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה, הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי תּוֹרָה. וְכֵן בִּשְׁטָר, מִתְקַדֶּשֶׁת בּוֹ מִן הַתּוֹרָה; כְּשֵׁם שֶׁגּוֹמֵר וּמְגָרֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוּת", כָּךְ גּוֹמֵר וּמַכְנִיס. וְכֵן הַכֶּסֶף מִן הַתּוֹרָה, וּפֵרוּשׁוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים [חכמים למדו זאת מהתורה], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה", וְאָמְרוּ חֲכָמִים: לִקּוּחִים יִהְיוּ בְּכֶסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָתַתִּי כֶסֶף הַשָּׂדֶה, קַח מִמֶּנִּי".

כא. אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הַדְּבָרִים כָּךְ הוּא, נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְקַדֵּשׁ בְּכֶסֶף אוֹ בְּשָׁוֶה כֶּסֶף; וְכֵן אִם רָצָה לְקַדֵּשׁ בִּשְׁטָר, מְקַדֵּשׁ. אֲבָל אֵין מְקַדְּשִׁין בְּבִיאָה לְכַתְּחִלָּה; וְהַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל פְּרוּצִין בְּדָבָר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁקִּדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין.

כב. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ בְּלֹא שִׁדּוּךְ, אוֹ הַמְקַדֵּשׁ בַּשּׁוּק - אַף עַל פִּי שֶׁקִּדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר זֶה הֶרְגֵּל לִזְנוּת, וְיִדְּמֶה לִקְדֵשָׁה [מופקרת] שֶׁהָיְתָה קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה.

כג. כָּל הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה - בֵּין עַל יְדֵי עַצְמוֹ, בֵּין עַל יְדֵי שָׁלִיחַ - צָרִיךְ לְבָרֵךְ קֹדֶם הַקִּדּוּשִׁין, הוּא אוֹ שְׁלוּחוֹ, וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין קֹדֶם כָּל הַמִּצְוֹת. וְאִם קִדֵּשׁ וְלֹא בֵּרֵךְ - לֹא יְבָרֵךְ אַחַר הַקִּדּוּשִׁין, שֶׁזּוֹ בְּרָכָה לְבַטָּלָה, מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה כְּבָר נַעֲשָׂה.

כד. כֵּיצַד מְבָרֵךְ? 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְהִבְדִּילָנוּ מִן הָעֲרָיוֹת, וְאָסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוּסוֹת, וְהִתִּיר לָנוּ אֶת הַנְּשׂוּאוֹת עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין, בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל'. זוֹ הִיא בִּרְכַּת אֲרוּסִין. וְנָהֲגוּ הָעָם לְהַסְדִּיר בְּרָכָה זוֹ עַל כּוֹס שֶׁל יַיִן אוֹ שֶׁל שֵׁכָר. אִם יֵשׁ שָׁם יַיִן - מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ בִּרְכַּת אֲרוּסִין, וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וְאִם אֵין שָׁם לֹא יַיִן וְלֹא שֵׁכָר - מְבָרֵךְ אוֹתָהּ בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק ד

א. אֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא לִרְצוֹנָהּ, וְהַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה בְּעַל כָּרְחָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; אֲבָל הָאִישׁ שֶׁאֲנָסוּהוּ עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ עַל כָּרְחוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. וְיֵשׁ לְאִישׁ לְקַדֵּשׁ נָשִׁים רַבּוֹת כְּאַחַת, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּכֶּסֶף - אִם קִדֵּשׁ בְּכֶסֶף - פְּרוּטָה לְכָל אַחַת וְאַחַת; וְיֵשׁ לְאַחַת מֵהֶן אוֹ לְאַחֵר לְקַבֵּל הַקִּדּוּשִׁין עַל יְדֵי כֻּלָּן מִדַּעְתָּן.

ב. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה, וְנָתַן קִדּוּשֶׁיהָ מִדַּעְתָּהּ בְּיַד חֲבֶרְתָּהּ, וְאָמַר לַחֲבֶרְתָּהּ כְּשֶׁנָּתַן הַקִּדּוּשִׁין בְּיָדָהּ: 'וְאַתְּ נַמִּי' [ואת גם], אוֹ 'וְכֵן גַּם אַתְּ', וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי שְׁתֵּיהֶן מְקֻדָּשׁוֹת. אֲבָל אִם נָתַן בְּיָדָהּ וְאָמַר לָהּ: 'וְאַתְּ' - הֲרֵי זוֹ שֶׁקִּבְּלָה הַקִּדּוּשִׁין סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁמָּא לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לִרְאוֹת מַה בִּלְבָּהּ, וּכְאִלּוּ אָמַר לָהּ: 'וְאַתְּ מַה תֹּאמְרִי בְּדָבָר זֶה'? וּלְפִיכָךְ קִבְּלָה הִיא הַקִּדּוּשִׁין, שֶׁהֲרֵי זֶה עֲדַיִן שׁוֹאֲלָהּ לִרְאוֹת מַה בִּלְבָּהּ, וּמִפְּנֵי זֶה הִיא סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת.

ג. 'הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּדִינָר זֶה', וּנְטָלַתּוּ וּזְרָקַתּוּ לְפָנָיו, אוֹ לַיָּם, אוֹ לָאוּר [אש], אוֹ לְדָבָר הָאָבֵד - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. אָמְרָה לוֹ: 'תְּנֵהוּ לְאַבָּא', אוֹ 'לְאָבִיךָ', אוֹ 'לְאִישׁ פְּלוֹנִי', וְנָתַן - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם אָמְרָה: 'תְּנֵהוּ לוֹ שֶׁיְּקַבְּלֶנּוּ לִי', וְנָתַן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

ד. אָמְרָה: 'הַנִּיחֵהוּ עַל הַסֶּלַע' - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם הָיָה סֶלַע שֶׁלָּהּ - מְקֻדֶּשֶׁת. הָיָה הַסֶּלַע שֶׁל שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק. אָמַר לָהּ: 'הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּכִכָּר זֶה', אָמְרָה לוֹ: 'תְּנֵהוּ לְעָנִי', אֲפִלּוּ הָיָה עָנִי הַסָּמוּךְ עָלֶיהָ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. 'תְּנֵהוּ לְכֶלֶב' - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם הָיָה כֶּלֶב שֶׁלָּהּ - מְקֻדֶּשֶׁת; הָיָה רָץ אַחֲרֶיהָ לְנָשְׁכָהּ, וְאָמְרָה לוֹ: 'תְּנֵהוּ לְכֶלֶב זֶה' - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת.

ה. הָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת אוֹ כֵּלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בָּאת אִשָּׁה וְעָמְדָה וְאָמְרָה לוֹ: 'תֵּן לִי מְעַט מֵאֵלּוּ', וְאָמַר לָהּ: 'אִם אֶתֵּן לִיךְ, תְּהִי מְקֻדֶּשֶׁת לִי'? אָמְרָה 'הֵן', וְנָתַן לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; אֲבָל אִם אָמְרָה לוֹ: 'תֵּן לִי מֵהֶן', אוֹ 'הַשְׁלֵךְ לִי', אוֹ דְּבָרִים שֶׁעִנְיָנָם: 'לֹא תִשַּׁחֵק עִמִּי בִּדְבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא תֵּן בִּלְבַד', וְנָתַן - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם הָיָה שׁוֹתֶה בְּיַיִן, וְאָמְרָה לוֹ: 'תֵּן לִי כּוֹס אֶחָד', וְאָמַר לָהּ: 'אִם אֶתֵּן לָךְ, הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בּוֹ', וְאָמְרָה לוֹ: 'הַשְׁקֵנִי הַשִּׁקּוּת', אוֹ 'תֵּן',

'הַשְׁקֵה', 'הַשְׁלֵךְ' - אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת, שֶׁאֵין הַדְּבָרִים מַרְאִין אֶלָּא 'הַשְׁקֵנִי בִּלְבַד וְלֹא תְּשַׁחֵק עִמִּי בְּדָבָר אַחֵר'.

ו. הַמְקַדֵּשׁ בְּעֵד אֶחָד - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְקִדּוּשָׁיו [אין כאן אפילו ספק קידושין], וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶן מוּדִים; קַל וָחֹמֶר לִמְקַדֵּשׁ בְּלֹא עֵדִים. הַמְקַדֵּשׁ בִּפְסוּלֵי עֵדוּת שֶׁל תּוֹרָה, אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת. בִּפְסוּלֵי עֵדוּת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים, אוֹ בְּעֵדִים שֶׁהֵם סָפֵק פְּסוּלֵי תּוֹרָה - אִם רָצָה לִכְנֹס, חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ בִּכְשֵׁרִים; וְאִם לֹא רָצָה לִכְנֹס, צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וַאֲפִלּוּ כָּפְרָה הָאִשָּׁה וְהִכְחִישָׁה אֶת הָעֵדִים, וְאָמְרָה 'לֹא קִדַּשְׁתַּנִי' - כּוֹפִין אוֹתָהּ לִקַּח גֵּט. וְכֵן דִּין כָּל קִדּוּשֵׁי סָפֵק - אִם רָצָה לִכְנֹס, חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ וַדַּאי; וְאִם לֹא רָצָה, צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט מִסָּפֵק.

ז. קָטָן שֶׁקִּדֵּשׁ, אֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין. אֲבָל גָּדוֹל שֶׁקִּדֵּשׁ אֶת הַקְּטַנָּה הַיְתוֹמָה, אוֹ קְטַנָּה שֶׁיָּצְאָה מֵרְשׁוּת אָב [שנישאת ונתגרשה או נתאלמנה] - אִם הָיְתָה פְּחוּתָה מִבַּת שֵׁשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְבוֹנַת לַחֵשׁ [נבונה ושומרת סוד] בְּיוֹתֵר וּמַכֶּרֶת וּמַבְחֶנֶת, אֵין כָּאן שֵׁם קִדּוּשִׁין, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן; וְאִם הָיְתָה מִבַּת עֶשֶׂר וָמַעְלָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא סְכָלָה בְּיוֹתֵר, הוֹאִיל וְנִתְקַדְּשָׁה לְדַעְתָּהּ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לְמֵאוּן [די לה במיאון בבעלה לבטל הנישואין]. הָיְתָה מִבַּת שֵׁשׁ עַד סוֹף עֶשֶׂר, בּוֹדְקִין אֶת יְפִי דַּעְתָּהּ - אִם מַבְחֶנֶת וּמַכֶּרֶת עִסְקֵי הַנִּשּׂוּאִין וְהַקִּדּוּשִׁין, צְרִיכָה לְמָאֵן; וְאִם לָאו, אֵינָהּ מִתְקַדֶּשֶׁת לְמֵאוּן וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן.

ח. כֵּיצַד מִתְקַדֶּשֶׁת לְמֵאוּן? שֶׁאִם נִתְקַדְּשָׁה וְלֹא רָצָת לֵישֵׁב עִם בַּעֲלָהּ, צְרִיכָה לְמָאֵן בִּפְנֵי שְׁנַיִם, וְלוֹמַר: 'אֵינִי רוֹצָה בִּפְלוֹנִי בַּעֲלִי', וְיוֹצְאָה בְּלֹא גֵּט, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין; וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת מְמָאֶנֶת. וְלָמָּה יוֹצְאָה בְּלֹא גֵּט? מִפְּנֵי שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא קִדּוּשֵׁי קְטַנָּה זוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהֵן תְּלוּיִין: שֶׁאִם יָשְׁבָה עִם בַּעֲלָהּ עַד שֶׁגָּדְלָה - גָּמְרוּ קִדּוּשֶׁיהָ, וְנַעֲשֵׂית אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדְּשָׁהּ אַחַר שֶׁגָּדְלָה; וְאִם לֹא רָצָת לֵישֵׁב - צְרִיכָה לְמָאֵן, וְתֵצֵא בְּלֹא גֵּט.

ט. חֵרֵשׁ שֶׁנָּשָׂא פִּקֵּחַת, וְכֵן חֵרֶשֶׁת שֶׁנִּשֵּׂאת לְפִקֵּחַ - אֵין קִדּוּשֵׁיהֶן קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. לְפִיכָךְ אִם בָּא פִּקֵּחַ וְקִדֵּשׁ אֵשֶׁת חֵרֵשׁ הַפִּקֵּחַת - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין, וְנוֹתֵן גֵּט, וְהִיא מֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ הַחֵרֵשׁ. אֲבָל הַשּׁוֹטֶה שֶׁקִּדֵּשׁ פִּקֵּחַת, אוֹ פִּקֵּחַ שֶׁקִּדֵּשׁ שׁוֹטָה - אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

י. סָרִיס [עקר] שֶׁקִּדֵּשׁ, בֵּין סָרִיס חַמָּה [מלידה] בֵּין סָרִיס [בידי] אָדָם, וְכֵן אֵילוֹנִית [עקרה] שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין.

יא. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס [ספקי זכר או נקבה] שֶׁקִּדְּשׁוּ אִשָּׁה, אוֹ שֶׁקִּדְּשָׁן אִישׁ - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי סָפֵק, וּצְרִיכִין גֵּט מִסָּפֵק.

יב. הַמְקַדֵּשׁ אַחַת מִן הָעֲרָיוֹת [שחייב עליהן כרת] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָוָה, חוּץ מִן הַנִּדָּה, שֶׁהַמְקַדֵּשׁ אֶת הַנִּדָּה, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין. וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן.

יג. אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁפָּשְׁטָה יָדָהּ וְקִבְּלָה קִדּוּשִׁין מֵאַחֵר בִּפְנֵי בַּעֲלָהּ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי, שֶׁהָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעֲלָהּ בְּפָנָיו 'גֵּרַשְׁתַּנִי', נֶאֱמֶנֶת, חֲזָקָה שֶׁאֵינָהּ מְעִדָּה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעֲלָהּ. אֲבָל אִם קִדְּשָׁהּ אַחֵר שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעֲלָהּ, אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה קֹדֶם שֶׁתְּקַבֵּל הַקִּדּוּשִׁין; כָּל [- במצב שהוא -] שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, מְעִדָּה.

יד. הַמְקַדֵּשׁ אַחַת מִן הַשְּׁנִיּוֹת [עריות מדרבנן], אוֹ מֵאִסּוּרֵי לָאוִין, אוֹ מֵאִסּוּרֵי עֲשֵׂה, וְכֵן הַיָּבָם שֶׁקִּדֵּשׁ צָרַת יְבָמָה [אשתו השניה של אחיו] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין; חוּץ מִיְּבָמָה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְזָר [לפני שנחלצה], שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק - נִסְתַּפֵּק לַחֲכָמִים אִם הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בִּיבָמָה, כִּשְׁאָר חַיָּבֵי לָאוִין, אוֹ אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ, כְּעֶרְוָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר לוֹ לִכְנֹס אַחַת מִכָּל אֵלּוּ, הֲרֵי זֶה מְגָרֵשׁ בְּגֵט.

טו. הַמְקַדֵּשׁ גּוֹיָה אוֹ שִׁפְחָה - אֵינָן קִדּוּשִׁין, אֶלָּא הֲרֵי הִיא אַחַר קִדּוּשִׁין כְּמָה שֶׁהָיְתָה קֹדֶם הַקִּדּוּשִׁין; וְכֵן גּוֹי וְעֶבֶד שֶׁקִּדְּשׁוּ בַּת יִשְׂרָאֵל, אֵין קִדּוּשֵׁיהֶן קִדּוּשִׁין. יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּד שֶׁקִּדֵּשׁ בַּת יִשְׂרָאֵל - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בִּרְצוֹנוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין, וּצְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט.

טז. הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה שֶׁחֶצְיָהּ שִׁפְחָה וְחֶצְיָהּ בַּת חוֹרִין - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין עַד שֶׁתִּשְׁתַּחְרֵר; וְכֵיוָן שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה, גָּמְרוּ קִדּוּשֶׁיהָ כְּקִדּוּשֵׁי קְטַנָּה שֶׁגָּדְלָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים. בָּא אַחֵר וְקִדְּשָׁהּ אַחַר שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה, הֲרֵי זוֹ סְפֵק קִדּוּשִׁין לִשְׁנֵיהֶם.

יז. וְאֵיזוֹ הִיא שִׁפְחָה חֲרוּפָה [חצי שפחה] הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה? [שהבא עליה מתחייב באשם - ב] מִי שֶׁחֶצְיָהּ שִׁפְחָה וְחֶצְיָהּ בַּת חוֹרִין שֶׁקִּדְּשָׁהּ עֶבֶד עִבְרִי [שאז חלים הקידושין]. וּמִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין שֶׁקִּדֵּשׁ בַּת חוֹרִין - הֲרֵי זֶה סְפֵק קִדּוּשִׁין.

יח. שִׁכּוֹר שֶׁקִּדֵּשׁ - קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּכֵּר הַרְבֵּה. וְאִם הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ [לדרגת שכרות] שֶׁל לוֹט [שאינו יודע מה עושה -], אֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין; וּמִתְיַשְּׁבִין בְּדָבָר זֶה [ויש לבדוק היטב את מצבו]. **יט.** הַמְקַדֵּשׁ בְּפָחוֹת מִפְּרוּטָה, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. קִדְּשָׁהּ בְּאֹכֶל אוֹ בִּכְלִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁשָּׁוֶה פָּחוֹת מִפְּרוּטָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק, וּצְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק; שֶׁמָּא דָּבָר זֶה שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּמָקוֹם אַחֵר. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַמְקַדֵּשׁ בְּשָׁוֶה כֶּסֶף - אִם הָיָה שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּאוֹתָהּ הַמְּדִינָה, הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי וַדַּאי; וְאִם אֵינוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי סָפֵק. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם קִדֵּשׁ בְּתַבְשִׁיל אוֹ בְּיָרָק שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם [לזמן רב] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אִם לֹא הָיוּ שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת כְּלָל; שֶׁהֲרֵי דָּבָר זֶה אֵינוֹ מַגִּיעַ לְמָקוֹם אַחֵר עַד שֶׁיִּפְּסֵד וְיֹאבַד, וְלֹא יִהְיֶה שָׁוֶה כְּלוּם. וְדָבָר שֶׁל טַעַם הוּא זֶה, וְרָאוּי לִסְמֹךְ עָלָיו.

כ. הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה בְּפָחוֹת מִפְּרוּטָה, אוֹ שֶׁקִּדֵּשׁ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּפְרוּטָה - אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁלַח סִבְלוֹנוֹת [מתנות] לְאַחַר מִכָּאן, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; וְכֵן קָטָן שֶׁקִּדֵּשׁ - אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁלַח סִבְלוֹנוֹת אַחַר שֶׁהִגְדִּיל, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁמֻּחְמַת קִדּוּשָׁיו הָרִאשׁוֹנִים שְׁלָחָם, שֶׁהָיוּ קִדּוּשִׁין פְּסוּלִין.

כא. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה בְּכֶסֶף אוֹ בִּשְׁטָר, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן הַקִּדּוּשִׁין לְתוֹךְ יָדָהּ, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁרָצַת לִזְרֹק לָהּ קִדּוּשֶׁיהָ, וּזְרָקָם - בֵּין לְתוֹךְ יָדָהּ, בֵּין לְתוֹךְ חֵיקָהּ, אוֹ לְתוֹךְ חֲצַרָהּ, אוֹ לְתוֹךְ שָׂדֶה שֶׁלָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בִּרְשׁוּת הַבַּעַל - צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן לְתוֹךְ יָדָהּ אוֹ לְתוֹךְ חֵיקָהּ. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בִּרְשׁוּת שֶׁהִיא שֶׁל שְׁנֵיהֶם, וְזָרַק לָהּ קִדּוּשֶׁיהָ מִדַּעְתָּהּ, וְלֹא הִגִּיעוּ לְיָדָהּ אוֹ לְחֵיקָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשֵׁי סָפֵק. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה לוֹ: 'הַנַּח קִדּוּשַׁי עַל מָקוֹם זֶה', וְאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁל שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי סָפֵק.

כב. הָיוּ עוֹמְדִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ בִּרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶן, וְזָרַק לָהּ קִדּוּשֶׁיהָ - קָרוֹב לוֹ, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; קָרוֹב לָהּ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, אוֹ שֶׁהָיוּ סָפֵק קָרוֹב לָהּ סָפֵק קָרוֹב לוֹ, וְאָבְדוּ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעוּ לְיָדָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק. כֵּיצַד הוּא קָרוֹב לָהּ וְקָרוֹב לוֹ? כָּל שֶׁהוּא יָכוֹל לִשְׁמֹר אוֹתָן וְהִיא אֵינָהּ יְכוֹלָה לִשְׁמֹר אוֹתָן - זֶה הוּא קָרוֹב לוֹ; הִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹר אוֹתָן וְהוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁמֹר - זֶה הוּא קָרוֹב לָהּ. שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִין לִשְׁמֹר אוֹתוֹ, אוֹ שְׁנֵיהֶם אֵינָן יְכוֹלִין לִשְׁמֹר אוֹתוֹ - זֶה הוּא מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה.

יום חמישי ט' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק ה

א. הַמְקַדֵּשׁ בְּדָבָר שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה - כְּגוֹן חָמֵץ בְּפֶסַח אוֹ בָּשָׂר בְּחָלָב, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁאָר אִסּוּרֵי הֲנָיָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; וַאֲפִלּוּ הָיָה אָסוּר בַּהֲנָיָה מִדִּבְרֵיהֶם [מדרבנן], כְּגוֹן חָמֵץ בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית מִיּוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר [בניסן] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

ב. עָבַר וּמָכַר דָּבָר הָאָסוּר בַּהֲנָיָה, וְקִדֵּשׁ בְּדָמָיו - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה - שֶׁאִם קִדֵּשׁ בְּדָמֶיהָ, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁדְּמֵי עֲבוֹדָה זָרָה אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה כָּמוֹהָ. הַמְקַדֵּשׁ בְּפֶרֶשׁ [צואת] עֵגֶל עֲבוֹדָה זָרָה, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁהַכֹּל מֵעֲבוֹדָה זָרָה אָסוּר בַּהֲנָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם". אֲבָל הַמְקַדֵּשׁ בְּפֶרֶשׁ שׁוֹר הַנִּסְקָל [שור שהרג אדם], הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת - אַף עַל פִּי שֶׁשּׁוֹר הַנִּסְקָל אָסוּר בַּהֲנָיָה, פִּרְשׁוֹ אֵינוֹ אָסוּר בַּהֲנָיָה, שֶׁאֵינוֹ דָּבָר חָשׁוּב לְגַבֵּי הַשּׁוֹר. **ג.** הַמְקַדֵּשׁ בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, אוֹ בְּאֹפֶר פָּרָה אֲדֻמָּה, אוֹ בְּמַיִם שֶׁמִּלְּאָן לַעֲשׂוֹתָן מֵי נִדָּה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. הַמְקַדֵּשׁ בְּהֶקְדֵּשׁ שֶׁל בֶּדֶק הַבַּיִת [ביהמ"ק] בְּשׁוֹגֵג - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְהוּא יְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לְהֶקְדֵּשׁ וְיָבִיא אֲשָׁמוֹ, כְּדִין כָּל מוֹעֵל בִּשְׁגָגָה; וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ בְּמֵזִיד, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

ד. קִדְּשָׁהּ בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ שְׁאָר חֲפָצָיו עַד שֶׁיִּתְחַלֵּל [יפדה], שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲשֵׂר: "לַה' הוּא".

ה. הַמְקַדֵּשׁ בְּחֶלְקוֹ מִקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים, אוֹ מִקָּדָשִׁים קַלִּים - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֻתְּרוּ אֶלָּא לַאֲכִילָה בִּלְבַד. אֲבָל כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה, וּבִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וּבְבִכּוּרִים, וְכֵן לֵוִי שֶׁקִּדֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְיִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂר עָנִי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

ו. מַתָּנוֹת [תרומות ומעשרות] שֶׁלֹּא הוּרְמוּ, הֲרֵי הֵן כְּמוֹ שֶׁהוּרְמוּ. לְפִיכָךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּפְלוּ לוֹ [בירושה] טְבָלִים [תבואה שלא הופרשה] מִבֵּית אָבִי אִמּוֹ כֹּהֵן, וְהִפְרִישׁ מֵהֶם תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת - הֲרֵי הֵן כִּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת שֶׁנָּפְלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה מֵאָבִי אִמּוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בָּהֶן אִשָּׁה, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם רְאוּיִין לוֹ לַאֲכִילָה, יֵשׁ לוֹ לִמְכָּרָן לְמִי שֶׁהֵן רְאוּיִין לוֹ. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדֵּשׁ בִּתְרוּמָה שֶׁהִפְרִישׁ מִנְּרָנוֹ [תבואתו], אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ [אינו יכול] לִמְכָּרָהּ, וְאֵין לוֹ בָּהּ אֶלָּא טוֹבַת הֲנָיָה, לְפִי שֶׁנּוֹתְנָהּ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה; וְטוֹבַת הֲנָיָה אֵינָהּ מָמוֹן.

ז. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה בְּגָזֵל, אוֹ בִּגְנֵבָה, אוֹ בְּחָמָס [קנין בעל כרחו] - אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים וְנוֹדַע [לעדי הקידושין] שֶׁקָּנָה אוֹתוֹ דָּבָר בְּיֵאוּשׁ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם לָאו, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

ח. הַנִּכְנָס לְבֵית חֲבֵרוֹ, וְלָקַח לוֹ כְּלִי אוֹ אֹכֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְקִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה, וּבָא בַּעַל הַבַּיִת - אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ: 'לָמָּה לֹא נָתַתָּ לָהּ דָּבָר זֶה, שֶׁהוּא טוֹב מִמַּה שֶׁנָּתַתָּ לָהּ'? - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ דָּבָר זֶה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְבַּיֵּשׁ עִמּוֹ, וְהוֹאִיל וְקִדֵּשׁ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ, הֲרֵי זֶה גָּזֵל וְאֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִם קִדְּשָׁהּ בְּדָבָר שֶׁאֵין בַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עָלָיו, כְּגוֹן תְּמָרָה אוֹ אֱגוֹז - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק.

ט. הָיְתָה סְחוֹרָה בֵּינוֹ וּבֵין חֲבֵרוֹ [בשותפות], וְחִלְּקָהּ שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ, וְקִדֵּשׁ בְּחֶלְקוֹ - הוֹאִיל וּצְרִיכָה שׁוּמַת בֵּית דִּין [של שלושה], אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת: שֶׁאֵין זֶה נוֹטֵל לְעַצְמוֹ מַה שֶּׁיִּרְצֶה, וְיַנִּיחַ [לשותפו] מַה שֶּׁיִּרְצֶה.

י. גָּזַל אֶת הָאִשָּׁה אוֹ גָּנַב מִמֶּנָּה אוֹ חָמְסָהּ, וְחָזַר וְקִדְּשָׁהּ בַּגָּזֵל וּבַגְּנֵבָה וְחָמָס שֶׁלָּהּ, וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אֶת מְקֻדֶּשֶׁת לִי בּוֹ' - אִם קָדַם בֵּינֵיהֶן שִׁדּוּכִין [הסכמה להינשא], וְנָטְלָה וְשָׁתְקָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם לֹא שִׁדֵּךְ אוֹתָהּ מֵעוֹלָם - אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁתְקָה כְּשֶׁנָּתַן לָהּ דְּבָרִים אֵלּוּ בְּתוֹרַת קִדּוּשִׁין, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם אָמְרָה 'הֵן', הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

יא. וְכֵן אִם נָתַן לָהּ פִּקָּדוֹן וְאָמַר לָהּ: 'כִּנְסִי [קבלי] פִּקָּדוֹן זֶה', וְחָזַר וְאָמַר: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בּוֹ' - אִם אָמַר לָהּ קֹדֶם שֶׁתִּטְּלֶנּוּ, וּנְטָלַתּוּ וְשָׁתְקָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם אַחַר שֶׁנְּטָלַתּוּ בְּתוֹרַת פִּקָּדוֹן אָמַר לָהּ 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ' וְשָׁתְקָה - אֵין זֶה כְּלוּם, שֶׁכָּל שְׁתִיקָה שֶׁלְּאַחַר מַתַּן מְעוֹת אֵינָהּ מוֹעֶלֶת; אֲבָל אִם אָמְרָה 'הֵן' אַחַר שֶׁנְּטָלָהּ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

יב. הֶחְזִיר לָהּ חוֹב שֶׁהָיָה לָהּ אֶצְלוֹ, וְאָמַר לָהּ 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ' קֹדֶם שֶׁתִּטְּלֶנּוּ, וּנְטָלַתּוּ וְשָׁתְקָה - אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן שִׁדּוּכִין, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם לֹא שִׁדֵּךְ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, עַד שֶׁתֹּאמַר 'הֵן'. וְאִם אָמַר לָהּ אַחַר שֶׁנְּטָלָהּ הַחוֹב שֶׁלָּהּ 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ', אֲפִלּוּ אָמְרָה 'הֵן', אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁהֲרֵי לֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ מִמֶּנּוּ כְּלוּם, אֶלָּא שֶׁלָּהּ נְטָלָהּ, וּכְבָר נִפְרַע חוֹבוֹ מִשָּׁעָה שֶׁנְּטָלָהּ, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לַחֲזוֹר וּלְתָבְעוֹ בַּחוֹב פַּעַם אַחֶרֶת.

יג. הַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה - אֲפִלּוּ הָיְתָה בִּשְׁטָר, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ אֶצְלָהּ חוֹב דִּינָר, וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּדִּינָר שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֵךְ' - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁהַמִּלְוֶה לְהוֹצָאָה [לשימוש] נִתְּנָה, וְאֵין כָּאן דָּבָר קַיָּם לְהָנוֹת בּוֹ מֵעַתָּה, שֶׁכְּבָר הוֹצִיאָה [- כאילו הוציאה] אוֹתוֹ הַדִּינָר וְעָבְרָה הֲנָאָתוֹ.

יד. הָיָה לוֹ אֶצְלָהּ מִלְוָה עַל הַמַּשְׁכּוֹן, וְקִדְּשָׁהּ בְּאוֹתָהּ הַמִּלְוָה וְהֶחְזִיר לָהּ אֶת הַמַּשְׁכּוֹן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁהֲרֵי הִיא נֶהֱנֵית בַּמַּשְׁכּוֹן מֵעַתָּה, וַהֲרֵי הִגִּיעָה הֲנָיָה לְיָדָהּ.

טו. הַמְקַדֵּשׁ בַּהֲנָיַת מִלְוָה, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהִלְוָה אוֹתָהּ עַתָּה מָאתַיִם זוּז, וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָיַת זְמַן שֶׁאַרְוִיחַ לִיךְ [שאדחה הפרעון] בְּמִלְוָה זוֹ, שֶׁתִּהְיֶה בְּיָדֵךְ כָּךְ וְכָךְ יוֹם, וְאִינִי תּוֹבְעָהּ מִמֵּךְ עַד זְמַן פְּלוֹנִי' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ הֲנָיָה מֵעַתָּה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִלְוָה זוֹ עַד סוֹף זְמַן שֶׁקָּבַע; וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּרִבִּית [דומה לריבית]. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתַי בַּהֲנָיַת מִלְוָה דְּבָרִים שֶׁאֵין רָאוּי לְשָׂמְעָן [לסבור כמותם].

טז. אָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּפְרוּטָה זוֹ וּבְחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלֵךְ' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: 'בְּמִלְוָה שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלֵךְ וּבִפְרוּטָה זוֹ' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

יז. הָיָה לוֹ חוֹב בְּיַד אֲחֵרִים, וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד זֶה' בְּמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּן [הלווה, המקדש והמתקדשת] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

יח. קִדְּשָׁהּ בִּפְקָדוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּיָדָהּ, אוֹ בִּשְׁאֵלָה שֶׁהִשְׁאִילָהּ [כגון שהשאיל לה כלים] - אִם הָיָה הַפִּקָּדוֹן וְהַשְּׁאֵלָה אוֹ שֶׁוֶה פְּרוּטָה מֵהֶן קַיָּם בִּרְשׁוּתָהּ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

יט. אָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּשָׂכָר שֶׁאֲדַבֵּר עָלַיִךְ לַשִּׁלְטוֹן' [למושל], וְדִבֵּר עָלֶיהָ, וְהִנִּיחָהּ הַשִּׁלְטוֹן וְלֹא תְּבָעָהּ [למשפט] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת אֶלָּא אִם נָתַן לָהּ פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ; שֶׁהַהֲנָיָה הַבָּאָה לָהּ מִדְּבָרָיו הֲרֵי הִיא כְּמִלְוָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

כ. 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּמְלָאכָה זוֹ שֶׁאֶעֱשֶׂה עִמָּךְ', וְעָשָׂה עִמָּהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת אֶלָּא אִם כֵּן נָתַן לָהּ פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ; לְפִי שֶׁהַשְּׂכִירוּת יְזֻכֶּה בָּהּ הַפּוֹעֵל מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף - כָּל זְמַן שֶׁיַּעֲשֶׂה מִקְצָת מִן הַמְּלָאכָה, זוֹכֶה בְּמִקְצָת מִן הַשָּׂכָר - וְנִמְצָא הַשָּׂכָר כֻּלּוֹ מִלְוָה אֶצְלָהּ, וְהַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

כא. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: 'תֵּן דִּינָר לִפְלוֹנִי מַתָּנָה וְאֶתְקַדֵּשׁ אֲנִי לְךָ', וְנָתַן וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאַת מַתָּנָה זוֹ שֶׁנָּתַתִּי עַל פִּיךָ' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לָהּ כְּלוּם, הֲרֵי נֶהֱנֵית בִּרְצוֹנָהּ שֶׁנַּעֲשָׂה, וְנֶהֱנָה פְּלוֹנִי בִּגְלָלָהּ. וְכֵן אִם אָמְרָה לוֹ: 'תֵּן דִּינָר לִפְלוֹנִי מַתָּנָה וְאֶתְקַדֵּשׁ לוֹ', וְנָתַן לוֹ, וְקִדְּשָׁהּ אוֹתוֹ פְּלוֹנִי וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאַת מַתָּנָה זוֹ שֶׁקִּבַּלְתִּי בִּרְצוֹנֵךְ' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

כב. אָמַר לָהּ: 'הֵא לָךְ דִּינָר זֶה מַתָּנָה וְהִתְקַדְּשִׁי לִפְלוֹנִי', וְקִדְּשָׁהּ אוֹתוֹ פְּלוֹנִי וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאָה זוֹ הַבָּאָה לָךְ בִּגְלָלִי' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן לָהּ הַמְקַדֵּשׁ כְּלוּם. אָמְרָה לוֹ: 'הֵא לָךְ דִּינָר זֶה מַתָּנָה וְאֶתְקַדֵּשׁ לָךְ', וּלְקָחוֹ וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאָה זוֹ שֶׁקִּבַּלְתִּי מִמֵּךְ' - אִם אָדָם חָשׁוּב הוּא, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁהֲנָאָה יֵשׁ לָהּ בִּהְיוֹתוֹ נֶהֱנֶה מִמֶּנָּה, וּבַהֲנָאָה זוֹ תַּקְנֶה עַצְמָהּ לוֹ.

כג. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּדִינָר, וַהֲרֵי זֶה הַמַּשְׁכּוֹן בְּיָדֵךְ עַד שֶׁאֶתֵּן הַדִּינָר' - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; לֹא הַדִּינָר הִגִּיעַ לְיָדָהּ, וְלֹא הַמַּשְׁכּוֹן נָתַן לְהִיוֹתוֹ שֶׁלָּהּ. הָיָה בְּיָדוֹ מַשְׁכּוֹן עַל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵצֶל אֲחֵרִים, וְקִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁבַּעַל חוֹב יֵשׁ לוֹ מִקְצָת קִנְיָן בְּגוּפוֹ שֶׁל מַשְׁכּוֹן.

כד. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה עַל מְנָת שֶׁתַּחְזִירֵיהוּ לִי' - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, בֵּין הֶחְזִירָה בֵּין לֹא הֶחְזִירָה; שֶׁאִם לֹא הֶחְזִירַתּוּ לֹא נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאי; וְאִם הֶחְזִירַתּוּ, הֲרֵי לֹא נֶהֱנֵית וְלֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ כְּלוּם.

כה. נָתַן לָהּ אֲגֻדָּה שֶׁל הֲדַס וְכִיּוֹצֵא בָהּ וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזוֹ', וְקִבְּלָה אוֹתָהּ, וְאָמְרוּ: 'וַהֲלֹא אֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה', וְאָמַר: 'תִּתְקַדֵּשׁ בְּאַרְבָּעָה זוּזִים הַמֻּחְבָּאִים בְּתוֹךְ הָאֲגֻדָּה' - אִם אָמְרָה 'הֵן', הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִם שָׁתְקָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת בְּמָעוֹת אֵלּוּ, שֶׁהַשְּׁתִיקָה שֶׁלְּאַחַר מַתַּן מָעוֹת לְיָדָהּ אֵינָהּ מוֹעֶלֶת; וְתִהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק מִפְּנֵי הָאֲגֻדָּה, שֶׁמָּא תִּשְׁוֶה פְּרוּטָה בְּמָקוֹם אַחֵר.

כו. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הִתְקַדְּשִׁי לִי בִּתְמָרָה זוֹ, הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזוֹ, הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזוֹ' - אִם יֵשׁ בְּאַחַת מֵהֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם לָאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת אֶלָּא מִסָּפֵק, שֶׁמָּא תִּשְׁוֶה תְּמָרָה אַחַת פְּרוּטָה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת.

כז. אָמַר לָהּ: 'הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזוֹ וּבְזוֹ וּבְזוֹ' - אִם יֵשׁ בְּכֻלָּם שָׁוֶה פְּרוּטָה, מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם לָאו, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת אֶלָּא מִסָּפֵק. הָיְתָה אוֹכֶלֶת רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה [אכלה הראשונה קודם שסיים דיבורו] - אִם יֵשׁ בָּאַחֲרוֹנָה שָׁוֶה פְּרוּטָה, מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם לָאו, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת אֶלָּא מִסָּפֵק; שֶׁאוֹתָן תְּמָרִים שֶׁאָכְלָה, הֲרֵי הֵן כְּמִלְוָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, וְנִמְצָא שֶׁאֵין הַקִּדּוּשִׁין אֶלָּא בִּתְמָרָה אַחֲרוֹנָה.

כח. אָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּאִלּוּ' - אִם יֵשׁ בְּכֻלָּן שָׁוֶה פְּרוּטָה, מְקֻדֶּשֶׁת: אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה, שֶׁלָּהּ הִיא אוֹכֶלֶת.

כט. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּכוֹס זֶה' - אִם הָיָה מָלֵא מַיִם, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ וּבְמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ; וְאִם הָיָה מָלֵא יַיִן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ, וְלֹא בְּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ. וְאִם הָיָה מָלֵא שֶׁמֶן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, וְלֹא בּוֹ; לְפִיכָךְ אִם לֹא הָיָה בַּשֶּׁמֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק, וְאִם הָיָה בַּשֶּׁמֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת וַדַּאי, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין [בודקים] עַל כּוֹס [אם שווה פרוטה].

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק ו

א. הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי - אִם נִתְקַיְּמוּ הַתְּנַאי, מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם לָאו, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; בֵּין שֶׁהָיָה הַתְּנַאי מִן אִישׁ, בֵּין שֶׁהָיָה מִן הָאִשָּׁה. וְכָל תְּנַאי שֶׁבָּעוֹלָם - בֵּין בְּקִדּוּשִׁין, בֵּין בְּגֵרוּשִׁין, בֵּין בְּמִקָּח וּמִמְכָּר, בֵּין בִּשְׁאָר דִּינֵי מָמוֹן - צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּתְּנַאי אַרְבָּעָה דְּבָרִים.

ב. וְאֵלּוּ הֵם הָאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁל כָּל תְּנַאי - שֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי כָּפוּל, וְשֶׁיִּהְיֶה הֵן שֶׁלּוֹ קוֹדֵם לַלָּאו, וְשֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה, וְשֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְקִיְּמוֹ [כדלהלן]. וְאִם חָסַר הַתְּנַאי אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם תְּנַאי כְּלָל, אֶלָּא תִּהְיֶה זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְגֹרֶשֶׁת וְיִתְקַיֵּם הַמִּקָּח אוֹ הַמַּתָּנָה מִיָּד, וּכְאִלּוּ לֹא הִתְנָה כְּלָל, הוֹאִיל וְחָסַר הַתְּנַאי אֶחָד מִן הָאַרְבָּעָה.

ג. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא תִּתְּנִי לִי לֹא תְּהִי מְקֻדֶּשֶׁת', וְאַחַר שֶׁהִתְּנָה תְּנַאי זֶה נָתַן לָהּ הַדִּינָר - הֲרֵי הַתְּנַאי קַיָּם, וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת עַל תְּנַאי; וְאִם נָתְנָה לוֹ מָאתַיִם זוּז, תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא נָתְנָה לוֹ, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

ד. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה', וְנָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ, וְהִשְׁלִים הַתְּנַאי וְאָמַר: 'אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז תְּהִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא תִּתְּנִי לִי לֹא תְּהִי מְקֻדֶּשֶׁת' - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה וְנָתַן בְּיָדָהּ וְאַחַר כָּךְ הִתְנָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר; וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן לוֹ כְּלוּם.

ה. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: 'אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז, הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה', וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר לְיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא כָּפַל תְּנָאוֹ, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר לָהּ: 'וְאִם לֹא תִּתְּנִי, לֹא תְּהִי מְקֻדֶּשֶׁת'; וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן לוֹ כְּלוּם.

ו. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: 'אִם לֹא תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז לֹא תְּהִי מְקֻדֶּשֶׁת לִי, וְאִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה", וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר לְיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּים לָאו [״אם לא תתני״] לְהֵן [״אם תתני״]; וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן.

ז. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: 'אִם תַּעֲלִי לָרָקִיעַ אוֹ תֵּרְדִי לַתְּהוֹם הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא תַּעֲלִי לָרָקִיעַ וְלֹא תֵּרְדִי לַתְּהוֹם לֹא תְּהִי מְקֻדֶּשֶׁת', וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר לְיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ לְקַיֵּם תְּנַאי זֶה, וְאֵין זֶה אֶלָּא כְּמַפְלִיגָה [מגזימה] בִּדְבָרִים דֶּרֶךְ שְׂחוֹק וְהִתּוּל.

ח. הֲרֵי שֶׁהִתְנָה בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתוֹ, אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה אוֹתוֹ - כְּגוֹן שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה: 'אִם תֹּאכְלִי חֵלֶב וָדָם הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא תֹּאכְלִי לֹא תְּהִי מְקֻדֶּשֶׁת', 'אִם תֹּאכְלִי בְּשַׂר חֲזִיר הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ, וְאִם לֹא תֹּאכְלִי לֹא יְהֵא גֵּט', וְאַחַר שֶׁהִתְנָה נָתַן הַדִּינָר אוֹ הַגֵּט בְּיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי קַיָּם; וְאִם עָבְרָה וְאָכְלָה, תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם לֹא אָכְלָה, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְאֵין אוֹמְרִים בָּזֶה 'הֲרֵי הִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה', שֶׁהֲרֵי בְּיָדָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל, וְלֹא תִּתְקַדֵּשׁ וְלֹא תִּתְגָּרֵשׁ.

ט. וּבַמֶּה אָמְרוּ 'כָּל הַמַּתָּנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל חוּץ מִדָּבָר שֶׁבְּמִמּוֹן'? כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אוֹ גֵּרֵשׁ אוֹ נָתַן אוֹ מָכַר עַל תְּנַאי שֶׁהוּא רוֹצֶה בִּתְנָאוֹ שֶׁיִּזְכֶּה עַצְמוֹ בְּדָבָר שֶׁלֹּא זִכְּתָה לוֹ תּוֹרָה וּמְנָעָה מִמֶּנּוּ, אוֹ יִפְטֹר עַצְמוֹ בִּתְנָאוֹ מִדָּבָר שֶׁחִיְּבָה אוֹתוֹ בּוֹ תּוֹרָה, שֶׁאוֹמְרִין לוֹ: 'תְּנָאֲךָ בָּטֵל, וּכְבָר נִתְקַיְּמוּ מַעֲשֶׂיךָ, אֵין אַתָּה נִפְטָר מִדָּבָר שֶׁחִיְּבָה אוֹתְךָ בּוֹ הַתּוֹרָה, וְלֹא תִּזְכֶּה בְּדָבָר שֶׁמָּנְעָה אוֹתְךָ מִמֶּנּוּ'.

י. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה עַל תְּנַאי שֶׁאֵין לָהּ עָלָיו שְׁאֵר [מזונות] כְּסוּת וְעוֹנָה [תשמיש] - שֶׁאוֹמְרִין לוֹ: 'כְּסוּת וּשְׁאֵר - תְּנָאֲךָ קַיָּם בָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהִיא תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן. אֲבָל בְּעוֹנָה - תְּנָאֲךָ בָּטֵל, שֶׁהַתּוֹרָה חִיְּבָה אוֹתְךָ בְּעוֹנָה. וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאַתָּה חַיָּב בְּעוֹנָתָהּ, וְאֵין בְּיָדְךָ לִפְטֹר עַצְמְךָ בִּתְנָאֲךָ'. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ יְפַת תֹּאַר [גויה שבויית מלחמה] עַל תְּנַאי שֶׁיִּתְעַמֵּר בָּהּ [שתהא שפחתו] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאֵין לוֹ לְהִתְעַמֵּר בָּהּ, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה מָנְעָה אוֹתוֹ מִלְּהִשְׁתַּעְבֵּד בָּהּ אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה, וְלֹא מִפְּנֵי תְּנָאוֹ יִזְכֶּה בְּדָבָר שֶׁמָּנְעָה תּוֹרָה, אֶלָּא תְּנָאוֹ בָּטֵל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יא. הִתְנָה עַל הָאִשָּׁה בִּשְׁעַת קִדּוּשִׁין, אוֹ בִּשְׁעַת גֵּרוּשִׁין, שֶׁתִּתְבָּעֵל לְאָבִיהָ וּלְאָחִיהָ אוֹ לִבְנָהּ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתַּעֲלֶה לָרָקִיעַ אוֹ שֶׁתֵּרֵד לַתְּהוֹם, וּתְנָאוֹ בָּטֵל; שֶׁאֵין בְּיָדָהּ שֶׁיַּעַבְרוּ אֲחֵרִים וְיָבוֹאוּ עַל הָעֶרְוָה, וְנִמְצָא שֶׁהִתְנָה בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ בְּיָדָהּ לְקַיְּמוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יב. אֲבָל אִם הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁיִּתֵּן לִי פְּלוֹנִי חֲצֵרוֹ', אוֹ 'שֶׁיַּשִּׂיא בִּתּוֹ לִבְנִי' וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - תְּנָאוֹ קַיָּם; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר בְּיָדָהּ לְקַיְּמוֹ, וְתִתֵּן לִפְלוֹנִי מָמוֹן הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ חֲצֵרוֹ וְעַד שֶׁיַּשִּׂיא בִּתּוֹ לִבְנוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן עֲבֵרָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יג. שִׂים אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁל תְּנָאִים לְנֶגֶד עֵינֶיךָ תָּמִיד, וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ 'הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי כָּךְ וְכָךְ', אוֹ 'הַנּוֹתֵן גֵּט עַל תְּנַאי כָּךְ וְכָךְ', אוֹ הַמּוֹכֵר, אוֹ הַנּוֹתֵן עַל תְּנַאי - תֵּדַע שֶׁהַתְּנַאי יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִהְיֶה צְרִיכִין לְפָרֵשׁ אוֹתָן בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם; וְאִם חָסֵר אֶחָד מֵהֶן, אֵין כָּאן תְּנַאי.

יד. יֵשׁ מִקְצָת גְּאוֹנִים אַחֲרוֹנִים שֶׁאָמְרוּ: 'אֵין אָדָם צָרִיךְ לִכְפֹּל תְּנָאוֹ אֶלָּא בְּגִטִּין וְקִדּוּשִׁין בִּלְבַד, אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹן אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפֹּל'. וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל דָּבָר זֶה, שֶׁכְּפִילַת הַתְּנַאי עִם שְׁאָר הָאַרְבָּעָה דְּבָרִים, מִתְּנַאי בְּנֵי גָּד וּבְנֵי רְאוּבֵן לָמְדוּ אוֹתָן חֲכָמִים, "אִם יַעַבְרוּ בְנֵי גָד וְגוֹ', וְאִם לֹא יַעַבְרוּ", וּתְנַאי זֶה לֹא הָיָה בְּגִטִּין וְלֹא בְּקִדּוּשִׁין. וְכָזֶה הוֹרוּ גְּדוֹלֵי הַגְּאוֹנִים הָרִאשׁוֹנִים, וְכֵן רָאוּי לַעֲשׂוֹת.

טו. הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי - כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, לֹא מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'אִם אֶתֵּן לִיךְ מָאתַיִם זוּז בְּשָׁנָה זוֹ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא אֶתֵּן לִיךְ לֹא תְּהִי מְקֻדֶּשֶׁת', וְנָתַן הַדִּינָר לְיָדָהּ בְּנִיסָן, וְנָתַן לָהּ הַמָּאתַיִם זוּז שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ בְּתִשְׁרֵי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִתִּשְׁרֵי; לְפִיכָךְ אִם קִדְּשָׁהּ שֵׁנִי קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי שֶׁל רִאשׁוֹן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי. וְכֵן הַדִּין בְּגִטִּין וּבְמָמוֹנוֹת, בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי הוּא שֶׁיִּהְיֶה גֵּט, אוֹ יִתְקַיֵּם הַמִּקָּח אוֹ הַמַּתָּנָה.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה שָׁם תְּנַאי, וְלֹא אָמַר מַעֲכָשָׁו; אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מַעֲכָשָׁו בְּדִינָר זֶה אִם אֶתֵּן לִיךְ מָאתַיִם זוּז', וּלְאַחַר זְמַן נָתַן לָהּ הַמָּאתַיִם זוּז - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לְמִפְרַעַ מִשְּׁעַת הַקִּדּוּשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה הַתְּנַאי אֶלָּא לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה;

לְפִיכָךְ אִם קִדְּשָׁהּ אַחֵר קֹדֶם שֶׁיַּעֲשֶׂה הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן הַדִּין בְּגִטִּין וּבְמָמוֹנוֹת.

יז. כָּל הָאוֹמֵר 'מֵעַכְשָׁו', אֵינוֹ צָרִיךְ לְכִפֹּל תְּנָאוֹ וְלֹא לְהַקְדִּים הַתְּנַאי לַמַּעֲשֶׂה, אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁהִקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה תְּנָאוֹ קַיָּם; אֲבָל צָרִיךְ לְהַתְנוֹת בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ, וְאִם הִתְנָה בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמַפְלִיג בְּדְבָרִים [ואינו מתכוון ברצינות], וְאֵין שָׁם תְּנַאי. וְכָל הָאוֹמֵר 'עַל מְנָת' - הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר 'מֵעַכְשָׁו', וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפֹּל הַתְּנַאי וְלֹא לְהַקְדִּימוֹ לַמַּעֲשֶׂה.

יח. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז', 'הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז', 'הֲרֵי חָצֵר זוֹ נְתוּנָה לְךָ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁתִּתֵּן לִי מָאתַיִם זוּז' - הֲרֵי תְּנָאוֹ קַיָּם, וְנִתְקַדְּשָׁה הָאִשָּׁה, אוֹ נִתְגָּרְשָׁה, וְזָכָה זֶה בֶּחָצֵר, וְהֵם יִתְּנוּ מָאתַיִם זוּז, וְאִם לֹא יִתְּנוּ - לֹא תִּהְיֶה זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְלֹא תִּתְגָּרֵשׁ זוֹ, וְלֹא יִזְכֶּה זֶה בֶּחָצֵר, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כָּפַל תְּנָאוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה לַתְּנַאי וְנָתַן הַקִּדּוּשִׁין אוֹ הַגֵּט לְיָדָהּ וְהֶחֱזִיק זֶה בֶּחָצֵר וְאַחַר כָּךְ הִשְׁלִים תְּנָאוֹ; שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - יִזְכֶּה זֶה בֶּחָצֵר, וְתִתְקַדֵּשׁ זוֹ וְתִתְגָּרֵשׁ זוֹ, מִשָּׁעָה רִאשׁוֹנָה שֶׁבָּהּ נַעֲשָׂה הַמַּעֲשֶׂה, כְּאִלּוּ לֹא הָיָה שָׁם תְּנַאי כְּלָל.

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק ז

א. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁיִּרְצֶה אָבִי' [שיאמר "הן"] - רָצָה הָאָב [אמר "הן"], מְקֻדֶּשֶׁת; לֹא רָצָה, אוֹ שֶׁשָּׁתַק, אוֹ שֶׁמֵּת קֹדֶם שֶׁשָּׁמַע הַדָּבָר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. 'עַל מְנָת שֶׁלֹּא יְמַחֶה אָבִי' - שָׁמַע וּמִחָה, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; לֹא מִחָה, אוֹ שֶׁמֵּת - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. מֵת הַבֵּן וְאַחַר כָּךְ שָׁמַע הָאָב - מְלַמְּדִין אֶת הָאָב שֶׁיֹּאמַר 'אֵינִי רוֹצֶה', כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא שָׁם קִדּוּשִׁין, וְלֹא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם.

ב. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי מָאתַיִם זוּז', אוֹ 'בֵּית כּוֹר עָפָר' [שטח שניתן לזרוע בו כור] - אִם יֵשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם אֵין לוֹ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק; שֶׁמָּא יֵשׁ לוֹ, וְהוּא אוֹמֵר 'אֵין לִי' - כְּדֵי לְקַלְקְלָהּ [להכשילה באיסור אשת איש].

ג. 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי מָאתַיִם זוּז', אוֹ 'בֵּית כּוֹר עָפָר בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי' - אִם יֵשׁ לוֹ בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם אֵין לוֹ בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁאָמַר, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק - שֶׁמָּא יֵשׁ לוֹ שָׁם, וְהוּא מִתְכַּוֵּן לְקַלְקְלָהּ.

ד. 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאַרְאֶךָּ מָאתַיִם זוּז', אוֹ 'בֵּית כּוֹר עָפָר' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְיַרְאֶנָּה; הֶרְאָה הַזּוּזִים בְּיַד אֲחֵרִים, אוֹ שֶׁהֶרְאָה בֵּית כּוֹר עָפָר בִּשְׂדֵה אֲחֵרִים - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, עַד שֶׁיַּרְאֶנָּה מִשֶּׁלּוֹ. לָקַח הַמָּעוֹת בְּמִלְוָה אוֹ בְּשֻׁתָּפוּת, אוֹ שֶׁשָּׂכַר הַשָּׂדֶה אוֹ לְקָחָהּ בַּאֲרִיסוּת [לעבוד בה תמורת חלק מהיבול] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, עַד שֶׁיַּרְאֶנָּה מִשֶּׁלּוֹ; שֶׁמַּשְׁמַע 'שֶׁאַרְאֶךָּ', שֶׁאַרְאֶךָּ שֶׁעִמִּי לְעַצְמִי דָּבָר זֶה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ.

ה. הָיָה לוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר, וְהָיָה בּוֹ נְקָעִים [חפירות] עֲמֻקִּים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים - אִם הָיוּ הַנְּקָעִים מְלֵאִים מַיִם - הֲרֵי הֵן כִּסְלָעִים וְאֵין נִמְדָּדִין עִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין רְאוּיִין לִזְרִיעָה; וְאִם אֵינָן מְלֵאִין מַיִם - נִמְדָּדִין עִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לִזְרִיעָה.

ו. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלַיִךְ נְדָרִים', וְנִמְצְאוּ עָלֶיהָ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה נְדָרִים אֵלּוּ - שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר, אוֹ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה יַיִן, אוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט בְּמִינֵי [בגדי] צִבְעוֹנִין - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; נִמְצָא עָלֶיהָ נֶדֶר חוּץ מֵאֵלּוּ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'מַקְפִּיד אֲנִי אֲפִלּוּ עַל זֶה', הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִם אָמַר לָהּ: 'עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלַיִךְ כָּל נֶדֶר' - אֲפִלּוּ נִמְצֵאת שֶׁנָּדְרָה שֶׁלֹּא תֹּאכַל חֲרוּבִין, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

ז. 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאֵין בִּיךְ מוּמִין', וְנִמְצָא בָּהּ אֶחָד מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; נִמְצָא בָּהּ מוּם אַחֵר חוּץ מֵאוֹתָם הַמּוּמִין - אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר: 'מַקְפִּיד אֲנִי אֲפִלּוּ עַל זֶה', הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. וּמַה הֵן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים? כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּכֹּהֲנִים [לעבודה במקדש], פּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים; וּבְהִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ, יִתְבָּאֲרוּ כָּל מוּמֵי הַכֹּהֲנִים. וְיוֹתֵר עֲלֵיהֶן בַּנָּשִׁים - רֵיחַ רַע [מהגוף], וְזֵעָה, וְרֵיחַ הַפֶּה, וְקוֹל עָבֶה, וְדַדִּין גַּסִּין מֵחַבְרוֹתֶיהָ טֶפַח, וְטֶפַח בֵּין דַּד לְדַד, וּנְשִׁיכַת כֶּלֶב וְנַעֲשָׂה הַמָּקוֹם צַלֶּקֶת, וְשׁוּמָא [יבלת] שֶׁעַל הַפַּדַּחַת [מצח], אֲפִלּוּ הָיְתָה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, וַאֲפִלּוּ קְרוּבָה מִשֵּׂעַר רֹאשָׁהּ וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ שֵׂעָר, וְזוֹ הִיא הַשּׁוּמָא שֶׁיִּתְּרָה בָּאִשָּׁה עַל הַכֹּהֲנִים. אֲבָל אִם הָיְתָה שׁוּמָא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר בִּשְׂאָר הַפָּנִים, אוֹ שׁוּמָה גְּדוֹלָה כְּאִסָּר [מטבע איטלקי קטן] אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ שֵׂעָר - הֲרֵי זֶה מוּם בֵּין בְּכֹהֲנִים בֵּין בְּנָשִׁים.

ח. הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה סְתָם וְנִמְצָא בָּהּ אֶחָד מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים, אוֹ נִמְצָא עָלֶיהָ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה נְדָרִים - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק. קִדְּשָׁהּ עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלֶיהָ נְדָרִים וְהָיוּ עָלֶיהָ נְדָרִים, וְהָלְכָה אֵצֶל חָכָם וְהִתִּיר לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

ט. קִדְּשָׁהּ עַל מְנָת שֶׁאֵין בָּהּ מוּמִין וְהָיוּ בָּהּ מוּמִין, וְהָלְכָה אֵצֶל רוֹפֵא וְרִפְּאָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. אֲבָל אִם הִתְנָה הָאִישׁ שֶׁאֵין עָלָיו נְדָרִים, וְשֶׁאֵין בּוֹ מוּמִין, וְהָיוּ עָלָיו נְדָרִים, וְהָיוּ בּוֹ מוּמִין, וְהָלַךְ אֵצֶל חָכָם וְהִתִּירוֹ, אֵצֶל רוֹפֵא וְרִפְּאוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאֵין לָאִישׁ גְּנַאי בְּמוּמִין שֶׁכְּבָר נִרְפְּאוּ, וְאֵין הָאִשָּׁה מַקְפֶּדֶת עַל זֹאת.

י. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאֶתֵּן לִיךְ מָאתַיִם זוּז מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם' - אִם נָתַן לָהּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם עָבְרוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא נָתַן, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזוּזִים אֵלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם' - אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְאַכְּלוּ הַמָּעוֹת [השתמשה בהם] בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לְאַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם; וְאִם חָזַר בּוֹ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים, אוֹ חָזְרָה הִיא - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

יא. בָּא שֵׁנִי וְקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי לְעוֹלָם, לְפִי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקִּדְּשָׁהּ הַשֵּׁנִי לֹא הָיְתָה מְקֻדֶּשֶׁת, וְתָפְסוּ בָּהּ קִדּוּשֵׁי שֵׁנִי וְנַעֲשֵׂית אֵשֶׁת אִישׁ, וּלְאַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם, כְּשֶׁיָּבוֹאוּ קִדּוּשֵׁי רִאשׁוֹן, יִמְצְאוּ אוֹתָהּ אֵשֶׁת

אִישׁ, וְנִמְצָא הָרִאשׁוֹן כְּמִי שֶׁקִּדֵּשׁ אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁאֵין הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ.

יב. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁו לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם בְּדִינָר זֶה', וּבָא אַחֵר וְקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק לִשְׁנֵיהֶם; לְפִיכָךְ שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִין גֵּט, בֵּין בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם בֵּין לְאַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם. 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁו לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם', וּבָא אַחֵר וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁו לְאַחַר עֲשָׂרָה יָמִים', אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה - קִדּוּשֵׁי כֻּלָּן תּוֹפְסִין בָּהּ; וּצְרִיכָה גֵּט מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְכֻלָּן בְּסָפֵק.

יג. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי חוּץ מִפְּלוֹנִי', כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא תֵּאָסֵר עָלָיו, אֶלָּא תִּהְיֶה אֵשֶׁת אִישׁ עַל כָּל הָעוֹלָם וְלִפְלוֹנִי כִּפְנוּיָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁתִּהְיִי מֻתֶּרֶת לִפְלוֹנִי' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְתִהְיֶה אֲסוּרָה עַל אוֹתוֹ פְּלוֹנִי כִּשְׁאָר הָעָם, מִפְּנֵי שֶׁהִתְנָה בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ.

יד. הַנּוֹתֵן שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת לְאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי הַיּוֹם בְּאַחַת, וּבְאַחַת לְאַחַר שֶׁאֶגְרְשֵׁךְ' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וּכְשֶׁיְּגָרֵשׁ אוֹתָהּ תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה מִן קִדּוּשֵׁי פְּרוּטָה שְׁנִיָּה. אֲבָל הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה לְאַחַר שֶׁאֶשְׁתַּחְרֵר', 'לְאַחַר שֶׁתִּתְגַּיְּרִי', 'לְאַחַר שֶׁאֶשְׁתַּחְרֵר' [מהיותו עבד כנעני], 'לְאַחַר שֶׁתִּשְׁתַּחְרְרִי' [מהיותה שפחה כנענית], 'לְאַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעֲלֵךְ', 'לְאַחַר שֶׁתָּמוּת אֲחוֹתֵךְ' [שכעת היא אישתי] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל עַתָּה לְקַדְּשָׁהּ.

טו. הָאוֹמֵר לִיבָמָה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה לְאַחַר שֶׁיַּחְלֹץ לִיךְ יְבָמִיךְ' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, הוֹאִיל וְאִלּוּ קִדְּשָׁהּ עַתָּה, הָיוּ קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ מִסָּפֵק.

טז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'אִם יָלְדָה אִשְׁתְּךָ נְקֵבָה הֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה' - לֹא אָמַר כְּלוּם. וְאִם הָיְתָה אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ מְעֻבֶּרֶת וְהֵכַּר הָעֻבָּר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁצָּרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אוֹתָהּ מֵאֲבִיהָ אַחַר שֶׁתֵּלֵד, כְּדֵי שֶׁיַּכְנִיס אוֹתָהּ בְּקִדּוּשִׁין שֶׁאֵין בָּהֶן דֹּפִי [פגם].

יז. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּמֵאָה דִינָר', וְנָתַן לָהּ אֲפִלּוּ דִינָר אֶחָד - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִשֶּׁלְּקָחָה הַדִּינָר, וְהוּא יַשְׁלִים לָהּ אֶת הַשְּׁאָר; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה עַל מְנָת שֶׁאַשְׁלִים לִיךְ מֵאָה דִינָר', שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לוֹ מֵעַכְשָׁו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָמַר לָהּ בְּמֵאָה דִינָר סְתָם. אֲבָל אִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּמֵאָה דִינָר אֵלּוּ', וְהִתְחִיל לִמְנוֹת לְתוֹךְ יָדָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת עַד שֶׁיַּשְׁלִים; וַאֲפִלּוּ בַּדִּינָר הָאַחֲרוֹן שְׁנֵיהֶן יְכוֹלִים לַחֲזֹר זֶה בְּזֶה. וְכֵן אִם נִמְצָא מָנֶה חָסֵר דִּינָר, אוֹ נִמְצָא מֵהֶם דִּינָר נְחֹשֶׁת [ולא מכסף] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. נִמְצָא בָּהֶם דִּינָר רַע [חסר במשקלו] - אִם יְכוֹלָה לְהוֹצִיאוֹ עַל יְדֵי הַדְּחָק, יַחְלִיפֶנּוּ; וְאִם לָאו, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

יח. אָמַר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּבְגָדִים אֵלּוּ שֶׁהֵן שָׁוִין חֲמִשִּׁים דִּינָר', וְהָיוּ שֶׁל מֶשִׁי וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהָאִשָּׁה מִתְאַוָּה לָהֶן - אִם הָיוּ שָׁוִין חֲמִשִּׁים, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִשְּׁעַת לְקִיחָה; וְאֵינָן צְרִיכִין שׁוּמָא בַּשּׁוּק וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת, כְּדֵי שֶׁתִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ, אֶלָּא הוֹאִיל וְהֵם שָׁוִין כְּשֶׁאָמַר לָהּ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִשָּׁעָה רִאשׁוֹנָה. וְאִם אֵינָם שָׁוִין, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

יט. אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהָיוּ עֲסֵקִין בְּדִבְרֵי אֵרוּסִין, הוּא אוֹמֵר: 'בְּמֵאָה דִינָר אֲקַדֵּשׁ אוֹתָךְ', וְהִיא אוֹמֶרֶת: 'אֵינִי מִתְקַדֶּשֶׁת לְךָ אֶלָּא בְּמָאתַיִם זוּז', וְהָלַךְ זֶה לְבֵיתוֹ וְזוֹ לְבֵיתָהּ, וַאֲחַר כָּךְ תָּבְעוּ זֶה אֶת זֶה [הסכימו לחדש את הקשר] וְקִדְּשוּ סְתָם [במעות צרורות, מבלי לדעת כמה יש בצרור] - אִם הָאִישׁ תָּבַע אֶת הָאִשָּׁה, יַעֲשׂוּ דִּבְרֵי הָאִשָּׁה; וְאִם הָאִשָּׁה תָּבְעָה אֶת הָאִישׁ, יַעֲשׂוּ דִּבְרֵי הָאִישׁ.

כ. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְקִדְּשָׁהּ עַל תְּנַאי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; וְכֵן אִם אָמַר לוֹ לְקַדְּשָׁהּ עַל תְּנַאי, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ סְתָם, אוֹ עַל תְּנַאי אַחֵר, אוֹ שֶׁשִּׁנָּה אֶת הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

כא. אָמַר לוֹ: 'קַדְּשָׁהּ לִי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי', וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; 'קַדְּשָׁהּ לִי וַהֲרֵי הִיא בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי', וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְאֶה מָקוֹם הוּא לוֹ [ציין לו היכן היא נמצאת]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה לִשְׁלוּחָהּ: 'קַבֵּל לִי קִדּוּשֵׁי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי', וְקִבֵּל לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; 'הֲרֵי הַבַּעַל בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי', וְקִבֵּל לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְאֶה מָקוֹם הִיא לוֹ.

כב. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְחָזַר בּוֹ מִיָּד הוּא אוֹ הִיא, אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר [בטווח מיידי של זמן אמירת משפט] - אֵין חֲזָרָתָם כְּלוּם, וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת.

כג. הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי וְחָזַר אַחַר כַּמָּה יָמִים וּבִטֵּל הַתְּנַאי, אַף עַל פִּי שֶׁבִּטְּלוֹ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי עֵדִים - בָּטֵל הַתְּנַאי, וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת סְתָם. וְכֵן אִם הָיָה הַתְּנַאי מִן הָאִשָּׁה, וּבִטְּלָה אוֹתוֹ אַחַר כֵּן בֵּינָהּ לְבֵינוֹ - בָּטֵל הַתְּנַאי. לְפִיכָךְ הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי וְכָנַס סְתָם [נשאה ללא הזכרת התנאי] אוֹ בָּעַל סְתָם - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי, שֶׁמָּא בִּטֵּל הַתְּנַאי כְּשֶׁבָּעַל אוֹ כְּשֶׁכָּנַס. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ בְּפָחוֹת מִפְּרוּטָה, אוֹ בְּמִלְוָה [שחייבת לו], וְחָזַר וּבָעַל סְתָם בִּפְנֵי עֵדִים - צְרִיכָה גֵּט, שֶׁעַל בְּעִילָה זוֹ סָמַךְ [לקדשה בה], וְלֹא עַל אוֹתָן הַקִּדּוּשִׁין הַפְּסוּלִין; חֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת, וַהֲרֵי בְּיָדוֹ עַתָּה לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת מִצְוָה.

יום שישי י' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק ח

א. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּכוֹס זֶה שֶׁל יַיִן' וְנִמְצָא שֶׁל דְּבַשׁ, 'שֶׁל דְּבַשׁ' וְנִמְצָא שֶׁל יַיִן, 'בְּדִינָר זֶה שֶׁל כֶּסֶף' וְנִמְצָא שֶׁל זָהָב, 'שֶׁל זָהָב' וְנִמְצָא שֶׁל כֶּסֶף, 'עַל מְנָת שֶׁאֲנִי כֹּהֵן' וְנִמְצָא לֵוִי, 'לֵוִי' וְנִמְצָא כֹּהֵן, 'נָתִין' [גבעוני] וְנִמְצָא מַמְזֵר, 'מַמְזֵר' וְנִמְצָא נָתִין, 'בֶּן עִיר' וְנִמְצָא בֶּן כְּרַךְ [עיר גדולה], 'בֶּן כְּרַךְ' וְנִמְצָא בֶּן עִיר, 'עַל מְנָת שֶׁאֲנִי עָשִׁיר'

וְנִמְצָא עָנִי, 'עָנִי' וְנִמְצָא עָשִׁיר, 'עַל מְנָת שֶׁבִּיתִי קָרוֹב לַמֶּרְחָץ' וְנִמְצָא רָחוֹק, 'רָחוֹק' וְנִמְצָא קָרוֹב, 'עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי בַּת' אוֹ 'שִׁפְחָה גּוֹדֶלֶת' [קולעת שיער] אוֹ 'אוֹפֶה' וְאֵין לוֹ, עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ וְיֵשׁ לוֹ, 'עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי אִשָּׁה וּבָנִים' וְאֵין לוֹ, עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ וְיֵשׁ לוֹ - בְּכָל אֵלּוּ וְהַדּוֹמִין לָהֶן, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; וְכֵן הִיא שֶׁהִטְעַתּוּ.

ב. וּבְכֻלָּם - אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרָה: 'בְּלִבִּי הָיָה לְהִתְקַדֵּשׁ לוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִטְעַנִי וְאֵין הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמַר', וְכֵן אִם אָמַר הוּא: 'בְּלִבִּי הָיָה לְקַדְּשָׁהּ אַף עַל פִּי שֶׁהִטְעַתְנִי' - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב אֵינָן דְּבָרִים.

ג. 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁאֲנִי בַּסָּם' [מוכר בשמים] וְנִמְצָא בַּסָּם וּבֶרְסִי [מעבד עורות], 'עַל מְנָת שֶׁאֲנִי בֶּן עִיר' וְנִמְצָא בֶּן עִיר וּבֶן כְּרַךְ, 'עַל מְנָת שֶׁשְּׁמִי יוֹסֵף' וְנִמְצָא שְׁמוֹ יוֹסֵף וְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: 'עַל מְנָת שֶׁאֵין שְׁמִי אֶלָּא יוֹסֵף' וְנִמְצָא שְׁמוֹ יוֹסֵף וְשִׁמְעוֹן, 'שֶׁאֵינִי אֶלָּא בַּסָּם' וְנִמְצָא בַּסָּם וּבֶרְסִי, 'שֶׁאֵינִי אֶלָּא בֶּן עִיר' וְנִמְצָא בֶּן עִיר וּבֶן כְּרַךְ - אֵין זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

ד. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לִקְרוֹת' - צָרִיךְ שֶׁיִּקְרָא הַתּוֹרָה וִיתַרְגֵּם אוֹתָהּ תַּרְגּוּם אונְקְלוֹס הַגֵּר; וְאִם אָמַר לָהּ 'עַל מְנָת שֶׁאֲנִי קָרָאה' - צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹדֵעַ לִקְרוֹת תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים בְּדִקְדּוּק יָפֶה. 'עַל מְנָת שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לִשְׁנוֹת' - צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹדֵעַ לִקְרוֹת הַמִּשְׁנָה; 'עַל מְנָת שֶׁאֲנִי תַּנָּאה' - צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹדֵעַ לִקְרוֹת הַמִּשְׁנָה וְסִפְרָא וְתוֹסְפְתָּא שֶׁל רַבִּי חִיָּא.

ה. 'עַל מְנָת שֶׁאֲנִי תַּלְמִיד' - אֵין אוֹמְרִין כְּבָן עַזַּאי וּכְבֶן זוֹמָא [-כגדולי תורה], אֶלָּא כָּל שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ דָּבָר אֶחָד בְּתַלְמוּדוֹ וְאוֹמְרוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּהִלְכוֹת הֶחָג שֶׁמְּלַמְּדִין אוֹתָן בָּרַבִּים מִדְּבָרִים הַקַּלִּים סָמוּךְ לֶחָג כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל הָעָם בְּקִיאִין בָּהֶן. 'עַל מְנָת שֶׁאֲנִי חָכָם' - אֵין אוֹמְרִין כְּרַבִּי עֲקִיבָה וַחֲבֵרָיו, אֶלָּא כָּל שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ דְּבַר חָכְמָה [סברה] בְּכָל מָקוֹם [בתורה] וְאוֹמֵר. 'עַל מְנָת שֶׁאֲנִי גִּבּוֹר' - אֵין אוֹמְרִין כְּאַבְנֵר בֶּן נֵר וּכְיוֹאָב, אֶלָּא כֹּל שֶׁחֲבֵרָיו מִתְיָרְאִים מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי גְּבוּרָתוֹ. 'עַל מְנָת שֶׁאֲנִי עָשִׁיר' - אֵין אוֹמְרִין כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, אֶלָּא כֹּל שֶׁבְּנֵי עִירוֹ מְכַבְּדִין אוֹתוֹ מִפְּנֵי עָשְׁרוֹ. 'עַל מְנָת שֶׁאֲנִי צַדִּיק' - אֲפִלּוּ רָשָׁע גָּמוּר, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא הִרְהֵר בִּתְשׁוּבָה בְּדַעְתּוֹ. עַל מְנָת שֶׁהוּא רָשָׁע - אֲפִלּוּ צַדִּיק גָּמוּר, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא הִרְהֵר בַּעֲבוֹדָה זָרָה בְּדַעְתּוֹ; שֶׁעֲוֹן עֲבוֹדָה זָרָה גָּדוֹל הוּא, וּמִשֶּׁיְּהַרְהֵר לַעֲבֹד בְּלִבּוֹ נַעֲשָׂה רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם", וְכָתוּב: "לְמַעַן תְּפֹשׂ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם".

ו. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְאָמַר: 'הָיִיתִי סָבוּר שֶׁהִיא כֹּהֶנֶת וַהֲרֵי הִיא לְוִיָּה', 'לְוִיָּה וַהֲרֵי הִיא כֹּהֶנֶת', 'עֲנִיָּה וַהֲרֵי הִיא עֲשִׁירָה', 'עֲשִׁירָה וַהֲרֵי הִיא עֲנִיָּה' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִטְעַתּוּ; וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה: 'סְבוּרָה הָיִיתִי שֶׁהוּא כֹּהֵן וַהֲרֵי הוּא לֵוִי', 'לֵוִי וַהֲרֵי הוּא כֹּהֵן', 'עָשִׁיר וַהֲרֵי הוּא עָנִי', 'עָנִי וַהֲרֵי הוּא עָשִׁיר' - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִטְעָה אוֹתָהּ.

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק ט

א. הַמְקַדֵּשׁ שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁאָסוּר לִשָּׂא שְׁתֵּיהֶן מִשּׁוּם עֶרְוָה [וקידשן -] כְּאַחַת - אֵינָן מְקֻדָּשׁוֹת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה וּבִתָּהּ, אוֹ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת כְּאַחַת - אֵין אַחַת מֵהֶן מְקֻדֶּשֶׁת.

ב. קִדֵּשׁ נָשִׁים רַבּוֹת כְּאַחַת וְאָמַר: 'הֲרֵי כֻּלְּכֶן מְקֻדָּשׁוֹת לִי', וְהָיוּ בָּהֶן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין אַחַת מִכֻּלָּן מְקֻדֶּשֶׁת; אִם אָמַר לָהֶן: 'הָרְאוּיָה מִכֶּן לְבִיאָה מְקֻדֶּשֶׁת לִי' - הֲרֵי כֻּלָּן מְקֻדָּשׁוֹת, חוּץ מֵאֲחָיוֹת, אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְכֵן אִם אָמַר לָהֶן: 'הֲרֵי כֻּלְּכֶן מְקֻדָּשׁוֹת לִי', וְהָיְתָה בָּהֶן שִׁפְחָה, אוֹ גּוֹיָה, אוֹ אִשָּׁה אַחַת עֶרְוָה, כְּגוֹן אֵשֶׁת אִישׁ אוֹ בִּתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין אַחַת מִכֻּלָּם מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם אָמַר: 'הָרְאוּיָה מִכֶּם לְבִיאָה מְקֻדֶּשֶׁת' - הֲרֵי כֻּלָּן מְקֻדָּשׁוֹת לוֹ, חוּץ מֵאִשָּׁה שֶׁאֵין הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ.

ג. אָמַר לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת: 'הֲרֵי אַחַת מִכֶּם מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה', וְנָתַן לָהֶן פְּרוּטָה, אוֹ שֶׁקִּבְּלַתָּהּ אַחַת עַל יְדֵי [בשביל] חֲבֵרְתָּהּ, וְכֵן הָאוֹמֵר לְאָב: 'אַחַת מִבְּנוֹתֶיךָ מְקֻדֶּשֶׁת לִי', וְקִבֵּל הָאָב קִדּוּשֶׁיהָ - כֻּלָּן צְרִיכוֹת גֵּט מִמֶּנּוּ, וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עַל אַחַת מֵהֶן; מִפְּנֵי שֶׁהַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן וְאַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָבוֹא עַל אַחַת מֵהֶן.

ד. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה פְּלוֹנִית, וְהָלַךְ לְקַדְּשָׁהּ לוֹ, וְקִדֵּשׁ הַמְשֻׁלָּחַ בְּעַצְמוֹ לְאִמָּהּ [את אמה] אוֹ לְבִתָּהּ אוֹ לַאֲחוֹתָהּ, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזוֹ מֵהֶן נִתְקַדְּשָׁה רִאשׁוֹנָה - שְׁתֵּיהֶן צְרִיכוֹת גֵּט וַאֲסוּרוֹת עָלָיו. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ לְקַדְּשָׁהּ, וְהָלְכָה וְקִדְּשָׁה הִיא עַצְמָהּ לְאַחֵר, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה מֵהֶם קָדַם - שְׁנֵיהֶן נוֹתְנִין לָהּ גֵּט; וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּרְחוֹקִין; אֲבָל אִם קִדְּשָׁהּ הַשָּׁלִיחַ לָאָב וְקִדְּשָׁה הִיא עַצְמָהּ לַבֵּן, אוֹ לְאָחִיו, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - שְׁנֵיהֶן נוֹתְנִין גֵּט, וְהִיא אֲסוּרָה לִשְׁנֵיהֶן.

ו. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: 'צֵא וְקַדֵּשׁ לִי אִשָּׁה', וּמֵת הַשָּׁלִיחַ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם קִדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה אוֹ לֹא קִדֵּשׁ - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁקִּדֵּשׁ, שֶׁחֶזְקַת הַשָּׁלִיחַ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ, וְהוֹאִיל וְאֵין יָדוּעַ אֵיזוֹ אִשָּׁה קִדֵּשׁ לוֹ, הֲרֵי זֶה אָסוּר בְּכָל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְרוֹבוֹת שֶׁהֵן עֲרָוָה עָלָיו, כְּגוֹן אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּת אוֹ אֵם אוֹ אֲחוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; שֶׁאִם תֹּאמַר יִשָּׂא זוֹ - שֶׁמָּא אִמָּהּ קִדֵּשׁ לוֹ שְׁלוּחוֹ, אוֹ אֲחוֹתָהּ, אוֹ בִּתָּהּ. וּמֵתֶר בְּאִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ קְרוֹבוֹת כְּגוֹן אֵלּוּ. הָיְתָה לָהּ קְרוֹבָה, אָחוֹת אוֹ אֵם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְהָיְתָה הַקְּרוֹבָה אֵשֶׁת אִישׁ בְּשָׁעָה שֶׁעָשָׂהוּ שָׁלִיחַ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה קֹדֶם שֶׁיָּמוּת הַשָּׁלִיחַ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בָּהּ; וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא קִדֵּשׁ הַשָּׁלִיחַ אֶת קְרוֹבָתָהּ אַחַר שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה רְאוּיָה בְּשָׁעָה שֶׁעָשָׂה הַשָּׁלִיחַ, וְאֵין אָדָם עוֹשֶׂה לוֹ שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אֶלָּא אִשָּׁה שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַדְּשָׁהּ בִּשְׁעַת הַשְּׁלִיחוּת.

ז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲמִשָּׁה בָנִים, וְעָשׂוּ כֻּלָּן אֶת אֲבִיהֶם שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לָהֶם נָשִׁים, וְאָמַר אֲבִי הַבָּנִים לְאִישׁ שֶׁהָיוּ לוֹ חָמֵשׁ בָּנוֹת: 'אַחַת מִבְּנוֹתֶיךָ מְקֻדֶּשֶׁת לְאֶחָד מִבָּנַי', וְקִבֵּל הָאָב

הַקְּדוּשִׁין - כָּל אַחַת מֵהֶן צְרִיכָה חֲמִשָּׁה גִטִּין מִכָּל הָאַחִין, הוֹאִיל וְכֻלָּן נָתְנוּ רְשׁוּת לָאָב לְקַדֵּשׁ לָהֶם; מֵת אֶחָד מֵהֶן, כָּל אַחַת מֵהֶן צְרִיכָה אַרְבָּעָה גִטִּין, וַחֲלִיצָה מֵאֶחָד מֵהֶם.

ח. הָאָב שֶׁהָיְתָה לוֹ בַּת קְטַנָּה, אוֹ נַעֲרָה שֶׁהִיא בִּרְשׁוּתוֹ, וּבַת בּוֹגֶרֶת, וְנָתְנָה לוֹ הַבּוֹגֶרֶת רְשׁוּת לְקַדְּשָׁהּ, וְקִדֵּשׁ בִּתּוֹ סְתָם לְאֶחָד - אֵין הַבּוֹגֶרֶת בִּכְלָל עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ וְיֹאמַר 'בִּתִּי הַבּוֹגֶרֶת שֶׁעָשָׂת אוֹתִי שָׁלִיחַ'; לְפִיכָךְ אֵין הַבּוֹגֶרֶת מְקֻדֶּשֶׁת, וַאֲחוֹתָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

ט. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי כִּתֵּי [קבוצות] בָּנוֹת מִשְׁתֵּי נָשִׁים, וְכֻלָּן בִּרְשׁוּתוֹ [שלא בגרו], וְקִדֵּשׁ אַחַת מֵהֶן, וּבִשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין אָמַר לַבַּעַל: 'קִדַּשְׁתִּי לְךָ אֶת בִּתִּי הַגְּדוֹלָה' - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר, שֶׁמָּא גְּדוֹלָה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת [מאשתו הראשונה] קִדֵּשׁ לוֹ, אוֹ גְּדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת [מאשתו השניה], אוֹ קְטַנָּה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת שֶׁהִיא גְּדוֹלָה מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת - הֲרֵי כֻּלָּן מֻתָּרוֹת, חוּץ מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת, וְהִיא לְבַדָּהּ הַמְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם קִדֵּשׁ בִּתּוֹ הַקְּטַנָּה - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר, שֶׁמָּא קְטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת, אוֹ קְטַנָּה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת, אוֹ גְּדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת שֶׁהִיא קְטַנָּה מִן הַקְּטַנָּה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת - הֲרֵי כֻּלָּן מֻתָּרוֹת, חוּץ מִן הַקְּטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת, וְהִיא לְבַדָּהּ הַמְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁמַּשְׁמַע 'בִּתִּי הַגְּדוֹלָה', שֶׁאֵין בְּבְנוֹתָיו גְּדוֹלָה מִמֶּנָּה; וּמַשְׁמַע 'הַקְּטַנָּה', שֶׁאֵין בָּהֶן קְטַנָּה מִמֶּנָּה.

י. נֶאֱמָן הָאָב לוֹמַר עַל בִּתּוֹ קֹדֶם שֶׁתִּבְגַּר שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת, וְאוֹסְרָהּ עַל הַכֹּל.

יא. הָאָב שֶׁאָמַר: 'קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתִּי וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְמִי קִדַּשְׁתִּיהָ' - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לְעוֹלָם עַל כָּל אָדָם, עַד שֶׁיֹּאמַר: 'נוֹדַע לִי שֶׁלִּפְלוֹנִי קִדַּשְׁתִּיהָ'; וְתִהְיֶה צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט בִּלְבַד, וְאַף עַל פִּי שֶׁנּוֹדַע לוֹ אַחַר שֶׁבָּגְרָה.

יב. אָמַר הָאָב: 'אֵינִי יוֹדֵעַ לְמִי קִדַּשְׁתִּיהָ', וּבָא אֶחָד וְאָמַר: 'אֲנִי הוּא שֶׁקִּדַּשְׁתִּיהָ' - נֶאֱמָן אַף לִכְנֹס, וְאֵינוֹ צָרִיךְ קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים.

יג. בָּאוּ שְׁנַיִם, זֶה אוֹמֵר 'אֲנִי קִדַּשְׁתִּיהָ', וְזֶה אוֹמֵר 'אֲנִי קִדַּשְׁתִּיהָ' - שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִין גֵּט; וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס. כְּנָסָהּ, וְאַחַר כָּךְ בָּא אַחֵר וְאָמַר: 'אֲנִי הוּא שֶׁקִּדַּשְׁתִּיהָ' - אֵינוֹ נֶאֱמָן, וְאֵינוֹ אוֹסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ.

יד. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: 'נִתְקַדַּשְׁתִּי וְאֵינִי יוֹדַעַת לְמִי נִתְקַדַּשְׁתִּי', וּבָא אֶחָד וְאָמַר: 'אֲנִי הוּא שֶׁקִּדַּשְׁתִּיךְ' - נֶאֱמָן לִתֵּן גֵּט, וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִמֶּנּוּ; אֲבָל אֵינוֹ נֶאֱמָן לִכְנֹס, שֶׁמָּא יִצְרוֹ תְּקָפוֹ וְהִיא תַּרְגִּיל לוֹ [תחפה עליו] כְּדֵי לְהַתִּירָהּ.

טו. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה 'קִדַּשְׁתִּיךְ', וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא קִדַּשְׁתָּנִי' - הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו. הִיא אוֹמֶרֶת 'קִדַּשְׁתָּנִי', וְהוּא אוֹמֵר 'לֹא קִדַּשְׁתִּיךְ' - הוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו. 'קִדַּשְׁתִּיךְ', וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא קִדַּשְׁתָּ אֶלָּא בִּתִּי' - הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת גְּדוֹלָה [האם], וּגְדוֹלָה מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו; וּמֻתָּר בִּקְרוֹבוֹת הַבַּת, וְהַבַּת מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו. 'קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתֵּךְ', וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא קִדַּשְׁתָּ אֶלָּא אוֹתִי' - הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת הַבַּת, וְהַבַּת מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו; וּמֻתָּר בִּקְרוֹבוֹת הָאֵם, וְהָאֵם אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו.

טז. וְכָל אֵלּוּ שֶׁטּוֹעֲנִין [לתקפות] הַקִּדּוּשִׁין [בין הוא בין היא -], בְּשֶׁטָּעַן הַטּוֹעֵן שֶׁהָיוּ שָׁם קִדּוּשִׁין בִּפְנֵי עֵדִים וְהָלְכוּ לִמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ מֵתוּ; אֲבָל אִם הוֹדוּ שֶׁהָיוּ הַקִּדּוּשִׁין בְּלֹא עֵדִים - אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכָל מָקוֹם שֶׁתֹּאמַר אִשָּׁה לְאִישׁ 'קִדַּשְׁתַּנִי', וְהוּא אוֹמֵר 'לֹא קִדַּשְׁתִּי' - מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ שֶׁיִּכְתֹּב לָהּ גֵּט כְּדֵי לְהַתִּירָהּ לִשְׁאָר הָעָם, שֶׁאֵין לוֹ בָּזֶה הֶפְסֵד; וְאִם נָתַן לָהּ גֵּט מֵעַצְמוֹ, כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן כְּתֻבָּה.

יז. הָעוֹשֶׂה לוֹ שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְהָלַךְ [השליח] וְקִדְּשָׁהּ לְעַצְמוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשָּׁלִיחַ; וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְכָל הָעוֹשֶׂה דָּבָר זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בִּשְׁאָר דִּבְרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר, נִקְרָא רָשָׁע.

יח. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ, הַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר 'לְעַצְמִי קִדַּשְׁתִּיהָ', וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לָאִישׁ שֶׁשְּׁלָחוֹ נִתְקַדַּשְׁתִּי' - אִם לֹא עָשָׂה [מינה] הַשָּׁלִיחַ בְּעֵדִים, הֲרֵי הַשָּׁלִיחַ אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו; וְהָאִשָּׁה אֲסוּרָה בִּקְרוֹבֵי הַמְשַׁלֵּחַ, וְהַמְשַׁלֵּחַ מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ. וְאִם הֶחֱזִיק הַשָּׁלִיחַ בְּעֵדִים [מינה אותו בפני עדים], הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לָרִאשׁוֹן.

יט. אֲמָרָה: 'אֵינִי יוֹדַעַת לְמִי נִתְקַדַּשְׁתִּי, אִם לַשּׁוֹלֵחַ אוֹ לִשְׁלוּחוֹ' - אִם לֹא הֶחֱזִיק הַשָּׁלִיחַ בְּעֵדִים, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי; וְאִם הֶחֱזִיק שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ, שְׁנֵיהֶם כּוֹתְבִין גֵּט. וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס.

כ. הָאִשָּׁה שֶׁעָשָׂת שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁה, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ, וּבְעֵת הֲלִיכָתוֹ בִּטְּלָה הַשְּׁלִיחוּת וְחָזְרָה בָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ אִם קֹדֶם שֶׁקִּבֵּל לָהּ הַקִּדּוּשִׁין חָזְרָה אוֹ אַחַר הַקִּדּוּשִׁין - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק; וְכֵן הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה שָׁלִיחַ וְחָזַר בּוֹ.

כא. הַמְקַדֵּשׁ אַחַת מֵחָמֵשׁ נָשִׁים וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹ מֵהֶן קִדֵּשׁ, וְכָל אַחַת וְאַחַת אוֹמֶרֶת 'אוֹתִי קִדֵּשׁ' - אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת כֻּלָּן; וְנוֹתֵן גֵּט לְכָל אַחַת וְאַחַת, וּמַנִּיחַ כְּתֻבָּה אַחַת בֵּינֵיהֶן וּמִסְתַּלֵּק. וְאִם קִדֵּשׁ בְּבִיאָה, קָנְסוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים שֶׁיִּתֵּן כְּתֻבָּה לְכָל אַחַת וְאַחַת. וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁהַכְּתֻבָּה שֶׁכָּתַב לְאַחַת מֵהֶן אָבְדָה, וְכָל אַחַת וְאַחַת אוֹמֶרֶת 'אֲנִי הִיא שֶׁקִּדַּשְׁתַּנִי וְכָתַבְתָּה לִי כְּתֻבָּה וְאָבְדָה כְּתֻבָּתִי'.

כב. הָאִשָּׁה שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִפְלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְקֻדֶּשֶׁת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה; וְכָל קוֹל שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בְּבֵית דִּין, אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ. וְכֵיצַד הוּא הַקּוֹל שֶׁהֶחֱזִיק זוֹ בּוֹ שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת? כְּגוֹן שֶׁבָּאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁרָאוּ הַנֵּרוֹת דּוֹלְקִים וּמִטּוֹת מֻצָּעוֹת, וּבְנֵי אָדָם נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין, וְנָשִׁים שְׂמֵחוֹת לָהּ וְאוֹמְרוֹת: 'נִתְקַדְּשָׁה פְּלוֹנִית הַיּוֹם, נִתְקַדְּשָׁה פְּלוֹנִית הַיּוֹם'. שָׁמְעוּ אוֹתָן אוֹמְרוֹת: 'פְּלוֹנִית תִּתְקַדֵּשׁ הַיּוֹם' - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ, שֶׁמָּא נִזְדַּמְּנוּ לְקַדֵּשׁ וְלֹא נִתְקַדְּשָׁה; עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה. וְכֵן אִם בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: 'רָאִינוּ כְּמוֹ שִׂמְחַת אֵרוּסִין וְשָׁמַעְנוּ הַבְּרָה [המולה], וְשָׁמַעְנוּ מִפְּלוֹנִי שֶׁשָּׁמַע מִפְּלוֹנִי שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה פְּלוֹנִית בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וְהָלְכוּ לָהֶם הָעֵדִים לִמְדִינָה אַחֶרֶת, אוֹ מֵתוּ' - הֲרֵי זֶה קוֹל שֶׁמַּחְזִיק אוֹתָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

כג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם אֲמַתְּלָה [טעם השובר את הקול]; אֲבָל אִם הָיְתָה שָׁם אֲמַתְּלָה, וְשָׁמְעוּ

הָאַמַתְלָה וְשָׁמְעוּ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה - לֹא הֶחְזִקָה מְקֻדֶּשֶׁת. כֵּיצַד הִיא הָאַמַתְלָה? פְּלוֹנִית נִתְקַדְּשָׁה עַל תְּנַאי, אוֹ קִדּוּשֵׁי סָפֵק - לֹא הֶחְזִקָה; אֶלָּא שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ, וְסוֹמְכִין עַל דְּבָרֶיהָ, הוֹאִיל וְאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה וְלֹא קוֹל חָזָק.

כד. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לִפְלוֹנִי, וּלְאַחַר יָמִים אָמְרוּ אַמַתְלָה - אִם מַרְאִין הַדְּבָרִים לְבֵית דִּין שֶׁהוּא כֵּן - סוֹמְכִין עַל הָאַמַתְלָה, וְלֹא תֵּחָזֵק מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם לָאו - הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁמְעָה הָאַמַתְלָה בְּעֵת שֶׁנִּשְׁמְעוּ הַקִּדּוּשִׁין, אֵין חוֹשְׁשִׁין לָאַמַתְלָה.

כה. מַעֲשֶׂה בְּאַחַת שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לִבְנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וּלְאַחַר זְמַן שָׁאֲלוּ אֶת אָבִיו וְאָמַר: 'עַל תְּנַאי כָּךְ נִתְקַדְּשָׁה לוֹ, וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי'; וְלֹא סָמְכוּ חֲכָמִים עַל דְּבָרָיו, אֶלָּא אָמְרוּ: 'הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת, וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם אַמַתְלָה'.

כו. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִפְלוֹנִי, וּבָא שֵׁנִי וְקִדְּשָׁהּ בְּפָנֶינוּ - בּוֹדְקִין עַל קִדּוּשֵׁי רִאשׁוֹן, שֶׁהֵם בְּקוֹל: אִם בָּאוּ עֵדִים בִּרְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לָרִאשׁוֹן, אֵין קִדּוּשֵׁי שֵׁנִי כְּלוּם; וְאִם לָאו - מְגָרֵשׁ רִאשׁוֹן שֶׁקִּדּוּשָׁיו בְּקוֹל, וְנוֹשֵׂא הַשֵּׁנִי שֶׁקִּדּוּשָׁיו וַדַּאי. וְאִם גֵּרֵשׁ הַשֵּׁנִי, לֹא יִכְנֹס הָרִאשׁוֹן, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הֶחְזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִן הָאֵרוּסִין אַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה לְאַחֵר.

כז. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִפְלוֹנִי, וְיָצָא קוֹל אַחֵר כְּמוֹתוֹ שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְאַחֵר - אֶחָד כּוֹתֵב גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס, בֵּין רִאשׁוֹן בֵּין אַחֲרוֹן.

כח. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִשְׁלֹחַ סִבְלוֹנוֹת [מתנות] לַאֲרוּסָה אַחַר שֶׁתִּתְאָרֵס, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁרָאוּ סִבְלוֹנוֹת הוּבְלוּ לָהּ - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא נִתְקַדְּשָׁה וּצְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק, אַף עַל פִּי שֶׁרֹב אַנְשֵׁי הָעִיר אֵין מְשַׁלְּחִין אֶלָּא קֹדֶם הָאֵרוּסִין. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ כֻּלָּם לִשְׁלֹחַ הַסִּבְלוֹנוֹת תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מְקַדְּשִׁין, וְרָאוּ סִבְלוֹנוֹת - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ.

כט. הֶחְזִיק שְׁטַר כְּתֻבָּתָהּ [על ידי שראו אותו] - אִם דֶּרֶךְ מִקְצַת אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁמְּקַדְּשִׁין וְאַחַר כָּךְ כּוֹתְבִין, חוֹשְׁשִׁין לָהּ; וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם סוֹפֵר, אֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא מִפְּנֵי הַסּוֹפֵר שֶׁמָּצָא הִקְדִּים וְכָתַב. וְאִם דֶּרֶךְ כָּל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין הַכְּתֻבָּה קֹדֶם הַקִּדּוּשִׁין, אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ.

ל. שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה בְּיוֹם פְּלוֹנִי', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא רְאִינוּהָ' - אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּם שׁוֹכְנִים בְּחָצֵר אַחַת, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאֵין 'לֹא רְאִינוּהָ' רְאָיָה, שֶׁדֶּרֶךְ הָעָם לְקַדֵּשׁ בְּצִנְעָה.

לא. אָמַר עֵד אֶחָד 'מְקֻדֶּשֶׁת הִיא', וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא נִתְקַדַּשְׁתִּי' - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. אֶחָד אוֹמֵר 'מְקֻדֶּשֶׁת', וְאֶחָד אוֹמֵר 'אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת' - לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת לֹא תֵּצֵא, שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת: 'לֹא נִתְקַדַּשְׁתִּי'. אָמְרָה 'מְקֻדֶּשֶׁת אֲנִי', וּלְאַחַר זְמַן עָמְדָה וְקִדְּשָׁה עַצְמָהּ - אִם נָתְנָה אַמַתְלָה לִדְבָרֶיהָ [הסבר למה שאמרה "מקודשת אני"] וְאָמְרָה: 'מִפְּנֵי כָּךְ וְכָךְ אָמַרְתִּי בִּתְחִלָּה שֶׁאֲנִי מְקֻדֶּשֶׁת', וְרָאִינוּ בִּדְבָרֶיהָ מַמָּשׁ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לַשֵּׁנִי. וְאִם לֹא נָתְנָה אַמַתְלָה לִדְבָרֶיהָ, אוֹ שֶׁנָּתְנָה וְאֵין בָּהּ מַמָּשׁ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה, וְקִדּוּשֵׁי שֵׁנִי קִדּוּשֵׁי סָפֵק, לְפִיכָךְ נוֹתֵן לָהּ גֵּט, וְתִהְיֶה אֲסוּרָה עָלָיו וְעַל הַכֹּל עַד שֶׁיָּבוֹא אֲרוּסָהּ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁבָּאת וְאָמְרָה 'אִשֵּׁת אִישׁ אֲנִי', וְחָזְרָה וְאָמְרָה 'פְּנוּיָה אֲנִי' - אִם נָתְנָה אַמַתְלָה לִדְבָרֶיהָ וְיֵשׁ בִּדְבָרֶיהָ מַמָּשׁ - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת.

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק י

א. הָאֲרוּסָה אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית אָבִיהָ; וְהַבָּא עַל אֲרוּסָתוֹ בְּבֵית חָמִיו, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן]. וַאֲפִלּוּ קִדְּשָׁהּ בְּבִיאָה, אָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ בִּיאָה שְׁנִיָּה בְּבֵית אָבִיהָ, עַד שֶׁיָּבִיא אוֹתָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ וְיִתְיַחֵד עִמָּהּ וַיַּפְרִישֶׁנָּה לוֹ; וְיִחוּד זֶה הוּא הַנִּקְרָא כְּנִיסָה לְחֻפָּה, וְהוּא הַנִּקְרָא 'נִשּׂוּאִין' בְּכָל מָקוֹם. וְהַבָּא עַל אֲרוּסָתוֹ לְשֵׁם נִשּׂוּאִין אַחַר שֶׁקִּדְּשָׁהּ - מְשֻׁעֲרָה בָּהּ קִנְאָה, וְנַעֲשֵׂית נְשׂוּאָה, וַהֲרֵי הִיא אִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר.

ב. כֵּיצַד שֶׁנִּכְנְסָה הָאֲרוּסָה לְחֻפָּה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לָבוֹא עָלֶיהָ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, וַהֲרֵי הִיא אִשְׁתּוֹ גְּמוּרָה לְכָל דָּבָר. וּמִשֶּׁתִּכָּנֵס לְחֻפָּה - נִקְרֵאת נְשׂוּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה, וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה לִבְעִילָה; אֲבָל אִם הָיְתָה נִדָּה, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ - לֹא גָּמְרוּ הַנִּשּׂוּאִין, וַהֲרֵי הִיא כַּאֲרוּסָה עֲדַיִן.

ג. וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים בְּבֵית הֶחָתָן קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין, וְהֵן שֵׁשׁ בְּרָכוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ'. 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, יוֹצֵר הָאָדָם'. 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ, וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי עַד, בָּרוּךְ אַתָּה ה' יוֹצֵר הָאָדָם'. 'שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל עֲקָרָה, בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה, בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ'. 'שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים אֲהוּבִים, כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ מִקֶּדֶם בְּגַן עֵדֶן, בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׂמֵּחַ עַמּוֹ וּבוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם'. 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה, חָתָן וְכַלָּה, גִּלָּה וְרִנָּה אַהֲבָה אַחֲוָה שָׁלוֹם וְרֵעוּת, מְהֵרָה ה' אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה, קוֹל מִצְהֲלוֹת חֲתָנִים מִמִּשְׁתֵּה וּנְעָרִים מִנִּגִּינָתָם, בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׂמֵּחַ חָתָן עִם הַכַּלָּה'.

ד. וְאִם יִהְיֶה שָׁם יַיִן - מֵבִיא כּוֹס שֶׁל יַיִן, וּמְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן תְּחִלָּה, וּמְסַדֵּר אֶת כֵּלָיו עַל הַכּוֹס, וְנִמְצָא מְבָרֵךְ שֶׁבַע בְּרָכוֹת. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהָבִיא הֲדַס עִם הַיַּיִן, וּמְבָרֵךְ עַל הַהֲדַס [ברכת הבשמים] אַחַר הַיַּיִן, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ הַשֵּׁשׁ.

ה. וְאֵין מְבָרְכִין בִּרְכַּת חֲתָנִים אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה גְּדוֹלִים וּבְנֵי חוֹרִין; וְחָתָן מִן הַמִּנְיָן.

ו. הַמְאָרֵס אֶת הָאִשָּׁה, וּבֵרַךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים, וְלֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ בְּבֵיתוֹ - עֲדַיִן אֲרוּסָה הִיא; שֶׁאֵין בִּרְכַּת חֲתָנִים עוֹשָׂה הַנִּשּׂוּאִין, אֶלָּא כְּנִיסָה לְחֻפָּה. אֵרֵס וְכָנַס לְחֻפָּה וְלֹא בֵּרַךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים - הֲרֵי זוֹ נְשׂוּאָה גְּמוּרָה, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה יָמִים. וְלֹא תִּנָּשֵׂא נִדָּה עַד שֶׁתִּטְהַר, וְאֵין מְבָרְכִין לָהּ בִּרְכַּת חֲתָנִים עַד שֶׁתִּטְהַר. וְאִם עָבַר וְנָשָׂא וּבֵרַךְ, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ.

ז. וְצָרִיךְ לִכְתֹּב כְּתֻבָּה קֹדֶם כְּנִיסָה לְחֻפָּה, וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה מֻתָּר בְּאִשְׁתּוֹ; וְהֶחָתָן נוֹתֵן שְׂכַר הַסּוֹפֵר. וְכַמָּה הוּא כּוֹתֵב לָהּ? אִם הָיְתָה בְּתוּלָה, אֵין כּוֹתְבִין לָהּ פָּחוֹת מִמָּאתַיִם דִּינָר; וְאִם הָיְתָה בְּעוּלָה, אֵין כּוֹתְבִין לָהּ פָּחוֹת מִמֵּאָה דִּינָר. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'עִקַּר כְּתֻבָּה'. וְאִם רָצָה לְהוֹסִיף לָהּ, אֲפִלּוּ כִּכַּר זָהָב - מוֹסִיף. וְדִין הַתּוֹסֶפֶת וְדִין הָעִקָּר אֶחָד הוּא לְרֹב הַדְּבָרִים; לְפִיכָךְ כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ כְּתֻבָּה סְתָם, הוּא הָעִקָּר וְהַתּוֹסֶפֶת כְּאֶחָד. וַחֲכָמִים הֵם שֶׁתִּקְּנוּ כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ.

ח. דִּינָרִים אֵלּוּ - לֹא תִּקְּנוּ אוֹתָם מִן הַכֶּסֶף הַטָּהוֹר אֶלָּא מִמַּטְבֵּעַ שֶׁהָיָה בְּאוֹתָן הַיָּמִים, שֶׁהָיָה שִׁבְעָה חֲלָקִים נְחֹשֶׁת וְחֵלֶק אֶחָד כֶּסֶף, עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּסֶלַע [שהוא ד' דינרים] חֲצִי זוּז כֶּסֶף; וְנִמְצְאוּ מָאתַיִם דִּינָרִים שֶׁל בְּתוּלָה, חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף, וּמֵאָה שֶׁל בְּעוּלָה, שְׁנֵים עָשָׂר דִּינָר וּמֶחֱצָה. וּמִשְׁקַל כָּל דִּינָר - שֵׁשׁ וְתִשְׁעִים שְׂעוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת עֵירוּבִין. וְהַדִּינָר - הוּא הַנִּקְרָא 'זוּז' בְּכָל מָקוֹם, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מִן הַכֶּסֶף הַטָּהוֹר, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מִמַּטְבֵּעַ אוֹתָן הַיָּמִים.

ט. אֵין פּוֹחֲתִין לִבְתוּלָה מִמָּאתַיִם, וְלִבְעוּלָה מִמֵּאָה; וְכָל הַפּוֹחֵת, בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת. אֶחָד הַכּוֹתֵב אֶת הַכְּתֻבָּה בִּשְׁטָר, וְאֶחָד שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים [שהתחייב דמי כתובה] וְקָנוּ מִיָּדוֹ [התחייב בקנין סודר] שֶׁהוּא חַיָּב לָהּ מֵאָה אוֹ מָאתַיִם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְכֵן אִם נָתַן לָהּ מִטַּלְטְלִין כְּנֶגֶד כְּתֻבָּתָהּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִבְעֹל, עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פְּנַאי לִכְתֹּב.

י. הַכּוֹנֵס אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא כָּתַב לָהּ כְּתֻבָּה, אוֹ שֶׁכָּתַב וְאָבַד שְׁטַר הַכְּתֻבָּה, אוֹ שֶׁמָּחֲלָה כְּתֻבָּתָהּ לְבַעְלָהּ, אוֹ שֶׁמָּכְרָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ - חוֹזֵר וְכוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה עִקָּר, אִם רָצָה לְקַיְּמָהּ; לְפִי שֶׁאָסוּר לוֹ לָאָדָם לִשְׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת בְּלֹא כְּתֻבָּה. אֲבָל הַמּוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ לַאֲחֵרִים בְּטוֹבַת הֲנָיָה [במחיר זול], אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה אַחֶרֶת; שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ כְּתֻבָּה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְאִם הוֹצִיאָהּ זֶה מְשַׁלֵּם כְּתֻבָּה לַלּוֹקֵחַ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה מְשַׁלֵּם לָהּ אִם לֹא מָכְרָה.

יא. הַמְאָרֵס אֶת הָאִשָּׁה וְכָתַב לָהּ כְּתֻבָּה וְלֹא נִכְנְסָה לְחֻפָּה - עֲדַיִן אֲרוּסָה הִיא, וְאֵינָהּ נְשׂוּאָה; שֶׁאֵין הַכְּתֻבָּה עוֹשָׂה הַנִּשּׂוּאִין. וְאִם מֵת אוֹ גֵּרְשָׁהּ, גּוֹבָה עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ מִבְּנֵי חוֹרִין [מנכסים שברשותו, שלא נמכרו]; וְאֵינָהּ גּוֹבָה תּוֹסֶפֶת כְּלָל, הוֹאִיל וְלֹא נִכְנְסָה. אֲבָל אִם אֵרַס וְלֹא כָּתַב כְּתֻבָּה, וּמֵת אוֹ גֵּרְשָׁהּ וְהִיא אֲרוּסָה - אֵין לָהּ כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ הָעִקָּר; שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ עַד שֶׁתִּנָּשֵׂא אוֹ עַד שֶׁיִּכְתֹּב. וְהַמְאָרֵס אֶת בִּתּוֹ וְכָתַב לָהּ הַמְאָרֵס כְּתֻבָּה, וּמֵת אוֹ גֵּרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה - כְּתֻבָּתָהּ לְאָבִיהָ, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

יב. וְכֵן תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה, יִהְיֶה שָׁמֵחַ עִמָּהּ שִׁבְעַת יָמִים - אֵינוֹ עוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ, וְלֹא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בַּשּׁוּק, אֶלָּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְשָׂמֵחַ, בֵּין שֶׁהָיָה בָּחוּר [רווק] בֵּין שֶׁהָיָה אַלְמוֹן; וְאִם הָיְתָה בְּעוּלָה, אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים; שֶׁתַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיֶה שָׂמֵחַ עִם הַבְּתוּלָה שִׁבְעָה יָמִים, וְעִם הַבְּעוּלָה שְׁלֹשָׁה יָמִים, בֵּין בָּחוּר בֵּין אַלְמוֹן.

יג. יֵשׁ לוֹ [מותר] לְאָדָם לִשָּׂא נָשִׁים רַבּוֹת כְּאַחַת בְּיוֹם אֶחָד, וּמְבָרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים לַכֹּל כְּאֶחָד. אֲבָל לִשְׂמְחָה, צָרִיךְ לִשְׂמֹחַ עִם כָּל אַחַת שִׂמְחָה הָרְאוּיָה לָהּ - אִם בְּתוּלָה, שִׁבְעָה, וְאִם בְּעוּלָה, שְׁלֹשָׁה; וְאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה.

יד. מֻתָּר לְאָדָם לִשָּׂא בְּכָל יוֹם חוֹל, אֲפִלּוּ בְּתִשְׁעָה בְּאָב, בֵּין בַּיּוֹם, בֵּין בַּלַּיְלָה. אֲבָל אֵין נוֹשְׂאִין לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת - גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי חִלּוּל שַׁבָּת בְּתִקּוּן הַסְּעוּדָה, שֶׁהֶחָתָן טָרוּד בְּסְעוּדָתוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאָסוּר לִשָּׂא בְּשַׁבָּת. וַאֲפִלּוּ בְּחֵלוֹ שֶׁל מוֹעֵד אֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ - לְפִי שֶׁאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַלֵּא שִׂבְעַ זֹאת, וְנִתְּנָה לְךָ גַּם אֶת זֹאת". וּשְׁאָר הַיָּמִים, מֻתָּר לִשָּׂא בְּכָל יוֹם שֶׁיִּרְצֶה - וְהוּא שֶׁיִּטְרַח בִּסְעוּדַת נִשּׂוּאִין שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם יוֹם הַנִּשּׂוּאִין.

טו. מָקוֹם שֶׁאֵין בֵּית דִּין יוֹשְׁבִין בּוֹ אֶלָּא בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בִּלְבַד, בְּתוּלָה נִשֵּׂאת בְּיוֹם רְבִיעִי, שֶׁאִם הָיְתָה לוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים [שלא מצאה בתולה], יַשְׁכִּים לְבֵית דִּין; וּמִנְהַג חֲכָמִים הוּא, שֶׁהַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּעוּלָה יִשָּׂאֶנָּה בַּחֲמִישִׁי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה שָׂמֵחַ עִמָּהּ חֲמִישִׁי וְעֶרֶב שַׁבָּת וּבְשַׁבָּת, וְיוֹצֵא לִמְלַאכְתּוֹ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן.

טז. הַמְאָרֵס בִּתּוֹ קְטַנָּה וּתְבָעָהּ הַבַּעַל לְנִשּׂוּאִין - בֵּין הִיא בֵּין אָבִיהָ יְכוֹלִין לְעַכֵּב שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתֵעָשֶׂה נַעֲרָה. וְאִם רָצוּ וּכְנָסָהּ, כּוֹנֵס; וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן.

יז. אֵרְסָהּ וְשָׁהָה כַּמָּה שָׁנִים וּתְבָעָהּ לְנִשּׂוּאִין וַהֲרֵי הִיא נַעֲרָה - נוֹתְנִין לָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַתְּבִיעָה לְפַרְנֵס אֶת עַצְמָהּ [בבגדים ותכשיטים] וּלְתַקֵּן מַה שֶּׁהִיא צְרִיכָה לוֹ, וְאַחַר כָּךְ תִּנָּשֵׂא. תְּבָעָהּ אַחַר שֶׁבָּגְרָה, נוֹתְנִין לָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַבֶּגֶר; וְכֵן אִם קִדְּשָׁהּ בְּיוֹם הַבֶּגֶר, נוֹתְנִין לָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַקִּדּוּשִׁין, שֶׁהוּא יוֹם הַבֶּגֶר. קִדְּשָׁהּ אַחַר שֶׁבָּגְרָה - אִם עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּבַגְרוּתָהּ וְאַחַר כָּךְ נִתְקַדְּשָׁה, אֵין נוֹתְנִין לָהּ אֶלָּא שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם שֶׁתְּבָעָהּ; וְכֵן הַמְאָרֵס אֶת הַבְּעוּלָה, נוֹתְנִין לָהּ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַתְּבִיעָה.

יח. כְּשֵׁם שֶׁנּוֹתְנִין זְמַן לָאִשָּׁה מִשֶּׁתְּבָעָהּ הַבַּעַל לְפַרְנֵס אֶת עַצְמָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּנָּשֵׂא, כָּךְ נוֹתְנִין זְמַן לָאִישׁ לְפַרְנֵס אֶת הָאִשָּׁה. וְכַמָּה נוֹתְנִין לוֹ? כְּמוֹ שֶׁנּוֹתְנִין לָהּ: אִם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ; וְאִם שְׁלֹשִׁים יוֹם, שְׁלֹשִׁים יוֹם.

יט. הִגִּיעַ זְמַן שֶׁנָּתְנוּ לָאִישׁ וְלֹא נָשָׂאָהּ - נִתְחַיֵּב בְּמְזוֹנוֹתֶיהָ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כָּנַס; וְאִם הִגִּיעַ הַזְּמַן בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת אוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת - אֵינוֹ מַעֲלֶה לָהּ מְזוֹנוֹת לְאוֹתוֹ הַיּוֹם, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִכְנֹס. וְכֵן אִם חָלָה הוּא אוֹ הִיא, אוֹ שֶׁפְּרִשָּׁה נִדָּה כְּשֶׁהִגִּיעַ הַזְּמַן - אֵינוֹ מַעֲלֶה לָהּ מְזוֹנוֹת, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לְהִנָּשֵׂא עַד שֶׁתִּטְהַר אוֹ עַד שֶׁתַּבְרִיא, וְכֵן הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׂא אִשָּׁה עַד שֶׁיַּבְרִיא.

יום שבת קודש י"א מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק יא

א. הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה שֶׁנִּתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נֶחְלְצָה [ע"י אחי בעלה שמת] - אִם מִן הָאֲרוּסִין נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה

אוֹ נֶחְלְצָה, כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם; וְאִם מִן הַנִּשּׂוּאִין, כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה, שֶׁמִּשֶּׁנִּשֵּׂאת הֲרֵי הִיא כִּבְעוּלָה. וְכֵן הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה מְשֻׁחְרֶרֶת [מהיותה שפחה כנענית] אוֹ גְּיוֹרֶת אוֹ שְׁבוּיָה [בידי גויים] - אִם נִשְׁתַּחְרְרָה הַשִּׁפְחָה וְנִתְגַּיְּרָה הַגּוֹיָה וְנִפְדֵּית הַשְּׁבוּיָה, וְהֵן פְּחוּתוֹת מִשָּׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - כְּתֻבָּתָן מָאתַיִם; וְאִם הָיוּ בְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה, כְּתֻבָּתָן מֵאָה.

ב. וּמִפְּנֵי מַה תִּקְּנוּ חֲכָמִים לְאֵלּוּ כְּתֻבָּה מֵאָה וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּתוּלוֹת? הוֹאִיל וְחֻזְקַת הַנִּשּׂוּאָה שֶׁתִּבָּעֵל, וְחֻזְקַת הַשִּׁפְחָה וְהַנָּכְרִית וְהַשְּׁבוּיָה שֶׁתִּבָּעֵל, תִּקְּנוּ לָהֶן מֵאָה בֵּין נִבְעֲלוּ בֵּין לֹא נִבְעֲלוּ, וַהֲרֵי הֵן כִּבְעוּלוֹת לְכָל דָּבָר.

ג. מֵכַּת עֵץ [קיבלה מכה ונפלו בתוליה] כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה; אֲפִלּוּ נִשָּׂאָה עַל מְנָת שֶׁהִיא בְּתוּלָה שְׁלֵמָה וְנִמְצֵאת מֵכַּת עֵץ - כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה. קְטַנָּה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וּלְמַטָּה שֶׁנִּבְעֲלָה, אֲפִלּוּ בָּא עָלֶיהָ אָדָם גָּדוֹל - כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם; סוֹפָהּ שֶׁתַּחְזֹר בְּתוּלָה כִּשְׁאָר הַבְּתוּלוֹת. וְכֵן גְּדוֹלָה שֶׁבָּא עָלֶיהָ קָטָן מִבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וּלְמַטָּה - כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, כְּאִלּוּ לֹא נִבְעֲלָה כְּלָל; שֶׁבִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד בִּיאָה, פְּחוֹת מִזֶּה אֵין בִּיאָתוֹ בִּיאָה.

ד. בְּתוּלָה שֶׁהִיא בּוֹגֶרֶת, אוֹ סוּמָא, אוֹ אַיְלוֹנִית [דומה לאיל זכר ואינה מולידה] - כְּתֻבָּתָן מָאתַיִם; אֲבָל הַחֵרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה, לֹא תִּקְּנוּ לָהֶן חֲכָמִים כְּתֻבָּה. הַשּׁוֹטָה, לֹא תִּקְּנוּ לָהּ נִשּׂוּאִין כְּלָל; וְהַחֵרֶשֶׁת, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ נִשּׂוּאִין מִדִּבְרֵיהֶם [מדרבנן], לֹא תִּקְּנוּ לָהּ כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּנְעוּ וְלֹא יִשְׂאוּ אוֹתָהּ. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין לָהּ כְּתֻבָּה, כָּךְ אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה; וְאִם כְּנָסָהּ [נשאה כשהיא] חֵרֶשֶׁת וְנִתְפַּקְּחָה - יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה וּתְנָאֵי כְּתֻבָּה, וּכְתֻבָּתָהּ מֵאָה.

ה. נָשָׂא חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה וְכָתַב לָהּ מֵאָה מָנֶה - כְּתֻבָּתָן קַיֶּמֶת, מִפְּנֵי שֶׁרָצָה לְהַדִּיק נְכָסָיו.

ו. חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים פִּקֵּחוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ וְנִשְׁתַּפֶּה הַשּׁוֹטֶה, אֵין לִנְשֵׁיהֶן עֲלֵיהֶן כְּלוּם [שום תביעה]; רָצוּ לְקַיְּמָן אַחַר שֶׁהִבְרִיאוּ, יֵשׁ לָהֶן כְּתֻבָּה מֵאָה. וְאִם בֵּית דִּין הֵן שֶׁהִשִּׂיאוּ אֶת הַחֵרֵשׁ, וְכָתְבוּ לָהּ כְּתֻבָּה עַל נְכָסָיו - נוֹטֶלֶת כָּל מַה שֶּׁכָּתְבוּ לָהּ בֵּית דִּין; אֲבָל הַשּׁוֹטֶה, אֵין בֵּית דִּין מַשִּׂיאִין אוֹתוֹ - בְּמָקוֹם שֶׁאֵין תַּקָּנַת חֲכָמִים עוֹמֶדֶת, לֹא תִּקְּנוּ לוֹ נִשּׂוּאִין. וְכֵן קָטָן - לֹא תִּקְּנוּ לוֹ חֲכָמִים נִשּׂוּאִין, הוֹאִיל וְסוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי נִשּׂוּאִין גְּמוּרִין. וּמִפְּנֵי מַה תִּקְּנוּ נִשּׂוּאִין לְקָטַנָּה וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא בָּאָה לִידֵי נִשּׂוּאִין גְּמוּרִין? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ בָּהּ מִנְהַג הֶפְקֵר [זנות]. וְאֵין מַשִּׂיאִין אֶת הַקָּטָן עַד שֶׁבּוֹדְקִין אוֹתוֹ וְיִוָּדַע שֶׁהֵבִיא סִימָנִין.

ז. קָטָן, אֲפִלּוּ בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה; וְאִם הִגְדִּיל וְקִיְּמָהּ [נשאר להיות בעלה] אַחַר שֶׁהִגְדִּיל, יֵשׁ לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה מָנֶה. וְכֵן גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר הוּא וְאִשְׁתּוֹ - כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה, שֶׁעַל מְנָת כֵּן קִיְּמָהּ.

ח. כָּל בְּתוּלָה שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, יֵשׁ לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים; וְכָל שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מָנֶה, אוֹ שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לָהּ חֲכָמִים כְּתֻבָּה - אֵין לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים. וְהַמִּתְיַחֵד עִם אֲרוּסָתוֹ קֹדֶם נִשּׂוּאִין, אֵין לוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים.

ט. וּמַה הִיא טַעֲנַת בְּתוּלִים? זֶה שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה שֶׁחֲזָקָתָהּ שֶׁהִיא בְּתוּלָה, וְטוֹעֵן וְאוֹמֵר 'לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה'. וּשְׁנֵי סִימָנִין הֵן לִבְתוּלִים - הָאֶחָד, דָּמִים שֶׁשּׁוֹתְתִין מִמְּנָה בְּסוֹף בִּיאָה רִאשׁוֹנָה; וְהַשֵּׁנִי, הַדֹּחַק שֶׁיִּמְצָא בָּהּ בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה בִּשְׁעַת הַתַּשְׁמִישׁ.

י. הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, וְטָעַן וְאָמַר לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה - שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ: אִם אָמְרָה 'אֱמֶת הוּא, לֹא מְצָאַנִי בְּתוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁנָּפַלְתִּי וְהִכַּנִי עֵץ אוֹ קַרְקַע וְהָלְכוּ בְּתוּלַי' - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, וְתַחְזֹר כְּתֻבָּתָהּ לְמָנֶה. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר 'שֶׁמָּא אִישׁ בָּא עָלַיִךְ וְאֵין לָךְ כְּלוּם' - אֵין מַשְׁגִּיחִין בְּטַעֲנָתוֹ; וְיֵשׁ לוֹ לְהַחְרִים סְתָם [להטיל חרם סתמי] שֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ אִישׁ, שֶׁאֵין הַדָּבָר לוֹ וַדַּאי.

יא. אָמְרָה הִיא: 'אֱמֶת אָמַר שֶׁלֹּא מְצָאַנִי בְּתוּלָה, וְאִישׁ בָּא עָלַי בְּאֹנֶס אַחַר שֶׁנִּתְאָרַסְתִּי לוֹ' - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, וּכְתֻבָּתָהּ מָאתַיִם כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה; וְאִם טָעַן וְאָמַר: 'שֶׁמָּא עַד שֶׁלֹּא אֵרַסְתִּיךְ נֶאֱנַסְתְּ וּמִקָּחִי מִקַּח טָעוּת, אוֹ אַחַר שֶׁאֵרַסְתִּיךְ נִבְעַלְתְּ בִּרְצוֹנֵךְ' - הֲרֵי זֶה מַחְרִים סְתָם עַל מִי שֶׁטּוֹעֵן שֶׁקֶּר כְּדֵי לְחַיְּבֵנִי מָמוֹן שֶׁאֵינִי חַיָּב בּוֹ.

יב. טָעַן וְאָמַר: 'לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה', וְהִיא אוֹמֶרֶת: 'לֹא בָּא עָלַי וַעֲדַיִן בְּתוּלָה אֲנִי' - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ, אוֹ חוֹזֵר וּבוֹעֵל בִּפְנֵי עֵדִים. אָמְרָה: 'בָּא עָלַי וּבְתוּלָה מְצָאַנִי כְּכָל הַבְּתוּלוֹת, וְשֶׁקֶּר הוּא טוֹעֵן' - שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: 'מֶה הָיָה הַדָּבָר עַד שֶׁאָמַרְתָּ שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה'? אִם אָמַר מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מָצָאתִי דָּם - בּוֹדְקִין בְּמִשְׁפַּחְתָּהּ שֶׁמָּא אֵין לָהֶם דָּם כְּלָל, לֹא דַּם נִדָּה וְלֹא דַּם בְּתוּלִים; אִם נִמְצְאוּ כֻּלָּן כֵּן, הֲרֵי זוֹ כְּחֶזְקָתָהּ. לֹא נִמְצְאוּ בְּנוֹת מִשְׁפַּחְתָּהּ כֵּן - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ, שֶׁמָּא חֹלִי גָּדוֹל יֵשׁ בָּהּ שֶׁיִּבֵּשׁ לַחְלוּחִית הָאֵיבָרִים, אוֹ שֶׁמָּא הָיְתָה מִתְעַנָּה בָּרָעָב. וּמַרְטִיבִין [רוחצים] אוֹתָהּ וּמַאֲכִילִין אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתַּבְרִיא, וְתִבָּעֵל שְׁנִיָּה, וְנִרְאֶה אִם תּוֹצִיא דָּם אוֹ לָאו. וְאִם אֵין שָׁם לֹא חוֹלִי וְלֹא רָעָב וְלֹא כַּיּוֹצֵא בּוֹ - הֲרֵי זוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים; וְאַף עַל פִּי שֶׁמָּצָא דֹּחַק בְּעֵת הַתַּשְׁמִישׁ, הוֹאִיל וְלֹא יָצָא דָּם, אֵין כָּאן בְּתוּלִים - שֶׁכָּל בְּתוּלָה יֵשׁ לָהּ דָּם, בֵּין קְטַנָּה בֵּין נַעֲרָה בֵּין בּוֹגֶרֶת, אֶלָּא מִפְּנֵי הַחוֹלִי כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְאִם אָמַר 'מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מָצָאתִי דֹּחַק, אֶלָּא פֶּתַח פָּתוּחַ [בעולה] מָצָאתִי' - שׁוֹאֲלִין עַל שְׁנוֹתֶיהָ: שֶׁמָּא בּוֹגֶרֶת הִיא, שֶׁרֹב הַבּוֹגְרוֹת אֵין לָהֶן דֹּחַק שֶׁמַּרְגִּישִׁין בּוֹ הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי גָּדְלָה וְנִתְרַפּוּ אֵיבָרֶיהָ וְכָלוּ בְּתוּלֶיהָ. וְאִם לֹא בָּגְרָה עֲדַיִן, אוֹמְרִים לוֹ: 'שֶׁמָּא הִטִּיתָה אוֹ בָּעַלְתָּה בְּנַחַת, וּלְפִיכָךְ לֹא הִרְגַּשְׁתָּה בְּדֹחַק; אִם אָמַר 'לֹא כִּי אֶלָּא וַדַּאי פֶּתַח פָּתוּחַ הָיָה' - הֲרֵי זוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים לְכָל בְּתוּלָה שֶׁלֹּא בָּגְרָה, בֵּין קְטַנָּה בֵּין נַעֲרָה, בֵּין בְּרִיאָה בֵּין חוֹלָה; שֶׁכָּל בְּתוּלָה נַעֲרָה, פִּתְחָהּ סָתוּם הוּא; וְאַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא הַדָּם, הוֹאִיל וּמָצָא פֶּתַח פָּתוּחַ, אֵין כָּאן בְּתוּלִים.

יג. יֵשׁ גְּאוֹנִים שֶׁהוֹרוּ, שֶׁהַבּוֹגֶרֶת אֵין לָהּ טַעֲנַת דָּמִים, וְיֵשׁ לָהּ טַעֲנַת פֶּתַח פָּתוּחַ. וְאֵין דֶּרֶךְ הַתַּלְמוּד מַרְאֶה דָּבָר זֶה, וְטָעוּת הָיְתָה בַּנִּסְחָאוֹת שֶׁלָּהֶן; וּכְבָר בְּדַקְתִּי עַל סְפָרִים רַבִּים וְקַדְמוֹנִים, וּמְצָאתִי שֶׁהַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁאֵין לַבּוֹגֶרֶת אֶלָּא טַעֲנַת דָּמִים בִּלְבַד.

יד. חֲכָמִים הֵם שֶׁתִּקְּנוּ עִקַּר כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה; וְהֵם הִתְקִינוּ וְאָמְרוּ שֶׁכָּל הַטּוֹעֵן טַעֲנַת בְּתוּלִים וְהָאִשָּׁה מַכְחֶשֶׁת אוֹתוֹ - נֶאֱמָן, וְעָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, לֹא עַל הָאִישׁ; שֶׁחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בִּסְעוּדָה [בנישואיו] וּמַפְסִידָהּ [ע"י שמשקר שהיא לא בתולה] וְהוֹפֵךְ שִׂמְחָתוֹ אֵבֶל.

טו. וְעַד מָתַי יֵשׁ לוֹ לִטְעֹן טַעֲנַת בְּתוּלִים? אִם נִסְתְּרָה [נתייחדה עמו] - מִיָּד; וְאִם לֹא נִסְתְּרָה - אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם.

טז. הוֹרוּ כָּל הַגְּאוֹנִים, שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא נֶאֱמָן אִם הִכְחִישַׁתּוּ, לְהַפְסִידָהּ עִקַּר הַכְּתֻבָּה, אֲבָל הַתּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהּ, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹדַע בִּרְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁהָיְתָה בְּעוּלָה, אוֹ שֶׁהוֹדָת [הודתה] לוֹ שֶׁהִיא בְּעוּלָה קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס וְהִטְעַתּוּ. לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לְהַשְׁבִּיעָהּ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ [תפיסת חפץ קדוש], כְּדִין כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין [קבוצה תובעים שנוטלין ממון רק בשבועה], וְאַחַר כָּךְ תִּגְבֶּה הַתּוֹסֶפֶת. וְאֵין לָהּ הִיא לְהַשְׁבִּיעוֹ שֶׁלֹּא מְצָאָהּ בְּתוּלָה וְאַחַר כָּךְ תַּפְסִיד עִקַּר כְּתֻבָּה, שֶׁחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בִּסְעוּדָה וּמַפְסִידָהּ; וְיֵשׁ לָהּ לְהַחְרִים סְתָם עַל מִי שֶׁטּוֹעֵן עָלֶיהָ שֶׁקֶר.

יז. הֲרֵי שֶׁרָצָה לְקַיְּמָהּ אַחַר שֶׁהִפְסִידָה עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ - חוֹזֵר וְכוֹתֵב לָהּ מֵאָה, לְפִי שֶׁאָסוּר לוֹ לְאָדָם לִשְׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ שָׁעָה אַחַת בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק יב

א. כְּשֶׁנּוֹשֵׂא אָדָם אִשָּׁה, בֵּין בְּתוּלָה בֵּין בְּעוּלָה, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, אַחַת בַּת יִשְׂרָאֵל וְאַחַת הַגִּיּוֹרֶת אוֹ הַמְשֻׁחְרֶרֶת [- שפחה כנענית לשעבר] - יִתְחַיֵּב לָהּ בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים, וְיִזְכֶּה בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים.

ב. וְהָעֲשָׂרָה, שְׁלֹשָׁה מֵהֶן מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ". "שְׁאֵרָהּ", אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ; "כְּסוּתָהּ", כְּמַשְׁמָעָהּ; "עוֹנָתָהּ", לָבוֹא עָלֶיהָ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ. וְהַשִּׁבְעָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְכֻלָּן תְּנָאֵי [תקנות] בֵּית דִּין הֵם. הָאֶחָד מֵהֶן, עִקַּר כְּתֻבָּה; וְהַשְּׁאָר הֵן הַנִּקְרָאִין תְּנָאֵי כְּתֻבָּה, וְאֵלּוּ הֵן: לְרַפְּאֹתָהּ אִם חָלְתָה, וְלִפְדּוֹתָהּ אִם נִשְׁבֵּית, לְקָבְרָהּ כְּשֶׁתָּמוּת, וְלִהְיוֹת נִזּוֹנֶת מִנְּכָסָיו וְיוֹשֶׁבֶת בְּבֵיתוֹ אַחַר מוֹתוֹ כָּל זְמַן אַלְמְנוּתָהּ, וְלִהְיוֹת בְּנוֹתֶיהָ מִמֶּנּוּ נִזּוֹנוֹת אַחֲרֵי מוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ, וְלִהְיוֹת בָּנֶיהָ הַזְּכָרִים מִמֶּנּוּ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ יוֹתֵר עַל חֶלְקָם בַּיֵּרֻשָּׁה שֶׁעִם אֲחֵיהֶם מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת.

ג. וְהָאַרְבָּעָה שֶׁזּוֹכֶה בָּהֶן, כֻּלָּם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְאֵלּוּ הֵן: לִהְיוֹת מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ שֶׁלּוֹ, וְלִהְיוֹת מְצִיאָתָהּ שֶׁלּוֹ, וְשֶׁיְּהֵא אוֹכֵל פֵּרוֹת כָּל נְכָסֶיהָ בְּחַיֶּיהָ, וְאִם מֵתָה בְּחַיֶּיו יִירָשֶׁנָּה; וְהוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם בִּיֵּרֻשָּׁתָהּ.

ד. וְעוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאִשָּׁה כְּנֶגֶד [תמורת] מְזוֹנוֹתֶיהָ, וּפִדְיוֹנָהּ כְּנֶגֶד [תמורת] אֲכִילַת פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ, וּקְבוּרָתָהּ כְּנֶגֶד [תמורת] יְרֻשָּׁתוֹ לִכְתֻבָּתָהּ. לְפִיכָךְ אִם אָמְרָה הָאִשָּׁה 'אֵינִי נִזּוֹנֶת [מתפרנסת ממנו] וְאֵינִי עוֹשָׂה' [אינו מביאה לו רווחי עבודתי] - שׁוֹמְעִין לָהּ, וְאֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ; אֲבָל אִם אָמַר הַבַּעַל 'אֵינִי זָנֵךְ וְאֵינִי נוֹטֵל כְּלוּם מִמַּעֲשֵׂה יָדַיִךְ' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁמָּא לֹא יַסְפִּיקוּ לָהּ מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ. וּמִפְּנֵי זֶה יֵחָשְׁבוּ הַמְּזוֹנוֹת כִּתְנָאֵי הַכְּתֻבָּה.

ה. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְתְּבוּ בִּשְׁטַר כְּתֻבָּה, וַאֲפִלּוּ לֹא כָּתְבוּ כְּתֻבָּה עֲדַיִן, אֶלָּא נָשָׂא סְתָם - כֵּיוָן שֶׁנָּשָׂא, זָכָה הַבַּעַל בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁלּוֹ, וְזָכְתָה הָאִשָּׁה בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁלָּהּ, וְאֵינָן צְרִיכִין לְפָרֵשׁ.

ו. הִתְנָה הַבַּעַל שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב בְּאֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן, אוֹ שֶׁהִתְנָת הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא יִזְכֶּה הַבַּעַל בְּאֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהוּא זוֹכֶה בָּהֶן - הַתְּנָאי קַיָּם, חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁאֵין הַתְּנָאי מוֹעִיל בָּהֶן, וְכָל הַמַּתְנֶה עֲלֵיהֶן תְּנָאוֹ בָּטֵל, וְאֵלּוּ הֵן: עוֹנָתָהּ, וְעִקַּר כְּתֻבָּתָהּ, וִירֻשָּׁתָהּ.

ז. כֵּיצַד? הִתְנָה עִם הָאִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ עָלָיו עוֹנָה, תְּנָאוֹ בָּטֵל וְחַיָּב בְּעוֹנָתָהּ - שֶׁהֲרֵי הִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְאֵינוֹ תְּנַאי מָמוֹן.

ח. הִתְנָה עִמָּהּ לִפְחֹת מֵעִקַּר כְּתֻבָּה, אוֹ שֶׁכָּתַב לָהּ מָאתַיִם אוֹ מֵאָה עִקַּר כְּתֻבָּה וְכָתְבָה לוֹ שֶׁנִּתְקַבְּלָה מֵהֶן כָּךְ וְכָךְ וְהִיא לֹא נִתְקַבְּלָה [אלא מחלה לו] - תְּנָאוֹ בָּטֵל; שֶׁכָּל הַפּוֹחֵת לִבְתוּלָה מִמָּאתַיִם וּלְאַלְמָנָה מִמֵּאָה, הֲרֵי זוֹ בְּעִילַת זְנוּת.

ט. הִתְנָת עִמּוֹ אַחַר שֶׁנִּשָּׂאָהּ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה - תְּנָאָהּ בָּטֵל. וְאַף עַל פִּי שֶׁיִּרֵשַׁת הַבַּעַל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, עָשׂוּ חִזּוּק לְדִבְרֵיהֶם כְּשֶׁל תּוֹרָה, וְכָל תְּנַאי שֶׁבִּירֻשָּׁה בָּטֵל וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מָמוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: "לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדוֹרֹתֵיכֶם". וּבִשְׁאָר הַדְּבָרִים תְּנָאוֹ קַיָּם, כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ שֶׁאֵין לָהּ שְׂאֵר וּכְסוּת, עַל מְנָת שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ; וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, תְּנָאוֹ קַיָּם.

י. כַּמָּה מְזוֹנוֹת פּוֹסְקִין לְאִשָּׁה? פּוֹסְקִין לָהּ לֶחֶם שְׁתֵּי סְעוּדוֹת בְּכָל יוֹם, סְעוּדָה בֵּינוֹנִית שֶׁל כָּל אָדָם בְּאוֹתָהּ הָעִיר שֶׁאֵינוֹ לֹא חוֹלֶה וְלֹא גַּרְגְּרָן [רעבתן]; וּמֵאוֹתוֹ מַאֲכָל שֶׁל אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר, אִם חִטִּים חִטִּים, וְאִם שְׂעוֹרִים שְׂעוֹרִים, וְכֵן אֹרֶז אוֹ דֹּחַן, אוֹ מִשְׁאָר מִינִין שֶׁנֶּהֱגוּ בָּהֶן. וּפוֹסְקִין לָהּ פַּרְפֶּרֶת [תיבול] לֶאֱכֹל בָּהּ אֶת הַפַּת, כְּגוֹן קִטְנִיּוֹת אוֹ יְרָקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; וְשֶׁמֶן לַאֲכִילָה, וְשֶׁמֶן לְהַדְלָקַת הַנֵּר, וּפֵרוֹת; וּמְעַט יַיִן לִשְׁתּוֹת, אִם הָיָה מִנְהַג הַמָּקוֹם שֶׁיִּשְׁתּוּ הַנָּשִׁים יַיִן. וּפוֹסְקִין לָהּ שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בְּשַׁבָּת, וּבָשָׂר אוֹ דָּגִים כְּמִנְהַג הַמָּקוֹם. וְנוֹתֵן לָהּ בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת מָעָה כֶּסֶף [מטבע ששוויו אחד מו' בדינר] לִצָּרְכֶיהָ, כְּגוֹן לְכִבּוּס אוֹ לְמֶרְחָץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל. אֲבָל אִם הָיָה עָשִׁיר, הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ; אֲפִלּוּ הָיָה מְמֻנוֹ רָאוּי לוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ כַּמָּה תַּבְשִׁילֵי בָּשָׂר בְּכָל יוֹם, כּוֹפִין אוֹתוֹ וּפוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת כְּפִי מָמוֹנוֹ. וְאִם הָיָה עָנִי בְּיוֹתֵר וְאֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן לָהּ לֶחֶם שֶׁהִיא צְרִיכָה לוֹ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא, וְתִהְיֶה כְּתֻבָּתָהּ חוֹב עָלָיו עַד שֶׁתִּמְצָא יָדוֹ וְיִתֵּן.

יב. בַּעַל שֶׁרָצָה לִתֵּן לְאִשְׁתּוֹ מְזוֹנוֹתֶיהָ הָרְאוּיוֹת לָהּ, וְתִהְיֶה

אוֹכֶלֶת וְשׁוֹתָה לְעַצְמָהּ וְהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה לְעַצְמוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; וּבִלְבַד שֶׁיֹּאכַל עִמָּהּ מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת.

יג. הָאִשָּׁה שֶׁפָּסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת וְהוֹתִירוּ [נותרו], הַמּוֹתָר לַבַּעַל. הָיָה בַּעֲלָהּ כֹּהֵן - אֵינוֹ נוֹתֵן לָהּ כָּל מְזוֹנוֹתֶיהָ תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁטֹּרַח גָּדוֹל הוּא לָהּ לְשָׁמְרָן מִדָּבָר הַמְטַמֵּאן לְאָכְלָן בְּטָהֳרָה; אֶלָּא נוֹתֵן לָהּ מֶחֱצָה חֻלִּין וּמֶחֱצָה תְּרוּמָה.

יד. כְּשֵׁם שֶׁאָדָם חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ, כָּךְ הוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים עַד שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים. מִכָּאן וָאֵילָךְ, מַאֲכִילָן עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ בְּתַקָּנַת חֲכָמִים; וְאִם לֹא רָצָה - גּוֹעֲרִין בּוֹ וּמַכְלִימִין אוֹתוֹ וּפוֹצְרִין [מפצירים] בּוֹ. וְאִם לֹא רָצָה - מַכְרִיזִין עָלָיו בַּצִּבּוּר וְאוֹמְרִין: 'פְּלוֹנִי אַכְזָרִי הוּא וְאֵינוֹ רוֹצֶה לָזוּן בָּנָיו, וַהֲרֵי הוּא פָּחוּת מֵעוֹף טָמֵא שֶׁהוּא זָן אֶת אֶפְרוֹחָיו'. וְאֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְזוּנָם אַחַר שֵׁשׁ.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִישׁ שֶׁאֵינוֹ אָמוּד [מוחזק כבעל ממון] וְאֵין יָדוּעַ אִם רָאוּי לִתֵּן צְדָקָה אוֹ אֵינוֹ רָאוּי; אֲבָל אִם הָיָה אָמוּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָמוֹן הָרָאוּי לִתֵּן מִמֶּנּוּ צְדָקָה הַמַּסְפֶּקֶת לָהֶן - מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ בְּעַל כָּרְחוֹ מִשּׁוּם צְדָקָה, וְזָנִין אוֹתָן עַד שֶׁיַּגְדִּילוּ.

טז. מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וּבָאָה אִשְׁתּוֹ לְבֵית דִּין לִתְבַּע מְזוֹנוֹת - שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים מִיּוֹם הֲלִיכָתוֹ אֵין פּוֹסְקִין לָהּ כָּהֵן מְזוֹנוֹת, חֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ בֵּיתוֹ רֵיקָן. מִכָּאן וָאֵילָךְ פּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת; וְאִם הָיוּ לוֹ נְכָסִים - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וּמוֹכְרִין לִמְזוֹנוֹתֶיהָ. וְאֵין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ [אם הם מספיקים לה] עַד שֶׁיָּבוֹא בַּעֲלָהּ; אִם מָצָא שֶׁעָשָׂת, הֲרֵי זֶה שֶׁלּוֹ. וְכֵן אִם לֹא עָמְדָה בַּדִּין אֶלָּא מָכְרָה לְצַצְמָהּ לִמְזוֹנוֹת - מִכְרָהּ קַיָּם; וְאִינָהּ צְרִיכָה הַכְרָזָה [מכירה פומבית לכל המרבה] וְלֹא שְׁבוּעָה [שאין בידה משל בעלה] עַד שֶׁיָּבוֹא בַּעֲלָהּ וְיִטְעַן, אוֹ עַד שֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ אַחַר מוֹתוֹ, מְגַלְגְּלִין [מוסיפין] עָלֶיהָ [בשבועתה] שֶׁלֹּא מָכְרָה אֶלָּא לִמְזוֹנוֹת שֶׁהִיא צְרִיכָה לָהֶן.

יז. וּכְשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין מוֹכְרִין לִמְזוֹן הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ, כָּךְ מוֹכְרִין לִמְזוֹן בָּנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁהֵן בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת; אֲבָל יָתֵר עַל שֵׁשׁ, אֵין זָנִין אוֹתָן מִנְּכָסָיו שֶׁלֹּא בְּפָנָיו אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָמוּד. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וּמוֹכְרִין, וְזָנִין אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁהֵן בְּנֵי שֵׁשׁ אוֹ פָּחוֹת וּמְפַרְנְסִין אוֹתָן.

יח. יֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁהוֹרָה, שֶׁאֵין פּוֹסְקִין מְזוֹנוֹת לְאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ אוֹ שֶׁמֵּת בַּעֲלָהּ, עַד שֶׁיִּהְיֶה שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ; וְאִם לֹא תּוֹצִיא שְׁטַר כְּתֻבָּה, אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁמָּא נָטְלָה כְּתֻבָּתָהּ מִבַּעֲלָהּ, אוֹ מָחֲלָה כְּתֻבָּתָהּ לוֹ, שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה שֶׁפּוֹסְקִין לָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נָטְלָה וְלֹא מָחֲלָה, וְאֵין מַצְרִיכִין אוֹתָהּ לְהָבִיא כְּתֻבָּה. וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה בְּמִי שֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ, הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת מִן הַתּוֹרָה. אֲבָל אִם מֵת בַּעֲלָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת עַד שֶׁתָּבִיא כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בְּתַקָּנַת חֲכָמִים, וְעוֹד מִפְּנֵי שֶׁנִּזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי יוֹרְשִׁין, וּלְעוֹלָם טוֹעֲנִין לְיוֹרֵשׁ.

יט. הָלַךְ בַּעֲלָהּ, וְלָוְתָה וְאָכְלָה - כְּשֶׁיָּבוֹא חַיָּב לְשַׁלֵּם. עָמַד אֶחָד מִדַּעַת עַצְמוֹ וְזָנָהּ מִשֶּׁלּוֹ - אִם יָבוֹא הַבַּעַל אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ, אֶלָּא הֲרֵי זֶה אִבֵּד אֶת מְעוֹתָיו, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא צִוּוּהוּ לְזוּנָהּ, וְהִיא לֹא לָוְתָה מִמֶּנּוּ.

כ. הַבַּעַל שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהָלַךְ: 'טְלִי מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ בִּמְזוֹנוֹתַיִךְ' - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, שֶׁאִלּוּ לֹא רָצָת בְּדָבָר זֶה וְלֹא סָמְכָה דַּעְתָּהּ, הָיָה לָהּ לִתְבְּעוֹ אוֹ לוֹמַר לוֹ 'אֵין מַעֲשֵׂה יָדַי מַסְפִּיקִין לִי'.

כא. הֲרֵי שֶׁעָמְדָה בַּדִּין וּפָסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת וּמָכְרוּ בֵּית דִּין וְנָתְנוּ לָהּ, אוֹ שֶׁמָּכְרָה לְצַצְמָהּ, וּבָא הַבַּעַל וְטָעַן וְאָמַר: 'הִנַּחְתִּי לָךְ מְזוֹנוֹת' - הֲרֵי זוֹ נִשְׁבַּעַת בִּנְקִיטַת חֵפֶץ [באחיזת חפץ קדוש] שֶׁלֹּא הִנִּיחַ לָהּ. לֹא תָּבְעָה וְלֹא מָכְרָה אֶלָּא שֶׁהָת עַד שֶׁבָּא, הוּא אוֹמֵר 'הִנַּחְתִּי', וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא הִנַּחְתָּ, אֶלָּא לָוִיתִי מִזֶּה וְנִתְפַּרְנַסְתִּי' - נִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת [שבועה שהסיתו עליו חכמים, ללא נקיטת חפץ] שֶׁהִנִּיחַ לָהּ, וְנִפְטָר; וְיִשָּׁאֵר הַחוֹב עָלֶיהָ.

כב. מָכְרָה מִטַּלְטְלִין וְאָמְרָה 'בִּמְזוֹנוֹת מָכַרְתִּי', וְהוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר 'מְזוֹנוֹת הִנַּחְתִּי' - נִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁלֹּא הִנִּיחַ. הֲרֵי שֶׁלֹּא תָּבְעָה וְלֹא לָוְתָה וְלֹא מָכְרָה, אֶלָּא דָּחֲקָה עַצְמָהּ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְעָשָׂת וְאָכְלָה - אֵין לָהּ כְּלוּם.

כג. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִלֵּהָנוֹת לוֹ, בֵּין שֶׁפֵּרֵשׁ עַד זְמַן פְּלוֹנִי, בֵּין שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ אֶלָּא סָתַם - מַמְתִּינִין לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם תַּמּוּ יְמֵי נִדְרוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא תַּמּוּ וְהִתִּיר נִדְרוֹ - הֲרֵי מוּטָב; וְאִם לָאו - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וּבְאוֹתָן הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם תִּהְיֶה הִיא עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת, וְיִהְיֶה אֶחָד מֵחֲבֵרָיו מְפַרְנֵס אוֹתָהּ דְּבָרִים שֶׁהִיא צְרִיכָה לָהֶן יָתֵר עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, אִם אֵין מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ מַסְפִּיקִין לַכֹּל.

כד. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִּטְעַם אֶחָד מִכָּל הַפֵּרוֹת - מַמְתִּינִין לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם; יָתֵר עַל כֵּן, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; אֲפִלּוּ הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תִּטְעַם מַאֲכָל רַע, אֲפִלּוּ הִדִּירָהּ מִמִּין שֶׁלֹּא אָכְלָה אוֹתוֹ מִיָּמֶיהָ - יוֹצִיא אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. נָדְרָה הִיא שֶׁלֹּא תֹּאכַל אֶחָד מִכָּל מִן הַפֵּרוֹת, וְקִיֵּם לָהּ הוּא אֶת נִדְרָהּ, אוֹ שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר [נזירות] וְלֹא הֵפֵר לָהּ - אִם רָצָה שֶׁתֵּשֵׁב תַּחְתָּיו וְלֹא תֹּאכַל פֵּרוֹת אוֹ תְּהֵא נְזִירָה - תֵּשֵׁב; וְאִם אָמַר: 'אֵינִי רוֹצֶה בְּאִשָּׁה נוֹדֶרֶת' - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, שֶׁהֲרֵי הָיָה בְּיָדוֹ לְהָפֵר וְהוּא קִיֵּם לָהּ בִּרְצוֹנוֹ.

הִלְכוֹת אִישׁוּת פֶּרֶק יג

א. כַּמָּה הַכְּסוּת שֶׁהוּא חַיָּב לִתֵּן לָהּ? בְּגָדִים שֶׁל חֲמִשִּׁים זוּז מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, מִמַּטְבֵּעַ אוֹתָן הַיָּמִים, שֶׁנִּמְצָאוּ הַחֲמִשִּׁים, שִׁשָּׁה דִּינָרִין וּרְבִיעַ דִּינָר כֶּסֶף. נוֹתְנִין לָהּ חֲדָשִׁים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, וְלוֹבֶשֶׁת בְּלָיוֹתֵיהֶן [בגדים שנתיישנו] בִּימוֹת הַחַמָּה. וְהַשְּׁחָקִים, וְהֵם מוֹתַר הַכְּסוּת [בגדים שנשחקו] - הֲרֵי הֵן שֶׁלָּהּ, כְּדֵי שֶׁתִּתְכַּסֶּה בָּהֶן בִּימֵי נִדָּתָהּ. וְנוֹתְנִין לָהּ חֲגוֹר לְמָתְנֶיהָ וְכֹפַח לְרֹאשָׁהּ, וּמִנְעָל מִמּוֹעֵד לְמוֹעֵד [מרגל לרגל].

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאוֹתָן הַיָּמִים וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲבָל בִּשְׁאָר זְמַנִּים וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת, אֵין הַדָּמִים עִקָּר - יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיִּהְיוּ שָׁם הַבְּגָדִים בְּיֹקֶר הַרְבֵּה, אוֹ בְּזוֹל הַרְבֵּה;

אֶלָּא הָעִקָּר שֶׁסּוֹמְכִין עָלָיו, שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לָהּ בְּגָדִים הָרְאוּיִין לָהּ לִימוֹת הַגְּשָׁמִים וְלִימוֹת הַחַמָּה, בַּפָּחוּת [הזול ביותר] שֶׁלּוֹבֶשֶׁת כָּל אִשָּׁה בַּעֲלַת בַּיִת בְּאוֹתָהּ הַמְּדִינָה.

ג. וּבְכְלַל הַכְּסוּת שֶׁהוּא חַיָּב לָהּ - כְּלֵי בַּיִת וּמָדוֹר [דירה] שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בּוֹ. וּמַה הֵן כְּלֵי הַבַּיִת? מִטָּה מֵצַעַת, וּמַפָּץ [מצע גס] אוֹ מַחְצֶלֶת לֵישֵׁב עָלֶיהָ, וּכְלֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּגוֹן קְדֵרָה וּקְעָרָה וְכוֹס וּבַקְבּוּק וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְהַמָּדוֹר שֶׁשּׁוֹכֵר לָהּ - בַּיִת שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת; וְתִהְיֶה רְחָבָה [חצר] חוּצָה לוֹ כְּדֵי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, וְיִהְיֶה לוֹ בֵּית הַכִּסֵּא חוּץ מִמֶּנּוּ.

ד. וְכֵן מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לָהּ תַּכְשִׁיטֶיהָ, כְּגוֹן בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין לְהַקִּיף עַל רֹאשָׁהּ וּפַדַּחְתָּהּ [מצחה], וּפוּךְ [איפור העין] וְשָׁרָק [אודם ללחיים] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - כְּדֵי שֶׁלֹּא תִתְגַּנֶּה עָלָיו.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל. אֲבָל בְּעָשִׁיר, הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ - אֲפִלּוּ הָיָה רָאוּי לִקְנוֹת לָהּ כְּלֵי מֶשִׁי וְרִקְמָה וּכְלֵי זָהָב, כּוֹפִין אוֹתוֹ וְנוֹתֵן. וְכֵן הַמָּדוֹר, לְפִי עָשְׁרוֹ. וְהַתַּכְשִׁיט וּכְלֵי הַבַּיִת, הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ. וְאִם קָצְרָה יָדוֹ לִתֵּן לָהּ אֲפִלּוּ כְּעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא; וְתִהְיֶה הַכְּתֻבָּה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

ו. וְלֹא הָאִשָּׁה בִּלְבַד, אֶלָּא בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים בְּנֵי שֵׁשׁ אוֹ פָּחוֹת - חַיָּב לִתֵּן לָהֶן כְּסוּת הַמַּסְפֶּקֶת לָהֶן, וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ וּמָדוֹר לִשְׁכֹּן בּוֹ; וְאֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶן כְּפִי עָשְׁרוֹ, אֶלָּא כְּפִי צָרְכָּן בִּלְבַד. זֶה הַכְּלָל: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו מְזוֹנוֹת [שהוא חייב לזונו], בֵּין בְּחַיָּיו בֵּין אַחַר מוֹתוֹ - יֵשׁ לוֹ כְּסוּת וּכְלֵי בַּיִת וּמָדוֹר; וְכָל שֶׁבְּיַת דִּין מוֹכְרִין לְמְזוֹנוֹתָיו - כָּךְ מוֹכְרִין לְכִסּוּתוֹ וּכְלֵי בֵיתוֹ וּמְדוֹרוֹ.

ז. הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ, וּפָסְקוּ לָהּ בֵּית דִּין מְזוֹנוֹת וּכְסוּת וּכְלֵי בַּיִת וּשְׁכַר מָדוֹר - אֵין פּוֹסְקִין לָהּ תַּכְשִׁיט, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ בַּעַל שֶׁתִּתְקַשֵּׁט לוֹ; אֲבָל מִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה בַּעֲלָהּ אוֹ נִתְחָרֵשׁ - פּוֹסְקִין לָהּ תַּכְשִׁיט. וְדִין הַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ בְּטַעֲנַת הַכְּסוּת וְהַכֵּלִים וּשְׁכַר הַמָּדוֹר כְּדִינָם בְּטַעֲנַת הַמְּזוֹנוֹת: אִם אָמַר הוּא 'נָתַתִּי' וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא נָתַתָּ' - דִּין אֶחָד לַכֹּל.

ח. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִתְקַשֵּׁט בְּאֶחָד מִכָּל הַמִּינִין - בַּעֲנִיּוֹת [אשה עניה], שָׁנָה אַחַת יְקַיֵּם [יחיה איתה בנדרו]; יָתֵר עַל כֵּן - אוֹ יַתִּיר נִדְרוֹ, אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וּבַעֲשִׁירוֹת, שְׁלֹשִׁים יוֹם יְקַיֵּם; יָתֵר עַל כֵּן - אוֹ יַתִּיר נִדְרוֹ, אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

ט. הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תֵלֵךְ לְמֶרְחָץ - בִּכְרַכִּים [ערים גדולות], שַׁבָּת אַחַת [שבוע]; וּבִכְפָרִים, שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. שֶׁלֹּא תִּנְעַל מִנְעָל - בִּכְפָרִים, שְׁלֹשָׁה יָמִים; וּבִכְרַכִּים, מֵעֵת לְעֵת. יָתֵר עַל זֶה - אוֹ יַתִּיר נִדְרוֹ, אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

י. הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תַשְׁאִיל וְשֶׁלֹּא תִשְׁאַל מִכְּלֵי הַבַּיִת שֶׁדַּרְכָּן כָּל הַשְּׁכֵנוֹת לִשְׁאֹל אוֹתָן וּלְהַשְׁאִילָן, כְּגוֹן נָפָה וּכְבָרָה רֵחַיִם וְתַנּוּר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - יַתִּיר נִדְרוֹ, אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁמַּשִּׁיאָהּ [מוציא לה] שֵׁם רַע בִּשְׁכוּנוֹתֶיהָ. וְכֵן הִיא שֶׁנָּדְרָה שֶׁלֹּא תִשְׁאַל וְשֶׁלֹּא תַשְׁאִיל נָפָה וּכְבָרָה וְרֵחַיִם וְתַנּוּר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְשֶׁלֹּא תֵאָרֵג בְּגָדִים נָאִים לִבְנָהּ בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לֶאֱרֹג אוֹתָן לַבָּנִים - תֵּצֵא שֶׁלֹּא בִכְתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁמַּשִּׁיאָתוּ שֵׁם רַע בִּשְׁכוּנוֹתָיו שֶׁהוּא כִּילַי [קמצן].

יא. מְקוֹמוֹת שֶׁדַּרְכָּן שֶׁלֹּא תֵצֵא אִשָּׁה בַּשּׁוּק בַּכֹּפַח שֶׁעַל רֹאשָׁהּ בִּלְבַד עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהּ רְדִיד [צעיף] הַחוֹפֶה אֶת כָּל גּוּפָהּ כְּמוֹ טַלִּית - נוֹתֵן לָהּ בִּכְלַל הַכְּסוּת רְדִיד הַפָּחוּת [הזול] בְּכָל הָרְדִידִין; וְאִם הָיָה עָשִׁיר - נוֹתֵן לְפִי עָשְׁרוֹ, כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא בּוֹ לְבֵית הָאֵבֶל אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה; לְפִי שֶׁכָּל אִשָּׁה יֵשׁ לָהּ לָצֵאת וְלֵילֵךְ לְבֵית אָבִיהָ לְבַקְּרוֹ, וּלְבֵית הָאֵבֶל וּלְבֵית הַמִּשְׁתֶּה לִגְמֹל חֶסֶד לְרֵעוֹתֶיהָ וְלִקְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּדֵי שֶׁיְּבוֹאוּ הֵם לָהּ - שֶׁאֵינָהּ בְּבֵית הַסֵּהֶר עַד שֶׁלֹּא תֵצֵא וְלֹא תָבוֹא. אֲבָל גְּנַאי הוּא לָאִשָּׁה שֶׁתְּהֵא יוֹצְאָה תָּמִיד, פַּעַם בַּחוּץ פַּעַם בָּרְחוֹבוֹת; וְיֵשׁ לַבַּעַל לִמְנֹעַ אִשְׁתּוֹ מִזֶּה, וְלֹא יַנִּיחֶהָ לָצֵאת אֶלָּא כְּמוֹ פַּעַם אַחַת בְּחֹדֶשׁ אוֹ פַּעֲמַיִם בְּחֹדֶשׁ, כְּפִי הַצֹּרֶךְ; שֶׁאֵין יִפְי לְאִשָּׁה אֶלָּא לֵישֵׁב בְּזָוִית בֵּיתָהּ, שֶׁכָּךְ כָּתוּב: "כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ, פְּנִימָה".

יב. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תֵלֵךְ לְבֵית אָבִיהָ - בִּזְמַן שֶׁהֵן עִמָּהּ בָּעִיר, חֹדֶשׁ אֶחָד מַמְתִּינִין לוֹ; שְׁנַיִם, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וּבִזְמַן שֶׁהֵן בְּעִיר אַחֶרֶת, רֶגֶל אֶחָד מַמְתִּינִין לוֹ; שְׁנַיִם, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

יג. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תֵלֵךְ לְבֵית הָאֵבֶל וּלְבֵית הַמִּשְׁתֶּה - אוֹ יַתִּיר נִדְרוֹ, אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה: שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאֲסָרָהּ בְּבֵית הַסֵּהֶר וְנָעַל בְּפָנֶיהָ. וְאִם הָיָה טוֹעֵן 'מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם פְּרוּצִין שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתוֹ בֵּית הָאֵבֶל אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה', וְהֶחְזִיק שֶׁם פְּרוּצִין - שׁוֹמְעִין לוֹ.

יד. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: 'אֵין רְצוֹנִי שֶׁיָּבוֹאוּ לְבֵיתִי אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וַאֲחֵיכֶם וְאַחְיוֹתַיִךְ' - שׁוֹמְעִין לוֹ, וְתִהְיֶה הִיא הוֹלֶכֶת לָהֶם כְּשֶׁיֶּאֱרַע לָהֶן דָּבָר; וְתֵלֵךְ לְבֵית אָבִיהָ פַּעַם בְּחֹדֶשׁ, וּבְכָל רֶגֶל וָרֶגֶל. וְלֹא יִכְּנְסוּ הֵן לָהּ, אֶלָּא אִם אֵרַע לָהּ דָּבָר גָּדוֹל כְּגוֹן חֳלִי אוֹ לֵדָה - שֶׁאֵין כּוֹפִין אֶת הָאָדָם שֶׁיִּכָּנְסוּ אֲחֵרִים לִרְשׁוּתוֹ. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה: 'אֵין רְצוֹנִי שֶׁתִּכָּנֵס אֶצְלִי אִמְּךָ וַאֲחוֹתְךָ, וְאִינִי שׁוֹכֶנֶת עִמָּהֶן בְּחָצֵר אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁמְּרַעִין לִי וּמְצַרִּין לִי' - שׁוֹמְעִין לָהּ; שֶׁאֵין כּוֹפִין אֶת הָאָדָם שֶׁיֵּשְׁבוּ אֲחֵרִים עִמּוֹ בִּרְשׁוּתוֹ.

טו. הָאִישׁ שֶׁאָמַר: 'אֵינִי דָּר בְּמָדוֹר זֶה, מִפְּנֵי שֶׁבְּנֵי אָדָם רָעִים אוֹ פְּרוּצִים אוֹ גּוֹיִים בִּשְׁכֵנוּתִי וַאֲנִי מִתְיָרֵא מֵהֶם' - שׁוֹמְעִים לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בִּפְרִיצוּת; שֶׁכָּךְ צִוּוּ חֲכָמִים: 'הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רַע'. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַמָּדוֹר שֶׁלָּהּ - מוֹצִיאָהּ מִמֶּנּוּ, וְשׁוֹכֵן בֵּין בְּנֵי אָדָם כְּשֵׁרִים. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'אֲנִי אֵינִי מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן' - שׁוֹמְעִין לָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אוֹמֶרֶת: 'אֵין רְצוֹנִי שֶׁיֵּצֵא עָלַי שֵׁם רַע בִּשְׁכֵנוֹת אֵלּוּ'.

טז. כָּל הַיִּשּׁוּב - אַרְצוֹת אֲרָצוֹת הוּא, כְּגוֹן: אֶרֶץ כְּנַעַן, וְאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְאֶרֶץ תֵּימָן, וְאֶרֶץ כּוּשׁ, וְאֶרֶץ שִׁנְעָר, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; וְכָל אֶרֶץ וְאֶרֶץ - מְדִינוֹת וּכְפָרִים. וְעָרֵי יִשְׂרָאֵל לְעִנְיַן נִשּׂוּאִין - שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת הֵן: יְהוּדָה, וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְהַגָּלִיל.

יז. אִישׁ שֶׁהָיָה בְּאֶרֶץ מִן הָאֲרָצוֹת, וְנָשָׂא אִשָּׁה בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת - כּוֹפִין אוֹתָהּ וְיוֹצְאָה עִמּוֹ לְאַרְצוֹ, אוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, שֶׁעַל מְנָת כֵּן נְשָׂאָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה בְּאַחַת מִן הָאֲרָצוֹת, וְהוּא מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָאָרֶץ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ לְאֶרֶץ אַחֶרֶת; אֲבָל מוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה

לִמְדִינָה [מעיר לעיר], אוֹ מִכְּפָר לִכְפָר בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ. וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה לִכְפָר, וְלֹא מִכְּפָר לִמְדִינָה, שֶׁיֵּשׁ דְּבָרִים שֶׁיְּשִׁיבַת הַמְּדִינָה טוֹבָה לָהֶן, וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁיְּשִׁיבַת הַכְּפָרִים טוֹבָה לָהֶן.

יח. וּכְשֶׁמּוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה לִמְדִינָה, אוֹ מִכְּפָר לִכְפָר בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ - אֵינוֹ מוֹצִיאָהּ מִנָּוֶה יָפֶה לְנָוֶה רַע וְלֹא מֵרַע לְיָפֶה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא צְרִיכָה לְהִטַּפֵּל [לטפל] וְלִבְדֹּק עַצְמָהּ יָפֶה בַּנָּוֶה הַיָּפֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִהְיֶה בּוֹ קַלָּה וּכְעוּרָה. וְכֵן לֹא יוֹצִיאָהּ מִמָּקוֹם שֶׁרֵבוּ יִשְׂרָאֵל לְמָקוֹם שֶׁרֵבוּ גוֹיִים; וּבְכָל מָקוֹם, מוֹצִיאִין מִמָּקוֹם שֶׁרֵבוּ גוֹיִים לְמָקוֹם שֶׁרֵבוּ יִשְׂרָאֵל.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? מִחוּצָה לָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, אוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲבָל מִחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - כּוֹפִין לַעֲלוֹת, אֲפִלּוּ מִנָּוֶה הַיָּפֶה לְנָוֶה רַע; וַאֲפִלּוּ מִמָּקוֹם שֶׁרֵבוּ יִשְׂרָאֵל לְמָקוֹם שֶׁרֵבוּ גוֹיִים - מַעֲלִין. וְאֵין מוֹצִיאִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ מִנָּוֶה הָרַע שֶׁרֵבוּ גוֹיִים לְנָוֶה יָפֶה שֶׁרֵבוּ יִשְׂרָאֵל.

כ. אָמַר הָאִישׁ לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה - תֵּצֵא שֶׁלֹּא בִכְתֻבָּה; אָמְרָה הִיא לַעֲלוֹת וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; וְהוּא הַדִּין לְכָל מָקוֹם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עִם יְרוּשָׁלַיִם; שֶׁהַכֹּל מַעֲלִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין מִשָּׁם; וְהַכֹּל מַעֲלִין לִירוּשָׁלַיִם, וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין מִשָּׁם.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ה'־י"א מנחם־אב ה'תשס"ט

יום ראשון ה' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ה

א. שְׁמוֹנֶה דְּבָרִים צָרִיךְ הַמִּתְפַּלֵּל לְהִזָּהֵר בָּהֶן וְלַעֲשׂוֹתָן; וְאִם הָיָה דָּחוּק, אוֹ נֶאֱנָס, אוֹ שֶׁעָבַר וְלֹא עָשָׂה אוֹתָן - אֵינָן מְעַכְּבִין. וְאֵלּוּ הֵן: עַמִּידָה, וְנֹכַח הַמִּקְדָּשׁ, וְתִקּוּן הַגּוּף, וְתִקּוּן הַמַּלְבּוּשׁ, וְתִקּוּן הַמָּקוֹם, וְהַשְׁוָיַת הַקּוֹל, וְהַכְּרִיעָה, וְהַהִשְׁתַּחֲוָיָה.

ב. עֲמִידָה כֵּיצַד? אֵין מִתְפַּלְּלִין אֶלָּא מְעֻמָּד. הָיָה יוֹשֵׁב בִּסְפִינָה אוֹ בַּעֲגָלָה - אִם יָכוֹל לַעֲמֹד, יַעֲמֹד; וְאִם לָאו, יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְיִתְפַּלֵּל. חוֹלֶה מִתְפַּלֵּל, אֲפִלּוּ שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ - וְהוּא, שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ. כֵּן הַצָּמֵא וְהָרָעֵב, חֲרֵי הֵן בִּכְלַל חוֹלִים - אִם יֵשׁ בּוֹ יְכֹלֶת לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ, יִתְפַּלֵּל; וְאִם לָאו, אַל יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה. הָיָה רוֹכֵב עַל הַבְּהֵמָה - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִי שֶׁיֶּאֱחֹז אֶת בְּהֶמְתּוֹ, לֹא יֵרֵד, אֶלָּא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו.

ג. נֹכַח הַמִּקְדָּשׁ כֵּיצַד? הָיָה עוֹמֵד בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מַחְזִיר פָּנָיו נֹכַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִתְפַּלֵּל; הָיָה עוֹמֵד בָּאָרֶץ, מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם; הָיָה עוֹמֵד בִּירוּשָׁלַיִם, מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד הַמִּקְדָּשׁ; הָיָה עוֹמֵד בַּמִּקְדָּשׁ, מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. סוּמָה, וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת, וְהַמְהַלֵּךְ בִּסְפִינָה - יְכַוֵּן לִבּוֹ כְּנֶגֶד הַשְּׁכִינָה, וְיִתְפַּלֵּל.

ד. תִּקּוּן הַגּוּף כֵּיצַד? כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, צָרִיךְ לְכַוֵּן אֶת רַגְלָיו זוֹ בְּצַד זוֹ; וְנוֹתֵן עֵינָיו לְמַטָּה, כְּאִלּוּ הוּא מַבִּיט לָאָרֶץ; וְיִהְיֶה לִבּוֹ פָּנוּי לְמַעְלָה, כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד בַּשָּׁמַיִם; וּמַנִּיחַ יָדָיו עַל לִבּוֹ כְּפוּתִין, הַיְמָנִית עַל הַשְּׂמָאלִית. וְעוֹמֵד כְּעֶבֶד לִפְנֵי רַבּוֹ, בְּאֵימָה וְיִרְאָה וָפַחַד. וְלֹא יַנִּיחַ יָדָיו עַל חֲלָצָיו.

ה. תִּקּוּן הַמַּלְבּוּשׁ כֵּיצַד? מְתַקֵּן מַלְבּוּשָׁיו תְּחִלָּה, וּמְצַיֵּן עַצְמוֹ [מתקשט בבגדיו] וּמְהַדֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִשְׁתַּחֲווּ לַה' בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ". וְלֹא יַעֲמֹד לִתְפִלָּה בַּאֲפֻנְדָּתוֹ [גופיתו], וְלֹא בְּרֹאשׁ מְגֻלֶּה. וְלֹא בְּרַגְלַיִם מְגֻלּוֹת [יחפות], אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁלֹּא יַעַמְדוּ לִפְנֵי הַגְּדוֹלִים אֶלָּא בְּבֵית הָרַגְלַיִם. וּבְכָל מָקוֹם, לֹא יֵאֱחֹז תְּפִלִּין בְּיָדוֹ וְסֵפֶר תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ טָרוּד בָּהֶן; וְלֹא יֵאֱחֹז מָעוֹת וְכֵלִים בְּיָדוֹ. אֲבָל מִתְפַּלֵּל הוּא בְּלוּלָב בְּיָדוֹ בִּימוֹת הֶחָג, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוַת הַיּוֹם. הָיָה מַשּׂוֹי עַל רֹאשׁוֹ, וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - אִם הָיָה פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת קַבִּין - מַפְשִׁילוֹ לַאֲחוֹרָיו, וּמִתְפַּלֵּל; הָיָה אַרְבַּעַת קַבִּין - מַנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל. דֶּרֶךְ כָּל הַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ אֶלָּא כְּשֶׁהֵן עֲטוּפִין [בטליתם].

ו. תִּקּוּן הַמָּקוֹם כֵּיצַד? יַעֲמֹד בְּמָקוֹם נָמוּךְ, וְיַחֲזִיר פָּנָיו לַכֹּתֶל [לקיר]. וְצָרִיךְ לִפְתֹּחַ חַלּוֹנוֹת אוֹ פְּתָחִים כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם, כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל כְּנֶגְדָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכַווִּין פְּתִיחָן לֵה בְּעִלִּיתֵהּ, נֶגֶד יְרוּשָׁלֶם". וְקוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ תָּמִיד. וְאֵין מִתְפַּלֵּל בְּחָרְבָּה; וְלֹא לַאֲחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, אֶלָּא אִם כֵּן הֶחְזִיר פָּנָיו לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וְאָסוּר לֵישֵׁב בְּצַד הָעוֹמֵד בִּתְפִלָּה, אוֹ לַעֲבֹר לְפָנָיו - עַד שֶׁיַּרְחִיק מִמְּנוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.

ז. לֹא יַעֲמֹד בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יָתֵר, וְיִתְפַּלֵּל; וְלֹא עַל גַּבֵּי מִטָּה, וְלֹא עַל גַּבֵּי סַפְסָל, וְלֹא עַל גַּבֵּי כִּסֵּא. הָיָה בִּנְיָן גָּבוֹהַּ - אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁהוּא שִׁעוּר הַבַּיִת - חֲרֵי הוּא כַּעֲלִיָּה, וּמֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ. וְכֵן אִם הָיָה מֻקָּף מְחִצָּה מִכָּל רוּחוֹתָיו - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת, מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין גָּבְהוֹ נִכָּר, שֶׁחֲרֵי חֶלֶק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ.

ח. הָאֲמָנִין שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בְּרֹאשׁ הַכֹּתֶל אוֹ בְּרֹאשׁ הָאִילָן, וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - יוֹרְדִין לְמַטָּה וּמִתְפַּלְּלִין, וְחוֹזְרִין לְמְלַאכְתָּן; וְאִם הָיוּ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת אוֹ בְּרֹאשׁ הַתְּאֵנָה - מִתְפַּלְּלִין בִּמְקוֹמָן, מִפְּנֵי שֶׁטָּרְחָן מְרֻבֶּה. וּמַה הֵן מִתְפַּלְּלִין? אִם הָיוּ עוֹשִׂין בִּסְעוּדָתָן [עובדים תמורת מזונם] בְּלִבַּד, מִתְפַּלְּלִין שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת שֶׁל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת; הָיוּ עוֹשִׂין בִּשְׂכָרָן, מִתְפַּלְּלִין 'הַבִּינֵנוּ'. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, אֵין יוֹרְדִין לִפְנֵי הַתֵּבָה, וְאֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן.

ט. הַשְׁוָיַת הַקּוֹל כֵּיצַד? לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ, וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ - אֶלָּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו, וּמַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו בְּלַחַשׁ. וְלֹא יַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חוֹלֶה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ עַד שֶׁיַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּצִבּוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף דַּעְתָּן מִקּוֹלוֹ.

י. כְּרִיעָה כֵּיצַד? הַמִּתְפַּלֵּל, כּוֹרֵעַ חָמֵשׁ כְּרִיעוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה - בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף, וּבַהוֹדָיָה בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף. וּכְשֶׁגּוֹמֵר הַתְּפִלָּה, כּוֹרֵעַ וּפוֹסֵעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו כְּשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ; וְנוֹתֵן שָׁלוֹם מִשְּׂמֹאל עַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ מִימִין עַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִן הַכְּרִיעָה. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ בְּאַרְבַּע הַכְּרִיעוֹת, כּוֹרֵעַ בְּ'בָרוּךְ'; וּכְשֶׁהוּא זוֹקֵף, זוֹקֵף בַּשֵּׁם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּהֶדְיוֹט. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל - כּוֹרֵעַ בִּתְחִלַּת כָּל בְּרָכָה, וּבְסוֹף כָּל בְּרָכָה; וְהַמֶּלֶךְ - כֵּיוָן שֶׁשָּׂחָה בָּרִאשׁוֹנָה, אֵינוֹ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ עַד שֶׁגּוֹמֵר תְּפִלָּתוֹ.

יא. וְלָמָּה נוֹתֵן שָׁלוֹם לִשְׂמֹאלוֹ תְּחִלָּה? מִפְּנֵי שֶׁשְּׂמֹאלוֹ הוּא יָמִין שֶׁכְּנֶגֶד פָּנָיו; כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, נוֹתֵן שָׁלוֹם לִימִין הַמֶּלֶךְ וְאַחַר כָּךְ לִשְׂמֹאל הַמֶּלֶךְ; וְקָבְעוּ שֶׁיִּפָּטֵר מִן הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁיִּהְיוּ נִפְטָרִין מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ.

יב. כָּל הַכְּרִיעוֹת הָאֵלּוּ - צָרִיךְ שֶׁיִּכְרַע בָּהֶן עַד שֶׁיִּתְקַפְּקוּ [יבלטו] כָּל חֲלִיּוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, וְיֵעָשֶׂה כְּקֶשֶׁת; וְאִם שָׂחָה מְעַט וְצִעֵר עַצְמוֹ, וְנִרְאֶה כְּכוֹרֵעַ בְּכָל כֹּחוֹ - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ.

יג. הִשְׁתַּחֲוָיָה כֵּיצַד? אַחַר שֶׁמַּגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִכְּרִיעָה חֲמִישִׁית, יוֹשֵׁב לָאָרֶץ, וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו אַרְצָה, וּמִתְחַנֵּן בְּכָל הַתַּחֲנוּנִים שֶׁיִּרְצֶה. כְּרִיעָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, עַל בִּרְכַּיִם; קִדָּה, עַל אַפַּיִם [פנים]; הִשְׁתַּחֲוָיָה - זוֹ פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, עַד שֶׁנִּמְצָא מֻטָּל עַל פָּנָיו עַל הָאָרֶץ.

יד. כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה נְפִילַת פָּנִים אַחַר תְּפִלָּה, יֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קִדָּה, וְיֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הִשְׁתַּחֲוָיָה; וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת הִשְׁתַּחֲוָיָה עַל הָאֲבָנִים אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה. וְאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לִפֹּל עַל פָּנָיו, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא צַדִּיק כִּיהוֹשֻׁעַ; אֲבָל מַטֶּה הוּא פָּנָיו מְעַט, וְאֵינוֹ כּוֹבֵשׁ אוֹתָם בַּקַּרְקַע. וּמֵתֶר לְאָדָם לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם זֶה, וְלִנְפֹּל עַל פָּנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר.

טו. מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין נְפִילַת פָּנִים בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדוֹת, וְלֹא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְלֹא בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וַחֲנֻכָּה וּפוּרִים, וְלֹא בְּמִנְחָה שֶׁל עַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, וְלֹא בְּעַרְבִית שֶׁבְּכָל יוֹם. וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁנּוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּעַרְבִית. וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים בִּלְבַד, נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה וְתַעֲנִית.

יום שני ו' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ו

א. אָסוּר לוֹ לְאָדָם לַעֲבֹר אֲחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה נוֹשֵׂא מַשּׂוֹי; אוֹ אִם הָיוּ לְבֵית הַכְּנֶסֶת שְׁנֵי פְּתָחִים בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת, שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר: 'שֶׁמָּא יֵלֵךְ וְיִכָּנֵס בַּפֶּתַח הָאַחֵר'. וְכֵן אִם הָיָה בָּעִיר שְׁנֵי בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת, יֹאמַר הָרוֹאֶה: 'שֶׁמָּא יֵלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת הָרָגִיל בּוֹ'. וְאִם הָיָה לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ - מֻתָּר לַעֲבֹר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ; שֶׁהַתְּפִלִּין מוֹכִיחִין עָלָיו שֶׁהוּא רוֹדֵף אַחַר הַמִּצְוֹת, וְאֵינוֹ מִמְּבַטְּלֵי הַתְּפִלָּה.

ב. הַמִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, לֹא יַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ יָתֵר מִדַּי. אֲבָל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ: אִם בָּא לוֹמַר אַחַר תְּפִלָּתוֹ, אֲפִלּוּ כְּסֶדֶר יוֹם הַכִּפּוּרִים - אוֹמֵר; וְכֵן אִם רָצָה לְהוֹסִיף בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַבְּרָכָה - מוֹסִיף.

ג. כֵּיצַד? הָיָה לוֹ חוֹלֶה - מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים בְּבִרְכַּת חוֹלִים, כְּפִי צַחוּת [רגילות] לְשׁוֹנוֹ; הָיָה צָרִיךְ לְפַרְנָסָה, מוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, בְּכָל אַחַת מֵהֶן. וְאִם רָצָה לִשְׁאֹל כָּל צָרְכָּיו בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, שׁוֹאֵל; אֲבָל לֹא יִשְׁאַל לֹא בְּשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת.

ד. אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּטְעֹם כְּלוּם אוֹ שֶׁיֵּצֵא מְלָאכָה, מֵאַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית; וְכֵן לֹא יַשְׁכִּים לְפֶתַח חֲבֵרוֹ לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹמוֹ, קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית. וְלֹא יֵצֵא לַדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל. אֲבָל טוֹעֵם [מעט] וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה קֹדֶם מוּסָף, וְקֹדֶם מִנְחָה; אֲבָל אֵינוֹ סוֹעֵד סָמוּךְ לְמִנְחָה.

ה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה - לֹא יִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ, אֲפִלּוּ לְהַזִּיעַ, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִתְעַלֵּף [ייחלש] וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה; וְלֹא לֶאֱכֹל, אֲפִלּוּ אֲכִילַת עֲרַאי, שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה; וְלֹא לָדוּן, אֲפִלּוּ בִּגְמַר דִּין, שֶׁמָּא יִסָּתֵר הַדִּין וְיִמָּשֵׁךְ וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְכֵן לֹא יֵשֵׁב לִפְנֵי הַסַּפָּר, אֲפִלּוּ תִּסְפֹּרֶת הֶדְיוֹט [פשוטה], עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִשְׁבֵּר הַזּוּג [מספריים]; וְלֹא יִכָּנֵס לְבֵרְסְקִי [בית עיבוד עורות] סָמוּךְ לְמִנְחָה, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִרְאֶה הֶפְסֵד בִּמְלַאכְתּוֹ וְיִתְעַסֵּק בָּהּ וְיִתְעַכֵּב מִן הַתְּפִלָּה. וְאִם הִתְחִיל בְּאַחַת מֵאֵלּוּ - לֹא יַפְסִיק אֶלָּא גּוֹמֵר, וְאַחַר כָּךְ מִתְפַּלֵּל מִנְחָה.

ו. מֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַתִּסְפֹּרֶת [שאם התחיל ימשיך]? מִשֶּׁיַּנִּיחַ מַעְפֹּרֶת [סדין] הַסַּפָּרִין עַל בִּרְכָּיו. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַמֶּרְחָץ? מִשֶּׁיִּפְשֹׁט בֶּגֶד הַסָּמוּךְ לִבְשָׂרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַבֵּרְסְקִי? מִשֶּׁיִּקְשֹׁר בֵּין כְּתֵפָיו כְּמוֹ שֶׁהָאֻמָּנִין קוֹשְׁרִין. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת אֲכִילָה? לִבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִשֶּׁיִּטֹּל יָדָיו; וְלִבְנֵי בָּבֶל, מִשֶּׁיַּתִּיר חֲגוֹרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַדִּין? מִשֶּׁיִּתְעַטְּפוּ הַדַּיָּנִים [בטליתם] וְיֵשְׁבוּ; וְאִם הָיוּ יוֹשְׁבִין, מִשֶּׁיַּתְחִילוּ בַּעֲלֵי דִינִין לִטְעֹן.

ז. אַף עַל פִּי שֶׁתְּפִלַּת הָעֶרֶב רְשׁוּת, לֹא יָבוֹא אָדָם מִמְּלַאכְתּוֹ וְיֹאמַר: 'אֹכַל מְעַט וְאֶשְׁתֶּה מְעַט וְאִישַׁן קְמִעָה, וְאַחַר כָּךְ אֶתְפַּלֵּל' - שֶׁמָּא תֶּאֱנֹס אוֹתוֹ שֵׁנָה, וְנִמְצָא יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה; אֶלָּא מִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אוֹ יָשֵׁן. וּמֻתָּר לְהִסְתַּפֵּר וּלְהִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ סָמוּךְ לְשַׁחֲרִית, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גָּזְרוּ אֶלָּא סָמוּךְ לְמִנְחָה שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי, שֶׁרֹב הָעָם נִכְנָסִין שָׁם בַּיּוֹם; אֲבָל בַּשַּׁחַר, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, לֹא גָּזְרוּ בּוֹ.

ח. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - פּוֹסֵק וּמִתְפַּלֵּל; וְאִם הָיְתָה תּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה כְּלָל, וְהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּשְׁעַת תְּפִלָּה - אֵינוֹ פּוֹסֵק, שֶׁמִּצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה גְּדוֹלָה מִמִּצְוַת תְּפִלָּה. וְכָל הָעוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים, כְּעוֹסֵק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה.

ט. אֵין הַמִּתְפַּלֵּל מַפְסִיק תְּפִלָּתוֹ, אֶלָּא מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת בִּלְבַד. אֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ, לֹא יְשִׁיבֶנּוּ; אֲבָל פּוֹסֵק הוּא [תפילתו] לְמֶלֶךְ גּוֹי, שֶׁמָּא יַהַרְגֶנּוּ. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, וְרָאָה מֶלֶךְ גּוֹי אוֹ אַנָּס [בעל זרוע] בָּא כְּנֶגְדּוֹ - יְקַצֵּר; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל, יַפְסִיק. וְכֵן אִם רָאָה נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בָּאִין כְּנֶגְדּוֹ - אִם הִגִּיעוּ אֵלָיו, וְהָיָה דַּרְכָּן בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁהֵן מְמִיתִין, פּוֹסֵק וּבוֹרֵחַ; וְאִם לֹא הָיָה דַּרְכָּן לְהָמִית, אֵינוֹ פּוֹסֵק.

י. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים, חַיָּבִין בַּתְּפִלָּה. וְכָל אִישׁ שֶׁפָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע, פָּטוּר מִן הַתְּפִלָּה; וְכָל הַמְּלַוִּין אֶת הַמֵּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן, פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה.

יום שלישי ז' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ז

א. כְּשֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים דִּבְרֵי תְּפִלּוֹת אֵלּוּ, תִּקְּנוּ בְּרָכוֹת אֲחֵרוֹת לְבָרֵךְ אוֹתָן בְּכָל יוֹם; וְאֵלּוּ הֵן: כְּשֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לְמִטָּתוֹ לִישֹׁן בַּלַּיְלָה, מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּפִּיל חֶבְלֵי שֵׁנָה עַל עֵינָי, וּמְאִיר לְאִישׁוֹן בַּת עָיִן; יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיֵּצֶר רָע, וּמִפֶּגַע רָע, וְאַל יְבַהֲלוּנִי חֲלוֹמוֹת רָעוֹת וְלֹא הִרְהוּרִים רָעִים, וְתִהְיֶה מִטָּתִי שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ, וְתַעֲמִידֵנִי מִמֶּנָּה לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם, וְהָאִירָה עֵינַי פֶּן אִישַׁן הַמָּוֶת; בָּרוּךְ אַתָּה ה', הַמֵּאִיר לְכָל הָעוֹלָם'; **ב.** וְקוֹרֵא פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה מִקְּרִיאַת שְׁמַע, וְיָשֵׁן. וְאִם אֲנָסָתוּ שֵׁנָה - קוֹרֵא אֲפִלּוּ פָּסוּק רִאשׁוֹן אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים, וְאַחַר כָּךְ יִישַׁן.

ג. בְּשָׁעָה שֶׁיִּיקַץ בְּסוֹף שְׁנָתוֹ, מְבָרֵךְ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ כָּךְ: 'אֱלֹהַי, הַנְּשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה - אַתָּה בְרָאתָהּ, וְאַתָּה יְצַרְתָּהּ, וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי, וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי, וְאַתָּה עָתִיד לִטְלָהּ מִמֶּנִּי, וְאַתָּה עָתִיד לְהַחְזִירָהּ לִי לֶעָתִיד לָבוֹא; וְכָל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְּקִרְבִּי, מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים; בָּרוּךְ אַתָּה ה', הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים'.

ד. כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ קוֹל הַתַּרְנְגוֹל - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי [תרנגול] בִּינָה לְהָבִין בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה'. כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ בְּגָדָיו - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים'. כְּשֶׁמַּנִּיחַ סְדִינוֹ עַל רֹאשׁוֹ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה'. כְּשֶׁמַּעֲבִיר יָדָיו עַל עֵינָיו - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, פּוֹקֵחַ עִוְרִים'. כְּשֶׁיֵּשֵׁב עַל מִטָּתוֹ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַתִּיר אֲסוּרִים'. כְּשֶׁמּוֹרִיד רַגְלָיו מִן הַמִּטָּה וּמַנִּיחָן עַל הָאָרֶץ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם'. כְּשֶׁעוֹמֵד - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, זוֹקֵף כְּפוּפִים'. כְּשֶׁנּוֹטֵל יָדָיו - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם'. כְּשֶׁרוֹחֵץ פָּנָיו - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי; יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר מִצְוָה, וְאַל תַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר עֲבֵרָה, וְתַשְׁלֵט בִּי יֵצֶר טוֹב, וְאַל תַּשְׁלֵט בִּי יֵצֶר רָע, וּתְחַזְּקֵנִי בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְתִתֵּן חֶלְקִי בְּתוֹרָתֶךָ, וְתִתְּנִי לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל רוֹאַי, וְתִגְמְלֵנִי חֲסָדִים טוֹבִים מִלְּפָנֶיךָ; בָּרוּךְ אַתָּה ה', גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים'.

ה. וְכָל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לְבֵית הַכִּסֵּא - אוֹמֵר קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס: 'הִתְכַּבְּדוּ מְכֻבָּדִים קְדוֹשִׁים [המלאכים המלווין את האדם], מְשָׁרְתַי עֶלְיוֹן, שִׁמְרוּנִי וְהַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֶכָּנֵס וְאֵצֵא, כִּי זֶה הוּא דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם'. וְאַחַר שֶׁיָּצָא - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה, וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים וַחֲלוּלִים חֲלוּלִים, מֵהֶן פְּתוּחִים וּמֵהֶן סְתוּמִים, שֶׁאִם יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶן אוֹ יִפָּתֵחַ, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת; בָּרוּךְ אַתָּה ה', רוֹפֵא כָל בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת'.

ו. כְּשֶׁחוֹגֵר חֲגוֹרוֹ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה'. כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ מִנְעָלוֹ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי'. כְּשֶׁמְּהַלֵּךְ לָצֵאת לַדֶּרֶךְ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גֶבֶר'. וּמְבָרֵךְ אָדָם בְּכָל יוֹם - 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי'; 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עֶבֶד'; 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה'.

ז. שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלּוּ, אֵין לָהֶן סֵדֶר, אֶלָּא מְבָרֵךְ כָּל אַחַת מֵהֶן עַל דָּבָר שֶׁהַבְּרָכָה בִּשְׁבִילוֹ, בִּשְׁעָתוֹ. כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁחָגַר חֲגוֹרוֹ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ, מְבָרֵךְ 'אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה'; שָׁמַע קוֹל הַתַּרְנְגוֹל אַחַר כָּךְ, מְבָרֵךְ 'הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי בִינָה'.

וְכָל בְּרָכָה מֵהֶן שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בָּהּ, אֵינוֹ מְבָרֵךְ אוֹתָהּ.

ח. כֵּיצַד? לָן בְּכִסּוּתוֹ, אֵינוֹ מְבָרֵךְ כְּשֶׁעוֹמֵד 'מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים'; הָלַךְ יָחֵף, אֵינוֹ מְבָרֵךְ 'שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי'. בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּבְתִשְׁעָה בְּאָב, שֶׁאֵין שָׁם רְחִיצָה, אֵינוֹ מְבָרֵךְ 'עַל נְטִילַת יָדָיִם', וְלֹא 'הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי'. אִם לֹא נִכְנַס לְבֵית הַכִּסֵּא, אֵינוֹ מְבָרֵךְ 'אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם'. וְכֵן בִּשְׁאָר בְּרָכוֹת אֵלּוּ.

ט. נָהֲגוּ הָעָם בְּרֹב עָרֵינוּ, לְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ כֻּלָּן זוֹ אַחַר זוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, בֵּין נִתְחַיְּבוּ בָּהֶן, בֵּין לֹא נִתְחַיְּבוּ בָּהֶן. וְטָעוּת הוּא, וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְלֹא יְבָרֵךְ אָדָם בְּרָכָה, אֶלָּא אִם כֵּן נִתְחַיֵּב בָּהּ.

י. הַמַּשְׂכִּים לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע, בֵּין קָרָא בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בֵּין בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה - נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, וּמְבָרֵךְ שֶׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת, וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא; וְאֵלּוּ הֵן: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה'; 'הַעֲרֶב נָא, ה' אֱלֹהֵינוּ, אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי פִיּוֹת עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם, יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ; בָּרוּךְ אַתָּה ה', נוֹתֵן הַתּוֹרָה'. 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ; בָּרוּךְ אַתָּה ה', נוֹתֵן הַתּוֹרָה'.

יא. בְּכָל יוֹם חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ, וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא מְעַט מִדִּבְרֵי תוֹרָה. וְנָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים;

וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין "צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּיהֶן. וְקוֹרִין פְּרָקִים אוֹ הֲלָכוֹת מִן הַמִּשְׁנָה אוֹ מִן הַבָּרַיְתוֹת.

יב. וְשִׁבְּחוּ חֲכָמִים לְמִי שֶׁקּוֹרֵא זְמִירוֹת מִסֵּפֶר תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וְהֵן "תְּהִלָּה לְדָוִד", עַד סוֹף הַסֵּפֶר. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת פְּסוּקִים לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן; וְתִקְּנוּ חֲכָמִים בְּרָכָה לִפְנֵי הַזְּמִירוֹת, וְהִיא 'בָּרוּךְ שֶׁאָמַר', וּבְרָכָה לְאַחֲרֵיהֶן, וְהִיא 'יִשְׁתַּבַּח'. וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל קְרִיאַת שְׁמַע, וְקוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע.

יג. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִקְרוֹת בְּכָל יוֹם אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין 'יִשְׁתַּבַּח', שִׁירַת הַיָּם, וְאַחַר כָּךְ מְבָרְכִין עַל שְׁמַע; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שִׁירַת הַאֲזִינוּ; וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּי הַשִּׁירוֹת - הַכֹּל לְפִי הַמִּנְהָג.

יד. חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְּרָכוֹת בְּכָל יוֹם, בֵּין הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה. וּמַה הֵן מֵאָה בְּרָכוֹת אֵלּוּ? שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים בְּרָכוֹת שֶׁמָּנִינוּ בְּפֶרֶק זֶה; וְשֶׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית שֶׁלְּפָנֶיהָ וְשֶׁלְּאַחֲרֶיהָ; וּכְשֶׁמִּתְעַטֵּף בַּצִּיצִית, מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִית'; וּכְשֶׁלּוֹבֵשׁ תְּפִלִּין, מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין'; וְשָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת, בְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת - הֲרֵי שִׁשָּׁה וּשְׁמוֹנִים בְּרָכוֹת. וּכְשֶׁהוּא אוֹכֵל שְׁתֵּי סְעוּדוֹת בְּכָל יוֹם, מְבָרֵךְ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת, שֶׁבַע בְּכָל סְעוּדָה - אַחַת כְּשֶׁנּוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, וְעַל הַמָּזוֹן אַחַת בַּתְּחִלָּה ["המוציא"] וְשָׁלֹשׁ בַּסּוֹף [ברכת המזון], וְעַל הַמַּיִם לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, הֲרֵי שֶׁבַע.

טו. בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁתִּקְּנוּ בִּרְכַּת הַמִּינִין בַּתְּפִלָּה, וְהוֹסִיפוּ 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן - נִמְצְאוּ חָמֵשׁ בְּרָכוֹת יְתֵרוֹת. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁבַע בְּרָכוֹת, וְכֵן אִם לֹא נִתְחַיֵּב בִּשְׂאָר יָמִים בְּכָל הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ, כְּגוֹן שֶׁלֹּא יָשַׁן כָּל הַלַּיְלָה, וְלֹא הִתִּיר חֲגוֹרוֹ, וְלֹא נִכְנַס לְבֵית הַכִּסֵּא, וְכֵיוֹצֵא בְּאֵלּוּ - צָרִיךְ לְהַשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת מִבְּרָכוֹת שֶׁל פֵּרוֹת.

טז. כֵּיצַד? אוֹכֵל מְעַט יָרָק, וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו; וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל מְעַט מִפְּרִי זֶה, וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, וּמְעַט מִפְּרִי זֶה, וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו. וּמוֹנֶה כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁמַּשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת בְּכָל יוֹם.

יז. סֵדֶר תְּפִלּוֹת, כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר, מַשְׁכִּים אָדָם וּמְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ, וְקוֹרֵא הַזְּמִירוֹת [פסוד"ז] וּמְבָרֵךְ לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן. וְקוֹרֵא אֶת שְׁמַע וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וּמְגַדֵּל הַקְּדֻשָּׁה [קדוש קדוש קדוש כו' ברוך כבוד כו'] מִבְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁאֵין הַיָּחִיד אוֹמֵר קְדֻשָּׁה; וּכְשֶׁהוּא חוֹתֵם 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל', מִיָּד יַעֲמֹד כְּדֵי שֶׁיִּסְמֹךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וּמִתְפַּלֵּל מְעֻמָּד כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וּכְשֶׁיַּשְׁלִים - יֵשֵׁב, וְיִפֹּל עַל פָּנָיו, וּמִתְחַנֵּן; וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, וּמִתְחַנֵּן מְעַט וְהוּא יוֹשֵׁב, בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים. וְאַחַר כָּךְ יִקְרָא "תְּהִלָּה לְדָוִד", וְיִתְחַנֵּן כְּפִי כֹּחוֹ, וְיִפְטֹר לְמַעֲשָׂיו.

יח. וּבִתְפִלַּת הַמִּנְחָה, מַתְחִיל לִקְרוֹת "תְּהִלָּה לְדָוִד" מְיֻשָּׁב; וְאַחַר כָּךְ עוֹמֵד, וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמִּנְחָה; וּכְשֶׁמַּשְׁלִים - נוֹפֵל עַל פָּנָיו, וּמִתְחַנֵּן; וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, וְיִתְחַנֵּן מְעַט, וְיִפְטֹר לְמַעֲשָׂיו.

יט. וּבִתְפִלַּת הָעֶרֶב, קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וְסוֹמֵךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וּמִתְפַּלֵּל מְעֻמָּד; וּכְשֶׁיַּשְׁלִים, יֵשֵׁב מְעַט וְיִפְטֹר. וְאִם הִתְחַנֵּן אַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח; וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּבָרֵךְ 'הַשְׁכִּיבֵנוּ' אַחַר 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל', אֵינָהּ הַפְסָקָה בֵּין גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן כִּבְרָכָה אַחַת אֲרֻכָּה.

יום רביעי ח' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ח

א. תְּפִלַּת הַצִּבּוּר נִשְׁמַעַת תָּמִיד; וַאֲפִלּוּ הָיוּ בָּהֶן חַטָּאִים, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹאֵס תְּפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ אָדָם לְשַׁתֵּף עַצְמוֹ עִם הַצִּבּוּר, וְלֹא יִתְפַּלֵּל יְחִידִי, כָּל זְמַן שֶׁיָּכוֹל לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר. וּלְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם וְיַעֲרִיב לְבֵית הַכְּנֶסֶת, שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת בְּכָל עֵת, אֶלָּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּעִירוֹ, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹכוֹ לְהִתְפַּלֵּל - נִקְרָא 'שָׁכֵן רַע'.

ב. וּמִצְוָה לָרוּץ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִדְעָה נִרְדְּפָה, לָדַעַת אֶת ה'"; וּכְשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, אַל יִפְסַע פְּסִיעָה גַּסָּה, אֶלָּא יֵלֵךְ מְעַט מְעַט. וּכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, יִכָּנֵס שִׁעוּר שְׁנֵי פְּתָחִים [לתוך ביהכנ"ס] וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל, לְקַיֵּם "לִשְׁמֹר מְזוּזוֹת פְּתָחָי".

ג. בֵּית הַמִּדְרָשׁ גָּדוֹל [בחשיבותו] מִבֵּית הַכְּנֶסֶת. וַחֲכָמִים גְּדוֹלִים - אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ לָהֶם בְּעִירָם בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת הַרְבֵּה, לֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִין אֶלָּא בַּמָּקוֹם שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בּוֹ בַּתּוֹרָה; וְהוּא, שֶׁיִּתְפַּלֵּל שָׁם תְּפִלַּת הַצִּבּוּר.

ד. וְכֵיצַד הִיא תְּפִלַּת הַצִּבּוּר? יִהְיֶה אֶחָד מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, וְהַכֹּל שׁוֹמְעִין. וְאֵין עוֹשִׂין כֵּן בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה גְּדוֹלִים וּבְנֵי חוֹרִין, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר אֶחָד מֵהֶם. וַאֲפִלּוּ הָיוּ מִקְצָתָן כְּבָר הִתְפַּלְּלוּ וְיָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן - מַשְׁלִימִין בָּהֶן עֲשָׂרָה; וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ רֹב הָעֲשָׂרָה לֹא הִתְפַּלְּלוּ. וְכֵן אֵין אוֹמְרִין קְדֻשָּׁה, וְלֹא קוֹרְאִין בַּתּוֹרָה וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וְלֹא מַפְטִירִין בַּנְּבִיאִים, אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה.

ה. וְכֵן לֹא יִהְיֶה אֶחָד מְבָרֵךְ בִּרְכַּת שְׁמַע [הברכות שלפני ואחרי קר"ש] וְהַכֹּל שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמֵן', אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'פּוֹרֵס עַל שְׁמַע' [קורא לציבור את ברכות קריאת שמע]. וְאֵין אוֹמְרִין קַדִּישׁ אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה; וְאֵין הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת יְדֵיהֶן אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה, וְהַכֹּהֲנִים מִן הַמִּנְיָן. שֶׁכָּל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל הֵן הַנִּקְרָאִין 'עֵדָה', שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד מָתַי לָעֵדָה", וְהָיוּ עֲשָׂרָה, שֶׁהֲרֵי יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב.

ו. וְכָל דָּבָר שֶׁבַּקְּדֻשָּׁה - לֹא יִהְיֶה אֶלָּא בְּתוֹךְ עֵדָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - אִם הִתְחִילוּ בָּהֶן בַּעֲשָׂרָה, וְהָלְכוּ מִקְצָתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רַשָּׁאִין - יִגְמְרוּ הַשְּׁאָר.

ז. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת הָעֲשָׂרָה כֻּלָּן בְּמָקוֹם אֶחָד, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר עִמָּהֶן בְּמָקוֹם אֶחָד. חָצֵר קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בְּמִלּוֹאָהּ [לכל אורכה] לְחָצֵר גְּדוֹלָה, וְהָיוּ תִּשְׁעָה בַּגְּדוֹלָה וְאֶחָד בַּקְּטַנָּה

- מִצְטָרְפִין; תִּשְׁעָה בַּקְּטַנָּה, וְאֶחָד בַּגְּדוֹלָה - אֵין מִצְטָרְפִין. צִבּוּר בַּגְּדוֹלָה, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר בַּקְּטַנָּה - יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן; צִבּוּר בַּקְּטַנָּה, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר בַּגְּדוֹלָה - אֵין יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן, שֶׁהֲרֵי הוּא מֵפְלָג מֵהֶן וְאֵינוֹ עִמָּהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד; מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַגְּדוֹלָה פַּסִּין [מחיצות] מִכָּאן וּמִכָּאן, הֲרֵי הִיא כְּמֻפְלֶגֶת מִן הַקְּטַנָּה; וְאֵין הַקְּטַנָּה מֻפְלֶגֶת מִן הַגְּדוֹלָה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּקֶרֶן זָוִית [פינה] שֶׁלָּהּ.

ח. וְכֵן אִם הָיְתָה צוֹאָה בַּגְּדוֹלָה, אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בַּקְּטַנָּה; הָיְתָה צוֹאָה בַּקְּטַנָּה, מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בַּגְּדוֹלָה, אִם לֹא הָיָה שָׁם רֵיחַ רַע, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מֻפְלֶגֶת מִמֶּנָּה.

ט. שְׁלִיחַ צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן. כֵּיצַד? בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל, וְהֵם שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה - הֲרֵי הֵן כְּמִתְפַּלְּלִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל; אֲבָל הַיּוֹדֵעַ, אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ אֶלָּא בִּתְפִלַּת עַצְמוֹ.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הַיָּמִים, חוּץ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל. אֲבָל בִּשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ, שְׁלִיחַ צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הַיּוֹדֵעַ כְּשֵׁם שֶׁמּוֹצִיא אֶת מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּרָכוֹת אֲרֻכּוֹת, וְאֵין רֹב הַיּוֹדְעִין אוֹתָן יְכוֹלִין לְכַוֵּן דַּעְתָּן בָּהֶן כְּשְׁלִיחַ צִבּוּר. לְפִיכָךְ, אִם רָצָה הַיּוֹדֵעַ, בִּשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ, לִסְמֹךְ עַל תְּפִלַּת שְׁלִיחַ צִבּוּר לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.

יא. אֵין מְמַנִּין שְׁלִיחַ צִבּוּר, אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו; וְאִם הָיָה זָקֵן, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר. וּמִשְׁתַּדְּלִין לִהְיוֹת שְׁלִיחַ צִבּוּר, קוֹלוֹ עָרֵב וְרָגִיל לִקְרוֹת. וּמִי שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּא זְקָנוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל - לֹא יְהֵא שְׁלִיחַ צִבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר; אֲבָל פּוֹרֵס הוּא עַל שְׁמַע [מברך כש"ץ את ברכות ק"ש], מִשֶּׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה.

יב. וְכֵן הָעִלֵּג, כְּגוֹן מִי שֶׁקּוֹרֵא לְעַיִן אָלֶף, אוֹ לְאָלֶף עַיִן, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן - אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ שְׁלִיחַ צִבּוּר. וְהָרַב מְמַנֶּה אֶחָד מִתַּלְמִידָיו לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו בְּצִבּוּר.

יג. הַסּוּמָה [עיוור] פּוֹרֵס עַל שְׁמַע, וְנַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ צִבּוּר. אֲבָל מִי שֶׁכְּתֵפָיו מְגֻלּוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ צִבּוּר לִתְפִלָּה עַד שֶׁיִּהְיֶה עָטוּף.

יום חמישי ט' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ט

א. סֵדֶר תְּפִלּוֹת הַצִּבּוּר, כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר - כָּל הָעָם יוֹשְׁבִין, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר יוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה וְעוֹמֵד בְּאֶמְצַע הָעָם; וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִים 'אָמֵן', יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּה מְבָרַךְ' בְּכָל כֹּחָן, וְעוֹנִין 'אָמֵן' בְּסוֹף קַדִּישׁ; וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר: 'בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ', וְהֵן עוֹנִים אַחֲרָיו: 'בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ, לְעוֹלָם וָעֶד'. וּמַתְחִיל וּפוֹרֵס עַל שְׁמַע בְּקוֹל רָם [מברך ברכות שלפני ק"ש], וְהֵן עוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, וְהַיּוֹדֵעַ לְבָרֵךְ וְלִקְרוֹת קוֹרֵא עִמּוֹ, עַד שֶׁמְּבָרֵךְ 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל'.

ב. וְהַכֹּל עוֹמְדִין מִיָּד, וּמִתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ, וּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל, עוֹמֵד וְשׁוֹתֵק עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּלַחַשׁ עִם שְׁאָר הָעָם; וְכָל שֶׁיִּגְמֹר תְּפִלָּתוֹ מִן הַצִּבּוּר, יִפְסַע שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו, וְיַעֲמֹד בַּמָּקוֹם שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו בְּעֵת שֶׁיִּפְסַע.

ג. וְאַחַר שֶׁיִּפְסַע שְׁלִיחַ צִבּוּר שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו, מַתְחִיל וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם מִתְּחִלַּת הַבְּרָכוֹת, לְהוֹצִיא אֶת מִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל; וְהַכֹּל עוֹמְדִין וְשׁוֹמְעִין, וְעוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, בֵּין אֵלּוּ שֶׁלֹּא יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן, בֵּין אֵלּוּ שֶׁכְּבָר יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן.

ד. וְאוֹמֵר קְדֻשָּׁה בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית; וְכֵיצַד שֶׁהִגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה, יֵשׁ רְשׁוּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לַחֲזֹר לַמָּקוֹם שֶׁעָמַד בּוֹ בַּתְּפִלָּה. וּכְשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לְ'מוֹדִים' וְכוֹרֵעַ, כָּל הָעָם שׁוֹחִין מְעַט, וְלֹא יִשְׁחוּ יוֹתֵר מִדַּי; וְאוֹמְרִים: 'מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי כָל בָּשָׂר, יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית, בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ, וְתֶאֱסֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ, לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וּלְעָבְדְךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. וְכָל הָאוֹמֵר 'מוֹדִים מוֹדִים', מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ.

ה. וְאַחַר שֶׁיַּשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה, יֵשֵׁב וְיִפֹּל עַל פָּנָיו, וְיִטֶּה מְעַט הוּא וְכָל הַצִּבּוּר, וְיִתְחַנֵּן וְהוּא נוֹפֵל; וְיֵשֵׁב וְיַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ הוּא וּשְׁאָר הָעָם, וּמִתְחַנֵּן מְעַט בְּקוֹל רָם מְיֻשָּׁב. וְאַחַר כָּךְ יַעֲמֹד שְׁלִיחַ צִבּוּר לְבַדּוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ פַּעַם שְׁנִיָּה, וְהֵן עוֹנִין כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹנִין תְּחִלָּה; וְאוֹמֵר "וְהוּא רַחוּם", "תְּהִלָּה לְדָוִד" - הוּא עוֹמֵד וְהֵן יוֹשְׁבִין, וְהֵן קוֹרִין עִמּוֹ; וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר "וּבָא לְצִיּוֹן", "וַאֲנִי, זֹאת בְּרִיתִי", "וְאַתָּה קָדוֹשׁ", "וְקָרָא זֶה אֶל זֶה", וְגוֹמֵר הַקְּדֻשָּׁה, וְהֵן עוֹנִין "קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ" שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא הַקְּדֻשָּׁה תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר "וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ", וְקוֹרְאֵהוּ תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר "ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד", וְקוֹרְאֵהוּ תַּרְגּוּם, כְּדֵי לְהָבִין לָעָם.

ו. וְאֵלּוּ הַפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי הַקְּדֻשָּׁה, וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ, עִם תַּרְגּוּמָן - הֵן הַנִּקְרָאִין 'סֵדֶר הַיּוֹם'. וְאַחַר כָּךְ מִתְחַנֵּן בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וּבִפְסוּקֵי רַחֲמִים, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן, וְנִפְטָרִין.

ז. כָּל הָאוֹמֵר בַּתַּחֲנוּנִים: 'מִי שֶׁרָחַם עַל קַן צִפּוֹר שֶׁלֹּא יִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים', אוֹ 'שֶׁלֹּא יִשְׁחֹט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד, יְרַחֵם עָלֵינוּ', וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָן זֶה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹת אֵלּוּ גְּזֵרַת הַכָּתוּב הֵן וְאֵינָן רַחֲמִים, שֶׁאִלּוּ הָיוּ מִפְּנֵי הָרַחֲמִים, לֹא הִתִּיר לָנוּ שְׁחִיטָה כָּל עִקָּר. וְכֵן לֹא יָרְבָּה בְּכִנּוּיֵי שֵׁם וְיֹאמַר: "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא הֶחָזָק וְהָאַמִּיץ וְהָעִזּוּז", שֶׁאֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַגִּיעַ סוֹף שְׁבָחָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - אֶלָּא אוֹמֵר מַה שֶּׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ.

ח. בְּמִנְחָה - אוֹמֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר "וְהוּא רַחוּם", "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ", "אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לוֹ", "תְּהִלָּה לְדָוִד"; קוֹרֵא הוּא וְהָעָם מְיֻשָּׁב, וְעוֹמֵד שְׁלִיחַ צִבּוּר וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵם עוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמֵן' כְּדַרְכָּן, וּמִתְפַּלְּלִין כֻּלָּן בְּלַחַשׁ; וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם כְּדֶרֶךְ

שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית, עַד שֶׁיַּשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה. וְיוֹשֵׁב הוּא וְהֵן, וְנוֹפְלִין עַל פְּנֵיהֶן, וּמִתְחַנֵּן וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ הוּא וְהֵן, וּמִתְחַנֵּן מְעַט מְיֻשָּׁב כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית. וְעוֹמֵד וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן, וְנִפְטָרִין לְמַעֲשֵׂיהֶן.

ט. בָּעֶרֶב - כָּל הָעָם יוֹשְׁבִין, וְהוּא עוֹמֵד וְאוֹמֵר "וְהוּא רַחוּם", 'בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ', וְהֵן עוֹנִין: 'בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד'. וּמַתְחִיל לִפְרֹס עַל שְׁמַע, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר כָּךְ הַכֹּל עוֹמְדִין וּמִתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ. וּכְשֶׁמַּשְׁלִימִין - אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵן נִפְטָרִין. וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם עַרְבִית, לְפִי שֶׁאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה, לְפִיכָךְ לֹא יְבָרֵךְ בְּרָכוֹת לְבַטָּלָה, שֶׁאֵין כָּאן אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶן כְּדֵי לְהוֹצִיאוֹ.

י. בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת - חוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר אַחַר שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ עִם הַצִּבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם; אֲבָל אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע, אֶלָּא בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין הַשֶּׁבַע. וְכָךְ הוּא אוֹמְרָהּ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֶלְיוֹן, קוֹנֵה בְרַחֲמָיו שָׁמַיִם וָאָרֶץ, גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל, מָגֵן אָבוֹת בִּדְבָרוֹ, מְחַיֵּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ, הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ, הַמֵּנִיחַ לְעַמּוֹ בְּשַׁבַּת קָדְשׁוֹ, כִּי בָם רָצָה לְהָנִיחַ לָהֶם; לְפָנָיו נַעֲבֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד, וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד, מְעוֹן הַבְּרָכוֹת, אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם, מְבָרֵךְ הַשְּׁבִיעִי וּמְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג, זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית; אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ וְכוּ' בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת'. וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם נִפְטָרִין.

יא. וְלָמָּה תִּקְּנוּ חֲכָמִים זֶה? מִפְּנֵי שֶׁרֹב הָעָם בָּאִין לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית בְּלֵילֵי שַׁבָּת, וְיִהְיֶה שָׁם מִי שֶׁנִּתְאַחֵר לָבוֹא וְלֹא הִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ; וְיִשָּׁאֵר לְבַדּוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְיָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה. לְפִיכָךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּבוּ כָּל הָעָם עַד שֶׁיַּשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ הַמִּתְאַחֵר, וְיֵצֵא עִמָּהֶן.

יב. לְפִיכָךְ, יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אוֹ יוֹם הַכִּפּוּרִים, אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ - אֵין שְׁלִיחַ צִבּוּר הַיּוֹרֵד עַרְבִית לִפְנֵי הַתֵּבָה מַזְכִּיר עִנְיַן הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ, אֶלָּא חוֹתֵם בָּהּ 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת' בִּלְבַד, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ.

יג. בְּשַׁבָּתוֹת וָיָמִים טוֹבִים - כְּשֶׁגּוֹמֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּקוֹל רָם, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר כָּךְ "תְּהִלָּה לְדָוִד", וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין מוּסָף בְּלַחַשׁ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל מוּסָף בְּקוֹל רָם כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּשַׁחֲרִית; וְאוֹמֵר קַדִּישׁ אַחַר תְּפִלַּת מוּסָף, וְהָעָם נִפְטָרִין. וְאֵין אוֹמְרִין קְדֻשָּׁה וְלֹא תַּחֲנוּנִים אַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית כִּשְׁאָר הַיָּמִים, אֶלָּא אוֹמֵר אוֹתָהּ קֹדֶם תְּפִלַּת הַמִּנְחָה. כֵּיצַד? קוֹרֵא "תְּהִלָּה לְדָוִד", וְאוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם וְדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ; וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה, וְחוֹזֵר וּמַשְׁמִיעַ תְּפִלַּת מִנְחָה בְּקוֹל רָם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ.

יד. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד - אוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם אַחַר תְּפִלַּת מוּסָף. בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם גַּם אַחַר תְּפִלַּת הָעֶרֶב, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר כָּךְ מַבְדִּיל.

יום שישי י' מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק י

א. מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל וְלֹא כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ, יַחֲזֹר וְיִתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה; וְאִם כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה, שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ. מִי שֶׁטָּעָה בְּאַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, חוֹזֵר לָרֹאשׁ; וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, חוֹזֵר לָעֲבוֹדָה [״רצה״]; וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת, חוֹזֵר לִתְחִלַּת בְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָּהּ, וּמַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ עַל הַסֵּדֶר. וְכֵן שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁטָּעָה כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, עַל דֶּרֶךְ זוֹ הוּא חוֹזֵר.

ב. אֲבָל אִם טָעָה שְׁלִיחַ צִבּוּר כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ, אֲנִי אוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ פַּעַם שְׁנִיָּה, מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר, אֶלָּא סוֹמֵךְ עַל הַתְּפִלָּה שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם; וְהוּא שֶׁאִם טָעָה בָּהּ, לְעוֹלָם חוֹזֵר כְּמוֹ שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר.

ג. שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁטָּעָה וְנִבְהַל, וְלֹא יָדַע מֵהֵיכָן יַתְחִיל, וְשָׁהָה שָׁעָה - יַעֲמֹד אַחַר תַּחְתָּיו. וְאִם טָעָה בְּבִרְכַּת הַמִּינִים, אֵין מַמְתִּינִין לוֹ, אֶלָּא מִיָּד יַעֲמֹד אַחֵר תַּחְתָּיו, שֶׁמָּא מִינוּת נִזְרְקָה בּוֹ; וְהוּא, שֶׁלֹּא הִתְחִיל בָּהּ; אֲבָל אִם הִתְחִיל בָּהּ, מַמְתִּינִין לוֹ שָׁעָה. וְלֹא יְהֵא הַשֵּׁנִי סַרְבָּן בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.

ד. וּמֵהֵיכָן הוּא מַתְחִיל? מִתְּחִלַּת הַבְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָּהּ הָרִאשׁוֹן, אִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת; אֲבָל אִם טָעָה בְּאַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ רִאשׁוֹנוֹת, מַתְחִיל הַשֵּׁנִי מִן הָרֹאשׁ, וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאַחֲרוֹנוֹת, יַתְחִיל הַשֵּׁנִי מִן הָעֲבוֹדָה.

ה. הָאוֹמֵר: 'אֵינִי יוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה, מִפְּנֵי שֶׁבְּגָדַי צְבוּעִים' - אַף בִּלְבָנִים, לֹא יַעֲבֹר בְּאוֹתָהּ הַתְּפִלָּה. אָמַר: 'אֵינִי עוֹבֵר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלַי סַנְדָּל' - אַף יָחֵף, לֹא יַעֲבֹר.

ו. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם הִתְפַּלֵּל אוֹ לֹא הִתְפַּלֵּל - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אֶלָּא אִם כֵּן הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה זוֹ עַל דַּעַת שֶׁהִיא נְדָבָה; שֶׁאִם רָצָה הַיָּחִיד לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ תְּפִלַּת נְדָבָה, יִתְפַּלֵּל. מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, וְנִזְכַּר שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל - פּוֹסֵק וַאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה; וְאִם הָיְתָה תְּפִלַּת עַרְבִית - אֵינוֹ פּוֹסֵק, שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ מִתְּחִלָּה אֶלָּא עַל דַּעַת שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה.

ז. מִי שֶׁטָּעָה וְהִתְפַּלֵּל שֶׁל חֹל בְּשַׁבָּת, יָצָא; וְאִם נִזְכַּר וְהוּא בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה - גּוֹמֵר בְּרָכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שֶׁל שַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעַרְבִית אוֹ בְּשַׁחֲרִית אוֹ בְּמִנְחָה. אֲבָל בְּמוּסָף, פּוֹסֵק וַאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה; וְכֵן אִם הִשְׁלִים תְּפִלָּה שֶׁל חֹל עַל דַּעַת [במחשבה] שֶׁהוּא מוּסָף, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל מוּסָף - אֶחָד שַׁבָּת, וְאֶחָד יוֹם טוֹב, וְאֶחָד רֹאשׁ חֹדֶשׁ.

ח. מִי שֶׁטָּעָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, וְלֹא אָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' וְלֹא 'מוֹרִיד הַטָּל' - חוֹזֵר לָרֹאשׁ; וְאִם הִזְכִּיר הַטַּל, אֵינוֹ חוֹזֵר. וְאִם טָעָה בִּימוֹת הַחַמָּה, וְאָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' - חוֹזֵר לָרֹאשׁ; וְאִם לֹא הִזְכִּיר טַל, אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, שֶׁאֵין הַטַּל נֶעֱצָר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ בַּקָּשָׁה.

ט. מִי שֶׁשָּׁכַח הַשְּׁאֵלָה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים - אִם נִזְכַּר קֹדֶם 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה', שׁוֹאֵל אֶת הַגְּשָׁמִים בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁבֵּרֵךְ 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה', חוֹזֵר לִבְרְכַת הַשָּׁנִים; וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שְׁנִיָּה.

י. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' - אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לָעֲבוֹדָה וּמַזְכִּיר. וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לָרֹאשׁ; וְאִם הָיָה רָגִיל לוֹמַר דִּבְרֵי תַּחֲנוּנִים

אַחַר תְּפִלָּתוֹ [כגון אלוקי נצור לשוני וגו'], וְנִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר רַגְלָיו - חוֹזֵר לָעֲבוֹדָה.

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, אוֹ בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה שֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים; אֲבָל עַרְבִית שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ - אִם לֹא הִזְכִּיר, אֵינוֹ חוֹזֵר.

יב. כָּל מָקוֹם שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל - שְׁלִיחַ צִבּוּר חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אִם טָעָה כְּמוֹתוֹ בְּעֵת שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם; חוּץ מִשַּׁחֲרִית שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁאִם שָׁכַח שְׁלִיחַ צִבּוּר וְלֹא הִזְכִּיר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' עַד שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי טֹרַח צִבּוּר - שֶׁהֲרֵי תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין לְפָנָיו, שֶׁהוּא מַזְכִּיר בָּהּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ.

יג. עֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים - טָעָה וְחָתַם בָּהֶם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'הָאֵל הַקָּדוֹשׁ', חוֹזֵר לְרֹאשׁ. טָעָה וְחָתַם בְּאַחַת עֶשְׂרֵה 'אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט', חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַבְּרָכָה, וְחוֹתֵם בָּהּ 'הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט', וּמִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ עַל הַסֵּדֶר; וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לְרֹאשׁ. אֶחָד יָחִיד, וְאֶחָד צִבּוּר.

יד. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר הַבְדָּלָה בְּ'חוֹנֵן הַדַּעַת' - אִם נִזְכַּר קֹדֶם 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה', מַבְדִּיל בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'; וְאִם נִזְכַּר אַחַר 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה', מַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר 'עַל הַנִּסִּים' בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וַ'עֲנֵנוּ' בִּתְפִלַּת תַּעֲנִית - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל; אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד צִבּוּר. וְאִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר רַגְלָיו - אוֹמֵר: 'עֲנֵנוּ אָבִינוּ וְכוּ' כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה', "יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי".

טו. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל שַׁבָּת; וְכֵן בְּיוֹם טוֹב. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב - מִתְפַּלֵּל בְּמוֹצָאֵיהֶן עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל חוֹל, מַבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה וְאֵינוֹ מַבְדִּיל בַּשְּׁנִיָּה: וְאִם הִבְדִּיל בִּשְׁתֵּיהֶן, אוֹ לֹא הִבְדִּיל בְּאַחַת מֵהֶן - יָצָא; אֲבָל אִם לֹא הִבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה, וְהִבְדִּיל בַּשְּׁנִיָּה - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית, מִפְּנֵי שֶׁהָרִאשׁוֹנָה לֹא עָלְתָה לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּימָהּ לַתְּפִלָּה שֶׁהִיא תְּפִלַּת עַרְבִית. וְכָל הַמִּתְפַּלֵּל שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, אֲפִלּוּ שַׁחֲרִית וּמוּסָף - לֹא יִתְפַּלֵּל זוֹ אַחַר זוֹ; אֶלָּא יִשְׁהֶה בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה, כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹנֵן [תתיישב] דַּעְתּוֹ עָלָיו.

טז. אָסוּר לוֹ לַמִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, שֶׁיַּקְדִּים תְּפִלָּתוֹ לִתְפִלַּת הַצִּבּוּר. הַנִּכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמָצָא צִבּוּר מִתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ - אִם יָכוֹל לְהַתְחִיל וְלִגְמֹר עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה, יִתְפַּלֵּל. וְאִם לָאו, יַמְתִּין עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, וְיִתְפַּלֵּל עִמּוֹ בְּלַחַשׁ מִלָּה בְּמִלָּה, עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה; וְעוֹנֶה הַקְּדֻשָּׁה עִם הַצִּבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל שְׁאָר תְּפִלָּה לְעַצְמוֹ. וְאִם הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל קֹדֶם שְׁלִיחַ צִבּוּר, וְהִגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה - לֹא יַפְסִיק, וְלֹא יַעֲנֶה קְדֻשָּׁה עִמָּהֶן. וְכֵן לֹא יַעֲנֶה 'אָמֵן', יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּה מְבָרַךְ', וְהוּא בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, בִּשְׁאָר בְּרָכוֹת.

יום שבת קודש י"א מנחם־אב ה'תשס"ט

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק יא

א. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, צָרִיךְ לְהָכִין לוֹ בֵּית שֶׁיִּכָּנְסוּ בּוֹ לִתְפִלָּה בְּכָל עֵת תְּפִלָּה; וּמָקוֹם זֶה, הוּא הַנִּקְרָא 'בֵּית הַכְּנֶסֶת'. וְכוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה לִבְנוֹת לָהֶן בֵּית הַכְּנֶסֶת, וְלִקְנוֹת לָהֶן סֵפֶר תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים.

ב. כְּשֶׁבּוֹנִין בֵּית הַכְּנֶסֶת, אֵין בּוֹנִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרֹאשׁ הֲמוֹנִים תִּקְרָא". וּמַגְבִּיהִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּבוֹהַּ מִכָּל חֲצֵרוֹת הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְרוֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ". וְאֵין פּוֹתְחִין פִּתְחֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת אֶלָּא לַמִּזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה". וּבוֹנִין בּוֹ הֵיכָל שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, וּבוֹנִין הֵיכָל זֶה בָּרוּחַ שֶׁמִּתְפַּלְּלִין כְּנֶגְדָּהּ בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵיהֶן אֶל מוּל הַהֵיכָל כְּשֶׁיִּעַמְּדוּ בַּתְּפִלָּה.

ג. וּמַעֲמִידִין בִּימָה בְּאֶמְצַע הַבַּיִת, כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה עָלֶיהָ הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה אוֹ מִי שֶׁהוּא אוֹמֵר לָעָם דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין - כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כֻּלָּן. וּכְשֶׁמַּעֲמִידִין הַתֵּבָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סֵפֶר תּוֹרָה, מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בָּאֶמְצַע, וַאֲחוֹרֵי הַתֵּבָה כְּלִפְנֵי הָעָם. [כלפי] הַהֵיכָל, וּפָנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעָם.

ד. כֵּיצַד הָעָם יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת? הַזְּקֵנִים יוֹשְׁבִין וּפְנֵיהֶן כְּלַפֵּי הָעָם, וַאֲחוֹרֵיהֶן כְּלַפֵּי הַהֵיכָל; וְכָל הָעָם יוֹשְׁבִין שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה, וּפְנֵי כָּל שׁוּרָה לַאֲחוֹרֵי הַשּׁוּרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, עַד שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵי כָּל הָעָם כְּלִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ, וּכְלִפְנֵי הַזְּקֵנִים וּכְלִפְנֵי פְּנֵי הַתֵּבָה. וּבְעֵת שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר עוֹמֵד לִתְפִלָּה, עוֹמֵד בָּאָרֶץ לִפְנֵי הַתֵּבָה, וּפָנָיו כְּלִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ, כִּשְׁאָר הָעָם.

ה. בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת - נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד, מְכַבְּדִין [מטאטאין] אוֹתָן וּמְרַבְּצִין אוֹתָן [מזלפין מים]. וְנָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בִּסְפָרַד וּבְמַעֲרָב [מדינות שבמערב לים התיכון] בִּשְׁנְעָר [בבל] וְאֶרֶץ הַצְּבִי [א"י], לְהַדְלִיק עֲשָׂשִׁיּוֹת בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת, וּלְהַצִּיעַ בְּקַרְקָעָן מַחְצָלוֹת כְּדֵי לֵישֵׁב עֲלֵיהֶן. וּבְעָרֵי אֱדוֹם [ארצות הנוצרים], יוֹשְׁבִין שָׁם עַל הַכִּסְּאוֹת.

ו. בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת - אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׂחוֹק וְהֵתֵל [הוללות] וְשִׂיחָה בְּטֵלָה. וְאֵין אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין בָּהֶן, וְאֵין נֵאוֹתִין [מתקשטים] בָּהֶן, וְאֵין מְטַיְּלִין בָּהֶן. וְאֵין נִכְנָסִין לָהֶן לֹא בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וְלֹא בַּגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶן - מֻתָּרִין לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בָּהֶן מִדֹּחַק [כשמוכרחים].

ז. וְאֵין מְחַשְּׁבִין בָּהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה וּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן, אֶלָּא הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיֶה שָׁם בַּהֶסְפֵּד גְּדוֹלֵי חַכְמֵי אוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁכָּל הָעָם מִתְקַבְּצִין וּבָאִין בִּגְלָלָן.

ח. הָיָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ שְׁנֵי פְּתָחִים - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ דֶּרֶךְ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בְּפֶתַח זֶה וְיֵצֵא בְּפֶתַח אַחֵר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ לְקֶרֶב הַדֶּרֶךְ; שֶׁאָסוּר לְהִכָּנֵס לָהֶן, אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה.

ט. מִי שֶׁצָּרַךְ לְהִכָּנֵס לְבֵית הַכְּנֶסֶת לִקְרוֹת תִּינוֹק אוֹ חֲבֵרוֹ

- יִכָּנֵס, וְיִקְרָא מְעַט אוֹ יֹאמַר שְׁמוּעָה [הלכה], וְאַחַר כָּךְ יִקְרָא חֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בִּשְׁבִיל חֶפְצוֹ בִּלְבַד. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ, יֹאמַר לְאֶחָד מִן הַתִּינוֹקוֹת: 'קְרָא לִי פָּסוּק שֶׁאַתָּה קוֹרֵא בּוֹ'; אוֹ יִשְׁהֶה מְעַט בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְאַחַר כָּךְ יֵצֵא, שֶׁהַיְשִׁיבָה שָׁם מֵעִסְקֵי מִצְוָה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ".

י. מִי שֶׁנִּכְנַס לִקְרוֹת אוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּפֶתַח זֶה, מֻתָּר לוֹ לָצֵאת בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי לְקָרֵב אֶת הַדֶּרֶךְ; וּמֻתָּר לְאָדָם לְהִכָּנֵס לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּמַקְלוֹ בְּמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֻנְדָּתוֹ [כשגופיה על גופו]. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לָרֹק, רוֹקֵק בְּבֵית הַכְּנֶסֶת.

יא. בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁחָרְבוּ, בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם" - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שׁוֹמֵמִין, בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדִין. וּכְשֵׁם שֶׁנּוֹהֲגִין בָּהֶן בְּיִשּׁוּבָן, כָּךְ נוֹהֲגִין בָּהֶן בְּחֻרְבָּנָן - חוּץ מִכְּבוּד וְרִבּוּץ [טאטוא ושטיפה], שֶׁאֵין מְכַבְּדִין אוֹתָן וְאֵין מְרַבְּצִין אוֹתָן. עָלוּ בָּהֶן עֲשָׂבִים, לֹא יִתְלֹשׁ; וְאִם תָּלְשׁוּ אוֹתָן, מַנִּיחִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָן הָעָם, וְתֵעוֹר רוּחָם וְיִשְׁתַּדְּלוּ לִבְנוֹתָן.

יב. אֵין סוֹתְרִין בֵּית הַכְּנֶסֶת כְּדֵי לִבְנוֹת אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ, אוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, אֲבָל בּוֹנִין אַחֵר, וְאַחַר כָּךְ סוֹתְרִין זֶה - שֶׁמָּא יֶאֱרַע לָהֶן דְּבַר אֹנֶס, וְלֹא יִבְנוּ. [אם כמעט] נָפַל כֹּתֶל אֶחָד מִמֶּנּוּ - בּוֹנֶה [כותל] חָדָשׁ בְּצַד הַיָּשָׁן, וְאַחַר כָּךְ סוֹתֵר הַיָּשָׁן.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו. אֲבָל אִם חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו, אוֹ שֶׁנָּטוּ כְּתָלָיו לִכְפֹּל - סוֹתְרִין אוֹתוֹ מִיָּד, וּמַתְחִילִין לִבְנוֹתוֹ בִּמְהֵרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁמָּא תִּדְחַק הַשָּׁעָה, וְיִשָּׁאֵר חָרֵב.

יד. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בֵּית הַכְּנֶסֶת, בֵּית הַמִּדְרָשׁ; אֲבָל בֵּית הַמִּדְרָשׁ, אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת, שֶׁקְּדֻשַּׁת בֵּית הַמִּדְרָשׁ יְתֵרָה עַל קְדֻשַּׁת בֵּית הַכְּנֶסֶת, וּמַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין. וְכֵן בְּנֵי הָעִיר שֶׁמָּכְרוּ בֵּית הַכְּנֶסֶת, יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמָיו תֵּבָה [לס"ת]; מָכְרוּ תֵּבָה, יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמֶיהָ מִטְפָּחוֹת [מעילים] אוֹ תִּיק [בית] לְסֵפֶר תּוֹרָה; מָכְרוּ מִטְפָּחוֹת אוֹ תִּיק, לוֹקְחִין בְּדָמָיו חֲמָשִׁין [גליונות של חמשה חומשי תורה נפרדים]; מָכְרוּ חֲמָשִׁין, לוֹקְחִין סֵפֶר תּוֹרָה. אֲבָל אִם מָכְרוּ סֵפֶר תּוֹרָה - אֵין לוֹקְחִין בְּדָמָיו אֶלָּא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, שֶׁאֵין שָׁם קְדֻשָּׁה לְמַעְלָה מִקְּדֻשַּׁת סֵפֶר תּוֹרָה. וְכֵן בְּמוֹתְרֵיהֶן [מותר הכסף ממה שמכרו].

טו. וְכֵן אִם גָּבוּ מִן הָעָם מָעוֹת לִבְנוֹת בֵּית הַמִּדְרָשׁ, אוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת, אוֹ לִקְנוֹת תֵּבָה, אוֹ מִטְפָּחוֹת וְתִיק, אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, וְרָצוּ לְשַׁנּוֹת כָּל מַה שֶׁגָּבוּ - אֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ אֶלָּא מִקְּדֻשָּׁה קַלָּה לִקְדֻשָּׁה חֲמוּרָה מִמֶּנָּה. אֲבָל אִם עָשׂוּ מַה שֶׁגָּבוּ לַעֲשׂוֹתוֹ וְהוֹתִירוּ - מְשַׁנִּין הַמּוֹתָר לְכָל מַה שֶׁיִּרְצוּ. וְכָל כְּלֵי בֵית הַכְּנֶסֶת, כְּבֵית הַכְּנֶסֶת; פָּרֹכֶת [וילון] שֶׁעַל הָאָרוֹן שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ הַסְּפָרִים, כְּמִטְפָּחוֹת הַסְּפָרִים. וְאִם הִתְנוּ עֲלֵיהֶן, הֲרֵי הֵן כְּפִי הַתְּנַאי.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁמֻּתָּר לִמְכֹּר בֵּית הַכְּנֶסֶת? בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים, שֶׁלֹּא עָשׂוּ אוֹתוֹ אֶלָּא עַל דַּעַת בְּנֵי הַכָּפָר לְבַדָּם, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, וְהוּא שֶׁאִם רָצוּ כֻּלָּן לְמָכְרוֹ, מוֹכְרִין. אֲבָל בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרַכִּין [ערים גדולות] - הוֹאִיל וְעַל דַּעַת כָּל אַנְשֵׁי הָעוֹלָם נַעֲשָׂה, שֶׁיָּבוֹא וְיִתְפַּלֵּל בּוֹ כָּל הַבָּא אֶל הַמְּדִינָה - נַעֲשָׂה שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם.

יז. בְּנֵי הַכָּפָר שֶׁרָצוּ לִמְכֹּר בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁלָּהֶן, אוֹ לִבְנוֹת בַּדָּמִים בֵּית הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ לִקְנוֹת בַּדָּמִים תֵּבָה אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה - צְרִיכִין לְהַתְנוֹת עַל הַלּוֹקֵחַ, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ לֹא מֶרְחָץ, וְלֹא בֵּרְסְקִי, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמְּעַבְּדִין בּוֹ הָעוֹרוֹת, וְלֹא בֵּית הַטְּבִילָה, וְלֹא בֵּית הַמַּיִם. וְאִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי [נכבדי-נבחרי] הָעִיר בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר בִּשְׁעַת מְכִירָה, שֶׁיְּהֵא הַלּוֹקֵחַ רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת בּוֹ כָּל אֵלּוּ - מֻתָּר.

יח. וְכֵן אִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי הָעִיר בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר עַל מוֹתַר הַדָּמִים, שֶׁיִּהְיוּ חֵלִין - הֲרֵי אֵלּוּ חֵלִין. וּכְשֶׁלּוֹקְחִין הַדָּמִים וּבוֹנִין מֵהֶן בֵּית הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ שֶׁקָּנוּ מֵהֶם תֵּבָה אוֹ מִטְפָּחוֹת וְתִיק, אוֹ סִפְרֵי תּוֹרָה אוֹ חֲמָשִׁין - וְהַשְּׁאָר יִהְיוּ חֵלִין כְּמוֹ שֶׁהִתְנוּ, וְיַעֲשׂוּ בּוֹ מַה שֶׁיִּרְצוּ.

יט. וְכֵן אִם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר, אוֹ רֻבָּם, אָדָם אֶחָד [שיהיה אחראי על עניני בית הכנסת] - כָּל מַה שֶׁעָשָׂה, עָשׂוּי, וְהוּא מוֹכֵר וְנוֹתֵן לְבַדּוֹ כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאֶה, וַיַּתְנֶה כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאֶה.

כ. כְּשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לָהֶן לִמְכֹּר בֵּית הַכְּנֶסֶת, כָּךְ נוֹתְנִין אוֹתוֹ בְּמַתָּנָה, שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה לָהֶם לַצִּבּוּר הֲנָיָה בְּמַתָּנָה זוֹ, לֹא נִתְּנוּהָ; אֲבָל לֹא מַשְׁכִּירִין אוֹתָהּ, וְלֹא מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ. וְכֵן כְּשֶׁסּוֹתְרִין בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת לִבְנוֹתָן, מֻתָּרִין לִמְכֹּר וּלְהַחְלִיף וְלִתֵּן בְּמַתָּנָה הַלְּבֵנִים וְהָעֵצִים וְהָעָפָר שֶׁלָּהֶן; אֲבָל לְהַלְווֹתָן, אָסוּר, שֶׁאֵין הַקְּדֻשָּׁה עוֹלָה מֵהֶן אֶלָּא בְּדָמִים, אוֹ בַּהֲנָיָה שֶׁהִיא כְּדָמִים.

כא. רְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר - אַף עַל פִּי שֶׁהָעָם מִתְפַּלְּלִין בּוֹ בְּתַעֲנִיּוֹת וּבְמַעֲמָדוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהַקִּבּוּץ רַב, וְאֵין בֵּית הַכְּנֶסֶת מֵכִיל אוֹתָן - אֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֲרַאי וְלֹא נִקְבַּע לִתְפִלָּה; וְכֵן בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת שֶׁהָעָם מִתְכַּנְּסִין לָהֶן לִתְפִלָּה - אֵין בָּהֶם קְדֻשָּׁה; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָבְעוּ אוֹתָן לִתְפִלָּה בִּלְבַד, אֶלָּא עֲרַאי מִתְפַּלְּלִין בָּהֶן, כְּאָדָם שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ה'־י"א מנחם־אב ה'תשס"ט

יום ראשון ה' מנחם־אב ה'תשס"ט

יום שני ו' מנחם־אב ה'תשס"ט

מצות עשה נט.

הַמִּצְוָה הַנ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְקַע בַּחֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ בְּעֵת הַקְרָבַת כָּל־קָרְבָּן מִקָּרְבְּנוֹת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת" (במדבר י, י). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ראש השנה כו:), שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרֵי (פרשת בהעלותך) וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה (כו:) וְתַעֲנִיּוֹת (טו.) וְכֵן אָנוּ מְצֻוִּים לִתְקַע בַּחֲצוֹצְרוֹת בִּזְמַן הַצָּרוֹת וְהָרָעוֹת כְּשֶׁנִּצְעַק אֵלָיו יִתְעַלֶּה כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם וְגוֹ'" (שם, ט).

יום שלישי ז' מנחם־אב ה'תשס"ט

יום רביעי ח' מנחם־אב ה'תשס"ט

מצות עשה ריג.

הַמִּצְוָה הָרִי"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְעוֹל בְּקִדּוּשִׁין וּבְמַתַּן דָּבָר בְּיַד הָאִשָּׁה, אוֹ בִּשְׁטַר, אוֹ בְּבִיאָה — וְזוֹהִי מִצְוַת קִדּוּשִׁין. וְהָרֶמֶז עַל כָּךְ אָמְרוֹ: "כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ" (דברים כד, א), — מִשְּׁמַע שֶׁקּוֹנֶה בְּבִיאָה. וְאָמַר "וְיָצְאָה וְהָיְתָה" (שם, ב) — כְּשֵׁם שֶׁיְּצִיאָתָהּ בִּשְׁטַר (גט) כָּךְ הַהֲוָיָה (הנשואין) בִּשְׁטָר. וְכֵן לָמַדְנוּ שֶׁהִיא נִקְנִית בְּכֶסֶף מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר בְּאָמָה עִבְרִיָּה: "אֵין כֶּסֶף" (שמות כא, יא), אָמְרוּ: אֵין כֶּסֶף לְאָדוֹן זֶה אֲבָל יֵשׁ כֶּסֶף לְאָדוֹן אַחֵר, וּמַנּוּ? (מיהו?) אָב. (וזהו כאשר קידשו בתו בכסף) אֲבָל קִדּוּשִׁין דְּאוֹרַיְתָא הֵם בְּבִיאָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּכְתֻבּוֹת (ג.) וְקִדּוּשִׁין (פרק א משנה א) וְנִדָּה (פרק ה משנה ד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ עַל קִדּוּשִׁין בְּבִיאָה שֶׁהֵם דְּאוֹרַיְתָא הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁמִּצְוַת קִדּוּשִׁין דְּאוֹרַיְתָא.

יום חמישי ט' מנחם־אב ה'תשס"ט

יום שישי י' מנחם־אב ה'תשס"ט

יום שבת קודש י"א מנחם־אב ה'תשס"ט

מצות לא תעשה שנה.

הַמִּצְוָה הַשנ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּבְעוֹל בְּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל" (דברים כג, יח), וּכְבָר כָּפַל הָאַזְהָרָה בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" (ויקרא יט, כט). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ" — זֶה הַמּוֹסֵר בִּתּוֹ פְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת, וְכֵן הַמּוֹסֶרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת. וּשְׁמַע מִמֶּנִּי לָמָּה כָּפַל לָאו זֶה בְּלָשׁוֹן זֶה וְאֵיזֶה עִנְיָן נוֹסָף יֵשׁ בּוֹ, וְהוּא: שֶׁכְּבָר קָדַם בְּמִשְׁפָּטָיו יִתְעַלֶּה, שֶׁהַבּוֹעֵל בְּתוּלָה בֵּין שֶׁהָיָה מְפַתֶּה אוֹ אוֹנֵס — אֵינוֹ חַיָּב שׁוּם עֹנֶשׁ מִן־הָעֲנָשִׁים אֶלָּא תַּשְׁלוּם מָמוֹן בִּלְבַד וְשֶׁיִּשָּׂא אוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁפָּגַע, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּכְּתוּב. וְהָיָה עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ, כֵּיוָן שֶׁאֵין בְּדָבָר זֶה אֶלָּא קְנַס מָמוֹן הֲרֵי הוּא נוֹהֵג כְּכָל־דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן, וּכְשֵׁם שֶׁרַשַּׁאי אָדָם לִמְסוֹר לַחֲבֵרוֹ מִמָּמוֹנוֹ כָּל־מַה־שֶּׁיִּרְצֶה אוֹ לִמְחוֹל לוֹ בְּמַה־שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ, כָּךְ גַּם יִהְיֶה רַשַּׁאי לָקַחַת בִּתּוֹ הַנַּעֲרָה וּלְמָסְרָהּ לְאֵיזֶה אָדָם לָבוֹא עָלֶיהָ וְיִמְחוֹל לוֹ בְּכָךְ כֵּיוָן שֶׁזֶּה זְכוּת מִזְּכֻיּוֹתָיו, כְּלוֹמַר: הַחֲמִשִּׁים כֶּסֶף (שנקנס האונס או המפתה) שֶׁהֵם לַאֲבִי הַנַּעֲרָה; אוֹ שֶׁיִּמְסְרֶנָּה לוֹ עַל מְנַת שֶׁיִּתֵּן לוֹ כָּךְ וְכָךְ דִּינָרִים. לְפִיכָךְ הֻזְהַר עַל זֶה וְנֶאֱמַר לוֹ: "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" (ויקרא שם), לְפִי שֶׁזֶּה שֶׁדַּנְתִּי בּוֹ בְּתַשְׁלוּמֵי מָמוֹן בִּלְבַד אֵינוֹ אֶלָּא אִם קָרָה שֶׁפִּתָּה אוֹ אָנַס; אֲבָל שֶׁיַּעֲשֶׂה הַדָּבָר בִּרְצוֹן שְׁנֵיהֶם וּבְהֶתֵּר — אֵין דֶּרֶךְ לְכָךְ. וְגִלָּה אֶת־הַטַּעַם לְכָךְ וְאָמַר: "וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה" (שם). לְפִי שֶׁהָאוֹנֵס וְהַפִּתּוּי קוֹרֶה מְעַט, וְאִם יִהְיֶה הַדָּבָר בִּרְצוֹן וּבְהֶתֵּר — יִתְרַבֶּה וְיִתְפַּשֵּׁט בָּאָרֶץ. וְזֶה טַעַם יָפֶה וְנָאֶה לְפָסוּק זֶה, וְהוּא מַתְאִים לְכָל־מַה־שֶּׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים וּלְמַה שֶׁיִּחִיבוּ מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה. וְלָאו זֶה, כְּלוֹמַר: לָאו דִּפְנוּיָה — לוֹקִין עָלָיו. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּכְתֻבּוֹת וְקִדּוּשִׁין.

שופטים יט כח־ל

כח וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ קוּמִי וְנֵלֵכָה וְאֵין עֹנֶה וַיִּקָּחֶהָ עַל־הַחֲמוֹר וַיָּקָם הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ
לִמְקֹמוֹ: כט וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיַּחֲזֵק בְּפִילַגְשׁוֹ וַיְנַתְּחָהָ
לַעֲצָמֶיהָ לִשְׁנֵים עָשָׂר נְתָחִים וַיְשַׁלְּחֶהָ בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל: ל וְהָיָה כָּל־הָרֹאֶה
וְאָמַר לֹא־נִהְיְתָה וְלֹא־נִרְאֵתָה כָּזֹאת לְמִיּוֹם עֲלוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
עַד הַיּוֹם הַזֶּה שִׂימוּ־לָכֶם עָלֶיהָ עֻצוּ וְדַבֵּרוּ:

שופטים כ א־ה

כ א וַיֵּצְאוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה כְּאִישׁ אֶחָד לְמִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע
וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה: ב וַיִּתְיַצְּבוּ פִּנּוֹת כָּל־הָעָם כֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
בִּקְהַל עַם הָאֱלֹהִים אַרְבַּע מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי שֹׁלֵף חָרֶב: ג וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי
בִנְיָמִן כִּי־עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּה וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבְּרוּ אֵיכָה נִהְיְתָה
הָרָעָה הַזֹּאת: ד וַיַּעַן הָאִישׁ הַלֵּוִי אִישׁ הָאִשָּׁה הַנִּרְצָחָה וַיֹּאמַר הַגִּבְעָתָה אֲשֶׁר
לְבִנְיָמִן בָּאתִי אֲנִי וּפִילַגְשִׁי לָלוּן: ה וַיָּקֻמוּ עָלַי בַּעֲלֵי הַגִּבְעָה וַיָּסֹבּוּ עָלַי
אֶת־הַבַּיִת לַיְלָה אֹתִי דִמּוּ לַהֲרֹג וְאֶת־פִּילַגְשִׁי עִנּוּ וַתָּמֹת:

רש"י

(כח) **ואין עונה.** כי מתה:
(ב) **פנות כל העם.** (תרגום:) רישי כל עמא:
(ה) **דמו להרוג.** כוונו להרוג, אנישמינט"ו בלע"ז:

מצודת דוד

(כח) **ויאמר אליה.** עדיין לא הרגיש בה שמתה: (כט) **וינתחה לעצמיה.** חתכה לפי האברים, ולא חלק אבר אחד מהם: **לשנים עשר נתחים.** ובכל אחד היו הרבה מהאברים: **בכל גבול ישראל.** לכל שבט נתוח אחד, ולבנימין לא שלח, כי ממנו יצאה הרעה הזאת: (ל) **כל הראה.** נתח מנתוחי האשה: **שימו.** רצה לומר, כל אחד אמר לחבריו שימו עצמכם להתבונן על הרעה ההיא, עשו עצה ודברו מה לעשות: (א) **ויצאו.** מעריהם: **כאיש אחד.** רצה לומר, בהסכמה אחת: **למדן.** מן 'דן' והוא 'לשם' אשר עמדה במקצוע מזרחית צפונית, עד באר שבע שעמדה במקצוע מערבית דרומית: **אל ה' המצפה.** השראת השכינה היתה שם בעת התקבצם שמה: (ב) **ויתיצבו פנות וגו'.** רצה לומר, כל העם הבא, התיצבו כל שבט משבטי ישראל בפנה בפני עצמו, ולא עמדו מעורבבים: **בקהל וגו'.** רצה לומר, המספר 'בקהל' וכו', היו 'ארבע מאות אלף' וכו': (ג) **וישמעו וגו'.** רצה לומר, עם כי שמעו שנאספו בני ישראל, לא חששו להם ולא הרגישו בדבר, ולזה דברו בני ישראל ושאלו זה לזה איך היה הדבר, ונתיעצו מה לעשות; או יאמר מבני בנימין שמעו כי עלו המצפה, וגם שמעו ששאלו 'איכה נהיתה', ותשובת האיש הלוי ועצת העם ואסיפתם את הכל שמעו, ולאחר כל זאת הוסיפו עוד לשלוח להם, ועם כל זה לא אבו לשמוע: (ד) **איש האשה.** הבעל של האשה הנרצחת: (ה) **אותי דמו להרוג.** ברור היה אצלו אם לא היה מניחם לעשות בו הנבלה הזאת טרם נתפייסו בפילגשו, היו הורגים אותו: **ותמת.** מרוב בעילות האונס:

מצודת ציון

(כח) **ואין עונה.** ואין משיב: (כט) **המאכלת.** הסכין, כמו (בראשית כב י) ויקח את המאכלת: **וינתחה.** ענין אבר, כמו (ויקרא א ז) ונתח אותה לנתחיה, ורוצה לומר, חתכה לאברים, ולתוספת ביאור אמר 'לעצמיה', שגם המלה ההיא יורה על האבר, כמו (יחזקאל כד ד) מבחר עצמים מלא, ועל שם שהדרך לנתח האברים לפי העצמות, לזה נקראו האברים 'עצמים': (ל) **הנהיתה.** מלשון היה: (א) **ותקהל.** נאספו: (ב) **פנות.** כמו בפנות, והוא מלשון פנה וזוית: **רגלי.** הולכי רגל, לא רוכבים: **שולף חרב.** רוצה לומר, בחרב שלופה: (ה) **עלי.** בעבורי: **דמו.** חשבו, כמו (ישעיהו י ז) והוא לא כן ידמה: **ענו.** הוא האונס, כמו (דברים כב כד) על דבר אשר ענה:

דברי הימים־ב טו יז־יט

יז וְהַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ מִיִּשְׂרָאֵל רַק לְבַב־אָסָא הָיָה שָׁלֵם כָּל־יָמָיו: יח וַיָּבֵא
אֶת־קָדְשֵׁי אָבִיו וְקָדָשָׁיו בֵּית הָאֱלֹהִים כֶּסֶף וְזָהָב וְכֵלִים: יט וּמִלְחָמָה לֹא
הָיְתָה עַד שְׁנַת־שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ לְמַלְכוּת אָסָא:

דברי הימים־ב טז א־ג

טז א בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֵׁשׁ לְמַלְכוּת אָסָא עָלָה בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל עַל־יְהוּדָה
וַיִּבֶן אֶת־הָרָמָה לְבִלְתִּי תֵּת יוֹצֵא וָבָא לְאָסָא מֶלֶךְ־יְהוּדָה: ב וַיֹּצֵא אָסָא כֶּסֶף
וְזָהָב מֵאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶל־בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם הַיּוֹשֵׁב
בְּדַרְמֶשֶׂק לֵאמֹר: ג בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי לְךָ
כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ הָפֵר בְּרִיתְךָ אֶת־בַּעְשָׁא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְיַעֲלֶה מֵעָלָי:

רש"י

(יז) והבמות לא סרו. במות יחיד שהורגלו להקריב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית והיו עונשים עליהם כרת: **(יט) ומלחמה לא היתה וגו'.** תניא בסדר עולם בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא אפשר לומר כן והלא מת כבר בעשא בשנת כ"ו למלכות אסא כדכתיב (במלכים א' ט"ז) בשנת כ"ו לאסא מלך אלה בן בעשא אלא מה ת"ל בשנת ל"ו למלך אסא כנגד ל"ו שנים שנתחתן שלמה לבת פרעה שהרי כתב כן במלכים (א' ב') ויברחו שני עבדים לשמעי (שם) עד ויצו המלך את בניהו וילך ויפגע בו וכתיב בסמוך (שם ג') ויתחתן שלמה בבת פרעה כלו' מיד אחר אותן ג' שנים ובשנת ד' לקחה והוא מלך מ' שני' נמצא שהיתה עמו ל"ו שנים וכנגדן ל"ו שנים נגזר' גזירה על מלכי ארם להיות שוטנים על ישראל ובאחרונה ליפול ביד בני דוד לכך נאמר בשנת ל"ו למלך אסא ובשנת י"ו למלכותו מעת שנפל זרח הכושי בידו היא שנת ל"ו משמת שלמה ובשנת י"ו לאסא כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקלקל אסא שנאמר ויוצא אסא כסף וזהב לאמר כרות ברית ביני ובינך:

מצודת דוד

(יז) והבמות. אשר היו עשויות לשמים ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בכל מקום לזה יחשב לחטא: **(יח) קדשי אביו.** אולי אחר שהקדיש חזר ולקחם מן ההקדש והביאם אסא לבית ה': **(יט) ומלחמה.** בינו ובין מלך ישראל: **עד שנת שלשים וחמש.** עד סוף שנת ל"ה למלכות אסא:

מצודת ציון

(ב) בדרמשק. היא דמשק האמור במלכים א': **(ג) הפר.** ענין בטול:

(א) בשנת שלשים ושש. אמרו בסדר עולם המלחמה שהיתה לבעשא עם אסא היא היתה בשנת שש עשרה לאסא (כי לא חי בעשא עד ל"ו לאסא כמ"ש במ"א) ומנין ל"ו שנים היא מעת שנחלקה מלכות בית דוד כי רחבעם מלך י"ז שנים ואביה בנו ג' שנים הרי נשלמו ל"ו שנים בי"ו לאסא ולפי שהיה שלמה חתן פרעה במספר ל"ו שנים כי בסוף ד' למלכותו נשאה ומלך מ' שנה לכן כהחשבון הזה נגזרה שתחלק מלכות בית דוד וראויה היתה לחזור בי"ו לאסא ועל שנשען על מלך ארם כמ"ש למטה לזה לא חזרה ומש"כ למלכות אסא ר"ל לתחלת המלכות אשר מלך בה אסא כי התחלת המלכות ההיא על שבט יהודה לבד היתה בימי רחבעם ומשם הוא ל"ו שנה: **את הרמה.** מגדל גבוה מול שערי ירושלים להשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא: **(ג) ויעלה מעלי.** ר"ל לך והלחם בו ויעלה מעלי:

וּמְחַלֵּךְ כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמֵי, כלומר יתכן שבאמת נחשב בהליכתו כעושה מלאכה, והטעם שאינו אוכל מהתורה בהליכתו, הוא משום שאינו רשאי לאכול אלא מאותו אילן שעוסק בו:

שנינו במשנה: **וּבַחֲמוֹר כְּשֶׁהִיא פּוֹרֶקֶת.** ובפשטות פירושו שאוכלת מהפירות שפורקים ממנה. שואלת הגמרא: **כְּשֶׁהִיא פּוֹרֶקֶת מֵהֵיכָן אֲכָלָה,** הלא כשפורקים משאה, פורקים הכל בבת אחת ולוקחים המשא והולכים. משיבה הגמרא: **אֵימָא עַד שֶׁתְּהֵא פּוֹרֶקֶת** – כוונת המשנה 'עד שתהא פורקת', כלומר המשנה מחדשת שמותר לה לאכול בזמן שהולכת עם המשא עד שיפרקו ממנה את המשא.

מביאה הגמרא סיוע ליישוב זה: **תָּנִינָא לְהָא** – אכן שנינו כך, **דְּתָנוּ רַבָּנַן, חָמוֹר וְגָמָל אוֹכְלִים מִמַּשָּׂאוֹ שֶׁעַל גַּבֵּיהֶן, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יִטּוֹל בְּיָדוֹ וְיַאֲכִילֵם** – אסור לפועל המנהיגה להאכילה בעצמו:

משנה

אוֹכֵל פּוֹעֵל קִישׁוּת [–קישואו] **אֲפִילּוּ בְּשׁוּוִי דִּינָר,** וכן **כּוֹתֶבֶת וַאֲפִילּוּ בְּדִינָר,** ואפילו שווים יותר משכרו. **רַבִּי אֶלְעָזָר חִסְמָא** חולק **וְאוֹמֵר, לֹא יֹאכַל פּוֹעֵל יָתֵר עַל שְׂכָרוֹ. וַחֲכָמִים מַתִּירִין. אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם** – נותנים לו עצה, **שֶׁלֹּא יְהֵא רַעֲבָתָן** לאכול יותר משכרו, **וִיהֵא** בעל הבית **סוֹתֵם אֶת הַפֶּתַח בְּפָנָיו** – נמנע מלשכרו.

גמרא

מקשה הגמרא: **חֲכָמִים** שהתירו לפועל לאכול יותר משכרו **הֵיינוּ תַּנָּא קַמָּא,** ובמה נחלקו. מתרצת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – הם נחלקו במה שאמרו חכמים **'אֲבָל מְלַמְּדִין** את האדם שלא יהא רעבתן'. **לְתַנָּא קַמָּא לֵית לֵיהּ** – אינו סובר **שֶׁמְּלַמְּדִין** את הפועל כך, ואילו **לְרַבָּנַן אִית לְהוּ מְלַמְּדִין. אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – הם חולקים **בְּדֶרֶךְ אַסִּי. דְּאָמַר רַב אַסִּי, אֲפִילּוּ לֹא שְׂכָרוֹ אֶלָּא כְּדֵי לִבְצוֹר אֶשְׁכּוֹל אֶחָד,** הוא **אוֹכְלוֹ.** תנא קמא סובר כרב אסי, ולכן נקט 'קישות' בלשון יחיד. וחכמים חולקים על רב אסי, וסוברים שאם אין שם אלא זו בלבד לא יאכלה.

דין נוסף שאמר רב אסי באותו ענין: **וְאָמַר רַב אַסִּי,** פועל שנשכר לכל היום, **אֲפִילּוּ לֹא בָּצַר** עדיין **אֶלָּא אֶשְׁכּוֹל אֶחָד, אוֹכְלוֹ. וּצְרִיכָא** רב אסי להשמיע את שני הדינים. **דְּאִי אַשְׁמְעִינָן הָךְ קַמַּיְיתָא** – כי אם השמיענו רק שפועל שנשכר לאשכול אחד אוכלו, היינו סבורים שרק בכזה אופן מותר לאכלו **מִשּׁוּם דְּלֹא אִיכָּא לְמֵיתַב לְכֵלְיוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – הוא אינו מלקט עוד לכלי בעל הבית כדי שנאמר לו ללקט תחילה לבעל הבית ואחר כך יאכל את השאר, **אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא לְמֵיתַב לְכֵלְיוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – כשנשכר לכל היום, ויכול ללקט לבעל הבית תחילה ואחר כך לאכול משאר הפירות, **אֵימָא לֵיתֵב בְּרִישָׁא וְהָדַר לֵיכּוֹל** – שילקט תחילה לבעל הבית, ורק אחר כך יאכל. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן בְּהָא** – שכשנשכר לכל היום הוא רשאי לאכול את הפרי הראשון שלקט, היינו סבורים שהסיבה היא משום **דְּאֶפְשָׁר לְקַיּוּמֵי לְבַסּוֹף** – הוא יכול לתת לבעל הבית מהפירות שילקט אחר כך, **אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא אֶפְשָׁר לְקַיּוּמֵי לְבַסּוֹף** – כשנשכר לבצור פרי אחד, שאם יאכל אותו שוב לא יוכל לתת לבעל הבית, **אֵימָא שֹׁלֵא** יאכל אותו, לפיכך **צְרִיכָא.**

אִיבָּעֵית אֵימָא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – תנא קמא וחכמים נחלקו **בְּדֶרֶךְ.** **דְּאָמַר רַב, מָצָאתִי מְגִילַּת סְתָרִים** [–מגילה מוסתרת] **בְּבֵי רַבִּי חִיָּיא, וְכָתוּב בָּהּ, שֶׁאִיסִּי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר** מה שנאמר (דברים כג כה) **'כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים', בְּבִיאַת כָּל אָדָם** לכרם **הַכָּתוּב מְדַבֵּר,** שאפילו הוא אינו שכיר, מותר לו לאכול משם. תנא קמא שאמר 'אוכל פועל' אינו סובר כאיסי, וחכמים מתירים לכל אדם לאכול כאיסי.

הגמרא דנה בדברי איסי בן יהודה: **וְאָמַר רַב,** מאחר והתיר לכל אדם לאכול מן הכרם, **לֹא שָׁכַר אִיסִּי חַיֵּי לְכָל בְּרִיָּה** – לא הניח לבריות כדי מחייתם. **אָמַר רַב אַשִּׁי, אַמְרִיתָהּ לְשִׁמַעְתָּא** – אמרתי את הדברים דלהלן **קַמֵּיהּ דְּרַב כַּהֲנָא,** והקשיתי לו **דִּלְמָא** – אולי לא התיר איסי אלא **בְּעוֹשִׂין בִּסְעוּדָתָם דְּעָבְדוּ וְאָכְלוּ** – כשעושים מלאכה בכרם בתמורה לאכילתם. ואם כן, אין לומר שלא הניח איסי לבעל הכרם כדי מחייתו. **וְאָמַר לִי** רב כהנא, **אֲפִילּוּ הָכִי** – אף על פי כן שייך לומר כך על איסי, מאחר **וְנִיחָא לֵיהּ לְאִינִישׁ לְאוֹגַר אָגוֹרֵי וְנִיקְטְפֵיהּ לְפַרְדֵּיסֵיהּ** – עדיף לאדם לשכור פועלים שיעבדו בפרדסו, ויאכלו כדין אכילת פועלים, כי אף לאחר ששבעו הם ממשיכים לעבוד, **וְלֹא נַיְיתוּ כּוּלֵּי עָלְמָא וְאָכְלוּ לֵיהּ** – ולא יבוא כל אדם לעשות בו מלאכה ולאכול, כי לאחר שהוא שבע אינו ממשיך לעבוד.

הגמרא מבררת מאיזה דין זיכתה התורה לפועל לאכול: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, פּוֹעֵל, מִשְּׁלוֹ הוּא אוֹכֵל** – תוספת על שכרו הוא, **אוֹ מִשֶּׁל שָׁמַיִם** ובתורת מתנה **הוּא אוֹכֵל.** מבררת הגמרא: **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ.** משיבה הגמרא: כגון **דְּאָמַר** הפועל **תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבְנִי** לאכול במקומי. **אִי אָמְרַתְּ מִשְּׁלוֹ הוּא אוֹכֵל יְהַבִינָן לְהוּ,** כשם שהוא יכול לתת להם את שכרו. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל,** אין נותנים להם, כי **לְדִידֵיהּ זַכִּי לֵיהּ רַחֲמָנָא** – לפועל זיכתה התורה לאכול, אבל **לְאִשְׁתּוֹ וּבְנָיו לֹא זַכִּי לְהוּ רַחֲמָנָא, מַאי.**

תָּא שְׁמַע, שנינו במשנתינו, **אוֹכֵל פּוֹעֵל קִישׁוּת וַאֲפִילּוּ בְּדִינָר, וכוֹתֶבֶת וַאֲפִילּוּ בְּדִינָר,** ואפילו הן שוות יותר משכרו. **וְאִי אָמְרַתְּ** פועל **מִשְּׁלוֹ הוּא אוֹכֵל, אוֹגֵר בְּדֶנֶקָא אָכִיל בְּזוּזָא** – וכי יתכן שאם נשכר במעה [שישית זוז] יאכל בשווי זוז, ותהא תוספת שכרו מרובה מן העיקר. אלא בודאי משל שמים הוא אוכל, ואין זה שכר. דוחה הגמרא: **וְאֶלָּא מַאי** – מה תרצה לומר, **שִׁמְשֶׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל, סוֹף סוֹף,** עדין קשה **וכי אוֹגֵר בְּדֶנֶקָא וְאָכִיל בְּזוּזָא,** ותהא המתנה שציוותה התורה לתת לו מרובה משכרו. **אֶלָּא** על כרחך **מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר** – מה יש לך להשיב, **שֶׁרַחֲמָנָא זַכִּי לֵיהּ** – שאכן התורה זכתה לפועל מתנה ששווה יותר משכרו, **הָכָא נַמִּי** – אף אם נאמר שמשלו הוא אוכל, **רַחֲמָנָא זַכִּי לֵיהּ** – התורה הוסיפה על שכרו יותר מהעיקר.

תָּא שְׁמַע, שנינו בהמשך המשנה, **רַבִּי אֶלְעָזָר חִסְמָא אוֹמֵר לֹא יֹאכַל פּוֹעֵל בשווי יוֹתֵר עַל שְׂכָרוֹ, וַחֲכָמִים מַתִּירִין. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – מסתבר שבזה נחלקו, **דְּמַר** – רבי אלעזר חסמא **סָבַר, מִשְּׁלוֹ הוּא אוֹכֵל,** לפיכך אינו אוכל יותר משכרו. **וּמַר סָבַר** – חכמים סוברים, מתנה **מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל,** ואין לזה שייכות לשכרו, לפיכך הוא אוכל אפילו יותר משכרו. דוחה הגמרא: **לֹא** בזה נחלקו, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִשֶּׁלוֹ הוּא אוֹכֵל, וְהָכָא בְּביאור** כוונת התורה כשאמרה בפועל **'כְּנַפְשֶׁךָ' קָמִיפַּלְגִי. מַר** – רבי אלעזר **סָבַר, 'כְּנַפְשֶׁךָ',** מותר לפועל לאכול **בְּדָבָר** – כשיעור הדבר שֶׁהוא **מוֹסֵר** את **נַפְשׁוֹ עָלָיו,** דהיינו כשיעור שכרו. **וּמַר סָבַר** – חכמים לומדים מהפסוק דין אחר, **'כְּנַפְשֶׁךָ'** – אכילת הפועל שוה לאכילת בעל הבית. **מַה נַּפְשְׁךָ** – כשם שאת עצמך **אִם חָסַמְתָּ** מלאכול, אתה **פָּטוּר, אַף** את **הַפּוֹעֵל, אִם חָסַמְתָּ** מלאכול אתה **פָּטוּר.**

תָּא שְׁמַע, פועל **נָזִיר** העובד בכרם, **שֶׁאָמַר תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבְנִי** מפירות הכרם (**לאשתו ובניו**) [**לְאִשְׁתִּי וּבְנִי**], **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ** – אין בעל הבית חייב לתת להם. מוכיחה הגמרא: **וְאִי אָמְרַתְּ מִשְּׁלוֹ הוּא אוֹכֵל** ותוספת על שכרו הוא, **אַמַּאי אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ,** כשם שיכול לתת את שכרו לאחר, כך הוא יכול לתת תוספת זו. אלא בודאי משל שמים הוא אוכל, ולא זכתה התורה אלא לו בעצמו. דוחה הגמרא: **הָתָם** – הסיבה שאין שומעים לנזיר היא **מִשּׁוּם** פתגם העולם: **לֵךְ לֵךְ אָמְרִין נְזִירָא** – התרחק ביותר, אומרים לנזיר, **סְחוֹר סְחוֹר לְכַרְמָא לֹא תִּקְרַב** – לך סביב ואל הכרם אל תתקרב כדי שלא תכשל ותאכל מפירותיו. ולפיכך קנסו אותו שלא יתן את הפירות לבני ביתו כדי שימנע מלעבוד בכרם ולא יכשל, אבל סתם פועל, כיון שמשלו הוא אוכל, שומעים לו.

תָּא שְׁמַע, פּוֹעֵל שֶׁאָמַר תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבְנִי ממה שאני ראוי לאכול, **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.** מוכיחה הגמרא: **וְאִי אָמְרַתְּ מִשְּׁלוֹ הוּא אוֹכֵל אַמַּאי אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.** דוחה הגמרא: **מַאי פּוֹעֵל** האמור כאן, פועל שהוא **נָזִיר,** ולכן אין שומעים לו מאחר וקנסו אותו וכפי שאמרה הגמרא לעיל. מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** בברייתא אחת **נָזִיר, וְהָתַנְיָא** בברייתא אחרת **פּוֹעֵל,** ומשינוי הלשון משמע שמדובר בפועל סתם שאינו נזיר. משיבה הגמרא: **מִידֵּי נַבִּי הָדֵדֵי תַּנְיָין** – וכי הברייתות נשנו בסמיכות כדי שנוכיח משינוי הלשון שמדובר בפועל סתם, ומכיון שלא נשנו ביחד ישנו שינוי בלשון אולם שניהם מדברים בפועל שהוא נזיר.

תָּא שְׁמַע, מִנַּיִן לְפוֹעֵל שֶׁאָמַר תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבְנִי שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בפועל (דברים כג כה) **'וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן',** שכשם שאסור לו לתת לכליו כך אינו יכול לתת לאשתו ובניו. ומוכח שמשל שמים הוא אוכל, כי אם משל עצמו מדוע אינו יכול לתת להם. **וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי** – ואם תרצה לומר שאף כאן מדובר בפועל **נָזִיר** שקנסוהו, אבל סתם פועל משלו הוא אוכל, **אִי הָכִי,** וכי הטעם בנזיר **מִשּׁוּם** שנאמר **'אֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן',** הרי קנס חכמים הוא **וּמִשּׁוּם לֵךְ לֵךְ אָמְרִין נְזִירָא הוּא.** דוחה הגמרא: **אֵין הָכִי נַמִּי** – אכן מדובר בברייתא בנזיר, **וְאֵידֵי דְּקָתָנֵי לָהּ בִּלְשׁוֹן פּוֹעֵל** – לפי שנקט לשון פועל סתם **קָא נָסֵיב לָהּ קְרָא דְּפוֹעֵל** – הביא את הפסוק האמור בפועל, ואין זה אלא אסמכתא.

תָּא שְׁמַע, הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לְקַצּוֹת בְּתְאֵנִים – לשטוח תאנים לייבוש כדי לעשות מהם קציעות,

רש״י

ומהלך בעושה מעשה דמי. ואפ״ה אי לאו משום השבת אבידה. לא אביל: **כשהיא פורקת מהיכן אכלה.** כל משאה פורקין בבת אחת וחולכין: **עד שתהא פורקת.** בהליכתה אוכלת ממשאוי שעל גבה: **מתני׳ ואפי׳ בדינר.** ואפי׳ היא שוה דינר: **לא יאכל פועל יותר על שכרו.** לקמן יליף מבנפשך בשכירותו שמוסר נפשו עליו לעלות באילן או במקום סכנה: **ויהא סותם את הפתח בפניו.** שימנעו לשוכרו למלאכתו: **גמ׳ אכל מלמדין.** שכרו להרגיל לבדה ליתן לו דרב אסי: **אפי׳ לא בצר.** שכרו לכל היום מותר לאכול לאשכול ראשון שבצר: **משום דליכא למיתב לכליו של בעל הבית.** דניימא ליה הב ברישא והדר אכיל דאי יהיב תו לא אכיל והתורה התירה לאכול: **אכל הכא דליכא לקיומי לבסוף.** איפא לא זיבתה לו תורה אלא א״כ נתן: **מגילת סתרים.** מגילה טמונה לפי שאסור לכתוב הלכות וכשהיה שומע דבר חידוש וירא לשולחו היה כותבו ומסתיר מן העין: **בביאת כל אדם.** ואפי׳ אינו שכירו: **ת״ק ליה דאיסי.** דהא אוכל פועל קתני ורבנן בתראי אית להו דאיסי וה״ק וחכמים מתירין לאכול יותר על שכרו דהא לאו שכיר נמי אכיל: **משלו הוא אוכל.** תוספת שכר הוא שהוסיפה לו תורה: **או משל שמים.** במתנת גמילות חסדים כשאר מתנות ענויים: **תנו.** אכילתי לאשתי ובני: **יהבינן להו.** כי היכי דבידו ליתן שכרו לכל מי שירצה: **לדידיה זכי ליה רחמנא.** בצדקה וכל זמן דלא מטא לידיה לא זכי ליה דלשתו ובניו: **אבל בזוזא.** בתמיה וכי תוספת מרובה על העיקר: **דמר סבר משלו הוא אוכל.** והלכך לא יאכל יותר על שכרו דאין תוספת מרובה על העיקר: **ומר סבר משל שמים הוא אוכל.** וזכי ליה רחמנא: **ואכלתך כנפשך.** בדבר שאתה מוסר נפשך עליו לעלות בכבש ולעלות באילן דמוסר נפשו למיתן והיינו שכיר: **נזיר.** שאסור בענבים: **משום לך לך אמרי׳ נזירא סחור סחור לברמא לא תקרב.** כלומר קנסא הוא דקנסוהו שימנע עצמו מלהשכיר לענבים: **קא נסיב לה.** גמרא קרא דפועל ולעולם רבנן היא וקרא אסמכתא בעלמא: **לקצות.** ליישבשן בשדה לעשות קציעות:

הרי

1 ומהלך בעושה מעשה דמי: ובחמור כשהיא פורקת:
2 כשהיא פורקת מהיכן אכלה אימא עד שתהא פורקת
3 תנינא להא דתנו רבנן חמור וגמל אוכלים ממשאוי שעל
4 גביהן ובלבד שלא יטול בידו ויאכילם: **מתני׳** אוכל
5 פועל קישות אפילו בדינר כותבת ואפילו בדינר ר׳ אלעזר
6 חסמא אומר לא יאכל פועל יתר על שכרו וחכמים
7 מתירין אבל מלמדין את האדם שלא יהא רעבתן ויהא
8 סותם את הפתח בפניו: **גמ׳** חכמים היינו תנא קמא
9 איכא ביניהו אבל מלמדין לתנא קמא לית ליה מלמדין
10 לרבנן אית להו מלמדין איבעית אימא איכא ביניהו דרב
11 אסי דאמר רב אסי אפילו לא שכרו אלא לבצור אשכול
12 אחד אוכלו ואמר רב אסי אפילו לא בצר אלא אשכול
13 אחד אוכלו וצריכא דאי אשמעינן הך קמייתא משום
14 דלא איכא למיתב לכליו של בעל הבית אבל היכא
15 דאיכא למיתב לכליו של בעל הבית אימא ליתב ברישא
16 והדר ליכול ואי אשמעינן בהא דאפשר לקיומי לבסוף
17 אבל היכא דלא אפשר לקיומי לבסוף אימא לא צריכא
18 איבעית אימא איכא ביניהו דרב דאמר רב מצאתי
19 מגילת סתרים בי רבי חייא וכתוב בה איסי בן יהודה
20 אומר כי תבא בכרם רעך בביאת כל אדם הכתוב מדבר
21 ואמר רב לא שבק איסי חיי לכל ברייה אמר רב אשי
22 אמריתה לשמעתא קמיה דרב כהנא דלמא בעושין
23 בסעודתם דעבדו ואכלו אמר לי אפילו הכי ניחא ליה
24 לאינש לאוגר אגורי וניקטפיה לפרדיסיה ולא ניתו כולי
25 עלמא ואכלו ליה איבעיא להו פועל משלו הוא אוכל
26 או משל שמים הוא אוכל למאי נפקא מינה דאמר תנו
27 לאשתי ובני אי אמרת משלו הוא אוכל יהבינן להו אלא
28 אי אמרת משל שמים הוא אוכל לדידיה זכי ליה רחמנא
29 לאשתו ובניו לא זכי להו רחמנא מאי תא שמע אוכל
30 פועל קישות ואפילו בדינר כותבת ואפילו בדינר אי
32 אמרת משלו הוא אוכל אוגיר בדנקא אכיל בזוזא ואלא
32 מאי משל שמים הוא אוכל סוף סוף אוגיר בדנקא אכיל
33 בזוזא אלא מאי אית לך למימר רחמנא זכי ליה הכא
34 נמי רחמנא זכי ליה תא שמע ר׳ אלעזר חסמא אומר
35 לא יאכל פועל יותר על שכרו וחכמים מתירין מאי לאו
36 בהא קמיפלגי דמר סבר משלו הוא אוכל ומר סבר משל שמים הוא אוכל לא דכולי עלמא
37 משלו הוא אוכל והכא בכנפשך קמיפלגי מר סבר כנפשך בדבר שמוסר נפשו עליו ומר סבר
38 כנפשך מה נפשך אם חסמתי פטור אף פועל אם חסמתי פטור תא שמע נזיר שאמר תנו
39 (לאשתו ובניו) אין שומעין לו ואי אמרת משלו הוא אוכל אמאי אין שומעין לו התם משום
40 לך לך אמרין נזירא סחור סחור לברמא לא תקרב תא שמע פועל שאמר תנו לאשתי ובני אין שומעין לו ואי אמרת משלו הוא
41 אוכל אמאי אין שומעין לו מאי פועל נזיר והתניא נזיר והתניא פועל מידי גבי הדדי תניין תא שמע מנין לפועל שאמר תנו לאשתי
42 ובני שאין שומעין לו שנאמר ואל כליך לא תתן וכי תימא הכי נמי נזיר אי הכי משום אל כליך לא תתן משום לך לך אמרין נזירא
43 הוא אין הכי נמי ואיידי דקתני להא בלשון פועל קא נסיב להא קרא דפועל תא שמע השוכר את הפועל לקצות בתאנים

הרי

תוספות

1 **אלא** אימא עד שתהא פורקת. דסד״א שאינה אוכלת אלא כשהיא רואה
2 הגפן בפניה אבל כשאינה רואה שהגפן עליה או בעגלה אינה אוכלת
3 ואע״ג דטעמא דחסימה לאו משום דחזיא ומצטערת הוא קמ״ל דלא קאי
4 אמפני השבת אבידה דמן הדין אוכלת אלא מילתא באפי נפשיה הוא:
5 **איבעית** איימא דרב איכא ביניהו:
6 דת״ק שמזכיר פועל לית
7 ליה דרב ואע״ג דאיסי בן יהודה איירי
8 בעושין בסעודתן מ״מ לא מיקרו פועלים
9 כיון שלא מדעת בעל הבית עושין: **אי**
10 אמרת משלו הוא אוכל יהבינן להו.
11 דמשעה ששכרו הוי כאילו התנה עמו ואי
12 משל שמים הוא אוכל לא יהבינן להו
13 שלא זיכה לו הכתוב אלא מה שהוא
14 לועס ואוכל ואין לו כח ליתן (כולם):
15 **כן** נמצא בספרים ישנים וכן נראה לגרוס
16 לא בכנפשך קמיפלגי. ואי לאו בכנפשך
17 הוו מודו כ״ע דאוכל יותר מכדי שכרו
18 דרחמנא זבה ליה ולא גרסי׳ דכולי עלמא
19 משלו הוא אוכל דהא כ״ש דאי משל
20 שמים הוא אוכל דהוה אכיל יתר מכדי
21 שכרו אי לאו בכנפשך ויש ליישב הגירסא
22 משום דמעיקרא הוה בעי למיפשט מת״ק
23 דמשל שמים הוא אוכל ודחה לו וחוזר
24 ופושט מדברי חכמים דסברי משל שמים
25 כו׳ וא״כ ת״ק נמי סבר הכי דבין ת״ק
26 לחכמים ליכא אלא הא דאמרן לעיל
27 והדורחה אומר לעולם איימא לך משלו
28 הוא אוכל כמו שדחיתי לך למעלה: **ואי**
29 אמרת משלו הוא אוכל אמאי אין שומעין
30 לו. וא״ת דמאי פריך הא כיון דהוא אינו
31 יכול לאכול הוה ליה כחולה שאינו יכול
32 ליתן להם וי״ל דלא דמי לחולה דחולה
33 אינו תאב לפירות שלפניו ולהכי לא זכי
34 ליה רחמנא אבל נזיר דתאב זכי ליה
35 כשאר פועל וא״ת אלא מאי משל שמים
36 הוא אוכל א״כ אמאי נקט נזיר וי״ל
37 דאורחא דמילתא נקט שהנזיר רגיל לומר
38 כן לפי שאינו אוכל: **השוכר** את הפועל
39 לקצות לו כו׳. תימה דאם היה רוצה
40 לאכול כך בלא קציצה היתה נגמרה
41 מלאכתו ולא היה בכלל דייש ובשביל
42 שחושש הוי בכלל דייש וי״ל דהכא מיירי
43 במקום שמנהג הוא לקצות תאנים
44 דהשתא בלא מחשבה אלא בסתמא הוי
45 דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר ועוד
46 דין הוא שיאכל פועל ע״י מחשבתו כיון
47 דעל ידי מחשבה זאת חשיב לא נגמרה
48 מלאכתו לענין שאוכל ופטור:

על

הֲרֵי זֶה אוֹכֵל וּפָטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר עַל מְנָת שֶׁאוֹכַל אֲנִי וּבְנִי אוֹ שֶׁיֹּאכַל בְּנִי בִּשְׂכָרִי הוּא אוֹכֵל וּפָטוּר וּבְנוֹ אוֹכֵל וְחַיָּיב וְאִי אַמְרַתְּ מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל בְּנוֹ אַמַּאי חַיָּיב אָמַר רָבִינָא מִשּׁוּם דְּמֶיחֱזֵי כְּמֶקָּח תָּא שְׁמַע הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת בְּנֶטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ וְאִם לֹא הוֹדִיעָם פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן וְאִי אַמְרַתְּ מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל אַמַּאי פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן אִיסּוּרָא לֹא זַכֵּי לְהוּ רַחְמָנָא הָתָם מִשּׁוּם דְּמֶיחֱזֵי כְּמֶקַּח טָעוּת אֵימָא סֵיפָא נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו נִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ וְאִם לֹא הוֹדִיעָן מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן וְאִי אַמְרַתְּ מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל אַמַּאי מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן אִיסּוּרָא לֹא זַכֵּי לְהוּ רַחְמָנָא וְכִי תֵּימָא הָכָא נַמִּי מִשּׁוּם דְּמֶיחֱזֵי כְּמֶקַּח טָעוּת בִּשְׁלָמָא נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו מֶיחֱזֵי כְּמֶקַּח טָעוּת אֶלָּא נִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו מַאי מֶקַּח טָעוּת אִיכָּא מֵידַע יָדַע דְּאִיטְּבִיל לְהוּ לְמַעֲשֵׂר אָמַר רַב שֵׁשֶׁת שֶׁנִּתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו לַבּוֹר וְהָתַנְיָא יַיִן מִשֶּׁיֵּרֵד לַבּוֹר כְּר' עֲקִיבָא דְּאָמַר מִשֶּׁיִּקְפֶּה דְּאָמְרוּ לֵיהּ לֹא הֲוָה יָדְעִינַן וְנֵימָא לְהוּ אִיבָּעֵי לְכוּ אַסּוּקֵי אַדַּעְתַּיְיכוּ דִּלְמָא מְקַפֶּה בְּאַתְרָא דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּנָגִיד אִיהוּ מְקַפֶּה וְהַשְׁתָּא דְּתָנֵי רַב זְבִיד בִּדְבֵי ר' הוֹשַׁעְיָא יַיִן מִשֶּׁיֵּרֵד לַבּוֹר וְיִקְפֶּה וְר' עֲקִיבָא אוֹמֵר מִשֶּׁיִּשְׁלֶה בֶּחָבִיּוֹת אֲפִי' תֵּימָא שֶׁלֹּא נִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו לַבּוֹר דְּאָמְרוּ לֵיהּ לֹא הֲוָה יָדְעִינַן דְּמַשְׁלֵי וְנֵימָא לְהוּ אִיבָּעֵי לְכוּ אַסּוּקֵי אַדַּעְתַּיְיכוּ דִּלְמָא מַשְׁלֵי בְּאַתְרָא דְּהַהוּא דְּשָׁרִיק הַהוּא מַשְׁלֵי תָּא שְׁמַע קוֹצֵץ אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַגְּדוֹלִים וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת אֲבָל אֵינוֹ קוֹצֵץ לֹא עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַקְּטַנִּים וְלֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת קָא סַלְקָא דַּעְתָּךְ בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת אִי אַמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל מִשּׁוּם הָכֵי אֵינוֹ קוֹצֵץ אֶלָּא אִי אַמְרַתְּ מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל קְטַנִּים נַמִּי נֵקוּץ לְהוּ הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת אִי הָכֵי גְּדוֹלִים נַמִּי גְּדוֹלִים יָדְעֵי וְקָא מָחֲלֵי וְהָא תָּנָא ר' הוֹשַׁעְיָא קוֹצֵץ אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ אֲבָל לֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ וְעַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים אֲבָל לֹא ע"י בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים וְקוֹצֵץ ע"י עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים בֵּין גְּדוֹלִים וּבֵין קְטַנִּים מַאי לָאו אִידֵי וְאִידֵי בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת וּבְהָא קָא מִיפַּלְגֵי דְּמַר סָבַר מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל וּמַר סָבַר מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל לֹא דְּכ"ע מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל וְלֹא קַשְׁיָא כָּאן בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת וּבְרַיְיתָא בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת בְּמַאי אוֹקִימְתָּא בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת אִי הָכֵי קְטַנִּים נַמִּי נֵקוּץ לְהוּ צַעֲרַיְיהוּ דִּבְנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים לֹא זַכֵּי לֵיהּ רַחְמָנָא בְּמַאי אוֹקִימְתָּא לְמַתְנִי' בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת

הניחא

רש"י

הֲרֵי זֶה אוֹכֵל וּפָטוּר. דְּכֵיוָן דְּעוֹמְדוֹת לְקַצּוֹת לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן: **אֲנִי וּבְנִי.** שֶׁאֵינוֹ נִשְׂכָּר לְבַעַל הַבַּיִת: **אוֹ ע"מ שֶׁיֹּאכַל בְּנִי בִּשְׂכָרִי.** שֶׁקָּצַצְתָּ לִי: **הוּא אוֹכֵל וּפָטוּר.** שֶׁהַתּוֹרָה זִיכְּתָה לוֹ כְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁפְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר: **וּבְנוֹ אוֹכֵל וְחַיָּיב.** בְּמַעֲשֵׂר דַּהֲוָה לֵיהּ כְּלוֹקֵחַ מֶקַּח שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ: **וְאִי אַמְרַתְּ מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל.** וּשְׂכָרוֹ הוּא וַאֲפִילּוּ הָכֵי פַּטְרֵיהּ רַחְמָנָא מִכְּנַפְשֵׁךְ דְּדָרְשִׁינַן לֵיהּ מַה נַּפְשְׁךָ אוֹכֵל וּפָטוּר אַף פּוֹעֵל אוֹכֵל וּפָטוּר: **בְּנוֹ אַמַּאי חַיָּיב.** הָא בִּשְׂכַר אָבִיו הוּא אוֹכֵל כְּאָבִיו: **מִשּׁוּם דְּמֶיחֱזֵי כִּי מֶקָּח.** הוֹאִיל וְאַתְנֵי אֲבָל אֲכִילָה דִּידֵיהּ דְּאֵינוֹ בִּתְנַאי אע"ג דְּבְשָׂכָר הוּא לֹא דַּמְיָא לְמֶקָּח: **הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ.** דְּבָעֵי חוֹמָה דְּגָמַר קוֹדֶשׁ קוֹדֶשׁ מִמַּעֲשֵׂר וּבִתְחִילָּה עַל מְנָת כֵּן נִשְׂכְּרוּ לוֹ: **וְאִם לֹא הוֹדִיעָן מִתְּחִילָּה.** לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּנֶטַע רְבָעִי פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן: **כְּמֶקַּח טָעוּת.** וְאִילְמָלֵי הוֹדִיעָן לֹא הָיוּ נִשְׂכָּרִים לוֹ: **נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו.** קְצִיעוֹת שֶׁדְּרָסָן בְּעִיגּוּלִין וְנִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר וְנָפְלוּ וְנִתְפָּרְסוּ וְצָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְדָרְסָן: **הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ.** דְּאֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל בְּדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר כִּדְתַנְיָא לְעֵיל (דף פט.) יָצָא הַבּוֹדֵל בִּתְמָרִים וְכוּ': **נִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו.** שֶׁנִּיטְּלוּ מְגוּפוֹתֵיהֶם וּשְׂכָרוֹ לְסוֹתְמָן: **הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ.** דְּנִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר: **וְאִם לֹא הוֹדִיעָן.** לְקַמָּן פָּרִיךְ גַּבֵּי חָבִיּוֹת מַאי אוֹדְעִינְהוּ בָּעֵי: **בִּשְׁלָמָא נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו אִיכָּא מֶקַּח טָעוּת.** שֶׁכְּשֶׁאוֹמֵר לָהֶן תְּחִילָּה הִשְׂתַּכְּרוּ לִי לִדְרוֹס בְּעִיגּוּלִין סְבוּרִים הָיוּ שֶׁזּוּ תְּחִלַּת דְּרִיסָתָן וַעֲדַיִין לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן: **מֵידַע יָדַע דְּאִיטְּבִיל לְמַעֲשֵׂר.** דְּמִשֶּׁיָּרַד לַבּוֹר הֲוֵי יַיִן לְמַעֲשֵׂר: **שֶׁנִּפְתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו לַבּוֹר.** שֶׁנִּשְׁפְּכוּ לַבּוֹר וּסְבוּרִין הָיוּ שֶׁלֹּא הוֹצִיאוּהוּ מִשָּׁם מִשֶּׁיָּרַד מִן הַגַּת לְתוֹכוֹ: **וְהָתַנְיָא יַיִן מִשֶּׁיֵּרֵד לַבּוֹר.** הֲוֵי גָּמְרוֹ לְמַעֲשֵׂר וַהֲרֵי יָרַד: **מִשֶּׁיִּקְפֶּה.** מִשֶּׁיִּקְפְּאוּ הַחַרְצַנִּים עַל פִּי הַבּוֹר כְּשֶׁמַּתְחִיל לִהְיוֹת תּוֹסֵס וְנוֹטְלִין הַזַּגִּין וּמַשְׁלִיכָן: **דְּאָמְרוּ לֵיהּ לֹא הֲוֵינָא יָדְעִין.** דְּמַקְפֵּי: **אִיבָּעֵי לְכוּ לְאַסּוּקֵי כו'.** מִשֶּׁאָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁאֲנִי שׂוֹכֵר אֶתְכֶם לְמָשְׁכוֹ מִן הַבּוֹר וְכֵיוָן דְּלֹא אַסּוּק אַדַּעְתַּיְיכוּ סָבוּר וְקַבּוּל: **הוּא דְּנָגִיד.** הַמּוֹשְׁכוֹ מִן הַבּוֹר: **מִשֶּׁיִּשְׁלֶה בֶּחָבִיּוֹת.** מִשֶּׁנְּתָנַן בֶּחָבִיּוֹת וְהוּא תּוֹסֵס וּרְתִיחָתוֹ עוֹלָה וּמִקְצָת שְׁמָרִין קוֹפְאִין לְמַעְלָה וְקוֹדֶם שֶׁיְּגוּפוּ אוֹתָן חָבִיּוֹת שׁוֹלִין אוֹתָן רְתִיחוֹת וּמַשְׁלִיכָן: **דְּמַשְׁלֵי.** כְּבָר נִישׁוֹלוּ רְתִיחוֹתָיו מִמֶּנּוּ לַחוּץ: **דְּשָׁרִיק.** הַסּוֹתְמוֹ בִּמְגוּפוֹת: **קוֹצֵץ.** לִיטּוֹל מָעוֹת וְלֹא יֹאכַל: **עַל יְדֵי עַצְמוֹ.** בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ: **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת.** וְיָדְעֵי וְקָא מָחֲלֵי: **בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת.** וּשְׂכַר פְּעוּלָּתָן שֶׁלּוֹ: **אִי אַמְרַתְּ מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל מִשּׁוּם הָכֵי אֵינוֹ קוֹצֵץ.** ע"י עֲבָדָיו הַקְּטַנִּים דְּאֵין לְפוֹעֵל קָטָן זְכוּת אֶלָּא כְּשֶׁנּוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו: **אֶלָּא אִי אַמְרַתְּ מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל.** דְּתוֹסֶפֶת שָׂכָר הוּא: **אַמַּאי אֵינוֹ קוֹצֵץ.** כִּי הֵיכֵי דְּאַגְרַיְיהוּ דִּידֵיהּ אֲכִילָתָן נַמִּי דִּידֵיהּ: **שֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת.** וְאַף שְׂכָרָן אֵינוֹ שֶׁלּוֹ וְקָא סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֵין הָרַב יָכוֹל לוֹמַר לְעֶבֶד עֲשֵׂה עִמִּי וְאֵינִי זָנְךָ וּפְלוּגְתָּא הִיא בְּמַסֶּכֶת גִּיטִּין (דף יב.) וּבְהֶמְתּוֹ מִשּׁוּם לָאו דַּחֲסִימָה שֶׁאֲפִילּוּ הוּא עַצְמוֹ דָּשׁ בָּהּ דִּישָׁה שֶׁלּוֹ אֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְסְמָהּ: **וְהָתָנֵי ר' אוֹשַׁעְיָא קוֹצֵץ אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ אֲבָל לֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ.** מִשּׁוּם חֲסִימָה: **וְקוֹצֵץ עַל יְדֵי בָּנָיו הַגְּדוֹלִים.** אֲבָל לֹא הַקְּטַנִּים: **וְקוֹצֵץ עַל יְדֵי שִׁפְחָתוֹ וְעַבְדּוֹ וְכוּ'.** קַשְׁיָא עֲבָדִים קְטַנִּים אַעֲבָדִים קְטַנִּים דְּמַתְנִי': **אִידֵי וְאִידֵי.** מַתְנִי' וּבְרַיְיתָא: **דְּמַר סָבַר.** תַּנָּא דְּמַתְנִיתִין: **מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל.** הִלְכָּךְ לֵית לְהוּ לְמָרַיְיהוּ זְכִיָּיה בַּאֲכִילָתָן דַּאֲפִילּוּ שֶׁלָּהֶן אֵינָהּ עַד שֶׁיִּתְּנֶנָּה לְפִיהֶן: **אִי הָכֵי.** בְּנוֹ וּבִתּוֹ נַמִּי נֵקוּץ לְהוּ: **בְּמַאי אוֹקִימְתָּא וְכוּ'.** וּלְעוֹלָם מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל וּמִשּׁוּם דְּאֵינוֹ מַעֲלֶה קָאָמַר לֹא יָקוּץ:

הניחא

תוספות

עַל מְנָת שֶׁיֹּאכַל בְּנִי בִּשְׂכָרִי. פִּי' בַּקּוּנְטְ' שֶׁיֹּאכַל בְּנוֹ עִם הָאָב בִּשְׂכַר פְּעוּלַּת הָאָב וְקָשֶׁה דְּמַאי פָּרִיךְ בְּנוֹ אַמַּאי חַיָּיב הָא וַדַּאי מֶקָּח גָּמוּר הוּא וּמַאי קָאָמַר נַמִּי דְּמֶיחֱזֵי כְּמֶקָּח אֶלָּא נִרְאֶה בִּשְׂכָרוֹ הַיְינוּ תַּחְתָּיו וְאִיצְטְרִיךְ לְהַתְנוֹת שֶׁיֹּאכַל הַבֵּן כְּמוֹ שֶׁיִּרְצֶה אֲפִילּוּ יֹאכַל יוֹתֵר מִן הָאָב וְהָא דְּפָרִיךְ וְאִי אַמְרַתְּ מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל אַמַּאי חַיָּיב הַיְינוּ אַמַּאי חַיָּיב בְּכָל מַה שֶּׁיֹּאכַל דְּהָא לֹא הֲוָה לוֹ לְחַיְּיבוֹ אֶלָּא בְּמַה שֶׁאוֹכֵל יוֹתֵר מִן הָאָב:

הָכֵי גְּרְסִינַן בִּסְפָרִים שֶׁלָּנוּ אֶלָּא אִי אַמְרַתְּ מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל אַמַּאי פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן אִיסּוּרָא לֹא זַכֵּי לֵיהּ כו'. אֲבָל אִי מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל אָתֵי שַׁפִּיר שֶׁהֲרֵי הוּא כְּאִילּוּ הִתְנָה עִמּוֹ מֵעִיקָּרָא כִּדְפְרִישִׁית לְעֵיל וּמְשַׁנֵּי מִשּׁוּם דְּמֶיחֱזֵי כְּמֶקַּח טָעוּת וְרַ"ח פִּי' אַמַּאי פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן יֹאכְלוּ בְּלֹא פְּדִיָּיה כֵּיוָן דְּמִשֶּׁל שָׁמַיִם אוֹכֵל וּמְשַׁנֵּי אִיסּוּרָא לֹא זַכֵּי לֵיהּ רַחְמָנָא וּלְגִירְסָא זוֹ קָשֶׁה דְּאַכַּתִּי הֲוָה לֵיהּ לְמִיפְרַךְ אַמַּאי אוֹכְלִין כְּלָל דְּהָכֵי פָּרִיךְ בְּסָמוּךְ גַּבֵּי נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו וַהֲוָה לֵיהּ לְשְׁנוּיֵי מִשּׁוּם דְּמֶיחֱזֵי כְּמֶקַּח טָעוּת כִּדְמְשַׁנֵּי בְּסָמוּךְ:

א"ה גְּדוֹלִים נַמִּי. אא"ב בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת וּמִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל אָתֵי שַׁפִּיר דְּקוֹצֵץ בִּגְדוֹלִים דְּכֵיוָן דְּזָן אוֹתָם מָחֲלֵי בְּלֵב שָׁלֵם אֶלָּא אִי אַמְרַתְּ בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת אַמַּאי קוֹצֵץ לַגְּדוֹלִים דְּאֵין מִתְרַצִּין בְּלֵב שָׁלֵם כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ זָן אוֹתָם אֶלָּא מִיִּרְאָה הֵן עוֹשִׂין וַאֲנוּסִים הֵן וּמְשַׁנֵּי גְּדוֹלִים אֲפִילּוּ כְּשֶׁאֵין זָן מָחֲלֵי בְּלֵב שָׁלֵם:

מַאי לָאו אִידֵי וְאִידֵי בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת. אע"ג דְּשַׁפִּיר אוֹקֵי כְּבָר מַתְנִי' בְּאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת הַשְׁתָּא דְּאַיְיתֵי בְּרַיְיתָא דִּצְרִיכִים לְאוֹקְמָהּ בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת סְבִירָא לֵיהּ לְאוֹקְמָא מַתְנִי' דּוּמְיָא דִּבְרַיְיתָא:

בְּמַאי אוֹקִימְתָּא. לִבְרַיְיתָא בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת קְטַנִּים נַמִּי נֵיקוּץ מְהַדֵּר נַמִּי אַמַּאי דְּמוֹקֵי מֵעִיקָּרָא אִידֵי וְאִידֵי בְּמַעֲלֶה כו' דְּבֵין מֵעִיקָּרָא וּבֵין הַשְׁתָּא מוֹקְמַתְּ בְּרַיְיתָא בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת:

לֹא זַכֵּי לֵיהּ רַחְמָנָא. לָאו דַּוְקָא נָקַט רַחְמָנָא דְּמִדְּרַבָּנָן הֲוָה מְצִיאַת קָטָן וּשְׂכָרוֹ לְאָבִיו אֶלָּא כְּלוֹמַר לֹא זָכוּ לֵיהּ רַבָּנָן וְרִיבָ"ן גָּרִיס לֹא זָכוּ לֵיהּ רַבָּנָן אִי נַמִּי נָקַט רַחְמָנָא מִשּׁוּם בִּתּוֹ דְּמִן הַתּוֹרָה מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ שֶׁלּוֹ וְצַעֲרָהּ לֹא זַכֵּי לֵיהּ רַחְמָנָא:

דכוותיה

הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מהם **וּפָטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר,** לפי שלא נגמרה מלאכתם עד שיתייבשו. ואם התנה **עַל מְנָת שֶׁאוֹכֵל אֲנִי וּבְנִי** [שאינו שכור לבעל הבית], **אוֹ שֶׁיֹּאכַל בְּנִי בִּשְׂכָרִי** – במקומי, **הוּא** – הפועל **אוֹכֵל וּפָטוּר** לפי שהתורה זיכתה לו, **וּבְנוֹ אוֹכֵל וְחַיָּיב** לעשר, שדינו כלוקח החייב במעשר. **וְאִי אָמַרְתְּ מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל** ויכול לתת לבנו, **בְּנוֹ אַמַּאי חַיָּיב,** הרי בשכרו של אביו הוא אוכל ודינו כמותו. דוחה הגמרא: **אָמַר רָבִינָא,** אפילו אם משלו הוא אוכל חייב הבן לעשר, **מִשּׁוּם דְּמִיחְזֵי כְּמִקָּח** – כיון שהתנה על כך נראה הדבר כמקח וחייב במעשר.

תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה (להלן צג.), **הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת** מלאכה **בְּנֶטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ** – באילן העומד בשנה הרביעית לנטיעתו, **הֲרֵי אֵלּוּ** הפועלים **לֹא יֹאכְלוּ** מפירותיו, שאסור לאכלם מחוץ לירושלים. **וְאִם לֹא הוֹדִיעָם** שהוא נטע רבעי, הרי בעל הבית **פּוֹדֶה** את הפירות **וּמַאֲכִילָן** מהם, כי אם לא יוכלו לאכול יש כאן מקח טעות. **וְאִי אָמַרְתְּ מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל** ואין זה תוספת שכר מצד בעל הבית, **אַמַּאי פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן,** הרי **אִיסּוּרָא לֹא זַכִּי לְהוּ רַחֲמָנָא** – התורה לא זיכתה לפועלים לאכול דבר איסור. דוחה הגמרא: **הָתָם,** הסיבה שהוא חייב לפדות, **מִשּׁוּם דְּמִיחְזֵי** – נראה הדבר **כְּמִקָּח טָעוּת,** כיון שהפועלים נשכרו על דעת שיוכלו לאכול מהפירות, ואם היו יודעים שהם נטע רבעי לא היו נשכרים.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את הספק מהמשך המשנה: **אֵימָא סֵיפָא, נִתְפָּרְסוּ עֲנוּלָיו** – עיגולי דבלה שנפרדו ושכר פועלים לדבקם, או **נִתְפַּתְּחוּ** [–נפתחו] **חָבִיּוֹתָיו** ושכר פועלים לסתמם, **הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ** מהם, כיון שכבר נגמרה מלאכתם כשדבקם וסתמם בתחילה. **וְאִם לֹא הוֹדִיעָן** שכבר נדבקו ונסתמו בעבר, **מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן,** כיון שאם לא יוכלו לאכול יש כאן מקח טעות. **וְאִי אָמַרְתְּ מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל, אַמַּאי מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן,** הרי **מֵאִיסּוּרָא לֹא זַכִּי לְהוּ רַחֲמָנָא.** דוחה הגמרא: **וְכִי תֵּימָא,** אם משל שמים הוא אוכל, **הָכָא נַמִּי** – אף כאן, הסיבה שחייב בעל הבית לעשר היא **מִשּׁוּם דְּמִיחְזֵי כְּמִקָּח טָעוּת,** כי כשנשכרו סברו שיוכלו לאכול מהפירות ולולא כן לא היו נשכרים.

הגמרא מקשה על המשנה שהביאה: **כְּשֶׁלָּמָא** כשנִתְפָּרְסוּ **עֲנוּלָיו** אכן **מִיחְזֵי כְּמִקָּח טָעוּת,** משום שסברו הפועלים שלא נגמרה מלאכתם עדיין. **אֶלָּא** כשנִתְפַּתְּחוּ **חָבִיּוֹתָיו מַאי מִקָּח טָעוּת אִיכָּא** – כיצד טעו לומר שלא נגמרה מלאכתו, הרי מאחר שכבר שוהה היין בחבית **מֵידַע יָדַע דְּאִיטְבִּיל לְהוּ לְמַעֲשֵׂר** – ידוע שהוא כבר חייב במעשר. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת,** מדובר באופן **שֶׁנִּתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו** ונשפכו **לְכוֹר** היין שביקב, וסברו הפועלים שלא היה בחביות מעולם ולא נגמרה מלאכתו. מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא, יַיִן,** גמר מלאכתו הוא **מִשֶּׁיֵּרֵד לַכּוֹר.** וכשראו את היין בבור היה להם לדעת שנגמרה מלאכתו. מתרצת הגמרא: תנא זה סובר **כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר** שגמר מלאכת היין הוא **מִשֶּׁיְּקַפֶּה** – כשיסיר את הפסולת הצפה על היין לאחר תסיסתו, ולא מיד כשירד לבור. **דְּאָמְרוּ לֵיהּ** הפועלים לבעל הבית, **לֹא הָוָה יָדְעִינָן** – לא ידענו שכבר הוסרה הפסולת ונגמרה מלאכתו. מקשה הגמרא: **וְנַיְמָא לְהוּ** בעל הבית, **אִיכָּעֵי לְכוּ אַסּוּקֵי אַדַּעְתַּיְיכוּ דִּלְמָא מְקַפֶּה** – היה לכם לחשוב שמא כבר הוסרה הפסולת, ובודאי הסכמתם להישכר בכל אופן. מתרצת הגמרא: מדובר **בְּאַתְרָא דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּנָגִיד אִיהוּ מְקַפֶּה** – במקום שנהגו שמי שמעלה את היין מהבור הוא גם מסיר את הפסולת. וכשנשכרו לעלות את היין מהבור, סברו הפועלים שעדיין לא הוסרה הפסולת.

הגמרא מבארת את המשנה באופן נוסף: **וְהַשְּׁתָא דְּתָנֵי** – לאחר ששנה **רַב זְבִיד** ברייתא **בִּדְבֵי** – בבית מדרשו של **רַבִּי הוֹשַׁעְיָא,** שנאמר בה, **יַיִן,** גמר מלאכתו הוא **מִשֶּׁיֵּרֵד לַכּוֹר וִיקַפֶּה, וְרַבִּי עֲקִיבָא** חולק **וְאוֹמֵר מִשֶּׁיִּשְׁלֶה בַּחֲבִיּוֹת** – כשיסיר את הפסולת לאחר שתסס היין בחבית. מעתה, **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו תאמר שבמשנה מדובר באופן **שֶׁלֹּא נִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו לַכּוֹר,** יש כאן מקח טעות, משום **דְּאָמְרוּ לֵיהּ, לֹא הָוָה יָדְעִינָן דְּמִשְׁלֵי** – לא ידענו שכבר הסירו את הפסולת מהחביות. מקשה הגמרא: **וְנַיְמָא לְהוּ** בעל הבית לפועלים, **אִיכָּעֵי לְכוּ אַסּוּקֵי אַדַּעְתַּיְיכוּ דִּלְמָא מִשְׁלֵי** – היה לכם לחשוב שאולי כבר הסירו את הפסולת מהחביות. מתרצת הגמרא: **בְּאַתְרָא דְּהַהוּא דְּשָׁרִיק הַהוּא מַשְׁלֵי** – מדובר במקום שנהגו שמי שסותם את החביות בכיסוי הוא מסנן את היין לפני כן. וכשנשכרו לסתום את החביות, סברו הפועלים שלא הוסרה מהם עדיין הפסולת.

הגמרא מביאה ראיה נוספת להוכיח משל מי אוכל פועל: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה (להלן צג.), **קוֹצֵץ אָדָם** – יכול פועל להתנות שלא יאכל מהפירות ובתמורה יוסיף לו בעל הבית על שכרו, בין **עַל יְדֵי** – בשביל **עַצְמוֹ** – כשהוא נשכר, ובין **עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים** כשהם נשכרים, **וְעַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַגְּדוֹלִים, וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת** ויודעים מהתנאי שעשה ומוחלים על זכותם. **אֲבָל אֵינוֹ קוֹצֵץ, לֹא עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ** – לחסום את פיה בשעת מלאכתה, **מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת** למחול על זכותם, והוא אינו יכול להתנות כך שלא מדעתם. הגמרא מבארת את הראיה: **קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שבמשנה מדובר **בְּמִקְרֶה** שהאב, האדון או הבעל, **מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת** – מפרנס אותם, שבאופן זה שכר פעולתם שלו. כיון שכך, **אִי אָמַרְתְּ בִּשְׁלָמָא** – דין זה יהיה מובן אם תאמר שפועל **מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל** ובתורת מתנה, **מִשּׁוּם הָכִי** – לפיכך **אֵינוֹ קוֹצֵץ** על הקטנים למחול על זכותם, כיון שאינם זוכים בפירות עד שיאכלו. **אֶלָּא אִי אָמַרְתְּ מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל** ותוספת על שכרו, **קְטַנִּים נַמִּי נְקוּיִן לְהוּ** – אף על זכותם יוכל למחול, שכשם ששכרם שלו אף זכותם לאכול היא שלו. דוחה הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן** – מדובר כאן **בְּמִקְרֶה שֶׁאֵין** האב או האדון **מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת,** ואינו זוכה בשכרם, לפיכך אינו יכול למחול על זכותם. תמהה הגמרא: **אִי הָכִי,** שמדובר שאינו זן אותם ואינו זוכה בשכרם, **גְּדוֹלִים נַמִּי** – אף על זכותם אינו יכול למחול. מתרצת הגמרא: **גְּדוֹלִים יָדְעִי** שהוא מוותר על זכותם **וְקָא מָחֲלֵי** – והם מתרצים בלב שלם אף על שאינו זן אותם.

הגמרא מוכיחה מברייתא שאכן יש ראיה מהמשנה: **וְהָא תָּנָא רַבִּי הוֹשַׁעְיָא** בברייתא, **קוֹצֵץ אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ, וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ, אֲבָל לֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ** משום איסור 'לא תחסום'. **וְכֵן** הוא קוצץ **עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים** לפי שיש להם דעת ומוחלים, **אֲבָל לֹא עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים** שאין להם דעת למחול. **וְקוֹצֵץ עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים בֵּין הַגְּדוֹלִים וּבֵין הַקְּטַנִּים.** מבררת הגמרא: **מַאי לַאו** – מסתבר לומר **שֶׁאִידִּי וְאִידִּי** – המשנה שסברה שאינו קוצץ לעבדיו הקטנים והברייתא שסברה שהוא קוצץ עליהם, בשניהם מדובר **בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת** ששכרם שלו, **וּבְהָא קָא מִיפַּלְגִי** – ובדין זה נחלקו, **דְּמַר** – התנא שבברייתא **סָבַר, מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל,** לפיכך אף זכות זו שייכת לאדון והוא יכול למחול עליה, **וּמַר** – התנא שבמשנה **סָבַר, מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל,** ואין האדון יכול למחול. דוחה הגמרא: **לָא,** אלא אפשר לומר **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – אף התנא שבמשנה סובר **שֶׁמִּשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל, וְלֹא קַשְׁיָא,** כיון **שֶׁכָּאן** – במשנה מדובר **בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת** שאינו זוכה בשכרם, **וּבְרַיְיתָא** מדברת **בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת** לפיכך הוא יכול למחול.

מקשה הגמרא: **בְּמַאי אוֹקִימְתָּא** – כיצד העמדת את הברייתא, **בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת** ולכן הוא יכול למחול על שכרם, **אִי הָכִי,** בניו **הַקְּטַנִּים נַמִּי נְקוּיִן לְהוּ** – אף על זכותם יוכל האב למחול שהרי שכרם שלו. משיבה הגמרא: **צְעָרֵיהּוּ דִּבְנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים לֹא זַכִּי לֵיהּ רַחֲמָנָא** – אף על פי ששכרם של הקטנים של האב, הוא אינו רשאי לגרום להם צער ולמנעם מלאכול בשעה שהם עושים מלאכה בפירות.

הגמרא שבה ומקשה על דחיית הראיה מהמשנה: **בְּמַאי אוֹקִימְתָּא לְמַתְנִיתִין** – כיצד העמדת את המשנה, כדי שלא נוכיח שמשל שמים הוא אוכל, **בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת,**

הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר אֵין הָרַב [–האדון] יָכוֹל לוֹמַר לָעֶבֶד עֲשֵׂה עִמִּי מלאכה וְאֵינִי זָנְךָ, שַׁפִּיר – מובן מדוע אינו קוצץ, כי אינו זוכה בשכרם. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר יָכוֹל הָרַב לוֹמַר לָעֶבֶד עֲשֵׂה עִמִּי וְאֵינִי זָנְךָ, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מדוע אינו יכול לקוץ, הרי הוא זוכה בשכרם.

הגמרא מבארת את המשנה והברייתא באופן אחר: אֶלָּא, אִידִּי וְאִידִּי – זו וזו בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת. וּבְהָא פְּלִיגִי, דְּמַר – בברייתא סָבַר יָכוֹל הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך, לפיכך הוא קוצץ גם כשאינו זן אותם, וּמַר – במשנה סָבַר אֵין הרב יָכוֹל לומר כך, וכיון שאינו זן אותם אינו יכול לקצוץ.

מקשה הגמרא: וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר יָכוֹל הָרַב לומר עשה עמי ואיני זנך, וכי שָׁכִיחַ מַתְנִיתִין – הניח את המשנה הסוברת שאינו יכול, וְעָבִיד – ופסק כְּבָרַיְיתָא. מתרצת הגמרא: אֶלָּא דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוא אוֹכֵל וְלֹא מָצֵי קָצֵיץ מאחר ואין לו זכות באכילתם, וּמַאי קוֹצֵץ – מה הכוונה שהאדון יכול לקצוץ דְּאָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָא בברייתא, שהוא מתנה שיאכלו מְזוֹנוֹת לפני המלאכה כדי שלא יוכלו לאכול אחר כך. אך הגמרא דוחה פירוש זה, שהרי דִּכְוָותֵיהּ – אתה צריך לפרש כך גם גַּבֵּי בְּהֶמְתּוֹ ששנינו שאינו קוצץ, שהכוונה שלא יאכיל אותה הֶבֶן כדי שלא תאכל אחר כך. ומדוע לא, נָקוּץ לָהּ – שיתנה עליה, שהרי הוא רשאי להאכילה מקודם כפי ששנינו לעיל (צ:). מתרצת הגמרא: אֶלָּא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי המשנה והברייתא, דְּמַר בברייתא סָבַר מִשֶּׁלּוֹ הוא אוֹכֵל, וחכות אכילתו של האדון ויכול להתנות, וּמַר במשנה סָבַר מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוא אוֹכֵל, לפיכך האדון אינו קוצץ:

משנה

קוֹצֵץ – מתנה אָדָם עם בעל הבית שלא יאכל ובתמורה יוסיף לו שכר, עַל יְדֵי עַצְמוֹ – כשהוא עצמו נשכר, או עַל יְדֵי [–בעבור] בָּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים שנשכרו לבעל הבית, או עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַגְּדוֹלִים, או עַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת ומחלו על זכותם. אֲבָל אֵינוֹ קוֹצֵץ – הוא אינו רשאי להתנות כך עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת למחול על זכותם. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת בְּנֶטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ – אילן העומד בשנה הרביעית לנטיעתו, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ, לפי שאסור באכילה חוץ לירושלים, והתורה לא זיכתה להם דבר איסור. וְאִם בעל הבית לֹא הוֹדִיעָן שהוא נטע רבעי, פּוֹרֵה וּמַאֲכִילָן כדי שלא יראה הדבר כמקח טעות. נִתְפָּרְסוּ – נפרדו עֲגוּלָיו – עיגולי דבלה, או נִתְפַּתְּחוּ [–נפתחו] חָבִיּוֹתָיו, ושכר פועלים לחבר העיגולים ולסתום החביות, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ, כיון שאין פועל אוכל מדבר שנגמר מלאכתו למעשר. וְאִם בשעה ששכרם לֹא הוֹדִיעָן שנגמר מלאכתן, מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן כדי שלא יראה הדבר כמקח טעות. שׁוֹמְרֵי פֵּירוֹת, אוֹכְלִין מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה – מחמת מנהג המדינה, אֲבָל לֹא מִן הַתּוֹרָה:

גמרא

שנינו במשנה ששׁוֹמְרֵי פֵּירוֹת אוכלים מהלכות מדינה אבל לא מן התורה. אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ שאינם אוכלים מן התורה, אֶלָּא בשׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִין, לפי שאין פועל אוכל ממחובר לקרקע בשעה שאינה גמר מלאכה. אֲבָל שׁוֹמְרֵי גִּיתּוֹת [–מקום דריכת הענבים] וַעֲרֵימוֹת תבואה, אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה, כיון שבתלוש מן הקרקע אוכל פועל לפני שנגמרה מלאכתו למעשר. קָסְבַר רב, שפועל שמְשַׁמֵּר דינו כְּבְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דְּמֵי, ואוכל מן התורה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, לֹא שָׁנוּ ששומרים אוכלים מחמת המנהג, אֶלָּא בשׁוֹמְרֵי גִּיתּוֹת וַעֲרֵימוֹת, שהעושה בהם מעשה אוכל מן התורה, לפיכך השומר בהם אוכל מחמת המנהג. אֲבָל שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים שהעושה מעשה בהם אינו אוכל מן התורה כי לא נגמרה מלאכתן, השומרים אֵינָן אוֹכְלִים בהם לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה. קָא סָבַר שמואל, מְשַׁמֵּר לַאו כְּבְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דְּמֵי, ואינו אוכל מן התורה אלא מחמת המנהג.

מָתִיב [–מקשה] רַב אַחָא בַּר רַב הוּנָא על שמואל, שנינו בברייתא, הַמְשַׁמֵּר אֶת הַפֵּרָה אדומה, מְטַמֵּא את הַבְּגָדִים שעליו. וְאִי אָמְרַתְּ שמְשַׁמֵּר לַאו כְּבְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דְּמֵי, אַמַּאי – מדוע הוא מְטַמֵּא בְּגָדִים, הרי אינו עוסק בה ממש, ורק העוסק בפרה מטמא את בגדיו. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא, טומאתו מדרבנן גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָזִיז בָּהּ אֵבֶר לצורך שמירתה ויטמא מן התורה מדין משמר במעשה.

מָתִיב רַב כַּהֲנָא על שמואל, שנינו בברייתא, הַמְשַׁמֵּר אַרְבַּע וְחָמֵשׁ מַקְשָׁאוֹת – שדות קישואים, שכל אחת שייכת לאדם אחר, הֲרֵי זֶה לֹא יְמַלֵּא את כְּרֵיסוֹ מֵאֶחָד מֵהֶן, אֶלָּא מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל לְפִי חֶשְׁבּוֹן. וְאִי אָמְרַתְּ שמְשַׁמֵּר לַאו כְּבְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דְּמֵי, אַמַּאי – מדוע הוא אוֹכֵל, הרי לשמואל שומר במחובר אינו אוכל כלל. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, בַּעֲקוּרִין שָׁנוּ – מדובר בקישואים שנעקרו מן הקרקע עם שרשיהם, והשומר אוכל מהם מחמת המנהג. מקשה הגמרא: וכי יתכן שמדובר בעֲקוּרִין, וְהָלָא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר, ואפילו מחמת המנהג אין פועל אוכל מהם. מתרצת הגמרא: מדובר שֶׁלֹּא נִיטַּל פִּיקָם שֶׁלָּהֶם, – שעדיין לא נשר הפרח הצומח בראשם, שרק אחר כך נגמר מלאכתן.

אָמַר רַב אַשִׁי, כְּוָותֵיהּ דְּשִׁמּוּאֵל מִסְתַּבְּרָא – מסתבר ששומרי גנות ופרדסים אינם אוכלים כלל, וכשמואל. דִּתְנַן (לעיל פז:), וְאֵלּוּ פועלים שאוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה, הָעוֹשֶׂה בְּמְחוּבָּר לְקַרְקַע בְּשִׁעַת גְּמַר מְלָאכָה, וְבָתָלוּשׁ כו' עד שלא נגמרה מלאכתו, וכן בדבר שגידולו מן הארץ, מדייק רב אשי, מִכְּלָל – מדברי המשנה שאמרה 'ואלו אוכלים מן התורה' ולא סתם 'ואלו אוכלים', אתה למד דְּאִיכָּא דְּלֹא קָא אָכִיל מִן הַתּוֹרָה – שיש שאינו אוכל מן התורה אֶלָּא מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה, והוא הועשה במחובר שלא בשעת גמר מלאכה. אך אם כן אֵימָא סֵיפָא, וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין, הועשה במחובר בשעה שאין גמר מלאכה וכו'. ויש לבאר מַאי – מה הכוונה שאֵינָן אוֹכְלִין. אִילֵימָא שֶׁאֵין אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה, הַיְינוּ רֵישָׁא – כבר מהרישא למדנו שיש שאוכלים מהלכות מדינה. אֶלָּא לַאו כוונת המשנה לומר שֶׁאֵין הם אוֹכְלִין לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה, וּמַאי נִיהוּ – מי הם שאינם רשאים לאכול כלל, הוי אומר אותם המפורטים בסיפא, ואחד מהם הוא הָעוֹשֶׂה בְּמְחוּבָּר לְקַרְקַע בְּשָׁעָה שֶׁאֵין גְּמַר מְלָאכָה, ואם זה שעושה מעשה במחובר שלא בשעת גמר מלאכה אינו אוכל כלל, כָּל שֶׁכֵּן שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסוֹת שאינם אלא ישבים ושומרים, שבודאי אינם אוכלים כלל, וראיה לשמואל:

משנה

אַרְבָּעָה סוגי שׁוֹמְרִים הֵן: שׁוֹמֵר חִנָּם, וְהַשּׁוֹאֵל, נוֹשֵׂא שָׂכָר – שומר שכר, וְהַשּׂוֹכֵר. וכך דינם, שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל – על גניבה אבידה ואונסים, ופטור. וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל. וְנוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר, נִשְׁבָּעִים עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמִּתָּה – אם נשברה הבהמה או נשבתה או מתה, ופטורים, וּמְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבִידָה וְאֶת הַגְּנֵיבָה:

גמרא

מברר הגמרא: מַאן תָּנָא – מיהו התנא שסובר שיש אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים, אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, רַבִּי מֵאִיר הִיא. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, מִי אִיכָּא דְּלֵית לֵיהּ – וכי יש מי שסובר שאין אַרְבָּעָה סוגי שׁוֹמְרִין. אָמַר לֵיהּ, הָכִי קָאָמִינָא לָךְ – כך כוונתי לומר, מַאן תָּנָא ששנה את משנת 'ארבעה שומרים' וסובר ששׁוֹכֵר דינו כְּנוֹשֵׂא שָׂכָר, רַבִּי מֵאִיר הִיא. שואלת הגמרא: וְהָא מרַבִּי מֵאִיר אִיפְּכָא שַׁמְעִינָן לֵיהּ – להיפך שמענו ממנו, ששוכר כשומר חנם. דְּתַנְיָא, שׁוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם כשנגנב או אבד הפקדון, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם שפטור, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שחייב. משיבה הגמרא: רַבָּה בַּר אֲבוּהּ אִיפְּכָא קָתָנֵי – שנה את הברייתא להיפך, שרבי מאיר אומר כשומר שכר ורבי יהודה אומר כשומר חנם.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, וכי אַרְבָּעָה שומרים יש, הלא שְׁלֹשָׁה נִינְהוּ, שהרי שוכר דינו כשומר חנם או כשומר שכר. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין נאמרו בתורה, וְדִינֵיהֶם שְׁלֹשָׁה – ולהם שלשה דינים, ושוכר בכלל אחד מהם.

הַהוּא רַעְיָא דַּהֲוָה קָא רָעֵי חֵיוָתָא אַגּוּדָא דְּנַהַר פָּפָא – היה רועה שרעה בהמות בשכר על שפת נהר פפא. שָׁרִיג חָדָא מִינַיְיהוּ וְנָפְלַתְּ לְמַיָּא – החליקה אחת מהן ונפלה למים ומתה. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּה לדין, וּפְטַרֵיהּ – ורבה פטרו מלשלם, משום שאֲמַר מַאי הָוָה לֵיהּ לְמֶעֱבַד – מה יכל הרועה לעשות,

הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר אֵין הָרַב יָכוֹל לוֹמַר לָעֶבֶד עֲשֵׂה עִמִּי וְאֵינִי זָנְךָ שַׁפִּיר אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר יָכוֹל הָרַב לוֹמַר לָעֶבֶד עֲשֵׂה עִמִּי וְאֵינִי זָנְךָ מַאי אִיכָּא לְמֵימַר אֶלָּא אִידֵי וְאִידֵי בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת וּבְהָא פְּלִיגֵי דְּמַר סָבַר יָכוֹל וּמַר סָבַר אֵין יָכוֹל וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר יָכוֹל הָרַב שָׁבִיק מַתְנִיתִין וְעָבֵיד כִּבְרַיְיתָא אֶלָּא דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל וְלֹא מָצֵי קָצֵיץ וּמַאי קוֹצֵץ דְּאָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָא מְזוֹנוֹת דִּכְוָותֵיהּ גַּבֵּי בְּהֶמְתּוֹ תֶּבֶן נְקוּץ לָהּ אֶלָּא בְּהָא קָמִיפַּלְגֵי דְּמַר סָבַר מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל וּמַר סָבַר מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל: **מתני'** קוֹצֵץ אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַגְּדוֹלִים עַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת אֲבָל אֵינוֹ קוֹצֵץ עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַקְּטַנִּים וְלֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת בְּנֶטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ אִם לֹא הוֹדִיעָן פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו נִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ אִם לֹא הוֹדִיעָן מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן שׁוֹמְרֵי פֵּירוֹת אוֹכְלִין מֵהִלְכוֹת מְדִינָה אֲבָל לֹא מִן הַתּוֹרָה: **גמ'** שׁוֹמְרֵי פֵּירוֹת אָמַר רַב לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִין אֲבָל שׁוֹמְרֵי גִּיתּוֹת וַעֲרֵימוֹת אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה קָסָבַר מְשַׁמֵּר כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמֵי וּשְׁמוּאֵל אָמַר לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שׁוֹמְרֵי גִּיתּוֹת וַעֲרֵימוֹת אֲבָל שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים אֵינָן אוֹכְלִים לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מֵהִלְכוֹת מְדִינָה קָא סָבַר מְשַׁמֵּר לַאו כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמֵי מֵתִיב רַב אַחָא בַּר רַב הוּנָא הַמְשַׁמֵּר אֶת הַפָּרָה מְטַמֵּא בְגָדִים וְאִי אַמְרַתְּ מְשַׁמֵּר לַאו כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמֵי אַמַּאי מְטַמֵּא בְגָדִים אָמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא גְּזֵירָה שֶׁמָּא יָזִיז בָּהּ אֵבֶר מֵתִיב רַב כָּהֲנָא הַמְשַׁמֵּר אַרְבַּע וְחָמֵשׁ מִקְשָׁאוֹת הֲרֵי זֶה לֹא יְמַלֵּא כְּרֵיסוֹ מֵאֶחָד מֵהֶן אֶלָּא מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל לְפִי חֶשְׁבּוֹן וְאִי אַמְרַתְּ מְשַׁמֵּר לַאו כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמֵי אַמַּאי אוֹכֵל אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי בַּעֲקוּרִין שָׁנוּ עֲקוּרִין וַהֲלֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר שֶׁלֹּא נִיטַּל פִּיקָם שֶׁלָּהֶם אָמַר רַב אַשִׁי כַּוָּותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל מִסְתַּבְּרָא דִּתְנַן וְאֵלּוּ אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה הָעוֹשֶׂה בִּמְחוּבָּר לַקַּרְקַע בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה וּבְתָלוּשׁ כו' מִכְּלַל דְּאִיכָּא דְּלָא קָא אָכִיל מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהִלְכוֹת מְדִינָה אֵימָא סֵיפָא וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין מַאי אֵינָן אוֹכְלִין אִילֵימָא שֶׁאֵין אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהִלְכוֹת מְדִינָה הַיְינוּ רֵישָׁא אֶלָּא לַאו שֶׁאֵין אוֹכְלִין לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מֵהִלְכוֹת מְדִינָה וּמַאי נִיהוּ עוֹשֶׂה בִּמְחוּבָּר לַקַּרְקַע בְּשָׁעָה שֶׁאֵין גְּמַר מְלָאכָה וְכָל שֶׁכֵּן שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסוֹת:

מתני' אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים הֵן שׁוֹמֵר חִנָּם וְהַשּׁוֹאֵל נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל וְנוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר נִשְׁבָּעִים עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמֵּתָה וּמְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבֵידָה וְאֶת הַגְּנֵיבָה: **גמ'** מַאן תַּנָּא אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ רַבִּי מֵאִיר הִיא אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן מִי אִיכָּא דְּלֵית לֵיהּ אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין אָמַר לֵיהּ הָכִי קָאָמֵינָא לָךְ מַאן תַּנָּא שׂוֹכֵר כְּנוֹשֵׂא שָׂכָר רַבִּי מֵאִיר הִיא וְהָא רַבִּי מֵאִיר אִיפְּכָא שַׁמְעִינַן לֵיהּ דְּתַנְיָא שׂוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם ר' מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם ר' יְהוּדָה אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ אִיפְּכָא קָתָנֵי אִי הָכִי אַרְבָּעָה שְׁלֹשָׁה נִינְהוּ אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק ד' שׁוֹמְרִין וְדִינֵיהֶם שְׁלֹשָׁה הַהוּא רַעְיָא דַּהֲוָה קָא רָעֵי חֵיוָתָא אַגּוּדָּא דִּנְהַר פַּפָּא שְׁרִיג חֲדָא מִינַּיְיהוּ וְנָפְלָת לְמַיָּא אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּה וּפַטְרֵיהּ אָמַר מַאי הו"ל לְמֶעֱבַד

הא

רש"י

הָנִיחָא וְכוּ'. פְּלוּגְתָּא בְּמַסֶּכֶת גִּיטִּין: אֶלָּא אִידֵי וְאִידֵי כְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה. דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל וּבְהָא פְּלִיגֵי וְכוּ': ה"ג וּלְר' יוֹחָנָן וְכוּ'. וְלֹא גָּרַס אִי הָכִי גְּדוֹלִים נַמִּי דְּהָא אֲמָרָן יַדְעֵי וּמָחֲלֵי: מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל. וַאֲפִ' מַעֲלֶה מְזוֹנוֹת לֹא מָצֵי קַיֵּיץ אַקְּטַנִּים: וּמַאי קוֹצֵץ דְּר' אוֹשַׁעְיָא מְזוֹנוֹת. שֶׁיִּתֵּן לָהֶם מְזוֹנוֹת מֵעִיקָּרָא הַרְבֵּה שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לֶאֱכוֹל מִן הָעֲנָבִים: נְקוּץ לָהּ. דְּהַתְנְיָא לְעֵיל רַשַּׁאי בַּעַל הַבַּיִת לְהַתִּיר פְּקִיעַ עָמִיר וְכוּ': מַר סָבַר. תַּנָּא דִּבְרַיְיתָא מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל וּלְרַבִּי יוֹחָנָן בֵּין כְּשֶׁמַּעֲלֶה מְזוֹנוֹת וּבֵין שֶׁאֵין מַעֲלֶה מְזוֹנוֹת וּבַר פְּלוּגְתֵּיהּ מוֹקֵי לָהּ בְּמַעֲלֶה וְתַנָּא דִּידָן סָבַר מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל וַאֲפִילּוּ מַעֲלֶה מְזוֹנוֹת נַמִּי לֹא מָצֵי קַיֵּיץ: מתני' מֵהִלְכוֹת מְדִינָה. כְּבָר נָהֲגוּ כֵּן: גמ' לֹא שָׁנוּ. דְּאֵין שׁוֹמְרִין אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה: אֶלָּא שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִין. דַּהֲוָה לֵיהּ מְחוּבָּר בְּשָׁעָה שֶׁאֵין גְּמַר מְלָאכָה הִלְכָּךְ מִן הַתּוֹרָה לֹא אָכִיל וְאָכִיל מֵהִלְכוֹת מְדִינָה וְכ"ש עוֹשֶׂה בִּמְחוּבָּר כְּגוֹן מְנַכֵּשׁ דְּאָכִיל מִמִּנְהַג הַמְּדִינָה: אֲבָל שׁוֹמְרֵי גִּיתּוֹת וַעֲרֵימוֹת. עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר אוֹכֵל אַף מִן הַתּוֹרָה כְּדִין עוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ: וּשְׁמוּאֵל אָמַר לֹא שָׁנוּ. דְּאַכְלֵי מִיהַת מֵהִלְכוֹת מְדִינָה אֶלָּא שׁוֹמְרֵי תָּלוּשׁ אֲבָל שׁוֹמְרֵי מְחוּבָּר אֲפִילּוּ מֵהִלְכוֹת מְדִינָה לֹא דִּמְשַׁמֵּר לַאו עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה הוּא הִלְכָּךְ לֹא אָכִיל מִדְּאוֹרַיְיתָא: הַמְשַׁמֵּר פָּרָה אֲדוּמָּה. מִשְּׁחִיטָתָהּ וְעַד כִּינּוּס אֶפְרָהּ: מְטַמֵּא בְּגָדִים שֶׁעָלָיו. דִּתְנַן (פרה פ"ד מ"ד) כָּל הָעוֹסְקִין בַּפָּרָה מִתְּחִילָּה וְעַד סוֹף מְטַמְּאִין בְּגָדִים: גְּזֵירָה שֶׁמָּא יָזִיז בָּהּ אֵבֶר. וְרַבָּנָן הוּא דִּגְזָרוּ עַל הַטּוּמְאָה וְלַאו מִדְּאוֹרַיְיתָא: מִקְשָׁאוֹת. שֶׁגְּדֵילִין בָּהֶן קִישּׁוּאִין: אַרְבַּע וְחָמֵשׁ מִקְשָׁאוֹת. שֶׁל חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים: אַמַּאי אוֹכֵל. הָא אַמְרַתְּ שׁוֹמְרֵי מְחוּבָּר אֲפִילּוּ מֵהִלְכוֹת מְדִינָה לֹא אַכְלֵי אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמֵי וְאַכְלֵי מִיהוּ מֵהִלְכוֹת מְדִינָה כִּי מַתְנִי' מִכְּלַל דְּשׁוֹמְרֵי תָּלוּשׁ אֲפִילּוּ מִדְּאוֹרַיְיתָא נַמִּי אַכְלֵי: בַּעֲקוּרִין שָׁנוּ. עֲקוּרִין מִשָּׁרְשֵׁיהֶן עִם קִישּׁוּאִין שֶׁבָּהֶם לְהָכִי קָרֵי לֵיהּ מִקְשָׁאוֹת וְלֹא קָרֵי לֵיהּ קִישּׁוּאִין וּמִשּׁוּם דְּשׁוֹמְרֵי תָּלוּשׁ הֵם אַכְלֵי מֵהִלְכוֹת מְדִינָה כִּי מַתְנִי': כְּשֶׁלֹּא נִיטַּל פִּקָּם שֶׁלָּהֶן. וְאָמַר מַר לְעֵיל בְּפִרְקִין (דף פח:) דְּקִישּׁוּאִין מִשֶּׁיְּפַקְּסוּ: כִּשְׁמוּאֵל מִסְתַּבְּרָא. דְּעוֹשֶׂה בִּמְחוּבָּר בְּשָׁעָה שֶׁאֵינָהּ גְּמַר מְלָאכָה אֲפִילּוּ מֵהִלְכוֹת מְדִינָה לֹא אָכִיל וְכ"ש שׁוֹמְרֵי מְחוּבָּר דַּהֲוֵי שָׁעָה שֶׁאֵינָהּ גְּמַר מְלָאכָה וְלַאו עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה הוּא וּמַתְנִי' בְּשׁוֹמֵר תָּלוּשׁ: מִכְּלַל דְּאִיכָּא דְּלָא אָכִיל מִן הַתּוֹרָה וְאָכִיל מֵהִלְכוֹת מְדִינָה. מִדְּלָא תָּנָא אֵלּוּ אוֹכְלִין סְתָמָא וּמַאי נִינְהוּ אוֹ עוֹשֶׂה בִּמְחוּבָּר בְּשָׁעָה שֶׁאֵינָהּ גְּמַר מְלָאכָה אוֹ עוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ בְּשָׁעָה שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ אוֹ דָּבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ: אֵימָא סֵיפָא וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין. וְקָתָנֵי הָכִי מַאי אֵינָן אוֹכְלִין אִי נֵימָא שֶׁאֵין אוֹכְלִין וְכוּ': אֶלָּא לַאו שֶׁאֵינָם אוֹכְלִין כְּלָל. מֵהַשְׁתָּא עַל כָּרְחָךְ מִן הַתּוֹרָה דְּתָנֵי בְּרֵישָׁא דְּאַשְׁמְעִינַן דְּאִיכָּא אַחֲרִינָא דְּאָכִיל וְלֹא מִן הַתּוֹרָה בִּמְשַׁמֵּר תָּלוּשׁ עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר קָאָמַר דְּכֵיוָן דְּאֵינוֹ עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה לֹא אָכִיל מִן הַתּוֹרָה וְאָכִיל מֵהִלְכוֹת מְדִינָה דְּאִילּוּ בִּמְשַׁמֵּר בִּמְחוּבָּר לֵיכָּא לְאוֹקְמָא דְּהָא אֲפִילּוּ עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מַמָּשׁ קָתָנֵי סֵיפָא דְּלָא אָכִיל כְּלָל בְּשָׁעָה שֶׁאֵינָהּ גְּמַר מְלָאכָה וְכ"ש מְשַׁמֵּר: מתני' שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל. עַל כָּל הַמְּאוֹרָעוֹת הַכְּתוּבוֹת בִּשְׁאָר שׁוֹמְרִים לְחִיּוּב הוּא נִשְׁבָּע שֶׁכָּךְ עָלְתָה לוֹ וּפָטוּר וּלְקַמָּן בְּהַשּׁוֹאֵל (דף צד:) יָלֵיף לְכוּלְּהוּ מַתְנִי' מִקְּרָאֵי: עַל הַכֹּל. גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה וְאוֹנָסִין: גמ' מִי אִיכָּא דְּלֵית לֵיהּ אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין. עַל כָּרְחָךְ אַרְבָּעָה מִינֵי שׁוֹמְרִין אַשְׁכְּחָן: מַאן תַּנָּא שׂוֹכֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר דָּמֵי. דְּקָתָנֵי מַתְנִי' בְּתַרְוַיְיהוּ פְּטוּרִין מֵאוֹנֶס וּמְשַׁלְּמִין גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה: ר"מ הִיא. כִּדְמְפָרֵשׁ וְאָזִיל: רַבָּה בַּר אֲבוּהּ תָּנָא מַתְנִי' שׂוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם ר' מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר ר' יְהוּדָה אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם: חֵיוָתָא. בְּהֵמוֹת: שָׁרִיג. הֶחְלִיקָה:

הא

תוספות

דִּכְוָותֵיהּ גַּבֵּי בְּהֶמְתּוֹ תֶּבֶן לְקוּץ לָהּ. ה"ה דַּהֲוָה מָצֵי לְמִיפְרַךְ מִבְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים אִי נַמִּי כֵּיוָן דְּלַאו בְּנֵי מְחִילָה נִינְהוּ לַאו כָּל כְּמִינֵּיהּ לְצַעֲרָם כְּלָל: אֶלָּא בְּהָא קָא מִפַּלְגֵי מַר סָבַר מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל וּמַר סָבַר מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל. וּלְר' יוֹחָנָן אִידֵי וְאִידֵי בְּאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים. דְּאֵין אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה מִשּׁוּם דְּלַאו גְּמַר מְלָאכָה הוּא וְהָא דְּאַמְרִי' לְעֵיל (דף פט.) הַמְנַכֵּשׁ בִּבְצָלִים כו' וְכֵן לְעַדֵּר וּלְקַשְׁקֵשׁ תַּחַת הַזֵּיתִים הֲרֵי זֶה לֹא יֹאכַל הַיְינוּ מִן הַתּוֹרָה אֲבָל מֵהִלְכוֹת מְדִינָה אָכִיל: אִי הָכִי אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין שְׁלֹשָׁה הֲווּ. הַאי אִי הָכִי אֵין בּוֹ אִי אַמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא דְּמֵעִיקָּרָא נַמִּי הֲוָה מָצֵי לְאַקְשׁוּיֵי הָכִי וְכֵן יֵשׁ הַרְבֵּה בַּגְּמָרָא:

ובא

הָא נָטַר כְּדְנָטְרֵי אִינָשֵׁי אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי אֶלָּא מֵעַתָּה עַל לְמָתָא בְּעִידָּנָא דְּעַיְילֵי אִינָשֵׁי הָכֵי נַמִּי דְּפָטוּר אָמַר לֵיהּ אֵין גָּנָא פּוּרְתָּא בְּעִידָּנָא דְּגָנוּ אִינָשֵׁי הָכֵי נַמִּי דְּפָטוּר א"ל אֵין אֵיתִיבֵיהּ אֵלּוּ הֵם אוֹנָסִין שֶׁשּׁוֹמֵר שָׂכָר פָּטוּר עֲלֵיהֶן כְּגוֹן וַתִּפֹּל שְׁבָא וַתִּקָּחֵם וְאֶת הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי חָרֶב אָמַר לֵיהּ הָתָם בְּחַזָּנֵי מָתָא אֵיתִיבֵיהּ עַד מָתַי שׁוֹמֵר שָׂכָר חַיָּיב לִשְׁמוֹר עַד כְּדֵי הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חוֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה א"ל הָתָם נַמִּי בְּחַזָּנֵי מָתָא אָמַר לֵיהּ אָטוּ יַעֲקֹב אָבִינוּ חַזָּן מָתָא הֲוָה דְּאָמַר לֵיהּ לְלָבָן נַטְרִי לָךְ נְטִירוּתָא יְתֵירְתָּא כְּחַזָּנֵי מָתָא אֵיתִיבֵיהּ רוֹעֶה שֶׁהָיָה רוֹעֶה וְהִנִּיחַ עֶדְרוֹ וּבָא לָעִיר בָּא זְאֵב וְטָרַף וּבָא אֲרִי וְדָרַס אֵין אוֹמְדִים אִילּוּ הָיָה שָׁם הָיָה מַצִּיל אֶלָּא אוֹמְדִין אוֹתוֹ אִם יָכוֹל לְהַצִּיל חַיָּיב וְאִם לָאו פָּטוּר מַאי לָאו דְּעָל בְּעִידְּנָא דְּעַיְילֵי אִינָשֵׁי לֹא דְּעָל בְּעִידָּנָא דְּלֹא עַיְילֵי אִינָשֵׁי אִי הָכֵי אַמַּאי פָּטוּר תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס חַיָּיב דְּשָׁמַע קָל אַרְיֵה וְעָל אִי הָכֵי אוֹמְדִין אוֹתוֹ מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֶעֱבַד הָיָה לוֹ לְקַדֵּם בְּרוֹעִים וּבְמַקְלוֹת אִי הָכֵי מַאי אִירְיָא שׁוֹמֵר שָׂכָר אֲפִי' שׁוֹמֵר חִנָּם נַמִּי דְּהָא מַר הוּא דְּאָמַר שׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁהָיָה לוֹ לְקַדֵּם בְּרוֹעִים וּבְמַקְלוֹת וְלֹא קִידֵּם חַיָּיב שׁוֹמֵר חִנָּם בְּחִנָּם שׁוֹמֵר שָׂכָר בְּשָׂכָר וְעַד כַּמָּה עַד כְּדֵי דְּמֵיהֶן וְהֵיכָן מָצִינוּ בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁחַיָּיב בְּאוֹנָסִין דְּהָדַר שָׁקִיל דְּמֵיהֶן מִבַּעַל הַבַּיִת א"ל רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵּי אִי הָכֵי מַאי אַהֲנֵי לֵיהּ מִינָּהּ נַפְקָא מִינָּהּ לְכוּשְׁרָא דְּחֵיוָתָא אִי נַמִּי לְטִרְחָא יְתֵירְתָּא רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא לֹא סְבִירָא לְהוּ הָא דְּרַבָּה דְּאָמְרֵי לְהָכֵי יָהֲבִי לָךְ אַגְרָא לְנָטוּרֵי לִי נְטִירוּתָא יְתֵירְתָּא בַּר אַדָּא סַבּוֹלָאָה הֲוֵי קָא מַעֲבַר חֵיוָתָא אַגַּמְלָא דְּנָרֶשׁ דָּחֲפָה חֲדָא לַחֲבֶרְתָּהּ וּשְׁדִיתָהּ בְּמַיָּא אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב פָּפָּא חַיְּיבֵיהּ אָמַר לֵיהּ מַאי הֲוָה לִי לְמֶעֱבַד א"ל אִבָּעֵי לָךְ לַעֲבוּרֵי חֲדָא חֲדָא א"ל יָדְעַת בֵּיהּ בְּבַר אַחְתִּיךְ דְּמָצֵי לְמַעֲבַר חֲדָא חֲדָא א"ל כְּבָר צָוְוחוּ קַמָּאֵי דְּקַמָּךְ וְלֹא אִיכָּא דְּאַשְׁגַּח בְּהוּ אַיְּבוּ אַפְקִיד כִּיתָנָא בֵּי רוּנְיָא אָזַל שַׁבּוּ שַׁמְטֵיהּ מִינֵּיהּ לְסוֹף הוּכַּר הַגַּנָּב אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן חַיְּיבֵיהּ לֵימָא פְּלִיגָא דְּרַב הוּנָא בַּר אָבִין דְּשָׁלַח רַב הוּנָא בַּר אָבִין נִגְנְבָה בְּאוֹנֶס וְאח"כ הוּכַּר הַגַּנָּב אִם שׁוֹמֵר חִנָּם הוּא רָצָה נִשְׁבָּע רָצָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ דִּין אִם שׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא עוֹשֶׂה עִמּוֹ דִּין וְאֵינוֹ נִשְׁבָּע אָמַר רָבָא הָתָם גַּבְרֵי דְּפַרְמוּסְקָא הֲווּ קַיְימֵי דְּאִי רָמָא קָלָא הֲווּ אָתוּ וּמַצְּלִין לֵיהּ: **מתני'** זְאֵב אֶחָד אֵינוֹ אוֹנֶס שְׁנֵי זְאֵבִים אוֹנֶס רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בִּשְׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים אַף זְאֵב אֶחָד אוֹנֶס שְׁנֵי כְּלָבִים אֵינוֹ אוֹנֶס יַדּוּעַ הַבַּבְלִי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר מֵרוּחַ אַחַת אֵינוֹ אוֹנֶס מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת אוֹנֶס הַלִּסְטִים הֲרֵי זֶה אוֹנֶס הָאֲרִי הַדּוֹב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ הֲרֵי אֵלּוּ אוֹנֶס אֵימָתַי בִּזְמַן שֶׁבָּאוּ מֵאֲלֵיהֶן אֲבָל הוֹלִיכָן לִמְקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים אֵינוֹ אוֹנֶס מֵתָה כְּדַרְכָּהּ הֲרֵי זֶה אוֹנֶס סִגְּפָהּ וּמֵתָה אֵינוֹ אוֹנֶס עָלְתָה לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה הֲרֵי זֶה אוֹנֶס הֶעֱלָהּ לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה וּמֵתָה אֵינוֹ אוֹנֶס: **גמ'** וְהָתַנְיָא זְאֵב אֶחָד אוֹנֶס אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק הַהִיא בִּשְׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים וְרַבִּי יְהוּדָה הִיא: הַלִּסְטִים הֲרֵי זֶה אוֹנֶס: אַמַּאי לוֹקֵי גַּבְרָא לַהֲדֵי גַּבְרָא אָמַר רַב בְּלִסְטִים מְזוּיָּין אִיבַּעְיָא לְהוּ לִסְטִים מְזוּיָּין וְרוֹעֶה מְזוּיָּין מַהוּ מִי אַמְרִינַן אוֹקֵי גַּבְרָא לַהֲדֵי גַּבְרָא אוֹ דִּלְמָא הַאי מָסַר נַפְשֵׁיהּ וְהַאי לֹא מָסַר נַפְשֵׁיהּ מִסְתַּבְּרָא דְּהַאי מָסַר נַפְשֵׁיהּ וְהַאי לֹא מָסַר נַפְשֵׁיהּ אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי לְרָבָא אַשְׁכְּחֵיהּ רוֹעֶה וְאָמַר לֵיהּ גַּנָּבָא סַרְיָא בְּדוּכְתָּא פְּלַנְיָא יְתִיבְנָן

כך

תוספות

וּבָא זְאֵב וְטָרַף. בִּשְׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים וְר' יְהוּדָה הִיא דְּאָמַר זְאֵב אֶחָד אוֹנֶס:

אִי הָכֵי אַמַּאי פָּטוּר תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס הוּא. וְא"ת לְאַבַּיֵּי נַמִּי דְּמוֹקֵי לָהּ בְּעִידָּנָא דְּעַיְילֵי אִינָשֵׁי מִי נִיחָא וְהָא מ"מ אִם הָיָה יָכוֹל לְהַצִּיל חַיָּיב אַלְמָא תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה הוּא וְי"ל דְּלֹא חָשִׁיב לֵיהּ פְּשִׁיעָה אֶלָּא גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה וְיֵשׁ לִלְמוֹד מִכָּאן דִּתְחִילָּתוֹ דִּכְעֵין גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס דְּפָטוּר וּמֵהָא דְּאָמַר רַב בְּהַמַּפְקִיד (לעיל דף לו. ושם) אֲפִי' שׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר חִנָּם פָּטוּר לְפִי שֶׁמָּסַר לְבֶן דַּעַת אֵין רְאָיָה דַּאֲפִילּוּ סָבַר רַב תְּחִילָּתוֹ בִּכְעֵין גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס חַיָּיב אֲפִילּוּ הָכֵי פָּטוּר דְּאֵין לָנוּ לוֹמַר שֶׁוַּדַּאי שׁוֹמֵר חִנָּם לֹא יִשְׁמוֹר מִגְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה רַק מִפְּשִׁיעָה וַהֲוָה לֵיהּ תְּחִילָּתוֹ בִּכְעֵין גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה אֶלָּא סְתָם בֶּן דַּעַת רָגִיל לִשְׁמוֹר הַרְבֵּה אֲפִילּוּ מִדְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ חַיָּיב וְשֶׁמָּא אֲפִילּוּ מְסָרוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם וּפַטְרֵיהּ מִפְּשִׁיעָה פָּטוּר דְּלֹא חָשִׁיב תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה בְּהָכֵי:

אִיבָּעֵי לָךְ לַעֲבוּרֵי חֲדָא חֲדָא. נִרְאֶה דְּלֹא חָשִׁיב לָהּ פְּשִׁיעָה מֵהַאי טַעְמָא אֶלָּא כְּעֵין גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה וּמְחַיֵּיב מִטַּעְמָא דְּאַדַּעְתָּא דְּהָכֵי יָהֲבִי לָךְ אַגְרָא דְּתִינְטַר נְטִירוּתָא יְתֵירְתָּא כְּרַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא מִדְּמַיְיתֵי לָהּ הָכָא וְאָתֵי שַׁפִּיר דְּקָאָמַר בְּסָמוּךְ כְּבָר צָוְוחוּ קַמָּאֵי שֶׁרָצוּ לִפְטוֹר מִדְּרַבָּה דְּאִם לֹא כֵּן אַמַּאי צָוְוחוּ דְּמִילְּתָא דִּפְשִׁיטָא הוּא שֶׁהֵן חַיָּיבִים דַּאֲפִילּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם חַיָּיב וְסָבַר רַב פָּפָּא דְּהָכָא כְּרָבָא דְּפֶרֶק הַכּוֹנֵס (ב"ק דף נח.) דְּאָמַר מִשּׁוּם דְּאִיבָּעֵי לָךְ לַעֲבוּרֵי חֲדָא חֲדָא לָאו פְּשִׁיעָה הִיא וְלֹא כְּרַב כַּהֲנָא דְּאָמַר הָתָם דַּהֲוֵי פְּשִׁיעָה גַּבֵּי נָפְלָה לַגִּינָּה:

אָמַר רַבָּה הָתָם גַּבְרֵי דְּפַרְמוּסְקֵי הֲווּ. אֲפִילּוּ גָּרִיס רָבָא אָתֵי שַׁפִּיר אע"ג דְּרָבָא מוֹקֵי בְּהַגּוֹזֵל קַמָּא (שם דף קח:) מִילְּתָא דְּרַב הוּנָא בַּר אָבִין שֶׁקָּדַם וְנִשְׁבַּע אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא נִשְׁבַּע אֲפִילּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם עוֹשֶׂה עִמּוֹ דִּין וְאֵינוֹ נִשְׁבָּע הָכָא לְדִבְרֵי הַשּׁוֹאֵל מֵשִׁיב וְלֵיהּ לֹא סְבִירָא לֵיהּ: **דְּאִי** רָמָא קָלָא הֲווּ [אָתוּ] מַצְלִין לֵיהּ. וְהַשְׁתָּא אֲפִילּוּ לֹא הוּכַּר הַגַּנָּב הֲוָה חַיָּיב כֵּיוָן דְּפָשַׁע וְלֹא נָקַט גְּמָרָא הוּכַּר הַגַּנָּב אֶלָּא מִשּׁוּם הַתַּלְמִידִים שֶׁהָיוּ סְבוּרִים דְּמִשּׁוּם דְּהוּכַּר הַגַּנָּב חַיְּיבֵיהּ:

סִיגְּפָהּ וּמֵתָה אֵינוֹ אוֹנֶס. תֵּימַהּ דִּפְשִׁיטָא דִּפְשִׁיעָה גְּמוּרָה הוּא וְי"ל דְּקמ"ל דַּאֲפִילּוּ יֵשׁ לִתְלוֹת וְלוֹמַר שֶׁמֵּתָה גַּם בִּשְׁבִיל דָּבָר אַחֵר אֲפִילּוּ הָכֵי חַיָּיב דְּלֹא הָיָה לוֹ לְסַגְּפָהּ:

אימא

רש"י

הָא נָטַר כְּדְנָטְרֵי אִינָשֵׁי. וְאֵין אֲבֵידָה אֶלָּא אוֹנֶס: **בְּחַזָּנֵי מָתָא.** שׁוֹמְרֵי הָעִיר בַּלַּיְלָה שֶׁכָּל סָמַךְ אַנְשֵׁי הָעִיר עֲלֵיהֶם לִשְׁמוֹר גּוּפָם וּמָמוֹנָם הַנְהוּ וַדַּאי בָּעוּ נְטִירוּתָא יְתֵירְתָּא: **אֲרִי וְדָרַס.** אֲרִי דַּרְכּוֹ לִדְרוֹס הַבְּהֵמָה בְּמָקוֹם שֶׁמּוֹצְאָהּ וְדֶרֶךְ זְאֵב לִטְרוֹף חַיָּה וּלְהוֹלִיכָהּ בְּמָקוֹם שֶׁהוּא בָּטוּחַ וְשָׁם הוֹרְגָהּ: **מַאי לָאו וְכוּ'.** אפ"ה חַיָּיב: **א"ה אַמַּאי פָּטוּר.** כִּי אֵין יָכוֹל לְהַצִּיל: **תְּחִילָּתוֹ הֲוָה בִּפְשִׁיעָה.** גַּבֵּי כָּל מַזִּיקִין קְטַנִּים וְקַלִּים דְּהוּא יָכוֹל לְהַצִּיל שֶׁהֲרֵי הִנִּיחָם וּבָא לוֹ וְסוֹפוֹ נַמִּי נְהִי דְּמַזִּיק חָזָק בָּא עֲלֵיהֶן שֶׁאִם הָיָה שָׁם לֹא הָיָה יָכוֹל לְהַצִּיל וַהֲו"ל אוֹנֶס מִיהוּ תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה הֲוָה דְּחַיָּיב דְּהָכֵי פַּסְקִינַן הִלְכְתָא בְּהַמַּפְקִיד (לעיל דף מב.): **דְּשָׁמַע קוֹל אֲרִי וְעָל.** מֵאֵימָתוֹ שֶׁאָנוּס הוּא: **שׁוֹמֵר חִנָּם יֵשׁ לוֹ לְקַדֵּם בְּחִנָּם.** וְלֹא לִשְׂכּוֹר אֲנָשִׁים וְשׁוֹמֵר שָׂכָר יֵשׁ עָלָיו לִשׂוֹכְרָן: **עַד כְּדֵי דְּמֵיהֶם.** שֶׁל בְּהֵמוֹת: **וְהֵיכָן מָצִינוּ.** דְּקָא רָמֵית עֲלֵיהּ לִשְׂכּוֹר אֲנָשִׁים מִשֶּׁלּוֹ: **לְכוּשְׁרָא דְּחֵיוָתָא.** כּוֹשֶׁר הַבְּהֵמוֹת שֶׁמַּכִּיר בָּהֶן כְּבָר וּלְמוּדוֹת בְּבֵיתוֹ: **לְטִרְחָא יְתֵירְתָּא.** שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַחֲזוֹר אַחַר הַבְּהֵמוֹת לִקְנוֹת: **לֹא סְבִירָא לְהוּ הָא דְּרַבָּה.** דְּאָמַר לְעֵיל דְּמִכִּי נָטַר כִּדְנָטְרֵי אִינָשֵׁי הֲוָה אִידָךְ (אָנוּס וּפָטוּר): **לְהָכֵי יָהֲבִי לָךְ וְכוּ'.** וּנְהִי דְּלָאו פְּשִׁיעָה הוּא אוֹנֶס נַמִּי לֹא הֲוֵי וַהֲו"ל כַּאֲבֵידָה: **אַגַּמְלָא דְּנָרֶשׁ.** גֶּשֶׁר שֶׁל נָרֶשׁ: **בְּבַר אַחְתִּיךְ.** כְּלוֹמַר בְּבֶן עַמְּךָ וְאוּמָּתְךָ: **שַׁבּוּ.** שֵׁם הַגַּנָּב לִסְטִים מְזוּיָּין הָיָה: **חַיְּיבֵיהּ.** לְשַׁלֵּם הוֹאִיל וְהוּכַּר הַגַּנָּב וְלֹא יַפְסִיד כְּלוּם עָלָיו לִטְרוֹחַ אַחַר הַגַּנָּב עַד שֶׁיּוֹצִיא מִיָּדוֹ: **עוֹשֶׂה עִמּוֹ דִּין.** פָּרָעוֹן וְהַיְינוּ פְּלִיגֵי דְּהָא רוּנְיָא שׁוֹמֵר חִנָּם הֲוָה וְחַיְּיבֵיהּ רַב נַחְמָן לְשַׁלּוּמֵי: **דְּפַרְמוּסְקָא.** אַנְשֵׁי הַשִּׁלְטוֹן הָיוּ שָׁם: **מתני' בִּשְׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים.** שֶׁחַיָּה רָעָה מְשׁוּלַּחַת בִּגְזֵירַת הַמֶּלֶךְ קוֹפֶצֶת הִיא עַל אָדָם אֶחָד: **הַלִּסְטִים.** גַּרְסִי' וְחַד לִסְטִים קָאָמַר: **הַבַּרְדְּלָס.** פוטיי"ש בְּלַעַ"ז: **סִיגְּפָהּ.** עִינָּהּ בְּרָעָב אוֹ הֶעֱמִידָהּ בַּקַּיִץ בַּחַמָּה וּבַחוֹרֶף בַּצִּינָּה לְעַנּוֹת נֶפֶשׁ (במדבר ל) מְתַרְגֵּם לְסַגָּפָא נְפַשׁ: **עָלְתָה לְרָאשֵׁי צוּקִין.** אוֹקִימְנָא בְּפ' הַמַּפְקִיד (לעיל דף לו:) תְּקָפַתּוֹ וְעָלְתָה לְצוּקִין הָרִים חַדִּין וּגְבוֹהִין: **גמ' הַאי מָסַר נַפְשֵׁיהּ.** הַלִּסְטִים ע"מ כֵּן בָּא אוֹ לֵיהָרֵג אוֹ לַהֲרוֹג וְיִקַּח מָמוֹן אֲבָל הָרוֹעֶה אֵין לוֹ לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ עַל כָּךְ: **אַשְׁכְּחֵיהּ רוֹעֶה.** לַגַּנָּב קוֹדֶם שֶׁנָּטַל הֵימֶנּוּ כְּלוּם וְגִיזְּמוֹ וְחֵירְפוֹ: **אָמַר לוֹ גַּנָּבָא סַרְיָא.** מוּסְרָח וַיִּבְאַשׁ (שמות טז) מְתַרְגְּמִי' וּסְרִי וּבִתְשׁוּ' הַגְּאוֹנִים רָאִיתִי סַרְיָא פּוֹשֵׁעַ:

כך

הָא נָטַר כִּדְנָטְרֵי אִינְשֵׁי – הרי הוא שמר כפי שהרגילות לשמור, והרי זה אונס ופטור.

אָמַר לֵיהּ **אַבַּיֵי** לרבה, **אֶלָּא מֵעַתָּה** – לדבריך ששומר שכר אינו חייב לשמור יותר מהרגילות, **עַל לְמִתָּא בְּעִידְנָא דְּעָיְילֵי אִינְשֵׁי** – אם עזב הרועה את עדרו ונכנס לעיר בשעה שדרך הרועים להכנס, **הָכִי נַמִּי דְּפָטוּר** – האם אף באופן זה נאמר שהוא פטור, וכי לא מסתבר לומר ששומר שנוטל שכר חייב לשמור יותר משאר השומרים. **אָמַר** לֵיהּ רבה, **אִין** – כן, גם בכזה אופן הוא פטור, שאינו חייב לשמור בזמן שלא רגילים לשמור. הוסיף אביי והקשה: **גְּנָא פּוּרְתָּא בְּעִידְנָא דְּגָנוּ אִינְשֵׁי** – אם ישן השומר שכר מעט בשעה שדרך הרועים לישן, **הָכִי נַמִּי דְּפָטוּר** – האם גם במקרה זה הוא פטור, וכי לא מסתבר שמוטל עליו להמנע מכך או להעמיד שומר אחר תחתיו באותה שעה. **אָמַר** לֵיהּ רבה, **אִין** – כן, גם באופן זה הוא פטור, ואינו חייב לשמור שמירה יתירה.

אִיתִיבֵיהּ אביי לרבה, שנינו בברייתא, **אֵלּוּ הֵם אוֹנְסִין שֶׁשּׁוֹמֵר שָׂכָר פָּטוּר עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן** מה שאירע לאיוב שנאמר (איוב א טו) 'וַתִּפֹּל שְׁבָא וַתִּקָּחֵם **וְאֶת הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי חָרֶב**' – מחנה מלכות שבא חנתה אצלו, ונטלה את בהמותיו והרגה את משרתיו בחרב. דהיינו, רק אונס שאינו יכול למנעו בכלל, פטור שומר שכר. אבל אונס שאם שמר שמירה יתירה היה מונעו, הוא חייב. ולמדנו, ששומר שכר חייב לשמור שמירה יתירה. **אָמַר** לֵיהּ רבה, **הָתָם בְּחַזְנֵי מָתָא** – בברייתא ההיא מדובר בשומרי העיר בלילות, שאנשי העיר סומכים עליהם, לפיכך הם חייבים בשמירה יתירה, אבל סתם שומר שכר פטור.

אִיתִיבֵיהּ, שנינו בברייתא **עַד מָתַי** – עד כמה **שׁוֹמֵר שָׂכָר חַיָּיב לִשְׁמוֹר, עַד כְּדֵי** שיתקיים בו דברי יעקב אבינו על עצמו כשרעה את צאן לבן (בראשית לא מ) 'הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה', שעבד עבורו ביום ובלילה, בשרב ובכפור. למדנו, ששומר שכר חייב בשמירה יתירה. **אָמַר** לֵיהּ, **הָתָם נַמִּי בְּחַזְנֵי מָתָא** – גם ברייתא זו עוסקת במידת חיובם של שומרי העיר, אבל סתם שומר שכר אינו חייב בשמירה יתירה. **אָמַר** לֵיהּ אביי, **אָטוּ** – וכי **יַעֲקֹב אָבִינוּ חַזַּן מָתָא הֲוָה** – שומר העיר היה, הרי הוא שמר על צאן לבן, ואם כן משמע שכל שומר שכר חייב בשמירה יתירה. מתרץ רבה: **דְּאָמַר** לֵיהּ – יעקב טען **לְלָבָן, נָטְרִי לָךְ נְטִירוּתָא יְתִירְתָּא כְּחַזְנֵי מָתָא** – שמרתי על צאנך יותר מחיובו של שומר שכר, וכשומרי העיר, ואף על פי שאיני חייב.

אִיתִיבֵיהּ, שנינו בברייתא, **רוֹעֶה שֶׁהָיָה רוֹעֶה** בשכר, **וְהִנִּיחַ עֶדְרוֹ וּבָא לָעִיר, וּבָא זְאֵב וְטָרַף וּבָא אַרְיֵה וְדָרַס, אֵין (אוֹמְדִים) [אוֹמְרִים] שֶׁאִילּוּ הָיָה שָׁם** בודאי **הָיָה מַצִּיל,** ופושע הוא, **אֶלָּא אוֹמְדִין** – משערים **אוֹתוֹ, אִם** היה **יָכוֹל לְהַצִּיל** לו היה שם, פושע הוא **וְחַיָּיב** לשלם, **וְאִם לָאו** הרי זה אונס **וּפָטוּר. מַאי לָאו** – מסתבר שבברייתא מדובר **דְּעָל בְּעִידְנָא דְּעָיְילֵי אִינְשֵׁי** – שהשומר נכנס לעיר בשעה שהרגילות להכנס, ואף על פי כן אם היה יכול להציל הוא חייב, משום שהיה אסור לו להכנס. מתרץ רבה: **לָא** כך, אלא **דְּעָל בְּעִידְנָא דְּלָא עָיְילֵי אִינְשֵׁי** – הוא נכנס בשעה שאין הדרך להכנס, לפיכך פושע הוא וחייב לשלם.

מקשה אביי: **אִי הָכִי, אַמַּאי** – מדוע אם לא יכל להציל הוא **פָּטוּר,** הרי כל שומר **שְׁתִּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס חַיָּיב,** וכיון שבתחילה כשנכנס לעיר פשע שלא שמר מנזק שיכל למנעו, אפילו שסופו אונס הוא חייב. מתרץ רבה: מדובר במקרה **דְּשָׁמַע** השומר **קָל אַרְיֵה וְעָל** – וברח מאימתו, שכבר בתחילה אנוס היה. מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** שהיה השומר אנוס, מדוע **אוֹמְדִין אוֹתוֹ** ואם יכל להציל הוא חייב, **מַאי הֲוָה** לֵיהּ **לְמֶעֱבַד** – מה יכל לעשות, הרי היה אנוס. מתרצת הגמרא: אין זה אונס גמור, כיון **שֶׁהָיָה לוֹ** לשומר להתגבר **וְלִכְדֵּם** את האריה **בְּרוֹעִים** נוספים **וּבְמַקְלוֹת** ולהבריחו. מוסיפה הגמרא להקשות: **אִי הָכִי** שאינו חייב אלא משום שלא קידם ברועים ובמקלות, **מַאי אַרְיֶא** – מדוע הברייתא נוקטת דין זה דווקא ב**שׁוֹמֵר שָׂכָר, אֲפִילּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם נַמִּי** חייב אם יכל לקדם ברועים ומקלות ולא קידם, **דְּהָא מַר** [–רבה] **הוּא דְּאָמַר שׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁהָיָה לוֹ לְכִדֵּם בְּרוֹעִים וּבְמַקְלוֹת וְלֹא כִּידֵּם** הוא **חַיָּיב.** מתרצת הגמרא, **שׁוֹמֵר חִנָּם** חייב לקדם ברועים ובמקלות רק אם הם מצויים לו **בְּחִנָּם,** אבל **שׁוֹמֵר שָׂכָר** חייב לקדם אפילו **בְּשָׂכָר.** וכוונת הברייתא לחדש ששומר חייב לקדם אפילו בשכר, לפיכך היא נקטה את דבריה בשומר שכר.

מבררת הגמרא: **וְעַד כַּמָּה** מעות חייב השומר להוציא כדי להציל. משיבה הגמרא: **עַד כְּדֵי דְּמֵיהֶן** – שווי הבהמות, אך לא יותר מכך. תמהה הגמרא: **וְהֵיכָן מָצִינוּ בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁחַיָּיב בְּאוֹנְסִין,** שלכן אתה מחייבו לשלם מכיסו כדי להציל את הבהמות, הרי שומר שכר פטור על האונס. מתרצת הגמרא: **דְּהָדַר שָׁקִיל דְּמֵיהֶן מִבַּעַל הַבַּיִת** – אחר כך חוזר השומר וגובה את הוצאותיו מהבעלים, ונמצא שאינו מפסיד כלום. מקשה הגמרא: **אָמַר** לֵיהּ **רַב פָּפָא לְאַבַּיֵי, אִי הָכִי** שהבעלים משלמים את כל ההוצאות, **מַאי אַהֲנֵי** לֵיהּ **מִינָּהּ** – איזו תועלת יש לו מכך, הרי הוא יכול לקנות בהמות אחרות באותם מעות. מתרצת הגמרא: **נַפְקָא מִינָּהּ לְכוּשְׁרָא דְּחֵיוָתָא** – כושר הבהמות, שהוא מכיר אותן והן רגילות בביתו. **אִי נַמִּי, לְטִרְחָא יְתִירְתָּא** – שלא יצטרך לטרוח ולקנות בהמות אחרות.

הגמרא מביאה שיטה החולקת על רבה: **רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, לָא סְבִירָא לְהוּ הָא דְּרַבָּה** – אינם סוברים כרבה שפטר בשומר שכר ששמר כדרך השומרים, **דְּאָמְרִי** – כי הם סוברים שהמפקיד יכול לטעון לשומר, **לְהָכִי יָהֵבִי לָךְ אַגְרָא לִנְטוּרֵי לִי נְטִירוּתָא יְתִירְתָּא** – לכן נתתי לך שכר, כדי שתשמור לי שמירה יתירה. לפיכך, אם רעה את העדר על שפת נהר והחליק אחד מהם לתוכו ומת, אין זה אונס ושומר שכר חייב. וכן אסור לו להכנס לעיר או לישון אפילו בשעה שעושים כך שאר השומרים.

כַּד אַדָּא סִבּוֹלָאָה – הסבל, **הֲוֵי קָא מַעֲבַר חִיוָתָא אַנַּמְלָא דְּנָרֵשׁ** – העביר בהמות בשכר על גשר העיר נרש, **דְּחָפָה חָדָא לְחַבְרְתָּהּ וּשְׁדְיָתָהּ בְּמַיָּא** – דחפה אחת את חברתה והפילה אותה לנהר, ומתה. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב פָּפָא** לדין, **וְחַיְּיבֵיהּ. אָמַר** לֵיהּ בר אדא לרב פפא, **מַאי הֲוָה לִי לְמֶעֱבַד** – כיצד יכולתי למנוע שלא ידחפו זו את זו, והרי זה אונס. **אָמַר** לֵיהּ רב פפא, **אִבְּעֵי לָךְ לְעַבּוּרֵי חֲדָא חָדָא** – היה לך להעביר כל אחת לחוד, כיון ששומר שכר חייב בשמירה יתירה. **אָמַר** לֵיהּ בר אדא, **יָדַעְתְּ בֵּיהּ בְּבַר אַחְתִּיךְ** – וכי אתה מכיר בבן אחותך, כלומר באחד מבני עמך, **דְּמָצֵי לְמֵעֲבַר חֲדָא חָדָא** – שיכול להעביר כל אחת לחוד, ואף אני איני חייב לעשות יותר מכפי שרגילים השומרים. **אָמַר** לֵיהּ רב פפא, **כְּבַר צְוַוחוּ כַּמָּאי דְּקַמָּךְ וְלֹא אִיכָּא דְּאַשְׁגַּח בְּהוּ** – כבר צווחו כדבריך הרועים שקדמו לך, ולא השגיחו על דבריהם, כיון ששומר שכר חייב בשמירה יתירה.

אֲיָבוּ, אַפְּקִיד כִּיתְנָא בֵּי רוּנְיָא – הפקיד פשתן אצל רוניא, ושומר חנם היה. **אָזַל שַׁבּוּ** – בא שבו [גנב שהיה בזמנם], **שַׁמְטֵיהּ מִינֵּיהּ** – גזל את הפשתן מרוניא. **לְסוֹף הוּכַּר הַגַּנָּב** – לאחר זמן נודע הגנב, אלא שצריך לתבעו ולהוציא מידו את הגניבה. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן** לדין, **וְחַיְּיבֵיהּ** – רב נחמן חייב את רוניא לשלם. שמאחר ואינו מפסיד, שהרי יקבל את הכל בחזרה מהגנב, הוא חייב לטרוח ולתבוע את הגנב בדין. שואלת הגמרא: **לֵימָא** – נאמר שרב נחמן **פְּלִיגָא** – חולק על **דְּרַב הוּנָא בַּר אַבִּין. דְּשָׁלַח רַב הוּנָא בַּר אַבִּין,** בהמה **שׁגְנְבָה** משומר **בְּאוֹנֶס** – על ידי לסטים מזוין, **וְאַחַר כָּךְ הוּכַּר הַגַּנָּב** וניתן לתבעו בדין, **אִם שׁוֹמֵר חִנָּם הוּא** אזי אם **רָצָה נִשְׁבָּע** שנגנבה ופטור, והבעלים יפרעו מן הגנב. ואם **רָצָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ** – עם הבעלים **דִּין** פרעון, ומשלם וחוזר על הגנב לתובעו בדין. אבל **אִם שׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא, עוֹשֶׂה עִמּוֹ דִּין וְאֵינוֹ נִשְׁבָּע.** ואף על פי ששומר שכר פטור באונס, כאן שאינו מפסיד, שהרי חוזר ותובע את הגנב, הוא חייב לשלם ולתבוע את הגנב בעצמו. מבואר, שרב נחמן שחייב את רוניא, שהיה שומר חנם, לשלם ולחזור לתבוע בעצמו את הגנב, חולק על רב הונא בר אבין. משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא,** אף רב נחמן סובר ששומר חנם אינו חייב לשלם אפילו אם הוכר הגנב, **וְהָתָם** – במקרה שהיה עם רוניא, **גַּבְרֵי דַּפַּרְמוּסְקָא הֲווּ קַיְימֵי** – אנשי השלטון היו מצויים שם, **דְּאִי רָמָא קָלָא הֲווּ אָתוּ וּמַצְּלִין** לֵיהּ – שאם היה קורא להם היו באים ומצילים לו, וכיון שלא עשה כך הוא פושע וחייב:

משנה

המשנה באה לבאר מה נחשב אונס, ושומר שכר פטור עליו: **זְאֵב אֶחָד** שטרף **אֵינוֹ אוֹנֶס,** כיון שהשומר יכול לעמוד נגדו, אבל **שְׁנֵי זְאֵבִים** הרי זה **אוֹנֶס** ופטור. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּשָׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים** – שמתפרצים למקום ישוב, **אַף זְאֵב אֶחָד אוֹנֶס** לפי שהם עזים ביותר באותה שעה. **שְׁנֵי כְּלָבִים** שטרפו, **אֵינוֹ אוֹנֶס. יְהוֹשֻׁעַ הַכַּבְלִי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר,** אם באו הכלבים **מֵרוּחַ אַחַת** – מצד אחד **אֵינוֹ אוֹנֶס,** אבל **מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת** הרי זה **אוֹנֶס,** שאין השומר יכול לעשות מלחמה מלפניו ומאחריו. **הַלִּסְטִים** – שודד **הֲרֵי זֶה אוֹנֶס,** ואין השומר חייב להסתכן ולעמוד נגדו. **הָאֲרִי הַדּוֹב**

המשך בעמוד קג

וכָּךְ וְכָךְ גַּבְרֵי אִיכָּא בַּהֲדָן – רועים יש איתנו, כָּךְ וְכָךְ כַּלְבֵי אִיכָּא בַּהֲדָן – כלבים יש עמנו, וכָּךְ וְכָךְ זוּקָתָא פְּסִיקָא לָן – קַלָּעִים [משליכי אבני קלע] קצובים יש לנו, ויבואו לעזרנו. וְאָזַל – בא הליסטים, וְשָׁקַל מִינֵּיהּ – וגזל מן העדר, מַאי. האם פשע השומר וחייב, או אנוס ופטור. אָמַר לֵיהּ רבא, הֲרֵי זה כמי שהוֹלִיכָן את העדר לִמְקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים וחייב:

משנה

המשנה ממשיכה לעסוק בדיני שומרים: מַתְנֶה שׁוֹמֵר חִנָּם לִהְיוֹת פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה אם יגנב או יאבד הפקדון, ויהא נאמן בטענתו. **וְהַשּׁוֹאֵל** מתנה **לִהְיוֹת פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם** על האונס או על הגניבה ואבדה. **נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר** מתנים **לִהְיוֹת פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעָה** על האונס, **וּמִלְּשַׁלֵּם** בגנבה ואבדה. **כָּל** הַעושה מעשה **וּמַתְנֶה** שיחול **עַל מַה** – להיפך ממה **שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, תְּנָאוֹ בָּטֵל** והמעשה חל. **וְכָל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ מַעֲשֶׂה בִּתְחִילָּתוֹ** – שהזכיר תחילה את המעשה לפני התנאי, **תְּנָאוֹ בָּטֵל. וְכָל** תנאי **שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ** – לזה שהתנה **לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ, וְהִתְנָה עִמּוֹ מִתְּחִילָּתוֹ** – והקדים את התנאי למעשה **תְּנָאוֹ קַיָּים,** אבל אם אי אפשר לקיימו הוא בטל:

גמרא

מבררת הגמרא: **אַמַּאי** – מדוע יכול שומר להתנות להיפטר מחיובו, הרי **מַתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה הוּא, וְכָל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל.** משיבה הגמרא: **הָא מַנִּי רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן,** אפילו התנה על מה שכתוב בתורה **תְּנָאוֹ קַיָּים. דְּתַנְיָא, הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁאֵין לִיךְ עָלַי** – שאיני חייב לך **שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה** – מזונות מלבושים ותשמיש, **הֲרֵי זוֹ מְקוּדֶּשֶׁת וּתְנָאוֹ בָּטֵל,** מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה** חולק **ואוֹמֵר, בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן** – היינו על שאר וכסות, **תְּנָאוֹ קַיָּים,** ורק על עונה שאינו דבר שבממון, בטל התנאי.

מקשה הגמרא: **וּמִי מָצִית מוֹקְמַתְּ לָהּ** – וכי אתה יכול להעמיד את המשנה **כְּרַבִּי יְהוּדָה,** הן **אֵימָא סֵיפָא, כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל,** ופיסקא זו הרי **אֲתָאן לְרַבִּי מֵאִיר** שסובר כך, אבל רבי יהודה סובר שבדבר שבממון תנאו קיים. מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא, לְעוֹלָם רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְסֵיפָא** מדובר במתנה **בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל מָמוֹן,** שאפילו רבי יהודה מודה שהוא בטל.

הגמרא דוחה שאי אפשר להעמיד את המשנה כרבי יהודה: שכן **אֵימָא סֵיפָא, כָּל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** – שהקדים והזכיר את **הַמַּעֲשֶׂה בִּתְחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל,** אלא צריך להקדים את התנאי למעשה. **מַאן שָׁמְעַתְּ לֵיהּ דְּאִית לֵיהּ הָא סְבָרָא** – ממי שמענו סברא זו, **מַרַבִּי מֵאִיר. דְּתַנְיָא, אַבָּא חֲלַפְתָּא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָא אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר,** כל **תְּנַאי** שהוא **קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה הֲרֵי זֶה תְּנַאי,** אבל אם **הַמַּעֲשֶׂה קוֹדֵם לִתְנַאי אֵינוֹ תְּנַאי.**

הגמרא מפרשת את המשנה באופן אחר: **אֶלָּא כּוּלָּהּ** – כל המשנה בשיטת **רַבִּי מֵאִיר הִיא. וְשַׁאנִי הָכָא** – בשומר, אינו נחשב כמתנה על מה שכתוב בתורה, כיון **דְּמֵעִיקָּרָא** – מתחילה כשקיבל את הפקדון **לֹא שַׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ** אלא באופן זה, ואין לו דין שומר כלל מלבד לענין מה שחייב את עצמו.

תָּנָא – שנינו בברייתא, **וּמַתְנֶה שׁוֹמֵר שָׂכָר לִהְיוֹת** חייב באונסים **כְּשׁוֹאֵל.**

תמהה הגמרא: **בְּמַאי** – כיצד מתחייב השומר, וכי **בִּדְבָרִים** בלבד שאמר הוא יכול להתחייב על דבר שאינו חייב. משיבה הגמרא: **אָמַר שְׁמוּאֵל,** מדובר כאן **בְּשֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ** – שעשו עמו קנין על חיוב זה, ובכזה אופן מתחייב אדם גם על דבר שאינו חייב. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** [–תאמר] שמדובר **בְּשֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדוֹ,** מכל מקום **בְּהַהִיא הֲנָאָה דְּקָא נָפִיק לֵיהּ קָלָא דְּאִינִישׁ מְהֵימְנָא הוּא, גָּמִיר וּמְשַׁעְבֵּד נַפְשֵׁיהּ** – באותה הנאה שיצא עליו קול שהוא אדם נאמן וראוי להפקיד אצלו, הוא גומר בדעתו ומשעבד את עצמו:

שנינו במשנה: **וְכָל** תנאי **שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ** [–לעשותו] **בְּסוֹפוֹ וְכוּ'** תנאו קיים:

אָמַר רַב טָבְלָא אָמַר רַב, זוֹ ששנינו במשנה שאין התנאי קיים אלא כשאפשר לקיימו, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא** הם. **אֲבָל חֲכָמִים** חולקים **ואוֹמְרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ, וְהִתְנָה** [–אם התנה] **עָלָיו מִתְּחִילָּתוֹ** – לפני שהזכיר את המעשה, **תְּנָאוֹ קַיָּים** ואם לא התקיים בטל המעשה. **דְּתַנְיָא,** בעל שאמר לאשתו **הֲרֵי זֶה גִּיטֵּךְ עַל מְנָת** [–בתנאי] **שֶׁתַּעֲלִי לָרָקִיעַ,** או **עַל מְנָת שֶׁתֵּרְדִי לַתְּהוֹם,** או **עַל מְנָת שֶׁתִּבְלְעִי קָנֶה שֶׁל מֵאָה אַמָּה,** או **עַל מְנָת שֶׁתַּעַבְרִי אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל בְּרַגְלַיִךְ,** אף על פי שאי אפשר לקיים תנאים אלו, אם **נִתְקַיֵּים הַתְּנַאי הֲרֵי זֶה גֵּט** ומגורשת, ואם **לֹא נִתְקַיֵּים הַתְּנַאי אֵינוֹ גֵּט. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא** חולק **ואוֹמֵר,** תנאי **כָּזֶה,** אף על פי שלא התקיים הרי זה **גֵּט** ומגורשת. **כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא** בדין זה, **כָּל** תנאי שהותנה בגט **שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ** לאשה **לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ, וְהִתְנָה עָלָיו** אף על פי שהתנה אותו הבעל **מִתְּחִילָּתוֹ** – קודם שהזכיר את המעשה, **אֵינוֹ** – אין כוונתו שיתקיים התנאי **אֶלָּא כְּמַפְלִיגָהּ** – כמי שבא להרחיקה ולדחותה, **וְכָשֵׁר** הגט אפילו אם לא יתקיים התנאי, שאין רצונו אלא להקניטה ולצערה.

אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא, כיון שהמשנה סתמה וכתבה כמותו. **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא** – גם מהמשנה יש לדייק כדברי רבי יהודה בן תימא. **דְּקָתָנֵי, כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ וְהִתְנָה עָלָיו מִתְּחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ קַיָּים,** ומשמע **הָא** – אבל אם **אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל, שְׁמַע מִינָּהּ:**

הדרן עלך השוכר את הפועלים

פרק שמיני - השואל

בפרקים הקודמים נתבארו דיני שלשת השומרים הראשונים, שומר חנם, שומר שכר ושוכר, ובפרק זה יתבארו דיני השואל:

משנה

המשנה מבארת את דיני שאילה בבעלים, דהיינו שהבעלים היו שאולים או שכורים לשואל: **הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה** מחבירו, ובשעת השאילה ממש **שָׁאַל** את **בְּעָלֶיהָ** של הפרה **עִמָּהּ,** שיעשה עבורו מלאכה, **אוֹ שֶׁשָּׂכַר** את **בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ,** וכן אם בתחילה **שָׁאַל** את **הַבְּעָלִים אוֹ שְׂכָרָן** למלאכה, **וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַפָּרָה** וְאחר כך **מֵתָה** כדרכה, **פָּטוּר** מלשלם עליה, **שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב יג-יד)** 'וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת וגו', **אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם',** ומבואר שאם בשעת השאילה היו בעלי החפץ הנשאל שאולים או שכורים למלאכת השואל, ונאנס בשבירתו או מיתתו, פטור השואל.

כַּךְ וְכַךְ אֲנָשִׁים. עִמָּנוּ בַּמָּקוֹם שֶׁאָנוּ רוֹעִים שָׁם וְאִם תָּבֹא לִגְזוֹל תָּמוּת: **זוּקָתָא.** קַלָּעִים הַמְקַלְּעִים בְּאֶבֶן: **פְּסִיקָא לָן.** פְּסוּקוֹת וּקְבוּעוֹת עָלֵינוּ לִהְיוֹת עִמָּנוּ בְּכָל יוֹם: **הֲרֵי הוֹלִיכָן.** שֶׁהִזְכִּיר לוֹ הַמָּקוֹם שֶׁהַבְּהֵמוֹת שָׁם וְהִשִּׂיאוֹ לָבֹא עַל יְדֵי שֶׁגִּידְּפוֹ: **מתני' כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וְכוּ'.** בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ לְהוּ: **כָּל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה בִּתְחִילָּתוֹ.** שֶׁהִקְדִּים מַעֲשֶׂה שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת לִתְנַאי שֶׁהוּא שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ כְּגוֹן הֲרֵי מַעֲשֶׂה זֶה שֶׁלְּךָ אִם תַּעֲשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי דְּלֹא דָּמֵי לִתְנַאי בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אִם יַעַבְרוּ וּנְתַתֶּם (במדבר לב) הַיְינוּ תְּנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה אִם תַּעֲשֶׂה לִי הַדָּבָר הַזֶּה אָשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנְךָ (בראשית ל) הַיְינוּ תְּנַאי שֶׁשּׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת: **תְּנָאוֹ בָּטֵל.** וַהֲוֵי מַעֲשֶׂה מְקוּיָּם וְאע"פ שֶׁלֹּא קַיֵּים בַּעַל הַתְּנַאי אֶת הַתְּנַאי: **וְכָל תְּנַאי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ תְּנָאוֹ קַיָּים.** אִם תְּנָאוֹ קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה הוּא הָא אִי אֶפְשָׁר לְקַיְּימוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל וְהַמַּעֲשֶׂה קַיָּים וּבַגְּמָרָא מְפָרֵשׁ לָהּ: **גמ' בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן.** שְׁאֵר וּכְסוּת: **אֲפִילּוּ תֵּימָא.** רֵישָׁא דְּקָתָנֵי מַתְנֶה שׁוֹמֵר חִנָּם לְהִיפָּטֵר מִשְּׁבוּעָה ר"מ וְהַאי לֵאו מַתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה הוּא אֶלָּא שֶׁאָמַר לוֹ אִי אֶפְשִׁי לִהְיוֹת שׁוֹמֵר שֶׁלְּךָ אֶלָּא בְּכָךְ וְשׁוֹמֵר לֹא נָחִית לַשְּׁמִירָה עַד דְּמָשִׁיךְ לַבְּהֵמָה וְהַאי כִּי מָשִׁיךְ כְּבָר פִּירֵשׁ עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ עָלָיו שְׁבוּעָה וְלֹא שִׁיעְבֵּד נַפְשֵׁיהּ לֵירֵד בְּתוֹרַת שׁוֹמְרִין אֶלָּא לְמִקְצָת וּלְמַה שֶּׁיָּרַד יָרַד אֲבָל הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה מְכִי אָמַר לָהּ הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי אִיתְקַדְּשָׁה לָהּ וְכִי אָמַר לָהּ עַל מְנָת שֶׁאֵין לִיךְ עָלַי מַתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה דְּאֵין אִישׁוּת לַחֲצָאִין וְכִי תָּפִיס קִדּוּשִׁין לְגַמְרֵי תָּפִיס וַהֲוָה מַתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה : **בִּדְבָרִים.** בִּתְמִיָּה: **זוּ דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא.** דְּקָתָנֵי דְּאֶפְשָׁר לְקִיּוּמֵי הָא אִי אֶפְשָׁר לְקִיּוּמֵי תְּנָאוֹ בָּטֵל: **כְּמַפְלִיגָהּ בִּדְבָרִים.** שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ לְשׁוּם תְּנַאי אֶלָּא לְהַקְנִיטָהּ בְּעַלְמָא מְרַחֲקָהּ וְדוֹחֶה אוֹתָהּ בִּדְבָרִים: **מַתְנִי' נַמִּי דֵּיקָא.** דְּסַתְמָא לָן כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא:

הַדְרָן עֲלָךְ הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים

הַשּׂוֹאֵל. ה"ג הַשּׂוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ אוֹ שָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ לֹא גַּרְסִינָן שְׂכִירוּת בְּכוּלָּהּ מַתְנִיתִין גַּבֵּי פָּרָה אֶלָּא גַּבֵּי בְּעָלִים דְּאַשְׁמְעִינָן הֵיכָא דְּפָרָה שְׁאוּלָה כָּל הֵיכָא דַּהֲווּ בְּעָלִים עִמּוֹ בִּמְלֵאכְתּוֹ בֵּין בִּשְׁאִילַת גּוּפוֹ וּבֵין שֶׁנִּשְׂכַּר אֶצְלוֹ קָרִינָא בֵּיהּ אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ אֲבָל בְּפָרָה שְׂכוּרָה לֹא אַשְׁמְעִינָן מַתְנִיתִין דְּפָטוּר בִּבְעָלִים אֲבָל מִבְּרַיְיתָא שַׁמְעִינָן לָהּ:

אבל

אֵימָא סֵיפָא כָּל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ מַעֲשֶׂה בִּתְחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל אֲתָאָן לְר' מֵאִיר. הָכָא מַשְׁמַע דְּלֹא כְּפִי' הַקּוּנְטְרֵס דְּפִי' בְּסוֹף פֶּרֶק מִי שֶׁאָחְזוֹ (גיטין דף פה. ד"ה מצוס) דַּאֲפִילּוּ רַבָּנָן דְּרַבִּי מֵאִיר מוֹדוּ דִּבְעִינָן תְּנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה גַּבֵּי הָא דְּקָאָמַר אֶלָּא אָמַר רָבָא מִשּׁוּם דַּהֲוֵי מַעֲשֶׂה קוֹדֵם לִתְנַאי: **אָמַר** רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק מַתְנִי' נַמִּי דֵּיקָא כוּ'. וְא"ת מַאי קמ"ל רַב נַחְמָן הָא רַב אָמַר לְעֵיל זוּ דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא וְעוֹד מַה שַּׁיָּיךְ דֵּיקָא מַה שֶּׁהוּא בְּהֶדְיָא וְאִיכָּא לְמֵימַר דְּלֹא שְׁמִיעַ לֵיהּ דְּרַב וְשַׁיָּיךְ נַמִּי דֵּיקָא כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ בְּפֵירוּשׁ בַּמִּשְׁנָה אֲבָל קָשֶׁה דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִיתְנֵי כָּל שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיֵּים תְּנָאוֹ בָּטֵל כִּי אֵינָךְ דְּרֵישָׁא וְנִרְאֶה לוֹמַר [עוֹד] דְּרַב נַחְמָן הֲוָה יָדַע לְהָא דְּרַב וּמְפָרֵשׁ מְנָלֵיהּ לְרַב דְּמַתְנִיתִין כַּוָּותֵיהּ דְּהָא אִיכָּא לְמֵימַר דְּאָתֵי כְּכוּלֵּי עַלְמָא וְקָאֵי אֲרֵישָׁא דְּקָתָנֵי כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל וְיָהִיב טַעְמָא מִשּׁוּם דְּכָל תְּנַאי שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ דַּוְקָא הֲוֵי תְּנַאי קַיָּים אֲבָל מַתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל וְהִתְנָה עָלָיו מִתְחִילָּתוֹ נַמִּי קָאֵי אֲרֵישָׁא דְּקָתָנֵי כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל וְיָהִיב טַעְמָא מִשּׁוּם דְּכָל תְּנַאי שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ דַּוְקָא הֲוֵי תְּנַאי קַיָּים אֲבָל מַתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל וְהִתְנָה עָלָיו מִתְחִילָּתוֹ נַמִּי קָאֵי אֲרֵישָׁא דְּקָתָנֵי וְכָל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה מִתְחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל דַּוְקָא הִתְנָה עָלָיו מִתְחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ קַיָּים שֶׁהַתְּנַאי קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה וְדַיֵּיק דְּאַתְיָא כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא מִדְּקָתָנֵי כָּל דְּאִי סִיּוּמָא דְּרֵישָׁא הוּא לֹא הֲוָה לֵיהּ לְמִיתְנֵי כָּל אֶלָּא וְאִם אֶפְשָׁר לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ וְהִתְנָה עָלָיו מִתְחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ קַיָּים אֶלָּא וַדַּאי סֵיפָא מִילְּתָא בְּאַפֵּי נַפְשֵׁיהּ הוּא וְשׁוּם חִידּוּשׁ אָתָא לְאַשְׁמוּעִינָן אִם כֵּן וַדַּאי אָתָא לְמֵידַק אֶפְשָׁר אֵין לֹא אֶפְשָׁר לֹא וּפִי' רַבֵּינוּ שְׁמוּאֵל אֵין נִרְאֶה לְר"י כְּלָל לְכָךְ לֹא כְּתַבְתִּיו:

הַדְרָן עֲלָךְ הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים

הַשּׂוֹאֵל אֶת הַפָּרָה: (שייך לע"ב) **פָּרָה** בִּמְשִׁיכָה וּבְעָלִים בַּאֲמִירָה. הִקְ' רִיבָ"ם דְּאָמַר לְקַמָּן בְּפִירְקִין (דף לז.) שַׁתְּלָא טַבְחָא וְאוּמְנָא וְסָפַר מָתָא כּוּלְּהוּ בְּעִידָן עֲבִידְתַּיְיהוּ כִּשְׁאֵלָה בִּבְעָלִים דָּמוּ מַשְׁמַע דְּשֶׁלֹּא בְּעִידָן עֲבִידְתַּיְיהוּ לֹא הֲוֵי שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים וְי"ל דְּלֵאו דַּוְקָא בְּעִידָן עֲבִידְתַּיְיהוּ אֶלָּא בִּשְׁעַת הֲלִיכָתָן אוֹ אֲפִילּוּ מְזַמְּנִים עַצְמָן לֵילֵךְ וְלַעֲשׂוֹת חָשׁוּב בְּעִידָן עֲבִידְתַּיְיהוּ אֲבָל וַדַּאי מִשְּׁעַת אֲמִירָה שֶׁל קוֹדֶם פְּסַק מְלָאכָה לֹא חָשׁוּב שְׁאֵילָה בִּבְעָלִים כִּדְאַמְרִינָן בְּס"פ הָאוּמְנִין (לעיל דף פה.) לְסוֹף אִיגְּלָאִי מִילְּתָא דְּהַהִיא שַׁעְתָּא שִׁכְרָא הֲוֵי שָׁתֵי וְלֹא הֲוֵי פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים: תנן

נַחְמָן בַּר יִצְחָק מַתְנִי' נַמִּי דֵּיקָא דְּקָתָנֵי כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ וְהִתְנָה עָלָיו מִתְחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ קַיָּים הָא אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל שְׁמַע מִינָּהּ:

הַדְרָן עֲלָךְ הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים

הַשּׂוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ אוֹ שָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ שָׁאַל הַבְּעָלִים אוֹ שָׂכְרָן וְאַחַר כַּךְ שָׁאַל אֶת הַפָּרָה וּמֵתָה פָּטוּר שֶׁנֶּאֱמַר אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם

אבל

תְּנַן הָתָם אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים. מִשּׁוּם דְּאַיְיתֵי בְּמַתְנִיתִין קְרָא דִּוְאִם בְּעָלָיו עִמּוֹ וְגוֹ׳ נָטַר לְמֵימַר מְנָא ה״מ עַד הָכָא:

שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל. לֹא חָשִׁיב פְּשִׁיעָה דִּבְהָא כּוּלְּהוּ חַיָּיבִים וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל מַה שֶּׁהוּזְכַּר בַּפַּרְשָׁה אֲבָל דְּמַתָּה מַחֲמַת מְלָאכָה כֵּיוָן שֶׁשּׁוֹאֵל יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת בָּהּ מְלָאכָה פָּטוּר: **דְּקַיְימָא** בַּאֲגַם . לֹא בָּעֵי לְמֵימַר הֵיכָא דְּזָן אוֹתָהּ שֶׁאֵין כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ שֶׁיְּהֵא פָּטוּר דִּלְעוֹלָם חַיָּיב בְּאוֹנְסִין אֶלָּא ה״ק אֲפִי׳ שׁוֹאֵל שֶׁכָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ כְּגוֹן דְּקַיְימָא בַּאֲגַם אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן: **אֶלָּא** לְמַאן דְּאָמַר דִּבְרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם כו׳. אע״ג דִּלְדִידֵיהּ דַּרְשִׁינָן בְּכָל מָקוֹם לְבַד מֵהֵיכָא דְּלֹא מִיסְתַּבֵּר כִּדְפִּי׳ בְּפ״ב (לעיל דף לח: ד״ה דכרה) ה״נ לֹא מִסְתַּבֵּר לְרַבּוֹת אֲבֵידָה כֵּיוָן דִּכְתִיב בִּלְשׁוֹן גְּנֵיבָה וְאִית לָן לְמֵימַר דִּבְרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם: **אֶלָּא** אָבִיו וְאִמּוֹ. דִּסְתָמָא מַשְׁמַע שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד. וְהָא דִּכְתִיב (דכריס כב) יַחְדָּו בְּשַׁעַטְנֵז אִיצְטְרִיךְ לִשְׁתֵּי תְּכִיפוֹת וְיַחְדָּו דְּלֹא תַחֲרוֹשׁ (שם) אִיצְטְרִיךְ דְּאִי לֵאו יַחְדָּו ה״א אֲפִילּוּ אֵין קְשׁוּרִים בְּמַחֲרֵישָׁה אֶלָּא שֶׁמַּנְהִיגָם בְּבַת אַחַת אוֹ אֲפִילּוּ בָּזֶה אַחַר זֶה וְרַבִּי יוֹנָתָן נַמִּי דְּאָמַר עַד שֶׁיִּפְרוֹט לָךְ הַכָּתוּב יַחְדָּו לֹא מֵהָתָם יָלִיף מִדְּאִיצְטְרִיךְ הָתָם לְמִיכְתַּב יַחְדָּו דְּהָא אִיצְטְרִיךְ כִּדְפִּי׳ אֶלָּא מִסְּבָרָא קָאָמַר דַּהֲוֵי מַשְׁמַע הָכֵי:

דאפשר

אֲבָל שָׁאַל אֶת הַפָּרָה וְכו׳. אַשְׁמְעִינָן אע״פ שֶׁהָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת אוֹנְסֵיהּ לֹא הֲוֵי שְׁאֵילָה בִּבְעָלִים לְאִיפְּטוּרֵי אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה וְטַעְמָא מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא: **גמ׳ וּבְעָלִים בַּאֲמִירָה.** מִשֶּׁאָמַר לוֹ הֲרֵי פָּרָתִי וַאֲנִי נִשְׁאָלִין לְךָ הֲוֵי גּוּפוֹ שָׁאוּל לוֹ וּפָרָה אַכַּתִּי מִיחַסְרָא מְשִׁיכָה וְעַל כֵּן הֲוָה לֵיהּ שָׁאַל בְּעָלִים וְאַחַר כַּךְ שָׁאַל פָּרָה: **נִשְׁבָּעִין.** שֶׁכֵּן הוּא שֶׁלֹּא פָּשְׁעוּ בָּהּ וְשֶׁלֹּא שָׁלְחוּ בָּהּ יַד: **פַּרְשָׁה רִאשׁוֹנָה.** ג׳ פַּרְשִׁיּוֹת הֵן סְמוּכוֹת כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמוֹר (שמות כב) וּבָהּ פָּטַר עַל הַגְּנֵיבָה דִּכְתִיב (שם) וְגוּנַּב מִבֵּית הָאִישׁ שֶׁטּוֹעֵן שֶׁנִּגְנְבָה הֵימֶנּוּ דִּכְתִיב (שם) וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים וְאוֹקִימְנָא לִשְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא שָׁלַח בָּהּ יָדוֹ וְאַחֲרֶיהָ כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּבָהּ חִיֵּיב עַל הַגְּנֵיבָה וּפָטַר עַל הָאוֹנְסִין בִּשְׁבוּעָה דִּכְתִיב (שם) וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה שְׁבוּעַת ה׳ תִּהְיֶה וְאִם גָּנוֹב יִגָּנֵב יְשַׁלֵּם וּשְׁלִישִׁית וְכִי יִשְׁאַל וְחִיֵּיב בָּהּ אֶת הָאוֹנְסִין כְּשֶׁאֵין בְּעָלָיו עִמּוֹ וּפָטַר בִּבְעָלִים: **בְּטוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב.** טוֹעֵן שֶׁנִּגְנְבָה הֵימֶנּוּ וְנִמְצָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ גָּנְבָהּ חַיָּיב בָּהּ כֵּפֶל בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה דִּכְתִיב אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְסָמִיךְ לֵיהּ עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם וְאוֹקִימְנָא בְּפ׳ מְרוּבֶּה (ב״ק דף מג:) אִם לֹא יִמָּצֵא כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר אֶלָּא הוּא עַצְמוֹ גָּנְבוֹ יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם וּכְגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע תְּחִילָּה לַשֶּׁקֶר שֶׁנִּגְנַב אֲבָל בָּאוּ עֵדִים קוֹדֶם שֶׁנִּשְׁבַּע תְּחִלָּה לַשֶּׁקֶר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם כֵּפֶל דְּהָכֵי כְּתִיב אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וּכְבָר נִשְׁבַּע וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים לִשְׁבוּעָה עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן דַּיָּינִין בְּעֵדִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם וְכֵיוָן דְּחוּמְרָא הִיא שַׁדְיָיהּ לְהַךְ פַּרְשָׁתָא אַשּׁוֹמֵר שָׁכָר דְּאִילּוּ פַּרְשָׁה שְׁנִיָּה לֵיכָא כֵּפֶל דְּהָא מִיחַיֵּיב לֵיהּ בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה וּמִכִּי טָעִין נִגְנְבָה מְחַיֵּיב עַצְמוֹ בַּקֶּרֶן: **אֲפִילּוּ הָכֵי.** חֲמוּרָה שְׁנִיָּה מֵרִאשׁוֹנָה דְּקַרְנָא בְּלֹא שְׁבוּעָה שֶׁהַשְּׁנִיָּה מְחַיֵּיבְתּוֹ לְשַׁלֵּם קֶרֶן מִשֶּׁאָמַר נִגְנְבָה וַאֲפִילּוּ לֹא נִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר זֶה חֲמוּרָה מִן הָרִאשׁוֹנָה שֶׁפּוֹטַרְתּוֹ מִלְּשַׁלֵּם קֶרֶן אִם לֹא בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא גָּנְבָהּ אע״פ שֶׁמְּחַיֵּיבְתּוֹ כֵּפֶל לְאַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר וּבָאוּ עֵדִים וּבְלֹא שְׁבוּעָה אֵין שָׁם כֵּפֶל: **תֵּדַע.** דְּהָא עֲדִיפָא מִדְּלֹא פָּטַר שׁוֹאֵל עַל הַגְּנֵיבָה וְנִיחַיְּיבֵיהּ כֵּפֶל לְאַחַר שְׁבוּעָה: **דְּהָא שׁוֹאֵל כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ.** שֶׁבְּחִנָּם הוּא עוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ וּבוֹ הָיָה לוֹ לְהַחֲמִיר יוֹתֵר וְחִיֵּיבוֹ עַל טַעֲנַת גַּנָּב קֶרֶן בְּלֹא שְׁבוּעָה וְלֹא פָּטְרוֹ בִּשְׁבוּעָה כְּדֵי לַהֲבִיאוֹ לִידֵי כֵּפֶל: **דְּקַיְימָא בַּאֲגַם.** כְּלוֹמַר יֵשׁ שׁוֹאֵל שֶׁכָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ כְּגוֹן שֶׁהָיָה אֲגַם סָמוּךְ לוֹ: **רוֹב הֲנָאָה.** שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן שָׂכָר: **וְאִיבָּעִית אֵימָא בִּשְׁאִילַת כֵּלִים.** כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ דְּלֹא בָּעֵי מְזוֹנֵי וְנִשְׁמָרִין בְּבֵיתוֹ חִנָּם: **הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר כו׳.** פְּלוּגְתָּא הִיא בְּאֵלּוּ מְצִיאוֹת (לעיל דף לח:): **וְאִידָךְ.** מַאן דְּאָמַר לֹא דִּבְרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם: **שֶׁכֵּן אוֹנְסָא דְּסָלִיק אַדַּעְתָּא הוּא.** וְעַל מְנָת כֵּן שֵׁיְילֵיהּ מִדְּלֹא אַתְנֵי עַל מְנָת שֶׁלֹּא אֶתְחַיֵּיב בִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה תֹּאמַר בִּשְׁבוּיָה דְּלֹא הֲוָה לֵיהּ לְאַסּוּקֵי אַדַּעְתֵּיהּ וּלְאַתְנוּיֵי: **מַה לְּשׁוֹמֵר שָׂכָר.** אִם הִשְׁוָה בּוֹ שְׁבוּיָה לִשְׁבוּרָה וּמֵתָה: **שֶׁכֵּן לִפְטוֹר.** הִשְׁוָה אוֹתָהּ לָהֶן וְהַהִיא נִיחָא לֵיהּ כֵּיוָן דִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה פְּטוּרָה כָּל שֶׁכֵּן דְּבִשְׁבוּיָה שַׁפִּיר פָּטַר לֵיהּ: **תֹּאמַר.** לְהַשְׁווֹתוֹ לָהֶן בְּשׁוֹאֵל לְחִיּוּב וְהָא אִיכָּא לְמִיפְרַךְ מַה לִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה דְּאוּנְסָא דְּסָלִיק אַדַּעְתָּא הוּא: **וְנִשְׁבַּר.** אוֹ מֵת: **הָנִיחָא.** הָא דְּלֹא מִיבָּעֵי לָךְ אוֹ לְחַלֵּק לְרַבִּי יוֹנָתָן דְּלֹא בָּעֵי לְחַלֵּק וְאוֹמֵר דְּנִשְׁבַּר וָמֵת הֲוֵי מַשְׁמַע אוֹ הַאי אוֹ הַאי מָצֵי לִמִדְרְשֵׁיהּ לְרַבּוֹת שְׁבוּיָה: **אָבִיו קִלֵּל אִמּוֹ קִלֵּל.** בִּתְחִילָּתוֹ סָמַךְ קְלָלָה לְאָבִיו בְּסוֹפוֹ סָמַךְ קְלָלָה לְאִמּוֹ:

עד

אֲבָל שָׁאַל אֶת הַפָּרָה וְאַחַר כַּךְ שָׁאַל אֶת הַבְּעָלִים אוֹ שָׂכְרָן וּמֵתָה חַיָּיב שֶׁנֶּאֱמַר בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם: **גמ׳** מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא וְאַחַר כַּךְ שָׁאַל אֶת הַפָּרָה מִכְּלַל דְּרֵישָׁא דְּקָתָנֵי עִמָּהּ עִמָּהּ מַמָּשׁ עִמָּהּ מַמָּשׁ מִי מַשְׁכַּחַת לָהּ פָּרָה בִּמְשִׁיכָה וּבְעָלִים בַּאֲמִירָה אִיבָּעִית אֵימָא כְּגוֹן דְּקַיְימָא פָּרָה בַּחֲצֵרוֹ דְּשׁוֹאֵל דְּלֹא מֶחְסְרָא מְשִׁיכָה אִיבָּעִית אֵימָא דְּאָמַר לֵיהּ אַתְּ גּוּפָךְ לֹא תִּשָּׁאֵל עַד שְׁעַת מְשִׁיכַת פָּרָתְךָ תְּנַן הָתָם אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים הֵם שׁוֹמֵר חִנָּם וְהַשּׁוֹאֵל נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר שׂוֹכֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר נִשְׁבָּעִין עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמֵּתָה וּמְשַׁלְּמִים אֶת הָאֲבֵידָה וְאֶת הַגְּנֵיבָה מְנָא ה״מ דְּתָנוּ רַבָּנָן פַּרְשָׁה רִאשׁוֹנָה נֶאֶמְרָה בְּש״ח שְׁנִיָּה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שְׁלִישִׁית בְּשׁוֹאֵל בִּשְׁלָמָא שְׁלִישִׁית בְּשׁוֹאֵל מְפוֹרָשׁ וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אֶלָּא רִאשׁוֹנָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם שְׁנִיָּה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר אֵיפּוּךְ אֲנָא מִסְתַּבְּרָא שְׁנִיָּה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן חַיָּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה אַדְּרַבָּה רִאשׁוֹנָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֵּפֶל בְּטוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב אֲפִילּוּ הָכֵי קַרְנָא בְּלֹא שְׁבוּעָה עֲדִיפָא מִכְּפֵילָא בִּשְׁבוּעָה תֵּדַע דְּהָא שׁוֹאֵל כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן וְהַשּׁוֹאֵל כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ וְהָא בַּעְיָא מְזוֹנֵי דְּקַיְימָא בַּאֲגַם וְהָא בַּעְיָא נְטִירָה בְּנָטַר מָתָא וְאִיבָּעִית אֵימָא לֹא תֵּימָא כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ אֶלָּא אֵימָא רוֹב הֲנָאָה שֶׁלּוֹ וְאִיבָּעִית אֵימָא בִּשְׁאִילַת כֵּלִים נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר נִשְׁבָּעִין עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמֵּתָה וּמְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבֵידָה וְאֶת הַגְּנֵיבָה בִּשְׁלָמָא גְּנֵיבָה דִּכְתִיב אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו אֶלָּא אֲבֵידָה מְנָא לָן דְּתַנְיָא אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב אֵין לִי אֶלָּא גְּנֵיבָה אֲבֵידָה מִנַּיִן ת״ל אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב מִכָּל מָקוֹם הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר לֹא אַמְרִינָן דִּבְרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר אַמְרִינָן דִּבְרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם מַאי אִיכָּא לְמֵימַר אַמְרֵי בְּמַעֲרָבָא קַל וָחוֹמֶר וּמַה גְּנֵיבָה שֶׁקְּרוֹבָה לְאוֹנֶס מְשַׁלֵּם אֲבֵידָה שֶׁקְּרוֹבָה לִפְשִׁיעָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן וְאִידָךְ מִילְּתָא דְּאַתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר טָרַח וְכָתַב לָהּ קְרָא וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל בִּשְׁלָמָא שְׁבוּרָה וּמֵתָה דִּכְתִיב וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת אֶלָּא שְׁבוּיָה בְּשׁוֹאֵל מְנָא לָן וְכִי תֵּימָא נֵילַף מִשְּׁבוּרָה וּמֵתָה מַה לִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה שֶׁכֵּן אוֹנְסָא דְּסָלִיק אַדַּעְתָּא הוּא תֹּאמַר בִּשְׁבוּיָה שֶׁכֵּן אוֹנְסָא דְּלֹא סָלִיק אַדַּעְתָּא הוּא אֶלָּא נֶאֶמְרָה שְׁבוּרָה וּמֵתָה בְּשׁוֹאֵל וְנֶאֶמְרָה שְׁבוּרָה וּמֵתָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר מַה לְּהַלָּן שְׁבוּיָה עִמּוֹ אַף כַּאן שְׁבוּיָה עִמּוֹ אִיכָּא לְמִיפְרַךְ מַה לְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן לִפְטוֹר תֹּאמַר בְּשׁוֹאֵל שֶׁכֵּן לְחִיּוּב אֶלָּא כְּר׳ נָתָן דְּתַנְיָא ר׳ נָתָן אוֹמֵר אוֹ לְרַבּוֹת שְׁבוּיָה הַאי אוֹ מִיבָּעְיָא לֵיהּ לְחַלֵּק דְּסד״א עַד דְּמִיתַּבְּרָא וּמֵתָה לֹא מִחַיֵּיב קמ״ל הָנִיחָא לְר׳ יוֹנָתָן אֶלָּא לְר׳ יֹאשִׁיָּה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר דְּתַנְיָא אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ אֵין לִי אֶלָּא אָבִיו וְאִמּוֹ אָבִיו בְּלֹא אִמּוֹ אִמּוֹ בְּלֹא אָבִיו מִנַּיִן ת״ל אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל אָבִיו קִלֵּל אִמּוֹ קִלֵּל דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר מַשְׁמַע שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד וּמַשְׁמַע אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ

עד

אֲבָל אם שָׁאַל אֶת הַפָּרָה, וְרק אַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַבְּעָלִים אוֹ שְׁכָרָן למלאכתו, וּמֵתָה הפרה, חַיָּיב השואל לשלם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב יג) 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם', ומבואר שאם לא היו הבעלים שאולים למלאכת השואל בשעת השאילה, אף אם היו שאולים בשעה שנאנס, חייב לשלם.

גמרא

הגמרא מפרשת את הדין המובא ברישא. מדייקת הגמרא: מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא 'שאל הבעלים או שכרן וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַפָּרָה', מִכְּלָל – משמע דְּבַרֵישָׁא דְּקָתָנֵי 'ושאל בעליה עִמָּהּ', הכוונה עִמָּהּ מַמָּשׁ, ששאל את המשאיל באותה שעה ששאל את הפרה. ותמוה, עִמָּהּ מַמָּשׁ מִי מַשְׁכַּחַת לָהּ – וכי מצינו אופן ששאילת הבעלים תחול בבת אחת עם שאילת הפרה, הרי הַפָּרָה נקנית לו לימי שאילתה רק בִּמְשִׁיכָה – כשמושך אותה מבעליה, וְאילו הַבְּעָלִים שאולים לו כבר בַּאֲמִירָה, שכשאומר בעל הפרה לשואל 'אני ופרתי שאולים לך' מיד הוא עצמו שאול לו, והפרה אינה שאולה לו עד שימשכנה אליו, ואין שתי השאילות חלות בבת אחת.

משיבה הגמרא: אִיבָּעֵית אֵימָא – אם תרצה אמור, שברישא מדובר כְּגוֹן דְּקַיְימָא פָּרָה בְּחַצְרוֹ דְּשׁוֹאֵל – שהפרה עומדת כבר בחצירו של השואל, דְּלֹא מְחַסְּרָא מְשִׁיכָה – שאינה מחוסרת משיכה לצורך קנינה, אלא כשאומר בעל הפרה 'אני ופרתי שאולים לך' מיד נקנית הפרה לשואל בקנין חצר, וגם הוא עצמו נקנה באמירתו, ונמצא ששניהם נקנים לו באותה שעה ממש. אִיבָּעֵית אֵימָא, שמדובר באופן דְּאָמַר לֵיהּ השואל, אַתְּ גּוּפָךְ – אתה עצמך לֹא תִּשָּׁאֵל למלאכתי עַד שְׁעַת מְשִׁיכַת פָּרָתְךָ, ורק בשעה שמושך את הפרה נקנים לו בעליה למלאכתו.

הגמרא מביאה את המקור לחיובי השומרים שנשנו במשנה לעיל (צג.): תְּנַן הָתָם, אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים הֵם: שׁוֹמֵר חִנָּם – אדם השומר על חפץ של חבירו בלא קבלת שכר. וְהַשּׁוֹאֵל – המקבל מחבירו דבר כדי להשתמש בו בלא תשלום. נוֹשֵׂא שָׂכָר – השומר על חפץ של חבירו תמורת שכר. וְהַשּׂוֹכֵר – המקבל דבר מחבירו כדי להשתמש בו תמורת תשלום עבור ימי השכירות. ומבארת המשנה את דיניהם: שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל – על כל דבר שאירע לחפץ ונפסד על ידו, בין כשטוען שנאנס החפץ ובין שטוען שנגנב או אבד, נשבע שכך היה, ופטור מלשלם את דמי החפץ. וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל – בין אם נאנס ובין אם נגנב או אבד. נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר, נִשְׁבָּעִין עַל הַשְּׁבוּרָה – אם נשברה הבהמה באונס, וְעַל הַשְּׁבוּיָה – שנשבתה הבהמה על ידי לסטים מזוזיים, וְעַל הַמֵּתָה – אם מתה הבהמה בדרכה, שכל אלו נחשבים אונס, וּמְשַׁלְּמִים אֶת הָאֲבִידָה וְאֶת הַגְּנֵיבָה – אם נאבדה הבהמה או נגנבה.

שואלת הגמרא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי – מנין אנו יודעים דינים אלו. משיבה הגמרא: דְּתָנוּ רַבָּנַן – שכך שנינו בברייתא לענין שלשת הפרשיות העוסקות בדיני שומרים ודיניהם חלוקים, ולא נתפרש בכתובים באיזה שומר נאמר כל דין, ומפרשת הברייתא, הַפָּרָשָׁה הָרִאשׁוֹנָה שפטר בה על הגניבה נֶאֱמְרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם, והפרשה הַשֵּׁנִיָּה שחייב בה על הגניבה ופטר על האונס, נאמרה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, והפרשה הַשְּׁלִישִׁית שחייב בה אף על האונסין נאמרה בְּשׁוֹאֵל.

מקשה הגמרא: בְּשָׁלְמָא מה שכתוב בברייתא שהפרשה הַשְּׁלִישִׁית נאמרה בְּשׁוֹאֵל, אכן כך מְפוֹרָשׁ בפסוק, שנאמר (שמות כב יג) 'וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם', אֶלָּא מה שכתוב בברייתא שפרשה הָרִאשׁוֹנָה נאמרה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם וּשְׁנִיָּה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר מנין לפרש כן, אֵיפּוּךְ אֲנָא – הלא יכול אני לפרש הכתובים להיפך, שהראשונה נאמרה בשומר שכר, והשניה בשומר חינם, ושומר חינם יהיה חייב בגניבה ואבידה, ולא שומר שכר.

מתרצת הגמרא: מִסְתַּבְּרָא – מסתבר לפרש שהַשְּׁנִיָּה נאמרה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, שֶׁכֵּן החמיר בה הכתוב שחַיָּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבִידָה, והסברא נותנת להחמיר יותר על שומר שכר, כיון שהוא מקבל שכר על שמירתו.

מקשה הגמרא על התירוץ: אַדְּרַבָּה, הרי יש גם סברא לומר שהָרִאשׁוֹנָה נאמרה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, שֶׁכֵּן כתוב בה שמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בְּטוֹעַן מַעֲנַת גֵּנֶב – שומר שפטר עצמו בטענת נגנב ונשבע על כך, ואחר כך נמצא החפץ בידו, משלם כפל כדין גנב, ומאחר שמצינו חומרא בפרשה ראשונה מסתבר להעמידה בשומר שכר.

מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ הָכִי הפרשה השניה חמורה יותר, משום שמחייבתו לשלם דמי החפץ מיד כשטוען שנגנב, וּקְרָנָא בְּלֹא שְׁבוּעָה עֲדִיפָא מִכְּפֵילָא בִּשְׁבוּעָה – חיוב תשלום קרן שמתחייב בו אף בלא להישבע לשקר, חמור יותר מחיוב כפל הבא רק אחר שנשבע לשקר שנגנבה. ולכן בודאי מסתבר ששניה בשומר שכר.

מביאה הגמרא ראיה: תֵּדַע שאכן חיוב קרן חמור מחיוב כפל הבא רק לאחר שבועת שקר, דְּהָא שׁוֹאֵל שֶׁכָּל הַהֲנָאָה מן החפץ שֶׁלּוֹ, שמשתמש בו בחינם, והיה ראוי להחמיר עליו ביותר, וְאף על פי כן אם טוען שנגנבה אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן, ולא פטרוהו בשבועה כדי שיתחייב כפל אם ימצא שנשבע לשקר. ומוכח שחיוב קרן מיד חמור מכפל הבא רק לאחר שבועת שקר.

מקשה הגמרא: וְכי הַשּׁוֹאֵל כָּל הַהֲנָאָה מן החפץ שֶׁלּוֹ, וְהָא בַּעְיָא מְזוֹנֵי – והרי צריך הוא לזון את הבהמה משלו, ואין הנאתו מושלמת. מתרצת הגמרא: אכן לא כל שואל כל הנאה שלו, ומה שאמרנו ששואל חמור הוא מאחר שיש אופנים שכל הנאה שלו, וכגון דְּקַיְימָא – שהבהמה עומדת בְּסמוך לאָגָם, שהיה אגם סמוך למקום השואל, והבהמה רועה וניזונת שם בחינם ואינו צריך לתת לה מזונות.

שוב מקשה הגמרא: וְהָא בַּעְיָא נְטִירָה – והרי הבהמה צריכה שמירה שלא תנזק, והשואל צריך להוציא הוצאות על כך, ואין כל הנאה שלו. מתרצת הגמרא: מדובר בְּמקרה שיש נַטַּר מָתָא – שומר קבוע בעיר לשמירת בהמות אנשי העיר, ואינו צריך להוציא הוצאות על שמירתה.

הגמרא מביאה שני תירוצים נוספים: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לֹא תֵּימָא – אל תאמר שהשואל כָּל הַהֲנָאָה שֶׁלּוֹ, שהרי חייב בהוצאות מזונות ושמירה, אֶלָּא אֵימָא רוֹב הֲנָאָה שֶׁלּוֹ, משום שאינו משלם שכר על השתמשותו, ומשום כך ראוי להחמיר עליו יותר משאר שומרים. וְאִיבָּעֵית אֵימָא, בִּשְׁאֵילַת כֵּלִים – ההוכחה היא משאילת כלים שאין בהם הוצאות מזונות ושמירה כיון שנשמרים בביתו.

הגמרא מבררת את מקור דין המשנה לגבי שומר שכר ושוכר. שנינו במשנה: נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר, נִשְׁבָּעִין עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמֵּתָה, שכל אלו נחשבים לאונס ונפטרים על ידי שבועה, וּמְשַׁלְּמִים אֶת הָאֲבִידָה וְאֶת הַגְּנֵיבָה – ואם טוענים שנאבדה הבהמה או נגנבה חייבים לשלם, ואינם נפטרים בשבועה. שואלת הגמרא: בְּשָׁלְמָא חיובם בטענת גְּנֵיבָה מפורש בתורה, דִּכְתִיב בשומר שכר (שמות כב יא) 'אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו', אֶלָּא חיובם בטענת אֲבִידָה מְנָא לָן.

מבארת הגמרא שדין זה נלמד מדרשה: דְּתַנְיָא, נאמר בשומר שכר 'אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו', וְאֵין לִי ללמוד ממשמעות הכתוב אֶלָּא רק שהוא חייב לשלם על הַגְּנֵיבָה, על הָאֲבִידָה מִנַּיִן. תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב' – מהכפילות יש ללמוד שמִכָּל מָקוֹם – בכל מקרה שטוען שאין הפיקדון אצלו הוא חייב לשלם, ואף בטענת אבידה.

מקשה הגמרא: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר – לימוד זה מובן רק לפי התנא שסובר (גיטין מא:) לֹא אָמְרִינָן דִּבְרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם שדרכם לכפול לשונם לפעמים, ולכן יש לדרוש את הכפילות שבפסוק 'אם גָּנוֹב יִגָּנֵב', לרבות חיוב שומר שכר באבידה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שכפילות בתורה אין בה יתור לשון משום שאָמְרִינָן דִּבְרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, הרי אי אפשר ללמוד את חיוב שומר שכר באבידה מ'אם גנב יגנב'.

מתרצת הגמרא: אָמְרֵי בְּמַעֲרָבָא – אמרו החכמים בני הישיבה שבארץ ישראל, שיש ללמוד חיוב שומר שכר באבידה בקַל וָחוֹמֶר מגניבה, וּמַה גְּנֵיבָה שֶׁהִיא קְרוֹבָה לְאוֹנֶס – שיש בה קצת אונס, כיון שנעשית על ידי אחרים, ואף על פי כן אמרה תורה שמְשַׁלֵּם, אֲבִידָה, שֶׁקְּרוֹבָה לְפִשְׁיעָה, שהרי החפץ נאבד ממנו ממילא, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שצריך לשלם.

שואלת הגמרא: וְאִידָךְ – התנא הסובר שלא אומרים דיברה תורה כלשון בני אדם, ולומד את חיוב שומר שכר באבידה מ'אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב', מדוע הוצרך הפסוק ללמד דין זה, הלא אפשר ללמדו בקל וחומר. משיבה הגמרא: מִילְּתָא דְּאַתְיָא – דבר שאפשר ללמדו בְּקַל וָחוֹמֶר, מכל מקום טָרַח וְכָתַב לָהּ קְרָא – טרחה התורה לכתבו.

שנינו במשנה שהובאה לעיל: וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל, ואפילו על האונסין. שואלת הגמרא: בְּשָׁלְמָא על שְׁבוּרָה וּמֵתָה מובן מנין לנו שהשואל משלם, משום דִּכְתִיב בענינו (שמות כב יג) 'וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת וגו' שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם', אֶלָּא שְׁבוּיָה בְּשׁוֹאֵל – דין זה שהשואל חייב לשלם אם נשבה הדבר ששאל, מְנָא לָן, הלא אינו מפורש

המשך בעמוד ק

עַד שֶׁיִּפְרוֹט לְךָ הַכָּתוּב – שיכתוב הכתוב מפורש 'יַחְדָּו', ואז יתפרש הדין רק על שניהם יחד, אך במקלל שלא נאמר 'יחדיו', חייב גם אם קלל אחד מהם. וכמו כן אם היה כתוב 'ונשבר ומת' היה משמע או מת, ותיבת 'או' מיותרת ללמוד ממנה שבויה. אבל לרבי יאשיה, שגם כשלא כתוב 'יחדיו' מתפרש הכתוב דווקא על שניהם יחד, אם כן הוצרכה תיבת 'או' לחלק ולומר שחייב על כל אחד מהאונסים בפני עצמו, ואינה מיותרת לחייב בשבויה.

מתרצת הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא שֶׁרַבִּי יֹאשִׁיָּה** סובר שבכל מקום תיבת 'או' באה לחלק, **לְחַלֵּק הָכָא לֹא צָרִיךְ** – כאן לענין חיוב שואל באונסין אין צורך בתיבת 'או' כדי לחלק וללמד שחייב על השבורה שלא מתה. **מַאי טַעְמָא,** כיון **שֶׁכְּבָרָא הוּא** לחייבו על כך, שהרי **מַה לִּי קַטְלָהּ כּוּלָּהּ** – מהו ההבדל בין אם נהרגה כל הבהמה, **וּמַה לִּי קַטְלָהּ פַּלְגָא** – לבין נהרגה רק חציה, דהיינו שנשברה הבהמה ולא מתה, וכשם שעל מיתת כולה חייב לשלם כמו כן חייב גם על השבורה שהיא מיתת חציה. וממילא גם לשיטתו, תיבת 'או' מיותרת, ובאה לרבות שבויה.

הגמרא ממשיכה לברר את המקור לחיובי השואל. שואלת הגמרא: **גְּנִיבָה וַאֲבֵידָה בְּשׁוֹאֵל** שחייב **מְנָא לָן, וְכִי תֵּימָא נַיְלַף מִשְּׁבוּרָה וּמֵתָה,** שכשם שחייב בהם כך יתחייב גם בגניבה ואבידה, יש להשיב, **מַה לִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה, דְּלָא אֶפְשָׁר לְמִיטְרַח וְאַתּוּיֵי** – שאין אפשרות לטרוח ולהשיבה, שכבר נשברה או מתה, **וּהְאַמַּר** כן **בְּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה דְּאֶפְשָׁר לְמִיטְרַח וְאַתּוּיֵי,** שהרי לא נאבדה מהעולם אלא נעלמה על ידי גניבה או אבידה, הלא יתכן שלא חייבה התורה את השואל באופן שיכולים הבעלים לטרוח ולמוצאה.

משיבה הגמרא: **אֶלָּא כִּי הָא דְּתַנְיָא,** נאמר בפרשת שואל (שמות כב יג) 'וְנִשְׁבַּר **אוֹ מֵת** וגו' שָׁלֵם יְשַׁלֵּם', **אֵין לִי** מקור **אֶלָּא** שחייב על **שְׁבוּרָה וּמֵתָה,** אבל על **גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה מִנַּיִן. אֲמַרְתָּ** – אמור שניתן ללמוד זאת בקל **וָחוֹמֶר** משומר שכר, **וּמַה שּׁוֹמֵר שָׂכָר** הקל **שֶׁפָּטוּר** מתשלומין על **שְׁבוּרָה וּמֵתָה,** מכל מקום הוא **חַיָּיב בְּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה, שׁוֹאֵל** החמור **שֶׁחַיָּיב בְּשְׁבוּרָה וּמֵתָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא** גם **בְּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה** כשומר שכר הקל. מסיימת הברייתא: **וְזֶה הוּא** קַל **וָחוֹמֶר שֶׁאֵין עָלָיו תְּשׁוּבָה** – שאין עליו קושיא לדחותו.

שואלת הגמרא: **מַאי** – מה הרגיש התנא שיש להשיב ולדחות את הקל וחומר שהוצרך לומר **שֵׁאֵין עָלָיו תְּשׁוּבָה.** מבארת הגמרא: **וְכִי תֵּימָא אִיכָּא לְמִיפְרַךְ מַה לְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן** מצינו שהחמירה עליו התורה **שְׁמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בְּאוֹפֶן שֶׁהִיא טוֹעֶן** לפטור עצמו **בְּטַעֲנַת לִסְטִים מְזוּיָּין** – שבאו שודדים ונטלו ממנו את החפץ בכח, ונשבע על כך ולאחר מכן העידו עדים ששיקר בשבועתו והוא עצמו גנבו. ואילו שואל אינו בא לידי תשלום כפל בטענת ליסטים מזויין, שהרי אינו נפטר בטענה זו. ואם כן מצינו ששואל קל משומר שכר לענין זה, ושוב אין ללמוד בקל וחומר שואל משומר שכר.

ומבארת הגמרא: **אֲפִילּוּ הָכִי** – אף שמצינו ששואל קל משומר שכר לענין טוען טענת ליסטים מזוין, מכל מקום **קָרְנָא דְּשׁוֹאֵל עֲדִיפָא** – הקרן שמשלם השואל ואינו נפטר ממנה בשבועה עדיף וחמור יותר מכפל הבא רק על ידי שבועת שקר. טעם נוסף שאין זו תשובה על הקל וחומר: **אִיבְּעִית אֵימָא, קָסָבַר** התנא בברייתא **שֶׁלִּסְטִים מְזוּיָּין גַּזְלָן הוּא** נחשב ולא גנב, וממילא לא יתחייב כפל בטוען טענת ליסטים מזויין, שחיוב כפל חל רק על הפוטר עצמו בטענת גניבה.

שואלת הגמרא: **אֲשֶׁכְּחָן** מקור **לְחִיּוּב** שואל בגניבה ואבידה, **לְפָטוּר מְנָא לָן** – מנין לנו שכשהיו בעליו עמו במלאכתו פטור אף בגניבה ואבידה. **וְכִי תֵּימָא נַיְלַף מִשְּׁבוּרָה וּמֵתָה,** שכשם שפטרה התורה על האונסים אם היו בעליו עמו בשעת שאילה, כך גם יש לפטרו בגניבה ואבידה, יש להשיב, **מַה לִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה שֶׁכֵּן אוֹנֶס** הם ולכן מסתבר להקל בהם, אבל גניבה ואבידה שאינם באונס אלא שלא שמר כראוי, יתכן שחייב עליהם בכל אופן.

משיבה הגמרא: **אֶלָּא גָּמַר** – למד דין זה **מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר,** שכשם ששומר שכר פטור בגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו בשעת קבלת השמירה, כך גם שואל פטור באופן זה.

שואלת הגמרא: **וְשׁוֹמֵר שָׂכָר גּוּפֵיהּ, מְנָלָן** – מנין לנו שהוא פטור בגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו. משיבה הגמרא: **גְּמִרִי חִיּוּבָא דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר** – לומדים את אופן חיובי השומר שכר שהוא גניבה ואבידה **מֵחִיּוּבָא דְּשׁוֹאֵל** – מחיובי השואל באונסים, **מַה לְּהַלָּן** בשואל אם היתה השאילה **בְּבַעֲלִים פָּטוּר, אַף כָּאן** בשומר שכר אם היתה קבלת השמירה **בְּבַעֲלִים פָּטוּר.**

שואלת הגמרא: **בְּמַאי גָּמַר** – באיזה לימוד אתה לומד את חיובי השומר שכר מחיובי השואל, **אִי** במידת 'כַּמָּה מָצִינוּ', הרי **אִיכָּא לְמִיפְרַךְ כִּדְפַרְכִינָן** – יש להשיב על לימוד זה כפי שהשבנו לעיל, שֶׁכָּן רק **בְּאוֹנֶס** מצינו שפטרה התורה את השואל בבעליו עמו, ואין אתה יכול ללמוד ממנו פטור זה לשומר שכר שלא שמר כראוי ונגנב או נאבד.

משיבה הגמרא: **אֶלָּא אָמַר קְרָא** בפרשת שואל (שמות כב יג) 'וְכִי יִשְׁאַל' וגו', **וְ"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן** – האות וי"ו שבתחילת הפרשה מקישה בין הפרשיות, להוסיף על מה שכבר נאמר בפרשה הראשונה, **וְיִלְמַד עֶלְיוֹן מִתַּחְתּוֹן** – ותלמד פרשה ראשונה מפרשה שניה [שומר שכר משואל], שדין שנאמר בפרשת שואל נכון הוא גם לפרשת שומר שכר שלפניה, וכשם ששואל פטור מאונסין בבעליו עמו, כך שומר שכר פטור בגניבה ואבידה בבעליו עמו.

הגמרא חוזרת להקשות על האמור לעיל, שלומדים את פטור השואל בגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו משומר שכר: **וְאַכַּתִּי** אף שיודעים אנו את מקור פטור השומר שכר כשהיו בעליו עמו, עדיין **שׁוֹאֵל מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר לֹא גָּמַר** לענין זה, משום **דְּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ, מַה לְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן** הוא **פָּטוּר** גם **בִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה,** וכיון שמצינו בו קולא אחת, דין הוא להקל עליו גם שיפטר בגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו, האם **תֵּאמַר** כן **בְּשׁוֹאֵל** שהחמירה עליו התורה **שֶׁחַיָּיב** אף **בִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה,** הלא יתכן שכיון שחמור הוא אינו נפטר מגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** יש ללמוד את פטור השואל בגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו באופן אחר, שהרי **גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה בְּשׁוֹאֵל לְחִיּוּבָא מְנָלָן** – מנין לנו עיקר חיוב השואל בגניבה ואבידה, **דְּגָמַר מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר** – הלא למדנו זאת בקל וחומר משומר שכר כמבואר בברייתא לעיל, והרי בדבר הנלמד מחבירו בקל וחומר הכלל הוא **שַׁדַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כְּנִדּוֹן** – די לו לדבר הנלמד להיות חמור כמלמד, ואין להחמיר עליו יותר, ואם כן **מַה גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר** דינו **שֶׁבְּבַעֲלִים פָּטוּר, אַף** חיוב **גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה דְּשׁוֹאֵל** שהוא נלמד ממנו בקל וחומר **נַמִּי** – גם הוא **בְּבַעֲלִים פָּטוּר.**

מקשה הגמרא: **הָנִיחָא לְמַאן דְּאִית לֵיהּ** – לדעת מי שסובר את הכלל של 'דַּיּוֹ', **אֶלָּא לְמַאן דְּלֵית לֵיהּ 'דַּיּוֹ', מַאי אִיכָּא לְמֵימַר,** הרי לפי דעה זו יש ללמוד מהקל וחומר ששואל חייב בגניבה ואבידה אף כשהיו בעליו עמו.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא, אָמַר קְרָא** 'וְכִי יִשְׁאַל', **וְ"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן** – האות וי"ו שבתחילת פרשת שואל מקישה בין הפרשיות, להוסיף על מה שכבר נאמר בפרשה הראשונה, **וְיִלְמַד עֶלְיוֹן מִתַּחְתּוֹן** – פרשה ראשונה מפרשה שניה, כמבואר לעיל שכשם ששואל פטור מחיוביו אם היו הבעלים עמו, כך גם השומר שכר פטור מחיוביו [שהם גניבה ואבידה] כשהיו הבעלים עמו בעת קבלת השמירה. **וְכֵן** ילמד **תַּחְתּוֹן מֶעֱלְיוֹן** – פרשה שניה מפרשה ראשונה [שואל משומר שכר], ולומדים מההיקש שגם שואל חייב בגניבה ואבידה, וכשם ששומר שכר פטור מגניבה ואבידה בבעליו עמו כך גם שואל דינו כן.

אִיתְּמַר, פְּשִׁיעָה בְּבַעֲלִים – אחד מן השומרים שהיו בעליו עמו כשקיבל שמירה, ופשע בשמירתו, **פְּלִיגֵי בָּהּ רַב אַחָא וְרָבִינָא, חַד אָמַר חַיָּיב, וְחַד אָמַר פָּטוּר.**

מבארת הגמרא: **מַאן דְּאָמַר חַיָּיב, קָסָבַר מִקְּרָא נִדְרַשׁ** בהיקש **לְפָנָיו** – רק לפרשה שלפניו **וְלֹא** לפרשה **שֶׁלְּפָנֵי פָנָיו, הֵלְכָךְ** מה שנאמר בפרשת שואל [שהיא שלישית] 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יִשָּׁלֵם', **אֲשׁוֹמֵר חִנָּם לֹא כְּתִיב** – פטור זה אינו נדרש על שומר חנם [פרשה ראשונה], ולכן שומר חנם שפשע חייב אף אם היה בעליו עמו. **וּפְשִׁיעָה נַמִּי בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּבְשׁוֹאֵל** – וחיוב שומר שכר ושואל בפשיעה **לֹא כְּתִיב** בהם מפורש, **הֵלְכָךְ, בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּבְשׁוֹאֵל** שפשעו, **לְחִיּוּב** – החיוב בהם **אַתְיָא** – נלמד **בְּקַל וָחוֹמֶר מִשּׁוֹמֵר חִנָּם, אֲבָל בְּבַעֲלִים לִפְטוּר** – לפוטרם בפשיעה אם היה בעליו עמו, **אַף בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּבְשׁוֹאֵל לֹא** – אין לומדים לפוטרו, **מַאי טַעְמָא,** משום **דִּכְתִיב 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יִשָּׁלֵם' אֲשׁוֹאֵל וְאֲשׁוֹמֵר שָׂכָר, אֲהָנָךְ חִיּוּבֵי דִּכְתִיב בְּהוּ בְּהֶדְיָא הוּא דְּמִיכְתַּב** – דווקא על החיובים הכתובים בהם במפורש נאמר פטור זה, דהיינו בגניבה ואבידה בשומר שכר, ואונסים בשואל, אבל לענין חיוב פשיעה שלא נאמר בהם מפורש, אלא למדוה בקל וחומר משומר חנם,

המשך בעמוד צה

עַד שֶׁיִּפְרוֹט לְךָ הַכָּתוּב יַחְדָּו אֲפִילּוּ תֵּימָא ר' יֹאשִׁיָּה לְחַלֵּק הָכָא לָא צְרִיךְ מ"ט סְבָרָא הוּא מַה לִּי קָטְלָהּ כּוּלָּהּ מַה לִּי קָטְלָהּ פַּלְגָא גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה בְּשׁוֹאֵל מְנָא לָן וְכ"ת נֵילַף מִשְּׁבוּרָה וּמֵתָה מַה לִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה דְּלָא אֶפְשָׁר לְמִיטְרַח וַאֲתוּיֵי תֹּאמַר בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה דְּאֶפְשָׁר לְמִיטְרַח וַאֲתוּיֵי אֶלָּא כִּי הָא דְּתַנְיָא וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת אֵין לִי אֶלָּא שְׁבוּרָה וּמֵתָה גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה מִנַּיִן אָמַרְתָּ קַל וָחוֹמֶר וּמַה שׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁפָּטוּר מִשְּׁבוּרָה וּמֵתָה חַיָּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה שׁוֹאֵל שֶׁחַיָּיב בִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה אֵינוֹ דִּין שֶׁחַיָּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה וְזֶה הוּא קַל וָחוֹמֶר שֶׁאֵין עָלָיו תְּשׁוּבָה מַאי אֵין עָלָיו תְּשׁוּבָה וְכ"ת אִיכָּא לְמִיפְרַךְ מַה לְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֵּפֶל בְּטוֹעֵן טַעֲנַת לִסְטִים מְזוּיָּין אפ"ה קַרְנָא דְּשׁוֹאֵל עֲדִיפָא אִיבָּעֵית אֵימָא קָסָבַר לִסְטִים מְזוּיָּין גַּזְלָן הוּא אַשְׁכְּחָן לְחִיּוּב לִפְטוֹר מְנָא לָן וְכִי תֵּימָא נֵילַף מִשְּׁבוּרָה וּמֵתָה מַה לִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה שֶׁכֵּן אוֹנֶס אֶלָּא גָּמַר מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר וְשׁוֹמֵר שָׂכָר גּוּפֵיהּ מְנָלַן גַּמְרֵי חִיּוּבָא דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר מֵחִיּוּבָא דְּשׁוֹאֵל מַה לְּהַלָּן בִּבְעָלִים פָּטוּר אַף כָּאן בִּבְעָלִים פָּטוּר בְּמַאי גָּמַר אִי בְּמָה מָצִינוּ אִיכָּא לְמִיפְרַךְ כִּדְפָרְכִינַן שֶׁכֵּן אוֹנֶס אֶלָּא אָמַר קְרָא וְכִי יִשְׁאַל וָי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן וְיִלָּמֵד עֶלְיוֹן מִתַּחְתּוֹן וְאַכַּתִּי שׁוֹאֵל מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר לָא גָּמַר דְּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ מַה לְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן פָּטוּר בִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה תֹּאמַר בְּשׁוֹאֵל שֶׁחַיָּיב בִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה אֶלָּא גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה בְּשׁוֹאֵל לְחִיּוּבָא מְנָלַן דְּגָמַר מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר דַּיּוֹ לָבֹא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן מַה גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר בִּבְעָלִים פָּטוּר אַף גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה דְּשׁוֹאֵל נַמִּי בִּבְעָלִים פָּטוּר הָנִיחָא לְמַאן דְּאִית לֵיהּ דַּיּוֹ אֶלָּא לְמַאן דְּלֵית לֵיהּ דַּיּוֹ מַאי אִיכָּא לְמֵימַר אֶלָּא אָמַר קְרָא וְכִי יִשְׁאַל וָי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן וְיִלָּמֵד עֶלְיוֹן מִתַּחְתּוֹן וְתַחְתּוֹן מֵעֶלְיוֹן אִיתְּמַר פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים פְּלִיגֵי בָּהּ רַב אַחָא וְרָבִינָא חַד אָמַר חַיָּיב וְחַד אָמַר פָּטוּר מ"ד חַיָּיב קָסָבַר מִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו וְלֹא לִפְנֵי פָנָיו הִלְכָּךְ אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ אַשּׁוֹמֵר חִנָּם לָא כְּתִיב וּפְשִׁיעָה נַמִּי בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּבְשׁוֹאֵל לָא כְּתִיב הִלְכָּךְ בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּבְשׁוֹאֵל לְחִיּוּב אַתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר מִשּׁוֹמֵר חִנָּם אֲבָל בִּבְעָלִים לִפְטוֹר אַף בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּבְשׁוֹאֵל לָא מ"ט כִּי כְּתִיב אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אַשּׁוֹאֵל וְאַשּׁוֹמֵר שָׂכָר אַהָנָךְ חִיּוּבֵי דִּכְתִיב בְּהוּ בְּהֶדְיָא הוּא דְּמִיכְתַּב מ"ד פָּטוּר קָסָבַר מִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו וְלִפְנֵי פָנָיו וְכִי כְּתִיב אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ אַשּׁוֹמֵר חִנָּם נַמִּי כְּתִיב תְּנַן הַשּׁוֹאֵל הַפָּרָה וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ הַשּׁוֹאֵל הַפָּרָה וְשָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ שָׁאַל בְּעָלֶיהָ אוֹ שְׂכָרָן וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל הַפָּרָה וּמֵתָה פָּטוּר וְאִילּוּ ש"ח לָא קָתָנֵי וּלְטַעֲמֵיךְ ש"ש מִי קָתָנֵי אֶלָּא תַּנָּא מִילְּתָא

איבעית

דכתיבא

רש"י

עַד שֶׁיִּפְרוֹט לְךָ הַכָּתוּב יַחְדָּו. כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵט לְךָ הַכָּתוּב (דברים כב) בְּחוֹרֵשׁ שׁוֹר וַחֲמוֹר דְּמִדְּאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב יַחְדָּו שַׁמְעִינַן דְּאִי לָא כְּתָבֵיהּ הֲוָה מַשְׁמַע שֶׁלֹּא יַחֲרוֹשׁ לֹא בְּשׁוֹר וְלֹא בַּחֲמוֹר וְאָבִיו וְאִמּוֹ קַלֵּל דָּרֵישׁ לָהּ בְּסַנְהֶדְרִין (דף פה:) לְהָבִיא אֶת הַמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה: סְבָרָא הוּא. דְּנִשְׁבַּר בְּלֹא מֵת נַמִּי מְחַיֵּיב דַּהֲוָה לֵיהּ קָטְלָהּ פַּלְגָא: תֹּאמַר בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה דְּאֶפְשָׁר לְמִיטְרַח וַאֲתוּיֵי. וְאִיכָּא לְמֵימַר יַחֲזוֹר בְּעָלֶיהָ אַחֲרֶיהָ אוּלַי תִּמָּצֵא: תְּשׁוּבָה. פִּירְכָא: מַאי אֵין לוֹ עָלָיו תְּשׁוּבָה. מַאי יֵשׁ לוֹ לַתַּנָּא לְהָשִׁיב דְּאִיצְטְרִיךְ לַתַּנָּא לְאַשְׁמוּעִינַן דְּאֵינָהּ תְּשׁוּבָה: בְּטוֹעֵן טַעֲנַת לִסְטִין מְזוּיָּין. דִּלְעִנְיַן מִיפְטַר בְּתַשְׁלוּמִין הֲוֵי אוֹנֶס וְטוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב הֲוֵי לְעִנְיַן כֵּפֶל אִם נִשְׁבַּע וּבָאוּ עֵדִים שֶׁהִיא אֶצְלוֹ תֹּאמַר בְּשׁוֹאֵל שֶׁאֵינוֹ בָּא לִידֵי כֵּפֶל דְּכִי טָעֵין וְאָמַר לִסְטִים מְזוּיָּין בָּא עָלַי וְנָטַל מְחַיֵּיב אֶת עַצְמוֹ בְּקֶרֶן: אפ"ה. אֵין זוֹ תְּשׁוּבָה דְּקַרְנָא דִּמְחַיֶּיבֶת לֵיהּ לְשׁוֹאֵל מִכִּי טָעֵין לִסְטִים מְזוּיָּין נָטְלָהּ וַאֲפִילּוּ לֹא נִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר עֲדִיפָא לִהְיוֹת חֲמוּרָה מש"ש הַבָּא לִידֵי כֵּפֶל אִם כָּפַר וְנִשְׁבַּע עַל כָּךְ לַשֶּׁקֶר וְאִם אֱמֶת אָמַר פָּטוּר מִן הַקֶּרֶן: גַּזְלָן הוּא. וַאֲפִי' נִשְׁבַּע ש"ש עַל כָּךְ לַשֶּׁקֶר וְנִמְצָא שֶׁהָיָה אֶצְלוֹ. לֹא מְחַיֵּיב כֵּפֶל שֶׁאֵין כֵּפֶל אֶלָּא בְּגוֹנֵב אוֹ בְּפוֹטֵר עַצְמוֹ בְּטַעֲנַת גַּנָּב שֶׁאוֹמֵר נִגְנְבָה מִמֶּנִּי וְנִשְׁבַּע וּבָאוּ עֵדִים וְאֵין זֹאת אֶלָּא בְּש"ח שֶׁפָּטוּר בִּגְנֵיבָה: אַשְׁכְּחָן לְחִיּוּב. גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה בְּשׁוֹאֵל לְחַיֵּיב בְּשֶׁאֵין בְּעָלָיו עִמּוֹ: לִפְטוֹר מְנָלָן. שֶׁאִם בְּעָלָיו עִמּוֹ פָּטוּר: גָּמַר מש"ש. מַה ש"ש בִּבְעָלִים פָּטוּר בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה אַף שׁוֹאֵל בִּבְעָלִים פָּטוּר: גַּמְרֵי חִיּוּבָא דש"ש. דְּהַיְינוּ גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה: מֵחִיּוּבָא דְּשׁוֹאֵל. מִשְּׁבוּרָה וּמֵתָה דְּשׁוֹאֵל: מַה לְּש"ש. דִּין הוּא שֶׁיְּהֵא בִּבְעָלִים פָּטוּר אַף עַל הַגְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה אע"פ שֶׁאֵינוֹ אוֹנֶס שֶׁכֵּן הֵיקֵל בּוֹ הַכָּתוּב לְפוֹטְרוֹ מִשְּׁבוּרָה וּמֵתָה שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים: תֹּאמַר בְּשׁוֹאֵל. שֶׁיִּפָּטֵר בִּבְעָלִים עַל גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה שֶׁהֲרֵי הֶחֱמִיר בּוֹ לְחַיְּיבוֹ עַל שְׁבוּרָה וּמֵתָה שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים: אֶלָּא גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה בְּשׁוֹאֵל מְנָלָן. כְּלוֹמַר אֶלָּא הֵיכִי יַלְפִינַן לָהּ בִּבְעָלִים לִפְטוֹר גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה בְּשׁוֹאֵל לְחִיּוּבָא שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים מְנָלָן דִּילְפִינַן מש"ש וְכֵיוָן דְּמֵהָתָם יַלְפִינַן דַּיּוֹ לָבֹא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן דְּהַיְינוּ שׁוֹאֵל דִּילְפִינַן בְּחִיּוּבָא מק"ו מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר לִהְיוֹת כְּעֵין ש"ש מַה לְּהַלָּן בִּבְעָלִים פָּטוּר דְּהָא יָלְפָת לֵיהּ בְּהֶיקֵּשָׁא דְּיִלְמַד עֶלְיוֹן מִתַּחְתּוֹן אַף כָּאן בִּבְעָלִים פָּטוּר: לְמַאן דְּלֵית לֵיהּ דַּיּוֹ. ר' טַרְפוֹן בְּפֶרֶק כֵּיצַד בב"ק (דף כה.): וְיִלָּמֵד עֶלְיוֹן מִתַּחְתּוֹן וְתַחְתּוֹן מֵעֶלְיוֹן. גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר מֵחִיּוּבָא דְּשׁוֹאֵל מַה שְּׁבוּרָה וּמֵתָה דְּשׁוֹאֵל בִּבְעָלִים פָּטוּר אַף חִיּוּבָא דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר בִּבְעָלִים פָּטוּר וְתַחְתּוֹן מֵעֶלְיוֹן מַה שׁוֹמֵר שָׂכָר חַיָּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים אַף שׁוֹאֵל כֵּן וּמַה ש"ש בִּבְעָלִים פָּטוּר אַף שׁוֹאֵל כֵּן וְאֵין מְשִׁיבִין עַל הַהֶיקֵּשׁ: פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים. אֶחָד מִן הַשּׁוֹמְרִים שֶׁפָּשַׁע כְּשֶׁהָיוּ בְּעָלִים בִּמְלַאכְתּוֹ: מִקְרָא. אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ (שמות כב): נִדְרָשׁ לְפָנָיו. אַשּׁוֹמֵר שָׂכָר בְּהֶיקֵּשָׁא: וְלֹא לִפְנֵי פָנָיו. אש"ח דְּפָרְשִׁיּוֹת שֶׁל ש"ח וְשֶׁל ש"ש לֹא אִיתְקַשׁ בְּוָי"ו יְתֵירָה דְּלָא כְּתִיב וְכִי יִתֵּן בש"ש: אש"ח. דִּכְתִיבָא בֵּיהּ פְּשִׁיעָה עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע: לְחִיּוּבָא. לְחַיְּיבוֹ שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים בִּפְשִׁיעָה: אֲבָל לְפוֹטְרוֹ לֹא. כְּלוֹמַר אֲפִי' בש"ש וְשׁוֹאֵל לֹא הֲוֵי פָּטוּר דְּכִי גַּמְרִינַן פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים בש"ש וּבְשׁוֹאֵל בק"ו מִשּׁוֹמֵר חִנָּם דְּחַיָּיב לְגַמְרֵי הוּא בֵּין בִּבְעָלִים בֵּין שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים דְּכִי כְּתִיב אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ אַהָנָךְ חִיּוּבֵי דִּכְתִיב בש"ש וּבְשׁוֹאֵל הוּא דִּכְתִיב אֲבָל אַפְּשִׁיעָה דְּלָא כְּתִיבָא בְּהוּ בְּהֶדְיָא לֹא שְׁנָא בִּבְעָלִים ל"ש לֹא בִּבְעָלִים: מִקְרָא נִדְרָשׁ. בִּסְמִיכוּת הַפָּרְשִׁיּוֹת וְאע"פ שֶׁאֵין הֶיקֵּשׁ מְפוֹרָשׁ בָּהֶן: הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה. גָּרְסִינַן בְּתַרְוַיְיהוּ וְלָא גָּר' הַשּׂוֹכֵר גַּבֵּי פָּרָה אֶלָּא גַּבֵּי בְּעָלִים: וְאִילּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם דְּפָרָה לָא קָתָנֵי. בִּבְעָלִים פָּטוּר מִשּׁוּם דְּחִיּוּבֵיהּ לֵיתֵיהּ אֶלָּא בִּפְשִׁיעָה וּפְשִׁיעָה לֹא פָּטַר בָּהּ בִּבְעָלִים:

דכתיבא

תוספות

דְּאֶפְשָׁר לְמִיטְרַח וַאֲתוּיֵי. וְא"ת וְנֵילַף מִשְּׁבוּיָה וְי"ל דִּשְׁבוּיָה לֹא אֶפְשָׁר כּוּלֵּי הַאי לְמִיטְרַח וַאֲתוּיֵי: שׁוֹאֵל שֶׁחַיָּיב בִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה. פִּיר' בְּהַכּוֹנֵס (ב"ק דף נז: ד"ה לא) וּבְהַמַּפְקִיד (לעיל דף מח: ד"ה קרנא): הָנִיחָא לְמַאן דְּאִית לֵיהּ דַּיּוֹ. תֵּימַהּ דִּבְפֶרֶק כֵּיצַד הָרֶגֶל (ב"ק דף כה.) מוּכָח דְּהֵיכָא דְּלָא מִיפְרַךְ ק"ו דִּלְכ"ע אַמְרִינַן דַּיּוֹ וְהָכָא לֹא מִיפְרַךְ וְי"ל מִשּׁוּם דְּהָתָם ס"ד מֵעִיקָּרָא דִּפְלִיגֵי אֲפִי' הֵיכָא דְּלָא מִיפְרַךְ קָאָמַר הָנִיחָא כו' וְה"נ אַשְׁכְּחָן לְעֵיל בְּפ"ק (דף טו:) וּבְהַמְקַבֵּל (לקמן דף קי:) דְּקָאָמַר הָנִיחָא לְמ"ד דְּמָצֵי לוֹקֵחַ מְסַלֵּק לֵיהּ לְבַע"ח אֶלָּא לְמ"ד דְּלָא מָצֵי מְסַלֵּק לֵי' מַאי אִיכָּא לְמֵימַר וְהַיְינוּ רָמִי בַּר חָמָא דְּסָבַר מֵעִיקָּרָא בְּרֵישׁ מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי (כתובות דף צא:) לְמֵימַר דְּלָא מָצֵי מְסַלֵּק לֵיהּ וְלָא קָאֵי הָכֵי וַאֲפִילּוּ הָכֵי קָאָמַר אֶלָּא לְמ"ד כו': וָי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן. וְהַשְׁתָּא לֹא צָרִיךְ תּוּ ק"ו לְחַיֵּיב שׁוֹאֵל בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר: אִיתְּמַר פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים. פָּסַק ר"ח דְּפָטוּר מִטַּעַם דְּכָל הֵיכָא דִּפְלִיגֵי רַב אַחָא וְרָבִינָא הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּיקֵל אַף עַל גַּב דַּהֲוֵי חוּמְרָא לְגַבֵּי מַפְקִיד מִכָּל מָקוֹם חָשִׁיב קוּלָּא לִפְטוֹר הַמּוּחְזָק כִּדְאַמְרִי' סָפֵק מָמוֹנָא לְקוּלָּא וְיֵשׁ לְהָבִיא רְאָיָ' לִדְבָרָיו דִּבְפ' הָעוֹר וְהָרוֹטֶב (חולין דף קיח:) פְּלִיגֵי רַב וְרַבִּי יוֹחָנָן וְסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן דְּמִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו וְלִפְנֵי פָנָיו וְקַיְימָא לָן כְּר' יוֹחָנָן וּמִיהוּ לְמַאי דְּמוֹקֵי הָתָם דִּפְלִיגֵי בִּסְבָרָא אֵין רְאָיָה וְעוֹד דְּאֶפְשָׁר לְמ"ד מִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו אוֹ אֵין נִדְרָשׁ לֹא אַמְרִינַן כֵּן בְּכָל מָקוֹם וּמַה שֶּׁהִקְשָׁה בְּהָאוּמְנִין (לעיל דף פא:) וְכֵן לְקַמָּן בְּפִירְקִין (דף צז.) אֶלָּא לְמ"ד פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים חַיָּיב אַמַּאי אִיכְסִיף לֹא מִשּׁוּם שֶׁכֵּן הֲלָכָה אֶלָּא שֶׁלֹּא יִקְשֶׁה לְדִידֵיהּ מֵאָמוֹרָאִים רִאשׁוֹנִים:

אִיבָּעִית אֵימָא כִּדְמַחֲלִיף רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ. תֵּימַהּ דְּאַמַּאי דָּחַק לְאוֹקְמֵי כְּר׳ יְהוּדָה דְּלֵית הִלְכְתָא כַּוָּותֵיהּ דְּקִי״ל דְּשׁוֹכֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר כִּדְמַשְׁמַע בְּרֵישׁ הַמַּפְקִיד (לעיל דף לד.) וּלְקַמָּן (דף לז.) גַּבֵּי מְרֵימַר דְּאָגַר כּוּדְנָיָתָא לְבֵי חוֹזָאֵי וּבְכַמָּה דּוּכְתֵּי: **הָא** מִדְּסֵיפָא עַל גַּבָּהּ רֵישָׁא בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת. דְּאִי בִּמְרַפֵּי וְאָזִיל הַיְינוּ מַמָּשׁ עַל גַּבָּהּ וְתֵימַהּ דְּמַאי צָרִיךְ לְדַקְדֵּק מִכֹּחַ סֵיפָא בְּלֹא סֵיפָא תִּיקְשֵׁי לֵיהּ רֵישָׁא דְּאִי בִּמְרַפֵּי וְאָזִיל הַיְינוּ ע״ג מַמָּשׁ וּמַאי אֲפִילּוּ וְכ״ת דְּמֵרֵישָׁא גּוּפָא לֹא מָצֵי לְמִיפְרַךְ דְּאִיכָּא לְמֵימַר דְּהִיא גּוּפָא אָתָא לְאַשְׁמוּעִינָן דִּמְרַפֵּי וְאָזִיל הֲוֵי כְּע״ג אֲבָל מִסֵּיפָא פָּרִיךְ שַׁפִּיר דְּאַמַּאי נָקֵט אֲפִילּוּ ע״ג אַף עַל גַּב דְּלֹא מְרַפֵּי וְאָזִיל הָא מֵרֵישָׁא שַׁמְעִינָן לָהּ דְּא״כ כִּי נַמִּי תּוֹקֵי רֵישָׁא בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת תִּיקְשֵׁי אַמַּאי אִיצְטְרִיךְ סֵיפָא אֲפִילּוּ הָא מֵרֵישָׁא שַׁמְעִינָן דִּמְלָאכָה אַחֶרֶת הוּא כְּע״ג וְי״ל דְּאִי רֵישָׁא בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת נִיחָא לֵיהּ דְּנָקֵט בַּסֵּיפָא אֲפִילּוּ בְּעָלֶיהָ ע״ג לִרְבוּתָא אע״ג דְּמֵרֵישָׁא שַׁמְעִינָן כֵּיוָן דְּע״ג הֲוֵי רָחוֹק מִמְּלָאכָה אַחֶרֶת אֲבָל אִי רֵישָׁא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה וּכְגוֹן דִּמְרַפֵּי וְאָזִיל כֵּיוָן דְּאַשְׁמְעִינָן רֵישָׁא דְּהַיְינוּ כְּע״ג תּוּ לֹא הֲוָה צָרִיךְ לְמִינְקֵט בַּסֵּיפָא אֲפִי׳ בְּעָלִים חוֹרְשִׁים עַל גַּבָּהּ:

ממונא

דִּכְתִיבָא בְּהֶדְיָא קָתָנֵי דְּאַתְיָא מִדְּרָשָׁא לֹא קָתָנֵי ת״ש שָׁאֲלָהּ וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ שָׂכְרָהּ וְשָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ שָׁאֲלָהּ וְשָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ שָׂכְרָהּ וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּמָקוֹם אַחֵר וּמֵתָה פָּטוּר סַבְרוּהָ הָא מַנִּי ר׳ יְהוּדָה הִיא דְּאָמַר שׂוֹכֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר דָּמֵי וְהָא הַאי תַּנָּא קָתָנֵי מִילְּתָא דְּאַתְיָא מִדְּרָשָׁא וְאִילּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם לֹא קָתָנֵי הָא מַנִּי ר״מ הִיא דְּאָמַר שׂוֹכֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם דָּמֵי וְתָנָא שׁוֹמֵר חִנָּם וְהוּא הַדִּין לְשׁוֹמֵר שָׂכָר אִיבָּעִית אֵימָא כִּדְמַחֲלִיף רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ וְתָנֵי שׂוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם אָמַר רַב הַמְנוּנָא לְעוֹלָם הוּא חַיָּיב עַד שֶׁתְּהֵא פָּרָה וְחוֹרֵשׁ בָּהּ חֲמוֹר וּמְחַמֵּר אַחֲרֶיהָ וְעַד שֶׁיְּהוּ בְּעָלִים מִשְּׁעַת שְׁאִילָה עַד שְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה אַלְמָא קָסָבַר בְּעָלָיו עִמּוֹ אַכּוּלָּהּ מִילְּתָא מַשְׁמַע מֵתִיב רָבָא שָׁאֲלָהּ וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ שָׂכְרָהּ וְשָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ שָׂכְרָהּ וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ שָׁאֲלָהּ וְשָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ אע״פ שֶׁהַבְּעָלִים עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּמָקוֹם אַחֵר וּמֵתָה פָּטוּר מַאי לַאו בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת לֹא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה אֶלָּא מַאי מָקוֹם אַחֵר דְּקָא מְרַפֵּי וְאָזִיל קַמָּהּ וְהָא מִדְּסֵיפָא עַל גַּבָּהּ הֲוֵי רֵישָׁא בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת דְּקָתָנֵי סֵיפָא שָׁאֲלָהּ וְאח״כ שָׁאַל בְּעָלֶיהָ שָׂכְרָהּ וְאח״כ שָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ אע״פ שֶׁהַבְּעָלִים חוֹרְשִׁין ע״ג וּמֵתָה חַיָּיב אַמְרֵי רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה וְרֵישָׁא רְבוּתָא קמ״ל וְסֵיפָא רְבוּתָא קמ״ל רֵישָׁא רְבוּתָא קמ״ל דְּאע״ג דְּלַאו עַל גַּבָּהּ אֶלָּא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה כֵּיוָן דַּהֲווּ בְּעָלִים בִּשְׁעַת שְׁאִילָה פָּטוּר וְסֵיפָא רְבוּתָא קמ״ל דְּאע״ג דְּעַל גַּבָּהּ כֵּיוָן דְּלֹא הָיוּ בְּעָלִים בִּשְׁעַת שְׁאִילָה חַיָּיב הַאי מַאי אִי אַמְרַת בִּשְׁלָמָא רֵישָׁא בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת וְסֵיפָא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה הַיְינוּ רְבוּתָא אֶלָּא אִי אַמְרַת רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה מַאי רְבוּתָא אִידֵי וְאִידֵי בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה הֲוֵי וְעוֹד תַּנְיָא מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁאִם בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אֶלָּא מַה ת״ל בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ לוֹמַר לְךָ הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה וְתַנְיָא אִידָךְ מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁאִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אֶלָּא מַה ת״ל אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לוֹמַר לְךָ כֵּיוָן שֶׁיָּצְאָה מֵרְשׁוּת מַשְׁאִיל שָׁעָה אַחַת בִּבְעָלִים וּמֵתָה פָּטוּר תְּיוּבְתָּא דְּרַב הַמְנוּנָא תְּיוּבְתָּא אַבַּיֵּי סָבַר לָהּ כְּר׳ יֹאשִׁיָּה וּמְתַרֵץ לִקְרָאֵי כְּר׳ יֹאשִׁיָּה רָבָא סָבַר לָהּ כְּר׳ יוֹנָתָן וּמְתַרֵץ לִקְרָאֵי כְּר׳ יוֹנָתָן אַבַּיֵּי סָבַר לָהּ כְּר׳ יֹאשִׁיָּה וּמְתַרֵץ לִקְרָאֵי כְּר׳ יֹאשִׁיָּה בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם טַעְמָא דְּלֵיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ הָא אִיתֵיהּ בְּחָדָא וְלֵיתֵיהּ בְּחָדָא פָּטוּר וְהָא כְּתִיב אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם טַעְמָא דְּאִיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ הָא אִי אִיתֵיהּ בְּחָדָא וְלֵיתֵיהּ בְּחָדָא מִחַיֵּיב לוֹמַר לְךָ הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה

רבא

דִּכְתִיבָא בְּהֶדְיָא. שׁוֹאֵל דִּכְתִיב בֵּיהּ פְּטוּר בִּבְעָלִים בְּהֶדְיָא: **קָתָנֵי.** מַתְנִיתִין בִּבְעָלִים פָּטוּר: **[דְּאַתְיָא מִדְּרָשָׁא].** שְׁאָר שׁוֹמְרִים דְּאִית בְּהוּ פְּטוּר מִדְּרָשָׁא לֹא קָתָנֵי: הָכָא בִּבְרַיְיתָא גַּרְסִינָן שָׂכְרָהּ וְשָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ: **בְּמָקוֹם אַחֵר.** שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם הַפָּרָה וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא מְלַאכְתּוֹ שֶׁל שׁוֹאֵל אוֹ שֶׁל שׁוֹכֵר: **כְּש״ש דָּמֵי.** וְתָנָא שׁוֹכֵר בִּבְעָלִים פָּטוּר וְה״ה לְשׁוֹמֵר שָׂכָר אֲבָל שׁוֹמֵר חִנָּם לֹא קָתָנֵי: **וְתָנָא שׁוֹמֵר חִנָּם.** שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין חִיּוּבוֹ אֶלָּא פְּשִׁיעָה פָּטוּר בִּבְעָלִים: **וְהוּא הַדִּין לְשׁוֹמֵר שָׂכָר.** בֵּין בִּפְשִׁיעָה וּבֵין בִּשְׁאָר חִיּוּבִים: **אִיבָּעִית אֵימָא.** אִי נִיחָא לָךְ לְאוֹקְמָא סְתַם בְּרַיְיתָא כְּר׳ יְהוּדָה טְפֵי מֵר׳ מֵאִיר אוֹקְמָא אַשּׁוֹמֵר חִנָּם וּכְר׳ יְהוּדָה כְּמוֹ דְּמַחֲלִיף רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ: **לְעוֹלָם הוּא חַיָּיב.** וַאֲפִי׳ בְּעָלָיו עִמּוֹ: **עַד שֶׁיְּהֵא בְּהֵמָה וּבְעָלִים בִּמְלָאכָה אַחַת.** כְּגוֹן אִם פָּרָה הִיא יְהֵא הַבַּעַל חוֹרֵשׁ בְּפָרָתוֹ לְצוֹרֶךְ שׁוֹאֵל בְּשָׂדֵהוּ אוֹ אִם חֲמוֹר הוּא יְהֵא בְּעָלָיו מְחַמֵּר אַחֲרָיו: **דְּקָמְרַפֵּי לֵי׳ וְאָזִיל קַמָּהּ.** חוֹפֵר וְהוֹלֵךְ בַּקַּרְקַע לְפָנֶיהָ בְּמָרָא תָּמִיד לְרַפּוֹתָהּ שֶׁהִיא קָשָׁה: **וְהָא מִדְּסֵיפָא עַל גַּבָּהּ.** מַמָּשׁ דְּתָנָא לָהּ מִשּׁוּם רְבוּתָא לְאַשְׁמוּעִינָן דַּאֲפִי׳ הָכֵי חַיָּיב: **רֵישָׁא.** מָקוֹם אַחֵר נַמִּי דְּנָקֵט לָהּ מִשּׁוּם רְבוּתָא וַאפ״ה פָּטוּר בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת: **שָׁאֲלָהּ וְאח״כ שָׁאַל בְּעָלֶיהָ.** הוֹאִיל וְלֹא הֲוֵי בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה אע״פ שֶׁהָיָה בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה אפ״ה חַיָּיב דִּבְעִינָן בְּעָלִים נִשְׁאָלִים בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה דִּבְהֵמָה כִּדְיָלִיף לָהּ לְקַמֵּיהּ: **בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה.** וְכִדְאָמַר רֵישָׁא דְּקָאָזִיל וּמְרַפֵּי קַמָּהּ וְסֵיפָא שֶׁמַּנְהִיגָהּ בְּמַלְמַד הַבָּקָר דַּהֲוָה מַמָּשׁ עַל גַּבָּהּ: **אִידֵי וְאִידֵי בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה.** מַמָּשׁ הוּא מַה לִּי מְרַפֵּי קַמָּהּ וּמַה לִּי מַנְהִיגָהּ: **וְעוֹד תַּנְיָא.** תְּיוּבְתָּא לְרַב הַמְנוּנָא בְּסֵיפָא דְּמִילְּתָא דְּאָמַר בְּעִינָן שֶׁיְּהֵא עִמּוֹ מִשְּׁעַת שְׁאֵילָה עַד שְׁעַת שְׁבוּרָה: **לוֹמַר לְךָ הָיָה עִמּוֹ וְכוּ׳.** וְהָכֵי אַשְׁמוּעִינָן קְרָא בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה חַיָּיב וּלְקַמָּן מְתַרֵץ מֵהֵיכָא מַשְׁמַע לֵיהּ הָכֵי: **תַּנְיָא אִידָךְ.** הִיא הִיא אֶלָּא מַר דָּרִישׁ בְּהַאי מַשְׁמְעוּתָא וּמַר דָּרִישׁ בְּהַאי מַשְׁמְעוּתָא וְלֹא גַּבֵּי הֲדָדֵי תַּנְיָא: **תְּיוּבְתָּא דְּרַב הַמְנוּנָא.** בְּתַרְוַיְיהוּ מִילְּתֵיהּ בְּמַאי דְּאָמַר אוֹתָהּ מְלָאכָה בְּעִינָן אוֹתְבִינֵי׳ מִבְּרַיְיתָא קַמַּיְיתָא דְּקָתָנֵי אע״פ שֶׁהַבְּעָלִים עוֹשִׂין בְּמָקוֹם אַחֵר וּבְמַאי דְּאָמַר עַד שֶׁתְּהֵא עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה הַוְיָא תְּיוּבְתָּא מֵהַךְ בְּרַיְיתָא: **אַבַּיֵּי סָבַר לָהּ וְכוּ׳.** הַשְׁתָּא מְהַדֵּר לִפְרוּשֵׁי מֵהֵיכָא יַלְפֵי הַנֵּי תַּנָּאֵי דְּבִשְׁעַת שְׁאֵילָה בְּעִינָן וּבִשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה לֹא בְּעִינָן: **אַבַּיֵּי סָבַר כְּר׳ יֹאשִׁיָּה.** דְּאָמַר בְּעִינָן חִלּוּק וְאע״ג דְּלֹא כְּתִיב יַחְדָּו כְּמַאן דִּכְתִיב דָּמֵי וְלֹא מַשְׁמַע לֵיהּ לִפְרוּשֵׁי אֶחָד אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִזְכִּיר ב׳ דְּבָרִים וּפָסַק עֲלַיְיהוּ דִּין אוֹ אִיסּוּר: **מְתַרֵץ לִקְרָאֵי.** דִּלְעֵיל: **כְּרַבִּי יֹאשִׁיָּה.** דִּמְפָרֵשׁ דְּבִשְׁעַת שְׁאֵילָה בְּעִינָן בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה לֹא בְּעִינָן: **וְרָבָא מְתַרֵץ לְהוּ בָּתַר דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹנָתָן.** דְּמַשְׁמַע נַמִּי אֶחָד אֶחָד לְעַצְמוֹ וּמִיהוּ אפ״ה מְצִינוּ לְמֵילַף שַׁפִּיר דְּחָדָא מִינַּיְיהוּ הוּא דִּבְעִינָן: דְּתַנְיָא וְתַנְיָא אִידָךְ לֹא גַּרְסִינָן דִּבְכָל חָדָא מַתְנִיתָא דִּלְעֵיל שַׁיְיכֵי תַּרְוַיְיהוּ קְרָאֵי בִּדְרָשָׁא אֶלָּא ה״ג וּמְתַרֵץ לָהּ לִקְרָאֵי כְּרַבִּי יֹאשִׁיָּה בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ טַעְמָא דְּלֵיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ הָא אִיתֵיהּ בְּחָדָא וְלֵיתֵיהּ בְּחָדָא פָּטוּר וּכְתִיב אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם טַעְמָא דְּאִיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ וְכוּ׳ וְה״פ טַעְמָא דְּלֵיתָא בְּתַרְוַיְיהוּ שֶׁלֹּא הָיָה עִמּוֹ לֹא בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה וְלֹא בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה דְּע״כ לְר׳ יֹאשִׁיָּה אַתַּרְוַיְיהוּ קָאֵי דְּרֵישָׁא דִּקְרָא אַיְירֵי בִּשְׁאֵלָה וּשְׁבוּרָה וּמֵתָה וַעֲלֵהּ קָאֵי וּבְעָלָיו אֵין עִמּוֹ וּלְר׳ יֹאשִׁיָּה ה״ק בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ לֹא בְּזוּ וְלֹא בְּזוּ כִּי הֵיכִי דְּמַשְׁמַע לֵיהּ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאִמּוֹ עַד שֶׁיְּקַלֵּל שְׁנֵיהֶם ה״נ מַשְׁמַע לֵיהּ בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ דְּהַאי אֵין אַתַּרְוַיְיהוּ קָאֵי אֵינוֹ בְּזוּ וְאֵינוֹ בְּזוּ הוּא שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הָא יֶשְׁנוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן לֹא יְשַׁלֵּם: **וְהָא כְּתִיב אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ.** דְּמַשְׁמַע נַמִּי אַתַּרְוַיְיהוּ יֶשְׁנוֹ בְּזוּ וְיֶשְׁנוֹ בְּזוּ הוּא דְּלֹא מְשַׁלֵּם הָא אִיתֵיהּ בְּחָדָא מִינַּיְיהוּ מְשַׁלֵּם הָא כֵּיצַד ע״כ יֵשׁ בָּהֶן אַחַת שֶׁפּוֹטַרְתּוֹ וְיֵשׁ בָּהֶן אַחַת שֶׁאֵינוֹ פּוֹטַרְתּוֹ וּמַאי הִיא שְׁאֵלָה פּוֹטַרְתּוֹ שְׂכִירוּת אֵינָהּ פּוֹטַרְתּוֹ וּלְקַמָּן פָּרִיךְ אֵיפוּךְ אֲנָא:

רבא

דִּכְתִיבָא בְּהֶדְיָא קָתָנֵי – שנה במשנה רק דבר הכתוב במפורש בתורה, דהיינו שואל, דְּאַתְיָא מִדְּרָשָׁא לֹא קָתָנֵי – דבר הנלמד מדרשה לא שנה התנא במשנה, אף שפטור בבעליו עמו, ולכן לא שנה שומר שכר, ומטעם זה גם לא שנה שומר חנם, ואין לדייק מהמשנה, שלא יהיה בו פטור 'בעליו עמו'.

הגמרא מביאה ראיה נוספת שפשיעה בבעלים חייב: הָא שְׁמַע, שְׁאֵלָה וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, או שְׁכָרָהּ וְשָׁכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, וכן אם שְׁאֵלָה וְשָׁכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, או שְׁכָרָהּ וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּמָקוֹם אַחֵר, דהיינו שאין הבעלים שכורים למלאכה ביחד עם הפרה ממש, וָמֵתָה הפרה באונס כשהיתה שאולה, פָּטוּר. סַבְרוּהָ, הָא מַנִּי רַבִּי יְהוּדָה הִיא – סברו שברייתא זו נשנתה בשיטת רבי יהודה, דְּאָמַר דין השׁוֹכֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר דָּמֵי, וְהָא הַאי תַּנָּא קָתָנֵי מִילְּתָא דְּאַתְיָא מִדְּרָשָׁא – ונמצא שתנא זה שנה גם דבר הנלמד בדרשה [שוכר שהוא כשומר שכר], וְאִילּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם לֹא קָתָנֵי, ואם כן מוכח שבפשיעה שהיא החיוב של השומר חנם, אין פטור בעליו עמו.

דוחה הגמרא: הָא מַנִּי – ברייתא זו כרַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר שׁוֹכֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם דָּמֵי, וְנמצא שתָּנָא שׁוֹמֵר חִנָּם וְהוּא הַדִּין לְשׁוֹמֵר שָׂכָר שפטור בבעלים בין בפשיעה ובין בשאר חיובים. אִיכָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה, תאמר שהברייתא שנויה כרבי יהודה, וּכְדְמַחֲלִיף רַבָּה בַּר אֲבוּהּ וְתָנֵי – מחליף ושונה בברייתא (לעיל פ:), שׁוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם, כלומר, באיזה מחיובי השומרים חייב השוכר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, ונמצא שבברייתא מוזכר שומר חנם.

לסיכום: אמנם לפי הסובר ששוכר דינו כשומר שכר יש ראיה מברייתא זו שפשיעה בבעלים חייב, אך לפי מי שסובר ששוכר דינו כשומר חנם יש ראיה מברייתא זו שפשיעה בבעלים פטור.

הברייתא לעיל הזכירה, שאפילו אם הבעלים במקום אחר יש פטור 'בעליו עמו', הגמרא דנה בדין זה: אָמַר רַב הַמְנוּנָא, לְעוֹלָם הוּא – השואל חַיָּיב, עַד שֶׁתְּהֵא פָּרָה וּבעליה חוֹרֵשׁ בָּהּ, או חָמוֹר ובעליה מְחַמֵּר אַחֲרֶיהָ, דהיינו שדווקא באופן שנשאל למלאכת הבהמה עצמה נאמר פטור 'בעליו עמו'. וְכן עַד שֶׁיְּהוּ הַבְּעָלִים מִשְּׁעַת שְׁאֵילָה עַד שְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, אבל אם היה רק בשעת שאילה או רק בשעת האונס, חייב. אַלְמָא קְסָבַר 'בְּעָלָיו עִמּוֹ' אֲבוּלָּה מִילְּתָא מַשְׁמַע – סובר רב המנונא שהפסוק נאמר על כל הדברים, גם שצריך שיהיו באותה מלאכה, וגם שצריך שיהיו כל זמן השאילה.

מקשה רבא על הדין הראשון שאמר רב המנונא: מָתִיב רָבָא, שנינו בברייתא לעיל, שְׁאֵלָה וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, או שְׁכָרָהּ וְשָׁכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, וכן אם שְׁכָרָהּ וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, או שְׁאֵלָה וְשָׁכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּמָקוֹם אַחֵר, וָמֵתָה, פָּטוּר. מַאי לָאו – בפשטות 'במקום אחר' פירושו שעושין בְּמְלָאכָה אַחֶרֶת, וקשה על רב המנונא. משיבה הגמרא: לָא – אין הפירוש כך, אלא פירושו שעושין בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, אֶלָּא מַאי – ומה הכוונה 'מָקוֹם אַחֵר', דְּקָא מְרַפֵּי וְאָזִיל קַמָּהּ – שחופר לפני הבהמה בקרקע הקשה להרפותה לצורך חרישת הבהמה.

מקשה על כך הגמרא: הלשון 'אף על פי' המוזכר ברישא וסיפא, משמעותו לחדש ולרבות, וְאם כן הָא מִדְּסֵיפָא [המובאת להלן] עַל גַּבָּהּ חָיֵיב – מכך שבסיפא מדובר באופן שעוסק בבהמה ממש, לחדש שאף על פי כן אינו נחשב 'בעליו עמו', יש לדייק שברֵישָׁא שפוטרת, מדובר אפילו בְּמְלָאכָה אַחֶרֶת לגמרי, לחדש שאף על פי כן נחשב 'בעליו עמו', וקשה על רב המנונא. מביאה הגמרא את הסיפא, דְּקָתָנֵי סֵיפָא שְׁאֵלָה וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל בְּעָלֶיהָ, או שְׁכָרָהּ וְאַחַר כָּךְ שָׁכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים חוֹרְשִׁין עַל גַּבָּהּ ממש, וּמֵתָה, חַיָּיב.

מתרצת הגמרא: אָמְרֵי לעולם רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, ולכן לא קשה על רב המנונא, וְרֵישָׁא רְבוּתָא [–ריבוי וחידוש] קָא מַשְׁמַע לָן, וְסֵיפָא רְבוּתָא קָא מַשְׁמַע לָן. רֵישָׁא רְבוּתָא קָא מַשְׁמַע לָן, דְּאַף עַל גַּב דְּלָאו עַל גַּבָּהּ ממש, אֶלָּא רק בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה כגון שהולכים לפני הבהמה וחופרים בקרקע ומרפים אותה לפני הבהמה, מכל מקום כֵּיוָן דַּהֲווּ בְּעָלִים בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה, פָּטוּר. וְסֵיפָא רְבוּתָא קָא מַשְׁמַע לָן, דְּאַף עַל גַּב דְּהבעלים חורשים ממש עַל גַּבָּהּ, מכל מקום כֵּיוָן דְּלֹא הָיוּ הַבְּעָלִים בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה, חַיָּיב. ולעולם אין סתירה מברייתא זו לדברי רב המנונא שאם נתעסקו הבעלים במלאכה אחרת לגמרי, חייב.

מקשה הגמרא על התירוץ: הַאי מַאי – מה החידוש בזה, אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא – זה מובן אם תאמר שברֵישָׁא מדובר בְּמְלָאכָה אַחֶרֶת לגמרי, וְסֵיפָא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, הַיְינוּ רְבוּתָא – מובן שיש בכל אחד מהם חידוש אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, קשה מַאי רְבוּתָא, הלא אִידֵּי וְאִידֵּי בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה הָוֵי – בשניהם עוסקים באותה מלאכה, ואין סברא לחלק בין אם נתעסקו במלאכה זו על גבה ממש, או שרק חרשו לפניה. אלא על כרחך ברישא מדובר במלאכה אחרת לגמרי, וקשה על רב המנונא.

עתה מקשה הגמרא גם על הדין השני שאמר רב המנונא, שצריך שיהיו הבעלים משעת שאילה עד שעת האונס: וְעוֹד קשה, דתַנְיָא, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם', אִינִי יוֹדֵעַ מן הנאמר בפסוק הקודם שֶׁאִם 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם', ומדוע צריך את שתי הפסוקים, אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם', לוֹמַר לְךָ שאם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה, אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, אבל אם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה לא מועיל, אלא צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה. ומפורש בברייתא שלא כדברי רב המנונא. וְתַנְיָא אִידָּךְ – ברייתא נוספת שמפורש בה לא כרב המנונא, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם', אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁ'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם', אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לא יְשַׁלֵּם', לוֹמַר לְךָ כֵּיוָן שֶׁיָּצְאָה הבהמה מִרְשׁוּת הַמַּשְׁאִיל לרשות השואל שָׁעָה אַחַת בִּבְעָלִים, וּמֵתָה, פָּטוּר, ואין צריך שיהיה בעליו עמו בשעת האונס.

תִּיּוּבְתָּא דְּרַב הַמְנוּנָא – לכאורה יש מכאן קושיא על דברי רב המנונא. מסיקה הגמרא: תִּיּוּבְתָּא – אכן יש קושיא על שני הדינים ונדחו דבריו.

אביי ורבא מבארים כיצד נדרשו הפסוקים בברייתות ללמד שצריך רק את שעת השאילה ולא את שעת האונס: אַבַּיֵי סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי יְאוֹשִׁיָּה, וּמְתָרֵץ לִקְרָאֵי – ומבאר את דרשות הפסוקים כְּרַבִּי יְאוֹשִׁיָּה, וְרָבָא סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי יוֹנָתָן, וּמְתָרֵץ לִקְרָאֵי כְּרַבִּי יוֹנָתָן. מחלוקת רבי יאשיה ורבי יונתן, היא לגבי האמור בתורה (ויקרא כ ט) 'אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוּמָת', ונחלקו (לעיל צד:) מהי המשמעות הפשוטה כאשר התורה כותבת באופן זה. לרבי יאשיה המשמעות היא שצריך לקלל שניהם ביחד, ולרבי יונתן המשמעות היא אפילו אם קלל אחד מהם. ולפי זה יש להם לחלוק גם לענין שאילה בבעלים, שנאמר (שמות כב יג) 'וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת', דהיינו שמוזכרים בפסוק שעת השאילה ושעת האונס, ולאחר מכן מוזכר הדין לגבי 'בעליו עמו' ויש להם לחלוק האם צריכים שיהיו הבעלים בשני הזמנים או רק באחד מהם, וכדלהלן.

אַבַּיֵי סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי יְאוֹשִׁיָּה, וּמְתָרֵץ לִקְרָאֵי כְּרַבִּי יְאוֹשִׁיָּה, נאמר 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם', ולרבי יאשיה בפשטות הפסוק מדבר על שני הזמנים יחד, על שעת השאילה ועל שעת האונס, ואם כן יש לדייק, דטַעְמָא שצריך לשלם הוא משום דְּלֵיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ – שלא היה בעליו עמו בשני הזמנים, הָא אִיתֵיהּ בַּחֲדָא וְלֵיתֵיהּ בַּחֲדָא – אבל אם היה באחד מהם פָּטוּר, ויש להקשות הָא כְּתִיב 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם', וגם פסוק זה נאמר בפשטות על שני הזמנים יחד, ואם כן יש לדייק הפוך, דטַעְמָא שפטור הוא משום דְּאִיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ – שהיה הבעלים עמו בשני הזמנים, הָא אִי אִיתֵיהּ בַּחֲדָא וְלֵיתֵיהּ בַּחֲדָא – אבל אם היה רק באחד מזמנים אלו, מְחַיֵּיב. אלא ודאי יש לתרץ, שבאה התורה לוֹמַר לְךָ, שיש זמן אחד שצריך שיהיה בו בעליו עמו, ויש זמן אחד שאינו מועיל שיהיה בו בעליו עמו, שאם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, אבל אם הָיָה עִמּוֹ רק בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, אינו מועיל, אלא צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ גם בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה כדי שיחשב 'בעליו עמו'.

**רָבָא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹנָתָן, וּמְתָרֵץ לִקְרָאֵי כְּרַבִּי יוֹנָתָן, (דְּתַנְיָא) 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם', ולשיטת רבי יונתן שסובר שבפשטות משמע אפילו אחד מהם, אם כן גם כאן, מַשְׁמַע שפטור באופן דְּאִיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ – שהיה בשני הזמנים יחד, וּמַשְׁמַע נַמִּי דְּכִי אִיתֵיהּ בְּחָדָא וְלִיתֵיהּ בְּחָדָא – שגם כשהיה הבעלים רק באחד מזמנים אלו, פָּטוּר השואל. ומצד שני כְּתִיב, 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם', מַשְׁמַע שחייב באופן דְּלֵיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ – שהבעלים לא היה בשני הזמנים, וּמַשְׁמַע נַמִּי דְּכִי אִיתֵיהּ בְּחָדָא וְלֵיתֵיהּ בְּחָדָא – שכאשר בזמן אחד היה ובשני לא היה, חַיָּיב השואל, נמצא שהדרשות סותרות. אלא ודאי יש לתרץ, שבאה התורה לוֹמַר לְךָ שיש זמן אחד שמועיל לבדו, ויש זמן אחד שאינו מועיל לבדו, שאם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה, אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, אבל הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, לא נפטר השואל בכך מלשלם, כיון שצָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה דווקא.

מהפסוקים נדרש שיש זמן אחד שהוא העיקרי, שואלת הגמרא על הברייתות: אֵיפּוּךְ אֲנָא – אולי נהפוך ונאמר שצריך להיות דווקא בשעת האונס, ומנין שצריך להיות דווקא בשעת השאלה. משיבה הגמרא: מִסְתַּבְּרָא ששעת הַשְּׁאֵלָה עֲדִיפָא לקבוע דין 'בעליו עמו', מִשּׁוּם דְּקָא מַיְיתֵי לָהּ לִרְשׁוּתֵיהּ – שאז השואל מכניסו לרשותו, וזמן זה גורם את חיוביו. מקשה הגמרא: אַדְּרַבָּה, שעת הַשְּׁבוּרָה וּמִיתָה עֲדִיפָא לקבוע דין 'בעליו עמו', שֶׁכֵּן רק אז חַיָּיב בְּאוֹנְסֵיהָ של הבהמה ששאל. משיבה הגמרא: מכל מקום אִי לֹא זמן הַשְּׁאֵלָה, זמן הַשְּׁבוּרָה וּמִיתָה מַאי עָבִיד, הלא אין זמן זה מחייבו כלום מצד עצמו, ונמצא שזמן השאלה גרם לו להתחייב, ולכן צריך שהבעלים יהיה בזמן זה דווקא. שוב מקשה הגמרא: וְאִי לַאו שְׁבוּרָה וּמִיתָה שְׁאֵלָה מַאי עָבִיד – הלא בלא שהיה קורה האונס לא היה חיוב מחמת זמן השאלה, שהרי היה מסיים להשתמש בבהמה ומשיבה למשאיל, ונמצא שהאונס הוא גורם החיוב.

מסיקה הגמרא: אֲפִילּוּ הָכִי – אף שהאונס הוא גורם החיוב, מכל מקום שְׁאֵלָה עֲדִיפָא, שֶׁכֵּן על ידה חַיָּיב השואל בְּמִזּוֹנוֹתֶיהָ. ונמצא שחובותיו כלפי הבהמה מתחילים כבר משעת השאלה.

תירוץ נוסף: רַב אַשֵּׁי אָמַר, אָמַר קְרָא 'וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ', והמילים 'מֵעִם רֵעֵהוּ' מיותרות, אלא יש לדייק, 'מֵעִם רֵעֵהוּ' וְלֹא רֵעֵהוּ עִמּוֹ – כלומר דווקא אם שאל את החפץ בלא הבעלים שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם, הָא – אם רֵעֵהוּ עִמּוֹ, פָּטוּר. ומכיון שהפסוק 'מֵעִם רֵעֵהוּ' נאמר על שעת השאלה, מוכח שעל זמן זה הקפידה התורה.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי, הפסוקים 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם', וְ'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לא יְשַׁלֵּם', לָמָּה לִי – מדוע צריכה התורה לכותבם, הלא כבר למדנו מהפסוק 'מֵעִם רֵעֵהוּ' שהשואל בבעלים פטור. משיבה הגמרא: אִי לַאו הָכָךְ – אם לא היו הפסוקים הללו, הָוָה אָמֵינָא הַאי אוֹרְחֵיהּ דִּקְרָא הוּא – הייתי אומר שדרך התורה לכתוב באריכות לשון 'רבי ישאל מעם רעהו', ולא הייתי דורש מכאן, לכן כתבה התורה בפירוש שפטור כשבעליו עמו, ומעתה נדרוש גם מהפסוק 'מעם רעהו' ללמוד את הפטור של שאלה בבעלים, וממילא נלמד שצריך שיהיו דווקא בשעת שאלה.

בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא, שְׁאָלָהּ כדי לְרָבְעָהּ הוא בעצמו, מַהוּ – האם דינו כשואל וחייב באונס, או כשומר שכר. צדדי הספק: כִּדְשַׁיְילֵי אִינְשֵׁי בְּעֵינָן – כדרך השואלים צריך, וּלְהָכִי לֹא שַׁיְילֵי אִינְשֵׁי – ולצורך כזה לא שואלים, אוֹ דִּלְמָא מַעְמָא מַאי שואל חייב באונסים, מִשּׁוּם הֲנָאָה, וְהַאי נַמִּי הָא אִית לֵיהּ הֲנָאָה.

ספק נוסף: שְׁאָלָהּ כדי לִרְאוֹת בָּהּ – שיחשבוהו לעשיר וחשוב על ידה, מַהוּ. צדדי הספק: מְמוֹנָא בְּעֵינָן – צריך לשאול דבר שגופו ממון, וְהָאִיכָּא, – והרי גופו ממון, אוֹ דִּלְמָא, מְמוֹנָא דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינַּיהּ בְּעֵינָן – צריך שיהנה וישתמש בממון עצמו, וְלֵיכָּא.

ספק נוסף: שְׁאָלָהּ כדי לַעֲשׂוֹת בָּהּ מלאכה בשווי פָּחוֹת מִפְּרוּטָה, מַהוּ. צדדי הספק: מְמוֹנָא בְּעֵינָן וְאִיכָּא, אוֹ דִּלְמָא כָּל פָּחוֹת מִפְּרוּטָה לֹא כְּלוּם הִיא – אין לה חשיבות מלאכה, ונמצא שלא שאל אותה לצורך שיעשה בה מלאכה.

ספק נוסף: אם פחות מפרוטה אינו נחשב שאלה, מה הדין אם שָׁאַל שְׁתֵּי פָּרוֹת כדי לַעֲשׂוֹת בָּהֶן – בשתיהן יחד מלאכה בשווי פְּרוּטָה, מַהוּ. צדדי הספק: מִי אַמְרִינָן זִיל בָּתַר – לך אחר השׁוֹאֵל וּמַשְׁאִיל, וְאִיכָּא – שהשואל נהנה מהמשאיל בשווי פרוטה, אוֹ דִּלְמָא, זִיל בָּתַר פָּרוֹת, וְכָל חֲדָא וַחֲדָא לֵיכָּא מְמוֹנָא – ובכל אחת מהן אין חשיבות במלאכתה.

מכאן ואילך הספיקות הם לגבי דין 'בעליו עמו': שָׁאַל מְשׁוּתָּפִין, וְנִשְׁאַל לוֹ אֶחָד מֵהֶן, מַהוּ. צדדי הספק: כּוּלּוֹ בְּעָלָיו בְּעֵינָן – צריך שיהיה כל הבעלים עמו וְהָא לֵיכָּא, אוֹ דִּלְמָא מֵהַהוּא פַּלְגָּא דִּידֵיהּ מִיהָא מִיפְּטַר – מהחצי של אותו שהיה עימו יפטר.

ספק נוסף: שׁוּתָּפִין שֶׁשָּׁאֲלוּ בהמה כדי לחרוש בה קרקע משותפת, וְנִשְׁאַל לְאֶחָד מֵהֶן למלאכת אחרת שאינה שייכת לשותפות, מַהוּ. צדדי הספק: כּוּלּוֹ שׁוֹאֵל בְּעֵינָן – צריך שהבעלים יהיה שאול לכל השואל, וְלֵיכָּא, אוֹ דִּלְמָא בְּהַהִיא פַּלְגָּא דְּשַׁיְילֵי – בחצי של החפץ ששאלו, שבו היה הבעלים שאול, מִיהַת מִיפְּטַר – יפטר השותף שהיה הבעלים עימו.

ספק נוסף: שָׁאַל מֵהָאִשָּׁה בהמה של נכסי מלוג שלה, וְנִשְׁאַל בַּעֲלָהּ לעשיית מלאכת השואל, או אִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה בהמה כדי לחרוש קרקע נכסי מלוג שלה, וְנִשְׁאַל המשאיל לַבַּעַל, לעשיית מלאכתו, מַהוּ. צדדי הספק: קִנְיַן פֵּירוֹת שיש לבעל בנכסי המלוג כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, וממילא נחשב הבעל לבעלים, וכאשר הוא נשאל נחשב הדבר ש'בעליו עמו', וכן נחשב כשואל עצמו, וכשהבעלים נשאלים לו נחשב ש'בעליו עמו', אוֹ לֹא.

רבינא מסתפק ספק נוסף: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִּׁי, הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ צֵא וְהַשָּׁאֵל לִי עֵם פָּרָתִי, דהיינו שהבעלים אינו נשאל בעצמו אלא שולח אחר להשאל במקומו, מַהוּ. צדדי הספק: בְּעָלָיו מַמָּשׁ בְּעֵינָא וְלֵיכָּא, אוֹ דִּלְמָא שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, וְאִיכָּא.

רב אחא פושט את שני הספיקות האחרונים: אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא, לְרַב אַשִּׁי, בַּעַל, יש לומר שזה פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ. שָׁלִיחַ, פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹנָתָן וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה. מפרטת הגמרא: בַּעַל פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאִיתְּמַר לענין ביכורים, הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לַחֲבֵירוֹ לְאָכִילַת פֵּירוֹת אבל גוף הקרקע לא היה קנוי לו, רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, מֵבִיא הלוקח ביכורים, וְקוֹרֵא את הפסוקים שצריך לומר המביא ביכורים, ובתוכם הפסוק 'האדמה אשר נתת לי'. וְרֵישׁ לָקִישׁ אוֹמֵר, מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא. מבארת הגמרא: רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר מֵבִיא וְקוֹרֵא, משום שסובר קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, וְרֵישׁ לָקִישׁ אוֹמֵר מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, משום שסובר קִנְיַן פֵּירוֹת לָאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, ונמצא שאם יאמר 'האדמה אשר נתת לי' הרי הוא דובר שקר. ולפי זה בעל שיש לו קנין פירות בנכסי אשתו, לרבי יוחנן, מועיל לדין 'בעליו עמו', ולריש לקיש לא. שָׁלִיחַ, פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹנָתָן וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה, דְּתַנְיָא, הָאוֹמֵר לְאַפּוֹטְרוֹפּוֹס הממונה על נכסיו לזון מהם את אשתו, כָּל נְדָרִים שֶׁתֵּהֵא אִשְׁתִּי נוֹדֶרֶת מִכָּאן עַד שֶׁאָבֹא מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי, הֲפֵר לָהּ, וְהֲפִיר לָהּ האפוטרופוס. יָכוֹל יְהוּ מוּפָרִין, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפָרֵנוּ', שדווקא הבעל יכול להפר ולא שלוחו, דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, וגם אפוטרופוס יכול להפר. ולפי זה, לרבי יונתן שליח מועיל לדין 'בעליו עמו', ולרבי יאשיה לא מועיל.

רב עיליש מביא ספק נוסף: אָמַר לֵיהּ רַב עִילַּיִשׁ לְרָבָא, הָאוֹמֵר לְעַבְדּוֹ צֵא וְהַשָּׁאֵל עֵם פָּרָתִי, מַהוּ. תִּיבְעֵי – הספק הוא גם לְמַאן דְּאָמַר שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, וּתִיבְעֵי לְמַאן דְּאָמַר שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם אֵינוֹ כְּמוֹתוֹ. מבארת הגמרא: תִּיבְעֵי לְמַאן דְּאָמַר שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, שאולי הָנֵי מִילֵּי שָׁלִיחַ, דְּבַר מִצְוָה הוּא, ששייך במצות שאלה שיכול לשאול ולהשאיל, אֲבָל עֶבֶד דְּלָאו בַּר מִצְוָה, שלפי שאין לו כלום בלא רבו אינו יכול לשאול ולהשאיל, לֹא – אינו יכול להיות שליח. אוֹ דִּלְמָא, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר אֵין שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ אולי הָנֵי מִילֵּי שָׁלִיחַ, אֲבָל עֶבֶד יועיל משום שיַד הָעֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ דַּמְיָא. אָמַר לֵיהּ רבא לרב עיליש מִסְתַּבְּרָא יַד עֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ דַּמְיָא.

בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא, בַּעַל בְּנִכְסֵי מלוג של אִשְׁתּוֹ,

רש״י

רָבָא סָבַר לָהּ כְּר׳ יוֹנָתָן. דְּאָמַר אֶחָד אֶחָד מַשְׁמַע וּמְתַרֵץ דְּרָשָׁא דִּקְרָאֵי כְּרַבִּי יוֹנָתָן לְמִידְרַשׁ כִּי הַנֵּי מַתְנִי׳ דִּלְעֵיל: דְּתַנְיָא וְתַנְיָא אִידָךְ לֹא גַּרְסִינָן אֶלָּא קְרָאֵי קָא נָקִיט וְהָא דְּמַפִּיךְ בְּהָא דְּרָבָא וְקָא נָקִיט קְרָאֵי אִיפְּכָא לַאו דַּוְקָא וְנִרְאֶה בְּעֵינֵי שֶׁטָּעוּ בַּגִּירְסָא לְהַגִּיהַּ בַּסְּפָרִים דְּסַבְרֵי דְּהָא מַתְנִי׳ קַמַּיְיתָא כְּרַבִּי יֹאשִׁיָּה וְהַהִיא מְתַרֵץ אַבַּיֵּי וּבִתְרַיְיתָא כְּר׳ יוֹנָתָן וְהַהִיא תִּירֵץ רָבָא וְלֹא הִיא דְּכָל כַּמָּה דְּנַקְטֵיהּ לְהוּ לִקְרָאֵי בֵּין כְּסֵדֶר בֵּין הָפוּךְ בֵּין לְר׳ יֹאשִׁיָּה בֵּין לְר׳ יוֹנָתָן חָדָא דְּרָשָׁא הִיא לְמַר כִּדְאִית לֵיהּ וּלְמַר כִּדְאִית לֵיהּ וְתַרְוַיְיהוּ מַתְנִי׳ מְתַרֵץ אַבַּיֵּי כְּר׳ יֹאשִׁיָּה וְרָבָא כְּרַבִּי יוֹנָתָן: **אֵיפוּךְ אֲנָא.** לוֹמַר שֶׁבִּשְׁעַת שְׁבִירָה פּוֹטַרְתּוֹ וְלֹא בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה: **שֶׁכֵּן חַיָּיב בְּאוֹנְסִין.** עַל אוֹתָהּ שָׁעָה מִתְחַיֵּיב הוּא: **שֶׁכֵּן חַיָּיב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ.** ע״י: **רַב אַשִּׁי אָמַר.** מִקְרָא גּוּפֵיהּ מַשְׁמַע דְּאַשְׁעַת שְׁאֵלָה קָפִיד דְּמֵעִם רֵעֵהוּ מַשְׁמַע לֹא רֵעֵהוּ עַצְמוֹ נִשְׁאַל לוֹ וַעֲלָהּ מַסִּיק קְרָא שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אַלְמָא אַשְׁעַת שְׁאֵלָה קְפִידָא קָאֵי: **אִי לַאו הַנָּךְ.** דְּהָדוּר וּפָרִישׁ מִילְּתָא טְפֵי לֹא הֲוָה מָצִינוּ לְמֵילַף מֵעִם רֵעֵהוּ וְלֹא רֵעֵהוּ עַצְמוֹ דְּאִיכָּא לְמֵימַר אוּרְחֵיהּ דִּקְרָא לְמִישְׁתָּעֵי הָכֵי וְל״ש בִּבְעָלִים וְל״ש בְּלֹא בְּעָלִים חַיָּיב וְהַשְׁתָּא דְּגַלֵּי סֵיפָא דְּבִבְעָלִים פָּטוּר וְאֶחָד מִינַּיְיהוּ קָאֵי פָּטוּר וְלֹא עַל חֲבֵירְתָּהּ יַלְפִינָן מִינֵּיהּ גִּילּוּי מִילְּתָא דְּאַשְׁעַת שְׁאֵלָה קָפִיד: **שָׁאֲלָהּ לְרִבְעָהּ.** הוּא עַצְמוֹ: **מַהוּ.** מִחַיֵּיב בְּאוֹנְסֶיהָ אוֹ לֹא: **לֵירָאוֹת.** שֶׁיְּהֵא נִרְאֶה עָשִׁיר חָשׁוּב וְלֹא יִמְשְׁכוּ בַּעֲלֵי בַּתִּים יְדֵיהֶן מִמֶּנּוּ לְהַקִּיפוֹ בְּאֲמָנָה וּבְאַשְׁרָאִי: **הֲנָאָה מִינֵּיהּ.** שֶׁנֶּהֱנָה בַּבְּהֵמָה עַצְמָהּ: **שָׁאַל כ׳ פָּרוֹת וְכוּ׳.** אֶת״ל פָּחוֹת מִפְּרוּטָה לַאו כְּלוּם הָכָא מַאי: **מִן הַשּׁוּתְּפִין.** פָּרָה שֶׁהִיא שֶׁל שְׁנֵיהֶן: **שׁוּתְּפִין שֶׁשָּׁאֲלוּ.** לַחֲרוֹשׁ בָּהּ קַרְקַע שֶׁל שׁוּתְּפוּת: **וְנִשְׁאַל.** הַבְּעָלִים: **לְאֶחָד מֵהֶן.** לִמְלֵאכְתּוֹ שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שׁוּתְּפוּת: **כּוּלּוֹ שׁוֹאֵל בְּעִינָן.** שֶׁיְּהֵא הַבַּעַל נִשְׁאָל לְכָל שׁוֹאֵל פָּרָתוֹ: **שָׁאַל מִן הָאִשָּׁה.** פָּרָה שֶׁל נִכְסֵי מְלוֹג: **וְנִשְׁאַל לוֹ בַּעֲלָהּ.** לִמְלֵאכְתּוֹ: **אִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה.** לַחֲרוֹשׁ קַרְקַע מְלוֹג וְנִשְׁאֲלוּ הַבְּעָלִים לַבַּעַל לִמְלֶאכֶת עַצְמוֹ: **קִנְיַן פֵּירוֹת.** שֶׁהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּירוֹת מְלוֹג כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי וַהֲוָה לֵיהּ בְּעָלִים שׁוֹאֵל וְנִשְׁאָל כְּאִילּוּ קַרְקַע וּפָרָה שֶׁלּוֹ: **הִשָּׁאֵל לִי.** בִּשְׁבִילִי: **הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לְפֵירוֹת.** שֶׁיֹּאכַל לוֹקֵחַ פֵּירוֹתֶיהָ ב׳ ג׳ שָׁנִים וְאַחַר זְמַן תַּחֲזוֹר לַבְּעָלִים מֵבִיא בִּכּוּרִים וְקוֹרֵא אֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי וְכָל הַפַּרְשָׁה (דברים כו) וְקוֹרֵא אֲנִי בּוֹ הִנֵּה הֵבֵאתִי [אֶת] רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי דְּקִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף: **לְאַפּוֹטְרוֹפּוֹס.** הָיָה הוֹלֵךְ לִמְדִינַת הַיָּם וּמִינָּה אַפּוֹטְרוֹפָּא עַל נְכָסָיו לָזוּן אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו: **עֶבֶד דְּלַאו בַּר מִצְוָה לֹא.** וּשְׁלִיחוּת נַפְקָא לָן (לעיל דף פח:) מֵאַתֶּם גַּם אַתֶּם לְרַבּוֹת שְׁלוּחֲכֶם דִּבְעִינָן דּוּמְיָא דִּמְשַׁלֵּחַ שֶׁיִּהְיוּ דִּינָיו נוֹהֲגִים בּוֹ וְזֶה אֵין דִּין שׁוֹאֵל נוֹהֵג בּוֹ וְגַם מַשְׁאִיל שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם בְּלֹא רַבּוֹ:

שואל

תוספות

מָמוֹנָא דְּמִיתְהַנֵּי מִינֵּיהּ. פִּירוּשׁ שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ: **מָמוֹנָא** בְּעִינָן וְהָאִיכָּא. פִּי׳ דְּמָמוֹנָא בְּעִינָן שֶׁיַּשְׁאִיל לוֹ וְהָאִיכָּא וְאִית לֵיהּ נַמִּי הֲנָאָה מִינֵּיהּ: **וְנִשְׁאַל** לוֹ אֶחָד מֵהֶן. תֵּימַהּ מַאי קָמִיבָּעְיָא לֵיהּ דְּכֵיוָן דְּאִם נִשְׁאֲלוּ לוֹ כָּל הַבְּעָלִים פָּטוּר מֵהַכֹּל הַשְׁתָּא יִפָּטֵר מֵחֶצְיוֹ כִּדְאַמְרִי׳ בִּמְרוּבֶּה (ב״ק דף פח:) חֲמִשָּׁה בָּקָר אֲפִי׳ חֲמִשָּׁה חֲצָאֵי בָּקָר וְי״ל דְּהָתָם סְבָרָא הוּא שֶׁיְּשַׁלֵּם לְפִי מַה שֶּׁגָּנַב אֲבָל שְׁאֵילָה בִּבְעָלִים אֵין סְבָרָא לִפְטוֹר וַהֲוֵי כְּחִדּוּשׁ וְאֵין לְךָ בּוֹ אֶלָּא חִדּוּשׁוֹ: **שָׁאַל** מִן הָאִשָּׁה. תֵּימַהּ דְּמַה כֹּחַ יֵשׁ לָאִשָּׁה לְהַשְׁאִיל בְּנִכְסֵי מְלוֹג שֶׁהַפֵּירוֹת לַבַּעַל וְלַבַּעַל יֵשׁ לוֹ כֹּחַ לְהַשְׁאִיל בְּלֹא רְשׁוּתָהּ וְהִיא אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַשְׁאִיל כְּלָל וְאַמַּאי נָקַט שָׁאַל מֵהָאִשָּׁה וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְהַשְׁאִיל אוֹ לִמְכּוֹר פֵּירוֹת נִכְסֵי מְלוֹג בְּלֹא רְשׁוּתָהּ כִּדְאָמַר רָבָא בְּהָאִשָּׁה שֶׁנָּפְלוּ (כתובות דף פ:) מִשּׁוּם רַוְוחָא דְּבֵיתָא אִי נַמִּי ה״ק שָׁאַל מִן הָאִישׁ נִכְסֵי מְלוֹג שֶׁהֵן שֶׁל אִשָּׁה מַהוּ: **בַּעַל** פְּלוּגְתֵּיהּ דְּר׳ יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ. לֹא בָּעֵי לְמֵימַר פְּלוּגְתָּא דְּתַנָּאֵי הִיא דְּאִיפְּלִיגוּ גַּבֵּי הַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ ע״מ שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ עַד ל׳ יוֹם אִי רִאשׁוֹן הֲוֵי בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם אוֹ שֵׁנִי דְּאִיכָּא מ״ד (ב״ק דף ל.) דִּפְלִיגֵי דְּמַר דָּרִישׁ תַּחְתָּיו וּמַר דָּרִישׁ כַּסְפּוֹ אִי נַמִּי אֲפִי׳ לְמ״ד הָתָם כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי הַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁמְּשַׁיֵּיר הַמּוֹכֵר לְעַצְמוֹ פֵּירוֹת בְּעַיִן יָפָה אֲבָל בְּעַלְמָא לֹא: **שָׁלִיחַ** פְּלוּגְתָּא דְּר׳ יוֹנָתָן וְר׳ יֹאשִׁיָּה דְּתַנְיָא כוּ׳. וְא״ת הֵיכֵי מְדַמֶּה שְׁאֵילָה בִּבְעָלִים לִנְדָרִים דְּהָא שׁוּם דְּרָשָׁא אִיכָּא לְרַבִּי יֹאשִׁיָּה דְּלֹא הֲוֵי שָׁלִיחַ כְּמוֹתוֹ דִּבְעַלְמָא לֹא פְּלִיגֵי וְי״ל דְּטַעְמָא דְּרַבִּי יֹאשִׁיָּה הָתָם מִשּׁוּם דִּכְתִיב תְּרֵי זִימְנֵי אִישָׁהּ אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ לִמְעוּטֵי שְׁלוּחוֹ וְה״נ כְּתִיב בְּעָלָיו תְּרֵי זִימְנֵי אִי נַמִּי מִשּׁוּם דִּלְשׁוֹן בְּעָלָיו וְאִישׁוּת מַשְׁמַע לֵיהּ הוּא דַּוְקָא וְלֹא שְׁלוּחוֹ:

אמר

רָבָא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹנָתָן וּמְתַרֵץ לִקְרָאֵי כְּרַבִּי יוֹנָתָן דְּתַנְיָ׳ אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם מַשְׁמַע דְּאִיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ וּמַשְׁמַע נַמִּי דְּכִי אִיתֵיהּ בְּחָדָא וְלֵיתֵיהּ בְּחָדָא פָּטוּר וּכְתִיב בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם מַשְׁמַע דְּלֵיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ וּמַשְׁמַע נַמִּי דְּכִי אִיתֵיהּ בְּחָדָא וְלֵיתֵיהּ בְּחָדָא חַיָּיב לוֹמַר לְךָ הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה אֵיפוּךְ אֲנָא מִסְתַּבְּרָא שְׁאֵלָה עֲדִיפָא מִשּׁוּם דְּקָא מַיְיתֵי לָהּ לִרְשׁוּתֵיהּ אַדְּרַבָּה שְׁבוּרָה וּמֵתָה עֲדִיפָא שֶׁכֵּן חַיָּיב בְּאוֹנְסֶיהָ אִי לֹא שְׁאֵלָה שְׁבוּרָה וּמֵתָה מַאי עָבִיד וְאִי לַאו שְׁבוּרָה וּמֵתָה שְׁאֵלָה מַאי עָבִיד אֲפִילּוּ הָכֵי שְׁאֵלָה עֲדִיפָא שֶׁכֵּן חַיָּיב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ רַב אַשִּׁי אָמַר קְרָא וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְלֹא רֵעֵהוּ עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הָא רֵעֵהוּ עִמּוֹ פָּטוּר אִי הָכֵי בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ וְאִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לָמָּה לִי אִי לַאו הַנָּךְ הֲוָה אֲמִינָא הַאי אוּרְחֵיהּ דִּקְרָא הוּא בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא שָׁאֲלָהּ לְרִבְעָהּ מַהוּ כִּדְשַׁיְילֵי אִינְשֵׁי בְּעִינָן וּלְהָכֵי לֹא שַׁיְילֵי אִינְשֵׁי אוֹ דִּלְמָא טַעְמָא מַאי מִשּׁוּם הֲנָאָה וְהַאי נַמִּי הָא אִית לֵיהּ הֲנָאָה שָׁאֲלָהּ לֵירָאוֹת בָּהּ מַהוּ מָמוֹנָא בְּעִינָן וְהָאִיכָּא אוֹ דִּלְמָא מָמוֹנָא דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵּיהּ בְּעִינָן וְלֵיכָּא שָׁאֲלָהּ לַעֲשׂוֹת בָּהּ פָּחוֹת מִפְּרוּטָה מַהוּ מָמוֹנָא בְּעִינָן וְאִיכָּא אוֹ דִּלְמָא כָּל פָּחוֹת מִפְּרוּטָה לֹא כְּלוּם הִיא שָׁאַל שְׁתֵּי פָּרוֹת לַעֲשׂוֹת בָּהֶן פְּרוּטָה מַהוּ מִי אַמְרִינָן זִיל בָּתַר שׁוֹאֵל וּמַשְׁאִיל וְאִיכָּא אוֹ דִּלְמָא זִיל בָּתַר פָּרוֹת וְכָל חָדָא וְחָדָא לֵיכָּא מָמוֹנָא שָׁאַל מִשּׁוּתְּפִין וְנִשְׁאַל לוֹ אֶחָד מֵהֶן מַהוּ כּוּלּוֹ בְּעָלָיו בְּעִינָן וְהָא לֵיכָּא אוֹ דִּלְמָא מֵהַהוּא פַּלְגָּא דִּידֵיהּ מִיהָא מִיפְטַר שׁוּתְּפִין שֶׁשָּׁאֲלוּ וְנִשְׁאַל לְאֶחָד מֵהֶן מַהוּ כּוּלּוֹ שׁוֹאֵל בְּעִינָן וְלֵיכָּא אוֹ דִּלְמָא בְּהַהִיא פַּלְגָּא דְּשַׁיְילֵי מִיהַת מִיפְטַר שָׁאַל מֵהָאִשָּׁה וְנִשְׁאַל בַּעְלָהּ אִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה וְנִשְׁאַל לַבַּעַל מַהוּ קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן גּוּף דָּמֵי אוֹ לֹא אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִּׁי הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ צֵא וְהִשָּׁאֵל לִי עִם פָּרָתִי מַהוּ בְּעָלָיו מַמָּשׁ בְּעִינָא וְלֵיכָּא אוֹ דִּלְמָא שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ וְאִיכָּא א״ל רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא לְרַב אַשִּׁי בַּעַל פְּלוּגְתָּא דְּר׳ יוֹחָנָן וְר״ל שָׁלִיחַ פְּלוּגְתָּא דְּר׳ יוֹנָתָן וְר׳ יֹאשִׁיָּה בַּעַל פְּלוּגְתָּא דְּר׳ יוֹחָנָן וְר״ל דְּאִיתְּמַר הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לַחֲבֵירוֹ לְפֵירוֹת ר׳ יוֹחָנָן אוֹמֵר מֵבִיא וְקוֹרֵא רֵישׁ לָקִישׁ אוֹמֵר מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא ר׳ יוֹחָנָן אוֹמֵר מֵבִיא וְקוֹרֵא קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי וְרֵישׁ לָקִישׁ אוֹמֵר מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא קִנְיַן פֵּירוֹת לַאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי שָׁלִיחַ פְּלוּגְתָּא דְּר׳ יוֹנָתָן וְר׳ יֹאשִׁיָּה דְּתַנְיָא הָאוֹמֵר לְאַפּוֹטְרוֹפּוֹס כָּל נְדָרִים שֶׁתְּהֵא אִשְׁתִּי נוֹדֶרֶת מִכַּאן עַד שֶׁאָבֹא מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי הָפֵר לָהּ וְהֵפִיר לָהּ יָכוֹל יְהוּ מוּפָרִין ת״ל אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ דִּבְרֵי ר׳ יֹאשִׁיָּה ר׳ יוֹנָתָן אוֹמֵר מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ א״ל רַב עִילִישׁ לְרָבָא הָאוֹמֵר לְעַבְדּוֹ צֵא וְהִשָּׁאֵל עִם פָּרָתִי מַהוּ תִּיבָּעֵי לְמ״ד שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ תִּיבָּעֵי לְמַאן דְּאָמַר שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם אֵינוֹ כְּמוֹתוֹ תִּיבָּעֵי לְמ״ד שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ הַנֵּי מִילֵּי שָׁלִיחַ דְּבַר מִצְוָה הוּא אֲבָל עֶבֶד דְּלַאו בַּר מִצְוָה לֹא אוֹ דִּלְמָא אֲפִי׳ לְמ״ד אֵין שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ ה״מ שָׁלִיחַ אֲבָל עֶבֶד יַד עֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ דַּמְיָא אָמַר לֵיהּ מִסְתַּבְּרָא יַד עֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ דַּמְיָא בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא בַּעַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ

שואל

שׁוֹאֵל הָוֵי אוֹ שׂוֹכֵר הָוֵי אָמַר רָבָא לְפוּם חוּרְפָא שַׁבֶּשְׁתָּא מָה נַפְשָׁךְ אִי שׁוֹאֵל הָוֵי שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים הִיא אִי שׂוֹכֵר הָוֵי שְׂכִירוּת בִּבְעָלִים הִיא אֶלָּא כִּי קָמִיבָּעְיָא לֵיהּ לְרָמִי בַּר חָמָא דְּאָגַר מִינָּהּ פָּרָה וְהָדַר נְסַבָהּ שׁוֹאֵל הָוֵי אוֹ שׂוֹכֵר הָוֵי שׁוֹאֵל הָוֵי וְאַתְיָא שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים מַפְקְעָא שְׂכִירוּת שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים אוֹ דִּלְמָא שׂוֹכֵר הָוֵי וּשְׂכִירוּת כִּדְקַיְימָא קַיְימָא וּמַאי שְׁנָא דְּאִי שׁוֹאֵל הָוֵי דְּאָתֵי שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים מַפְקְעָא שְׂכִירוּת שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים אִי שׂוֹכֵר נַמִּי הָוֵי תֵּיתֵי שְׂכִירוּת בִּבְעָלִים תֵּיפּוּק שְׂכִירוּת שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים אֶלָּא כִּי קָא מִיבָּעְיָא לְרָמִי בַּר חָמָא כְּגוֹן דְּאַגְרָא אִיהִי פָּרָה מֵעַלְמָא וְהָדַר נְסַבָהּ וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּנַן דְּאָמְרֵי שׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם לַשּׂוֹכֵר לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ דְּוַדַּאי שְׁאִילָה בִּבְעָלִים הִיא כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ אַלִּיבָּא דְּר' יוֹסֵי דְּאָמַר תַּחֲזִיר פָּרָה לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים מַאי שׁוֹאֵל הָוֵי אוֹ שׂוֹכֵר הָוֵי אָמַר רָבָא בַּעַל לֹא שׁוֹאֵל הָוֵי וְלֹא שׂוֹכֵר הָוֵי אֶלָּא לוֹקֵחַ הָוֵי מִדְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר' חֲנִינָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא בְּאוּשָׁא הִתְקִינוּ הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה בְּנִכְסֵי מְלוֹג בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ וּמֵתָה הַבַּעַל מוֹצִיא מִיַּד הַלְּקוּחוֹת בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא בַּעַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ מִי מָעַל אָמַר רָבָא מַאן לִימְעוֹל לִימְעוֹל בַּעַל דְּהֶיתֵּרָא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיקְנֵי אִיסּוּרָא לֹא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיקְנֵי תִּימְעוֹל אִיהִי דְּהֶיתֵּרָא נַמִּי לֹא נִיחָא לָהּ דְּלִיקְנֵי נִימְעֲלוּ בֵּית דִּין כִּי עָבְדוּ רַבָּנַן תַּקַּנְתָּא וְאָמְרוּ בַּעַל לוֹקֵחַ הָוֵי לְהֶיתֵּרָא לְאִיסּוּרָא לֹא עָבִיד רַבָּנַן תַּקַּנְתָּא אֶלָּא אָמַר רָבָא בַּעַל מָעַל לִכְשֶׁיּוֹצִיא מִידֵי דַּהֲוָה אַמּוֹצִיא מָעוֹת הֶקְדֵּשׁ לְחוּלִּין אִיבָּעְיָא לְהוּ כָּחַשׁ בָּשָׂר מֵחֲמַת מְלָאכָה מַאי אָמַר לֵיהּ הַהוּא מֵרַבָּנַן וְרַב חִלְקִיָּה בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא שְׁמֵיהּ מִכְּלָל דְּכִי מֵתָה מֵחֲמַת מְלָאכָה מְחַיֵּיב נֵימָא לַאו לְאוֹקְמָא בְּכִילְתָּא שְׁאִילְתֵּהּ אֶלָּא אָמַר רָבָא לֹא מִיבָּעְיָא כָּחַשׁ בָּשָׂר מֵחֲמַת מְלָאכָה דְּפָטוּר אֶלָּא אֲפִי' מֵתָה מֵחֲמַת מְלָאכָה נַמִּי פָּטוּר דְּאָמַר לֵיהּ לַאו לְאוֹקְמָא בְּכִילְתָּא שְׁאִילְתָּהּ הַהוּא גַּבְרָא דְּשָׁאִיל נַרְגָּא מֵחַבְרֵיהּ אִיתְּבַר אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא אָמַר לֵיהּ זִיל אַיְיתֵי סַהֲדֵי דְּלַאו שַׁנִּית בֵּיהּ וְאִיפְּטַר וְאִי לֵיכָּא סַהֲדֵי מַאי ת"ש דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּשָׁאִיל נַרְגָּא מֵחַבְרֵיהּ וְאִיתְּבַר אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב א"ל זִיל שַׁלֵּים לֵיהּ נַרְגָּא מְעַלְיָא א"ל רַב כַּהֲנָא וְרַב אַסִּי לְרַב

דינא

רש"י

שׁוֹאֵל הָוֵי. קָא ס"ד לְהִתְחַיֵּיב בְּאוֹנְסֵי בַּהֲמוֹת נִכְסֵי מְלוֹג שֶׁלָּהּ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בָּהֶן מְלַאכְתּוֹ: **שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים הִיא.** שֶׁהִיא עִמּוֹ תָּדִיר בִּמְלַאכְתּוֹ וְהִיא נִשְׁאֶלֶת לוֹ תְּחִלָּה מִשֶּׁנִּשְּׂאָהּ: **מַאי שׁוֹאֵל הָוֵי.** מִנִּישּׂוּאִין וְאֵילָךְ וּמַפְקַעַת שְׂכִירוּת וְכוּ' וּפָטוּר: **וְהָדַר נְסַבָהּ.** וְזָכָה הוּא אַף בַּפָּרָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ כָּל יוֹמֵי הַשְּׂכִירוּת: **מַאי שׁוֹאֵל מִמֶּנָּה הוּא.** וַהֲוָה לֵיהּ אִיהוּ כְּשׂוֹכֵר פָּרָה מֵחֲבֵירוֹ וְהִשְׁאִילָהּ לְאַחֵר וּמֵתָה דְּאִיפְּלִיגוּ רַבָּנַן וְר' יוֹסֵי בְּהַמַּפְקִיד (לעיל ד' לה:) וְאַמְרֵי רַבָּנַן נִשְׁבָּע שׂוֹכֵר שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ וּפָטוּר וְשׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם לְשׂוֹכֵר וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר תַּחֲזוֹר פָּרָה לַבְּעָלִים: **וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן.** דְּדִינָא דְּשׁוֹאֵל בַּהֲדֵי דְּמַשְׁאִיל הוּא וְלֹא אֵצֶל בְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ דַּאֲפִילּוּ הוּא שׁוֹאֵל כֵּיוָן דִּלְדִידָהּ בָּעֵי שַׁלּוּמֵי פָּטוּר דִּשְׁאֵילָה בִּבְעָלִים הִיא כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ לְרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר תַּשְׁלוּמִין לַבְּעָלִים וְהַשְׁתָּא לֹא בִּבְעָלִים הִיא מַאי שׁוֹאֵל הָוֵי מִמֶּנָּה וְשׁוֹאֵל חַיָּיב בְּאוֹנְסִים וּמְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים אוֹ שׂוֹכֵר הָוֵי וּפָטוּר מֵאוֹנְסִין וּמַאי שְׂכִירוּתֵיהּ שֶׁהֲרֵי תִּקְּנוּ לָהּ חֲכָמִים פִּרְקוֹנָהּ תַּחַת פֵּירוֹת אִם נִשְׁבֵּית: **אֶלָּא לוֹקֵחַ הָוֵי.** וּפָטוּר: **וּמֵתָה.** וּבַעַל יוֹרֵשׁ אִשְׁתּוֹ דְּבַר תּוֹרָה: **הַבַּעַל מוֹצִיא מִיַּד הַלְּקוּחוֹת.** אַלְמָא אֵין לָהּ רְשׁוּת לִמְכּוֹר דְּהוּא הָוֵי לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן: **מִי מָעַל.** כְּגוֹן שֶׁנָּפְלוּ לָהּ נְכָסִים מֵאָבִיהָ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת וְעִמָּהֶן מָעוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ וְאֵין יְדוּעִין שֶׁהֵן שֶׁל הֶקְדֵּשׁ וְאָמוּר רַבָּנָן בַּעַל זוֹכֶה בָּהֶן בְּכָל הַנְּכָסִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ וְלֶאֱכוֹל פֵּירוֹת וּבְתַקָּנָה זוֹ נַעֲשָׂה שָׁלִיחַ בְּנִכְסֵי הֶקְדֵּשׁ לִקְנוֹתָם וְקָא ס"ד שֶׁזּוּ הִיא יְצִיאָתָם לְחוּלִּין וַאֲפִי' בְּעוֹדָן צְרוּרִין וּמוּנָּחִין מִי מָעַל בְּהוֹצָאָה זוֹ: **לִימְעוֹל בַּעַל.** דְּאֵין הִיא מוֹסַרְתָּן לוֹ אֶלָּא מֵאֵילֵיהֶם נִקְנִים לוֹ מִמִּיתַת אָבִיהָ דְּהֶיתֵּרָא נִיחָא לֵיהּ וְכוּ': **דְּהֶיתֵּרָא נַמִּי לֹא נִיחָא לָהּ דְּלִקְנֵי.** אֶלָּא ע"כ תִּקְּנוּ לוֹ חֲכָמִים: **נִמְעֲלוּ ב"ד.** שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ דּוֹר שֶׁכָּל תַּקָּנוֹת מִשְׁפָּט תְּלוּיָה בָּהֶן וְעַל יְדֵיהֶן נוֹהֲגוֹת חוּקּוֹת הַמְתוּקָּנִים לַצִּבּוּר מֵאָז וַהֲוֵי כְּמִי שֶׁתִּקְּנוּ לוֹ הֵם קִנְיָן זֶה וְנִמְצְאוּ הֵם הַמַּקְנִין לְנִכְסֵי הֶקְדֵּשׁ וְהוֹצִיאוּם לְחוּלִּין: ה"ג כִּי עָבוּד תַּקַּנְתָּא בְּהֶיתֵּרָא בְּאִיסּוּרָא לֹא עָבִיד תַּקַּנְתָּא: **אֶלָּא אָמַר רָבָא.** בְּעוֹדָן צְרוּרִין וּמוּנָּחִין לֹא קָנְאָם בַּעַל וְלֹא יָצְאוּ לְחוּלִּין וְאֵין כָּאן מְעִילָ' אֶלָּא לִכְשֶׁיּוֹצִיאֵם לְחוּלִּין בַּעַל מָעַל: **בְּכִילְתָּא.** בְּכִילָּה: **וְאִיתְּבַר.** בִּפְשִׁיעָה:

דינא

תוספות

אָמַר רָבָא לְפוּם חוּרְפָּא שַׁבֶּשְׁתָּא כו'. הֲוֵי מָצֵי לְמִיפְרַךְ רָבָא מִמַּתְנִי' דִּבְפֶּרֶק אַלְמָנָה דִּיבָמוֹת (דף סו. וש"נ) דִּתְנַן נִכְסֵי מְלוֹג אִם פָּחֲתוּ פָּחֲתוּ לָהּ אַלְמָא אֵינָם בְּאַחְרָיוּת הַבַּעַל אֶלָּא דַּעֲדִיפָא פָּרִיךְ אִי נַמִּי הַהִיא מַתְנִיתִין אִיכָּא לְאוֹקְמָא בְּקַרְקַע שֶׁנִּתְמַעֵט מִדִּין שׁוֹמְרִין כִּדְאָמַר בְּהַזָּהָב (לעיל דף נו.) שׁוֹמֵר חִנָּם אֵינוֹ נִשְׁבָּע שׁוֹמֵר שָׂכָר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם וְה"ה שׁוֹאֵל דְּוְכִי יִשְׁאַל קָאֵי אַמַּאי דְּקָא אַיְירוּ קְרָאֵי לְעֵיל: **דְּאָגַר** מִינָּהּ פָּרָה וְהָדַר נְסָבָהּ. וְה"ה דְּמָצֵי לְמֵימַר דְּשָׁאַל מִינָּהּ פָּרָה אֶלָּא מִילְּתָא דִּשְׁכִיחָא נָקַט: **אִי** שׂוֹכֵר נַמִּי הָוֵי תֵּיתֵי שְׂכִירוּת כו'. וְלָא מִסְתַּבֵּר לֵיהּ לְמֵימַר דְּדַוְקָא שְׁאֵלָה שֶׁהוֹסִיף לְהִתְחַיֵּיב בְּאוֹנְסִין מַפְקִיעַ שְׂכִירוּת שֶׁמִּתְּחִילָּה: **בַּעַל** בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ לֹא שׁוֹאֵל הָוֵי וְלֹא שׂוֹכֵר הָוֵי. וּמִיהוּ נִרְאֶה לְרִ"י דְּשׁוֹמֵר חִנָּם הָוֵי וְחַיָּיב בִּפְשִׁיעָה וּלְפִי זֶה הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה לִשְׁלֹשִׁים יוֹם אע"ג דְּלַאו שׁוֹאֵל הָוֵי וְלֹא שׂוֹכֵר דִּבְלָשׁוֹן מֶקַּח לָקַח מִכָּל מָקוֹם שׁוֹמֵר חִנָּם הָוֵי: **אֶלָּא** לוֹקֵחַ הָוֵי מִדְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא. וְא"ת וְלֵימָא דְּיוֹרֵשׁ הָוֵי דְּהֵיכָא דְּאִיכָּא פְּסֵידָא דְּאַחֲרִינָא הָוֵי יוֹרֵשׁ וְלֹא לוֹקֵחַ כִּדְאַמְרִי' בְּסוֹף פ' יֵשׁ נוֹחֲלִין (ב"ב דף קלט:) וְהָכָא אִיכָּא פְּסֵידָא דְּאִם שְׁאָלָהּ הָאִשָּׁה יִתְחַיֵּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה אִי הָוֵי יוֹרֵשׁ כִּדְאָמַר רָבָא בְּאֵלּוּ נְעָרוֹת (כתובות דף לד:) יְתוֹמִים שֶׁהִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם פָּרָה שְׁאוּלָה וּמֵתָה בְּתוֹךְ יְמֵי שְׁאֵילָתָהּ אוֹ נֶאֶנְסָה אֵין חַיָּיבִין בְּאוֹנְסִין מַשְׁמַע דִּבִגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה חַיָּיבִין וְיֵ"ל דְּלָא שַׁוְיֵיהּ רַבָּנַן יוֹרֵשׁ אֶלָּא מִשּׁוּם פְּסֵידָא דְּאַלְמְנָתוֹ כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נִיזוֹנֶת מִנְּכָסָיו כִּדְאַמְרִינַן הָתָם אֲבָל מִשּׁוּם פְּסֵידָא דְּמַשְׁאִיל אֵין לָנוּ לַעֲשׂוֹת כְּיוֹרֵשׁ לְחַיְּיבוֹ בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה שֶׁאִם יִרְצֶה לֹא יַשְׁאִילֶנּוּ דְּמִי דּוֹחֲקוֹ לְהַשְׁאִילוֹ וַהֲוֵי כְּאִילוּ אַפְסִיד אַנַּפְשֵׁיהּ: **בַּעַל** בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ מִי מָעַל. מִי אַמְרִינַן בַּעַל מָעַל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עִיקַּר הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנְּשָׂאָהּ וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכֶה בַּמָּעוֹת אוֹ דִּלְמָא הִיא עָשְׂתָה עִיקַּר הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהִיא נִשֵּׂאת לוֹ אוֹ דִּלְמָא בֵּית דִּין עָשׂוּ עִיקַּר הַמַּעֲשֶׂה שֶׁתִּיקְּנוּ שֶׁיִּזְכֶּה בַּמָּעוֹת: **אָמַר** רָבָא מַאן נִמְעוֹל נִמְעוֹל בַּעַל. הֲלֹא לֹא עָשָׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה דְּאִיסּוּרָא לֹא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיקְנֵי לֹא הָיָה צָרִיךְ לְטַעַם זֶה דַּאֲפִי' נִיחָא לֵיהּ דְּלִיקְנֵי הַכֹּל מַה שֶּׁבְּיָדָהּ אֲפִילּוּ שֶׁל אֲחֵרִים וְשֶׁל הֶקְדֵּשׁ לֹא הָיָה קוֹנֶה כִּי לֹא תִּקְּנוּ לוֹ חֲכָמִים וְא"כ הֵיאַךְ הָיָה לוֹ לִמְעוֹל בְּנִישּׂוּאִין לְבַדּוֹ בְּלֹא לְקִיחַת מָעוֹת אֶלָּא לְפִי שֶׁגַּבֵּי ב"ד הוּצְרַךְ לְהַאי טַעְמָא נַקְטֵיהּ נַמִּי הָכָא אִי נַמִּי נַקְטֵיהּ לְמֵימַר דַּאֲפִילּוּ לָקַח הַמָּעוֹת לֹא יִמְעוֹל כֵּיוָן דְּאִיסּוּרָא לֹא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיקְנֵי וְלֹא נִתְכַּוֵּין לִזְכּוֹת בְּשֶׁל אֲחֵרִים וְאֵינוֹ מִתְכַּוֵּין בִּנְטִילָתוֹ לְהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת בְּעָלִים דִּסְבוּר שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ וְאֵינוֹ מוֹעֵל אֶלָּא כְּשֶׁבָּא לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת בְּעָלִים כְּגוֹן גּוֹנֵב אוֹ גּוֹזֵל הַהֶקְדֵּשׁ מֵרְשׁוּת חֲבֵירוֹ כִּדְמוּכַח פ"ק דַּחֲגִיגָה (דף י: וש"נ) דְּאָמַר נָטַל אֶבֶן אוֹ קוֹרָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ לֹא מָעַל נְתָנָהּ לַחֲבֵירוֹ הוּא מָעַל וַחֲבֵירוֹ לֹא מָעַל וּפָרִיךְ מִיגְזַל גַּזְלָהּ מַה לִּי הוּא וּמַה לִּי חֲבֵירוֹ וּמְשַׁנֵּי בְּגִזְבָּר הַמְּסוּרוֹת לוֹ אַבְנֵי בִּנְיָן עַסְקִינַן אַלְמָא כֵּיוָן שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּין לְהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת בְּעָלִים אֶלָּא סָבַר הוּא שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ אֵינוֹ מוֹעֵל בִּנְטִילָתוֹ תִּמְעוֹל אִיהִי אִיהִי נַמִּי לֹא עָשְׂתָה כְּלוּם דְּלֹא נִיחָא לָהּ דְּלִיקְנוּ בְּנִישּׂוּאִין אֶלָּא הַהֶיתֵּר שֶׁתִּיקְּנוּ לוֹ חֲכָמִים וַאֲפִי' לְקָחְתָּם וּנְתָנָם לוֹ אֵינָהּ מוֹעֶלֶת כֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ מִתְכַּוֶּונֶת לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת בְּעָלִים אֶלָּא אֶת שֶׁלּוֹ סְבוּרָה לִיתֵּן לוֹ נִמְעֲלוּ בֵּית דִּין וְכוּ': **זִיל** שַׁלֵּים לֵיהּ נַרְגָּא מְעַלְיָא. פִּי' בְּקוּנְטְרֵס נַרְגָּא מְעַלְיָא אַחֶרֶת יִתֵּן לוֹ וְהַשְּׁבָרִים יִהְיוּ שֶׁל שׁוֹאֵל וְאֵין נִרְאֶה לְרַבֵּינוּ שְׁמוּאֵל דַּאֲפִי' גַּנָּב וְגַזְלָן מַשְׁמַע שֶׁיְּכוֹלִין לִפְרוֹעַ סוּבִּין כְּמוֹ מַזִּיק כִּדְאַמְרִי' בְּפ"ק דְּבָבָא קַמָּא (דף ה.) כּוּלָּן כְּאָבוֹת הֵן לְשַׁלֵּם מִמֵּיטַב פִּי' עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אָבוֹת וְגַנָּב וְגַזְלָן בִּכְלָלָן אַלְמָא מְדַמֵּה תַּשְׁלוּמֵי גַּנָּב וְגַזְלָן לְתַשְׁלוּמֵי נֶזֶק וְא"כ יִפְרַע סוּבִּין וּמְפָרֵשׁ ה"ר שְׁמוּאֵל דִּמְשַׁלֵּם נַרְגָּא מְעַלְיָא הַיְינוּ שֶׁהַפְּחָת שֶׁהוּזַל מִשְּׁעַת הַשְּׁבִירָה עַד שְׁעַת הָעֲמָדָה בְּדִין הָוֵי דְּשׁוֹאֵל וּמוֹסִיף עַל הַשְּׁבִירָה כִּשְׁעַת הָעֲמָדָה בְּדִין עַד שֶׁיִּשְׁוֶה נַרְגָּא מְעַלְיָא דִּמְדַמֵּי לֵיהּ רַב לְגַנָּב וְגַזְלָן דְּאָמַר שְׁמוּאֵל בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָבָא קַמָּא (דף יא.) דְּאֵין שָׁמִין לֹא לְגַנָּב וְלֹא לְגַזְלָן אֶלָּא לְנִיזָּקִין וְרַב אִית לֵיהּ דְּאַף לְשׁוֹאֵל אֵין שָׁמִין וְהָתָם מַיְיתֵי מִילְּתָא דְּרַב אַמִּילְּתֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל וְכָל הַהֲלָכָה אַיְירֵי הָתָם לְעֵיל מִינֵּיהּ בִּפְחַת נְבֵילָה דְּנִיזָּק הָוֵי וְאָמְרוּ לֵיהּ רַב כַּהֲנָא וְרַב אַסִּי דִּינָא הָכֵי דִּשְׁבָרִים בִּרְשׁוּת מַשְׁאִיל הוּזְלוּ דְּשׁוֹאֵל לֹא הָוֵי כְּגַזְלָן דְּגַזְלָן קָנֵי לְגַמְרֵי גְּזֵילָה בְּשִׁינּוּי מִיתָה וּשְׁבִירָה וּלְהָכֵי מְהַדֵּר לֵיהּ שׁוֹאֵל תַּבְרֵי וְשָׁמִין לוֹ כַּמָּה הָיוּ שְׁבָרִים שָׁוִין בִּשְׁעַת שְׁבִירָה וּמְמַלְיָא לֵיהּ דָּמֵי מָאנֵי וַהֲוֵי

פחת

שׁוֹאֵל הָוֵי כיון שמשתמש בהם, ואם כן חייב אם יאנסו, אוֹ שׁוֹכֵר הָוֵי, שהרי חייב לפדותה תמורת השתמשותו בהם, ואם כן יהיה פטור באונסים. אָמַר רָבָא, לְפוּם חוּרְפָא שַׁבֶּשְׁתָּא – לפי חריפותו נשתבש בשאלתו, שהרי ממַה נַפְשָׁךְ פטור באונסים, שכן אִי שׁוֹאֵל הָוֵי הרי שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים הִיא, משום שהאשה משועבדת ושאולה לעשיית מלאכתו משנשאה, ואִי שׁוֹכֵר הָוֵי הרי שְׂכִירוּת בַּבְּעָלִים הִיא.

מבארת הגמרא שהספק היה באופן מסוים: אֶלָּא, כִּי קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ לְרָמִי בַּר חָמָא, באופן דְּאָגַר מִינָּהּ – ששכר ממנה פָּרָה, וַהֲדַר נְסָבָהּ – ואחר כך נשאה, ותלוי הדבר אם כל בעל שׁוֹאֵל הָוֵי אוֹ שׁוֹכֵר הָוֵי. האם שׁוֹאֵל הָוֵי וְאַתְיָא – ובאה שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים שלאחר הנישואין מַפְקְעָא שְׂכִירוּת ששכר בתחילה שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים, אוֹ דִּלְמָא שׁוֹכֵר הָוֵי, ועתה שהוא שוב שוכר לא השתנה דבר, וּשְׂכִירוּת כִּדְקַיְימָא קַיְימָא – כפי שהיתה כך היא נשארת, שהוא שוכר ממנה שלא בבעלים. מקשה הגמרא: וּמַאי שְׁנָא – מדוע שונה דְּאִי שׁוֹאֵל הָוֵי דְּאָתֵי שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים מַפְקְעָא שְׂכִירוּת שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים, הלא אִי שׁוֹכֵר נַמִּי הָוֵי, תֵּיתֵי – שתבוא שְׂכִירוּת בַּבְּעָלִים תֵּיפּוּק שְׂכִירוּת שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים, כלומר מדוע שיהיה הבדל בין שכירות לשאלה לענין זה.

לכן מבארת הגמרא שהספק היה באופן אחר: אֶלָּא, כִּי קָא מִיבַּעְיָא לְרָמִי בַּר חָמָא, כְּגוֹן דְּאַגְרָא אִיהִי פָּרָה מֵעָלְמָא – שהאשה שכרה פרה מאדם אחר, וַהֲדַר נְסָבָהּ – ואחר כך נשאה הבעל, וזוכה הבעל לאחר הנישואין בפרה השכורה להשתמש בה כל ימי השכירות, ודין זה תלוי אם בעל שואל או שוכר וכפי שיתבאר. וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן דְּאָמְרֵי לעיל (לה:) שהשוכר פרה והשאילה לאחר ומתה, הַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם לַשּׁוֹכֵר, לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ דְּוַדַּאי שְׁאֵילָה בַּבְּעָלִים הִיא, שכיון שהשואל משלם לשוכר, מוכח שהשוכר נחשב למשאיל, והרי כאן האשה שהיא השוכרת היתה עם הבעל השואל משעת שאלה והרי זה שאלה בבעלים. אלא כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּאָמַר (שם) תַּחֲזוֹר פָּרָה לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים, כלומר שהשואל משלם לבעלים, ומוכח שהבעלים נחשב למשאיל ואם כן אין כאן שאלה בבעלים, ולשיטתו יש להסתפק מַאי, שׁוֹאֵל הָוֵי וחייב באונסים לבעל הפרה, אוֹ שׁוֹכֵר הָוֵי ופטור באונסים.

רבא פושט את הספק ומבאר את הדין בבעל בנכסי אשתו: אָמַר רָבָא, בַּעַל בנכסי אשתו לֹא שׁוֹאֵל הָוֵי, וְלֹא שׁוֹכֵר הָוֵי, אֶלָּא לוֹקֵחַ הָוֵי – כשנשאה נחשב כאילו קונה ממנה את הנכסים שעתיד לירש ממנה. ומדוע כלוקח, מִדְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, בְּאוּשָׁא הִתְקִינוּ, שהָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה בְּגוּף נִכְסֵי הַמְלוֹג שלה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, וּמֵתָה, הַבַּעַל מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, ואף שהיה לו בהם רק פירות, והאשה מכרה את הגוף, מכל מקום כדי שלא תהיה לבעל איבה על אשתו שהיא מפקיעה ממנו את ירושתה, חיזקו חכמים את שעבודו בנכסים ועשאוהו כלוקח ראשון עליהם, ומעתה אם מכרה, יכול הבעל להוציא לאחר מותה את הגוף מיד הלקוחות.

אשה שמקבלת ירושה בזמן שהיא נשואה, הנכסים מיד הופכים להיות נכסי מלוג, דהיינו גוף לאשה ופירות לבעל.

בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא, בַּעַל שזוכה בְּנִכְסֵי מלוג שאִשְׁתּוֹ ירשה, והיו עמם מעות או נכסים של הקדש, מִי מָעַל. כלומר, האם כאשר זוכה הבעל בדברי ההקדש, נחשב שהוציאם לחולין ומעל בהם, או שהאשה מעלה כיון שגרמה שיחשב בעלים, או שבית דין מעלו כיון שהם תקנו שיזכה בהם.

דן רבא בספק זה: אָמַר רָבָא, מַאן לִימְעוֹל, לִימְעוֹל בַּעַל לא שייך לומר, שהרי דְּהֶיתֵּרָא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיקְנֵי, אִיסּוּרָא לֹא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיקְנֵי – אינו רוצה לזכות בדברים שבזכייתו בהם יעבור על איסור, תִּימְעוֹל אִיהִי – האשה, גם לא שייך לומר, שהרי דְּהֶיתֵּרָא נַמִּי לֹא נִיחָא לָהּ דְּלִיקְנֵי – האשה מעולם לא היה נוח לה בתקנה זו, אלא בית דין תיקנו את זה בעל כרחה. נִימְעֲלוּ בֵּית דִּין שבאותו הדור, שהרי בהם תלויה התקנה שזוכה הבעל בנכסים, לא שייך לומר, שהרי כִּי עָבְדוּ רַבָּנָן תַּקַּנְתָּא – אימתי תיקנו וְאָמְרוּ שהבַּעַל לוֹקֵחַ הָוֵי, רק לְהֶיתֵּרָא, אבל לְאִיסּוּרָא – על דעת שיזכה בדברים שאסור להוציאם כגון של הקדש, לֹא עָבִיד רַבָּנָן תַּקַּנְתָּא – לא עשו חכמים תקנה זו, ואם כן לא שייך לומר שהם ימעלו. ואם כן לא מובן ספיקו של רמי בר חמא, שהרי אין מי שימעול. אֶלָּא אָמַר רָבָא, באמת אין הבעל זוכה כלל בנכסי ההקדש, ולכן בשעת הירושה אף אחד אינו מועל, אבל בַּעַל מָעַל לִכְשֶׁיּוֹצִיא המעות לחולין, מִידִי דַּהֲוָה אַמּוֹצִיא מְעוֹת הֶקְדֵּשׁ לְחוּלִּין, שעבר בכך על איסור מעילה.

אִיבַּעְיָא לְהוּ, כָּחַשׁ בָּשָׂר מֵחֲמַת מְלָאכָה, מַאי – האם השואל חייב לשלם כשם שחייב באונסים, או לא. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מֵרַבָּנָן וְרַב חִלְקִיָּה בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא שְׁמֵיהּ, מִכְּלָל – מכך שמסתפקים בכחשה, משמע דְּכִי מֵתָה מֵחֲמַת מְלָאכָה מִחַיַּיב, ומדוע, נֵימָא – שיאמר השואל למשאיל, לַאו לְאוֹקְמָא בְּכִילְתָּא שְׁאִילְתָּהּ – לא שאלתיה להעמידה בכילה [–יריעות הפרוסות סביב המיטה], כלומר אתה הפסדת את עצמך, שהרי ידעת שאני שואל אותה כדי לעשות בה מלאכה, ואם אינה ראויה לכך מדוע השאלת לי אותה. אֶלָּא אָמַר רָבָא, אכן טענה זו נכונה, ולֹא מִיבַּעְיָא כָּחַשׁ בָּשָׂר מֵחֲמַת הַמְלָאכָה דְּפָטוּר, אֶלָּא אֲפִילּוּ מֵתָה מֵחֲמַת מְלָאכָה נַמִּי פָּטוּר, כיון דְּאָמַר לֵיהּ שואל למשאיל 'לַאו לְאוֹקְמָא בְּכִילְתָּא שְׁאִילְתָּהּ'.

הגמרא דנה על אופן התשלום בשואל: הַהוּא גַּבְרָא דְּשָׁאִיל נַרְגָּא [–גרזן] מֵחַבְרֵיהּ, וּאִיתְּבַר – ונשבר. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא לשאול האם צריך לשלם. אָמַר לֵיהּ רבא, זִיל אַיְיתֵי סַהֲדֵי – לך והבא עדים דְּלַאו שָׁנִית בֵּיהּ – שלא פשעת ושינית במלאכת הגרזן, וְאִיפְּטַר, שהרי הוא כמתה מחמת מלאכה, ופטור. מבררת הגמרא: וְאִי לֵיכָּא סַהֲדֵי – ואם אין עדים אלא חייב לשלם, מַאי משלם, האם משלם גרזן ממש, או שנותן את השברים ומשלם את ההפרש בין שויים לשווי כלי מתוקן.

תָּא שְׁמַע, דְּהַהוּא גַּבְרָא, דְּשָׁאִיל נַרְגָּא מֵחַבְרֵיהּ, וְאִיתְּבַר – ונשבר בפשיעה. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב לשאול האם יכול לשלם את השברים ואת ההפרש, או שצריך לשלם גרזן טוב ומתוקן. וְאָמַר לֵיהּ רב, זִיל שַׁלֵּים לֵיהּ נַרְגָּא מַעַלְיָא – גרזן טוב ומתוקן כפי ששאלת ממנו. אָמְרוּ לֵיהּ רַב כַּהֲנָא וְרַב אַסִּי לְרַב,

---

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום רביעי עמ' א

לא נאמר דין זה. ומכיון ששומר חנם שממנו למדו את חיוב הפשיעה, חייב בפשיעה בין אם היה בעליו עמו ובין אם לא, לכן גם בהם הדין כך.

וּמַאן דְּאָמַר פָּטוּר, קָסָבַר מִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו וְגם על הפרשה שלִפְנֵי פָנָיו, וְאם כן, כִּי כְּתִיב 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ' בפרשת שואל, אַשּׁוֹמֵר חִנָּם נַמִּי כְּתִיב – פסוק זה אמור גם על שומר חנם שבו נאמר חיוב פשיעה, אף שפרשתו לא נאמרה ממש לפני פרשת השואל אלא לפני פניה. וכיון שלומדים חיוב פשיעה בשומר שכר ובשואל בקל וחומר משומר חנם, לכן אם היו בעלי החפץ עמהם בשעת קבלת שמירתם, פטורים גם מחיוב פשיעה.

מוכיחה הגמרא שפשיעה בבעלים חייב: תְּנַן (לעיל צד.), הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, וכן הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, אם שָׁאַל בְּעָלֶיהָ אוֹ שְׂכָרָן וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל את הַפָּרָה, וּמֵתָה, פָּטוּר. מדייקת הגמרא שדין זה הוא דווקא בשואל, וְאִילּוּ בשׁוֹמֵר חִנָּם לֹא קָתָנֵי – לא שנה התנא דין זה, דהיינו שפטור 'בעליו עמו' שנאמר בשואל, לא נאמר בפשיעה [שרק בה חייב שומר חנם], וקשה לסובר שפטור.

דוחה הגמרא: וּלְטַעְמֵיךְ – ולשיטתך שאתה רוצה לדייק, שׁוֹמֵר שָׂכָר מִי קָתָנֵי – הרי שומר שכר גם לא נשנה, והלא הוא לכל השיטות פטור מחיובי גניבה ואבידה כשהיה בעליו עמו, אֶלָּא ודאי צריך לומר, שהתַּנָּא של המשנה, מִילְּתָא

דִּינָא הָכִי – וכי כך ההלכה, והלא כשם שאדם ששורו המית שור אחר, מקבל הניזק את נבילת השור, ומוסיף לו המזיק את ההפרש, כך צריך להיות הדין בגרזן, **וְשָׁתִיק רַב**, ומשתיקתו משמע שהסכים עם דבריהם.

מסיקה הגמרא: **וְהִלְכְתָא כְּרַב כַּהֲנָא וְרַב אַסִּי, דְּמַהְדַּר לֵיהּ תַּבְרֵיהּ** – שהשואל יחזיר למשאיל את שברי הגרזן, **וּמְמַלְיָא לֵיהּ דְּמֵי מָנָא** – ויוסיף וימלא לו לשווי של הגרזן השלם, והמשאיל יטרח למכור את השברים ולקנות גרזן חדש.

חוזרת הגמרא לדון בדין מתה מחמת מלאכה: **הַהוּא גַּבְרָא דְּשָׁאִיל דַּוְולָא** [–דלי להשקאת שדה] **מֵחַבְרֵיהּ, וְאִיתְּבַר** – נשבר הדלי. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב פָּפָּא** לשאול האם צריך לשלם, **אָמַר לֵיהּ** רב פפא, **אַיְיתֵי סַהֲדֵי דְּלֹא שָׁנִית בֵּיהּ** – הבא עדים שלא פשעת ושינית במלאכת הדלי, **וְאִיפְּטַר**, משום שדינו כמתה מחמת מלאכה שפטור.

מעשה נוסף: **הַהוּא גַּבְרָא דְּשָׁאִיל שׁוּנְרָא מֵחַבְרֵיהּ** – שאל חתול מחבירו כדי לכלות עכברים שברשותו, ולבסוף **חָבוּר עֲלֵיהּ עַכְבְּרֵי וְקַטְלוּהוּ** – התחברו והתקבצו העכברים על החתול, והרגוהו. **יָתִיב רַב אַשִּׁי וְקָמִיבַּעְיָא לֵיהּ כִּי הַאי גַּוְונָא מַאי, כִּי מֵתָה מֵחֲמַת מְלָאכָה דָּמֵי** – האם נחשב שהחתול מת מחמת המלאכה ופטור [שהרי היה צריך לכלות העכברים], **אוֹ לֹא**. פושטת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב מָרְדְּכַי לְרַב אַשִּׁי, הָכִי אָמַר אֲבִימִי מֵהַגְרוֹנְיָא, מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא**, משל למה הדבר דומה, **לְגַבְרָא דְּנָשֵׁי קַטְלוּהוּ** – לגבר שנשים הצליחו להורגו, **לֹא דִּינָא וְלֹא דַּיָּינָא** – אין דין ואין דיין. כלומר, כשם אין ספק וערעור על כך, שהיה לגבר להתגבר על הנשים ולא ליפול בידן, כך לא היה לשואל לחשוש שהחתול יפול בידי העכברים, ולכן לא נחשב הדבר שפשע בו, אלא נחשב כמת מחמת מלאכתו, ופטור השואל.

אִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים שהמעשה היה באופן אחר, שהחתול **אָכִיל עַכְבְּרֵי טוּבָא** – אכל הרבה עכברים, **וְחָכִיל** – וכתוצאה מכך נתחמם **וּמִית**. **יָתִיב רַב אַשִּׁי וְקָא מְעַיֵּין בָּהּ כְּהַאי גַּוְונָא מַאי**, האם נחשב שהחתול מת מחמת מלאכתו, שהרי היה עליו לכלות את העכברים, או לא. פושטת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב מָרְדְּכַי לְרַב אַשִּׁי, הָכִי אָמַר אֲבִימִי מֵהַגְרוֹנְיָא**, משל למה הדבר דומה, **לְגַבְרָא דְּנָשֵׁי קַטְלוּהוּ** – אדם שבעל הרבה בעילות, ומפני כך מת, **לֹא דִּינָא וְלֹא דַּיָּינָא**, וכשם שאין ספק וערעור על כך, שלא היה לו לחשוש שימות מחמת בעילות אלו, כך לא היה לשואל לחשוש שהחתול ימות מחמת אכילת העכברים, ואין נחשב הדבר לפשיעה, אלא נחשב כמת מחמת מלאכתו שהיה עליו לאוכלם, והשואל פטור.

אָמַר רָבָא, הַאי מַאן דְּבָעֵי לְמִישְׁאַל מִידִי מֵחַבְרֵיהּ – אדם שרוצה לשאול דבר מחבירו, **וְלִיפְּטַר** באונסים, **נֵימָא לֵיהּ** – שיאמר השואל למשאיל בשעה ששואל ממנו, **אַשְׁקְיַין מַיָּא** – השקני מים, דְּעל ידי כך **הָוֵי שְׁאֵילָה בַּבְּעָלִים**, שהרי הוא משרתו בשעת השאלה. **וְאִי פִּקֵּחַ הוּא** – המשאיל, **נֵימָא לֵיהּ** – שיאמר לשואל, **שְׁאֵיל בְּרֵישָׁא וַהֲדַר אַשְׁקְיָיךְ** – קודם תשאל את החפץ ואחר כך אשקך, כדי שתהיה השאלה שלא בבעלים, ואף שאחר כך עושה מלאכה עבורו אין זו שאלה בבעלים, וחייב השואל באונסים.

הגמרא מביאה מקרים נוספים שבהם נחשבת השאלה כשאלה בבעלים: **אָמַר רָבָא, מַקְרֵי דַּרְדְּקֵי** – מלמד תינוקות, **שַׁתָּלָא** – הנוטע כרמים לבני העיר, **טַבָּחָא** – שוחט ובודק, **וְאוּמָּנָא** – אומן המקיז דם, **סַפַּר מָתָא** – העושה תספורת לבני העיר, **כּוּלְּהוֹן** – כל אלו, **בְּעִידַּן עֲבִידְתַּיְיהוּ** – אם שאל מהם חפץ בזמן עשיית מלאכתם, **כִּשְׁאֵילָה בַּבְּעָלִים דָּמוּ**, כיון שהם שכורים למלאכת בני העיר בשעת השאלה.

התבאר שמלמד תינוקות נחשב שאול לאביהם של התינוקות, דנה הגמרא האם כל רב נחשב שאול לתלמידיו: **אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן** – התלמידים **לְרָבָא, שָׁאִיל לָן מַר** – רבינו שאול לנו למלאכתנו, דהיינו ללמדנו תורה, ואם נשאל ממנו בהמה ותמות נהיה פטורים מלשלם. **אִקְּפִיד, אָמַר לְהוּ, לְאַפְקוּעֵי מָמוֹנַאי קָא בְּעִיתוּ** – וכי אתם רוצים להפקיע ולהפסידני ממוני, **אַדְּרַבָּה, אַתּוּן שְׁאִילְתּוּן לִי** – אתם שאולים למלאכתי ללמוד ממני תורה, **דְּאִילּוּ אֲנָא מָצֵי אִישְׁתַּמּוּטֵי לְכוּ מִמַּסֶּכְתָּא לְמַסֶּכְתָּא** – אני יכול להשתמט ולעבור מן המסכת שאנו עוסקים בה, וללמדכם את המסכת שאני חפץ ללומדה, אבל **אַתּוּן לֹא מָצִיתוּ לְאִישְׁתַּמּוּטֵי** – אתם אינכם יכולים להשתמט ולעבור ללמוד מסכת אחרת.

פוסקת הגמרא את הדין בענין זה: **וְלֹא הִיא** – לא רבא ולא התלמידים שאולים בתמידות, אלא **אִיהוּ שָׁאִיל לְהוּ** – רבא שאול לתלמידים **בְּיוֹמָא דְּכַלָּה** – כשדורש לפניהם לפני הרגל, שכיון שצריך לדרוש אז בהלכות הרגל דווקא, נחשב הדבר שהוא שאול להם. **וְאִינְהוּ שְׁאִילוּ לֵיהּ בִּשְׁאָר יוֹמֵי** – והתלמידים שאולים לרבא בשאר ימות השנה, שבהם יכול להשתמט מן המסכת שעוסקים בה וללמד מסכת אחרת כרצונו.

מעשה נוסף לענין שאלה בבעלים: **מְרֵימַר בַּר חֲנִינָא אוֹגַר כּוֹדְנַיְיתָא** [–השכיר פרידה] **'בֵּי חוֹזַאי'**, וכשהשכיר להם **נָפַק לְדַלּוּיֵי טְעוּנָהּ בַּהֲדַיְיהוּ** – יצא לסייע להם בהטענת המשא על הפרידה, לבסוף **פָּשְׁעוּ בָּהּ** השוכרים **וּמִית** – מתה הפרידה. **אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, וְחַיְיבִינְהוּ. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרָבָא**, הלא **פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים הִיא**, שהרי בשעת השכירות עסק עמם במלאכת הטעינה, והוי שכירות בבעלים שפטור בפשיעה [לשיטת רבינא לעיל (צה.)], ומדוע חייבת אותם לשלם. **אִיכְּסִיף** – התבייש רבא שפסק שלא כהלכה. **לְסוֹף אִיגַּלַּאי מִילְּתָא** – התגלה הדבר **דִּלְמֵיסַר טְעוּנָהּ הוּא דְּנָפַק** – שמרימר יצא רק לראות שלא יזיקו לבהמתו בטעינה אך באמת לא עסק עמהם, ולכן הם חייבים בפשיעה.

הגמרא מקשה על שאילת התלמידים לרבא: **הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר** [–רבינא לעיל (צה.)] **פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים פָּטוּר, מִשּׁוּם הָכִי אִיכְּסִיף, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** [–רב אחא] פשיעה בבעלים **חַיָּיב, אַמַּאי אִיכְּסִיף** – מדוע התבייש רבא, הלא פסק כהלכה שאם פשע חייב אף אם היתה השכירות בבעלים.

אלא מבארת הגמרא שהמעשה היה באופן אחר: **לֹא מִיפְשַׁע פָּשְׁעוּ בָּהּ** – לא מדובר שפשעו בה, **אֶלָּא** המקרה היה **אִיגְּנוּבֵי אִיגְּנוּב, וּמֵתָה כְּדַרְכָּהּ בֵּי גַּנָּב הֲוֵי** – שנגנבה הפרידה, ומתה כדרכה בבית הגנב, **וְאָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא וְחַיְיבִינְהוּ**, כדין שוכר שחייב בגניבה ואבידה כשומר שכר. **וְאָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרָבָא**, הלא **גְּנֵיבָה בַּבְּעָלִים הִיא**, כלומר, אמנם שוכר חייב בגניבה, אך כאשר השכירות היתה בבעלים לפי כולם השוכר פטור על הגניבה, ולכן **אִיכְּסִיף, לְסוֹף אִיגְּלַאי מִילְּתָא דִּלְמֵיסַר טְעוּנָהּ הוּא דְּנָפַק** – שמרימר יצא רק לראות שאינם מרבים את המשא על הפרידה, ולא עסק עמהם במלאכה כלל, ולכן חייבים בגניבה כפי שאמר להם רבא.

משנה

משנתינו עוסקת בשומר שהיה גם שואל וגם שוכר, וארע אונס, ולא ידוע אם האונס היה בשאלה וחייב, או בשכירות ופטור. **הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה**, באופן **שְׁשָׁאָלָהּ חֲצִי יוֹם וּשְׂכָרָהּ חֲצִי יוֹם**, או **שְׁאָלָהּ הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ לְמָחָר**, או שקיבל שתי פרות מחבירו, **וּשָׂכַר אַחַת וְשָׁאַל אַחַת, וָמֵתָה** פרה אחת באונס. מביאה המשנה ארבעה חילוקי דינים: דין ראשון, באופן **שְׁהַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר שְׁאוּלָה מֵתָה**, או **בְּיוֹם שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה**

דִּינָא הָכֵי וְשָׁתִיק רַב וְהִלְכְתָא כְּרַב כַּהֲנָא וְרַב אַסֵּי דִּמְהַדֵּר לֵיהּ תַּבְרֵיהּ וּמְמַלְּיָא לֵיהּ דְּמֵי מָנָא הַהוּא גַּבְרָא דְּשָׁאִיל דַּוְולָא מֵחַבְרֵיהּ אִיתְּבַר אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב פָּפָּא אָמַר לֵיהּ אַיְיתֵי סַהֲדֵי דְּלָא שַׁנִּית בֵּיהּ וְאִיפְּטַר הַהוּא גַּבְרָא דְּשָׁאִיל שׁוּנְרָא מֵחַבְרֵיהּ חָבוּר עֲלֵיהּ עַכְבְּרֵי וְקַטְלוּהוּ יָתֵיב רַב אַשִׁי וְקָמִיבַּעְיָא לֵיהּ כִּי הַאי גַּוְונָא מַאי כִּי מֵתָה מֵחֲמַת מְלָאכָה דָּמֵי אוֹ לֹא אָמַר לֵיהּ רַב מָרְדְּכַי לְרַב אַשִׁי הָכֵי אָמַר אֲבִימִי מֵהַגְרוֹנְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָאגַּבְרָא דְּנָשֵׁי קַטְלוּהוּ לֹא דִּינָא וְלֹא דַּיְינָא אִיכָּא דְּאַמְרֵי אָכִיל עַכְבְּרֵי טוּבָא וְחָבִיל וּמִית יָתֵיב רַב אַשִׁי וְקָא מְעַיֵּין בָּהּ כְּהַאי גַּוְונָא מַאי אָמַר לֵיהּ רַב מָרְדְּכַי לְרַב אַשִׁי הָכֵי אָמַר אֲבִימִי מֵהַגְרוֹנְיָא גַּבְרָא דְּנָשֵׁי קַטְלוּהוּ לֹא דִּינָא וְלֹא דַּיְינָא אָמַר רָבָא הַאי מַאן דְּבָעֵי לְמִישְׁאַל מִידֵּי מֵחַבְרֵיהּ וְלִיפְטַר נֵימָא לֵיהּ אַשְׁקְיַין מַיָּא דַּהֲוֵי שְׁאֵילָה בִּבְעָלִים וְאִי פִּקֵּחַ הוּא נֵימָא לֵיהּ שְׁאֵיל בְּרֵישָׁא וַהֲדַר אַשְׁקְיָיךְ אָמַר רָבָא מַקְרֵי דַּרְדְּקֵי שַׁתָּלָא טַבָּחָא וְאוּמָּנָא סַפַּר מָתָא כּוּלְּהוֹן בְּעִידָּן עֲבִידְתַּיְיהוּ כִּשְׁאֵילָה בִּבְעָלִים דָּמוּ אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרָבָא שָׁאֵיל לָן מַר אַקְפִּיד אָמַר לְהוּ לְאַפְקוּעֵי מָמוֹנָאִי קָא בָּעֵיתוּ אַדְּרַבָּה אַתּוּן שְׁאֵילְתּוּן לִי דְּאִילּוּ אֲנָא מָצֵי אִישְׁתַּמּוּטֵי לְכוּ מִמַּסֶּכְתָּא לְמַסֶּכְתָּא אַתּוּן לָא מָצֵיתוּ לְאִישְׁתַּמּוּטֵי וְלָא הִיא אִיהוּ שָׁאֵיל לְהוּ בְּיוֹמָא דְּכַלָּה אִינְהוּ שְׁאִילוּ לֵיהּ בִּשְׁאָר יוֹמֵי מְרֵימַר בַּר חֲנִינָא אוֹגַר כּוֹדַנְיְיתָא בֵּי חוֹזָאֵי נְפַק לְדַלּוּיֵי טְעוּנָהּ בַּהֲדַיְיהוּ פְּשַׁעוּ בָּהּ וּמִית אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא חַיְּיבִינְהוּ אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרָבָא פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים הִיא אִיכְסִיף לְסוֹף אִיגַּלַּאי מִילְּתָא דִּלְמֵיסַר טְעוּנָהּ הוּא דִּנְפַק הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים פָּטוּר מִשּׁוּם הָכֵי אִיכְסִיף אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר חַיָּיב אַמַּאי אִיכְסִיף לֹא מִיפְּשַׁע פְּשַׁעוּ בָּהּ אֶלָּא אִיגְּנוֹבֵי אִיגְּנוּב וּמֵתָה כְּדַרְכָּהּ בֵּי גַּנָּב הֲוֵי וְאָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא וְחַיְּיבִינְהוּ אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרָבָא גְּנֵיבָה בִּבְעָלִים הִיא אִיכְסִיף לְסוֹף אִיגַּלַּאי מִילְּתָא דִּלְמֵיסַר טְעוּנָהּ הוּא דִּנְפַק:

מתני' הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה שְׁאָלָהּ חֲצִי יוֹם וּשְׂכָרָהּ חֲצִי יוֹם שְׁאָלָהּ הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ לְמָחָר שָׂכַר אַחַת וְשָׁאַל אַחַת וּמֵתָה הַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר שְׁאוּלָה מֵתָה בְּיוֹם שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה

בשעה

רש"י

דִּינָא הָכֵי. שֶׁיְּשַׁלֵּם לוֹ כְּלִי עָשׂוּי וּמְתוּקָּן וְהָתְנַן (ב"ק ד' י:) גַּבֵּי נְזִיקִין תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק מְלַמֵּד שֶׁהַבְּעָלִים מְטַפְּלִין בִּנְבֵילָה שֶׁשָּׁמִין לוֹ הַנְּבֵילָה שֶׁל בְּהֶמְתּוֹ שֶׁמֵּתָה ע"י זֶה שֶׁהִזִּיקָהּ לוֹ וְעָלֶיהָ מוֹסִיף וּמְשַׁלֵּם דְּמֵיהֶן ה"נ יְשׁוּמוּ לוֹ שִׁבְרֵי הָרִאשׁוֹן וַעֲלֵיהֶן יְשַׁלֵּם דָּמָיו וְזֶה יֵלֵךְ וְיִטְרַח וְיִקְנֶה לוֹ כְּלִי אַחֵר: **וְאִיפְּטַר.** דְּה"ל מֵתָה מֵחֲמַת מְלָאכָה: **כה"ג מַאי.** מִי הֲוֵי מֵתָה מֵחֲמַת מְלָאכָה אוֹ לֹא: **דְּנָשֵׁי קַטְלוּהוּ.** לֹא הָיָה לוֹ לִיפּוֹל בְּיָדָן: **וְחָבִיל.** נִתְחַמֵּם: **דְּנָשֵׁי קַטְלוּהוּ.** בַּעַל בְּעִילוֹת הַרְבֵּה וּמֵת: **שַׁתָּלָא.** נוֹטֵעַ כְּרָמִים לְמֶחְצָה: **אוּמָּנָא.** מַקִּיז דָּם: **סַפָּר.** הַמְסַפֵּר אֶת אַנְשֵׁי הָעִיר בְּתִסְפּוֹרֶת: **כִּשְׁאֵלָה בִּבְעָלִים דָּמֵי.** אִם מִשֶּׁהָיָה זֶה בִּמְלַאכְתּוֹ שָׁאַל הֵימֶנָּה בְּהֵמָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וּמֵתָה פָּטוּר: **רַבָּנָן.** בְּנֵי בֵּית מִדְרָשׁוֹ: **שָׁאִיל לָן מַר.** רַבֵּינוּ נִשְׁאַל לָנוּ לִמְלַאכְתֵּנוּ לִלְמוֹד לָנוּ תּוֹרָה שֶׁיּוֹשֵׁב וּמְלַמֵּד לָנוּ תּוֹרָה כָּל הַיּוֹם וְאִם נִשְׁאַל מִמֶּנּוּ בְּהֵמָה וּמֵתָה נִפְטַר: **אַתּוּן שְׁאֵילְתּוּן לִי.** לִמְלַאכְתִּי שֶׁכְּשֶׁאֲנִי חָפֵץ לְהַתְחִיל בְּמַסֶּכֶת אַחֶרֶת שֶׁלֹּא תִּשָּׁכַח מִמֶּנִּי אֵין אַתֶּם יְכוֹלִין לִמְחוֹת בְּיָדִי: **בְּיוֹמָא דְּכַלָּה.** כְּשֶׁדּוֹרְשִׁין לִפְנֵי הָרֶגֶל בְּהִלְכוֹת הָרֶגֶל דְּלָא מָצֵי לְאִישְׁתַּמּוּטֵי לְמִילְּתָא אַחֲרִיתִי: **אִינְהוּ שְׁאִילוּ לֵיהּ בִּשְׁאָר יוֹמֵי.** שְׁאִילוּ גַּרְסִינַן: **כּוֹדַנְיְיתָא.** פְּרֵידָה: **בִּבְעָלִים.** שֶׁהָיָה מְסַיְּיעוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה: **לְמֵיסַר.** לִרְאוֹת שֶׁלֹּא יַרְבּוּ בְּמַשָּׂאָהּ: **וּמֵתָה כְּדַרְכָּהּ בֵּי גַּנָּב.** וַאֲפ"ה חַיָּיבִין דְּאִי נַמִּי שְׁבָקָהּ מַלְאַךְ הַמָּוֶת בֵּי גַּנָּב הֲוָה קַיְּימָא כִּדְאַמְרִינַן בְּפֶרֶק הַמַּפְקִיד (לעיל לו:) הִלְכָּךְ מִשֶּׁנִּגְנְבָה חַיָּיב בְּתַשְׁלוּמִין: **גְּנֵיבָה בִּבְעָלִים.** גְּנֵיבָה זוֹ שֶׁאַתָּה מְחַיְּיבוֹ בִּבְעָלִים הִיא שֶׁכִּירוּתָהּ בִּשְׁעַת שְׂכִירוּת כְּשֶׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּתוֹ וְתַנְיָא לְעֵיל (ד' לה:) הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה: **מתני' הַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר שְׁאוּלָה מֵתָה.** אַשָּׁאַל אַחַת וְשָׂכַר אַחַת קָאֵי: **בְּיוֹם שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה.** קָאֵי אַשְׁאָלָהּ הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ לְמָחָר:

בשעה

תוספות

פְּחַת דְּמַשְׁאִיל כְּמוֹ דְּנִיזָּק וְכֵן פֵּי' רִיבָ"ם אֶלָּא שֶׁהוֹסִיף וּפֵי' דִּפְלִיגֵי אֲפִילּוּ הֵיכָא דְּלֵיכָּא פְּחַת דְּלְרַב שֶׁנִּשְׁבַּר כְּלִי בִּרְשׁוּת שׁוֹאֵל פּוֹתְחִין לוֹ שֶׁיְּשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי נַרְגָּא מְעַלְּיָא וְאֵין מְלַמְּדִין אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם הַשְּׁבָרִים וּמ"מ אִם רָצָה לְשַׁלֵּם הַשְּׁבָרִים בְּחֶשְׁבּוֹן יְשַׁלֵּם אֲבָל לְרַב כַּהֲנָא וּלְרַב אַסֵּי מְלַמְּדִין אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם הַשְּׁבָרִים כֵּיוָן שֶׁהֵם בִּרְשׁוּת מַשְׁאִיל וְהָא דְּאָמַר בִּירוּשַׁלְמִי מִנַּיִן שֶׁאֵין שָׁמִין לֹא לְגַנָּב וְלֹא לְגַזְלָן וְאָמַר ר' אַבָּא בַּר מָמַל חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם וְלֹא מֵתִים עַד כָּאן בִּגְנֵיבָה בִּגְזֵילָה מִנַּיִן א"ר בּוּן וְהֵשִׁיב [אֶת] הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל לָאו הַיְינוּ שֶׁיְּשַׁלֵּם לוֹ חַיִּים מַמָּשׁ בְּהֵמָה אַחֶרֶת וְלֹא סוּבִּין אֶלָּא ה"ק חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם שֶׁאִם עוֹדָם חַיִּים וְהוּזְלוּ יַחֲזִירֵם כְּמוֹ שֶׁהֵם אֲבָל הוּזְלוּ מֵתִים צָרִיךְ לִיתֵּן פְּחָת א"נ חַיִּים שֶׁיְּשַׁלֵּם הַכֹּל מְשַׁלֵּם בְּלֹא פְּחָת כְּמוֹ (ב"ק ד' סה.) אַחֲיֵיהּ לְקֶרֶן כְּעֵין שֶׁגָּנַב וְכֵן מַשְׁמַע בִּירוּשַׁלְ' דְּקִדּוּשִׁין דְּהָתָם קָאָמַר מִנַּיִן שֶׁאֵין הַבְּעָלִים מְטַפְּלִים בִּנְבֵילָה א"ר אַבָּא בַּר מָמַל חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם וְלֹא מֵתִים מַשְׁמַע דְּבִפְחַת נְבֵילָה אַיְירֵי וּלְפִי זֶה הָא דְּפָלִיג ר"א בְּפ"ק דְּבָבָא קַמָּא (דף יא.) דְּקָאָמַר שָׁמִין לְגַנָּב וּלְגַזְלָן יֵשׁ לְהוֹכִיחַ דְּשִׁינּוּי אֵינוֹ קוֹנֶה וּלְהָכֵי הֲוֵי פְּחָת לַבְּעָלִים וְא"ת דְּר' אֶלְעָזָר גּוּפֵיהּ בִּמְרוּבָּה (ב"ק דף סח.) קָאָמַר תֵּדַע שֶׁסְּתָם גְּנֵיבָה הֲוֵי יֵאוּשׁ בְּעָלִים כו' מַה טְבִיחָה דְּאַהֲנוּ מַעֲשָׂיו אַף מְכִירָה דְּאַהֲנוּ מַעֲשָׂיו וְהֵיכִי אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו דִּטְבִיחָה אִי שִׁינּוּי אֵינוֹ קוֹנֶה אַלְמָא מַשְׁמַע דְּאַהֲנֵי מַעֲשָׂיו שֶׁקְּנָאָהּ בְּשִׁינּוּי מַעֲשֶׂה וְי"ל דְּאַהֲנוּ מַעֲשָׂיו לָאו דְּאַהֲנוּ לְעִנְיַן קִנְיָן אֶלָּא דְּאַהֲנוּ לְעִנְיַן לְקַלְקֵל וּלְהַפְסִיד מָמוֹן בִּטְבִיחַת הַבְּהֵמָה א"נ הָא דְּאִית לֵיהּ דְּשִׁינּוּי לֹא קָנֵי הַיְינוּ בְּמֵתָה מֵאֵלֶיהָ אוֹ נַרְגָּא דְּאִיתְּבַר מֵאֵלָיו אֲבָל בְּיָדַיִם כְּגוֹן טְבִיחָה קָנֵי בְּשִׁינּוּי מַעֲשֶׂה: **כִּי** הַאי גַּוְונָא מַאי. תֵּימַהּ מַאי קָמִבַּעְיָא לֵיהּ הֲלֹא מֵתָה מַמָּשׁ מֵחֲמַת מְלָאכָה וְי"ל דְּאִיבַּעְיָא לֵיהּ אִם שִׁינָּה בְּמָה שֶׁהוֹלִיכָהּ לְמָקוֹם שֶׁהַרְבֵּה עַכְבָּרִים מְצוּיִין אֲבָל אֵין לוֹ לִשְׁמוֹר שֶׁלֹּא יַהַרְגוּהוּ:

וּמֵתָה כְּדַרְכָּהּ בֵּי גַּנָּב. וְאִם תֹּאמַר מַה צָרִיךְ לוֹמַר דְּמֵתָה בֵּי גַּנָּב וְיֵשׁ לוֹמַר מִשּׁוּם דִּבְזֶה טָעוּ אוֹתָם שֶׁסָּבְרוּ שֶׁמֵּתָה בִּפְשִׁיעָה:

שְׁאָלָהּ חֲצִי הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ חֲצִי הַיּוֹם. לֹא זוֹ אַף זוֹ קָתָנֵי לֹא מִיבַּעְיָא שְׁאָלָהּ חֲצִי הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ חֲצִי הַיּוֹם דְּסָפֵק גָּמוּר דְּאִיכָּא לְמִיטְעֵי שֶׁהַכֹּל בְּיוֹם אֶחָד וְחָשִׁיב דְּרָרָא דְּמָמוֹנָא וּלְהָכֵי קָתָנֵי בְּסֵיפָא זֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ יַחְלוֹקוּ אֶלָּא אֲפִי' שְׁאָלָהּ הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ לְמָחָר אִית לָן לְמֵימַר יַחְלוֹקוּ וְלֹא מִיבַּעְיָא בְּפָרָה אַחַת דִּסְפֵיקָא רַבָּה הִיא אֶלָּא אֲפִילּוּ בִּשְׁתֵּי פָּרוֹת יַחְלוֹקוּ: **בְּיוֹם** שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ חַיָּיב. בַּגְּמָרָא מוֹקֵי לָהּ ר"נ בְּשֶׁיֵּשׁ עֵסֶק שְׁבוּעָה בֵּינֵיהֶם וְקָשֶׁה לְר"י דְּאַמַּאי צָרִיךְ לְאוֹקוּמֵי הָכֵי דִּבְלָאו הָכֵי הֲוֵי לֵיהּ מְחוּיָּב שְׁבוּעָה עַל יְדֵי גִּלְגּוּל דְּאָמַר לֵיהּ מַשְׂכִּיר אִישְׁתַּבַּע לִי מִיהַת דִּכְדַרְכָּהּ מֵתָה וְע"י גִּלְגּוּל צָרִיךְ לִישָּׁבַע דִּשְׂכוּרָה מֵתָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע דְּהָא קָאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם דְּה"נ מְפָרֵשׁ בַּגְּמָ' מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי זֶה אוֹמֵר שְׁאוּלָה וְזֶה אוֹמֵר שְׂכוּרָה יִשָּׁבַע שֶׁשְּׂכוּרָה מֵתָה שֶׁנִּשְׁבַּע עַל יְדֵי גִּלְגּוּל וְכֵן בִּמְצִיעֲתָא הַשּׂוֹכֵר אוֹמֵר שֶׁשְּׂכוּרָה מֵתָה וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ פָּטוּר וְאַמַּאי פָּטוּר לֵימָא לֵיהּ אִישְׁתַּבַּע לִי דִּכְדַרְכָּהּ מֵתָה וְעַל יְדֵי גִּלְגּוּל אִיצְטְרִיךְ לִישָּׁבַע דִּשְׂכוּרָה מֵתָה דְּאַף עַל פִּי שֶׁהַמַּשְׂכִּיר טוֹעֵן סָפֵק יָכוֹל הוּא לְהַשְׁבִּיעַ שׂוֹכֵר עַל יְדֵי גִלְגּוּל מִן הַתּוֹרָה דְּגַמְרִינַן מִסּוֹטָה בִּבְרַיְיתָא בְּפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף כח. וש"נ) וּבְסֵיפָא נַמִּי בְּזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ אַמַּאי יַחְלוֹקוּ נֵימָא מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע ע"י גִּלְגּוּל מְשַׁלֵּם וְנִרְאֶה לְר"י דְּאֵין מְגַלְגְּלִין אֶלָּא כְּשֶׁנִּתְבָּע טוֹעֵן וַדַּאי דּוּמְיָא דְּסוֹטָה שֶׁטּוֹעֶנֶת וַדַּאי אֲבָל בְּרֵישָׁא וְסֵיפָא שֶׁהַנִּתְבָּע טוֹעֵן שֶׁמָּא אֵין מְגַלְגְּלִין דְּלָא הֲוֵי דּוּמְיָא דְּסוֹטָה אַף קָשֶׁה מְצִיעֲתָא שֶׁהַשּׂוֹכֵר טוֹעֵן וַדַּאי וְאוֹר"י דְּמַיְירֵי כְּשֶׁמַּאֲמִינוֹ הַמַּשְׁאִיל בְּמָה שֶׁאוֹמֵר שֶׁכְּדַרְכָּהּ מֵתָה וְאֵינוֹ מַזְקִיקוֹ לִישָּׁבַע עַל כָּךְ וְאֵינוֹ תֵּימַהּ דְּלָא הֲוֵי דּוּמְיָא דְּסֵיפָא דְּזֶה אוֹמֵר שְׁאוּלָה וְזֶה אוֹמֵר שְׂכוּרָה דְּמַיְירֵי כְּשֶׁאֵינוֹ מַאֲמִינוֹ דְּאוֹרְחָא דְּמִילְּתָא הוּא דִּבְסֵיפָא דְּהַמַּשְׁאִיל רוֹאֶה שֶׁהַשּׂוֹכֵר מְשַׁקֵּר אֵין רָגִיל לְהַאֲמִינוֹ אֲבָל בִּמְצִיעֲתָא רָגִיל הוּא לְהַאֲמִינוֹ כֵּיוָן שֶׁהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם מְשַׁקֵּר אִי נַמִּי כּוּלָּהּ מַיְירֵי כְּשֶׁהַמַּשְׁאִיל יוֹדֵעַ שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ וּבְסֵיפָא עוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּלֹא יוֹדֵעַ לְפִי שֶׁרוֹצֶה לְהַשְׁבִּיעוֹ ע"י גִּלְגּוּל שֶׁשְּׂכוּרָה מֵתָה כְּדֵי שֶׁיּוֹדֶה הָאֱמֶת שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וַדַּאי שֶׁשְּׁאוּלָה מֵתָה אֲבָל בִּמְצִיעֲתָא אֵינוֹ רוֹצֶה לְהַשְׁבִּיעוֹ וּלְגַלְגֵּל עָלָיו אַחֲרֵי שֶׁהוּא מְסוּפָּק וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהוּא אוֹמֵר אֱמֶת וְאִם תֹּאמַר וְהֵיכִי מְגַלְגְּלִין שְׁבוּעָה לְעוֹלָם דַּאֲפִילּוּ כְּשֶׁנִּתְבָּע טוֹעֵן וַדַּאי יְהֵא נֶאֱמָן בְּמִיגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אוֹמֵר אֵינוֹ יוֹדֵעַ וְי"ל דְּאֵין זֶה מִיגּוֹ דְּאֵין אָדָם עוֹשֶׂה עַצְמוֹ בְּרָצוֹן מְסוּפָּק כִּי אָז נִרְאֶה שֶׁהַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר אֱמֶת שֶׁטּוֹעֲנוֹ בָּרִי וְהוּא טוֹעֵן אֵינִי יוֹדֵעַ וְעוֹי"ל דְּאֵין מְגַלְגְּלִין כְּשֶׁטּוֹעֵן תּוֹבֵעַ טַעֲנַת שֶׁמָּא אֶלָּא בְּדָבָר דְּדוֹמֶה קְצָת כְּגוֹן טַעֲנַת אֲרִיסִין וְאַפּוֹטְרוֹפְּסִין דִּשְׁבוּעוֹת (דף מח: וש"נ) שֶׁרְגִילִין לֵיהָנוֹת מִשֶּׁל חַבְרֵיהֶם מִשּׁוּם דְּמוֹרוּ הֶיתֵּרָא כִּדְאַמְרִינַן הָתָם וּכְגוֹן סוֹטָה שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר שֶׁקִּינֵּא וְנִסְתְּרָה וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא זִינְּתָה גַּם בְּאֵירוּסִין וּלְכָךְ אֵין מְגַלְגְּלִין בְּמַתְנִיתִין אֶלָּא ע"י טַעֲנַת וַדַּאי וְאִם תֹּאמַר עַל טַעֲנַת וַדַּאי מְנָלַן שֶׁמְּגַלְגְּלִין אֲפִילּוּ עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה אֱמֶת כֵּיוָן דְּגִלְגּוּל מִסּוֹטָה נַפְקָא לָן וְי"ל דִּילְפִינַן בְּקִדּוּשִׁין מֵעִיקָּרָא מָמוֹן בְּקַל

וחומר

בְּשָׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ חַיָּיב הַשּׂוֹכֵר אוֹמֵר שְׂכוּרָה מֵתָה בְּיוֹם שֶׁהָיְתָה שְׂכוּרָה מֵתָה בְּשָׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׂכוּרָה מֵתָה וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ פָּטוּר זֶה אוֹמֵר שְׁאוּלָה וְזֶה אוֹמֵר שְׂכוּרָה יִשָּׁבַע הַשּׂוֹכֵר שֶׁשְּׂכוּרָה מֵתָה זֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ יַחְלוֹקוּ: **גמ'** שַׁמְעַת מִינֵּיהּ מָנֶה לִי בְּיָדְךָ וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ חַיָּיב לֵימָא תֶּהֱוֵי תְּיוּבְתָּא דְּרַב נַחְמָן דְּאִיתְּמַר מָנֶה לִי בְּיָדְךָ וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה אַמְרֵי חַיָּיב רַב נַחְמָן וְרַבִּי יוֹחָנָן אַמְרֵי פָּטוּר כִּדְאָמַר רַב נַחְמָן כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ עֵסֶק שְׁבוּעָה בֵּינֵיהֶן ה"נ כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ עֵסֶק שְׁבוּעָה בֵּינֵיהֶן ה"ד עֵסֶק שְׁבוּעָה כִּדְרָבָא

דאמר

רש"י

בְּשָׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה. קָאֵי אַשְׁאֲלָהּ חֲצִי הַיּוֹם וְשָׂכְרָהּ חֲצִי הַיּוֹם: **חַיָּיב.** לְשַׁלֵּם דְּבָרִי וְשֶׁמָּא בָּרִי עָדִיף: **יִשָּׁבַע הַשּׂוֹכֵר.** וּלְקַמָּן פָּרִיךְ מַה שֶּׁטְּעָנוֹ לֹא הוֹדָה לוֹ וְהֵיכָא כְּתוּבָה שְׁבוּעָה זוֹ: **יַחְלוֹקוּ.** קָסָבַר מָמוֹן הַמּוּטָּל בְּסָפֵק חוֹלְקִין: **גמ' רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה אַמְרֵי חַיָּיב.** בָּרִי וְשֶׁמָּא בָּרִי עָדִיף: **פָּטוּר.** אוֹקֵי מָמוֹנָא בְּחֶזְקַת מָרֵיהּ וְלֹא תַּפְקִיעַ מִסְּפֵיקָא: **שֶׁיֵּשׁ עֵסֶק שְׁבוּעָה בֵּינֵיהֶן.** שֶׁנִּתְחַיֵּיב לוֹ שְׁבוּעָ' בְּטַעֲנָתוֹ וְהוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע דְּהָא אֵינוֹ יוֹדֵעַ קָאָמַר:

אלא

תוספות

וָחוֹמֶר מִסּוֹטָה שֶׁלֹּא נִתְּנָה לְתָבְעָהּ בְּעֵד אֶחָד וּבָתַר הָכֵי קָאָמַר אַשְׁכְּחָן וַדַּאי סָפֵק מְנָלָן פִּי' אע"ג דִּבְסוֹטָה מְגַלְגְּלִין עַל סָפֵק זֶהוּ בִּשְׁבִיל שֶׁגַּם עִיקַּר הַשְּׁבוּעָה בָּאָה עַל טַעֲנַת סָפֵק וּלְכָךְ מְגַלְגְּלִין מִסָּפֵק דַּהֲוֵי כְּעֵין הָעִיקָּר אֲבָל מָמוֹן שֶׁעִיקַּר הַשְּׁבוּעָה אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא עַל טַעֲנַת וַדַּאי מְנָלָן שֶׁיִּגַלְגְּלוּ עַל סָפֵק תָּנֵי דְּבֵי ר' יִשְׁמָעֵאל נֶאֶמְרָה שְׁבוּעָה בַּחוּץ וְנֶאֶמְרָה שְׁבוּעָה בִּפְנִים כו' וְהַשְׁתָּא לֹא מַצְרְכִינַן תּוּ לְק"ו אֶלָּא מִגְּזֵירָה שָׁוָה דִּשְׁבוּעָה שְׁבוּעָה יַלְפִינַן לְכוּלָּהּ מִילְּתָא וְהַשְׁתָּא יַלְפִינַן דִּמְגַלְגְּלִין אֲפִי' עַל טַעֲנַת סָפֵק כְּמוֹ בְּסוֹטָה אע"ג דִּבְמָמוֹן לֹא הֲוָה כְּעֵין עִיקַּר הַשְּׁבוּעָה וְיַלְפִינַן נַמִּי דִּמְגַלְגְּלִין בְּטַעֲנַת וַדַּאי אֲפִי' בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה כֵּיוָן דַּהֲוְיָא כְּעֵין הָעִיקָּר כְּמוֹ בְּסוֹטָה דִּמְגַלְגְּלִין כְּעֵין הָעִיקָּר:

הַשּׂוֹכֵר אוֹמֵר שְׂכוּרָה מֵתָה וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ פָּטוּר. וְאַף עַל גַּב דִּבְכָל שְׁבוּעַת שׁוֹמְרִים הַמַּפְקִיד מַשְׁבִּיעוֹ מִסָּפֵק שֶׁהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם נֶאֶנְסָה הָכָא שֶׁאֵין יוֹדֵעַ אִם מֵתָה הַשְּׁאוּלָה אֵין לְהַשְׁבִּיעוֹ מִסָּפֵק דַּהֲוֵי כְּאִילּוּ אוֹמֵר הַמַּשְׁאִיל סָפֵק לִי אִם הִשְׁאַלְתִּיךָ אִם לַאו שֶׁעַל אוֹתָהּ טַעֲנָה אֵין הַשּׁוֹאֵל חַיָּיב לִישָּׁבַע וְעוֹד דְּהָכָא אֲפִי' מַשְׁאִיל אוֹמֵר בָּרִי אַמְרִי' דְּאֵינוֹ נִשְׁבָּע אֶלָּא ע"י גִּלְגּוּל:

וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ פָּטוּר. וְא"ת לְרַב הוּנָא וּלְרַב יְהוּדָה דְּאַמְרֵי בָּרִי וְשֶׁמָּא בָּרִי עָדִיף אַמַּאי אִצְטְרִיךְ לְמִיתְנֵי הָכָא דְּפָטוּר דְּהַשְׁתָּא בְּרֵישָׁא אַשְׁמוּעִינַן דְּבָרִי עָדִיף לְהוֹצִיא כ"ש הָכָא דִּלְהַחֲזִיק וְי"ל דְּאַיְּידֵי דְּתָנָא בְּרֵישָׁא דְּבָרִי עָדִיף חַיָּיב הַשּׁוֹאֵל תָּנָא נַמִּי סֵיפָא דְּכִי הֲוֵי אִפְּכָא דְּפָטוּר הַשּׁוֹאֵל אִי נַמִּי דְּבָרִי דְּמַשְׁאִיל עָדִיף מִבָּרִי דְּשׁוֹאֵל וְכֵן שֶׁמָּא דְּמַשְׁאִיל עָדִיף מִדְּשׁוֹאֵל וּלְהָכֵי אִיצְטְרִיךְ סֵיפָא לְאַשְׁמוּעִינַן דַּאֲפִילּוּ בָּרִי דְּשׁוֹאֵל דְּלֹא חָשִׁיב כּוּלֵּי הַאי עֲדִיפָא מִשֶּׁמָּא דְּמַשְׁאִיל:

לֵימָא תֶּהֱוֵי תְּיוּבְתָּא דְּרַב נַחְמָן. וְא"ת וְהָא מַתְנִיתִין מוֹקֵי לָהּ בְּסָמוּךְ כְּסוּמְכוּס דְּלֹא אָזִיל בָּתַר חֲזָקָה וְאִית לֵיהּ מָמוֹן הַמּוּטָּל בְּסָפֵק חוֹלְקִין וּלְהָכֵי לְדִידֵיהּ כִּי אִיכָּא בָּרִי וְשֶׁמָּא הָוֵי בָּרִי עָדִיף אֲפִילּוּ לְהוֹצִיא וְרַב נַחְמָן כְּרַבָּנָן דְּאִית לְהוּ הַמע"ה אִי נַמִּי רַב נַחְמָן אָתֵי שַׁפִּיר כְּסוּמְכוּס דְּמוֹדֶה סוּמְכוּס הֵיכָא דְּלֵיכָּא דְּרָרָא דְּמָמוֹנָא דְּהַמע"ה וְי"ל דִּלְסוּמְכוּס דְּאִית לֵיהּ מָמוֹן הַמּוּטָּל בְּסָפֵק חוֹלְקִין הֲוֵי כְּאִילּוּ תַּרְוַיְיהוּ מוּחְזָקִין בּוֹ וְכֵיוָן דִּלְדִידֵיהּ אַהֲנֵי בָּרִי נֶגֶד שֶׁמָּא וְחַיָּיב הַכֹּל הָכֵי נַמִּי הֲוֵי לֵיהּ לְמֵימַר לְרַבָּנָן דְּאַהֲנֵי נַמִּי בָּרִי נֶגֶד שֶׁמָּא לְכָל הַפָּחוֹת לוֹמַר שֶׁיַּחְלוֹקוּ: **וְהַלָּה** אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ. דַּוְקָא שֶׁאוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ אִם הִלְוִיתַנִי וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם הֶחֱזַרְתִּי לָךְ מַתְנִיתִין הִיא בְּהַגּוֹזֵל בַּתְרָא (ב"ק דף קיח.) דְּחַיָּיב וּמ"מ פָּרִיךְ שַׁפִּיר לְרַב נַחְמָן מִמַּתְנִיתִין דְּאע"ג דְּמוֹדֶה שֶׁמָּסַר לוֹ שְׁתֵּי פָּרוֹת כֵּיוָן שֶׁמַּחֲזִיר אַחַת הָוֵה כְּאִילּוּ אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ אִם הִשְׁאַלְתַּנִי אִם לַאו וְכֵן בְּפָרָה אַחַת כְּשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם מֵתָה בְּעוֹדָהּ שְׁאוּלָה: **רַב** הוּנָא וְרַב יְהוּדָה אַמְרֵי חַיָּיב בָּרִי וְשֶׁמָּא בָּרִי עָדִיף. תֵּימָה דִּבְרֵישׁ שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה (שם דף מו. ושם ד"ה לאפי') אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל זוֹ דִּבְרֵי סוּמְכוּס אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּדִּין הַמע"ה מַאי כְּלָל גָּדוֹל אֲפִילּוּ נִיזָּק אוֹמֵר בָּרִי וּמַזִּיק אוֹמֵר שֶׁמָּא וְאֵין לוֹמַר דְּרַב יְהוּדָה דְּהָכָא כְּסוּמְכוּס וְהָתָם אַיְירֵי אַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן דְּאִי לְסוּמְכוּס אַהֲנֵי בָּרִי לְרַבָּנָן נַמִּי מְהַנֵּי כִּדְפְרִישִׁית לְעֵיל וְעוֹד דְּהָכָא בְּמָנֶה לִי בְּיָדְךָ דְּלֵיכָּא דְּרָרָא דְּמָמוֹנָא לֹא פָּלִיג סוּמְכוּס וְי"ל דְּדַוְקָא הָכָא אִית לֵיהּ לְרַב יְהוּדָה דְּבָרִי עָדִיף דַּהֲוֵי בָּרִי טוֹב וְשֶׁמָּא גָּרוּעַ אֲבָל גַּבֵּי נִיזָּק הָוֵי בָּרִי גָּרוּעַ דִּלְפִי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהַמַּזִּיק לֹא הָיָה שָׁם וְלֹא יַכְחִישֶׁנּוּ טוֹעֵן בָּרִי וְהַשֶּׁמָּא שֶׁל מַזִּיק נַמִּי טוֹב הוּא שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לֵידַע וּלְכָךְ מוֹדֶה רַב יְהוּדָה הָתָם דְּלַאו בָּרִי עָדִיף וְא"ת בְּיֵשׁ נוֹחֲלִין (ב"ב דף קלה. ושם ד"ה אביי) גַּבֵּי הָאוֹמֵר זֶה אָחִי אֵינוֹ נֶאֱמָן וּמַסִּיק דְּאַמְרֵי אַחִין אֵין אָנוּ יוֹדְעִין וְקָאָמַר זֹאת אוֹמֶרֶת מָנֶה לִי בְּיָדְךָ וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ פָּטוּר וְהֵיכִי דָּיֵיק הָא הָתָם מוֹדוּ כ"ע דְּפָטוּר לְפִי שֶׁבָּרִי שֶׁלּוֹ גָּרוּעַ וְשֶׁמָּא שֶׁלָּהֶן טוֹב שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהָאַחִין אֵינָן מַכִּירִין בּוֹ אִם הוּא אֲחִיהֶם וְי"ל דְּהָתָם נַמִּי יָרֵא שֶׁמָּא הַיּוֹם אוֹ מָחָר יִשְׁאֲלוּ וְיֵדְעוּ שֶׁשִּׁיקֵּר וְכֵן בְּפ' הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּיה (לקמן דף קטז: ושם) אִם הָיָה מַכִּיר מִקְצַת אֲבָנָיו נוֹטְלָן וּמַסִּיק וְהַלָּה מַה טוֹעֵן אֵינִי יוֹדֵעַ וְקָאָמַר לֵימָא תֶּהֱוֵי תְּיוּבְתָּא דְּמ"ד מָנֶה לִי בְּיָדְךָ כו' פָּטוּר מַשְׁמַע דִּלְמ"ד חַיָּיב א"ש הָתָם נַמִּי הָוֵי בָּרִי טוֹב שֶׁרְגִילוּת לְהַכִּיר אֲבָנִים אֲפִילּוּ אֵין בָּהֶם סִימָן וְכֵן מַשְׁמַע הָתָם דְּמוֹקֵי לָהּ כְּשֶׁיֵּשׁ עֵסֶק שְׁבוּעָה בֵּינֵיהֶן וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם וְאִי אֵין רְגִילוּת לְהַכִּירוֹ לֹא מְשַׁלֵּם כְּמוֹ בְּיוֹרְשִׁים דְּלֹא אַמְרִינַן בְּהוּ מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם מִשּׁוּם דְּלֹא הֲוֵי לְהוּ לֵידַע וּמִשּׁוּם הָכֵי נַמִּי בְּנִיזָּק אוֹמֵר בָּרִי וּמַזִּיק אוֹמֵר שֶׁמָּא לֹא אַמְרִינַן מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם דְּלֹא הֲוָה לֵיהּ לֵידַע דְּהָא מוֹדֶה מִקְצָת הוּא שֶׁמּוֹדֶה בְּפָרָה אֲבָל קָשֶׁה בְּפֶרֶק קַמָּא דִּכְתוּבּוֹת (דף יב: ושם ד"ה ר"ה) דְּפָסִיק שְׁמוּאֵל כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר הִיא נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר מִשֶּׁאֵרַסְתַּנִי נֶאֱנַסְתִּי וְקָאָמַר אַבַּיֵּי הָא דְּרַב יְהוּדָה דְּאָמַר מָנֶה לִי בְּיָדְךָ וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ חַיָּיב דִּשְׁמוּאֵל הִיא דְּפָסִיק כְּר"ג וַהֲלֹא רַב יְהוּדָה וּשְׁמוּאֵל מוֹדוּ הֵיכָא דְּבָרִי גָּרוּעַ וְשֶׁמָּא טוֹב לֹא אָמַר בָּרִי עָדִיף גַּבֵּי נִיזָּק וְהָתָם בָּרִי דִּידָהּ רַע וְשֶׁמָּא שֶׁלּוֹ טוֹב שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּלָל מָתַי נֶאֶנְסָה וְי"ל דְּאַבַּיֵּי דְּאָמַר הָא דְּרַב יְהוּדָה דִּשְׁמוּאֵל הִיא אִית לֵיהּ דִּכְלָל גָּדוֹל בַּדִּין אָתָא כִּדְקָאָמַר בְּרֵישׁ הַפָּרָה (ב"ק דף מו.) א"נ לְכִי הָא לְמוֹכֵר שׁוֹר וְנִמְצָא נַגְחָן וְלֹא לְנִיזָּק בָּרִי וּלְמַזִּיק שֶׁמָּא וְא"ת אע"ג דְּדָחֵי בִּכְתוּבּוֹת הַהִיא דר"ג אַכַּתִּי הָא דְּרַב יְהוּדָה דְּרַב וּשְׁמוּאֵל הִיא דְּאִית לְהוּ בְּפ' כָּל הַנִּשְׁבָּעִין (שבועות דף מז. ושם) דְּלֹא אַמְרִינַן מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם א"כ סַבְרֵי בְּמָנֶה לִי בְּיָדְךָ וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ חַיָּיב דְּאִי לַאו הָכֵי תִּקְשֵׁי לְהוּ מַתְנִיתִין דְּהָכָא דְּלֹא מָצֵי לְשַׁנּוּיֵי בְּשֶׁיֵּשׁ עֵסֶק שְׁבוּעָה בֵּינֵיהֶם כִּדְפְרִישִׁית וְי"ל דְּסַבְרֵי שַׁפִּיר פָּטוּר וּמַתְנִי' דְּאוֹקְמָא בְּשֶׁיֵּשׁ עֵסֶק שְׁבוּעָה בֵּינֵיהֶם כִּבְרַיְיתָא דְּתָנֵי ר' אַמֵּי הָתָם דְּדָרִישׁ בֵּין שְׁנֵיהֶם וְלֹא בֵּין הַיּוֹרְשִׁין וְאִינְהוּ דָּרְשֵׁי בֵּין שְׁנֵיהֶם שֶׁהַשְּׁבוּעָה חָלָה עַל שְׁנֵיהֶן כִּדְתָנָא ר"ש בֶּן טַרְפוֹן כִּדְהָתָם וְא"ת לְרַב וּשְׁמוּאֵל דְּפַטְרֵי בְּנ' יָדַעְנָא וְנ' לֹא יָדַעְנָא מוֹדֶה בְּמִקְצָת אַמַּאי חַיָּיב יְהֵא נֶאֱמָן בְּמַה שֶּׁכּוֹפֵר בְּמִיגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְי"ל דְּאֵין אָדָם טוֹעֵן בְּרָצוֹן אֵינִי יוֹדֵעַ כִּדְפְרִישִׁית בְּמַתְנִי': **רַב** נַחְמָן וְר' יוֹחָנָן אַמְרֵי פָּטוּר. בְּבָבָא קַמָּא (דף קיח. ושם) וּבְפ"ק דִּכְתוּבּוֹת (דף יב: ושם) פִּי' בְּקוּנְטְרֵס פָּטוּר הַיְינוּ קוֹדֶם שֶׁנִּיתְקְנָה שְׁבוּעַת הֶיסֵּת אֲבָל אַחַר שֶׁנִּיתְקְנָה שְׁבוּעַת הֶיסֵּת חַיָּיב לִישָּׁבַע שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ דְּאל"כ כָּל נִתְבָּע יֹאמַר אֵינִי יוֹדֵעַ וְיִהְיֶה פָּטוּר מִכְּלוּם: **ה"נ** כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ עֵסֶק שְׁבוּעָה בֵּינֵיהֶם. מ"מ בִּמְצִיעָתָא שֶׁשּׂוֹכֵר טוֹעֵן בָּרִי וּמַשְׁאִיל שֶׁמָּא פָּטוּר הַשּׂוֹכֵר מִשְּׁבוּעָה שֶׁאֵין הַמַּשְׁאִיל יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעוֹ מִסָּפֵק אע"פ שֶׁמּוֹדֶה לוֹ בְּמִקְצָת וְא"ת דְּמַשְׁמַע הָכָא דְּאִית לֵיהּ לְרַב נַחְמָן מְחוּיָּב שְׁבוּעָה וְאֵין יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם וּבְפ' כָּל הַנִּשְׁבָּעִין (שבועות דף מז. ושם ד"ה הלכתא) גַּבֵּי הָיוּ שְׁנֵיהֶן חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבוּעָה חָזְרָה שְׁבוּעָה לִמְקוֹמָהּ דִּבְרֵי ר"מ ר' יוֹסֵי אוֹמֵר יַחְלוֹקוּ וּפָלִיג רַב נַחְמָן אַר' אַבָּא דְּסָבַר הָתָם כְּמ"ד חָזְרָה שְׁבוּעָה לִמְקוֹמָהּ וּמְפָרֵשׁ ר' אַבָּא דְּהַיְינוּ לַמְחוּיָּב לָהּ וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵין יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם וְקָאָמַר הָתָם עָבַד רַב נַחְמָן עוּבְדָּא דְּיַחְלוֹקוּ כְּר' יוֹסֵי וְי"ל דְּמוֹקֵי מַתְנִיתִין דְּהָכָא כְּר"מ וּמְפָרֵשׁ לִמְקוֹמָהּ הַיְינוּ לַמְחוּיָּב לָהּ כִּדְפָרֵישׁ ר' אַבָּא אֲבָל אִיהוּ סָבַר כְּר' יוֹסֵי אֲבָל קָשֶׁה דִּבְח"ה (ב"ב דף לג. ושם ד"ה וכו) מַשְׁמַע דַּהֲלָכָה כְּר' אַבָּא דְּאַיְיתוּ אָמוֹרָאֵי בַּתְרָאֵי מִינֵּיהּ רְאָיָה לְפְסוֹק הֲלָכָה וְקי"ל כְּרַב נַחְמָן בְּדִינֵי וְעוֹד דִּבְפ' כָּל הַנִּשְׁבָּעִין (שבועות דף מז. ושם. ד"ה מתוך) גַּבֵּי יְתוֹמִים מִיְּתוֹמִים לֹא יִפָּרְעוּ אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה דְּאַמְרֵי רַב וּשְׁמוּאֵל לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁמֵּת מַלְוֶה בְּחַיֵּי לֹוֶה אֲבָל מֵת לֹוֶה בְּחַיֵּי מַלְוֶה כְּבָר נִתְחַיֵּיב מַלְוֶה לִבְנֵי לֹוֶה שְׁבוּעָה וְאֵין אָדָם מוֹרִישׁ שְׁבוּעָה לְבָנָיו דְּסַבְרֵי דְּלֹא אַמְרִינַן מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע אוֹ תּוֹבֵעַ אוֹ נִתְבָּע מְשַׁלֵּם אֶלָּא פָּטוּר וּפְלִיגֵי אַדְּר' אֶלְעָזָר דְּאָמַר יוֹרְשִׁין נִשְׁבָּעִין שְׁבוּעַת יוֹרְשִׁין וְנוֹטְלִין וְסָבַר ר"א כְּר' אַבָּא דְּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מִי שֶׁהוּא תּוֹבֵעַ אוֹ נִתְבָּע מְשַׁלֵּם הַנִּתְבָּע וְקָאָמַר הָתָם (דף מח:) כֵּיוָן דְּלֹא אִיתְּמַר הִלְכְתָא לֹא כְּמַר וְלֹא כְּמַר דְּעָבַד כְּרַב וּשְׁמוּאֵל עָבַד דְּעָבַד כְּר"א עָבַד מַשְׁמַע דְּרַב וּשְׁמוּאֵל עִיקָּר הֲוֵי כְּמוֹ דְּר' אַבָּא וְהָתָם אֵינוֹ מַזְכִּיר דְּרַב נַחְמָן וְלֹא מִסְתַּפֵּק אֶלָּא בְּרַב וּשְׁמוּאֵל וּדְר"א וְנִרְאֶה לְר"ת דִּבְנַסְכָא וּבְנ' לֹא יָדַעְנָא הִלְכְתָא כְּר' אַבָּא דְּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם וְהָתָם מוֹדֶה אֲפִי' רַב נַחְמָן וּכְשֶׁשְּׁנֵיהֶן חֲשׁוּדִים הֲלָכָה כְּרַב נַחְמָן וְר' אַבָּא נַמִּי מוֹדֶה הָתָם דְּיַחְלוֹקוּ וְטַעְמָא מִשּׁוּם דְּהָתָם שְׁנֵיהֶם הָיוּ מְחוּיָּבִין שְׁבוּעָה וְאֵין יְכוֹלִין לִישָּׁבַע וּלְכָךְ שְׁנֵיהֶם מַפְסִידִין כָּל אֶחָד חֵצִי מִטַּעַם דְּר' אַבָּא כֵּיוָן דְּאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע הַנִּתְבָּע מְשַׁלֵּם וְהַתּוֹבֵעַ לֹא יִטּוֹל וּלְכָךְ יַחְלוֹקוּ וְהָא דְּקָאָמַר הָתָם רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבְּא"י דְּאַמְרֵי חָזְרָה שְׁבוּעָה לַמְחוּיָּב לָהּ וּמַיְיתֵי מִנַּסְכָא דְּר' אַבָּא לַאו מִשּׁוּם דְּר' אַבָּא סָבַר כְּרַבִּי מֵאִיר אֶלָּא דְּמוּכָח מִדִּבְרֵי ר' אַבָּא דְּסָבַר בְּנַסְכָא מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר דְּאִיהוּ נַמִּי פִּי' מִילְּתֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר לִמְקוֹמָהּ לַמְחוּיָּב לָהּ וְדַוְקָא בְּחָשׁוּד הַמְחוּיָּב שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְיתָא אֲבָל בִּשְׁבוּעָה דְּרַבָּנָן כְּגוֹן פּוֹגֵם שְׁטָרוֹ וּפוֹגֶמֶת כְּתוּבָּתָהּ וּמֵתָה וְנָפְלוּ קַמֵּי יַתְמֵי לֹא אַמְרִינַן מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מַפְסִידִין דְּאָמַר רַב פָּפָּא (שם) הַפּוֹגֵם שְׁטָרוֹ וּמֵת יוֹרְשָׁיו נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין הַיְינוּ טַעְמָא דְּבִשְׁבוּעָה דְּרַבָּנָן לֹא אַמְרִינַן מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם כִּדְמַשְׁמַע לְעֵיל פֶּרֶק קַמָּא (דף ה.) גַּבֵּי הַהוּא רַעְיָא לְבַד מִיְּתוֹמִים

מן

או בְּשָׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה, וְהַלָּה – השואל **אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, חַיָּיב** השואל לשלם. מכיון שהמשאיל תובע בטענת ודאי והשואל אינו יודע, וברי [–טענת ודאי] ושמא [–טענת ספק] ברי עדיף. דין שני, **הַשּׁוֹכֵר אוֹמֵר שְׁכוּרָה מֵתָה,** או **בְּיוֹם שֶׁהָיְתָה שְׁכוּרָה מֵתָה,** או **בְּשָׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׁכוּרָה מֵתָה, וְהַלָּה** – וזה המשכיר **אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, פָּטוּר.** מכיון שאין תביעה ודאית וטענת הפטור היא ודאית. דין שלישי, **זֶה אוֹמֵר שְׁאוּלָה וְזֶה אוֹמֵר שְׁכוּרָה,** דהיינו ששניהם טוענים טענת ברי, **יִשָּׁבַע הַשּׁוֹכֵר שֶׁשְּׁכוּרָה מֵתָה** ויפטר מלשלם. דין רביעי, **זֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יַחֲלוֹקוּ.** שהתנא ששנה את משנתינו סובר ממון המוטל בספק חולקים. ולכן על השואל לשלם חצי מדמי הפרה המתה:

גמרא

מבררת הגמרא האם יש ממשנתינו קושיא על רב נחמן: **שָׁמְעַתְּ מִינֵּיהּ** – מהדין הראשון יש לשמוע שאם אדם תובע את חבירו בטענת ברי, **מָנֶה** [–מאה] **לִי בְּיָדְךָ, וְהַלָּה** – הנתבע **אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, חַיָּיב. לֵימָא תֵּהֲוֵי תְּיוּבְתָּא דְּרַב נַחְמָן** – האם תהיה ממשנתינו סתירה לדינו של רב נחמן. **דְּאִיתְּמַר, מָנֶה לִי בְּיָדְךָ וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה אָמְרֵי חַיָּיב,** משום שברי ושמא ברי עדיף, **רַב נַחְמָן וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרֵי פָּטוּר,** משום שמספק יש להעמיד הממון בחזקת בעליו. ומעתה לכאורה משנתינו המחייבת בברי ושמא סותרת לדעת רב נחמן.

מתרצת הגמרא: **כִּדְאָמַר רַב נַחְמָן** במקום אחר, **כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ עֵסֶק שְׁבוּעָה בֵּינֵיהֶן,** דהיינו מדובר באופן שהתחייב שבועה לתובע מסיבה אחרת, ואינו יכול להישבע את אותה שבועה, ומתוך שאינו יכול להישבע משלם, **הָכָא נַמִּי** – אף כאן במשנתינו מדובר **כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ עֵסֶק שְׁבוּעָה בֵּינֵיהֶן** ומכיון שהנתבע אינו יכול להישבע, שהרי טוען איני יודע, לכן משלם. מבארת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי עֵסֶק שְׁבוּעָה, כִּדְרָבָא** – כפי שאמר רבא במקום אחר,

---

אגרות קודש

ב״ה, י״א מנ״א, ה׳תשי״ז
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ״ג תמוז, בו כותב על דבר שתי האפשריות לשכירת מקום בשביל החדר.

מובן אשר שכירת מקום בהעלם שם ועל ידי זה יהי׳ תמיד מורא של לחץ וכו׳ אינה כדאית כלל.

בענין שם המוסד, צ״ע אם כדאי לקבעו תיכף שזה יניח עליו חותם מסויים, שהצד החיובי שבזה שאלה הזרים לרוח חותם זה יראו תיכף שאין להם יד בו, אבל גם הצד שלילי שזה עלול למנוע השתתפות אנשים כאלה שאין רוצים שבגלוי יאמרו עליהם שהם שייכים למסגרת זו. ובהתאם לזה, היינו איזה מהטעמים מכריע עכשו בסביבתו, יחליטו. ואם יחליטו לקרות לו שם ובטוחים יהיו שהמוסד יהי׳ בר קיימא ויתנהל כדבעי, יש לקראו בשם אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש ולהכניסו לרשת זו.

במה שכותב שברצונו לקרב גם אנשים כאלה שיש לחשוש להשפעתם באם יחוו דיעה בהנהלת המוסד, הנה ההבטחה (באווארעניש) בזה פשוטה - על ידי זה שמנצלים עזרתם באופן שלא תהי׳ להם השפעה רוחנית בהנהלת המוסד.

בברכה,

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א
מזכיר

[א׳ מנ״א, תשי״ח]

בשביעת רצון קבלתי מכתבו מכ״ז תמוז, שכותב מהחלטתו טובה בהנוגע לסדרו לשנה הבע״ל. והשי״ת יעזור שתראה רוב הצלחה בלימוד תורתנו הק׳ שנקראת גם כן תורת חיים, הכוונה שעל ידה יודעים איך לחיות ועל ידה השי״ת מצליח שהחיים יהיו מאושרים בגשמיות וברוחניות, והלימוד יהי׳ כמאמר חז״ל - תלמוד המביא לידי מעשה, ויהי׳ באופן דמוסיף והולך, וברכות השי״ת - ג״כ באופן דמוסיף והולך, ואקוה שדוגמתך יפעול על חבריך להוסיף בתורה ומצות, שאז גם זכות הרבים מסייעתו, וגם בענינים הפרטים.

דְּאָמַר רָבָא, התובע חבירו, **מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים, וְהַשְּׁאָר אֵינִי יוֹדֵעַ,** הרי הנתבע חייב שבועה מן התורה כדין מודה במקצת, אך מכיון שאין אפשרות מהתורה להישבע 'איני יודע' הדין הוא **שמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָׁבַע מְשַׁלֵּם.**

ולפי זה **מַשְׁכַּחַת לָהּ** – יש למצוא עסק שבועה במשנתינו באופן שהיה מודה במקצת ואינו יכול להשבע, **בְּרֵישָׁא** – דהיינו באופן הראשון והשני שבמשנתינו **בִּשְׁתַּיִם** – בשתי פרות **וְסֵיפָא** – ואת האופן השלישי יש להעמיד **בְּשָׁלֹשׁ** פרות. מבארת הגמרא: **רֵישָׁא בִּשְׁתַּיִם, דְּאָמַר לֵיהּ** המשאיל לשואל, **שְׁתֵּי פָּרוֹת מָסַרְתִּי לְךָ פַּלְגֵיהּ דְּיוֹמָא** – חצי היום שתיהן **בְּשָׁאֵילָה, וּפַלְגֵיהּ דְּיוֹמָא** שתיהן **בִּשְׂכִירוּת, אִי נַמִּי** – ובאופן השני, **חַד יוֹמָא** שתיהן **בִּשְׁאֵילָה, וְחַד יוֹמָא** שתיהן **בִּשְׂכִירוּת, וּמֵתוּ תַּרְוַיְיהוּ בְּעִידָּן שְׁאֵילָה** – וטוען המשאיל שמתו שתיהן בזמן השאילה, **וְאָמַר לֵיהּ שׁוֹאֵל, חָדָא אִין** – אכן **בְּעִידַּן שְׁאֵילָה מֵתָה** וחייב אני לשלם דמיה, **וְאִידָּךְ** – אבל לגבי הפרה השניה **לֹא יָדַעְנָא אִי בְּעִידַּן שְׁאֵילָה מֵתָה וְאִי בְּעִידַּן שְׂכִירוּת מֵתָה,** ובזה אומרת משנתינו שחייב, **דְּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָׁבַע** שבועת מודה במקצת [שהרי אומר שאינו יודע], **מְשַׁלֵּם.**

וְסֵיפָא – ובאופן השלישי מדובר **בְּשָׁלֹשׁ** פרות, **דְּאָמַר לֵיהּ** המשאיל לשואל, **שָׁלֹשׁ פָּרוֹת נָתַתִּי לְךָ שְׁתַּיִם בִּשְׁאֵילָה וְאַחַת בִּשְׂכִירוּת, וּמֵתוּ הָנֵי תְּרֵתֵי דִּשְׁאֵילָה** – וטוען המשאיל שמתו שתי הפרות של השאילה, **וְאָמַר לֵיהּ שׁוֹאֵל, אִין** – אכן **חָדָא דִּשְׁאֵילָה מֵתָה** וחייב אני לשלם דמיה, **אִידָּךְ** – אבל הפרה השניה שמתה **לֹא יָדַעְנָא אִי דִּשְׁאֵילָה מֵתָה, וּדְקָיְימָא דִּשְׂכִירוּת הִיא** – והנשארת היא הפרה שנתת לי בשכירות, **אִי דִּשְׂכִירוּת מֵתָה וְהָא דְּקָיְימָא דִּשְׁאֵילָה הִיא, וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָׁבַע מְשַׁלֵּם.**

עד כאן ביארה הגמרא כיצד שייך עסק שבועה, על פי שיטת רבי חייא בר יוסף (ב"ק קז.) הסובר שלצורך שבועת מודה במקצת לא צריך שיכפור הנתבע במשהו. עתה מבארת הגמרא כיצד שייך 'עסק שבועה' לפי רמי בר חמא הסובר שכדי לחייב שבועה מהתורה [בשבועת השומרים או בשבועת מודה במקצת], צריך שהנתבע גם יכפור.

וּלְרַמִּי בַּר חָמָא דְּאָמַר אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים צְרִיכִין כְּפִירָה בְּמִקְצָת, וְהוֹרָאָה בְּמִקְצָת, כלומר חוץ מבהמת הפיקדון שעליה נשבעים, צריך שיהיה עוד שתי בהמות שבאחת מודה ובאחת כופר, **מַשְׁכַּחַת לָהּ** עסק שבועה, על ידי שנעמיד את **הרֵישָׁא בִּשְׁלֹשׁ** פרות, **וְסֵיפָא בְּאַרְבַּע** פרות. מבארת הגמרא: **רֵישָׁא בְּשָׁלֹשׁ דְּאָמַר לֵיהּ** המשאיל לשואל, **שָׁלֹשׁ פָּרוֹת נָתַתִּי לְךָ, פַּלְגֵיהּ דְּיוֹמָא שלשתן בִּשְׁאֵילָה, וּפַלְגֵיהּ דְּיוֹמָא** שלשתן **בִּשְׂכִירוּת. אִי נַמִּי** – ובאופן השני, **חַד יוֹמָא** שלשתן **בִּשְׁאֵילָה, וְחַד יוֹמָא** שלשתן **בִּשְׂכִירוּת, וּמֵתוּ שָׁלֹשׁ כּוּלְּהוּ בְּעִידַּן שְׁאֵילָה** – וטוען המשאיל שמתו שלשתן בזמן השאילה, **וְאָמַר לֵיהּ שׁוֹאֵל, חָדָא לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם,** כלומר, לא נתת לי שלש אלא רק שתי פרות [זו הכפירה במקצת], **וַחָדָא אִין** – אכן **בְּעִידַּן שְׁאֵילָה מֵתָה,** וחייב אני לשלם דמיה [זו הודאה במקצת], **וְאִידָּךְ לֹא יָדַעְנָא** – והפרה השלישית, איני יודע **אִי בְּעִידַּן שְׁאֵילָה מֵתָה, וְאִי בְּעִידַּן שְׂכִירוּת מֵתָה, דְּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָׁבַע מְשַׁלֵּם.**

סֵיפָא – ובאופן השלישי מדובר **בְּאַרְבַּע** פרות, **דְּאָמַר לֵיהּ** המשאיל לשואל **אַרְבַּע פָּרוֹת נָתַתִּי לְךָ, שָׁלֹשׁ בִּשְׁאֵילָה וְחַדָא בִּשְׂכִירוּת, וּמֵתוּ הָנָךְ שָׁלֹשׁ דִּשְׁאֵילָה** – שנתתי לך בשאילה, **וְאָמַר לֵיהּ**

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שלישי עמ' ב

בפסוק. **וְכִי תֵימָא נֵילַף** – ואם תרצה לומר שאפשר ללמוד את חיובו **מְחִיובוֹ בִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה,** אי אפשר לומר כן, שהרי אינם דומים, שכן **מַה לְּשָׁבוּרָה וּמֵתָה, שֶׁכֵּן אוּנְסָא דְּסָלִיק אַדַּעְתָּא הוּא** – שהם אונסים שאדם מעלה על דעתו שאפשר שיקרו, וממילא בשעת השאילה היה בדעתו להתחייב בהם, **תֹּאמַר בִּשְׁבוּיָה שֶׁכֵּן אוּנְסָא דְּלֹא סָלִיק אַדַּעְתָּא הוּא,** ולא שאל על דעת להתחייב בו.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא, נֶאֱמְרָה שְׁבוּרָה וּמֵתָה בְּשׁוֹאֵל** שחייב עליהן, **וְנֶאֱמְרָה שְׁבוּרָה וּמֵתָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר** שפטור עליהן, ויש ללמוד **מַה לְּהַלָּן** – כשם שבשומר שכר נאמר אונס **הִשְׁבוּיָה עִמּוֹ** – עם האונסים של שבורה ומתה, שנאמר (שמות כב ט) 'וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה', **אַף כָּאן** בשואל יש לכלול את אונס **הִשְׁבוּיָה עִמּוֹ** – עם חיוב אונסי שבורה ומתה.

דוחה הגמרא: **אִיבָּא לְמִיפְרַךְ** – יש לפרוך לימוד זה, שהרי **מַה לְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן לִפְטוֹר** – מה שהשוה בו הכתוב את השבויה לשבורה ומתה הוא לענין פטור, ולענין זה מסתבר להשוותם כיון ששבויה הוא אונס קל שאינו עולה על דעתו, וכי **תֹּאמַר** להשוותם **בְּשׁוֹאֵל שֶׁכֵּן** אתה משווה אותם **לְענין חִיוּב** – שיתחייב גם בשבויה, והלא שבויה הוא אונס רחוק שאינו עולה על דעתו, ואולי חייב הכתוב רק על אונס העולה על דעתו כשבורה ומתה.

וחוזרת השאלה מנין ששואל חייב על השבויה.

משיבה הגמרא: **אֶלָּא** לומדים את חיוב השבויה בשואל מגוף הפסוק, **וּכְרַבִּי נָתָן, דְּתַנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר,** כתוב בשואל (שם) 'וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת', והיתה התורה יכולה לכתוב 'ונשבר ומת', ואם כן תיבת **'אוֹ'** מיותרת, ובאה **לְרַבּוֹת** שהשואל חייב אף על אונס של **שְׁבוּיָה.**

מקשה הגמרא: הרי **הַאי 'אוֹ'** – תיבת 'או' זו המיותרת, **מִיבַּעְיָא לֵיהּ** – נצרכת כדי **לְחַלֵּק** – להפריד בין תיבות 'נשבר' ל'מת', **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – שאם היה כתוב 'ונשבר ומת' היה עולה על הדעת לומר, **עַד דְּמִיתַּבְּרָא וּמֵתָה לֹא מְחַיֵּיב** – שאין השואל חייב על שבורה אלא אם כן לבסוף מתה הבהמה מחמת השבירה, אבל אם רק נעשה בה מום אינו חייב לשלם, **קָא מַשְׁמַע לָן** – לכן הוצרכה התורה לכתוב 'או מת' להפריד בין המקרים, ולהשמיענו שהשואל חייב גם על שבורה שלא מתה.

הגמרא מגבילה את הקושיא: **הָנִיחָא** – יובן הלימוד מ'או' לְדעת **רַבִּי יוֹנָתָן** הסובר להלן בברייתא שבכל מקום שכתוב בתורה דין מסויים על שני דברים, מובן מאיליו שהדין נאמר על כל אחד בנפרד, ולשיטתו אם היה כתוב 'ונשבר ומת' היתה המשמעות שאירע אחד משני האונסים, ונמצא שתיבת 'או' מיותרת לדרשה ובאה לרבות שבויה. **אֶלָּא** לְדעת **רַבִּי יְאוֹשִׁיָּה** שבסתמא מתפרש דין הכתוב רק על שני הדברים כאחד, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר,** הלא צריך את תיבת 'או' כדי ללמד שהשואל חייב על שבורה או מתה לחוד, ואינה מיותרת לרבות שבויה.

הגמרא מביאה את הברייתא שנחלקו בה רבי יונתן ורבי יאשיה: **דְּתַנְיָא** (סנהדרין סו.), נאמר (ויקרא כ ט) **כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוּמָת',** ומבארת הברייתא, **אֵין לִי** ללמוד ממשמעות הכתוב **אֶלָּא** שאם קלל את **אָבִיו וְאִמּוֹ** יחד חייב מיתה, אבל אם קלל את **אָבִיו** בלבד **בְּלֹא אִמּוֹ,** או את **אִמּוֹ** בלבד **בְּלֹא אָבִיו, מְנַיִן** שחייב. **תַּלְמוּד לוֹמַר** – יש ללמוד זאת ממה שנאמר שוב בהמשך הפסוק **'אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ', אָבִיו קִלֵּל אִמּוֹ קִלֵּל** – הסמיך הכתוב לשון קללה גם לאביו וגם לאמו, שבתחילת הפסוק נאמר 'אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו', ובסופו כתוב 'וְאִמּוֹ קִלֵּל', ומלמד שגם אם קלל אחד מהם חייב, **דִּבְרֵי רַבִּי יְאוֹשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר,** לא צריך לימוד מיוחד למקלל אחד מהם, אלא מה שנאמר בתחילת הפסוק 'אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ', **מַשְׁמַע** גם באופן שקלל את **שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, וּמַשְׁמַע** גם באופן שקלל את כל **אֶחָד** מהם **בִּפְנֵי עַצְמוֹ,** ועל שניהם נאמר 'מוֹת יוּמָת',

דְּאָמַר רָבָא מָנֶה לִי בְּיָדְךָ וְהַלָּה אוֹמֵר אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים וְהַשְּׁאָר אֵינִי יוֹדֵעַ מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם מַשְׁכַּחַת לָהּ רֵישָׁא בְּב׳ וְסֵיפָא בְּג׳ רֵישָׁא בְּב׳ דְּא״ל ב׳ פָּרוֹת מָסַרְתִּי לְךָ פַּלְגֵּיהּ דְּיוֹמָא בִּשְׁאֵילָה וּפַלְגֵּיהּ דְּיוֹמָא בִּשְׂכִירוּת אִי נַמִּי חַד יוֹמָא בִּשְׁאֵילָה וְחַד יוֹמָא בִּשְׂכִירוּת וּמֵתוּ תַּרְוַיְיהוּ בְּעִידַּן שְׁאֵילָה וְא״ל שׁוֹאֵל חֲדָא אִין בְּעִידַּן שְׁאֵילָה מֵתָה וְאִידָךְ לָא יָדַעְנָא אִי בְּעִידַּן שְׁאֵילָה מֵתָה וְאִי בְּעִידַּן שְׂכִירוּת מֵתָה דְּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם וְסֵיפָא בְּג׳ דְּא״ל ג׳ פָּרוֹת נָתַתִּי לְךָ ב׳ בִּשְׁאֵילָה וְאַחַת בִּשְׂכִירוּת וּמֵתוּ הָנֵי תַּרְתֵּי דִּשְׁאֵילָה וְאָמַר לֵיהּ שׁוֹאֵל אִין חֲדָא דִּשְׁאֵילָה מֵתָה אִידָךְ לָא יָדַעְנָא אִי דִּשְׁאֵילָה מֵתָה וּדְקַיְימָא דִּשְׂכִירוּת הִיא אִי דִּשְׂכִירוּת מֵתָה וְהָא דְּקַיְימָא דִּשְׁאֵילָה הִיא וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם וּלְרָמִי בַּר חָמָא דְּאָמַר ד׳ שׁוֹמְרִים צְרִיכִין כְּפִירָה בְּמִקְצָת וְהוֹדָאָה בְּמִקְצָת מַשְׁכַּחַת לָהּ רֵישָׁא בְּג׳ וְסֵיפָא בְּד׳ רֵישָׁא בְּג׳ דְּאָמַר לֵיהּ ג׳ פָּרוֹת נָתַתִּי לְךָ פַּלְגֵּיהּ דְּיוֹמָא בִּשְׁאֵלָה וּפַלְגֵּיהּ דְּיוֹמָא בִּשְׂכִירוּת אִי נַמִּי חַד יוֹמָא בִּשְׁאֵלָה וְחַד יוֹמָא בִּשְׂכִירוּת וּמֵתוּ ג׳ כּוּלְּהוּ בְּעִידַּן שְׁאֵלָה וְא״ל שׁוֹאֵל חֲדָא לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם וְחָדָא אִין בְּעִידַּן שְׁאֵילָה מֵתָה וְאִידָךְ לָא יָדַעְנָא אִי בְּעִידַּן שְׁאֵילָה מֵתָה וְאִי בְּעִידַּן שְׂכִירוּת מֵתָה דְּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם סֵיפָא בְּד׳ דְּא״ל ד׳ פָּרוֹת נָתַתִּי לְךָ ג׳ בִּשְׁאֵלָה חֲדָא בִּשְׂכִירוּת וּמֵתוּ הַנָּךְ ג׳ דִּשְׁאֵלָה וְא״ל
שואל

רש"י

אֶלָּא חֲמִשִּׁים. הֲוָה לֵיהּ מוֹדֶה מִקְצָת וּמְחוּיָּיב שְׁבוּעָה עַל הַשְּׁאָר וְאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע דְּאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ: **קָא מַשְׁכַּחַת לָהּ.** עֵסֶק שְׁבוּעָה דְּמַתְנִיתִין רֵישָׁא בְּב׳ פָּרוֹת וְסֵיפָא בְּג׳ רֵישָׁא דְּקָאָתֵי לְדִינָא עַל הַיּוֹם אוֹ עַל הַשָּׁעָה לֹא מִיתוֹקְמָא בְּפָרָה אַחַת מֵעִיקָּרָא אֶלָּא בְּב׳ וּמֵתוּ וְזֶה תּוֹבְעוֹ עַל ב׳ וְהַלָּה מוֹדֶה לוֹ בְּאַחַת שֶׁהוּא מְחוּיָּיב לוֹ דָּמֶיהָ וְהִיא הַמְּבִיאָתוֹ לְהִתְחַיֵּיב שְׁבוּעָה עַל הַשְּׁנִיָּה שֶׁטּוֹעֵן אֵינִי יוֹדֵעַ אִם חַיָּיב אִם לָאו וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם וּלְהָכִי נָקַט וּמֵתוּ תַּרְוַיְיהוּ דְּאִי בְּדְקַיְימָא חֲדָא וְקָאָמַר לֵיהּ אַחֲדָא שֶׁקְּלָהּ וְאַחֲדָא אֵינִי יוֹדֵעַ אִם בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה אִם בִּשְׁעַת שְׂכִירוּת ה״ל הַהִיא דְּמוֹדֶה הֵילָךְ וְאִיכָּא מ״ד הֵילָךְ פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה וְסֵיפָא דְּקָתָנֵי שָׁאַל אַחַת וְשָׂכַר אַחַת וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה מֵהֶן מֵתָה מַשְׁכַּחַת לָהּ עֵסֶק שְׁבוּעָה כְּשֶׁהָיוּ מִתְּחִילָּה שְׁלֹשָׁה וּמֵתוּ הַשְּׁנַיִם בְּאַחַת מוֹדֶה שֶׁשְּׁאוּלָה הָיְתָה וְחַיָּיב בְּדָמֶיהָ וְהִיא מְחַיַּיבְתּוֹ שְׁבוּעָה עַל שְׁנִיָּה: **וּלְרָמִי דְּאָמַר ד׳ שׁוֹמְרִים כו׳.** בִּשְׁבוּעוֹת הָאֲמוּרוֹת בָּהֶן כְּגוֹן ש״ח לִישָּׁבַע שֶׁנִּגְנְבָה וְש״ש לִישָּׁבַע שֶׁנֶּאֶנְסָה וְשׁוֹאֵל לִישָּׁבַע שֶׁמֵּתָה מִמְּלָאכָה צְרִיכִין כְּפִירָה וְכוּ׳ אַלְמָא מִדְּקָאָמַר בְּעִינַן כְּפִירָה וְלֹא אַמְרִינַן צְרִיכִין הוֹדָאָה בְּמִקְצָת ש״מ אע״ג דְּשַׁיְיכָא בְּהוּ שְׁבוּעַת שׁוֹמְרִין בְּלֹא שׁוּם כְּפִירָה לֹא מַשְׁבִּיעִין לֵיהּ שְׁבוּעַת שׁוֹמְרִים עַד דְּכָפַר כְּפִירָה אַחֲרִיתִי כְּגוֹן להד״מ אוֹ הֶחֱזַרְתִּי לְךָ וּלְדִידֵיהּ לֹא מִיחַיֵּיב שְׁבוּעָה אַהוֹדָאָה בְּלֹא כְּפִירָה וְאֵינִי יוֹדֵעַ לָאו כְּפִירָה הִיא וְהָא דְּרָבָא לֵית לֵיהּ אא״כ אָמַר לוֹ חֲמִשִּׁים יֵשׁ וְנ׳ הַשְּׁנִיִּים מִקְצָת להד״מ וּמִקְצָת אֵינִי יוֹדֵעַ מַשְׁכַּחַת לְעֵסֶק שְׁבוּעָה דְּמַתְנִי׳ רֵישָׁא בְּג׳ פָּרוֹת וְסֵיפָא בְּד׳ לְרָמִי בַּר חָמָא לֹא מַשְׁמַע לֵיהּ כִּי הוּא זֶה בְּלֹא כְּפִירָה כְּלוֹמַר זֶה אֱמֶת וְזֶה להד״מ אֲבָל זֶה אֲנִי חַיָּיב וְזֶה אֵינִי יוֹדֵעַ אִי נִגְנַב אוֹ שֶׁנֶּאֱבַד בְּש״ח לֹא מַשְׁמַע לֵיהּ כִּי הוּא זֶה:
חדא

תוספות

מִן הַיְּתוֹמִים דְּאע״ג דִּשְׁבוּעָה דְּרַבָּנָן הִיא מִתּוֹךְ שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לִישָּׁבַע מַפְסִידִין וְאֵין נוֹטְלִין וְשֶׁמָּא הַטַּעַם הוּא דִּבְעָלִילָה מוּעֶטֶת יֵשׁ לָנוּ לְהָקֵל עַל הַיְּתוֹמִים שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא מָמוֹן מֵהֶם וְהָתָם דַּוְקָא אַמְרִינַן דְּעָבֵד כְּרַב וּשְׁמוּאֵל עָבַד וְלֹא בְּעַלְמָא כִּדְאָמַר הָתָם הָבוּ דְּלֹא לְהוֹסִיף עֲלָהּ וְהַהִיא דִּשְׁנֵיהֶם חֲשׁוּדִים אע״ג דְּשֶׁכְּנֶגְדּוֹ אֵינוֹ מְחוּיָּיב אֶלָּא שְׁבוּעָה דְּרַבָּנָן אפ״ה מַפְסִיד הַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁהַשְּׁבוּעָה בָּא מֵחֲמַת הַנִּתְבָּע שֶׁהָיָה חַיָּיב שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְיתָא לָכֵן חֲשִׁיבָא גַּם בַּתּוֹבֵעַ כִּדְאוֹרַיְיתָא וְאֵינוֹ נִרְאֶה לְר״י דְּא״כ הֵיכִי פָּרִיךְ הָתָם אַדְּר״נ דְּאָמַר אִי אִיתָא לִדְרַב וּשְׁמוּאֵל אִיתָא אִי לֵיתָא לֵיתָא וּפָרִיךְ אִי אִיתָא אִיתָא אַלְמָא מְסַפְּקָא לֵיהּ וְהָא עָבַד ר״נ עוּבְדָּא דְּיַחְלוֹקוּ וְהָא ר״נ מָצֵי סָבַר שַׁפִּיר לִדְרַב וּשְׁמוּאֵל דְּהָא אִית לֵיהּ נַמִּי מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע הַתּוֹבֵעַ מַפְסִיד לְכָךְ הֲוֵי דִּינָא יַחְלוֹקוּ בִּשְׁנֵיהֶם חֲשׁוּדִים וה״נ סַבְרֵי רַב וּשְׁמוּאֵל וְאִי פָּרִיךְ אַלְמָא מְסַפְּקָא לֵיהּ הָא ר״נ וַדַּאי אִית לֵיהּ הָא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל הָא לִישְׁנָא דְּאִם אִיתָא אִיתָא לֹא מַשְׁמַע הָכֵי דְּה״ל אַדְּרַבָּה לְמֵימַר אִם לֵיתָא לֵיתָא אַלְמָא מְסַפְּקָא לֵיהּ וְעוֹד דִּלְמָא דַּוְקָא בְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם חֲשׁוּדִים דְּבָאָה לַתּוֹבֵעַ שְׁבוּעָה מֵחֲמַת נִתְבָּע דִּמְחוּיָּיב שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְיתָא קָאָמַר ר״נ מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מַפְסִיד כִּדְפִּי׳ ר״ת וְלֹא בְּהַהִיא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל כִּדְפְרִישִׁית וְתוּ הֵיכִי מוּכַח דְּרַבּוֹתֵינוּ שֶׁבְּבָבֶל דְּאַמְרֵי חָזְרָה שְׁבוּעָה לְסִינַי הַיְינוּ רַב וּשְׁמוּאֵל מִכֹּחַ הַיְּתוֹמִים מִן הַיְּתוֹמִים וַהֲלֹא בְּהַהִיא אֲפִי׳ ר׳ אַבָּא וְר״נ יְכוֹלִין לִסְבּוֹר דְּרַב וּשְׁמוּאֵל וְרַב וּשְׁמוּאֵל יִסְבְּרוּ שַׁפִּיר חָזְרָה שְׁבוּעָה לַמְחוּיָּיב לָהּ אוֹ יַחְלוֹקוּ דְּקָא סַבְרֵי מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מַפְסִיד אַלְמָא מַשְׁמַע דִּפְשִׁיטָא לֵיהּ לַגְּמָרָא דְּלר׳ אַבָּא אֵין חִילּוּק אֶלָּא ל״ש אִם נִתְבָּע מְחוּיָּיב אוֹ תּוֹבֵעַ לְעוֹלָם מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל אֶחָד מֵהֶן לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם הַנִּתְבָּע וּלְרַב וּשְׁמוּאֵל לְעוֹלָם פָּטוּר הַנִּתְבָּע וּפְלִיג ר׳ אַבָּא אַדְּר״נ וְאַדְּרַב וּשְׁמוּאֵל וּלְכָךְ מוֹכִיחַ שַׁפִּיר דְּרַבּוֹתֵינוּ דְּאַמְרֵי חָזְרָה שְׁבוּעָה לְסִינַי דְּהַיְינוּ רַב וּשְׁמוּאֵל וְכוּלָּהּ סוּגְיָא מַשְׁמַע דִּפְלִיג ר׳ אַבָּא אַדְּרַב וּשְׁמוּאֵל דְּקָאָמַר רָבָא כַּוָּותֵיהּ דְּר׳ אַבָּא מִיסְתַּבְּרָא וְכֵן רַב וּשְׁמוּאֵל הַאי בֵּין שְׁנֵיהֶם מַאי דָּרְשֵׁי בֵּיהּ מַשְׁמַע דִּפְלִיגֵי וְר״ת פֵּי׳ דְּעִיקַּר דְּקָדַיֵּיק גְּמָ׳ דְּרַבּוֹתֵינוּ שֶׁבְּבָבֶל רַב וּשְׁמוּאֵל סָמִיךְ אַפֶּרֶק קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (דף יז: ושם) דְּקי״ל הָתָם דְּרַבּוֹתֵינוּ שֶׁבְּבָבֶל רַב וּשְׁמוּאֵל וְה״ק רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבְּבָבֶל רַב וּשְׁמוּאֵל כִּדְקי״ל וְשַׁמְעִינַן לְהוּ נַמִּי דְּס״ל אֵין אָדָם מוֹרִישׁ שְׁבוּעָה לְבָנָיו דְּכֵיוָן דִּמְחוּיָּיב בַּעַל דִּין שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע יַעֲמוֹד מָמוֹן בִּמְקוֹמוֹ וְל״ש לְהוּ בֵּין תּוֹבֵעַ לְנִתְבָּע וְדוֹחַק הוּא: **דְּאָמַר** רָבָא מָנֶה לִי בְּיָדְךָ כו׳. פֵּי׳ ר״ח דְּדִבְרֵי רָבָא בְּהַאי לִישְׁנָא לֹא מָצִינוּ עִיקָּרָהּ בַּגְּמָ׳ וּמִיהוּ קִבַּלְנוּ מֵרַבּוֹתֵינוּ דְּעִיקָּרָהּ בְּפֶרֶק כָּל הַנִּשְׁבָּעִין (שבועות דף מז.) דְּאָמַר רָבָא כַּוָּותֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּא מִסְתַּבְּרָא מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם:

מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם. ה״נ הֲוָה לָן לְמֵימַר מִן הַדִּין בְּחָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה אֶלָּא תִּקְּנוּ שֶׁיְּהֵא כְּנֶגְדּוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל דִּבְעִנְיָן אַחֵר לֹא הֲוֵי אֶפְשָׁר שֶׁמִּי שֶׁהָיָה רוֹצֶה הָיָה מַלְוֶה לוֹ פְּרוּטָה וְיִתְבַּע כָּל אֲשֶׁר לוֹ וִיהֵא מוֹדֶה מִקְצָת כַּמָּה שֶׁחַיָּיב וְיִתְחַיֵּיב שְׁבוּעָה וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע יִקַּח כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּלֹא שְׁבוּעָה לְכָךְ תִּקְּנוּ שֶׁיִּשָּׁבַע שֶׁכְּנֶגְדּוֹ אֲבָל הָכָא וּבְנִסְכָּא שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע לֹא מֵחֲמַת שֶׁהוּא חָשׁוּד אֶלָּא עַתָּה בִּתְבִיעָה זוּ אֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מֵחֲמַת הַמְּאוֹרָע לֹא הִצְרִיכוּ לִישָּׁבַע שֶׁכְּנֶגְדּוֹ: **מַשְׁכַּחַת** לָהּ רֵישָׁא בְּתַרְתֵּי וְסֵיפָא בִּתְלָת. הָךְ סוּגְיָא אַתְיָא כְּרַבִּי חִיָּיא בַּר יוֹסֵף דְּאִית לֵיהּ בְּהַגּוֹזֵל קַמָּא (ב״ק דף קז. ושם ד״ה עירוב) עֵירוּב פַּרְשִׁיּוֹת כְּתִיב כָּאן וְכִי כְּתִיב כִּי הוּא זֶה אַמַּלְוֶה הוּא דִּכְתִיב אֲבָל בְּפִקָּדוֹן לֹא בָּעֵי כְּפִירָה וְהוֹדָאָה בַּהֲדֵי נֶאֱנְסוּ כִּדְבָעֵי הָתָם ר׳ חִיָּיא בַּר׳ אַבָּא א״ר יוֹחָנָן וּפְלִיג אַבְּרַיְיתָא דְּרָמִי בַּר חָמָא דְּבָעֵי ג׳ פָּרוֹת אֶלָּא בִּשְׁתֵּי פָּרוֹת סַגִּי בְּהוֹדָאָה וּכְפִירָה אוֹ בְּהוֹדָאָה וְנֶאֱנְסוּ וְל״ג ר״ת ה״מ בְּמַלְוֶה אֲבָל בְּפִקָּדוֹן מֵעִיז וּמֵעִיז אֲבָל רִיבָ״א גָּרַס לֵיהּ וּמְפָרֵשׁ ה״מ בְּמַלְוֶה אֲבָל בְּפִקָּדוֹן דְּהַיְינוּ בְּטַעֲנָה דְּלֹא שַׁיְיכָא אֶלָּא בְּפִקָּדוֹן דְּהַיְינוּ טַעֲנַת אוֹנֶס מֵעִיז וּמֵעִיז דְּאֵין חֲבֵירוֹ מַכִּיר בְּשִׁקְרוֹ וְחַיָּיב אֲפִי׳ בְּלֹא הוֹדָאָה וְשָׁם מְפָרֵשׁ בְּאוֹרֶךְ וְהַשְׁתָּא לְפִי׳ רִיבָ״א הָכָא דְּקָטָעִין שׂוֹכֵר כְּדַרְכָּהּ מֵתָה אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ אִם בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה אִם בִּשְׁעַת שְׂכִירוּת אוֹ שְׁאוּלָה אוֹ שְׂכוּרָה נְהִי דִּלִשְׁבוּעָה שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ דְּהַיְינוּ טַעֲנָה דְּנֶאֱנְסוּ לֹא בָּעֵי הוֹדָאָה מ״מ מַה שֶּׁטּוֹעֵן אֵינִי יוֹדֵעַ אִם שְׁאוּלָה אוֹ שְׂכוּרָה דְּהַיְינוּ כְּפִירָה בָּעֵי הוֹדָאָה וּלְהָכֵי מוֹקֵי רֵישָׁא בְּב׳ וְסֵיפָא בְּג׳ דְּהַשְׁתָּא אִיכָּא חֲדָא דְּהוֹדָאָה וַהֲוֵי מְחוּיָּיב שְׁבוּעָה לִישָּׁבַע שֶׁשְּׂכוּרָה מֵתָה דְּאִי לָאו דְּהַהִיא דְּהוֹדָאָה הֲוֵי כּוֹפֵר הַכֹּל וּפָטוּר וְע״י גִּלְגּוּל דְּנִשְׁבַּע דִּכְדַרְכָּהּ מֵתָה אֵין לְהַשְׁבִּיעוֹ כִּדְפְרִישִׁית בְּמַתְנִי׳ וּלְפֵר״ת א״ש טְפֵי דִּלְדִידֵיהּ אֲפִילּוּ נֶאֱנְסוּ בָּעֵי הוֹדָאָה וְרָמִי בַּר חָמָא מוֹקֵי לָהּ בְּג׳ פָּרוֹת וּכְר׳ חִיָּיא חֲדָא דְּהוֹדָאָה וַחֲדָא דִּכְפִירָה הַיְינוּ אוֹתָהּ שֶׁטּוֹעֵן להד״מ וַחֲדָא דְּנֶאֱנְסָה וְהַיְינוּ הַהוּא דְּקָטָעִין אֵינִי יוֹדֵעַ דְּטָעִין בָּהּ שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ וְא״ת בְּב׳ סַגִּי בְּהַהִיא דְּהוֹדָאָה וּבְהַהִיא דְּאֵינִי יוֹדֵעַ דְּאִיכָּא בָּהּ נֶאֱנְסָה וּכְפִירָה וְי״ל דִּגְזֵירַת הַכָּתוּב דְּאֵינָהּ עוֹלָה לְכָאן וּלְכָאן דְּכִי הוּא זֶה מַשְׁמַע דְּאִיכָּא כְּפִירָה וְהוֹדָאָה מִלְּבַד אוֹתָהּ שֶׁטּוֹעֵן בָּהּ שֶׁלֹּא פָּשַׁע בָּהּ וּמִכָּאן יֵשׁ לְהוֹכִיחַ דִּלְרָמִי בַּר חָמָא לֹא סַגִּי בִּכְפִירָה וְהוֹדָאָה בְּלֹא נֶאֱנְסוּ וְלֹא כִּדְפִּי׳ בְּהַגּוֹזֵל קַמָּא (שם) בְּשֵׁם ר״ת דְּאִי סַגִּי לֹא הָיָה צָרִיךְ כָּאן לְהוֹסִיף פָּרָה שֶׁל כְּפִירָה אַלִּיבֵּיהּ דִּבְשֶׁל הוֹדָאָה וְאֵינִי יוֹדֵעַ הֲוֵי סַגִּי כְּמוֹ לְר׳ חִיָּיא בַּר יוֹסֵף וְא״ת וְר׳ חִיָּיא בַּר יוֹסֵף הֵיכִי פָּלִיג אַבְּרַיְיתָא דְּרָמִי בַּר חָמָא וְי״ל דְּסָבַר כְּמַתְנִי׳ דִּשְׁבוּעַת הַדַּיָּינִין (שבועות דף מב: ושם) זֶה אוֹמֵר עַד הַזִּיז וְזֶה אוֹמֵר עַד הַחַלּוֹן וְסֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלָיו כו׳ וְעֶשֶׂר גְּפָנִים טְעוּנוֹת מָסַרְתִּי לְךָ דִּבְכוּלְּהוּ לֹא בָּעֵי [אֶלָּא] כְּפִירָה וְהוֹדָאָה וְא״ת וְר׳ יוֹחָנָן הֵיכִי פָּלִיג אַמַּתְנִי׳ וְסָבַר כִּבְרַיְיתָא דְּרָמִי בַּר חָמָא וְהָא״ר יוֹחָנָן הֲלָכָה כִּסְתָם מִשְׁנָה וְי״ל דְּאָמוֹרָאֵי נִינְהוּ אַלִּיבֵּיהּ דְּר׳ יוֹחָנָן כִּדְאָמַר בְּרֵישׁ אֵלּוּ טְרֵיפוֹת (חולין דף מג.) א״נ יֹאמַר שֶׁבְּכָל הַמִּשְׁנָיוֹת לֹא חָשַׁשׁ לְהַזְכִּיר אוֹתָן שֶׁל אוֹנְסִין כִּדְמוֹקֵי מַתְנִי׳ דְּהָכָא וּמִיהוּ קָשֶׁה לְפֵר״ת דְּפָרִיךְ בְּסָמוּךְ גַּבֵּי זֶה אוֹמֵר שְׁאוּלָה וְזֶה אוֹמֵר שְׂכוּרָה יִשָּׁבַע אַמַּאי מַה שֶּׁטְּעָנוֹ לֹא הוֹדָה לוֹ וּלְרַב הוּנָא וּלְרַב יְהוּדָה פָּרִיךְ דְּלֹא בָּעוּ פְּרַת הוֹדָאָה וַהֲוֵי כּוֹפֵר הַכֹּל כִּדְפִּי׳ בַּקּוּנְטְ׳ וְא״כ מַאי מְשַׁנֵּי ע״י גִּלְגּוּל דְּא״ל אִישְׁתַּבַּע דִּכְדַרְכָּהּ מֵתָה הָא לְפֵר״ת כֵּיוָן דְּלֵיכָּא הוֹדָאָה לֹא מִיחַיֵּיב שְׁבוּעָה אֲפִי׳ בְּטַעֲנַת נֶאֱנְסוּ וּבְלֹא פֵּי׳ הַקּוּנְטְ׳ תִּיקְשֵׁי לְרַב יְהוּדָה הֵיאַךְ יְתָרֵץ דְּכֵיוָן דְּלֵיכָּא אֶלָּא חַד פָּרָה וּלְפִּי׳ רִיבָ״א אָתָא בִּפְשִׁיטוּת וְי״ל דְּהַהִיא שְׁבוּעָה מִדְּרַבָּנָן דְּמִדְּרַבָּנָן אִיכָּא שְׁבוּעָה בְּנֶאֱנְסוּ בְּלֹא שׁוּם הוֹדָאָה וּלְעֵיל דְּמַצְרִיךְ הוֹדָאָה מִשּׁוּם דְּאֵינִי יוֹדֵעַ הֲוֵי כְּפִירָה כִּדְפְרִישִׁית לְרִיבָ״א וְכֵן מְפָרֵשׁ ר״ת הַהִיא דְּסוֹף הַמּוֹכֵר הַבַּיִת (ב״ב דף ע: ושם ד״ה סוף) דְּקָאָמַר אִילּוּ אוֹמֵר נֶאֱנְסוּ לָאו שְׁבוּעָה בָּעֵי דְּהַיְינוּ מִדְּרַבָּנָן דְּאִיכָּא שְׁבוּעָה מִדְּרַבָּנָן קוֹדֶם
שבועת

שׁוֹאֵל חָדָא להד״מ וְחָדָא אֵין דִּשְׁאֵלָה מֵתָה וְאִידָךְ לֹא יָדַעְנָא אִי דִּשְׂכִירוּת מֵתָה וּדְקַיְימָא דִּשְׁאֵלָה אוֹ דִּשְׁאֵלָה מֵתָה וּדְקַיְימָא דִּשְׂכִירוּת דְּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשַׁלֵּם: זֶה אוֹמֵר שְׁאוּלָה וְזֶה אוֹמֵר שְׂכוּרָה יִשָּׁבַע הַשּׂוֹכֵר שֶׁשְּׂכוּרָה מֵתָה: וְאַמַּאי מַה שֶּׁטָּעֲנוֹ לֹא הוֹדָה לוֹוּמַה שֶּׁהוֹדָה לוֹ לֹא טָעֲנוֹ אָמַר עוּלָּא עַל יְדֵי גִּלְגּוּל דְּא״ל אִישְׁתַּבַּע לִי אֵיזוּ מִיהַת דִּכְדַרְכָּהּ מֵתָה וּמִיגּוֹ דְּמִישְׁתַּבַּע דִּכְדַרְכָּהּ מֵתָה מִישְׁתַּבַּע נַמִּי דִּשְׂכוּרָה מֵתָה: זֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר כּוּ׳: הָא מַנִּי סוּמְכוּס הִיא דְּאָמַר מָמוֹן הַמּוּטָּל בְּסָפֵק חוֹלְקִין בָּעֵי ר׳ אַבָּא בַּר מַמָּל שָׁאֲלָהּ בִּבְעָלִים שָׂכְרָהּ שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים מַהוּ מִי אַמְרִינָן שְׁאֵילָה לְחוּדָהּ קַיְימָא וּשְׂכִירוּת לְחוּדָהּ קַיְימָא אוֹ דִּלְמָא שְׂכִירוּת בִּשְׁאֵלָה מֵישַׁךְ שַׁיְיכֵי דְּהָא מִיחַיֵּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה את״ל שְׂכִירָה בִּשְׁאֵלָה מֵישַׁךְ שַׁיְיכֵי שָׂכְרָהּ בִּבְעָלִים שָׁאֲלָהּ שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים מַהוּ שְׁאֵלָה בִּשְׂכִירוּת וַדַּאי לֹא שַׁיְיכָא אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּשַׁיְיכָא בְּמִקְצָת כְּמַאן דְּשַׁיְיכָא בְּכוּלָּהּ דָּמֵי את״ל לֹא אַמְרִינָן כֵּיוָן דְּשַׁיְיכָא בְּמִקְצָת כְּמַאן דְּשַׁיְיכָא בְּכוּלָּהּ דָּמֵי שָׁאֲלָהּ בִּבְעָלִים וְשָׂכְרָהּ שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים וְחָזַר וְשָׁאֲלָהּ מַהוּ הָדַר אַתְיָא לָהּ שְׁאֵלָה לְדוּכְתָּהּ אוֹ דִּלְמָא אַפְסִיקָא לָהּ שְׂכִירוּת בֵּינֵי וּבֵינֵי שָׂכְרָהּ בִּבְעָלִים וְשָׁאֲלָהּ וְחָזַר וְשָׂכְרָהּ מַהוּ מִי אַמְרִינָן אַתְיָא לָהּ שְׂכִירוּת לְדוּכְתָּהּ אוֹ דִּלְמָא אַפְסִיקָא לָהּ שְׁאֵלָה בֵּינֵי וּבֵינֵי תֵּיקוּ: **מתני׳** הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׁלְחָהּ לוֹ בְּיַד בְּנוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ אוֹ בְּיַד בְּנוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ שֶׁל שׁוֹאֵל וּמֵתָה פָּטוּר אָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל שִׁלְחָהּ לִי בְּיַד בְּנִי בְּיַד עַבְדִּי בְּיַד שְׁלוּחִי אוֹ בְּיַד בִּנְךָ בְּיַד עַבְדְּךָ בְּיַד שְׁלוּחֲךָ אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל הֲרֵינִי מְשַׁלְּחָהּ לְךָ בְּיַד בְּנִי בְּיַד עַבְדִּי בְּיַד שְׁלוּחִי אוֹ בְּיַד בִּנְךָ בְּיַד עַבְדְּךָ בְּיַד שְׁלוּחֲךָ וְא״ל הַשּׁוֹאֵל שְׁלַח וְשָׁלְחָהּ וּמֵתָה חַיָּיב וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁמַּחֲזִירָהּ: **גמ׳**

ביד

חָדָא להד״מ כּוּ׳. הֲרֵי כְּפִירָה וְחָדָא אֵין בְּעִידַן דְּשָׁאֲלָהּ מֵתָה הֲרֵי הוֹדָאָה: **וְאַמַּאי מַה שֶּׁטָּעֲנוֹ לֹא הוֹדָה לוֹ.** אע״ג דְּאוֹקִימְנָא בְּכוֹפֵר וּמוֹדֶה ה״מ לְר״נ מִיהוּ מַתְנִי׳ לְרַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה כִּדְקָתָנֵי וְאַמַּאי יִשָּׁבַע הֲרֵי אֵין כַּאן הוֹדָאָה בְּמִקְצָת: **אִישְׁתַּבַּע לִי אֵיזוּ מִיהַת.** אֲפִי׳ הִיא שְׂכוּרָה יֵשׁ לִי עָלֶיךָ שְׁבוּעָה שֶׁכֵּן הוּא כִּדְבָרֶיךָ דְּלֵית לָן דְּרָמִי בַּר חָמָא דְּבָעֵי כְּפִירָה וְהוֹדָאָה בְּשׁוֹמְרִים דִּסְבִירָא לָן כְּמ״ד עֵירוּב פַּרְשִׁיּוֹת כְּתִיב כַּאן וְכִי כְּתִיב כִּי הוּא זֶה אַמִּלְוֶה הוּא דִּכְתִיב וְגִלְגּוּל שְׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה הִיא מִוְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן כִּדְדַרְשִׁינָן בְּסוֹטָה (דף יח.): **שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים.** וְקוֹדֶם שֶׁהֶחֱזִירָהּ חָזַר וְשָׂכְרָהּ מִינֵּיהּ וּבִשְׁעַת שְׂכִירָתוֹ לֹא הָיָה עִמּוֹ בִּמְלַאכְתּוֹ וְנִגְנְבָה אוֹ אָבְדָה בִּימֵי שְׂכִירוּת מַהוּ: **מִי אַמְרִי׳ שְׂכִירוּת לְחוּדָהּ קַיְימָא.** וּמִילְּתָא אַחֲרִיתָא הִיא וְאע״ג דְּכִי מָשַׁךְ לָהּ מֵעִיקָּרָא בִּבְעָלִים הִיא וְתוּ לֹא הָדַר מָשַׁךְ לָהּ מִיחַיֵּיב לֵיהּ דְּבִשְׁעַת שְׂכִירוּת בִּרְשׁוּתוֹ הָיְתָה וְלֹא מֶיחְסְרָא מְשִׁיכָה וְקָנֵי חֲצֵירוֹ בַּאֲמִירָה וּלְעוֹלָם קִנְיָן אַחֲרִיתִי הִיא וְשֶׁלֹּא בִּבְעָלִים הִיא: **אוֹ דִּלְמָא שְׂכִירוּת בִּשְׁאֵלָה מֵישַׁךְ שַׁיְיכָא.** כָּל חִיּוּבֵי שׁוֹכֵר דִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה יֶשְׁנָן בְּשׁוֹאֵל וְלֹא הוֹסִיף כְּלוּם וּמַחֲמַת מְשִׁיכָה רִאשׁוֹנָה בָּאוּ לוֹ וְהִיא בִּבְעָלִים הֲוָאִי וּפָטוּר: **שָׂכְרָהּ בִּבְעָלִים.** וְקוֹדֶם שֶׁהֶחֱזִירָהּ חָזַר וְשָׁאֲלָהּ מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים וּמֵתָה כְּדַרְכָּהּ וְחִיּוּב זֶה לֹא מַחֲמַת מְשִׁיכָה רִאשׁוֹנָה בָּא עָלֶיהָ דְּהָא חִיּוּב שְׁאֵלָה לֹא שַׁיָּיךְ בִּשְׂכִירוּת מַהוּ מִי אַמְרִי׳ שְׁאֵלָה לְעִנְיַן אוֹנְסִין בִּשְׂכִירוּת וַדַּאי לֹא שַׁיְיכָא וְחִיּוּב דְּמַחֲמַת קִנְיָן שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים בָּא לוֹ אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּשַׁיְיכָא בְּמִקְצָת דְּחִיּוּב גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה שֶׁעָלָיו יֵשׁ לִתְלוֹת בִּמְשִׁיכָה רִאשׁוֹנָה כְּמַאן דְּשַׁיְיכָא בְּכוּלָּהּ דָּמֵי וּפָטוּר אַף בְּאוֹנְסִין: **את״ל כֵּיוָן דְּשַׁיְיכָא כּוּ׳.** אֵינִי יוֹדֵעַ לְהַעֲמִידוֹ וְלֹא גַּרְסִי׳ לֵיהּ אֶלָּא ה״ג וְאת״ל לֹא אַמְרִינָן כֵּיוָן דְּשַׁיְיכָא בְּמִקְצָת כּוּ׳: **שָׁאֲלָהּ בִּבְעָלִים שָׂכְרָהּ שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים וְחָזַר וְשָׁאֲלָהּ שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים.** הַדְרָא שְׁאֵלָה לְדוּכְתָּהּ וְאָזִיל בָּתַר מְשִׁיכָה שְׁאֵלָה קַמַּיְיתָא דְּהַוְיָא בִּבְעָלִים: **מתני׳ בְּיַד בְּנוֹ.** הַמַּשְׁאִיל שָׁלְחָהּ לוֹ לַשּׁוֹאֵל בְּיַד בְּנוֹ שֶׁל מַשְׁאִיל: **אוֹ בְּיַד בְּנוֹ [בְּיַד עַבְדּוֹ] אוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ שֶׁל שׁוֹאֵל [וּמֵתָה] פָּטוּר.** אִם מֵתָה בַּדֶּרֶךְ פְּלִיגֵי בָּהּ רַבָּה וְרַב חִסְדָּא בְּהַגּוֹזֵל קַמָּא (כ״ק דף קד.) רַב חִסְדָּא מְתַרֵץ לָהּ לְהַאי דְּשׁוֹאֵל דְּמַתְנִי׳ בִּשְׂכִירוֹ וּלְקִיטוֹ שֶׁדָּר בְּבֵיתוֹ אֲבָל אֵין עֵדִים שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ דְּאִי אִיכָּא עֵדִים הֲוֵי שָׁלִיחַ וְחַיָּיב הַשּׁוֹאֵל בְּאוֹנְסִין מִשֶּׁמָּסְרוֹ לוֹ רַבָּה אוֹמֵר אֲפִילּוּ עָשְׂאוֹ שָׁלִיחַ בְּעֵדִים לַאו שָׁלִיחַ הוּא לְהִתְחַיֵּיב ע״י בְּאוֹנְסִין דְּה״ק לֵיהּ אִינִישׁ מְהֵימְנָא הוּא אִי בָּעִית לִשְׁדוּרֵי בְּיָדֵיהּ שְׁדַר: **וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁמַּחֲזִירָהּ.** אִם שָׁלַח הַשּׁוֹאֵל בְּיַד בְּנוֹ וְעַבְדּוֹ אוֹ שְׁלוּחוֹ אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ וּשְׁלוּחוֹ שֶׁל מַשְׁאִיל לֹא יָצְאָה מֵרְשׁוּתוֹ שֶׁל שׁוֹאֵל עַד שֶׁתָּבֹא לְיַד הַמַּשְׁאִיל וְאִם מֵתָה בַּדֶּרֶךְ חַיָּיב אָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל שָׁלְחָהּ לִי אוֹ שֶׁאוֹמֵר לוֹ הַשּׁוֹאֵל הֲרֵינִי מְשַׁלְּחָהּ וְכוּ׳ וְא״ל הַמַּשְׁאִיל שְׁלַח וְשָׁלְחָהּ וּמֵתָה פָּטוּר: **גמ׳**

ביד

שְׁבוּעַת הֶיסֵּת כְּמוֹ פּוֹגֵם כְּתוּבָּה וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁהִיא פְּרוּעָה פֶּרֶק הַכּוֹתֵב (כתובות דף פז.) וְעוֹד אור״ת דְּרַב יְהוּדָה מוֹקֵי נַמִּי מַתְנִי׳ כְּר״נ וְאִיכָּא חָדָא דְּהוֹדָאָה וְהָכֵי פָּרִיךְ מַה שֶּׁטָּעֲנוֹ לֹא הוֹדָה לוֹ כְּלוֹמַר לָמָּה יִשָּׁבַע שֶׁשְּׂכוּרָה מֵתָה הָיָה לוֹ לִישָּׁבַע שֶׁשְּׁאוּלָה קַיֶּימֶת וְהִיא אוֹתָהּ שֶׁמַּחֲזִיר לוֹ וּלְהָשִׁיב עַל טַעֲנָתוֹ שֶׁאוֹמֵר שְׁאוּלָה מֵתָה וּמְשַׁנֵּי ע״י גִּלְגּוּל כֵּיוָן דְּצָרִיךְ לִישָּׁבַע עַל אוֹתָהּ שֶׁמֵּתָה שֶׁכְּדַרְכָּהּ מֵתָה אוֹקְמָהּ רַבָּנָן אִידָךְ שְׁבוּעָה נַמִּי עֲלָהּ בְּגִלְגּוּל דְּטוֹב לַעֲשׂוֹת ב׳ שְׁבוּעוֹת עַל פָּרָה אַחַת יוֹתֵר מֵעַל ב׳ פָּרוֹת אֲבָל הַהִיא דְּהַמּוֹכֵר הַבַּיִת (כ״ב דף ע.) לֵיכָּא לְאוֹקְמֵי כְּגוֹן דְּאִיכָּא פָּרָה אַחֶרֶת שֶׁל הוֹדָאָה דְּלוֹקְמָהּ דְּלֵיכָּא הוֹדָאָה וְתֵיתֵי לֵיהּ שַׁפִּיר:

שָׁאֲלָהּ בִּבְעָלִים שָׂכְרָהּ שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים מַהוּ. מַשְׁמַע אֲבָל שָׂכְרָהּ בִּבְעָלִים וְחָזַר וְשָׂכְרָהּ שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים פְּשִׁיטָא דִּשְׂכִירוּת כִּדְקַיְימָא קַיְימָא וְא״ת דְּאַמְרִינָן לְעֵיל (דף נו:) דְּאַתְיָא שְׂכִירוּת בִּבְעָלִים וּמַפְקַע שְׂכִירוּת שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים אַלְמָא אֵין שְׁנִיָּה מִתְחַבֶּרֶת עִם הָרִאשׁוֹנָה וְי״ל דִּגְזֵירַת הַכָּתוּב הוּא דִּבְכָל הֵיכָא דְּאִיכָּא בְּעָלִים אוֹ בָּרִאשׁוֹנָה אוֹ בַּשְּׁנִיָּה פָּטוּר:

ה״ג בַּקּוּנְטְרֵס בְּבַעְיָא שְׁלִישִׁית את״ל כֵּיוָן דְּשַׁיְיכָא בְּמִקְצָת כְּמַאן דְּשַׁיְיכָא בְּכוּלָּהּ לֹא אָמַר. וְתֵימַהּ דְּא״כ מַאי בָּעֵי בְּבַעְיָא רְבִיעִית שָׂכְרָהּ בִּבְעָלִים שָׁאֲלָהּ שֶׁלֹּא בִּבְעָלִים וְחָזַר וְשָׂכְרָהּ מַהוּ אִי חָזְרָה שְׂכִירוּת לְדוּכְתָּהּ אוֹ לֹא הָא כֵּיוָן דִּשְׁאֵילָה שֶׁבָּאֶמְצַע לֹא חֲשִׁיבָא בִּבְעָלִים הֵיכֵי תֶּיהֱדַר שְׂכִירוּת לְדוּכְתָּהּ לֵיחָשֵׁב בִּבְעָלִי׳ אַחֲרֵי שֶׁכְּבָר פָּסְקוּ הַבְּעָלִים בִּשְׁאֵילָה שֶׁבָּאֶמְצַע אֵין זוּ סְבָרָא כְּלָל וְאֵין לְפָרֵשׁ דְּבַעְיָא רְבִיעִית אֵינָהּ לְפִי את״ל שֶׁאָמַרְנוּ אֶלָּא לְפִי מַה שֶּׁנֶּאֱמַר את״ל דְּאַמְרֵי׳ כֵּיוָן דְּשַׁיְיכָא בְּמִקְצָת כְּמַאן דְּשַׁיְיכָא בְּכוּלָּהּ דָּמֵי וּמְסַפְּקָא לֵיהּ כֵּיוָן דְּלֹא פָּסְקוּ הַבְּעָלִים הַדְרָא לְדוּכְתָּהּ אוֹ דִּלְמָא לֹא הַדְרָא לְדוּכְתָּהּ דִּשְׁאֵלָה מַפְסְקָא דְּהוֹאִיל דְּמַחֲמַת הַשְּׁאֵילָה אֵין שְׂכִירוּת הָאַחֲרוֹן יָכוֹל לֵיחָשֵׁב בִּבְעָלִים דִּתְרֵי שַׁיְיכֵי לֹא אַמְרִינָן לֹא הַדְרָא נַמִּי לְדוּכְתָּהּ דְּא״כ הָיָה לוֹ לַגְמָ׳ לְפָרֵשׁ את״ל דְּאָמַר וְעוֹד דְּא״כ לָמָּה הוּצְרַךְ לוֹמַר בְּבַעְיָא ג׳ את״ל לֹא אָמַר כֵּיוָן דַּאֲפִי׳ אָמַר א״ש הַבַּעְיָא כִּי הֵיכֵי דְּבַעְיָא ד׳ חֲזָרָה לְאת״ל דְּאָמַר וְנִרְאֶה כְּמוֹ שֶׁהָיָה כָּתוּב בַּסְּפָרִים בְּבַעְיָא שְׁלִישִׁית וְאת״ל דְּאַמְרִינָן כֵּיוָן דְּשַׁיְיכָא בְּמִקְצָת כְּמוֹ שֶׁשַּׁיְיכָא בְּכוּלָּהּ דָּמֵי וְכֵן מַשְׁמַע בְּפִי׳ הַקּוּנְטְרֵס שֶׁכֵּן הָיָה בְּסִפְרוֹ אֶלָּא שֶׁהוּא הִגִּיהַּ לֹא אַמְרִי׳ וּפְשִׁיטָא לֵיהּ לַגְמָרָא דְּאִי לֹא אַמְרִינָן שָׁאֲלָהּ בִּבְעָלִים וְשָׂכְרָהּ וְחָזְרָה וְשָׁאֲלָהּ לֹא הַדְרָא שְׁאֵילָה לְדוּכְתָּהּ דְּכֵיוָן דְּאֵינָהּ רְאוּיָה לְהִתְחַבֵּר עִם הַשְּׂכִירוּת שֶׁלְּפָנֶיהָ אֲפִילּוּ נַעֲשָׂה שְׂכִירוּת עַצְמוֹ בִּבְעָלִים אִיפְסִיקָא לָהּ שְׂכִירוּת דְּלֹא הַדְרָא לְדוּכְתָּהּ אע״ג שֶׁלֹּא פָּסְקוּ בְּעָלִים בְּאֶמְצַע אֲבָל את״ל דְּאָמַר מִיבָּעְיָא לֵיהּ אִם חָזְרָה שְׁאֵלָה לְדוּכְתָּהּ דְּכֵיוָן דִּרְאוּיָה לְהִתְחַבֵּר עִם הַשְּׂכִירוּת שֶׁלְּפָנֶיהָ אִילּוּ נַעֲשָׂה שְׂכִירוּת עַצְמָהּ בִּבְעָלִים הַשְׁתָּא נַמִּי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בִּבְעָלִים לֹא הֲוֵי הֶפְסֵק וְהַדְרָא לְדוּכְתָּהּ אוֹ דִּלְמָא לֹא הַדְרָא כֵּיוָן שֶׁהַשְּׁאֵילָהּ אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִתְחַבֵּר עִם הַשְּׂכִירוּת שֶׁלְּפָנֶיהָ וְלֵיחָשֵׁב מִכֹּחָהּ שְׁאֵילָה בִּבְעָלִים מִשּׁוּם דִּשְׂכִירוּת עַצְמָהּ לֹא נַעֲשָׂה בִּבְעָלִים אֶלָּא מִשּׁוּם דְּשַׁיְיכָא בִּשְׁאֵילָה שֶׁלְּפָנֶיהָ וּתְרֵי שַׁיְיכֵי לֹא אַמְרִינָן וַהֲוֵי הֶפְסֵק וְלֹא תַּחֲזוֹר הַשְּׁאֵלָה לְדוּכְתָּהּ וְכֵן בַּעְיָא רְבִיעִית וְאֵין הָרְבִיעִית הוֹלֶכֶת בְּאת״ל לְכַךְ לֹא קָאָמַר בָּהּ את״ל וְאִם תִּפְשׁוֹט שְׁלִישִׁית נִפְשׁוֹט גַּם רְבִיעִית: **וְאָמַר** לוֹ הַשּׁוֹאֵל שְׁלַח וְשָׁלְחָהּ וּמֵתָה חַיָּיב וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁמַּחֲזִירָהּ. תֵּימַהּ דִּבְהַגּוֹזֵל קַמָּא (כ״ק דף קד. ושם) אָמַר שְׁמוּאֵל אֵין מְשַׁלְּחִין מָעוֹת בִּדְיוֹקָנֵי אֲפִילּוּ עֵדִים חֲתוּמִים עָלֶיהָ וּפָרִיךְ אֶלָּא לִשְׁמוּאֵל מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ וּמְשַׁנֵּי כִּי הָא דְּר׳ אַבָּא כּוּ׳ דִּמְהַנֵּי מַה שֶּׁכּוֹתֵב הִתְקַבַּלְתִּי וְהַשְׁתָּא בְּלֹא הִתְקַבַּלְתִּי מְהַנֵּי אִם יָכוֹל לִכְתּוֹב שְׁלַח לִי דְּאֵין סְבָרָא לְחַלֵּק בֵּין כּוֹתֵב לְאוֹמֵר פא״פ דְּכִי הֵיכֵי דִּמְהַנֵּי בְּאוֹמֵר מְהַנֵּי נַמִּי בְּכוֹתֵב וּמַאי קָשֶׁה לֵיהּ דְּקָאָמַר וּמַאי תַּקַּנְתֵּיהּ הָאִיכָּא תַּקַּנְתָּא טוּבָא שֶׁיִּכְתְּבוּ לוֹ הָעֵדִים וְיַחְתְּמוּ שֶׁפְּלוֹנִי אָמַר לְךָ שֶׁתִּשְׁלַח וְיֵשׁ לוֹמַר דִּפְשִׁיטָא שֶׁמּוֹצֵא תַּקָּנוֹת בִּפְשִׁיטוּת לִשְׁמוּאֵל כְּמוֹ לְרַבִּי יוֹחָנָן וְאֵינוֹ אוֹמֵר מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ אֶלָּא לְפִי שֶׁרוֹצֶה לְהָבִיא מֵרַבִּי אַבָּא וּלְאַסּוּקֵי דַּאֲפִילּוּ הִתְקַבַּלְתִּי לֹא מְהַנֵּי אִם מֵת מְשַׁלֵּחַ וְנָפְלוּ נִכְסֵי קַמֵּי יַתְמֵי קוֹדֶם שֶׁבָּא לְיַד שָׁלִיחַ וְאֵין תַּקַּנְתָּא אֶלָּא בְּהַרְשָׁאָה:

אמר

הַשּׁוֹאֵל, חֲדָא לָא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, והרי זו 'כפירה', **וַחֲדָא אִין** – אכן **דִּשְׁאֵלָה מֵתָה,** והרי זו 'הודאה במקצת', **וְאִידָךְ** – ולגבי הפרה השלישית והרביעית **לָא יָדַעְנָא אִי דִּשְׁכִּירוּת מֵתָה וּדְקַיְּימָא דִּשְׁאֵלָה** – והנשארת היא הפרה שנתת לי בשאלה, **אוֹ דִּשְׁאֵלָה מֵתָה וּדְקַיְּימָא דִּשְׁכִּירוּת** – והנשארת היא הפרה שנתת לי בשכירות. שבאופן זה יש בטענת השומר כפירה והודאה במקצת המחייבת אותו שבועה על הבהמה השלישית שאומר עליה שאינו יודע, ובזה אמרה משנתינו **דְּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישְׁבַּע מְשַׁלֵּם:**

שנינו במשנה: **זֶה אוֹמֵר שְׁאוּלָה וְזֶה אוֹמֵר שְׁכוּרָה יִשְׁבַּע הַשּׁוֹכֵר שֶׁשְּׁכוּרָה מֵתָה.** מקשה הגמרא: **וְאַמַּאי** חייב שבועה, והלא **מַה שֶּׁטְּעָנוֹ לָא הוֹדָה לוֹ** – המשאיל תובע את הבהמה השאולה, ובה השוכר לא מודה לו, ואם כן אין כאן הודאה במקצת שתחייבו שבועה, **וּמַה שֶּׁהוֹדָה לוֹ לָא טְעָנוֹ** – והודאת השוכר היא על הבהמה השכורה שצריך להחזירה ובזה המשאיל לא תבעו. מתרצת הגמרא: **אָמַר עוּלָּא,** חיוב השבועה הוא **עַל יְדֵי גִּלְגּוּל,** דהיינו שכאשר הנתבע חייב בשבועה אחת יכול התובע להוסיף לו עניינים נוספים שישבע גם עליהם, **דְּאָמַר לֵיהּ** הבעלים לשומר, **אִישְׁתַּבַּע לִי אִיזוּ מִיהַת** – השבע לי לכל הפחות **דִּכְדִרְכָּהּ מֵתָה,** שהרי אפילו אם האמת כדבריך ששכורה מתה מכל מקום אתה חייב להשבע שבועת השומרים שמתה מעצמה באונס, **וּמִינּוֹ דְּמִישְׁתַּבַּע דִּכְדִרְכָּהּ מֵתָה, מִישְׁתַּבַּע נַמִּי** – מגלגל עליו שישבע **דִּשְׁכוּרָה מֵתָה:**

שנינו במשנה: **זֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר כּוּ'** איני יודע, יחלוקו: מקשה הגמרא: **הָא מַנִּי** – דין זה, כדעת מי הוא שנוי. מתרצת הגמרא: **סוּמְכוֹס הִיא דְּאָמַר מָמוֹן הַמּוּטָּל בְּכַפָּק חוֹלְקִין.** אבל לפי חכמים, יהיה הדין שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ולדבריהם השומר פטור לגמרי.

בְּעֵי רַבִּי אַבָּא בַּר מַמָּל, שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים, וקודם שהחזיר את הפרה חזר **וּשְׁכָרָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים,** ונגנבה או אבדה בימי השכירות, **מַהוּ.** צדדי הספק: **מִי אַמְרִינָן שְׁאֵלָה לְחוּדָהּ קַיְּימָא** – לבדה עומדת, **וּשְׁכִירוּת לְחוּדָהּ קַיְּימָא,** כלומר שאין שייכות בין חיוב השכירות וחיוב השאלה, ומכיון שבשכירות לא היה בעליו עמו, חייב. **אוֹ דִּלְמָא שְׁכִירוּת בִּשְׁאֵלָה מֵישַׁךְ שַׁיְּיכֵי** – השכירות כלולה בשאילה, **דְּהָא מִיחַיַּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה,** כלומר שלא נוספו על השומר חיובים חדשים, אלא אותו חיוב גניבה ואבידה שהיה עליו בהיותו שואל נשאר עליו בהיותו שוכר, ומחמת המשיכה הראשונה בא עליו חיוב זה, וכיון שאותה משיכה היתה בבעלים, יפטר משום בעליו עמו אף בזמן השכירות.

ספק שני: **אִם תִּמְצָא לוֹמַר שְׁכִירָה בִּשְׁאֵלָה מֵישַׁךְ שַׁיְּיכֵי,** יש להסתפק מה הדין באופן הפוך, שבתחילה **שְׁכָרָהּ בַּבְּעָלִים** וקודם שהחזירה חזר **וּשְׁאָלָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים,** ומתה כדרכה, **מַהוּ.**

צדדי הספק: **שְׁאֵלָה בִּשְׁכִירוּת וַדַּאי לָא שַׁיְּיכָא** – שהרי בתחילה היה שוכר שפטור באונסין, ומעתה החיוב של השואל באונסין הרי הוא חיוב חדש, ובא מחמת קנין חדש שנעשה אחרי תקופת השכירות, וקנין זה לא היה בבעלים, **אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּשַׁיְּיכָא בְּמִקְצָת כְּמַאן דְּשַׁיְּיכָא בְּכוּלָּהּ דָּמֵי** – כיון שהשאילה שייכת במקצת חיובי השכירות, דהיינו חיובי הגניבה ואבידה ממשיכים עוד מתקופת השכירות, ומחמתם נחשב כאילו היא שייכת בכולה, דהיינו גם לענין פטור באונסים, ולכן אף בשאילה יהיה פטור 'בעליו עמו' לכל הדינים.

ספק שלישי: **אִם תִּמְצָא לוֹמַר לָא אַמְרִינָן כֵּיוָן דְּשַׁיְּיכָא בְּמִקְצָת כְּמַאן דְּשַׁיְּיכָא בְּכוּלָּהּ דָּמֵי,** יש להסתפק מה הדין כאשר בתחילה **שְׁאָלָהּ בַּבְּעָלִים** ולאחר מכן **שְׁכָרָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים, וְחָזַר וּשְׁאָלָהּ** שלא בבעלים, **מַהוּ.** צדדי הספק: **חֲדַר אַתְיָא לָהּ שְׁאֵלָה לְדוּכְתָּהּ** – האם חוזרת השאילה למקומה הראשון, דהיינו שחיובי השאלה האחרונה באים מכח המשיכה הראשונה, והיא היתה בבעלים, וממילא יהיה בשאלה האחרונה פטור 'בעליו עמו', **אוֹ דִּלְמָא אַפְסִיקָא לָהּ שְׁכִירוּת בֵּינִי וּבֵינִי** – הפסיקה השכירות בין השאלה הראשונה ובין השאלה האחרונה, וחיובי השאלה האחרונה באים מכח קנין חדש, וכיון שהשאלה האחרונה לא היתה בבעלים לא יהיה בה פטור 'בעליו עמו'.

ספק רביעי [באופן הפוך מהקודם]: אם בתחילה **שְׁכָרָהּ בַּבְּעָלִים** ולאחר מכן **שְׁאָלָהּ** שלא בבעלים, **וְחָזַר וּשְׁכָרָהּ** שלא בבעלים ונגנבה או שאבדה. **מַהוּ.** צדדי הספק: **מִי אַמְרִינָן אַתְיָא לָהּ שְׁכִירוּת לְדוּכְתָּהּ** – חזרה השכירות למקומה הראשון, ויפטר כדין 'בעליו עמו', **אוֹ דִּלְמָא אַפְסִיקָא לָהּ שְׁאֵלָה בֵּינִי וּבֵינִי** – הפסיקה השאלה בין השכירות הראשונה ובין השכירות האחרונה, וכיון שהשכירות האחרונה לא היתה בבעלים לא יהיה בה פטור בעליו עמו. **תֵּיקוּ** – יעמדו שאלות אלו בספק:

משנה

המשנה מבררת מתי מתחייב השואל באחריות, ומתי מסתיימת אחריותו: **הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה,** והמשאיל **שִׁלְּחָהּ לוֹ בְּיַד בְּנוֹ, אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ, אוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ** של המשאיל, **אוֹ** ששלחה לו **בְּיַד בְּנוֹ, אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ, אוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ שֶׁל הַשּׁוֹאֵל, וּמֵתָה** הפרה בדרכה לבית השואל, **פָּטוּר** השואל, כיון שעדיין לא באה לידו.

אך אם **אָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל** למשאיל **שַׁלְּחָהּ לִי בְּיַד בְּנִי** או **בְּיַד עַבְדִּי** או **בְּיַד שְׁלוּחִי, אוֹ** שאמר לו השואל שלחה **לִי בְּיַד בִּנְךָ** או **בְּיַד עַבְדְּךָ** או **בְּיַד שְׁלוּחֲךָ, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל** לשואל **חֲרִינִי מְשַׁלְּחָהּ לְךָ בְּיַד בְּנִי** או **בְּיַד עַבְדִּי** או **בְּיַד שְׁלוּחִי, אוֹ** שהודיעו שישלחנה **בְּיַד בִּנְךָ,** או **בְּיַד עַבְדְּךָ,** או **בְּיַד שְׁלוּחֲךָ, וְאָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל,** 'שַׁלַּח', כיון שציוהו לשולחה או שלפחות הסכים לשליחות זו, קיבל על עצמו את אחריותה מזמן שתגיע ליד השליח, **וְלֹכֵן אִם שַׁלְּחָהּ** ביד אחד מהם **וּמֵתָה** בדרך, **חַיָּיב** השואל באונסין.

המשנה מבארת מתי נפטר השואל מאחריות: **וְכֵן הַדִּין בְּשָׁעָה שֶׁהַשּׁוֹאֵל מַחֲזִירָהּ** לבית המשאיל, שאם שלחה לו על ידי שליח סתם, אינו נפטר מאחריותה עד שתבוא ליד המשאיל, אך אם אמר לו המשאיל שישלחנה ביד שליח, או שהסכים לכך בפירוש, מיד כשמסרה ליד השליח נפטר מאחריותה:

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שני עמ' ב

וְהַנָּמֵר וְהַכַּרְכְּדָלָם וְהַנָּחָשׁ, חֲרֵי אֵלּוּ אוֹנֶס כי השומר אינו יכול לעמוד נגדם. **אֵימָתַי** אנוס השומר ופטור, **בִּזְמַן שֶׁבָּאוּ** החיות והלסטים **מֵאֲלֵיהֶן** למקום המרעה, **אֲבָל** אם **הוֹלִיכָן** – השומר הוליך את הבהמות סמוך ליער **לְמָקוֹם** שבו **גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים, אֵינוֹ אוֹנֶס** אלא פשיעה, וחייב לשלם. **מֵתָה** הבהמה **כְּדַרְכָּהּ חֲרֵי זֶה אוֹנֶס,** אבל אם **סִנְּפָהּ** – עינה אותה, שהרעיבה, או העמידה בחמה בקיץ או בצינה בחורף **וּמֵתָה, אֵינוֹ אוֹנֶס.** תקפה הבהמה **וְעָלְתָה לְרָאשֵׁי צוּקִין** – הרים גבוהים ותלולים **וְנָפְלָה** ומתה, **חֲרֵי זֶה אוֹנֶס.** אבל אם **הֶעֱלָהּ** השומר **לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה וּמֵתָה, אֵינוֹ אוֹנֶס** וחייב:

גמרא

במשנה שנינו שזאב אחד אינו אונס. מקשה הגמרא: **וְהָתְנְיָא** בברייתא, **שְׁזָאֵב אֶחָד** הרי זה **אוֹנֶס.** מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הַהִיא** – בברייתא מדובר **בִּשְׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים** – שפרצו למקום ישוב, **וְרַבִּי יְהוּדָה הִיא** הסובר שבאותה שעה אפילו זאב אחד הוא אונס:

שנינו במשנה: **הַלִּסְטִים חֲרֵי זֶה אוֹנֶס:** מקשה הגמרא: **אַמַּאי** – מדוע הרי זה אונס, **לוֹקֵי נַבְרָא לְחֵדֵי נַבְרָא** – יעמוד השומר נגד הגנב ויסלקו. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב,** במשנה מדובר **בְּלִסְטִים מְזוּיָּין** – טעון בכלי זיין, והשומר שאינו מזוין אינו יכול לעמוד נגדו. **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, אם גם **הַלִּסְטִים** היה **מְזוּיָּין** וגם **הַרוֹעֶה** היה **מְזוּיָּין, מַהוּ** – האם חייב השומר לעמוד נגדו. **מִי אַמְרִינָן אוֹקֵי נַבְרָא לְחֵדֵי נַבְרָא** – האם נאמר שכיון שכחם שוה חייב השומר לעמוד נגדו, **אוֹ דִּלְמָא** – או שמא אינו חייב כיון **שֶׁהַאי** – הלסטים **מָסַר נַפְשֵׁיהּ** כדי לגזול ואינו חושש ליהרג, **וְהַאי** – השומר **לָא מָסַר נַפְשֵׁיהּ** – אינו חייב למסור את נפשו. פושטת הגמרא: **מִסְתַּבְּרָא, דְּהַאי מָסַר נַפְשֵׁיהּ וְהַאי לָא מָסַר נַפְשֵׁיהּ,** לפיכך אין השומר חייב לעמוד נגדו. **אָמַר לֵיהּ** – שאל **אַבַּיֵּי לְרָבָא,** מה הדין במקרה **שֶׁאִשְׁכְּחֵיהּ** – פגש **הַרוֹעֶה** את הלסטים לפני שגזל ממנו, וכדי להפחידו הגזים **וְאָמַר לֵיהּ, גַּנָּבָא סַרְיָא** – גנב סרוח, **כְּדוּכְתָּא פְּלָנְיָא יְתִיבִינָן** – אנו שוהים במקום פלוני

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

1 **ה.** זְמַן תּוֹסֶפֶת זֶה מִלְּפָנֶיהָ הוּא מִתְּחִלַּת הַשְּׁקִיעָה שֶׁאֵין הַשֶּׁמֶשׁ נִרְאֵית עַל הָאָרֶץ עַד זְמַן בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[לב] וְהוּא
2 כְּדֵי ג' מִלִּין וּרְבִיעַ שֶׁמִּתְּחִלַּת הַשְּׁקִיעָה עַד צֵאת ג' כּוֹכָבִים הוּא מַהֲלַךְ ד' מִלִּין וּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת הוּא קֹדֶם צֵאת
3 הַכּוֹכָבִים מַהֲלַךְ ג' רְבִיעֵי מִיל נִשְׁאֲרוּ ג' מִלִּין וּרְבִיעַ מִתְּחִלַּת הַשְּׁקִיעָה עַד בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְהַזְּמַן הַזֶּה אִם רָצָה לַעֲשׂוֹתוֹ
4 כֻּלּוֹ תּוֹסֶפֶת עוֹשֶׂה רָצָה לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ מִקְצָת עוֹשֶׂה וּבִלְבַד שֶׁיּוֹסִיף אֵיזֶה זְמַן שֶׁהוּא וַדַּאי יוֹם מֵחוֹל עַל הַקֹּדֶשׁ[לג]
5 אֲבָל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת אֵינוֹ נֶחְשָׁב לְתוֹסֶפֶת[לד] שֶׁהֲרֵי הוּא סָפֵק לַיְלָה וְאָסוּר בּוֹ בִּמְלָאכָה מִן הַתּוֹרָה בְּלֹא מִצְוַת תּוֹסֶפֶת.
6 וְאִם רוֹצֶה לְהַקְדִּים וּלְקַבֵּל עָלָיו תּוֹסֶפֶת שַׁבָּת מִפְּלַג הַמִּנְחָה[לה] וּלְמַעְלָה דְּהַיְנוּ שָׁעָה וּרְבִיעַ זְמַנִּיּוֹת קֹדֶם הַלַּיְלָה[לו]
7 הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ וְנֶאֱסַר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה אֲבָל אִם קִבֵּל קֹדֶם פְּלַג הַמִּנְחָה אֵין קַבָּלָתוֹ כְּלוּם וּמֻתָּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה.

ביאורים

לב] עד בין השמשות – שתי שיטות כלליות בשקיעת החמה ותחלת זמן בין השמשות; שיטת רבינו תם שישנם שתי שקיעות – התחלת השקיעה, וסוף השקיעה, וביניהם ישנו מהלך ג' מילין ורביע[47], הנחשבים כיום גמור, שלאחר מכן הוא 'בין השמשות' (זמן מהלך ג' רבעי מיל), סך הכל מתחלת השקיעה ועד צאת הכוכבים מהלך ד' מילין[48], אבל שיטת הגאונים שתחלת השקיעה היא גם סוף השקיעה ומיד לאחריה חל בין השמשות מהלך ג' רבעי מיל (הנזכרים לעיל סעיף א) שלאחריהם צאת הכוכבים, נמצא מהשקיעה ועד צאת הכוכבים ג' רבעי מיל בלבד. (כל הנ"ל הוא בארץ ישראל בימי ניסן, ובכל מקום משתנה זמן זה לפי אופק המקום גובהו וזמני השנה).

ובשולחן ערוך פסק רבינו כשיטת רבינו תם לחלק בין תחלת השקיעה לסוף השקיעה כמפורש בסעיף זה, אבל בסידור פסק כהגאונים שבין השמשות מתחיל מיד בשקיעה אלא שדייק ש'שקיעה' זו אינה כשהשמש בראשי האילנות והגגות אלא כ4 דקות לאחריה שאז הוא שקיעה האמיתית.

לג] מחול על הקודש – מעיקר הדין תוספת שבת יכולה להיות אפילו רגע אחד קודם בין השמשות, אבל מי שאינו יכול לצמצם עד כדי כך, עליו להוסיף עד שיצא מכלל ספק[50], ובפרט שישנם לוחות שאינם מדוייקים לגמרי, ולא כל השעונים מדויקים.

לד] אינו נחשב לתוספת – והעושים מלאכה עד בין השמשות ממש, ויודעים שלא ישמעו לנו אין למחות בידם[51].

לה] פלג המנחה – זמן המנחה הוא בשעתיים ומחצה האחרונות של היום (זמן מנחה קטנה), ופלג המנחה תרגומו 'חצי המנחה' שהוא שעה ורבע קודם סוף היום. (הכוונה לשעות זמניות דהיינו שכל יום בין ארוך בין קצר נחלק לי"ב שעות).

לו] שעה ורביע זמניות קודם הלילה – שיטת רבינו כאן לחשב את פלג המנחה שעה ורבע קודם צאת הכוכבים[52], אמנם בסידורו מחשיב את השקיעה כתחילת הלילה, ולכך וקבלה בידינו מהצמח צדק שה'סידור' נכתב לאחרי השלחן ערוך, ויש לפסוק כמותו[49].

מקורות

47) 3120 מטר = 1.938 מייל שזמן הליכתם על פי דברי רבינו בסידור הוא קרוב לשעה בינונית, והוא לדעת ר"ת שחשבון מהלך מיל הוא י"ח דקות (ראה בדי השלחן על סדר הכנסת שבת), שאז ג' מילין ורביע הוא 58.5 דקות.

48) 72 דקות על פי החשבון הנ"ל של י"ח דקות למהלך מיל, ואם כן פלג המנחה שהוא שעה ורבע זמנית קודם השקיעה חל מעט קודם תחלת השקיעה, וקודם לכן אין לקבל את השבת.

49) צמח צדק חידושים למסכת שבת סוף פרק ז מו, ד, וכן באגרות קודש חי"ב עמוד קסז: כבר הורה נכדו אדמו"ר הצ"צ, אשר הסידור כתב זמן רב אחרי השו"ע ובתר פסקי הסידור אזלינן להלכה ולמעשה, ושם בעמוד שפח: אף כי בזמן האחרון דוקא רבו המפלפלים עוד הפעם בענין השקיעה ובין השמשות, עד שגם ספרים נדפסו במקצוע זה נוסף על המאמרים בירחונים התורניים, מובן שלאנ"ש אין להם אלא פסק דין רבנו הזקן בסידורו, שהוא מהדו"ב לגבי השו"ע שלו, וידוע שגם דעת הגר"א כן היא, וראה בסדר הכנסת שבת שבסידור אדה"ז עם ציונים והערות שיש מפקפקים בזה, ומה שיישב בזה.

50) כמובא בסעיף הבא. וכן משמע בסידור. ובפוסקים כתבו שיעורים שונים לתוספת שבת: שו"ת אבני נזר סימן תצח אות ג (ארבע דקות), בדי השלחן סימן צג סק"ב (כנ"ל), שו"ת ארץ צבי סימן ס (ב' דקות), מחצית השקל סק"ט (שש דקות) וראה לקוטי דיבורים ח"ג עמוד תקלד: שבתו של בן תורה צריכה להיות עשרים ושש שעות שלמים, כנגד שם הוי'. יש להוסיף שעתיים לכ"ד שעות השעות של שבת, שעה לפניהם ושעה לאחריהם.

51) סידור, סימן תרח סעיף ד: נשים שאוכלות ושותות עד בין השמשות ממש והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקודש אין ממחין בידן אם הוא ידוע שבודאי לא ישמעו לנו ויעשו בזדון דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. וכן הדין בכל דבר איסור שאינו מפורש בתורה אלא שחכמים למדוהו ממדרש הפסוקים או שהוא קבלה בידם הלכה למשה מסיני או שהן בעצמן אסרו דבר ואדם אחד עובר על דבריהם בשגגה שאינו יודע האיסור ואף אם יודיע לו האיסור לא יקבל ממנו אינו צריך למחות בידו דמוטב שיהיה שוגג ולא יהיה מזיד.

52) אלא שהביא שישנם אנשי מעשה שמחשבים הלילה לענין שביתה ממלאכה עוד קודם השקיעה.

וּמִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה יֵשׁ לְהַחֲמִיר שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה אִם קִבֵּל שָׁעָה וּרְבִיעַ זְמַנִּיּוֹת קֹדֶם תְּחִלַּת הַשְּׁקִיעָה לְפִי שֶׁיֵּשׁ אוֹמְרִים[לז] שֶׁמִּתְּחִלַּת הַשְּׁקִיעָה וָאֵילָךְ הוּא לַיְלָה גָּמוּר מִן הַתּוֹרָה (שֶׁאָז הוּא זְמַן רְאִיַּת ג' כּוֹכָבִים בֵּינוֹנִים לְפִי דִּבְרֵיהֶם) וּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁהוּא כְּדֵי הִלּוּךְ ג' רְבִיעֵי מִיל קֹדֶם תְּחִלַּת הַשְּׁקִיעָה וּפְלַג הַמִּנְחָה הוּא שָׁעָה וּרְבִיעַ זְמַנִּיּוֹת קֹדֶם תְּחִלַּת הַשְּׁקִיעָה.

וְיֵשׁ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה שֶׁעוֹשִׂין לְכַתְּחִלָּה כִּסְבָרָא זוּ שֶׁפּוֹרְשִׁים מִמְּלָאכָה שָׁעָה וּרְבִיעַ זְמַנִּיּוֹת קֹדֶם תְּחִלַּת הַשְּׁקִיעָה אֲבָל אֵין לְמַהֵר לְהַדְלִיק הַנֵּר וּלְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית שֶׁל שַׁבָּת עַד שָׁעָה וּרְבִיעַ זְמַנִּיּוֹת שֶׁקֹּדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים וְלֹא שֶׁקֹּדֶם תְּחִלַּת הַשְּׁקִיעָה וַאֲפִילוּ בְּדִיעֲבַד אִם הִדְלִיק אָז הַנֵּר צָרִיךְ לְכַבּוֹתוֹ וְלַחֲזֹר וּלְהַדְלִיקוֹ לְצֹרֶךְ שַׁבָּת כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִי' רס"ג[54] וְכֵן אִם הִתְפַּלֵּל אָז צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְהִתְפַּלֵּל אח"כ לְפִי שֶׁהָעִקָּר כִּסְבָרָא הָרִאשׁוֹנָה[לח].

ביאורים

יש לחשב את פלג המנחה שעה ורבע קודם השקיעה. ולכך אפשר לקבל שבת לכתחילה שעה ורבע קודם השקיעה[53].

לז] **לפי שיש אומרים** – זוהי שיטת היראים, שהיא שיטה שלישית (בנוסף לשיטות רבינו תם והגאונים), המקדימה מכולם.

לח] **שהעיקר כסברא הראשונה** – וכבר נתבאר לעיל שבסידור פסק רבינו לא כסברא ראשונה (רבינו תם) ולא כסברא אחרונה (יראים) אלא כהגאונים שבין השמשות חל מיד לאחר תחילת השקיעה ולא לפניה. ואי אפשר לחוש לכל השיטות כיון שמהלך ג' רבעי מיל קודם תחלת השקיעה, קודם לפלג המנחה לדעת רבינו תם, ולכן יפרוש ממלאכה אבל לא ידליק את הנר ולא יתפלל.

אמנם לפי המבואר לעיל דעת רבינו בסידור שפלג המנחה הוא שעה ורבע קודם השקיעה יכול לחוש לכל הדיעות וידליק את הנר שעה ורבע קודם לשקיעה האחרונה לדעת רבינו תם.

מקורות

53) והוא תלוי באם מחשיבים את היום מנץ החמה ועד השקיעה (סידור), או מעלות השחר ועד צאת הכוכבים (שו"ע כאן) (וראה בדי השלחן סימן עד ס"ק כה).

54) סעיף ו: שבכדי שהדלקת הנר תהיה לכבוד שבת, צריך לקבל על עצמו את השבת בהדלקת הנר, וכיון שאי אפשר לקבל השבת קודם פלג המנחה, לכך יש להדליק הנר מחדש. ושם יתבארו התנאים בזה, ודיני הברכה.

חלק ב סימן רסא, זמן הדלקת נרות לשבת סעיף ה

שולחן ערוך – הלכות תפלה

ג המתעטש בתפלתו מלמטה אפילו הפחה מועטת שאינה משמעת קול סימן רע לו מלמעלה סימן יפה לו שכשם שעושין לו נחת רוח מלמטה שהעיטוש הוא נוח לאדם כך עושין לו נחת רוח מלמעלה למלאות שאלתו ובקשתו:

חלק א סימן קג, מי שנזדמן לו רוח בתפלתו או עטוש סעיף ג

א לא יפסיק בתפלתו ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו אבל מלך אומות העולם שיש לחוש שמא יהרגנו יפסיק ומכל מקום אם אפשר לו לקצר דהיינו שיאמר תחלת כל ברכה וסופה קודם שיגיע אליו יקצר שלא יצטרך להפסיק.

או אם אפשר לו להטות מן הדרך יטה ולא יפסיק בדבור וכן אם היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון כנגדו יטה מן הדרך ולא יפסיק בדיבור אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו אלא א"כ הוא בתחנונים שאחר התפלה שאז מותר לו לעקור ממקומו ע"י כריעות והשתחויות (או לצורך אחר) אבל שלא לצורך לא יזוז ממקומו עד שיפסע ג' פסיעות לאחוריו כדרך שנפטרים מן המלך:

ב ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק בדבור לומר לאחר להסיר מעליו הנחש אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום באמצע עשיית המצוה אלא שבתפלה הואיל ועומד לפני המלך אין לזוז ממקומו שלא לצורך עד לאחר התפלה שיפטר מלפני המלך בג' פסיעות לאחוריו כמו שנתבאר אבל לצורך כזה מותר אפילו באמצע ברכות י"ח.

במה דברים אמורים בנחש שרוב הפעם אינו נושך אבל עקרב שהוא מועד לעקוץ ולהמית פוסק אפילו בדבור שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש ואפילו נחש אם רואה שהוא כעוס כנגדו ובא להזיקו פוסק אפילו בדבור:

ג אם ראה שור בא כנגדו פוסק שמרחיקין משור תם חמשים אמה וממועד כמלא עיניו ואם שוורים שבמקום ההוא מוחזקים שאינם מזיקין אינו פוסק אלא א"כ ראה שור שהזיק כבר פעם אחת:

ד בכל מקום שפוסק אם שהה בהפסקתו מחמת אנסו כדי לגמור את כל התפלה מראשה לסופה חוזר לראש כמו שנתבאר בסי' ס"ה ומשערין לפי המתפלל כמו שנתבאר שם.

ואם לא שהה כל כך חוזר לתחלת הברכה שפסק בה אם פסק בדבור באמצע איזו ברכה מי"ג ברכות אמצעיות אבל אם פסק בג' ראשונות חוזר לראש מפני שהן חשובות כברכה אחת ואם בג' אחרונות חוזר לרצה שהן חשובות ג"כ כאחת שג' ראשונות הן כעבד שמסדר שבח לפני רבו וג' אחרונות הן כעבד שקבל פרס מרבו ונוטל רשות והולך לו.

במה דברים אמורים כשפסק בדיבור מחמת אונס או בשוגג אבל אם שח במזיד חוזר לראש בכל ענין (ועכשיו שרוב העולם אין נזהרין להשיח בברכות קריאת שמע חשובים שוגגים שאומר מותר שוגג הוא).

ואפילו אם הפסיק בדבור מחמת אונס או בשוגג באמצע איזו ברכה (מהאמצעיות) ולא חזר לתחלת הברכה אלא למקום שפסק וגמר תפלתו ועקר רגליו צריך לחזור לראש התפלה לפי שאותה ברכה שהפסיק בדבור באמצעה אינה עולה לו וכאלו לא אמרה כלל וי"ח ברכות מעכבות זו את זו לענין שאם דילג אחת מהן ולא נזכר עד שעקר רגליו צריך לחזור לראש כמ"ש בסימן קי"ט (אבל מי שאינו יודע להתפלל כולן אלא מקצתן יאמר אותן שיודע ואינן מעכבות זו את זו כמו שיתבאר בסי' תקצ"ג[)].

אבל אם הפסיק בין ברכה לברכה גומר תפלתו על הסדר אפילו לכתחלה ואפילו שח במזיד (חוץ מג' ראשונות וג' אחרונות שהן חשובות כאחת לכל דבר).

(וי"א שאפילו שח במזיד באמצע ברכה יש לו תקנה לחזור לתחלת אותה ברכה מיד אחר השיחה אלא שאם אחר השיחה חזר למקום שפסק וגמר תפלתו) (או אפילו אותה ברכה ששח בה לבדה) אע"פ שעדיין לא עקר רגליו שאם היה שוגג היה חוזר לתחלת הברכה ששח בה עכשיו שהוא מזיד צריך לחזור לראש. וכן הדין אם הזיד ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים או שאלה בברכת השנים או של ראש חודש וחולו של מועד בעבודה:

ה אפילו לענות קדיש וברכו וקדושה לא יפסיק בתפלת י"ח אלא ישתוק ויכוין למה שאומר הש"ץ ויהיה כעונה בפיו ששומע כעונה בכל מקום ואעפ"כ אין בזה משום הפסק תפלה כיון שאינו מוציא בפיו וכשמגיע הש"ץ בקדיש ליתברך וישתבח חוזר הוא לתפלתו:

ו היה עומד בתפלה וקראוהו לספר תורה אינו פוסק אפילו להאומרים שבקריאת שמע פוסק ועולה לספר תורה כמו שנתבאר בסי' ס"ו:

חלק א סימן קד, שלא להפסיק בתפלה סעיפים א-ו

לקוטי תורה

תוכן הפרק: ביאור דברי הזהר דאורייתא - שהיא חכמתו של הקב"ה - הוי "היכלא דקוב"ה".

והנה לפיכך בחינת ומדרגת מסירת נפש, שהוא ענין הביטול במציאות ממש לאין סוף ב"ה, נמשך דוקא מצד עצמיות הנפש שלמעלה מהשכל, שבטלה לעצמיות אין סוף ב"ה שלמעלה מעלה גם כן מהחכמה.

מדריגת העבודה הנקראת "מסירת נפש" [היינו לא רק מסירת הגוף על קדוש השם, אלא עבודה רוחנית דהנשמה, ועניינה] מה שאדם מתבטל להקב"ה בכבודו ובעצמו מכל וכל, עד שאינו מרגיש את עצמו כלל [ביטול עצום זה להקב"ה נקרא "ביטול במציאות ממש לאין סוף ב"ה"] - באה ע"י שהאדם מגלה עצמיות נשמתו (שלמעלה מהשכל) ששרשה מעצמיות אין סוף ב"ה (שלמעלה מהחכמה), שלכן, נמשכת הנשמה בטבעה לשרשה, אף שעי"ז תתבטל כל ישותה והרגשת מציאות עצמה.

כביטול הנר באבוקה.

והרי זה כמו נר שנמצא ליד אבוקה גדולה, שאור הנר נמשך בטבעו אל האבוקה עד שהוא נכלל באור האבוקה, אף שעי"ז מתבטל אור הנר ממציאותו וחודל להתקיים כמציאות בפני עצמו.

וכך הנשמה - נר ה' נשמת אדם - נמשכת בטבעה להיכלל במקורה, אין סוף ב"ה, "הגם שתהי' אין ואפס ותתבטל שם במציאות לגמרי, אעפ"כ זה רצונה וחפצה בטבעה".

אבל לא די בבחינת השכל שבנפש לבד מאחר שאינו רק כלי, וגם מקור החכמה הוא כלי בלבד לאלקות.

אי אפשר להגיע לביטול עצום זה ע"י חכמה, היינו ע"י הבנה והשגה בגדלות השם שבגלל זה מתעורר האדם להתקרב אל הקב"ה - כי מאחר שהחכמה היא רק "כלי" להנפש [ש"כלי" הוא מציאות], על כן לא יבוא עי"ז לידי דביקות באין־סוף ב"ה (שלמעלה מגדר חכמה), דביקות המביאה את האדם לידי התבטלות גמורה להקב"ה, מדריגת "מסירת נפש".

וזהו בכל נפשך ממש.

זהו גם דיוק הלשון "ואהבת גו' בכל נפשך", כי בכל נפשך היינו מסירת נפש כמאמר רז"ל "אפילו נוטל את נפשך", וכח המסירת נפש נובע מעצמיות הנפש ("בכל נפשך").

ולא בחינת לבושים לבד, מחשבה ודיבור ומעשה.

יש פירוש בדיוק הלשון "בכל נפשך" -"שהם הם כל חלקי הנפש, שכל ומדות ולבושיהם מחשבה דיבור ומעשה, לדבקן כולן בו ית'" - וכפי שיביא גם בסמוך - שלפי פירוש זה החידוש הוא, שגם החלקים החיצונים של הנפש, שהם מחשבה דיבור ומעשה (ונקראים "לבושי הנפש") דבוקים בו ית';

אך לפי המבואר כאן, החידוש דאהבה "בכל נפשך" הוא, לעורר ולגלות גם עצמיות הנפש ממש, שמחמתה האדם מוכן לבטל את מציאותו ממש עבורו ית'.

ועפ"ז יובן גם כן ענין ותלמוד תורה כנגד כולם. וגם מ"ש ודברת בם מיד לאחר בכל מאדך.

גם צריך להבין מה שאומרים "והיו הדברים האלה גו' ושננתם גו' ודברת בם" - וקאי על לימוד התורה - תיכף לאחרי אמירת "ואהבת גו' בכל מאדך".

ומשמעות הענין, דרק לאחרי שהאדם נתעורר באהבה לה', לא רק "בכל לבבך ובכל נפשך" אלא אף "בכל מאדך", אזי יתעורר בתשוקה נפלאה ללמוד תורה שזה דוקא "ישביע" את גודל אהבתו לה'.

[ואינו מובן:]

דמאדך היינו אהבה רבה בלי גבול, ליכלל וליבטל באין סוף ב"ה, ואיך תתיישב צמאון אהבה רבה זו על ידי ודברת בם כו'.

"מאד" פירושו "הרבה", ומבואר בחסידות ד"בכל מאדך" היא אהבה שלמעלה ממדידה והגבלה, והיא נובעת מעצמיות הנפש ממש, הצמאה להבטל ולהכלל לגמרי באלקות, בכלות הנפש ממש (וכענין מסירת נפש לה') - ואיך אפשר להשביע אהבה רבה זו ע"י לימוד תורה.

גם [יש להבין] כפירוש בכל נפשך שהוא מסירת נפש ממש, וידוע דיש גם כן עוד פירוש, דבכל נפשך היינו ג' לבושי הנפש מחשבה ודיבור ומעשה, לקשרם במחשבה ודיבור ומעשה של הקב"ה על ידי עסק התורה ומצות.

ואם כן איך ב' פירושים אלו שבתיבות בכל נפשך שייכים זל"ז.

ידוע שכל הפירושים בכתוב אחד (או תיבה אחת) שבתורה, אינם פירושים נפרדים בלי שום קשר ביניהם, אלא כיון שהם פירושים בכתוב אחד (או תיבה אחת) בתורת אמת, יש נקודה משותפת ביניהם.

וכך בנדו"ד, יש להבין את הקשר בין שני הפירושים ב"בכל נפשך" - (א) אפילו נוטלים את נפשך, היינו מסירת נפש ממש, (ב) לקשר את כל "לבושי הנפש" בהקב"ה ע"י עסק התורה והמצוות.

והענין, כי התורה היא חכמתו ית' שבאצילות שבה מלובש אור אין סוף ב"ה ממש.

עולם האצילות "הוא אלקות ממש", פירוש, ענינו של עולם זה הוא, שבו מתגלים כוחותיו של הקב"ה הנקראים "עשר ספירות", שראשיתם היא חכמתו ית'.

ונמצא, שהתורה - שהיא חכמתו של הקב"ה - היא היא "חכמתו ית' שבאצילות".

ומעלה מיוחדת בספירת החכמה שבאצילות - "שבה מלובש אור אין סוף ב"ה ממש". זאת אומרת, דנוסף לכך שאור אין סוף ב"ה מיוחד עם כל עשר הספירות (וכמובא לעיל מתיקונים ד"איהו וחיוהי וגרמוהי חד") - הנה בספירת החכמה מלובש "אור אין סוף ב"ה ממש".

דזה שהספירות הן מאוחדות עם אור אין סוף ב"ה בא רק לשלול את הטעות שהספירות הן דברים זרים, כמו עד"מ כלי אומנות של אומן שעל ידם הוא פועל פעולות שונות, שהכלים הם דברים נפרדים ממנו - וכך הי' אפשר לומר, שהקב"ה "פשוט בתכלית הפשיטות" אלא שברא "עשרה כלים" ("ספירות") שעל ידן פועל ומנהיג את הברואים;

וזהו ששוללים ואומרים שאינו כן, אלא גם הספירות הן כחות אלקיים המיוחדים עם הקב"ה בתכלית היחוד.

[היינו דלא זו בלבד שאין הכלים נפרדים (כמו כלי האומן) - כדעת המהר"ל הנ"ל - אלא שאינם אפילו כמו כוחות הנפש לגבי עצם הנפש, דאף שהכוחות הם התפשטות מהנפש והם כוחות נפשיים, אך מכל מקום אין עצם הנפש מיוחד עם הכוחות; משא"כ למעלה, שהאין סוף ב"ה מתייחד עם הכלים (והוא המדע והוא היודע כו')].

אך מכל מקום, עדיין אין אור אין סוף ב"ה ממש (כפי שהוא ית' פשוט ומרומם מכל גדר) מתגלה בתוך הספירות.

משא"כ בספירת החכמה מלובש אור אין סוף ב"ה ממש (כפי שיבאר בסמוך).

וחכמה דאצילות נתלבשה בחכמה דבריאה יצירה עשי' כדי להתלבש בהלכות הערוכות לפנינו, שהם מדברים בענינים גשמיים דעשייה, פיאה תרומות ומעשרות כו' יציאות השבת כו'.

התורה "נסעה וירדה.. ממדרגה למדרגה בהשתלשלות העולמות [הן עולמות בריאה יצירה עשי'] עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניני עולם הזה.. כדי שתהא כל מחשבה תפיסא בהן".

כלומר:

התורה כפי שהיא בשרשה למעלה בעולמות עליונים (וכל־שכן בעולם האצילות) אינה מדברת במושגים גשמיים, כמובן, אלא היא "מדברת בעליונים", בענינים רוחניים בתכלית.

[ולדוגמא: הסוגיא דרשויות דשבת, רשות היחיד ורשות הרבים, שענינם ברוחניות - רשות היחיד הוא עולם האצילות ("עולם האחדות", שיחידו של עולם הוא בהתגלות) ורשות הרבים הוא "עלמא דפרודא", היינו עולמות בריאה יצירה ועשי', שהם נפרדים מאלקות].

וכדי שבנ"י למטה יוכלו ללמוד את התורה, הוריד הקב"ה את חכמתו ממדרגה למדרגה עד שנתלבשה בדברים גשמיים באופן שגם שכל האנושי יכול להשיגה.

ולדוגמא מצות תפילין, שהחכמה שבמצות תפילין היא - איך שיהי' הקלף גשמי מבהמה טהורה ושיכתוב הסופר ד' פרשיות בדיו ובכתב אשורית כו' ויניחם בבית א' ויקשור בהם רצועות שחורות ולהניחם ביד ועל הראש.

וכשהאדם לומד התורה ומבין ומשיג איזו הלכה לאשורה, הרי חכמתו מתקשרת בחכמתו ית' שבהלכה זו, והיו לאחדים מכל צד ופנה.

כשאדם משיג ותופס דבר חכמה, הרי המושכל נתפס בשכלו (שחכמתו ממולאת מחכמה זו שלומד) ומתאחד עמו בתכלית ההתאחדות, ומאחר שהתורה (גם כפי שהיא מלובשת בדברים גשמיים ונלמדת למטה ע"י בני אדם) היא חכמתו ית', נמצא, שעל ידי עסק התורה נעשה יחוד גמור בין חכמתו ית' וחכמת האדם, "והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו.. להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה" - פירוש, התאחדות כזאת (כפי שדבר חכמה מתאחדת עם השכל שבמוח האדם) לא מצינו כלל בהתאחדות בין שני דברים גשמיים, שסו"ס אפשר להפריד ביניהם כי לא התאחדו ממש.

והנה מבואר למעלה שעם היות הנשמה עצמה היא למעלה מהשכל, מכל מקום עכ"פ השכל הוא כלי לעצמות הנשמה.

מה שאמרנו לעיל "שהשכל הוא רק כלי לבד [לעצמיות הנפש]" - הדיוק בזה הוא כח ה"שכל" דוקא, דאף שכל כוחות הנפש הם "כלים" שעל ידם הנפש פועלת את פעולותי', מכל מקום, בכוחות הנפש גופא יש מעלה בכח השכל, שרק הוא "כלי לעצמות הנפש" (דאע"פ שעצם הנפש אינו שכל, ורק "חלק אלקה ממעל" שלמעלה מגדר שכל (כנ"ל), מ"מ, השכל הוא כלי אליו).

פירוש:

השכל הוא הכח העליון ביותר שבנפש האדם והוא שלימות האדם, עד שהנפש נקראת "נפש המשכלת" (כמו שמביא בסמוך) לפי שאדם מובדל מכל בעלי חיים בכח החכמה שבו, ונמצא שהשכל מתייחס לעצם הנפש ממש, דהגם שהנפש עצמה אינה חכמה ושכל כלל כנ"ל, מכל מקום היא סיבה למציאות כח החכמה שבו.

וכן למעלה, אע"פ שאור אין סוף ב"ה הוא למעלה מגדר ובחינת חכמה, אפילו מבחינת חכמה עילאה דאצילות, מכל מקום מלובש הוא בחכמה עילאה, שהחכמה היא דוקא כלי לאור אין סוף ב"ה.

עם היות אור אין סוף ב"ה "פשוט בתכלית הפשיטות", והוא ית' מרומם רוממות אין קץ מבחינת החכמה, מכל מקום, הרי הוא שורה ומתלבש בחכמה עילאה.

נקודת הטעם שאפשר לאור אין סוף ב"ה להתלבש בספירת החכמה היא, לפי שחכמה ענינה ביטול - חכמה אותיות "כח מ"ה", ד"מה" מורה על ביטול כמו "ונחנו מה", וחכמה הוא "כח מה" - כח של ביטול, ומצד הביטול שבחכמה אפשר לאור אין סוף ב"ה להתלבש בה.

כי אין־סוף ב"ה אי אפשר שיהי' נתפס באיזו מציאות, דכל מציאות היא מוגבלת וא"א לדבר בלתי מוגבל להתלבש בדבר מוגבל; אבל היות שחכמה ענינה ביטול והעדר המציאות, על כן היא כלי שבו שורה אין־סוף ב"ה.

וזל"ק רבינו בתניא: "וכאשר שמעתי ממורי ע"ה [=המגיד ממעזריטש] פירוש וטעם למ"ש בעץ חיים שאור אין סוף ב"ה אינו מתייחד אפילו בעולם האצילות אלא ע"י התלבשותו תחלה בספירה החכמה - והיינו משום שאין סוף ב"ה הוא אחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו, וזו היא מדריגת החכמה". עכל"ק.

[לסיכום: יש מעלה מיוחדת בחכמה - הן למטה בנפש האדם והן למעלה בעשר ספירות העליונות - שהיא כלי לעצמיות שלמעלה מגדר חכמה.

ומעתה מובן העילוי המיוחד שבמצות תלמוד תורה:]

וכיון שכן, הרי על ידי התקשרות ויחוד חכמה ושכל של הנשמה בחכמה שבתורה שהיא חכמתו ית', עי"ז ממילא נעשה ג"כ התכללות ויחוד עצמיות הנשמה שלמעלה מהשכל באור אין סוף ב"ה ממש שלמעלה מעלה מבחינת חכמה עילאה.

כיון דאור אין סוף ב"ה מלובש בחכמה עילאה אשר היא הלכה זו, וגם נשמת האדם שלמעלה מהשכל שלו מלובשת בכח השכל, שהרי הנפש נקראת נפש המשכלת.

א"כ בהתקשרות ויחוד שכל האדם בחכמת התורה, נעשה גם כן יחוד עליון יותר מזה, והוא התכללות עצמיות הנשמה בעצמיות אור אין סוף ב"ה.

אע"פ שאין־סוף ב"ה עצמו הוא למעלה מבחינת חכמה דאצילות שבתורה, "אעפ"כ שורה הוא בה ונמצא הוא בתורה, ומצא מין את מינו", ובמילא "מתקשרת החכמה שבאדם ונכללת בהחכמה שבתורה שהוא בחינת חכמה דאצילות.. ו[על ידי זה] עצמיות נפשו שהיא חיות פשוטה חלק אלקה ממעל נכללת בעצמיות אור אין סוף ב"ה המלובש בתוך החכמה".

וכל זה נעשה דוקא על ידי התקשרות השכל בחכמת התורה.

זהו ג"כ העילוי המיוחד שבמצות תלמוד תורה לגבי שאר כל המצוות, שלכן אמרו "ותלמוד תורה כנגד כולם", לפי שדוקא דרך התקשרות שכל האדם עם חכמת התורה, "נעשה.. יחוד עליון יותר מזה", שעצם הנשמה מתאחד עם האין סוף ב"ה (שלמעלה מחכמה).

וזהו שאיתא דאורייתא היא היכלא עילאה דקוב"ה.

מאחר שהאין סוף ב"ה מתלבש בחכמה דוקא - שהתורה היא היא חכמתו ית' - נמצא, שהתורה היא ה"היכל" שבו נמצא הקב"ה בכבודו ובעצמו.

ואע"פ שהאדם אינו מרגיש כלל התכללות זו בשעת עסקו בתורה, ועיקר עסקו וטרדתו הוא בהחכמה להשיגה, ולא עוד אלא שאפשר שיתערב מקצת ישות באמצע אם השכיל בטוב כו'.

מכל מקום, מאחר שעיקר כוונתו לשמה ובתורת ה' דוקא חפצו, לכן עצמיות נשמתו נכללת באין סוף ב"ה.

האדם צריך לכוון (עכ"פ בתחילת הלימוד) שלומד לשמה, היינו "לקשר נפשו לה' על ידי השגת התורה".

ואע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי.

ע"ד שאמרו רז"ל גבי דניאל והאנשים שעמדו אתו, דהם לא ראו את המראה מכל מקום נפלה חרדה עליהם, כי אע"ג דאיהו לא חזי מזלייהו חזי - כך בנדו"ד, דאע"פ שהשכל (העוסק בהשגת התורה) לא חזי את היחוד וההתכללות של עצם נפשו עם אין סוף ב"ה הנפעל ע"י לימוד התורה, מכל מקום "מזלייהו חזי", כלומר, בעצמיות נפשו נרגשת התכללות זו, היות שכוונתו לשמה.

ובזה יובן איך שני הפירושים דבכל נפשך מישך שייכי אהדדי, וגם דשייך ודברת בם תיכף לו בכל מאדך.

כי המסירת נפש ליבטל ולהכלל באין סוף ב"ה, ובעסקו בתורה גם כן מתכללת נשמתו באין סוף ב"ה כו'.

ונמצא שע"י התקשרות מחשבתו ודיבורו בעסק התורה (כפירוש "בכל נפשך" - בכל חלקי ולבושי הנפש) נפעל הענין ד"בכל נפשך" כפשוטו, דקאי על מסירת נפש שענינה הביטול וההתכללות דעצמיות נפשו באין סוף ב"ה.

לכן ענין ודברת בם הוא המרוה צמאון האהבה רבה דבכל מאדך ליבטל וליכלל באין סוף ב"ה:

מאחר שעל ידי התורה מתכלל עצם נפשו בהקב"ה (כנ"ל בארוכה), נמצא, שעל ידי התורה מרווה האדם צמאון נפשו לאלקות.

"חשיבות מצות תלמוד התורה", מתוך מאמר "ביאור על פסוק ולא תשבית", מספר לקוטי תורה פ' ויקרא (דף ד')

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

והנה לפי הקדמה זאת יובן עכ"פ שיש ב' מדריגות בהמשכה דאי"ן ליש וב' מדריגות בביטול היש לאי"ן, דהנה בב' אהבות הנ"ל הרי בחי' אהב' בתענוגי' במורגש שבהשג' דבינה נמשך מאין דחכמ' ליש דבינה כנ"ל וההמשכה דאין ומ"ה דחכמ' שבא בהתלבשות ליש ביראה תתאה דהן יראת ה' היא חכמ' בראש כנ"ל דמ"ה העליון יורד ומלובש בביטול חיצוני זה כענוה דמשה בביטול היש לגמרי מצד שהי' בו בחי' מ"ה העליון, הרי ב' מדרגות בהמשכה דאי"ן ומ"ה ליש א' בבינה רחימו עילאה והב' במל' יר"ת, וכמ"כ ב' מדריגו' בביטול היש לאין והוא המבואר למעלה האחד בבחי' רו"ש דב' אהבות הנ"ל דרצוא שבלב ביטול היש במדו' שבלב שעולה להמשיך בחי' שוב והמשכת אהבה בתענוגי' דבינה כו', והב' ביטול היש דהכנעה חיצוני' בקבלת עומ"ש או ביטול דעצמו' שאינו נתפס מקו' כלל כו', זהו בחי' רצוא לבחי' שוב דח"ע פנימי' והביטול דמ"ה העליון כמו יהב חכמתא לחכימין כו' כנ"ל. ונמצא בא כל זה בב' אופני' הא' בהקדם ההמשכה תחילה להעלא' והוא שההמשכה גורמת ההעלא' דוקא בב' מדריגו' דהמשכה הנ"ל, כמו בהקדם המשכה דאין ליש בעונג המושג גורם העלא' התפעלו' המדו' שבלב וכן המשכו' מ"ה העליון דחכמה גורם ביטול חיצוני דהכנעה דקבלת מ"ש או בחי' שפלו' וענוה יתירה או כמלך שמתגלה אימתו שיפול לב העבד באימה ויראה גדולה, וכן רב לתלמיד וכמ"ת שנתבטלו מפני שראו כו' שיש בזה ביטול פנימי' מכל וכל וכו' עד שנעשה כאבן דומם באימה ברתת וזיעה כו' וד"ל.

ולפ"ז יהי' איך שיהי' הרי בחי' ההעלא' כפי אופן ההמשכה וההמשכה לפי אופן ההעלא' בכל ב' מדריגו' דהמשכה והעלא' הנ"ל ולא שיהי' להיפך או גרוע בערך זה מזה כלל כו', וא"כ יש להבין למה אנו מוצאי' בבחי' רו"ש דתפלה ותורה להיפך מזה, דהרי הביטול דרצוא שבלב באהבה שמצד ההתבוננו' בק"ש צריך שיעורר המשכה דשוב בענין האהבה שבשכל כנ"ל, ולימוד התורה הרי הוא בחי' שוב השני דהמשכת מ"ה דח"ע בביטול חיצוני דקבלת מ"ש דתפלה בסוף כנ"ל, ואיך יהי' בחי' שוב דתורה לרצוא שבלב שאין חיבור נמצא ביניהם כלל לפי הנ"ל ואיך בק"ש אנו או' ואהבת בלב תחלה ואח"כ ודברת בם כו', ועוד שהרי עיקר התפלה הוא ביטול חיצוני בהשתחוא' שהוא כלי לבחי' מ"ה העליון דוקא כנ"ל והיינו ענין ת"ת ממש, ועוד ענין מצות ק"ש מהו דודאי פי' שמ"ע ישראל הוא בהשגה דבינה דשמוע באזן הוא בבינה והוא שמוליד אהבה בלב באמרו ואהבת וזה שלא לפי הסדר שהשוב יקדים לרצוא כו'. אלא צ"ל דשני מיני עבודה הם א' בשוב שקודם לרצוא ויש בזה ב' מדריגו' הנ"ל בהמשכה דאי"ן ליש א' אהבה שבשכל בעונג מורגש באמרו שמ"ע ישראל למס"נ באח"ד כפי השגתו כמו ר"ע הי' מאריך באחד כו' שזה גורם העלא' דואהבת והן בחי' רחימו' הנ"ל, והב' במצות ת"ת דודברת בם שהוא המשכה דמ"ה העליון בדיבור בד"ת בחיצוני' הביטול רק להיו' כלי לדבר ה' שמדבר כידוע, ועבודה הב' ברצוא שקודם לשוב והיינו בב' מדריגו' דביטול הי"ש לאי"ן הנ"ל והיינו פסד"ז שקודם ק"ש בהתפעלו' המלאכי' בבחי' רצוא שבלב כמ"ש והחיות רצוא כו' ומעורר המשכה דאי"ן לי"ש בבינה בשמ"ע ישראל בחי' אהבות הנ"ל, והב' ביטול חיצוני בהכנעה שפלו' בעמידה דתפלה כשאו' אד' שפתי תפתח כמו אין מלה בלשוני כו' וכעומד לפני מלך מרומם כנ"ל בביטול העצמו' וכרבא דפכר ידי' ומצלי כו', כשכורע בברוך שגורם המשכה דמ"ה העליון להיו' בבחי' ביטול בפנימי' עד שאינו במציאו' ברתת ובאימה כו' וכידוע דהשתחווא' דש"ע בבחי' אצי' ממש וד"ל.

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא

ג.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

ב) **ולהבין** פרטי דין הנגעים במ"ש שאין נק' נגע צרעת אא"כ הוא לבן ביותר כא' מד' מראות השנויים במשנה וכנ"ל בשם החינוך אבל אם אינו לבן כ"כ נק' בוהק והוא טהור, הענין הוא דכתיב והחכמה תחי' (קהלת ז' י"ב) שכל המשכת החיות הוא ע"י החכמה לפי שבה דוקא הוא השראת אא"ס כנ"ל אמנם ידוע ג"כ מ"ש כי הדם הוא הנפש (דברים י"ב כ"ג) ר"ל שנפש כל בשר שורה בדם והיינו באמצעות החכמה שמתלבש בה חיות הנפש

ומתלבש בדם וכבר נת' ענין הנגע שהוא הסתלקות החכמה בחי' מוחי' דאבא לכן הסימן לזה הוא מה שמלבין מקום אחד או מקומות הרבה בעור בשר האדם והיינו שמסתלק הדם מאותו מקום שמחמתו הי' האדמומית בעור בשר האדם וכשנסתלק נעשה לבן ואז נסתלקו ג"כ בחי' מוחי' דאבא בחי' החכמה תחי' שהיתה מלובשת בדם שבאותו המקום כנ"ל* וזהו הנק' צרעת כתרגומו סגירו ופי' שנסגרו המוחי' דאבא מהיות נמשכים עוד ולכן אינו נק' צרעת אא"כ הוא לבן כא' מן ד' מראות הנ"ל שהם לבנים ביותר שזהו סימן שנסתלק כל הדם לגמרי מאותו המקום ונסתלקו מוחי' דאבא משם לגמרי אבל אם הוא כהה מכאן כבר יש שם איזו הילוך לדם הוא הנפש ולא נסתלק לגמרי ולפיכך הוא טהור, אמנם גם אם הוא לבן ביותר עד שנסתלקו המוחי' דאבא הנ"ל עדיין אינו סי' טומאה אא"כ יש שיער לבן כי השיער הוא מורה על יניקת החיצונים שהיניקה זו שהחיצונים יונקים נק' שיער כמ"ש בע"ח שמשערות דנוקבא הם יונקים, ואף גם זאת אינו טמא אא"כ קדמה הבהרת להשיער לבן כמש"ל בשם הרמב"ם, הענין כי הנה ידוע שיש י"ס דקדושה באבי"ע ויש ג"כ י"ס דנוגה והם ג"כ בבחי' השתלשלות נוגה דאצילות נוגה דבריאה נוגה דיצירה נוגה דעשיה, והענין כי באצילות איהו וגרמוהי חד ממש שהי"ס מתכללים זה מזה חסד מגבורה וגבורה מחסד, וכמ"ש בזהר לאכללא שמאלא בימינא וימינא בשמאלא והיינו מצד הארת אא"ס שבהן המלובש בחכמה שמייחד אותן (כי לגבי אא"ס מתבטלים חו"ג ונעשה שלום במרומיו ולכן גם מדת הגבורה מסכמת להיות החוטא יכופר גם שאין מיתה בלא חטא כו' מ"מ יתרפא החולה ולא ימות), אמנם זהו בי"ס דקדושה (שהם בלי מ"ה בלי מהות ובבחי' ביטול לגמרי לגבי אא"ס, ולכן מתלבש בתוכיותן וע"כ הם מתייחדים זה עם זה חסד בגבורה כו') אבל בחי' נוגה דאצילות עם שהיא ג"כ בחי' אלקות שהרי באצילות לא יגורך רע כתיב (תלים ה' ה') אבל הם בחי' ענפין מתפרדין שהחסד אינו סובל את הגבורה ואינן מתייחדים זה עם זה והיינו מצד שהם נרגשים ליש ודבר עד שאינו סובל זולתו (עיין במצות פרה אדומה במאמר המתחיל הכל כשרים לקדש כו' נת' זה) והסיבה לזה הוא מצד שאין אא"ס מלובש שם רק בבחי' מקיף לבד וע"כ נק' קליפת נוגה שהקליפה היא שאין לה טעם ולחלוחית (ר"ל שאין אא"ס מלובש בתוכן) ומזה נמשך בנוגה דבי"ע בחי' יש ממש וצבא השמים. והנה מאחר שהשם יתברך ברא אותם מסתמא צריך להיות כן, רצוני לומר שיש צורך בהתהוות הקליפות וא"כ ממילא מובן שצריך להיות נמשך להם יניקה תמיד מן הקדושה כי בלא יניקה מהקדושה לא היו מתקיימים, אך הענין כי יניקה זו הקצובה להם ממנו ית' היא כדי סיפוקם להתקיים אמנם לפעמים הם חוטפים יותר מהראוי להם ע"פ הקצבה וזה מחמת איזו עון וחטא שיחטאו בני אדם כידוע וע"ז צריך תיקון ובירור להשיב הגזילה אשר גזלו, וזהו ג"כ בענין הבהרת שהיא הסתלקות החיות דאור אבא כמו שנת' למעלה ואז יכולים החיצונים לקבל יניקה ביתר שאת על המדה הקצובה להם, כי הנה מבואר למעלה ההפרש בין סט' דקדושה לסט"א שסט' דקדושה הם בחי' ביטול לאלקות עד שמתייחדים שני הפכים והיו לאחדים ממש מעוצם הביטול, משא"כ סט"א כמו נוגה דאצי' הוא בחי' יש ולכן אין אא"ס מתלבש בתוכן כבסט' דקדושה, וכ"ז נבחן ע"י החכמה שהיא בחי' הביטול כמו שנת' למעלה בענין ביאור מוחי' דאבא, ובה ועל ידה מתלבש אא"ס בעולמות לכן אינו נמשך החיות בשפע מאא"ס אלא במקום שיש בו בחי' הביטול כראוי ע"פ החכמה שהיא זה, ולפי שהסט"א ואפי' נוגה דאצי' היא בחי' יש לכן אין החכמה ממשכת להם המשכת אא"ס בשפע כי אם מעט מזעיר כדי להחיותם ולספקם, והוא מ"ש לעיל שיניקתם משערות דנוק' לבד, וכל זה אינו אלא כשמוחי' דאבא מאירים ר"ל שהמשכת אא"ס נמשך ע"י החכמה שהיא בחי' הביטול ולכן אינו נמשך אלא במקום שבטל אליו ב"ה כי החכמה היא המונעת שלא יגיע במקום היש, משא"כ כשמסתלקים מוחי' דאבא רק מוחי' דאימא אז יכולה הנוגה דאצי' לקבל יניקה ביתר על המדה הקצובה לה עם היותה בחי' יש מחמת העדר המונע מהגיע השפע במקום היש שהיא החכמה בחי' ביטול משא"כ במוחי' דאימא כמש"ל פ"א, ולכן אין נק' הצרעת טמא אא"כ קדמה הבהרת ואח"כ נולד השיער לבן כי השיער לבן הוא סי' טומאה על היותו מורה על יניק' לחיצוני' אמנם כבר נת' שיש יניקה הקצובה להם וא"כ מפני מה נק' סימן טומאה מאחר שכן צריך להיות עפ"י סדר הבריאה, אך הענין שלזה הטעם אין השיער לבן סימן טומאה אא"כ קדמה הבהרת שהיא המורה על הסתלקות אור אבא ואז היניקה הנמשכת להם אח"כ ע"י שיער לבן ודאי היא ביותר מן המדה הקצובה להם כי מאחר שלא הי' נמצא המונע ואז הוא סי' טומאה כי נתאחזו החיצונים בעור אדם העליון וחטפו יניקה ממנו ביתר שאת ע"י השיער לבן מפני הסתלקות המוחי' דאבא ממנו מכבר, אבל אם השיער לבן קדם לבהרת טהור, ר"ל שאם נמשך היניקה אל החיצונים בעוד שהארת חכמה שהיא המוחי' דאבא היו מאירים באדם העליון אינו סי' טומאה כי הרי יניקה צריך להיות להם מעט מהקדושה ומאחר שהיניקה זו נמשכה בעוד שמוחין דאבא היו מאירים בודאי לא לקחו יותר מהשיעור הראוי להם עד שיהי' נק' סי' טומאה כי הרי החכמה מונעת היניקה מהם להיותם בחי' יש וא"כ לא הגיע להם על ידי השיער לבן כ"א כפי המדה הקצובה וזה צריך להיות עפ"י כוונה מכוונת ממנו ית' ולכן הוא טהור:

מצות טומאת המצורע

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

אך זה הי' קודם מתן תורה אבל כאשר ניתנה התורה נעשה התחברות אדם שעל הכסא עם כי לא אדם על ידי התורה ומצות. כי בתורה יש שני הבחי' אדם שעל הכסא וא"ס שכי לא אדם. שע"י התורה נמשך א"ס שכי לא אדם, כמ"ש אנכי ה' אלקיך שעל ידי התורה נמשך אנכי מי שאנכי. ולכן יש בתורה עצמה מצות שהן בבחי' העלאות כמו תרומה ומעשרות וצדקה כמ"ש צדקה תרומם גוי, ויש שהן בבחי' המשכות כמו ציצית ותפילין כו'. ולכך יש בהן כח זה להעלות ולעורר המשכה עליונה. ובכ"ז מעורר בחי' אנכי ממש בחי' כי לא אדם הוא להמשיך משם לבחי' אדם כו', ואדם שבתורה הוא כמ"ש זאת התורה אדם כי רמ"ח פקודין רמ"ח אברים דמלכא שס"ה גידים שס"ה ל"ת.

וזהו מעלת הג' דברים שעליהם העולם עומד כי ע"י כל הג' דברים נעשה התחברות כי לא אדם עם אדם העליון. כי עבודה קרבנות ועכשיו תפלה הוא העלאות מלמטה למעלה, וגמ"ח הוא המשכת אלקות מלמעלה למטה, ותורה הוא קו האמצעי המחברם. ומה שאמרו המתפלל עם הצבור יובן ממשארז"ל ע"פ דרשו כו' בהיותו קרוב, וכתי' בכל קראינו אליו ותירצו כאן ליחיד וכאן לצבור ויחיד אימת אלו עשרת ימי תשובה, וממילא מובן דכמו ליחיד בעשרת ימי תשובה נמשך רחמים רבים ממקור הרחמים שיהי' סליחות עונות, כמו"כ לצבור בכל זמן. ולאו דוקא עם הצבור אלא בזמן שהצבור מתפללין. הרי דלהצבור על ידי התעוררות רחמים רבים נמשך רחמים רבים מלמעלה.

ועל ידי זה נעשה הפדי', כי ענין הפדי' הוא כי לאום מלאום יאמץ כשזה קם זה נופל שתמיד הוא מלחמה, אבל כשנמשך כי לא אדם אז כהמס דונג כו'. ומה שאמר פדאוני כביכול על השכינה כי ישועתן של ישראל הוא ישועתו של הקב"ה כי גלו לבבל שכינה עמהם, וע"י אלו הג' דברים נעשה פדי' בנפש וממילא נעשה פדי' בשכינה. וזה הכח ניתן לנו בירושה מאבותינו שהיו מרכבה עליונה, אברהם אבינו ע"ה למדת החסד כמ"ש בספר הבהיר אמרה מדת החסד כל זמן היות אברהם בעולם לא הוצרכתי לעשות מלאכתי שהרי אברהם עומד במקומי, ויצחק למדת הגבורה ויעקב למדת התפארת כמ"ש אלקי אבי כו' ופחד יצחק כו', ונתנו לנו הכח שע"י תורה ומצות נוכל גם כן להיות בבחי' מרכבה. והעיקר ע"י מדתו של יעקב התעוררות רחמים רבים ועל ידי זה נעשה פדי'. וגאולה דלעתיד לבא יהי' ג"כ ע"י מדת הרחמים כמ"ש וברחמים גדולים אקבצך ופדויי ה' כו' ובאו ציון ברינה ושמחת עולם על ראשם.

ד"ה פדה בשלום נפשי [הנזה מוגה]

ש"פ וישלח י"ט כסלו, תרל"ב

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

דהנה ידוע ההפרש בין אותיות התורה ואותיות התפלה דאותיות התורה הן אותיות דמ"ה ואותיות התפלה הן אותיות דב"ן והו"ע בחי' אבן ולבינה, דאבן הוא בריאה בידי שמים והן אותיות הבאות מלמעלה שהתורה נתנה באותיות אלו דוקא שהן כלים לגילוי בחי' ח"ע ובהם וע"י קוראים וממשיכים גילוי דאוא"ס ב"ה דלכן צ"ל עסק התורה בדבור דוקא וכמ"ש בתו"א ד"ה ויראו את אלקי ישראל, ולבנים הם הנעשים בידי אדם והן אותיות התפלה שזהו דבור האדם, והיינו שאין זה אותיות הבאים מלמעלה כ"א אותיות הבאים מלמטה למעלה מהאדם המתפלל (דגם בשמו"ע שנא' ע"ז אין מילין בלשוני רק אדני שפתי תפתח, הן מ"מ דבור האדם רק שהוא דבור הבא ממילא לא בכוונה ובסדר ע"פ השכל לפי שהביטל דתפלה הוא למעלה מטו"ד המושג כו' וכמ"ש במ"א) והן אותיות הבאים מקרב ולב עמוק מהקירוב שאחר הריחוק, והיינו בעסקו כל היום בהכחות הטבעים שלו ומתקרב אח"כ בתפלה גם בהכחות הטבעים שלו דלבי ובשרי ירננו כו', הנה אותיות אלו נעשים כתר לקונו וכמו העטרה שנעשי' מאבנים טובות ומאירות (וכמ"ש במ"א שבאבנים טובות יש שמאירות בעצם ויש שמאירות ע"י שמזדככות בפעולת הכוכבים וכנודע מענין שוהם וישפה) כך מאותיות התפלה שהן אותיות שנתברורו ונזדככו (ובפרטיות הן הדיבורים דכל היום ובכללות הן הכחו' הטבעים שמשתמש בהם כל היום בעניניו הגופנים) ונעשים טובים ומאירים ונעשים בחי' כתר לקונו כו' (והו"ע יהי רצון כו' וכמ"ש במ"א). וב' הענינים הנ"ל שבתפלה הם ע"י התעוררות מדת האהבה וכמשי"ת אי"ה ולכן כל העבוד' דתפלה הוא לבוא לבחי' אהבה.

קיצור. כל היגיעה דתפלה היא לבוא למדת האהבה כי בתפלה יש ב' ענינים, הא' התקשרות ודביקות נפשו באלקות ולהעלותה בבחי' רצוא כו' והב' לברר ולזכך את הנה"ב, ושניהם נעשים ע"י מדת האהבה (ונת' ענין העבודה בבחי' נר"ן ונשמה לנשמה והתכללות כל אחת מהם במדריגה שלמעלה הימנה):

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים ה'תרפ"ז

אדם העושה היפך רצון ה', הוא נמוך מבעל־חי הממלא תפקידו. מוריד נפשו האלקית לג' קליפות וגורם גלות השכינה. תחלת ירידת האדם – תאוות היתר, שמקבל מהם הנאה ומושלים עליו, ולכן אומרים עליו אפילו יתוש קדמך

אָמְנָם כָּל זֶה הוּא כְּשֶׁהוּא בְּמַעֲלַת אָדָם בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, אַךְ אִם פָּגַם בְּאֵיזֶה מִצְוָה, הֵן בְּהֶעְדֵּר עֲשִׂית מִצְוַת עֲשֵׂה, הֵן בַּעֲשִׂית אַחַת מִמִּצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, אָז הֲרֵי הוּא נָמוּךְ וּפָחוּת הַרְבֵּה מִמַּדְרֵגוֹת הַבַּעֲלֵי חַיִּים, שֶׁהֲרֵי הַבַּעֲלֵי חַיִּים וְכָל הַנִּבְרָאִים אֵינָם מְשַׁנִּים אֶת תַּפְקִידָם, וּמְקַיְּמִים אֶת רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, וּכְמַאֲמַר "נָשְׂאוּ דְשָׁאִים קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמָן, וּמָה אֵלּוּ שֶׁאֵין דַּרְכָּן לָצֵאת בְּעִרְבּוּבְיָא אָמַר בָּהֶם הַכָּתוּב לְמִינָהוּ, אָנוּ שֶׁדַּרְכֵּנוּ לָצֵאת בְּעִרְבּוּבְיָא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה", וְהַיְנוּ שֶׁמִּקּוֹרֵי הָעֲשָׂבִים וְהַדְּשָׁאִים, שֶׁהֵן הַמַּלְאָכִים שֶׁנִּקְרָאִים בְּשֵׁם "דֶּשֶׁא" וְ"עֵשֶׂב", שֶׁהֵן מְקוֹרֵי הַדְּשָׁאִים וְהָעֲשָׂבִים, הֵם שֶׁנָּשְׂאוּ קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמָן, וְאִם כֵּן הֲרֵי הֵם מְקַיְּמִים רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, וְהָאָדָם שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל וְעוֹשֶׂה הֵפֶךְ רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי הוּא גָּרוּעַ יוֹתֵר מֵהַבַּעֲלֵי חַיִּים וְכָל הַנִּבְרָאִים, וּבָזֶה הֲרֵי הוּא מוֹרִיד אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁלּוֹ (דִּפְעֻלַּת הַחֵטְא רַחֲמָנָא לִצְלָן[1] הוּא עַל יְדֵי הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית) לְשָׁלֹשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת, דְּהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית בְּעֶצֶם אֵינוֹ רַע וְהוּא מִקְּלִפַּת נֹגַהּ[2], אֲבָל עַל יְדֵי הַחֵטְא הֲרֵי הוּא מוֹרִידוֹ בְּרַע גָּמוּר דְּשָׁלֹשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת, וְגוֹרֵם גַּם יְרִידַת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבּוֹ, וְהַיְנוּ מַדְרֵגוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, דְּמַדְרֵגוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת שֶׁבּוֹ הֲרֵי הֵם מִסְתַּלְּקִים בִּשְׁעַת הַחֵטְא, אָמְנָם הַמַּדְרֵגוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית יוֹרְדִים בְּרַע וְגוֹרֵם גָּלוּת הַשְּׁכִינָה, וְיוֹרֵד רַחֲמָנָא לִצְלָן מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה רַחֲמָנָא לִצְלָן אַסְקֻפָּה לְכָל מִינֵי רַע חַס וְשָׁלוֹם. וְהִנֵּה הַתְחָלַת יְרִידַת הָאָדָם רַחֲמָנָא לִצְלָן הוּא מִתַּאֲוַת הֶתֵּר, וְהַיְנוּ דְּהָעוֹשֶׂה אֵיזֶה דְּבַר הָרְשׁוּת, אִם שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁל הֶתֵּר, אֲבָל עוֹשֶׂה זֹאת בִּשְׁבִיל לְמַלֹּאת תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ, הִנֵּה אָז הֲרֵי הוּא גָּרוּעַ מִדּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי, שֶׁהֲרֵי אָז הוּא מְקַבֵּל הֲנָאָה מֵהֶם, וְאִם כֵּן מִמֵּילָא הֲרֵי הוּא נָמוּךְ מֵהֶם, וְלֹא מִיבָּעֵי[3] דְּאָדָם זֶה אֵינוֹ מוֹשֵׁל וְשׁוֹלֵט עֲלֵיהֶם, דְּהִנֵּה מִי שֶׁעוֹשֶׂה דְּבַר הָרְשׁוּת בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּבִשְׁאָר עִנְיְנֵי הָרְשׁוּת בְּכִנּוּנָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, הֲרֵי אֵינוֹ מְקַבֵּל תַּעֲנוּג מֵעֶצֶם הַדָּבָר הַהוּא כְּמוֹ הָאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְהַדּוֹמֶה, כִּי אִם רַק מַה שֶּׁמְּקַבֵּל הַחַיּוּת מִמֶּנּוּ, הֲרֵי אַדְרַבָּה בָּזֶה הוּא מוֹשֵׁל עָלָיו שֶׁיְּנַהֵיגוֹ כִּרְצוֹנוֹ, וְהַיְנוּ דְּעַל יְדֵי זֶה מְבָרֵר אֶת הַדָּבָר הַהוּא וּמְהַפְּכוֹ מִקְּלִפַּת נֹגַהּ אֶל הַקְּדֻשָּׁה, אֲבָל כְּשֶׁעוֹשֶׂה לְמַלֹּאת תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ, הֲגַם שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁל הֶתֵּר, הִנֵּה הַדּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי מוֹשֵׁל עָלָיו, וְכַנִּרְאֶה בְּחוּשׁ דְּמִי שֶׁהוּא שָׁקוּעַ רַחֲמָנָא לִצְלָן בְּתַאֲוַת הֶתֵּר, הֲרֵי בְּבוֹא לְיָדוֹ דָּבָר הֶעָרֵב שֶׁמִּתְאַוֶּה לוֹ, הִנֵּה הוּא מְאַבֵּד אֶת עַצְמוֹ וְאֶת שִׂכְלוֹ (עֶר פאַר לִירְט זִיךְ אוּן דֶעם שֵׂכֶל זַיינעם) מִפְּנֵי גֹּדֶל עֹצֶם הַתַּאֲוָה וְהַחֶמְדָּה רַחֲמָנָא לִצְלָן שֶׁמִּתְגַּבֵּר עָלָיו, אִם כֵּן מוּבָן אֵיךְ שֶׁהוּא נָמוּךְ הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "אֵין חַיָּה רָעָה שׁוֹלֶטֶת בָּאָדָם אֶלָּא אִם כֵּן נִדְמֶה לָהּ כִּבְהֵמָה", דְּבָאָדָם כְּתִיב "וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל חַיַּת הַשָּׂדֶה" וְגוֹ', אָמְנָם זֶה דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר הוּא בְּמַדְרֵגַת אָדָם בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת דְּאָז יֵשׁ בּוֹ צֶלֶם אֱלֹקִים, אֲבָל כַּאֲשֶׁר חַס וְשָׁלוֹם פּוֹגֵם הֲרֵי הוּא כִּבְהֵמָה וְגָרוּעַ מִמֶּנָּה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "אִם חָטָא אָדָם אוֹמְרִים לוֹ יַתּוּשׁ קָדְמָךְ", דַּאֲפִלּוּ יַתּוּשׁ שֶׁהוּא קְלִפָּה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה, דְּהִנֵּה הַיַּתּוּשׁ הוּא מַכְנִיס וְאֵינוֹ מוֹצִיא וְהוּא קְלִפָּה הַיּוֹתֵר גַּסָּה, דִּבְקְדֻשָּׁה הֲרֵי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "מִשְּׁמַיָּא מֵיהַב יָהֲבֵי, מִשְׁקָל לֹא שָׁקְלֵי"[4], דְּכָל עִנְיַן הַקְּדֻשָּׁה הוּא לְהַשְׁפִּיעַ לְזוּלָתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם" וְגוֹ' לְהַשְׁפִּיעַ חַיּוּת וְגִלּוּי אוֹר, אֲבָל הַקְּלִפָּה הִיא הֵפֶךְ זֶה שֶׁצְּרִיכָה הַכֹּל לְעַצְמָהּ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "לַעֲלוּקָה שְׁתֵּי בְּנוֹת הַב הַב", דְּכָל זֶה הוּא מִצַּד הַיֵּשׁוּת וְהַגַּסּוּת וְאַהֲבַת עַצְמוֹ שֶׁצְּרִיךְ הַכֹּל רַק לְעַצְמוֹ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַקְּדֻשָּׁה הוּא בִּטּוּל, וּכְמוֹ אַבְרָהָם שֶׁאָמַר "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", וּמִשּׁוּם זֶה הִשְׁפִּיעַ לְזוּלָתוֹ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִי שֶׁהוּא יֵשׁ וּמְציאוּת צָרִיךְ הַכֹּל לְעַצְמוֹ, וּמִטַּעַם זֶה מְגֻנָּה וּמְאוּסָה מְאֹד מִדַּת הַכִּילַ[י]וּת וְהַקַּמְצָנוּת מִפְּנֵי שֶׁהִיא הֵפֶךְ הַקְּדֻשָּׁה לְגַמְרֵי. וְזֶהוּ "אִם חָטָא אָדָם אוֹמְרִים לוֹ יַתּוּשׁ קָדְמָךְ", כִּי עַל יְדֵי הַחֵטְא רַחֲמָנָא לִצְלָן נַעֲשֶׂה הָאָדָם גָּרוּעַ מִכָּל הַבַּעֲלֵי חַיִּים, אָמְנָם עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה הֲרֵי בִּיכֹלֶת הָאָדָם לַעֲלוֹת וּלְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה בְּיוֹתֵר.

שַׁבָּת פָּרָשַׁת פִּנְחָס [ת]רפ"ז, פּעטערסבורג, סְעוּדַת הוֹדָאָה.

ז. השם יצילנו. ח. שיש בה גם טוב. ט. ואין צורך (לומר). י. משמים, לתת - נותנים, אך לקחת, אין לוקחים.

לקוטי דיבורים

סו. בסעודת הלילה של שביעי של פסח תר"ג, אמר אב־הסבא הרבי ה"צמח צדק":

– שביעי של פסח הוא ראש השנה למסירות נפש. כשמסר משה רבנו את מאמר השי"ת "דבר אל בני ישראל ויסעו", קפץ מיד נחשון בן עמינדב לים בכוח של מסירות נפש. גילוי שביעי של פסח הם גילויים עצמיים בדרך "אתערותא דלעילא". בדרך כלל הרי "כל השביעין חביבין"[101], ביחוד היום השביעי לגילוי העצמי של "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם" המתגלה בלילה הראשון של פסח, ועל אף זאת, הרי לקראת הגילויים העצמיים של שביעי של פסח וקריעת ים סוף, ש"ים" – עלמא דאתכסיא, נהפך ליבשה" – עלמא דאתגליא, היו זקוקים להקדמה של מסירות נפש. ונחשון בן עמינדב מסר את נפשו על מאמר השי"ת "ויסעו", מסירות נפש על ה"הלוך ונסוע" שאברהם אבינו החל בו. שביעי של פסח הוא ראש השנה למסירות נפש. ביום זה צריך ויכול כל אחד לקבל על עצמו את התקיפות של מסירות נפש, על תורה ומצוות ועבודת הבורא ברוך הוא, במסירות נפש לכל השנה.

בסעודת היום של שביעי של פסח, אמר אב־הסבא:

הלכה פסוקה היא[102] תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם. הלכה פסוקה זו נמצאת בש"ס בסוגיות הבאות:

א) בברכת היין וברכת היום[103];

ב) בשיר של שבת ושיר של ר"ח[104];

ג) בסדר הקריאה בתורה בר"ח ובחנוכה[105]; .

משלש הסוגיות האמורות מתברר ומתבהר ענינו של תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם:

א) תדיר הוא יום הבריאה, זאת למדים מסוגיית שיר של יום, ושאינו תדיר הוא השיר המחודש של ראש חודש.

ב) תדיר הוא ריבוי, וזאת למדים מסוגיית ברכת היין וברכת היום.

ענינו של "יום" אנו למדים מסוגיית שיר של יום, שמהותו של היום מתבטאת ב"שיר של יום" שלו, שהימים בכללות מתחזקים על ידי הקריאה בתורה בפרשיות השייכות לאותם הימים. ממוצא דבר אתה מבין ויודע שהתדיר שבכל יום מימות השבוע, הוא פרשת היום שבששת ימי בראשית, והפרשה שבתורה היא המביאה לתקפו של היום.

לכן, קיים סדר מסודר בעובדי ה' בסדר והדרגה, שבכל יום ויום הם אומרים פרשת היום. כשם שבשבת אומרים פרשת ויכולו השמים, כך הם אומרים ביום ראשון, מבראשית עד ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, וכך בכל יום את פרשתו. ההבדל הוא בכך, שפרשת שבת אומרים גם בליל שבת ואומרים אותה שלש פעמים, ואילו פרשת היום אומרים רק פעם אחת, לפני תפלת שחרית או אחריה.

ה"תדיר" של היום הוא יום הרביעי, ו"שאינו תדיר" – שביעי של פסח. פרשת היום היא "יהי מאורות", מארת חסר כתיב, מאורות מלא הוא המאור שהוא מקור השפע והברכה, ואילו מארת חסר הוא לשון קללה. ברביעי נתלו המאורות להאיר על הארץ, מובנו של מאורות ברוחניות הוא תינוקות של בית רבן, הבל שאין בו חטא, שזה קיום העולם. ברם, מארת חסר כתיב, וכמו שפירש רש"י[106] חסר ו' כתיב על שהוא יום מארה ליפול אסכרה בתינוקות. על מחלת האסכרה אומרת הגמרא[107] שהיא עונש על חטא לשון הרע. וזהו ביום הרביעי, כי ביום הרביעי חטאה הלבנה בלשון הרע על השמש. הפרשה של אינו תדיר היא פרשת "אז ישיר", השירה על גילוי ה'עצמות' שנתגלה בקריעת ים סוף.

והרבי סיים בברכה:

ירחם השי"ת שה"אז ישיר" יבטל את גזירת האסכרה הרוחנית, ש"אנשי ברלין" רוצים לגזור בכוח הממשלה על ילדי ישראל[108].

במפורט יותר על שנת תר"ג, בה התקיימה אסיפת הרבנים הראשונה בפטרבורג, בימי הקיסר העריץ ניקולאיי – ראה בקובץ "שלשלת האור" היכל חמישי[109].

סז. אברהם אבינו היה הראשון שפתח את צינור מסירות הנפש לפרסם אלקותו יתברך בעולם. אברהם אבינו ע"ה לא חיפש מסירות נפש, כמו ר' עקיבא שחיפש מסירות נפש ואמר[110] כל ימי הייתי מצטער כו' מתי יבא לידי ואקיימנו. אברהם אבינו לא חיפש מסירות נפש ואף לא חשב על כך כלל. כל מחשבתו היתה נתונה בפרסום אלקותו יתברך בעולם. כשהיתה נדרשת לשם כך מסירות נפש – הרי זה לא מנע ממנו כלל, הוא אף לא ידע שזה מסירות נפש, ובהיותו במאסר המשיך גם שם בעבודתו לפרסם אלקותו יתברך. מסירות נפש מסוג אחר

101) ויק"ר פכ"ט, יא. ומדרש תהלים פ"ט, יא.
102) זבחים פט, א.
103) ברכות נא, ב.
104) סוכה נד, ב.
105) מגילה כט, ב.
106) בראשית א,יד.
107) שבת לג, א.
108) בחודש אדר ראשון נודע ברבים הצעת לילנטאל.
109) ראה קונטרס ה"צמח צדק" ותנועת ה"השכלה" (ברוקלין, תשי"ז).
110) ברכות סא, ב.

היתה בשעת קריעת ים סוף, נחשון בן עמינדב קופץ לים. מסירות הנפש הראשונה היתה באש של כבשן האש באור כשדים. מסירות הנפש השניה היתה במים. זה מה שאנו אומרים "באנו באש ובמים", בשני סוגי מסירות הנפש על קידוש השם, באש ובמים.

סח. לפני קריעת ים סוף היתה יציאת מצרים, והיא היציאה ממצרים וגבולים. בעבודה היא היציאה מהרגילות שהאדם מורגל בה, ולאחרי זה בא ענין קריעת ים סוף והוא הרגש ה'עצמות'. כלומר, כשהולכים ברחוב ורואים שמים וארץ, מרגישים שבריאה כזו, רק בכוח עצמות אין סוף ברוך הוא לברוא. הרגשה כזו יכולה להיות למי שעובד על עצמו ומגיע לנטישת הרגילות. היציאה מהרגילות היא עבודה של מסירות נפש, וכל יהודי יש לו הכוח על כך, אלא שצריכים לרצות לעשות דבר זה בפועל, לא לצאת ידי חובה בכך שיש לו דבר זה בכוח.

סט. כבר הגיע הזמן שכולם ידעו שמחללי השבת אינם המנהיגים שלנו, ושהגאולה לא תבוא על ידם. הביאו לארץ ישראל ילדים מפולין, צאצאי הנהרגים על קידוש השם, והכניסו אותם בבתי חינוך לא כשרים, הרי זו חוצפה גדולה, וכשיעמדו נגד זה בתוקף - ינצחו. כן יש לפעול נגד תלמודי התורה הטריפות והישיבות הלא כשרות במדינה זו, המביאים צרות על יהודי מדינה זו - ח"ו - ברוחניות ובגשמיות.

מדינה זו זקוקה לרחמים רבים, כמו כל המדינות הנמצאות באימה ופחד מהצר הצורר. בעיקר זקוקים היהודים לרחמים רבים. ההגנה היא קיום המצוות המעשיות ולימוד התורה, כמאמר[111] "מגנא ומצלא" (מגינה ומצילה).

בזמן המהפכה - ברוסיה - בשנת תרע"ז, היה אבי בפטרבורג. אבי ואני שהינו אז חמשה שבועות בפטרבורג בקשר לעניני הכלל, כפי שמסופר ברשימות של אותה תקופה. כשנסענו מפטרבורג לרוסטוב ליוו אותנו הרה"ג וו"ח מו"ה יצחק יואל רפלוביץ והחסיד ר' אלי' חיים אלטהויז. הרב רפלוביץ נסע עד חרקוב ור' אלי' חיים עד רוסטוב.

באחת התחנות השיג ר' אלי' חיים עתון עם החדשות האחרונות. כשקרא אבי שהפילו את הצאר והמדינה הפכה למדינה משוחררת, אמר:

- כעת צריכים להקים ישיבות "תומכי תמימים" בכל הערים והעיירות. כעת, כשההשכלה מתפשטת - מוכרחים להקים הרבה חדרים וישיבות. תמיד ובכל הענינים מנצח רק הכוח של מסירות נפש.

ע. אלה שרוצים להיות מקושרים עם הרבי, דבר שמביא תועלת אמיתית בגשמיות וברוחניות, וללמוד שיעור ה"תניא" כפי שצויין בקובץ "היום יום", למדו היום את השיעור בפרק מ"ב, שם אומר הרבי: "וכח זה ומדה זו לקשר דעתו בה' יש בכל נפש מבית ישראל". לכאורה, מהו דיוק הלשון "כח זה ומדה זו". לפני זה אומר הרבי: "אך עיקר הדעת אינה הידיעה לבדה שידעו גדולת ה' מפי סופרים ומפי ספרים אלא העיקר הוא להעמיק דעתו בגדולת ה' ולתקוע מחשבתו בה' בחוזק ואומץ הלב והמוח עד שתהא מחשבתו מקושרת בה' בקשר אמיץ וחזק כמו שהיא מקושרת בדבר גשמי שרואה בעיני בשר ומעמיק בו מחשבתו כו'". והיינו כמו בדבר גשמי, כשרואה אותו, הרי הוא מקושר בו כידוע, להיותו שייך לזה, כך צריכה להיות ההתקשרות באלקות. והכוונה היא לא רק ללמוד בלבד, אלא העיקר הוא העבודה בפועל. והוא על ידי הדעת. דבר זה בא על ידי העמקת הדעת בחוזק ואומץ הלב, וכל זה הוא אצלנו בכוח היניקה מנשמת משה רבנו עליו השלום. על כך הוא אומר וכח זה ומדה זו, כלומר כל אחד יש לו הכוח ויכול, צריכים רק לרצות, אלא שמצד התלבשות הנפש בגוף, קשה בכל זאת לקשר עצמו בחוזק ואומץ הלב כדבעי. הרבי הוא הרי טוב, הרי הוא נותן שתי עצות לכך: האחת היא יגיעת בשר, כלומר ביטושים לבטש עצמו, כמו שכתוב בזהר[112] גופא דלא סליק בי' נהורא דנשמתא מבטשין לי', והוא ענין התשובה מעומק הלב, והשנית - כפי שיתבאר.

סעודת ליל שביעי של פסח ה'תש"ג

---

111) סוטה כ"א.

112) ח"ג קסח, א.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק נ"ג – ישיבה מיוחדת במינה

נוסף על העובדה שהחסידות מבטאת דרך חדשה בעבודת ה' - התברר לברוך כי תורת החסידות מעניקה לאדם כוח לשלוט על עצמו. לא אחת נוכח ברוך בוויכוחים שהתקיימו בין שני הגיסים, ר' יצחק שאול ור' משה לייב. שניהם נכנסו לרתחה, אך ר' משה לייב הגיע מהר לכלל כעס, ואילו ר' יצחק שאול, למרות היותו רתחן בטבעו, הרי מיד עם הגיעו לנקודה שבה היה עלול לגלוש לכעס - השתלט על עצמו וחזר להיות רגוע ושליו.

"אבי אמר לי בשם הבעל־שם־טוב" - הסביר ר' יצחק שאול כשנשאל לסוד הצלחתו בריסון הכעס - "כי הכעס, גם כשהוא מתעורר מסיבה של יראת שמים, הוא תועבה, ולכן לימדני אבי כי ברגע שאני עומד לבוא לידי כעס, עלי, פשוט, לבלום את עצמי, לשים רסן לפי ולא להשמיע מלה".

ברוך התרשם מאוד וחש כי לפניו עומד אדם מסוג בלתי מצוי.

דווקא משום כך החליט ברוך לחקור עוד יותר את מהותם של שני הגיסים, שצעדו בשתי דרכים, שונות ומנוגדות, שהחלו לחצות אז את המחנה היהודי. אודות ר' יצחק שאול ידע ברוך כמעט הכול, אך מי הוא ר' משה לייב?

כפי שהצליח ברוך לברר היה ר' משה לייב יחסן גדול. הוא היה יליד לופלוב, פרבר העיר מוהילוב שעל נהר דנייפר. הוא היה דור עשירי למשפחה מיוחדת שמוצאה היה מקסטיליה שבספרד, משם, נדדה לטוסקני ואחרי כן מעיר לעיר עד שהגיעה למוהילוב.

שמו של הסבא מקסטיליה, שמלפני עשרה דורות, היה ר' יצחק. הוא היה תלמידם של הגאונים המפורסמים באותו זמן, ואף אמרו עליו כי היה תלמידו של הגאון הצדיק רבי שם טוב. לפי מסורת המשפחה היה ר' יצחק למדן גדול, ובשעה שאביו היה סוחר ועשיר גדול, התמסר בנו ר' יצחק, בעיקר, ללימוד התורה, אם כי סייע גם לאביו במסחריו.

ר' יצחק הגיע למוהילוב יחד עם בנו ר' נתן ונכדו ר' נחמן. אלה החלו לסחור מיד עם האצילים המקומיים וסחרם התפשט על פני כל הסביבה. אחרי הגיעם למוהילוב מתה אשתו של ר' נחמן, מבלי שהשאירה לו ילדים. הוא נשא בזיווג שני את בתו של בעל־בית מינסקאי, אך עברה תקופה וגם היא לא נפקדה בילדים. לפי עצת סבו נָדַר נֶדֶר שאם יתברך בפרי בטן יקדישהו לגמרי לתורה. כעבור שנים ילדה לו אשתו בן ונקרא שמו בישראל חיים יהושע. האב קיים נדרו, ור' חיים יהושע התמסר כליל לתורה ולעבודה. בנו של זה, ר' משה, הרחיק לכת והתנזר לגמרי מענייני העולם הזה. רק שנה אחת היה נשוי ובמשך זמן זה ילדה לו אשתו בן. כך המשיכה המשפחה את קיומה.

נכדו של ר' משה, ר' נתן נטע, מי שהיה סבו של ר' משה לייב, היה המגיד של לופלוב, והתפרסם כמוכיח מעולה בשער. תפקיד זה קיבל על עצמו לאחר שזקנו, ר' משה, התגלה לו בחלום וציווה עליו לעסוק בכך. בנו של המגיד היה ר' יוסף עקיבא, אביו של ר' משה לייב. כבר בגיל שלוש עשרה שנה היה בקי בש"ס ונקרא בפי כל בשם העילוי מלופלוב. בגיל שמונה עשרה שנה השיאו לו את בתו של אחד מנכבדי מוהילוב.

עשרים שנה ישב ר' יוסף עקיבא סמוך לשולחן חותנו ולמד תורה בשקידה גדולה. צער רב העיב

על חיי הזוג שכן לא נולדו להם ילדים. כאשר נפטרה אשתו של ר' יוסף עקיבא שכנעו חותנו לשאת לאשה את אחותה הצעירה, אך גם ממנה לא נולדו לו ילדים, וכעבור שש שנים נפטרה אף היא.

ר' יוסף עקיבא לא רצה להישאר במוהילוב, והנה הגיע אליו שליח מיוחד מסמילוביץ להזמינו כתלמיד עשירי לישיבה מיוחדת במינה שהוקמה אז שם.

השליח היה הגאון ר' מנחם שלמה, ושלח אותו הגביר הגדול מסמילוביץ, ר' לייבלע, אשר הוא שהחזיק מכספו את הישיבה, שבראשה עמד חתנו. שמו הטוב של ר' יוסף עקיבא הגיע אליהם והם היו מעוניינים לקבלו לישיבתם.

ר' לייבלע היה יליד פראג שהשתקע לפני עשרות שנים בסמילוביץ. מיד עם בואו לסמילוביץ בנה מכספו בית־מדרש שבו החזיק עשרה תלמידי חכמים שישבו ועסקו תמיד בתורה. לר' לייבלע נולדו בנים ובנות, וכשהגיעה בתו הבכירה לפרקה שלח אחד מה"עשרה בטלנים" שלו לווילנא לבחור שם חתן עבורה. זה בחר בר' משה לייב, מי שהתפרסם בתואר העילוי מטרוקי, כיוון שמוצאו היה מעיירה בשם זה, לא הרחק מווילנא.

עשרים שנה היה ר' משה לייב סמוך לשולחן חותנו. לאחר מכן עלה בדעתו של חותנו לייסד ישיבה של למדנים מובחרים ולהעמיד בראשה את חתנו העילוי. לשם כך בחר בר' מנחם שלמה וּמִינָּהוּ להיות שלוחו לתור על פני הערים ולחפש בהם למדנים מובהקים לישיבה זו. ואכן, ר' מנחם שלמה היה מוסמך לחוות דעה על למדנות.

בעצם לא היה ר' יוסף עקיבא נלהב לקבלת ההצעה לנסוע לסמילוביץ, הן משום שאהב בדידות, והן משום שלא האמין כל־כך בלמדנותו של חתן ר' לייבלע. דברי התורה שהשליח, ר' מנחם שלמה, מסר בשמו, לא השאירו אצלו רושם רב. אך ר' יוסף עקיבא היה מדוכא ממות אשתו השנייה ומהעובדה שלא היו לו ילדים, ומשום כך החליט בסופו של דבר לנסוע לסמילוביץ.

סדר קבלת עשרת התלמידים לישיבה החדשה בסמילוביץ היה כזה: כל אחד מהם היה צריך להכין פלפול, ולהשמיע אותו אחרי הודעה מוקדמת של שלושה ימים על הסוגיה שעליה נסב הפלפול, זאת כדי שהשומעים יתכוננו היטב וילמדו את הסוגיה בעמקות במשך ימים אלו. הפלפול הושמע בבית המדרש לפני כל הלמדנים שבעיר, שנשאו ונתנו עם מגיד השיעור. לאחר כל פלפול של כל אחד מהעשרה השמיע ר' משה לייב, ראש הישיבה החדשה, את חידושיו באותה סוגיה, בהתייחסו לפלפול שהושמע ולהערות השומעים. הסוגיה שעליה השמיע ר' יוסף עקיבא את פלפולו הייתה בעניין טבול יום ומחוסר כיפורים, שבפרק כל הזבחים (זבחים דף י"ז). לאחר שכל עשרת התלמידים השמיעו את פלפוליהם בסוגיות שונות בש"ס, עמד ר' משה לייב ובגאונות עצומה קישר את כל עשרת הפלפולים, לאחר שסתר את תוכנם ובנה אותם מחדש. ר' יוסף עקיבא נוכח לדעת כי ר' משה לייב הוא אכן למדן עצום.

שלוש שנים למד ר' יוסף עקיבא בישיבה זו. כך היה סדר הלימודים בישיבה: איש מהתלמידים לא דיבר מעולם דברי חול. התלמידים היו קמים בחצות הלילה, ערכו יחד תיקון חצות, ולאחר מכן עסקו בתורה ללא הפסק, מלבד הפסקה של שעה אחת לתפילת שחרית, עד לזמן מנחה גדולה, שאז התפללו תפילת מנחה. לאחר מכן סעדו ארוחה קלה ונחו משך שעה אחת. לאחר מכן חזרו שוב ללימודיהם עד תפילת ערבית, שלאחריה סעדו ארוחה שנייה ושכבו לישון לארבע שעות עד שקמו שוב לתיקון חצות.

ברם, גם בישיבה זו, בה היה שקוע בתורה ובעבודה, לא מצא ר' יוסף עקיבא מזור לנפשו הכואבת. הוא החליט, אפוא, לעזוב את סמילוביץ.

אלא שלמרות החלטתו זו לא מצא עדיין כִּיוּוּן להפנות אליו מבטו. אחת ידע: עליו לעזוב את המקום. לילה אחד ראה בחלום את אביו, שהוכיחו קשות על כך שמידת הביטחון פגומה אצלו, וציווה עליו שייסע לעיירה ששמה קרושטה, בה ימצא סוף־סוף מנוחה. עם זאת הטיל עליו לתקן את החטא שלו, עוד לפני עזבו את סמילוביץ, על־ידי כך שיצום ארבעים תעניות, נוסף לתעניות של ימי שני וחמישי. כיוון שהיה זה בעיצומם של ימי ספירת העומר - נמשך הדבר עד סוף חודש תמוז, שאז הושלם מספר תעניותיו.

באמצע חודש אב עזב את סמילוביץ ונסע מעיירה לעיירה ומכפר לכפר עד שהגיע לקרושטה, לשם בא ימים מספר לפני ימי הסליחות. עוד בטרם נכנס לקרושטה התעכב בכפר קטן, מספר ויורסט לפני העיירה, שם התאכסן בביתו של יהודי מבני הכפר. בהיותו באכסניה זו שמע כי למחר הוכרזה בקרושטה תענית ציבור לכל יהודי המקום והסביבה כולה, וכי הוטלה חובה על כל היהודים להתאסף בבית־המדרש של העיירה לשמוע את דברי התוכחה של הרב כהכנה לסליחות.

למחרת הצטרף ר' יוסף עקיבא למארחיו הכפריים בדרכם לקרושטה. הם הספיקו להגיע לבית המדרש בזמן המתאים כדי לשמוע את דרשת הרב ולהתפלל מנחה וערבית בציבור. גדולה הייתה הפתעתו של ר' יוסף עקיבא כאשר מיד לאחר תפילת ערבית ניגש אליו הרב והושיט לו ידו לברכת "שלום עליכם" לבבית, ואחריו עשו כך הגבאים ושאר המתפללים. לאחר מכן ראה שהציבור אינו מתפזר לביתו, לאחר התענית, כי אם השמש מוציא "ספר זכרונות" ומכין קלפי להטלת גורל.

התברר כי הגורל נועד לקבוע אצל מי יאכל האורח, כלומר, ר' יוסף עקיבא, את ארוחת הערב ואצל מי הוא יתאכסן כל זמן היותו בקרושטה. כשהביע ר' יוסף עקיבא את פליאתו על כך הוסבר לו כי היה זה מנהג קבוע באותה עיירה. כל בני העיירה שאפו מאוד לקיים מצוות הכנסת אורחים, ובניגוד למקומות אחרים בהם הטיל כל אחד את החובה הזאת על אחרים, הרי שם, בקרושטה, נאבקו על הזכות להכנסת האורחים. כדי שאיש לא "יחטוף" מרעהו מצוה זו, נקבעה תקנה כי בכל עת שמזדמן אורח לעיירה יוטל גורל, והזוכה מקבל את האורח לביתו. נוסף לכך סודר שמי שזכה בגורל לא ייכנס לגורל הבא, כדי לאפשר ולתת הזדמנות לכל בני העיירה לקיים את המצוה.

עתה זכה בגורל קצב העיירה, ר' שלמה, ושמחתו הייתה גדולה מאוד. פניו קרנו כמי שמצא אבן טובה. הרב, ושאר בני הקהילה, איחלו לו "מזל טוב", כמי שזכה בהון עתק. הדבר עשה רושם רב על ר' יוסף עקיבא, אך הוא מצידו נאלץ להודיע בצער כי כל הטרחה הייתה מיותרת, שכן אין הוא דורש דבר מאיש, וכי אין הוא רוצה שמישהו יטרח בשבילו.

הדבר אכזב את הקצב ואת כל העדה. הרב החל להתווכח איתו ולהוכיח לו כי אין הדבר כרוך כלל בשום טרחה, כי אם במצוה גדולה, וכי, לאמתו של דבר, כשם שמצוה על כל יהודי להכניס אורחים - כך מצוה על האורח לאפשר ליהודי לקיים בו מצוה זו, וכך הופכת המצוה להיות משותפת. ר' יוסף עקיבא השתכנע והצטרף לר' שלמה בדרכו לביתו.

בביתו של ר' שלמה קבלוהו בכבוד רב. הגישו לשולחן כל טוב, אך ר' יוסף עקיבא הודיע שאין הוא אוכל בשר בימי החול, וכי בכלל הרי הוא מסתפק במועט. בני ביתו של ר' שלמה הצטערו מאוד מכך, כיוון שכל אחד מהם רצה שהאורח ייהנה מהם יותר ככל האפשר.

כל הקהילה היהודית בקרושטה הייתה מורכבת משלושים וחמש משפחות, רובם ככולם התפרנסו מתבואת השדות שלהם ומהירק של גינותיהם, אך היו שם גם בעלי מלאכה שונים: סורקי־צמר, אורגים, חייטים וסנדלרים. מאידך היו כולם יודעי ספר, וחלק ניכר מהם בני תורה של ממש. כולם היו יראי שמים ובעלי מדות טובות. הם הקפידו מאוד על תפילה בציבור. ובימים בהם לא הצליחו להגיע לבית־המדרש היו מתאספים בשדה ומתפללים בציבור תחת כיפת השמים, היה זה מקום מיוחד מגודר מלכתחילה לשם כך.

משך ארבעה ימים, ובכללם יום השבת, נשאר ר' יוסף עקיבא בביתו של ר' שלמה. בינתיים התברר בעיירה כי אין מדובר כאן באורח פשוט, והוחלט בעיירה להעמיד לרשותו דירה לפי כבודו. הנוהג בקרושטה היה כי האחריות הכללית להכנסת אורחים וסיפוק צרכיהם היא על הקהילה כולה, וכך, למשל, אם הזוכה בגורל לא היה מסוגל, מבחינת האמצעים שלו, לאכסן את האורח, קיבל לשם כך סיוע מקופת הקהל.

שכרה, אפוא, הקהילה דירה עבור ר' יוסף עקיבא אצל אליקום שמואל החזן, ומכספי הקהילה שילמו לו להחזקת האורח עם כל צרכיו לפי כבודו.

בעשרת ימי תשובה ביקש הרב מר' יוסף עקיבא לומר שיעור ברבים. וכל בני הקהילה נוכחו בלמדנותו. לאור זאת החליטה הקהילה לפתוח ישיבה במקום ולהעמיד בראשה את ר' יוסף עקיבא. כאשר נודע לרב כי הוא אלמן הציע לו להשתדך עם אחותו, שהייתה אף היא אלמנה. ר' יוסף עקיבא הסכים לכך והנישואין נערכו תוך זמן קצר. כעבור ארבע שנים נולד להם בן, ושמו נקרא בישראל משה לייב, על שם העילוי מטרוקי, שר' יוסף עקיבא למד בישיבה שלו. אותו משה לייב היה זה שנעשה אחרי כן לחתנו של ר' אליעזר ראובן, הנפח בדוברומיסל.

כעבור חמש שנים התמנה ר' יוסף עקיבא לראש ישיבה בבישנקוביץ. ר' יוסף עקיבא היה שתקן בטבעו, והיה אוהב להתבודד. כשסיים את שיעוריו התכנס לו לפינה בבית המדרש ולמד בלחש. מעולם לא התיישב ליד שולחן על מנת לשוחח עם מישהו, או על מנת להשתתף בשמחה כלשהי, ואפילו לא שמחת מצוה. מעולם לא נראה חיוך על פניו, ואיש לא ראהו צוחק.

כאשר הגיע משה לייב לגיל המצוות לא נערכה לו שום חגיגה. משה לייב השמיע דרשתו בישיבה, ואמו הביאה לישיבה משקה ומגדנות. ר' יוסף עקיבא לא שם לב לכל זה, את המשקה והמטעמים חילק ר' וואלף השמש בין הציבור.

ר' וואלף השמש מבישנקוביץ, היה טיפוס מעניין כשלעצמו. היה לו ילד, בשם גרונם אליהו, שהיה חברו של משה לייב. מפי גרונם אליהו נודע למשה לייב כי אביו, ר' וואלף, מתחבר עם עוברי אורח חשובים, אשר חלק מהם הם צדיקים נסתרים ומקובלים, וכמה מהם זכו לגילוי אליהו. הדבר עניין מאוד את משה לייב.

אגרות קודש

ב"ה בדר"ח כסלו תרצ"ג

ריגא

אל כבוד האדון הנכבד והכי נעלה

ווינִיפעג

שלום וברכה!

מכתבו נתקבל, ונהניתי מאד לראות אשר כבודו שי' פועל ועושה לטובת אחינו הת' שברוסיא, תודה רבה ויישר כח עבור זה.

הי' לי צער בקראי בקטע העתון אשר שלח לי, בהעתקת כתבי אל עורך העתון "דאס אידישע ווארט", איזה מלים שהוסיפו מה שלא הי' במכתבי, והם המלים "ארעדאקטאר פון אאידישער צייטונג אין דער קאלטער קאנאדע" והנני מתפלא על כבודו (אשר עוד טרם ידעי שעסק בעניני ת"ת, הנה אותיותיו העידו עליו, לא לבד על כשרון הכתיבה, כי אם גם על רגש לב חם, וכשרון להעריך דבר כהויתו) אשר נתן מקום לזה.

ענין התוכחה היא תורה שלמה, וצריכה להיות ע"פ התורה, אנו מוצאים אשר קודם צווי הוכח תוכיח את עמיתך נאמר בתורה ולא תשנא את אחיך בלבבך, ואחרי כן נאמר ולא תשא עליו חטא, הכוונה אשר טרם שמוכיחים את מישהו צריך המוכיח להרחיק מעצמו כל ענין ודבר שיכול לשאת עליו חותם של התרגשות, ולכן אומר ולא תשנא את אחיך בלבבך, כלומר בפנימיותך, שלא יהי' להמוכיח שום רגש שאינו אהבה, ורק אז יכול להיות הוכח תוכיח, ואחרי כן, אם רואים אשר התוכחה לא עשתה פרי, הנה לא תשא עליו חטא, כלומר שלא מקבל התוכחה אשם בדבר שלא פעלה התוכחה, רק תיחס האשמה אליך שאתה המוכיח אשם בדבר, מפני שבטח לא היו דברים היוצאים מן הלב, שאלולי כן בודאי שהיו נכנסים ללב, שהלא ברית כרותה לדברים היוצאים מן הלב שנכנסים בלב, או שלא נשמר התנאי של ולא תשנא כו' האמור, ולכן בכל תוכחה, הנה איש אשר בינות לו צריך להסיר ממנה כל דבור העוקץ או רמז לעקיצה שגורם כאב למקבל התוכחה, כדוגמת טרם שנגשים לעשות נתוח ל"ע באיזה אבר, מקררים את מקום הנתוח כדי למעט בצער הכאב, וכן הוא בתוכחה, שהכוונה בה הוא להבריא הנפש, צריכים למנוע כמה שאפשר מלצער, ולחפש רק התועלת שבזה (ובפרטות ענין התוכחה כמו שצריכה להיות ע"פ התורה מבואר במאמר חסידות המתחיל "אם רוח המושל" שנאמר בשנת תרפ"ד).

ואם בתוכחה של יחיד כך, בתוכחה לרבים על אחת כמה וכמה, שצריכים להזהר מעקיצות, כי הרבים אף שאין חסרונותיהם שווים, אבל יותר מזה אין דעותיהם וטובם שווים, ובשום אל לב הטוב הנמצא אצל כל אחד מהרבים הוא נגד הכרתי הפנימית להוכיח מדינה שלמה או קבוץ בני אדם בכלל בחסרון של קרירות וכדומה, ובכלל הנה אחרי שנים רבות של הסתכלות בקבוצים שונים של אחב"י במדינות שונות (והיכרות עם מפלגות וקבוצות ושדרות שונות) באתי לידי הכרה אשר לב היהודי הוא מעין בלתי מדוד, ולכן הנה המלים "אין דער קאלטער קאנאדע" גרמו לי צער.

הארכתי בדבר, כי ראיתי אשר מבלי הבט על טרדותיו למצא טרף לביתו, ומיעוט הפרנסה - השי"ת יזמין לו פרנסתו בריוח ובמנוחה - וגם היותו עדיין גר בארץ נכרי', ומבלי הבט על זה הוא פועל ועושה כל כך, ולכן הוא נכבד אצלי, ונעים לי לקרא מכתביו, ולכן חפצתי להעירו על הדבר האמור.

הדו"ש ומברכו.

[אג"ק מהורי"צ כרך ב' עמ' תעה]

אגרות קודש

ב"ה, ז' מנ"א ה'תשי"ז
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

... ויסביר לאבי המדוברת אשר ענין החינוך הכשר של בני ובנות ישראל בתקופתנו זו הוא עתה מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, כיון כל' רבותינו ז"ל אין עשיתם מספקת כלל וכלל, ומצוה כזו דוחה אפילו מצות תלמוד תורה שהיא שקולה כנגד כל המצות, ועל אחת כמה וכמה שדוחה חשבונות כספיים וגשמיים.

ויהי רצון אשר בורא עולם המשגיח על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית ינחהו בטוב לפניו בגשם וברוח גם יחד.

בברכה.

פרק ד הלכה א

אֶבֶן הָיְתָה בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים בְּמַעֲרָבוֹ, וְעָלֶיהָ הָיָה הָאָרוֹן מֻנָּח, וּלְפָנָיו צִנְצֶנֶת הַמָּן וּמַטֵּה אַהֲרֹן. וּבְעֵת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת, וְיָדַע שֶׁסּוֹפוֹ לֵחָרֵב, בָּנָה מָקוֹם לְגֻנּוֹ בּוֹ הָאָרוֹן לְמַטָּה, בְּמַטְמוֹנִיּוֹת עֲמֻקּוֹת וַעֲקַלְקַלּוֹת; וְיֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ צִוָּה, וְגָנְזוּ אוֹתָן בַּמָּקוֹם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לַלְוִיִּם הַמְּבִינִים לְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים לַה': תְּנוּ אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶּן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, אֵין לָכֶם מַשָּׂא בַכָּתֵף. עַתָּה עִבְדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" וְגוֹ'. וְנִגְנַז עִמּוֹ מַטֵּה אַהֲרֹן וְצִנְצֶנֶת הַמָּן וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה; וְכָל אֵלּוּ לֹא חָזְרוּ בְּבֵית שֵׁנִי. וְאַף אוּרִים וְתֻמִּים שֶׁהָיוּ בְּבֵית שֵׁנִי - לֹא הָיוּ מְשִׁיבִין בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הָיוּ נִשְׁאָלִין בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד עֲמֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וּ[לְ]תֻמִּים"; וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן אֶלָּא כְּדֵי לְהַשְׁלִים בָּהֶן שְׁמוֹנָה בְּגָדִים לְכֹהֵן גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחֻסַּר בְּגָדִים.

נקודות משיחות קודש

בנוגע לדברי הרמב"ם על גניזת ארון הברית צריך להבין: למאי נפקא מינה להלכה כל אריכות וסיפור הדברים, היכן ועל-ידי מי נגנז הארון? והרי דברי הרמב"ם בספרו יד החזקה רק לענינים הנוגעים להלכה אמורים. יתירה מזו: עניין זה (איך והיכן נגנז הארון) "במחלוקת שנוי'" (יומא נג, ע"ב), ואם כן לשם מה מכריע הרמב"ם כדברי האחד מאחר שלכאורה אין עניין זה נוגע לדינא?

גם צריך להבין: מפשטות לשון הרמב"ם משמע ששלמה בנה את ה"מקום" בבית המקדש מדעת עצמו (לפי "שידע שסופו ליחרב"). ותמוה: הרי כל חלקי ופרטי הבית ניבנו על-פי ציווי ד' - "הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל" - ואם כן איך בנה שלמה "מקום" בבית המקדש מדעת עצמו?

יש להקדים דיוק בדברי הרמב"ם: הרי הרמב"ם מפרט בפרקים ב' וג' של הל' בית הבחירה את צורת כלי המקדש, ואילו בפרק ד' את צורת הבית. לפי זה צריך באור: הרי הארון שייך לכאורה לכלי המקדש, ומדוע עניין גניזת הארון מופיע בפרק העוסק בצורת הבית? מזה משמע שהארון העומד בקדש הקדשים הוא (לדעת הרמב"ם) פרט בצורת הבית, והוא אינו רק כלי שמצוי בקדש הקדשים, אלא הוא חלק מבנין קדש הקדשים עצמו. זאת כיוון שהארון עושה את בית המקדש לבית לד', כמו שנאמר "ונועדתי לך שם".

אלא שעל פי זה מתעוררת תמיהה גדולה: בבית שני, בו לא היה הארון במקומו, לא היה קדש הקדשים בשלימותו שהרי היה חסר אחד הדברים שהם "עיקר בבנין הבית"?! כדי להסיר תמיהה זו מביא הרמב"ם את כל האריכות לגבי גניזת הארון, שלפי זה יובן שאף בבית שני לא היה חסר בבניין הבית.

באור העניין: מלכתחילה נקבע בבנין הבית שלארון יהיו שני מקומות בבית המקדש: א) מקום גלוי, על אבן השתיה. ב) מקום לגונזו "למטה" מקדש הקדשים - ואף מקום זה הוא לכתחילה חלק ממבנה הבית. וזהו פירוש דברי הרמב"ם "ובעת שבנה שלמה ... וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום": לא ששלמה בנה את המקום מדעת עצמו ח"ו, אלא שבעת בניינו היה צריך לדעת שיחרב ונצטווה ובנה בו את מקום הגניזה. ממילא הוא קידשו בתור מקום לארון, וממילא הוא חלק מקדש הקדשים.

גניזת הארון לא היתה בזמן החורבן, אלא בשעה שבית המקדש לא היה בסכנה כלל - כידוע תוקף ישראל בזמן יאשיהו. יתירה מזו: ההכנסה היתה מעין הכנסת הארון לקדש הקדשים על-ידי שלמה. לכן מדייק הכתוב "תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה וגו'", שאין זו פעולה של סילוק ונטילת הארון ממקומו, אלא אדרבא זהו עניין של נתינה בבית.

על-פי זה יתווסף עומק בהקישור בין ג' בתי המקדש: אין זה שישנם ג' בתי מקדש נפרדים, אלא בעיקר הם בית אחד. כבר בבניינו של הבית הראשון נקבע עניין שהוא לשעתו ולעתיד לבא. מקום הארון הוא ה"עצם" של בית המקדש, שבו לא שייך שום חורבן והפסד, וממנו נבנה המקדש השני והשלישי.

(לקוטי שיחות חלק כ"א, שיחה ב לפר' תרומה)

מתוך 'המקדש' – תאור בית המקדש השני לפי שיטת הרמב"ם מאת הרב לבנוני

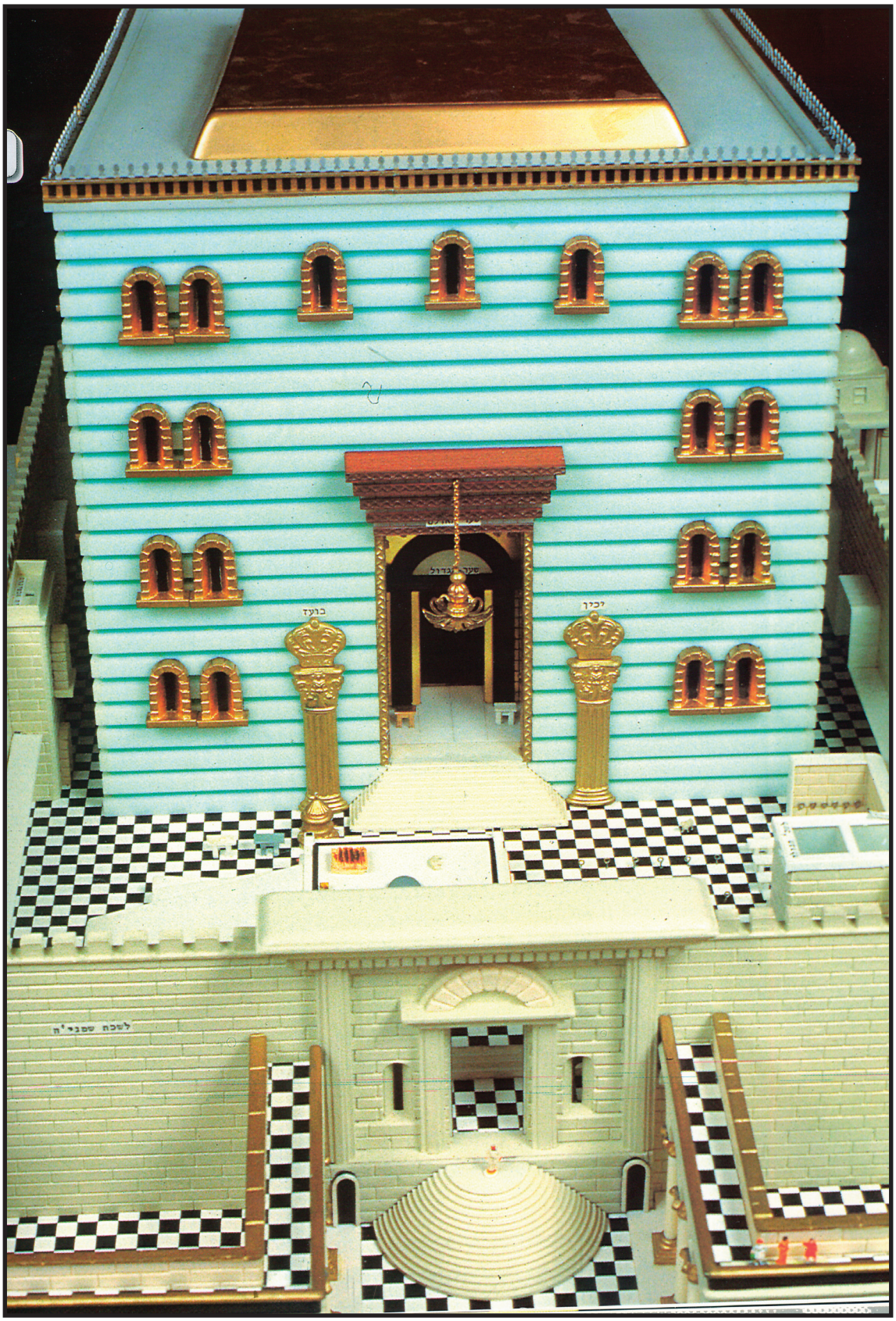

כג וְצַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא
לְמֵימָר: כד יְיָ אֱלָהִים אַתְּ
שָׁרֵיתָא לְאַחֲזָאָה יָת עַבְדָּךְ יָת
רְבוּתָךְ וְיָת יְדָךְ תַּקִּיפְתָּא דִּי אַתְּ
הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִינְתָּךְ בִּשְׁמַיָּא
מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט בְּאַרְעָא וְלֵית
דְּיַעְבֵּד כְּעוֹבָדָיךְ וּכְגִבָּרָתָךְ:
כה אֶעְבַּר כְּעַן וְאֶחֱזֵי יָת אַרְעָא
טַבְתָּא דִּי בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא טוּרָא
טָבָא הָדֵין וּבֵית מַקְדְּשָׁא:
כו וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי
בְּדִילְכוֹן וְלָא קַבִּיל מִנִּי וַאֲמַר יְיָ
לִי סַגִּי לָךְ לָא תּוֹסֵף לְמַלָּלָא
קֳדָמַי עוֹד בְּפִתְגָּמָא הָדֵין: כז סַק
לְרֵישׁ רָמְתָא וּזְקוֹף עֵינָיךְ
לְמַעֲרָבָא וּלְצִפּוּנָא וְלִדְרוֹמָא
וּלְמָדִינְחָא וַחֲזֵי בְּעֵינָיךְ אֲרֵי לָא

כג וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר רש״י:
כד אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־
עַבְדְּךָ אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־
אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֶׂיךָ
וְכִגְבוּרֹתֶךָ רש״י: כה אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־
הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב
הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן רש״י: כו וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי
לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
רַב־לָךְ אַל־תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר
הַזֶּה רש״י: כז עֲלֵה | רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ
יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ

רש״י

(כג) וָאֶתְחַנַּן. אֵין חִנּוּן בְּכָל מָקוֹם, אֶלָּא לְשׁוֹן מַתְּנַת חִנָּם, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לַצַּדִּיקִים לִתְלוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, אֵין מְבַקְּשִׁים מֵאֵת הַמָּקוֹם אֶלָּא מַתְּנַת חִנָּם, לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ (שמות לג): ״וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן״, אָמַר לוֹ בִּלְשׁוֹן ״וָאֶתְחַנַּן״. דָּבָר אַחֵר: זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת תְּפִלָּה, כִּדְאִיתָא בַּסִּפְרֵי: **בָּעֵת הַהִוא.** לְאַחַר שֶׁכָּבַשְׁתִּי אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, דִּמִּיתִי שֶׁמָּא הֵתַּר הַנֶּדֶר (ספרי): **לֵאמֹר.** זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַמָּקוֹם: ׳אֵינִי מַנִּיחֲךָ עַד שֶׁתּוֹדִיעֵנִי אִם תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלָתִי, אִם לָאו׳: **(כד) ה׳ אֱלֹהִים.** רַחוּם בַּדִּין: **אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ.** (שם) פָּתַח, לְהִיוֹת עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה, אָמַר לוֹ: מִמְּךָ לָמַדְתִּי, שֶׁאָמַרְתָּ לִי (שמות לב): ״וְעַתָּה, הַנִּיחָה לִי״, וְכִי תּוֹפֵס הָיִיתִי בְּךָ? אֶלָּא לִפְתֹּחַ פֶּתַח שֶׁבִּי הָיָה תָּלוּי לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ כֵן הָיִיתִי סָבוּר לַעֲשׂוֹת עַכְשָׁו: **אֶת־גָּדְלְךָ.** זוֹ מִדַּת טוּבְךָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר יד): ״וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹחַ ה׳״: **וְאֶת־יָדְךָ.** זוֹ יְמִינְךָ שֶׁהִיא פְּשׁוּטָה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם: **הַחֲזָקָה.** שֶׁאַתָּה כּוֹבֵשׁ בְּרַחֲמִים אֶת מִדַּת הַדִּין הַחֲזָקָה: **אֲשֶׁר מִי־אֵל וְגוֹ׳.** אֵינְךָ דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, שֶׁיֵּשׁ לוֹ יוֹעֲצִים וְסַנְקִסְתַּדְרִין הַמַּמְחִין בְּיָדוֹ כְּשֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת חֶסֶד וְלַעֲבֹר עַל מִדּוֹתָיו, אַתָּה, אֵין מִי יִמְחֶה בְּיָדְךָ אִם תִּמְחֹל לִי וּתְבַטֵּל גְּזֵרָתְךָ. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: ״אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ״, מִלְּחֶמֶת סִיחוֹן וְעוֹג, כְּדִכְתִיב (דברים ב): ״רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ״, הַרְאֵנִי מִלְּחֶמֶת ל״א מְלָכִים: **(כה) אֶעְבְּרָה־נָּא.** אֵין ׳נָא׳ אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה: **הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה.** זוֹ יְרוּשָׁלַיִם: **וְהַלְּבָנוֹן.** (יומא לט) זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: **(כו) וַיִּתְעַבֵּר ה׳.** (ספרי) נִתְמַלֵּא חֵמָה: **לְמַעַנְכֶם.** בִּשְׁבִילְכֶם, אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לִי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קו): ״וַיַּקְצִיפוּ עַל־מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם״: **רַב־לָךְ.** (ספרי) שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הָרַב, כַּמָּה קָשֶׁה, וְהַתַּלְמִיד, כַּמָּה סַרְבָּן וּמַפְצִיר. דָּבָר אַחֵר: ״רַב־לָךְ״, הַרְבֵּה מִזֶּה שָׁמוּר לְךָ, רַב־טוּב הַצָּפוּן לְךָ: **(כז) וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ.** בִּקַּשְׁתָּ מִמֶּנִּי: ״וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה״. אֲנִי מַרְאֶה לְךָ אֶת כֻּלָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד):

כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה רש״י׃ כח וְצַו אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי
הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
תִּרְאֶה רש״י׃ כט וַיֵּשֶׁב בַּגַּיְא מוּל בֵּית
פְּעוֹר רש״י׃ פ ד א וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־
הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד
אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן
לָכֶם׃ ב לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם רש״י׃
ג עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל
פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל־
פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ׃ ד וְאַתֶּם
הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃
ישראל שני ה רְאֵה | לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ ו וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם

תְּעַבַּר יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃ כח וּפַקֵּד יָת יְהוֹשֻׁעַ וְתַקֵּפְהִי וְאַלְּמְהִי אֲרֵי הוּא יֵעְבַּר קֳדָם עַמָּא הָדֵין וְהוּא יַחְסֵן יָתְהוֹן יָת אַרְעָא דִּי תֶחֱזֵי׃ כט וִיתֵבְנָא בְּחֵילָתָא לָקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר׃ א וּכְעַן יִשְׂרָאֵל שְׁמַע לִקְיָמַיָּא וּלְדִינַיָּא דִּי אֲנָא מְאַלֵּף יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְתֵיתוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהַתְכוֹן יָהֵב לְכוֹן׃ ב לָא תּוֹסְפוּן עַל פִּתְגָּמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּהּ לְמִטַּר יָת פִּקּוּדַיָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן׃ ג עֵינֵיכוֹן חָזָן יָת דִּי עֲבַד יְיָ בְּבַעַל פְּעוֹר אֲרֵי כָּל גַּבְרָא דִּי אֲזַל בָּתַר בַּעַל פְּעוֹר שֵׁצֵיהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִבֵּינָךְ׃ ד וְאַתּוּן דְּאִתְדַּבְּקָתּוּן בְּדַחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן קַיָּמִין כֻּלְּכוֹן יוֹמָא דֵּין׃ ה חֲזוֹ דְּאַלֵּפִית יָתְכוֹן קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא כְּמָא דִּי פַקְּדַנִי יְיָ אֱלָהִי לְמֶעְבַּד כֵּן בְּגוֹ אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָלִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ ו וְתִטְרוּן וְתַעְבְּדוּן אֲרֵי

רש״י

״וַיַּרְאֵהוּ ה׳ אֶת כָּל הָאָרֶץ״: **(כח) וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ.** עַל הַטְרָחוֹת וְעַל הַמַּשָּׂאוֹת וְעַל הַמְּרִיבוֹת: **וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ.** בִּדְבָרֶךָ, שֶׁלֹּא יֵרַךְ לִבּוֹ לוֹמַר: ׳כְּשֵׁם שֶׁנֶּעֱנַשׁ רַבִּי עֲלֵיהֶם, כָּךְ סוֹפִי לִיעָנֵשׁ עֲלֵיהֶם׳! מַבְטִיחוֹ אֲנִי, כִּי הוּא יַעֲבֹר וְהוּא יַנְחִיל: **כִּי־הוּא יַעֲבֹר.** אִם יַעֲבֹר לִפְנֵיהֶם יִנְחָלוּ, וְאִם לָאו, לֹא יִנְחָלוּ, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁשָּׁלַח מִן הָעָם אֶל הָעַי וְהוּא יָשַׁב: (יהושע ז) ״וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי וְגוֹ׳״, וְכֵיוָן שֶׁנָּפַל עַל פָּנָיו, אָמַר לוֹ: ״קֻם לָךְ״, ׳קֻם לְךָ׳ כְּתִיב, אַתָּה הוּא הָעוֹמֵד בִּמְקוֹמְךָ וּמְשַׁלֵּחַ אֶת בָּנַי לְמִלְחָמָה. ״לָמָּה זֶה אַתָּה נוֹפֵל עַל פָּנֶיךָ״, ׳לֹא כָּךְ אָמַרְתִּי לְמֹשֶׁה רַבְּךָ: אִם הוּא עוֹבֵר, עוֹבְרִין, וְאִם לָאו אֵין עוֹבְרִין׳?!: **(כט) וַיֵּשֶׁב בַּגַּיְא וְגוֹ׳.** (ספרי) וְנִצְמַדְתֶּם לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְאַף עַל פִּי כֵן: ״וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל, שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים״, וְהַכֹּל מָחוּל לְךָ, וַאֲנִי לֹא זָכִיתִי לִמָּחֵל לִי: תורה א (ספרי שם) כְּגוֹן: חָמֵשׁ פָּרָשִׁיּוֹת בִּתְפִלִּין, חֲמֵשֶׁת מִינִין בְּלוּלָב וְחָמֵשׁ צִיצִיּוֹת, וְכֵן ״לֹא תִגְרְעוּ״: תורה ג **(ו) וּשְׁמַרְתֶּם.** זוֹ מִשְׁנָה: **וַעֲשִׂיתֶם.** כְּמַשְׁמָעוֹ: **כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם וְגוֹ׳.** בְּזֹאת תֵּחָשְׁבוּ

וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת
כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן
הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה רס״י׃ ז כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־
לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־
קָרְאֵנוּ אֵלָיו׃ ח וּמִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר
אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם רס״י׃ ט רַק הִשָּׁמֶר
לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי
חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ רס״י׃ י יוֹם
אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר
יְהוָה אֵלַי הַקְהֵל־לִי אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת־
דְּבָרַי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם
יְלַמֵּדוּן רס״י׃ יא וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר
וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן
וַעֲרָפֶל׃ יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ
קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם
רֹאִים זוּלָתִי קוֹל׃ יג וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ
אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים

הִיא חָכְמַתְכוֹן וְסוּכְלְתָנוּתְכוֹן
לְעֵינֵי עַמְמַיָּא דִּי יִשְׁמְעוּן יָת כָּל
קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיֵמְרוּן לְחוֹד עַם
חַכִּים וְסוּכְלָתָן עַמָּא רַבָּא הָדֵין׃
ז אֲרֵי מָן עַם רַב דִּי לֵהּ אֱלָהָא
קָרִיב לֵהּ לְקַבָּלָא צְלוֹתֵהּ בְּעִדַּן
עַקְתֵהּ כַּיְיָ אֱלָהָנָא בְּכָל עִדָּן
דַּאֲנַחְנָא מְצַלַּיִן קֳדָמוֹהִי׃ ח וּמָן
עַם רַב דִּי לֵהּ קְיָמִין וְדִינִין
קַשִׁיטִין כְּכֹל אוֹרַיְתָא הָדָא דִּי
אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵּין׃
ט לְחוֹד אִסְתַּמַּר לָךְ וְטַר נַפְשָׁךְ
לַחֲדָא דִּילְמָא תִּנְשֵׁי יָת פִּתְגָּמַיָּא
דִּי חֲזוֹ עֵינָיִךְ וְדִילְמָא יְעִדּוּן
מִלִּבָּךְ כֹּל יוֹמֵי חַיָּיךְ וּתְהוֹדְעִנּוּן
לִבְנָיִךְ וְלִבְנֵי בְנָיִךְ׃ י יוֹמָא דִּי
קַמְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחֹרֵב
דְּאָמַר יְיָ לִי כְּנוֹשׁ (אַכְנֵשׁ) קֳדָמַי
יָת עַמָּא וְאַשְׁמְעִנּוּן יָת פִּתְגָּמַי דִּי
יִלְפּוּן לְמִדְחַל קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָּא דִּי
אִנּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא וְיָת בְּנֵיהוֹן
יַלְפּוּן׃ יא וּקְרֵבְתּוּן וְקַמְתּוּן
בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְטוּרָא בָּעֵר
בְּאֶשָּׁתָא עַד צֵית שְׁמַיָּא חֲשׁוֹכָא
עֲנָנָא וַאֲמִיטְתָּא׃ יב וּמַלִּיל יְיָ
עִמְּכוֹן מִגּוֹ אֶשָּׁתָא קַל פִּתְגָּמִין
אַתּוּן שָׁמְעִין וּדְמוּת לֵיתֵיכוֹן חָזָן
אֶלָּהֵן קָלָא׃ יג וְחַוִּי לְכוֹן יָת
קְיָמֵהּ דִּי פַקִּיד יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד
עֲשֶׂרֶת פִּתְגָּמִין וּכְתָבְנוּן עַל תְּרֵין

רש״י

חֲכָמִים וּנְבוֹנִים לְעֵינֵי הָעַמִּים׃ תורה ז **(ח) חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם.** הֲגוּנִים וּמְקֻבָּלִים׃ **(ט) רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וְגוֹ׳ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים.** אָז, כְּשֶׁלֹּא תִּשְׁכְּחוּ אוֹתָם וְתַעֲשׂוּם עַל אֲמִתָּתָם, תֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים, וְאִם תְּעַוְּתוּ אוֹתָם מִתּוֹךְ שִׁכְחָה, תֵּחָשְׁבוּ שׁוֹטִים׃ **(י) יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ.** מוּסָב עַל מִקְרָא שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ׃ ״אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ״, יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ בְּחוֹרֵב, אֲשֶׁר רָאִיתָ אֶת הַקּוֹלוֹת וְאֶת

וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃ יד וְאֹתִי צִוָּה
יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם
עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ רש״י טו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד
לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם
דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ טז פֶּן־
תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל
תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה׃ רש״י יז תַּבְנִית כָּל־בְּהֵמָה
אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף
בַּשָּׁמָיִם׃ יח תַּבְנִית כָּל־רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית
כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ יט וּפֶן־
תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ
וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם
וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־
הַשָּׁמָיִם׃ רש״י כ וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצִא
אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרַיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם
נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ רש״י כא וַיהוָה הִתְאַנַּף־בִּי
עַל־דִּבְרֵיכֶם וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן

לוּחֵי אַבְנַיָּא׃ יד וְיָתִי פַּקִּיד יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְאַלָּפָא יָתְכוֹן קְיָמִין וְדִינִין לְמֶעְבַּדְכוֹן יָתְהוֹן בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ טו וְתִסְתַּמְּרוּן לַחֲדָא לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֲרֵי לָא חֲזֵיתוּן כָּל דְּמוּת בְּיוֹמָא דִּי מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּחֹרֵב מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃ טז דִּילְמָא תְּחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צֶלֶם דְּמוּת כָּל צוּרָא דְּמוּת דְּכַר אוֹ נֻקְבָא׃ יז דְּמוּת כָּל בְּעִירָא דִּי בְּאַרְעָא דְּמוּת כָּל צִפַּר גַּדְפָּא דִּי פָרַח בַּאֲוִיר רְקִיעַ שְׁמַיָּא׃ יח דְּמוּת כָּל רִחֲשָׁא דִּי בְאַרְעָא דְּמוּת כָּל נוּנֵי דִּי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא׃ יט וְדִילְמָא תִּזְקוֹף עֵינָיךְ לִשְׁמַיָּא וְתֶחֱזֵי יָת שִׁמְשָׁא וְיָת סִיהֲרָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא כֹּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד לְהוֹן וְתִפְּלְחִנּוּן דִּי זַמִּין יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן לְכֹל עַמְמַיָּא תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָּא׃ כ וְיָתְכוֹן קָרִיב יְיָ לְדַחַלְתֵּהּ וְאַפֵּק יָתְכוֹן מִכּוּרָא דְּפַרְזְלָא מִמִּצְרָיִם לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַמָּא אַחֲסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃ כא וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוָה רְגַז עֲלַי עַל פִּתְגָּמֵיכוֹן וְקַיֵּים בְּדִיל דְּלָא לְמֵעְבַּר יָת יַרְדְּנָא וּבְדִיל דְּלָא לְמֵיעַל לְאַרְעָא טָבָא דִּי יְיָ

רש״י

הַלַּפִּידִים׃ יִלְמְדוּן. יֵלְפוּן לְעַצְמָם׃ יְלַמְּדוּן. יְאַלְּפוּן לַאֲחֵרִים׃ תורה יא **(יד) וְאֹתִי צִוָּה ה׳ בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם.** תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה׃ תורה טו **(טז) סָמֶל.** צוּרָה׃ תורה יז **(יט) וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ.** לְהִסְתַּכֵּל בְּדָבָר וְלָתֵת לֵב לִטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם׃ **אֲשֶׁר חָלַק ה׳ וְגוֹ׳ לְכֹל הָעַמִּים.** (מגילה ח) לְהָאִיר לָהֶם. דָּבָר אַחֵר׃ לֶאֱלָהוּת, לֹא מְנָעָן מִלִּטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם, אֶלָּא הֶחֱלִיקָם בְּדִבְרֵי הַבְלֵיהֶם לְטָרְדָם מִן הָעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים לו)׃ ״כִּי הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו לִמְצֹא עֲוֹנוֹ לִשְׂנֹא״׃ **(כ) מִכּוּר.** הוּא כְּלִי שֶׁמְּזַקְקִין בּוֹ אֶת הַזָּהָב׃ **(כא) הִתְאַנַּף.** נִתְמַלֵּא רֹגֶז׃ **עַל דִּבְרֵיכֶם.** עַל אוֹדוֹתֵיכֶם, עַל עִסְקֵיכֶם׃

וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה רש״י׃ כב כִּי אָנֹכִי מֵת
בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם
עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
הַזֹּאת רש״י׃ כג הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ אֶת־
בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רש״י׃ כד כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ
אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא רש״י׃ פ כה כִּי־תוֹלִיד בָּנִים
וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם
פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־
אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ רש״י׃ כו הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם
אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבֵדוּן
מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־
הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עָלֶיהָ
כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן רש״י׃ כז וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם
בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר
יְנַהֵג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה׃ כח וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם

אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחֲסָנָא׃ כב אֲרֵי
אֲנָא מָאִית בְּאַרְעָא הָדָא לֵית אֲנָא
עָבַר יָת יַרְדְּנָא וְאַתּוּן עָבְרִין
וְתֵירְתּוּן יָת אַרְעָא טָבָא הָדָא׃
כג אִסְתַּמָּרוּ לְכוֹן דִּילְמָא תִּתְנְשׁוּן
יָת קְיָמָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי גְזַר
עִמְּכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צֶלֶם דְּמוּת
כֹּלָּא דִּי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ כד אֲרֵי
יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ אֶשָּׁא אָכְלָא הוּא
אֵל קַנָּא׃ כה אֲרֵי תּוֹלְדוּן בְּנִין
וּבְנֵי בְנִין וְתִתְעַתְּקוּן בְּאַרְעָא
וּתְתַחֲבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן צֶלֶם דְּמוּת
כֹּלָּא וְתַעְבְּדוּן דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי׃
כו אַסְהֲדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יָת
שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא אֲרֵי מֵיבַד
תֵּיבְדּוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל אַרְעָא דִּי
אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְתַמָּן
לְמֵירְתַהּ לָא תּוֹרְכוּן יוֹמִין עֲלַהּ
אֲרֵי אִשְׁתֵּצָאָה תִּשְׁתֵּצוּן׃
כז וִיבַדַּר יְיָ יָתְכוֹן בְּעַמְמַיָּא
וְתִשְׁתָּאֲרוּן עַם דְּמִנְיָן בְּעַמְמַיָּא דִּי
יְדַבַּר יְיָ יָתְכוֹן לְתַמָּן׃
כח וְתִפְלְחוּן תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי
טַעֲוָתָא עֹבַד יְדֵי אֲנָשָׁא אָעָא

רש״י

(כב) כִּי אָנֹכִי מֵת וְגוֹ׳. אֵינֶנִּי עוֹבֵר. מֵאַחַר שֶׁמֵּת, מֵהֵיכָן יַעֲבֹר? אֶלָּא אַף עַצְמוֹתַי אֵינָם עוֹבְרִים: **(כג) תְּמוּנַת כֹּל.** תְּמוּנַת כָּל דָּבָר: **אֲשֶׁר צִוְּךָ ה׳.** אֲשֶׁר צִוְּךָ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת: **(כד) אֵל קַנָּא.** מְקַנֵּא לִנְקֹם, אנפרדמנ״ט בְּלַעַ״ז (אייפער), מִתְחָרֶה עַל רָגְזוֹ, לְהִפָּרַע מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: **(כה) וְנוֹשַׁנְתֶּם.** (סנהדרין לח) רָמַז לָהֶם שֶׁיִּגְלוּ מִמְּנָה לְסוֹף ח׳ מֵאוֹת וְנ״ב שָׁנָה, כְּמִנְיַן ״וְנוֹשַׁנְתֶּם״, וְהוּא הִקְדִּים וְהִגְלָם לְסוֹף שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְהִקְדִּים ב׳ שָׁנִים לִ״וְנוֹשַׁנְתֶּם״ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּם בָּהֶם: ״כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן״, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ט): ״וַיִּשְׁקֹד ה׳ עַל־הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ, כִּי־צַדִּיק ה׳ אֱלֹהֵינוּ״, צְדָקָה עָשָׂה עִמָּנוּ שֶׁמִּהֵר לַהֲבִיאָהּ ב׳ שָׁנִים לִפְנֵי זְמַנָּהּ: **(כו) הַעִידֹתִי בָכֶם.** הִנְנִי מַזְמִינָם לִהְיוֹת עֵדִים שֶׁהִתְרֵיתִי בָּכֶם: תורה כז **(כח) וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים.** כְּתַרְגּוּמוֹ, מִשֶּׁאַתֶּם

עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא
יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן רש״י: כט וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־
לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: ל בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ: לא כִּי אֵל רַחוּם
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא
יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לָהֶם רש״י: לב כִּי שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים
אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא
אֱלֹהִים | אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם
וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמַיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה
אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ רש״י: לג הֲשָׁמַע עָם קוֹל
אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ
אַתָּה וַיֶּחִי: לד אוֹ | הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת
לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים

וְאַבְנָא דִּי לָא יֶחֱזוּן וְלָא שָׁמְעִין
וְלָא אָכְלִין וְלָא מְרִיחִין: כט וְתִתְבְּעוּן מִתַּמָּן דַּחַלְתָּא דַיְיָ
אֱלָהָךְ וְתִשְׁכַּח אֲרֵי תִבְעֵי מִן
קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ: ל כַּד יֵעוֹק לָךְ וַיַשְׁכְּחֻנָּךְ כֹּל
פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בְּסוֹף יוֹמַיָּא
וּתְתוּב לְדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּל
לְמֵימְרֵה: לא אֲרֵי אֱלָהָא רַחֲמָנָא
יְיָ אֱלָהָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא
יְחַבְּלִנָּךְ וְלָא יִתְנְשֵׁי יָת קְיָמָא
דַאֲבָהָתָךְ דִּי קַיֵּים לְהוֹן: לב אֲרֵי
שְׁאַל כְּעַן לְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי דַּהֲווֹ
קֳדָמָךְ לְמִן יוֹמָא דִּי בְרָא יְיָ אָדָם
עַל אַרְעָא וּלְמִסְיָפֵי שְׁמַיָּא וְעַד
סְיָפֵי שְׁמַיָּא הַהֲוָה כְּפִתְגָּמָא רַבָּא
הָדֵין אוֹ הַאִשְׁתְּמַע כְּוָתֵהּ:
לג הַשְׁמַע עַמָּא קַל מֵימְרָא דַיְיָ
מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּמָא דִּי שְׁמַעְתָּ
אַתְּ וְיִתְקַיָּם: לד אוֹ נִסִּין דִּי עֲבַד
יְיָ לְאִתְגַּלָּאָה לְמִפְרַק לֵהּ עַם מִגּוֹ
עַם בְּנִסִּין בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין
וּבְקְרָבָא וּבִידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא
מְרָמָא וּבְחֶזְוָנִין רַבְּרִבִין כְּכֹל דִּי

רש״י

עוֹבְדִים לְעוֹבְדֵיהֶם, כְּאִלּוּ אַתֶּם עוֹבְדִים לָהֶם: תורה כט **(לא) לֹא יַרְפְּךָ.** מִלְּהַחֲזִיק בְּךָ בְּיָדָיו. וּלְשׁוֹן ״לֹא יַרְפְּךָ״, לְשׁוֹן לֹא יַפְעִיל הוּא, לֹא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן, לֹא יַפְרִישׁ אוֹתְךָ מֵאֶצְלוֹ, וְכֵן (שיר ג): ״אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ״, שֶׁלֹּא נִנְקַד אֶרַפֶּנּוּ. כָּל לְשׁוֹן רִפְיוֹן מוּסָב עַל לְשׁוֹן מַפְעִיל וּמִתְפַּעֵל כְּמוֹ (מלכים ב ד) ״הַרְפֵּה־לָהּ״, תֵּן לָהּ רִפְיוֹן, (דברים ט) ״הֶרֶף מִמֶּנִּי״, הִתְרַפֵּה מִמֶּנִּי: **(לב) לְיָמִים רִאשׁוֹנִים.** עַל יָמִים רִאשׁוֹנִים: **וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם.** וְגַם שְׁאַל לְכָל הַבְּרוּאִים אֲשֶׁר מִקְּצֶה אֶל קָצֶה, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ, (חגיגה יב) וּמִדְרָשׁוֹ: מְלַמֵּד עַל קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁהָיְתָה מִן הָאָרֶץ עַד הַשָּׁמַיִם, וְהוּא הַשִּׁעוּר עַצְמוֹ אֲשֶׁר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה: **הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה.** וּמַהוּ הַדָּבָר הַגָּדוֹל? ״הֲשָׁמַע עָם וְגוֹ׳״: תורה לג **(לד) אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים.** הֲכִי עָשָׂה נִסִּים שׁוּם אֱלֹהַּ, לָבֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי וְגוֹ׳? כָּל הֵהִי״ן הַלָּלוּ תְּמִיהוֹת הֵן, לְכָךְ נְקוּדוֹת הֵן בַּחֲטַף פַּתָּח: הֲנִהְיָה, הֲנִשְׁמַע, הֲשָׁמַע, הֲנִסָּה: **בְּמַסֹּת.** עַל יְדֵי נִסְיוֹנוֹת הוֹדִיעָם גְּבוּרוֹתָיו, כְּגוֹן: (שמות ח) ״הִתְפָּאֵר עָלַי״,אִם אוּכַל לַעֲשׂוֹת כֵּן, הֲרֵי זֶה נִסָּיוֹן: **בְּאֹתֹת.** בְּסִימָנִים, לְהַאֲמִין שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, כְּגוֹן (שם ד): ״מַה זֶּה בְּיָדֶךָ״?: **וּבְמוֹפְתִים.** הֵם נִפְלָאוֹת, שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכּוֹת מֻפְלָאוֹת: **וּבְמִלְחָמָה.** בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד): ״כִּי ה׳ נִלְחָם

וּבְמִלְחָמָה וּבְיַד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה
וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ רס״א: לה אַתָּה הָרְאֵתָ
לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד
מִלְּבַדּוֹ רס״א: לו מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ
לְיַסְּרֶךָ וְעַל־הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה
וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: לז וְתַחַת כִּי אָהַב
אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ
בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם רס״א: לח לְהוֹרִישׁ
גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ לַהֲבִיאֲךָ
לָתֶת־לְךָ אֶת־אַרְצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה רס״א:
לט וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ
מִתָּחַת אֵין עוֹד: מ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־
מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ
וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ כָּל־הַיָּמִים: פ שלישי מא אָז יַבְדִּיל
מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ רס״א: מב לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ

עֲבַד לְכוֹן יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינָיְךָ: לה אַתְּ אִתְחַזֵּיתָא לְמִדַּע אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהִים לֵית עוֹד בַּר מִנֵּהּ: לו מִן שְׁמַיָּא אַשְׁמְעָךְ יָת קָל מֵימְרֵהּ לְאַלָּפוּתָךְ וְעַל אַרְעָא אַחְזְיָךְ יָת אֶשָּׁתֵהּ רַבְּתָא וּפִתְגָּמוֹהִי שְׁמַעְתְּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא: לז וָחֲלַף אֲרֵי רְחִים יָת אֲבָהָתָךְ וְאִתְרְעֵי בִּבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי וְאַפְּקָךְ בְּמֵימְרֵהּ בְּחֵילֵהּ רַבָּא מִמִּצְרָיִם: לח לְתָרָכָא עַמְּמִין רַבְּרְבִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ מִן קֳדָמָךְ לְאָעָלוּתָךְ לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן אַחֲסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין: לט וְתִדַּע יוֹמָא דֵין וּתְתוּב לְלִבָּךְ אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרָע לֵית עוֹד: מ וְתִטַּר יָת קְיָמוֹהִי וְיָת פִּקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין דִּי יֵיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ וּבְדִיל דְּתוֹרִיךְ יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ כָּל יוֹמַיָּא: מא בְּכֵן יַפְרֵשׁ מֹשֶׁה תְּלַת קִרְוִין בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא מִדְּנַח שִׁמְשָׁא: מב לְמֵעִירוֹק תַּמָּן

רש״י

לָהֶם״: **(לה) הָרְאֵתָ.** כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳אִתְחַזֵּיתָא׳, כְּשֶׁנְּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה, פָּתַח לָהֶם שִׁבְעָה רְקִיעִים, וּכְשֵׁם שֶׁקָּרַע אֶת הָעֶלְיוֹנִים, כָּךְ קָרַע אֶת הַתַּחְתּוֹנִים, וְרָאוּ שֶׁהוּא יְחִידִי, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת״: תורה לו **(לז) וְתַחַת כִּי אָהַב.** וְכָל זֶה ״תַּחַת אֲשֶׁר אָהַב״: **וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו.** כְּאָדָם הַמַּנְהִיג בְּנוֹ לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד): ״וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ וְגוֹ׳ וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם״. דָּבָר אַחֵר: ״וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו״, בִּפְנֵי אֲבוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח): ״נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא״. וְאַל תִּתְמַהּ עַל שֶׁהִזְכִּירָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד, שֶׁהֲרֵי כְּתָבָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד (שם): ״וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו״: **(לח) מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ.** סָרְסֵהוּ וְדָרְשֵׁהוּ: לְהוֹרִישׁ מִפָּנֶיךָ גּוֹיִם גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים מִמְּךָ: **כַּיּוֹם הַזֶּה.** כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה הַיּוֹם: תורה לט **(מא) אָז יַבְדִּיל.** נָתַן לֵב לִהְיוֹת חָרֵד לַדָּבָר שֶׁיַּבְדִּילֵם. (מכות י) וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁיִּבָּדְלוּ אוֹתָן שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן, אָמַר מֹשֶׁה: ׳מִצְוָה שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמָהּ, אֲקַיְּמֶנָּהּ׳: **בְּעֵבֶר**

אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־
שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְנָס אֶל־אַחַת מִן־
הֶעָרִים הָאֵל וָחָי: מג אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ
הַמִּישֹׁר לָרְאוּבֵנִי וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי
וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן לַמְנַשִּׁי: מד וְזֹאת הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רס״ש: מה אֵלֶּה
הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם רס״ש: מו בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם: מז וַיִּירְשׁוּ
אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ | עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שְׁנֵי
מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָח
שָׁמֶשׁ רס״ש: מח מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל
אַרְנֹן וְעַד־הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן: מט וְכָל־
הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה וְעַד יַם הָעֲרָבָה
תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה: פ רביעי ה א וַיִּקְרָא
מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם
וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם: ב יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ

קְטוֹלָא דִּי יִקְטוֹל יָת חַבְרֵהּ בְּלָא
מַנְדְּעֵי וְהוּא לָא סָנֵי לֵהּ מֵאִתְמָלֵי
וּמִדְּקַמּוֹהִי וְיֵעֲרוֹק לְחַד מִן קִרְוַיָּא
הָאִלֵּין וְיִתְקַיָּם: מג יָת בֶּצֶר
בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא מֵישָׁרָא לְשִׁבְטָא
דִּרְאוּבֵן וְיָת רָאמוֹת בַּגִּלְעָד
לְשִׁבְטָא דְגָד וְיָת גּוֹלָן בְּמַתְנָן
לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה: מד וְדָא
אוֹרַיְתָא דִּי סַדַּר מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: מה אִלֵּין סָהֲדְוָתָא
וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפְּקָהוֹן מִמִּצְרָיִם:
מו בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא בְּחֵילָתָא
לְקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר בְּאַרְעָא דְּסִיחֹן
מַלְכָּא דֶאֱמֹרָאָה דִּי יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן
דִּי מְחָא מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמִפְּקָהוֹן מִמִּצְרָיִם: מז וִירִיתוּ יָת
אַרְעֵהּ וְיָת אַרְעָא דְּעוֹג מַלְכָּא
דְּמַתְנָן תְּרֵין מַלְכֵי אֱמֹרָאָה דִּי
בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מִדְּנַח שִׁמְשָׁא:
מח מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל כֵּיף נַחֲלָא
דְּאַרְנֹן וְעַד טוּרָא דְשִׂיאֹן הוּא
חֶרְמוֹן: מט וְכָל מֵישָׁרָא עִבְרָא
דְיַרְדְּנָא לְמָדִינְחָא וְעַד יַמָּא
דְּמֵישָׁרָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ מְרָמְתָא:
א וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר
לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יָת קְיָמַיָּא וְיָת
דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְמַלֵּל קֳדָמֵיכוֹן
יוֹמָא דֵין וְתִלְפּוּן יָתְהוֹן וְתִטְּרוּן
לְמֶעְבַּדְהוֹן: ב יְיָ אֱלָהָנָא גְּזַר

רש״י

הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ. בְּאוֹתוֹ עֵבֶר שֶׁבְּמִזְרָחוֹ שֶׁל יַרְדֵּן: מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ. לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק, נְקוּדָה רי״ש בַּחֲטָף, מִזְרָח שֶׁל שֶׁמֶשׁ, מְקוֹם זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ: תורה מב (מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה. זוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְסַדֵּר אַחַר פָּרָשָׁה זוֹ: (מה) אֵלֶּה הָעֵדֹת וְגוֹ׳ אֲשֶׁר דִּבֶּר. הֵם הֵם אֲשֶׁר דִּבֵּר בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, חָזַר וּשְׁנָאָה לָהֶם בְּעַרְבוֹת מוֹאָב: תורה מו (מז) אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן. שֶׁהוּא בַּמִּזְרָח, שֶׁהָעֵבֶר הַשֵּׁנִי הָיָה בַּמַּעֲרָב: תורה מח

בְּרִית בְּחֹרֵב׃ ג לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה
אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹּה
הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים רש״י׃ ד פָּנִים | בְּפָנִים דִּבֶּר
יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ רש״י׃ ה אָנֹכִי
עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד
לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ
וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר רש״י׃ ס ו אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים׃ ז לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־
פָּנָי רש״י׃ ח לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה
אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת
וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ ט לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל
קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים
וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃ י וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים
לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי כתיב מצותו קרי מִצְוֹתָי׃ ס יא לֹא

עִמָּנָא קְיָם בְּחוֹרֵב׃ ג לָא עִם
אֲבָהָתָנָא גְּזַר יְיָ יָת קְיָמָא הָדָא
אֶלָּהֵן עִמָּנָא אֲנַחְנָא אִלֵּין הָכָא
יוֹמָא דֵּין כֻּלָּנָא קַיָּמִין׃ ד מַמְלָל
עִם מַמְלָל מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא
מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃ ה אֲנָא חֲוַיְתִי קָאֵם
בֵּין מֵימְרָא דַיְיָ וּבֵינֵיכוֹן בְּעִדָּנָא
הַהִיא לְחַוָּאָה לְכוֹן יָת פִּתְגָּמָא
דַיְיָ אֲרֵי דְחֵלְתּוּן מִקֳּדָם אֶשָּׁתָא
וְלָא סְלֶקְתּוּן בְּטוּרָא לְמֵימַר׃
ו אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפֵּקְתָּךְ
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדּוּתָא׃
ז לָא יְהֵי לָךְ אֱלָהּ אָחֳרָן בַּר מִנִּי׃
ח לָא תַעְבֵּד לָךְ צֶלֶם כָּל דְּמוּת
דִּי בִשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְדִי בְאַרְעָא
מִלְּרַע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא׃
ט לָא תִסְגּוּד לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן
אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא מַסְעַר
חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין מְרָדִין עַל דַּר
תְּלִיתַי וְעַל דַּר רְבִיעַי לְשַׂנְאָי כַּד
מְשַׁלְּמִין בְּנַיָּא לְמֶחֱטֵי בָּתַר
אֲבָהַתְהוֹן׃ י וְעָבֵד טִיבוּ לְאַלְפֵי
דָּרִין לְרַחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִּקּוּדַי׃
יא לָא תֵימֵי יָת שְׁמָא דַיְיָ

רש״י

(ג) **לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ.** בִּלְבָד כָּרַת ה׳ וְגוֹ׳, כִּי אִתָּנוּ וְגוֹ׳: (ד) **פָּנִים בְּפָנִים.** אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה: כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: אַל תֹּאמְרוּ, אֲנִי מַטְעֶה אֶתְכֶם עַל לֹא דָבָר, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַסַּרְסוּר עוֹשֶׂה בֵּין הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ, הֲרֵי הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ מְדַבֵּר עִמָּכֶם׳: (ה) **לֵאמֹר.** מוּסָב עַל: ״דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ״, לֵאמֹר: ״אָנֹכִי ה׳ וְגוֹ׳, וְאָנֹכִי עוֹמֵד בֵּין ה׳ וּבֵינֵיכֶם״: תורה ו (ז) **עַל־פָּנַי.** בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר אֲנִי

עשרת הדברות בטעם עליון לקריאה בציבור

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי
לֹא תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל | כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם | מִמַّעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם | מִתַּחַת
לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים
וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי׃ ס לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־

תִּשָּׁא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא
יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ ס
יב שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ רש״י יג שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ
כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ יד וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה | וּבִנְךָ־
וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתְךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־
בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ
עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ׃ טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד
חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַّבָּת׃ רש״י ס טז כַּבֵּד אֶת־
אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְמַעַן | יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ רש״י ס יז לֹא תִרְצָח ס וְלֹא

אֱלָהָךְ לְמַגְנָא אֲרֵי לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת
דִּי יַמֵּי בִּשְׁמֵהּ לְשִׁקְרָא׃ יב טַר יָת
יוֹמָא דְשַׁבְּתָא לְקַדָּשׁוּתֵהּ כְּמָא דִּי
פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ יג שִׁתָּא יוֹמִין
תִּפְלַח וְתַעְבֵּד כָּל עֲבִידָתָךְ׃
יד וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּד כָּל עֲבִידָא אַתְּ
וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָּךְ
וְתוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְכָל בְּעִירָךְ וְגִיּוֹרָךְ
דִּי בְקִרְוָךְ בְּדִיל דִּי יְנוּחַ עַבְדָּךְ
וְאַמְתָּךְ כְּוָתָךְ׃ טו וְתִדְכַּר אֲרֵי
עַבְדָא הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
וְאַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּמָּן בִּידָא
תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמָא עַל כֵּן
פַּקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּד יָת יוֹמָא
דְשַׁבְּתָא׃ טז יַקַּר יָת אֲבוּךְ וְיָת
אִמָּךְ כְּמָא דִי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
בְּדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ וּבְדִיל דְּיוֹטַב
לָךְ עַל אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃
יז לָא תִקְטוֹל נְפָשׁ. וְלָא תִגּוּף.

רש״י

שָׁם, וְזֶהוּ כָּל הָעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר: כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי קַיָּם. עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כְּבָר פֵּרַשְׁתִּים: תורה ח **(יב) שָׁמוֹר.** וּבָרִאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר: "זָכוֹר"! שְׁנֵיהֶם בְּדִבּוּר אֶחָד וּבְתֵיבָה אַחַת נֶאֱמְרוּ, וּבִשְׁמִיעָה אַחַת נִשְׁמְעוּ (מכילתא): **כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ.** (שבת פז) קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בְּמָרָה: תורה יג **(טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וְגוֹ׳.** עַל מְנָת כֵּן פְּדָאֲךָ, שֶׁתִּהְיֶה לוֹ עֶבֶד וְתִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו: **(טז) כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ.** (סנהדרין נו) אַף עַל כִּבּוּד אָב וָאֵם נִצְטַוּוּ בְּמָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו): "שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט": **(יז) וְלֹא תִנְאָף.** אֵין לְשׁוֹן נִאוּף

עשרת הדברות בטעם עליון לקריאה בציבור

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: ס שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ
כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת | לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
לֹא תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתְךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ | בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת׃ ס כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ
כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן | יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן

תִּנָּאֵף ס וְלֹא תִגְנֹב ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד
שָׁוְא רש״י׳: ס יח וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ ס וְלֹא
תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ
וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ רש״י׳: ס חמישי יט אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם
בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל
וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם
אֵלָי רש״י׳: כ וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ
הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־
רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם: כא וַתֹּאמְרוּ הֵן
הֶרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ
וְאֶת־קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה
רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי:
כב וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה
הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים | אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ: כג כִּי מִי כָל־בָּשָׂר
אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־

וְלָא תִגְנוֹב (נַפְשָׁא). וְלָא תַסְהֵד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא: יח וְלָא תַחְמֵד אִנְתַּת חַבְרָךְ וְלָא תֵרוֹג בֵּית חַבְרָךְ חַקְלֵהּ וְעַבְדֵּהּ וְאַמְתֵּהּ תּוֹרֵהּ וַחֲמָרֵהּ וְכֹל דִּי לְחַבְרָךְ: יט יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין מַלִּיל יְיָ עִם כָּל קְהָלְכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא עֲנָנָא וַאֲמִיטְתָּא קָל רַב וְלָא פְּסַק וּכְתָבְנוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וִיהַבְנוּן לִי: כ וַהֲוָה כַּד שְׁמַעְכוֹן יָת קָלָא מִגּוֹ חֲשׁוֹכָא וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא וְקָרֵבְתּוּן לְוָתִי כָּל רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן וְסָבֵיכוֹן: כא וַאֲמַרְתּוּן הָא אַחְזָנָא יְיָ אֱלָהָנָא יָת יְקָרֵהּ וְיָת רְבוּתֵהּ וְיָת קַל מֵימְרֵהּ שְׁמַעְנָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא יוֹמָא הָדֵין חֲזֵינָא אֲרֵי יְמַלֵּל יְיָ עִם אֲנָשָׁא וְיִתְקַיָּם: כב וּכְעַן לְמָא נְמוּת אֲרֵי תֵיכְלִנָּנָא אֶשָּׁתָא רַבְּתָא הָדָא אִם מוֹסְפִין אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע יָת קָל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָנָא עוֹד וּמָיְתִין אֲנַחְנָא: כג אֲרֵי מָן כָּל בִּשְׂרָא דִי שְׁמַע קָל מֵימְרָא דַיְיָ קַיָּמָא מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּוָתָנָא

רש״י

אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ: **(יח) וְלֹא תִתְאַוֶּה.** לָא תֵרוֹג, אַף הוּא לְשׁוֹן חֶמְדָּה, כְּמוֹ (בראשית ב): "נֶחְמָד לְמַרְאֶה" דִּמְתַרְגְּמִינָן: 'דִּמְרַגַּג לְמֶחֱזֵי': **(יט) וְלֹא יָסָף.** מְתַרְגְּמִינָן: 'וְלָא פְּסַק', (לְפִי שֶׁמִּדַּת בָּשָׂר וָדָם אֵינוֹ יָכֹל לְדַבֵּר כָּל דְּבָרָיו בִּנְשִׁימָה אַחַת, וְצָרִיךְ לְהַפְסִיק, וּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, לֹא הָיָה פּוֹסֵק, וּמִשֶּׁלֹּא הָיָה פּוֹסֵק, לֹא הָיָה מוֹסִיף), כִּי קוֹלוֹ חָזָק וְקַיָּם לְעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר: "וְלֹא יָסָף", לֹא

עשרת הדברות בטעם עליון לקריאה בציבור

לָךְ: ס לֹא תִרְצָח: ס וְלֹא תִנָּאֵף: ס וְלֹא תִגְנֹב: ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא: ס וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת
רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: פ

הָאֵשׁ כָּמָנוּ וַיֶּחִי׃ כד קְרַב אַתָּה וְשְׁמָע אֶת
כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתָּ | תְּדַבֵּר
אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ
וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ רש״י׃ כה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל
דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ
אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ כו מִי־יִתֵּן וְהָיָה
לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־
מִצְוֹתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם
לְעֹלָם׃ כז לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם
לְאָהֳלֵיכֶם׃ כח וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה
אֵלֶיךָ אֵת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן
לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ׃ כט וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ יָמִין
וּשְׂמֹאל׃ ל בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם
וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן׃
ו א וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃
ב לְמַעַן תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר

וְאִתְקַיָּם׃ כד קְרֵב אַתְּ וּשְׁמַע יָת
כָּל דִּי יֵימַר יְיָ אֱלָהָנָא וְאַתְּ תְּמַלֵּל
עִמָּנָא יָת כָּל דִּי מַלֵּל יְיָ אֱלָהָנָא
עִמָּךְ וּנְקַבֵּל וְנַעְבֵּד׃ כה וּשְׁמִיעַ
קֳדָם יְיָ יָת קָל פִּתְגָּמֵיכוֹן
בְּמַלָּלוּתְכוֹן עִמִּי וַאֲמַר יְיָ לִי
שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת קָל פִּתְגָּמֵי עַמָּא
הָדֵין דִּי מַלִּילוּ עִמָּךְ אַתְקִינוּ כָּל
דִּי מַלִּילוּ׃ כו לְוַי דִּי יְהֵי לִבָּא
הָדֵין לְהוֹן לְמִדְחַל קֳדָמַי וּלְמִטַּר
יָת כָּל פִּקּוֹדַי כָּל יוֹמַיָּא בְּדִיל
דְּיֵיטַב לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן לְעָלַם׃
כז אֲזֵל אֱמַר לְהוֹן תּוּבוּ לְכוֹן
לְמַשְׁכְּנֵיכוֹן׃ כח וְאַתְּ הָכָא קֵים
קֳדָמַי וֶאֱמַלֵּל עִמָּךְ יָת כָּל
תַּפְקֻדְתָּא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי
תַלְּפוּן וְיַעְבְּדוּן בְּאַרְעָא דִּי אֲנָא
יָהֵב לְהוֹן לְמֵירְתַהּ׃ כט וְתִטְּרוּן
לְמֶעְבַּד כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
יָתְכוֹן לָא תִסְטוּן יַמִּינָא
וּשְׂמָאלָא׃ ל בְּכָל אָרְחָא דִּי
פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן תְּהָכוּן
בְּדִיל דְּתִיחוּן וְיֵיטַב לְכוֹן וְתוֹרְכוּן
יוֹמִין בְּאַרְעָא דִּי תֵירְתוּן׃ א וְדָא
תַפְקֻדְתָּא קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי פַקִּיד
יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְאַלָּפָא יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד
בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן
לְמֵירְתַהּ׃ ב בְּדִיל דְּתִדְחַל קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת כָּל קְיָמוֹהִי
וּפִקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ אַתְּ
וּבְרָךְ וּבַר בְּרָךְ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ

רש״י

הוֹסִיף לְהֵרָאוֹת בְּאוֹתוֹ פֶּמְבִּי׃ תורה כ **(כד) וְאַתָּ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ.** הִתַּשְׁתֶּם אֶת כֹּחִי כִּנְקֵבָה, שֶׁנִּצְטַעַרְתִּי עֲלֵיכֶם וְרִפִּיתֶם אֶת יָדַי, כִּי רָאִיתִי שֶׁאֵינְכֶם חֲרֵדִים לְהִתְקָרֵב אֵלָיו מֵאַהֲבָה. וְכִי לֹא הָיָה יָפֶה לָכֶם

וּבְדִיל דְּיוֹרְכּוּן יוֹמָיךְ: ג וּתְקַבֵּל יִשְׂרָאֵל וְתִתַּר לְמֶעְבַּד דִּי יֵיטַב לָךְ וְדִי תִסְגּוּן לַחֲדָא כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָךְ לָךְ אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ: ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהָנָא יְיָ חָד: ה וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ וּבְכָל נִכְסָךְ: ו וִיהוֹן פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵּין עַל לִבָּךְ: ז וּתְתָנְנוּן לִבְנָיךְ וּתְמַלֵּל בְּהוֹן בְּמִתְּבָךְ בְּבֵיתָךְ וּבְמֵהָכָךְ בְּאָרְחָא וּבְמִשְׁכְּבָךְ וּבְמִקְיָמָךְ: ח וְתִקְטְרִנּוּן לְאָת עַל יְדָךְ וִיהוֹן לִתְפִלִין בֵּין

אָנֹכִי מְצַוְּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ: ג וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: פ ששי ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה | אֶחָד רש״י: ה וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ רש״י: ו וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ רש״י: ז וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ רש״י וּבְקוּמֶךָ רש״י: ח וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין

רש״י

לִלְמֹד מִפִּי הַגְּבוּרָה וְלֹא לִלְמֹד מִמֶּנִּי?: תורה כה **(ד) ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד.** ה׳ שֶׁהוּא אֱלֹהֵינוּ עַתָּה וְלֹא אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, הוּא עָתִיד לִהְיוֹת ה׳ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (צפניה ג): ״כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל־עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה׳״, וְנֶאֱמַר (זכריה יד): ״בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד״: **(ה) וְאָהַבְתָּ.** (ספרי) עֲשֵׂה דְּבָרָיו מֵאַהֲבָה, אֵינוֹ דּוֹמֶה עוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לְעוֹשֶׂה מִיִּרְאָה: הָעוֹשֶׂה אֵצֶל רַבּוֹ מִיִּרְאָה, כְּשֶׁהוּא מַטְרִיחַ עָלָיו, מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ: **בְּכָל־לְבָבְךָ.** (ברכות נד) בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ. דָּבָר אַחֵר: ״בְּכָל לְבָבְךָ״, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לִבְּךָ חָלוּק עַל הַמָּקוֹם: **וּבְכָל־נַפְשְׁךָ.** אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ: **וּבְכָל־מְאֹדֶךָ.** (שם סא ב) בְּכָל מָמוֹנְךָ: יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמָּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״וּבְכָל־מְאֹדֶךָ״. דָּבָר אַחֵר: ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״, בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁמּוֹדֵד לְךָ, בֵּין בְּמִדָּה טוֹבָה, בֵּין בְּמִדַּת פֻּרְעָנוּת, וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (תהלים קטז): ״כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וְגוֹ׳, צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא וְגוֹ׳״: **(ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים וְגוֹ׳.** וּמַהוּ אַהֲבָה? ״וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה״, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִדַּבֵּק בִּדְרָכָיו (ספרי): **מְצַוְּךָ הַיּוֹם.** (שם) לֹא יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כִּדְיוֹטַגְמָא יְשָׁנָה, שֶׁאֵין אָדָם סוֹפְנָהּ, אֶלָּא כַּחֲדָשָׁה שֶׁהַכֹּל רָצִין לִקְרָאתָהּ. דְּיוֹטַגְמָא, מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הַבָּאָה בְּמִכְתָּב: **(ז) וְשִׁנַּנְתָּם.** (שם) לְשׁוֹן חִדּוּד הוּא: שֶׁיִּהְיוּ מְחֻדָּדִים בְּפִיךָ, שֶׁאִם יִשְׁאָלְךָ אָדָם דָּבָר, לֹא תְּהֵא צָרִיךְ לְגַמְגֵּם בּוֹ, אֶלָּא אֱמֹר לוֹ מִיָּד: **לְבָנֶיךָ.** אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים. מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד): ״בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם״, וְאוֹמֵר (מלכים ב ב): ״בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בֵּית אֵל״, וְכֵן בְּחִזְקִיָּהוּ שֶׁלִּמֵּד תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, קָרָאם בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ד״ה ב כט): ״בָּנַי עַתָּה אַל־תִּשָּׁלוּ״, וּכְשֵׁם שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם״, כָּךְ הָרַב קָרוּי אָב, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב ב): ״אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳״: **וְדִבַּרְתָּ בָּם.** (ספרי) שֶׁלֹּא יְהֵא עִקַּר דִּבּוּרְךָ אֶלָּא בָּם, עֲשֵׂם עִקָּר וְאַל תַּעֲשֵׂם טָפֵל: **וּבְשָׁכְבְּךָ.** (שם) יָכֹל אֲפִלּוּ שָׁכַב בַּחֲצִי הַיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וּבְקוּמֶךָ״, יָכֹל אֲפִלּוּ עָמַד בַּחֲצִי הַלַּיְלָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ״, דֶּרֶךְ אֶרֶץ דִּבְּרָה תּוֹרָה: זְמַן שְׁכִיבָה וּזְמַן קִימָה: **(ח) וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ.** אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבַּזְּרוֹעַ: **וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ.** אֵלּוּ תְּפִלִּין

עֵינֶיךָ רש״י׃ ט וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ
וּבִשְׁעָרֶיךָ רש״י׃ ס י וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ | יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ עָרִים
גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא־בָנִיתָ׃ יא וּבָתִּים מְלֵאִים
כָּל־טוּב אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר
לֹא־חָצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ רש״י׃ יב הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח
אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים רש״י׃ יג אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ
תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ רש״י׃ יד לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיכֶם רש״י׃ טו כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּקִרְבֶּךָ פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ
וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס טז לֹא תְנַסּוּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה רש״י׃
יז שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךָ׃ יח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן

עֵינָיךְ׃ ט וְתִכְתְּבִנּוּן עַל מְזוּזָן
וְתִקְבְּעִנּוּן בְּסִפֵּי בֵיתָךְ וּבְתַרְעָיךְ׃
י וִיהֵי אֲרֵי יְעֵלְנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
לְאַרְעָא דִי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן
לָךְ קִרְוִין רַבְרְבָן וְטָבָן דִי לָא
בְנֵיתָא׃ יא וּבָתִּין מְלָן כָּל טוּב דִי
לָא מַלֵּיתָא וְגֻבִּין פְּסִילָן דִי לָא
פְסַלְתָּא כַּרְמִין וְזֵיתִין דִי לָא
נְצֶבְתָּא וְתֵיכוּל וְתִשְׂבָּע׃
יב אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִנְשֵׁי יָת
דַּחֲלָתָא דַיְיָ דִי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא׃ יג יָת יְיָ
אֱלָהָךְ תִּדְחַל וְקָדָמוֹהִי תִּפְלַח
וּבִשְׁמֵהּ תְּקַיַּם׃ יד לָא תְהָכוּן
בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִטַּעֲוַת
עַמְמַיָּא דִי בְסַחֲרָנֵיכוֹן׃ טו אֲרֵי
אֵל קַנָּא יְיָ אֱלָהָךְ שְׁכִנְתֵּהּ בֵּינָךְ
דִּילְמָא יִתְקֹף רָגְזָא דַיְיָ אֱלָהָךְ בָּךְ
וְיִשֵּׁצָךְ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ טז לָא
תְנַסּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דִי
נַסֵּתוּן בְּנִסְיָתָא׃ יז מִטַּר תִּטְרוּן
יָת פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן וּסְהֶדְוָתֵהּ
וּקְיָמוֹהִי דִי פַקְדָךְ׃ יח וְתַעְבֵּד
דְּכָשַׁר וּדְתָקֵן קֳדָם יְיָ בְּדִיל דְּיֵיטַב

רש״י

שֶׁבָּרֹאשׁ, (סנהדרין ד) וְעַל שֵׁם מִנְיַן פָּרָשִׁיוֹתֵיהֶם נִקְרְאוּ טֹטָפֹת, טָט בְּכַתְפֵי שְׁתַּיִם, פַּת בְּאַפְרִיקֵי שְׁתַּיִם׃ **(ט) מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ.** מְזֻזוֹת כְּתִיב, שֶׁאֵין צָרִיךְ אֶלָּא אַחַת׃ **וּבִשְׁעָרֶיךָ.** לְרַבּוֹת שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת וְשַׁעֲרֵי מְדִינוֹת וְשַׁעֲרֵי עֲיָרוֹת (יומא יא)׃ תורה י **(יא) חֲצוּבִים.** לְפִי שֶׁהוּא מְקוֹם טְרָשִׁין וּסְלָעִים, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן חֲצִיבָה׃ **(יב) מִבֵּית עֲבָדִים.** כְּתַרְגּוּמוֹ׃ 'מִבֵּית עַבְדוּתָא', מִמָּקוֹם שֶׁהֱיִיתֶם שָׁם עֲבָדִים׃ **(יג) וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ.** אִם יֵשׁ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ, שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ וְעוֹבֵד אוֹתוֹ, אָז בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ, תְּהֵא זָהִיר בִּשְׁבוּעָתְךָ, וְאִם לָאו, לֹא תִּשָּׁבֵעַ׃ **(יד) מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם.** וְהוּא הַדִּין לָרְחוֹקִים, אֶלָּא לְפִי שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אֶת סְבִיבוֹתֶיךָ תּוֹעִים אַחֲרֵיהֶם, הֵצַרְךָ לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּיוֹתֵר׃ תורה טו **(טז) בַּמַּסָּה.** כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, שֶׁנִּסּוּהוּ בַּמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז)׃ "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ"?׃ תורה יז **(יח) הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב.** זוֹ פְּשָׁרָה, לִפְנִים מִשּׁוּרַת

יטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ רש״י: יט לְהַדֹּף אֶת־
כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה רש״י: ס
כ כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת
וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֶתְכֶם רש״י: כא וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ
לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד
חֲזָקָה: כב וַיִּתֵּן יְהוָה אֹתֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים
וְרָעִים | בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ:
כג וְאֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ
לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ:
כד וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה
לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים
לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה: כה וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ
כִּי־נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ: ס שביעי ז א כִּי
יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה
בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־רַבִּים | מִפָּנֶיךָ
הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי
וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים
מִמֶּךָּ רש״י: ב וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ
וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם רש״י:

לָךְ וְתֵעוּל וְתֵירַת יָת אַרְעָא טַבְתָּא
דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָיךְ: יט לְמִתְּבַר
יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִקֳּדָמָךְ כְּמָא
דִּי מַלִּיל יְיָ: כ אֲרֵי יִשְׁאֲלִנָּךְ בְּרָךְ
מְחָר לְמֵימַר מָא סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא
וְדִינַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהָנָא יָתְכוֹן:
כא וְתֵימַר לִבְנָךְ עַבְדִין הֲוֵינָא
לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וְאַפְּקָנָא יְיָ
מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא: כב וִיהַב
יְיָ אָתִין וּמוֹפְתִין רַבְּרְבִין וּבִישִׁין
בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל אֱנַשׁ בֵּיתֵהּ
לְעֵינָנָא: כג וְיָתָנָא אַפִּיק מִתַּמָּן
בְּדִיל לְאַעֲלָא יָתָנָא לְמִתַּן לָנָא יָת
אַרְעָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָנָא:
כד וּפַקְּדָנָא יְיָ לְמֶעְבַּד יָת כָּל
קְיָמַיָּא הָאִלֵּין לְמִדְחַל יָת יְיָ
אֱלָהָנָא לְטַב לָנָא כָּל יוֹמַיָּא
לְקַיָּמוּתָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין:
כה וְזָכוּתָא תְּהֵי לָנָא אֲרֵי נִטַּר
לְמֶעְבַּד יָת כָּל תַּפְקֻדְתָּא הָדָא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא כְּמָא דִּי פַקְּדָנָא:
א אֲרֵי יְעֵלְנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּי
אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ וִיתָרֵךְ
עַמְמִין סַגִּיאִין מִן קֳדָמָךְ חִתָּאֵי
וְגִרְגָּשָׁאֵי וֶאֱמֹרָאֵי וּכְנַעֲנָאֵי
וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי שַׁבְעָא
עַמְמִין סַגִּיאִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ:
ב וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ
וְתִמְחִנּוּן גַּמָּרָא תְּגַמַּר יָתְהוֹן לָא
תִּגְזַר לְהוֹן קְיָם וְלָא תְּרַחֵם

רש״י

הַדִּין: (יט) כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר. וְהֵיכָן דִּבֵּר? (שמות כג) ״וְהַמֹּתִי אֶת כָּל הָעָם וְגוֹ׳״: (כ) כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר. יֵשׁ מָחָר שֶׁהוּא אַחַר זְמַן: תורה כא (א) וְנָשַׁל. לְשׁוֹן הַשְׁלָכָה וְהַתָּזָה, וְכֵן (דברים יט): ״וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל״: (ב) וְלֹא תְחָנֵּם. (ע״ז כ) לֹא תִּתֵּן לָהֶם חֵן, אָסוּר לוֹ לָאָדָם לוֹמַר: ׳כַּמָּה נָאֶה כְּנַעֲנִי הַזֶּה׳! דָּבָר

ג וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ
לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ׃ ד כִּי־יָסִיר אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי
וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם
וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר רש״י׃ ה כִּי אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם
מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ
וַאֲשֵׁירֵהֶם תְּגַדָּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן
בָּאֵשׁ רש״י׃ ו כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּךָ׳ בָּחַר | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה
מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ז לֹא
מֵרֻבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר
בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־הָעַמִּים רש״י׃ ח כִּי
מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם
בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרָיִם רש״י׃ מפטיר ט וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר

עֲלֵיהוֹן׃ ג וְלָא תִתְחַתַּן בְּהוֹן
בְּרַתָּךְ לָא תִתֵּן לִבְרֵה וּבְרַתֵּה לָא
תִסַּב לִבְרָךְ׃ ד אֲרֵי יַטְעֵין יָת בְּרָךְ
מִבָּתַר פָּלְחָנִי וְיִפְלְחוּן לְטַעֲוַת
עַמְמַיָּא וְיִתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ בְּכוֹן
וְיִשֵׁצָךְ בִּפְרִיעַ׃ ה אֲרֵי אִם כְּדֵין
תַּעְבְּדוּן לְהוֹן אֶגוֹרֵיהוֹן תְּתָרְעוּן
וְקָמָתְהוֹן תְּתַבְּרוּן וַאֲשֵׁרֵיהוֹן
תְּקוֹצְצוּן וְצַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תּוֹקְדוּן
בְּנוּרָא׃ ו אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ בָּךְ אִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ
לְמֵהֱוֵי לֵהּ לְעַם חַבִּיב מִכֹּל
עַמְמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא׃ ז לָא
מִדְּסַגִּיאִין אַתּוּן מִכָּל עַמְמַיָּא צָבֵי
יְיָ בְּכוֹן וְאִתְרְעֵי בְכוֹן אֲרֵי אַתּוּן
זְעֵרִין מִכָּל עַמְמַיָּא׃ ח אֲרֵי
מִדְּרַחֲם יְיָ יָתְכוֹן וּמִדְּנָטַר יָת
קְיָמָא דִּי קַיִּים לַאֲבָהָתְכוֹן אַפֵּק יְיָ
יָתְכוֹן בִּידָא תַקִּיפָא וּפְרָקָךְ מִבֵּית
עַבְדוּתָא מִידָא דְּפַרְעֹה מַלְכָּא
דְּמִצְרָיִם׃ ט וְתִדַּע אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ
הוּא אֱלָהִים אֱלָהָא מְהֵימְנָא נָטֵר
קְיָמָא וְחִסְדָּא לְרַחֲמוֹהִי וּלְנָטְרֵי

רש״י

אַחֵר: לֹא תִּתֵּן לָהֶם חֲנִיָּה בָּאָרֶץ: תורה ג **(ד) כִּי־יָסִיר אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי.** בְּנוֹ שֶׁל כְּנַעֲנִי, כְּשֶׁיִּשָּׂא אֶת בִּתְּךָ יָסִיר אֶת בִּנְךָ אֲשֶׁר תֵּלֵד לוֹ בִּתְּךָ מֵאַחֲרַי, לָמַדְנוּ שֶׁבֶּן בִּתְּךָ הַבָּא מִן הַכְּנַעֲנִי קָרוּי בִּנְךָ, אֲבָל בֶּן בִּנְךָ הַבָּא מִן הַכְּנַעֲנִית אֵינוֹ קָרוּי בִּנְךָ אֶלָּא בְּנָהּ, שֶׁהֲרֵי לֹא נֶאֱמַר עַל בִּתּוֹ: 'לֹא תִקַּח כִּי תָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי', אֶלָּא "כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ וְגוֹ'": **(ה) מִזְבְּחֹתֵיהֶם.** שֶׁל בְּנָיָן: **מַצֵּבֹתָם.** אֶבֶן אַחַת: **וַאֲשֵׁירֵהֶם.** אִילָנוֹת שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָם: תורה ו **(ז) לֹא מֵרֻבְּכֶם.** כִּפְשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ: 'לְפִי שֶׁאֵין אַתֶּם מַגְדִּילִים עַצְמְכֶם כְּשֶׁאֲנִי מַשְׁפִּיעַ לָכֶם טוֹבָה. לְפִיכָךְ "חָשַׁק ה' בָּכֶם": **כִּי־אַתֶּם הַמְעַט.** הַמְמַעֲטִין עַצְמְכֶם, כְּגוֹן אַבְרָהָם שֶׁאָמַר (בראשית יח): "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", וּכְגוֹן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁאָמְרוּ (שמות טז): "וְנַחְנוּ מָה", לֹא כִּנְבוּכַדְנֶאצַּר שֶׁאָמַר (ישעיה יד): "אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן", וְסַנְחֵרִיב שֶׁאָמַר (שם לו): "מִי בְּכָל אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת", וְחִירָם שֶׁאָמַר (יחזקאל כח): "אֵל אָנִי מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי": **כִּי אַתֶּם הַמְעַט.** הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דְּהָא': **(ח) כִּי מֵאַהֲבַת ה'.** הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֶלָּא', לֹא מֵרֻבְּכֶם חָשַׁק ה' בָּכֶם אֶלָּא מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם: **וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבֻעָה.** מֵחֲמַת שָׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה: **(ט) לְאֶלֶף דּוֹר.** וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (דברים ה): "לַאֲלָפִים". כָּאן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל "לְשׁוֹמְרֵי

פִּקּוּדוֹהִי לְאַלְפֵי דָרִין: י וּמְשַׁלֵּם לְסָנְאוֹהִי טָבָן דִּי אִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן לְאוֹבָדֵיהוֹן לָא מְאַחַר עֹבַד טָב לְסָנְאוֹהִי טַבָּן דִּי אִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן מְשַׁלַּם לְהוֹן: יא וְתִטַּר יָת תַּפְקֻדְתָּא וְיָת קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵין לְמֶעְבַּדְהוֹן: פ פ פ

הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי כתיב מצותו קרי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר רס״א: י וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ רס״א: יא וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשֹׂתָם רס״א: פפפ קי״ח פסוקים עזיא״ל סימן

רש״י

מִצְוֹתָיו״, הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה, הוּא אוֹמֵר לְאֶלֶף, וּלְהַלָּן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל ״לְאוֹהֲבָיו״, הָעוֹשִׂין מֵאַהֲבָה, שֶׁשְּׂכָרָם יוֹתֵר גָּדוֹל, הוּא אוֹמֵר לַאֲלָפִים: **לְאוֹהֲבָיו.** אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מֵאַהֲבָה: **וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו.** אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה: **(י) וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו.** בְּחַיָּיו, מְשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּלוֹ הַטּוֹב, כְּדֵי לְהַאֲבִידוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא: **(יא) הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם.** (עירובין כב) וּלְמָחָר, לָעוֹלָם הַבָּא, לִטֹּל שְׂכָרָם: חסלת פרשת ואתחנן

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו״ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרת ואתחנן בישעיה פרק מ

מ א נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם: ב דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלִַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ: ג קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ

דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ: ד כָּל־גֵּיא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה
הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה: ה וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי יְהוָה
דִּבֵּר: ו קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה: ז יָבֵשׁ
חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָצִיר הָעָם: ח יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר
אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם: ט עַל הַר־גָּבֹהַּ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת
יְרוּשָׁלִַם הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם: י הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהוִה בְּחָזָק יָבוֹא
וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו: יא כְּרֹעֶה עֲדָרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים
וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל: יב מִי־מָדַד בְּשֻׁעָלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר
הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם: יג מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ:
יד אֶת־מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַּעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֻנּוּ: טו הֵן
גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל: טז וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָעֵר וְחַיָּתוֹ
אֵין דֵּי עוֹלָה: יז כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ: יח וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל
וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ: יט הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצוֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתָקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף:
כ הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחַר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא יִמּוֹט: כא הֲלוֹא
תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ: כב הַיֹּשֵׁב
עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת: כג הַנּוֹתֵן
רוֹזְנִים לְאַיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה: כד אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרְעוּ אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ
גִּזְעָם וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם: כה וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ:
כו שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב
אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת
וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ
אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה
בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

אגרות קודש

ב״ה, ה׳ מנ״א, תשי״ח
ברוקלין.

שלום וברכה! במענה למכתבו מיום החמישי.

בעת רצון יזכירו את כל אלה שכותב אודותם על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע כאו״א להמצטרך לו מתאים לתוכן כתבו.

ובמה שכותב אודות מצב הפרנסה הדחוק של אביו שי׳ בודאי יש לו כמה מכירים וידידים במקום דירתו, ויתייעץ עמהם בהנוגע: איזה ענין של פרנסה מתאים בהמצב דעתה, אלא שביחד עם זה יעשה ענינים המוסיפים בהצלחת השי״ת וברכתו, כוונתי על עצת חז״ל מלח ממון חסר, להרבות בצדקה ולחלק את הסכום לתת בפעמים רבות, ומזמנים המסוגלים הוא בכל יום חול קודם תפלת הבקר. וכן בכל יום גם בש״ק ויום טוב לאחרי תפלת הבקר יאמר לפחות סימן אחד מספר תהלים, ומה טוב השיעור חדשי - כמו שנחלק התהלים לימות החדש - ואם באפשרי במקומם מהנכון אשר אמו תחי תתן בכל יום, עכ״פ פסת לחם או מאכל אחר לעני הזקוק לזה, שזהו אופן של צדקה דמקרבא הנייתא ועי״ז קדמא ואתי׳ ברכת השי״ת ויתעלה כדברי רז״ל (תענית כג, ע״ב).

במ״ש אודות המיחוש של אביו שי׳ והטפול הרפואי ותוצאותיו הנה ישאל דעת רופא מומחה במקצוע, כי בשנים האחרונות כבר מצאו שהטפול יכול לנגוע בכליות ולכן מחליפים אותו ומשנים אותו.

ומאחר שהוא המביא הבקשה ומתקרב לדרך הטוב, הנה מצדו יוסיף בעניני תורה ומצות ועי״ז יתוסף בברכות השי״ת בהמצטרך לו ובמילוי בקשתו בהאמור ביחוד.

בברכה לבשו״ט,

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א
מזכיר

נ.ב מהנכון אשר יבדקו את המזוזות בבית אביו וכן את התפילין שלהם, והוא (הכותב) ישמור על אמירת תהלים שיעור חדשי, בכל יום אחר תפלת הבקר.

לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:50	05:54	08:45	08:46	09:17	09:19	10:27	10:28	19:44	19:40	20:10	20:05	19:23	20:16
חיפה (ק)	05:46	05:50	08:42	08:44	09:14	09:16	10:25	10:26	19:47	19:42	20:13	20:08	19:13	20:19
ירושלים (ק)	05:46	05:50	08:42	08:44	09:14	09:15	10:24	10:25	19:45	19:41	20:11	20:06	19:02	20:15
תל אביב (ק)	05:50	05:54	08:44	08:46	09:16	09:18	10:27	10:28	19:45	19:41	20:11	20:06	19:23	20:18
אוסטריה וינה (ק)	05:18	05:25	08:36	08:39	09:07	09:11	10:25	10:27	20:44	20:35	21:18	21:09	20:28	21:38
אוסטרליה מלבורן (ח)	07:22	07:17	09:20	09:18	09:52	09:50	10:44	10:42	17:32	17:36	17:59	18:03	17:18	18:14
אוקראינה אודסה (ק)	05:28	05:35	08:41	08:45	09:14	09:17	10:30	10:32	20:39	20:31	21:12	21:03	20:14	21:07
אוק. דנייפרופטרובסק (ק)	05:02	05:10	08:20	08:24	08:52	08:56	10:10	10:12	20:30	20:22	21:05	20:56	20:04	20:58
אוק. ז'יטומיר (ק)	05:23	05:31	08:43	08:47	09:15	09:19	10:34	10:37	21:00	20:51	21:37	21:27	20:35	21:31
אוקראינה קייב (ק)	05:13	05:22	08:35	08:39	09:07	09:11	10:26	10:28	20:55	20:46	21:32	21:22	20:30	21:26
אוקראינה דונייצק (ק)	04:53	05:01	08:10	08:14	08:42	08:46	10:00	10:02	20:17	20:09	20:51	20:42	19:52	20:46
איטליה מילאנו (ק)	05:57	06:04	09:09	09:12	09:41	09:45	10:57	10:59	21:02	20:55	21:34	21:26	20:38	21:43
אקוואדור קיטו (ח)	06:09	06:09	08:43	08:43	09:13	09:13	10:15	10:15	18:32	18:31	18:53	18:53	18:14	18:57
ארגנטינה ב. איירס (ח)	07:49	07:45	09:50	09:48	10:23	10:20	11:15	11:14	18:11	18:15	18:37	18:41	17:57	18:52
ארגנטינה ברילוצ'ה (ח)	08:52	08:46	10:49	10:46	11:20	11:17	12:10	12:08	18:52	18:57	19:20	19:25	18:52	19:29
ארה"ב בולטימור (ק)	05:59	06:04	09:01	09:04	09:34	09:36	10:47	10:48	20:27	20:21	20:55	20:49	20:04	20:53
ארה"ב ברוקלין נ.י. (ק)	05:43	05:49	08:49	08:52	09:21	09:23	10:35	10:36	20:21	20:15	20:51	20:44	19:58	20:57
ארה"ב ג'רסי (ק)	05:44	05:50	08:49	08:52	09:21	09:24	10:35	10:37	20:21	20:15	20:50	20:43	19:58	20:57
ארה"ב דטרויט (ק)	06:15	06:21	09:23	09:26	09:55	09:58	11:09	11:11	21:02	20:56	21:32	21:25	20:39	21:39
ארה"ב היוסטן (ק)	06:34	06:38	09:27	09:28	09:59	10:01	11:09	11:10	20:21	20:17	20:46	20:42	20:00	20:53
ארה"ב לוס אנג'לס (ק)	05:56	06:00	08:54	08:56	09:26	09:28	10:37	10:38	20:03	19:58	20:29	20:24	19:41	20:35
ארה"ב מיאמי (ק)	06:42	06:45	09:30	09:31	10:02	10:04	11:11	11:12	20:13	20:09	20:37	20:33	19:52	20:44
ארה"ב ניו הייבן (ק)	05:39	05:45	08:44	08:47	09:17	09:19	10:30	10:32	20:17	20:11	20:47	20:40	19:54	20:55
ארה"ב שיקאגו (ק)	05:33	05:39	08:42	08:45	09:13	09:16	10:28	10:29	20:20	20:14	20:50	20:43	19:57	20:56
בוליביה לה פאס (ח)	06:50	06:48	09:14	09:12	09:43	09:42	10:41	10:41	18:29	18:30	18:51	18:53	18:12	18:57
בלגיה אנטוורפן (ק)	05:56	06:05	09:18	09:22	09:50	09:54	11:10	11:12	21:41	21:32	22:18	22:08	21:15	22:30
בלגיה בריסל (ק)	05:56	06:05	09:19	09:23	09:50	09:55	11:10	11:13	21:41	21:32	22:18	22:08	21:16	22:28
בלרוס ליובאוויטש (ק)	04:51	05:01	08:23	08:28	08:54	09:00	10:17	10:20	21:13	21:02	21:56	21:43	20:46	21:47
ברזיל ס. פאולו (ח)	06:39	06:36	08:53	08:51	09:24	09:23	10:21	10:19	17:47	17:49	18:10	18:13	17:31	18:20
ברזיל ריו דה ז'נרו (ח)	06:24	06:22	08:39	08:37	09:10	09:08	10:06	10:05	17:34	17:37	17:58	18:00	17:19	18:07
בריטניה לונדון (ק)	05:11	05:20	08:35	08:39	09:07	09:11	10:27	10:29	21:02	20:53	21:40	21:30	20:36	21:50
בריטניה מנצ'סטר (ק)	05:11	05:21	08:39	08:44	09:11	09:16	10:32	10:35	21:19	21:09	22:00	21:48	20:53	22:11
גרמניה ברלין (ק)	05:13	05:23	08:39	08:43	09:11	09:15	10:31	10:34	21:12	21:02	21:51	21:40	20:46	21:44
גרמניה פרנקפורט (ק)	05:41	05:49	09:03	09:07	09:34	09:38	10:53	10:56	21:22	21:13	21:58	21:49	20:57	21:53
הודו בומביי (ח)	06:11	06:13	08:53	08:54	09:26	09:27	10:33	10:33	19:19	19:16	19:42	19:39	18:59	19:43
הודו פונה (ח)	06:06	06:08	08:50	08:51	09:22	09:23	10:28	10:29	19:16	19:13	19:39	19:36	18:55	19:40
הונגריה בודפשט (ק)	05:11	05:18	08:26	08:30	08:58	09:02	10:16	10:18	20:29	20:21	21:03	20:54	20:05	20:58
טורקיה אינסטמבול (ח)	04:51	04:57	07:57	07:59	08:29	08:32	09:43	09:44	19:30	19:23	19:59	19:52	19:06	19:56
יוון אתונה (ק)	06:20	06:25	09:21	09:24	09:54	09:56	11:06	11:08	20:43	20:37	21:11	21:05	20:20	21:09
מולדובה קישינב (ק)	05:34	05:41	08:48	08:51	09:20	09:24	10:37	10:40	20:47	20:40	21:21	21:12	20:23	21:16

לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז			סוף זמן תפילה				
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו מ. סיטי (ח)	06:03	06:05	08:51	08:52	09:21	09:22	19:23	10:28	19:46	19:43	19:03	19:47
ניו-זינלנד קרייסטצ'רץ' (ח)	07:47	07:41	09:37	09:34	10:10	10:07	17:25	10:59	17:54	18:00	17:12	18:04
נפאל קטמנדו (ח)	05:17	05:20	08:11	08:12	08:42	08:43	19:03	09:51	19:28	19:24	18:42	19:28
סינגפור סינגפור (ח)	07:03	07:03	09:33	09:32	10:05	10:05	19:19	11:07	19:41	19:41	19:01	19:45
פולין ורשא (ק)	04:43	04:52	08:09	08:13	08:40	08:45	20:41	10:01	21:20	21:09	20:15	21:13
פרו לימה (ח)	06:26	06:25	08:46	08:45	09:18	09:18	18:03	10:17	18:26	18:27	17:46	18:31
צרפת ליאון (ק)	06:13	06:20	09:26	09:29	09:58	10:01	21:21	11:14	21:54	21:45	20:57	22:01
צרפת פריז (ק)	06:12	06:20	09:31	09:34	10:02	10:06	21:42	11:20	22:17	22:08	21:17	22:26
קולומביה בוגוטה (ח)	05:45	05:46	08:22	08:22	08:52	08:52	18:20	09:56	18:42	18:41	18:02	18:45
קנדה טורונטו (ק)	05:56	06:03	09:06	09:09	09:38	09:41	20:51	10:53	21:22	21:15	20:28	21:29
קנדה מונטריאול (ק)	05:28	05:35	08:40	08:43	09:12	09:15	20:33	10:28	21:06	20:57	20:09	21:13
קפריסין לרנקה (ק)	05:49	05:54	08:45	08:47	09:19	09:21	19:54	10:30	20:21	20:16	19:32	20:20
רוסיה מוסקבה (ק)	05:17	05:28	08:54	08:59	09:24	09:30	21:54	10:48	22:38	22:25	21:26	22:50
רוסיה רוסטוב(נא-דון) (ק)	05:49	05:57	09:04	09:08	09:36	09:40	21:05	10:53	21:39	21:30	20:41	21:34
שוייץ ציריך (ק)	05:51	05:59	09:08	09:12	09:40	09:43	21:13	10:57	21:47	21:38	20:48	21:54
תאילנד בנקוק (ח)	05:58	06:00	08:37	08:37	09:09	09:10	18:51	10:14	19:13	19:11	18:31	19:15

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

תחילת זמן קידוש לבנה באה"ק:
מיום שלישי אחר צאת הכוכבים

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

חיש הפצת המעיינות - פקס: 960761 3 (972)

ת.ד. 2 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail:Chish@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 :פקס www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00175
26/07/2009

P.P.
שולם
9491
תל אביב